133978

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI DALI

REŞAT EKREM KOÇU, HAYATI VE ESERLERİ

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Pembe GÜRGENCİ GÖZÜDİK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Belkıs GÜRSOY

133978

ANKARA-2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Pembe GÜRGENCİ GÖZÜDİK'e ait Reşat Ekrem Koçu Hayatı ve Eserleri adlı çalışma, jürimiz tarafından Yeni Türk Edebiyatı Eğitimi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye .....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

Üye .....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Reşad Ekrem Koçu (1905-1975) bir tarihçi olarak tanındığı halde, onu yalnız bu sıfatla anmak yanlış ve eksik bir değerlendirme olur. Sağlam bir Osmanlı devri Türk tarihi formasyonu görmüş Koçu'nun uğraşı alanı tarih olmasına rağmen; onun eserleri, Türk diline hâkimiyeti olan güçlü bir edebiyatçının kaleminden çıkmıştır. Koçu yalnız tarihî roman ve hikâyelerinde değil, tarihî incelemelerinde dahi; tarihi, ezbere yönelik bir kuruluktan çıkararak zevkle okunan bir "anlatım" haline getirmiş; yarattığı edebî atmosferde tarihin yalnız bilinen vak'alarını değil, bilinmeyen ilginç yönlerini, zamanın giyim kuşamını, gelenek ve göreneklerini, gündelik hayatın ayrıntılarını, çeşitli meslek gruplarını... kısaca toplumun sosyal ve kültürel unsurlarını işlemiştir.

Reşad Ekrem Koçu, yarım asırlık yazın hayatı boyunca yüzden fazla esere imzasını atmış; irili ufaklı dergilerde, bugün artık pek çoğu çıkmayan gazetelerde tarihe, halkıyata, edebiyata, kültür hayatımıza ait pek çok yazı, inceleme, araştırma yayımlamıştır. Bunlardan bir kısmı romanlaştırılmış tarihî olayları kapsar. Bir kısmı ise Osmanlı devri eserlerinin bugünkü dile aktarılması ile vücut bulmuştur. Koçu'yu edebiyata yaklaştıran en önemli husus, tarihi "şahıslar"ın odak noktasını oluşturduğu bir bakış açısı, teferruata giren hikâyemsi bir anlatım ile sunması ve "metinlerinin taşıdığı Türkçe lezzeti"dir.

"Reşad Ekrem Koçu, Hayatı ve Eserleri" adlı bu çalışmamızda amacımız bugüne kadar hakkında derli toplu bir çalışma yapılmamış, eserlerinin dahi tam listesi oluşturulmamış değerli bir yazarımızın "unutulanlar" arasından çıkarılarak hak ettiği yerin kendisine verilmesinde, çok küçük de olsa bir katkıda bulunabilmektir.

Çalışmamızın "giriş" bölümünde; "tarih, roman, tarihî roman kavramları ışığında, popülist edebiyatın bir kolu olan tarihî romanın Türk edebiyatındaki gelişimi içerisinde Reşad Ekrem Koçu'nun yerini ve tarihî romancılığını ele aldık.

Tezimizin I.bölümünde, Reşad Ekrem Koçu'nun hayatını; ailesi ve çocukluğu, eğitim hayatı, memuriyet hayatı, gazetecilik ve yazarlık hayatı, ölümü, şahsiyeti, ilmî ve edebî kişiliği başlıkları altında inceledik. Bu bölümü oluştururken yazarın çeşitli vesilelerle şecere bilgilerini verdiği eserlerinden; başta, kendisini yakından tanıyan Prof. Dr. Semavi Eyice olmak üzere çalışma arkadaşları ve öğrencileriyle yaptığımız görüşmelerden ve bu kişilerin Koçu ile ilgili hatıralarından istifade ettik. Ayrıca Milli

Eğitim Bakanlığı arşivinden de faydalanarak öğrenim ve meslek hayatı hakkında ulaştığımız ayrıntılı bilgilere tezimizde yer verdik.

Tezimizin II.bölümünde; Koçu'nun eserlerini, romanları, hikâyeleri, incelemeleri, tercümeleri, çeviriyazıları, derlemeleri ve şiirleri başlıkları altında tasnif ettik. Ulaştığımız eserlerin tamamını, tarihî roman ve hikâyelerine daha çok ağırlık vermek suretiyle tanıtmaya ve incelemeye çalıştık. Özellikle tarihî romanlarına örnek teşkil etmesi açısından hacimce de diğerlerinden daha geniş olan "Kösem Sultan I, II" üzerinde ayrıntılı olarak durduk. Ayrıca tefrika edildiği halde kitap olarak basılamamış eserlerine örnek olması için de "Budin Paşası'nın Kızı" adlı hikâyeyi inceledik.

Osmanlı tarihi ile ilgili menfî yazıların gündemde olduğu bir dönemde, Türk tarihine bir bütün olarak bakan ve Osmanlı'yı iyisiyle kötüsüyle objektif bir bakış açısı ile tanıtmaya çalışan Koçu'nun bu doğrultuda kaleme aldığı tarihî incelemelerinin üzerinde de kısaca durduk. Yine Osmanlı Türkçesi'nden günümüz diline aktardığı eserler ile kimi Avrupalı seyyahların kaleme aldıkları seyahatnâmeleri ve çocuklar için tercüme ettiği eserleri, tercümeler ve çeviriyazılar başlıkları altında incelemeye çalıştık.

Ayrıca Koçu'nun çocuklara tarihi öğretmek ve sevdirmek için yazdığı tarihî roman, hikâye ve incelemeleri de ayrı başlıklar altında sınıflandırarak tahlil ettik. Bununla birlikte türlerine göre sınıflandırdığımız eserleri kendilerine ait bölüm sonlarında bir bütün olarak değerlendirmeye ve bu eserlerin ortak noktalarını tespit etmeye çalıştık.

Son kısımda Koçu'nun yayımlanmış olan ve yayıma hazırlanmasına rağmen basılamamış eserlerinin listesini "kaynakça" başlığı altında verdik. Dergilerde yayımlanan makalelerinin ve gazetelerde yer alan yazılarının bir kısmının künyesini bu bölüme ekledik. Bu bölüm, Koçu'nun yarım yüzyıllık bir çalışma sonucunda oluşturduğu eserlerinin, gazete ve dergilerdeki yazılarının tam bir bibliyografyası olma iddiasında değildir. Fakat tezimiz şu ana kadar hakkında derli toplu bir çalışma yapılmamış Koçu ile ilgili yapılacak araştırmalar için atılmış ilk adım niteliğindedir.

Araştırma ve incelemelerimiz sırasında hoş görüsünü, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Belkıs ALTUNİŞ GÜRSOY Hanımefendi'ye, kıymetli dersleri ve manevî destekleri ile ufkumu genişleten Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans, Yeni Türk Edebiyatı Bölümü hocalarıma ve başta

Prof. Dr. Semavi Eyice Beyefendi olmak üzere Koçu'yu yakından tanıyan, bana bu konuda bilgi verip yol gösteren değerli hocalarıma, büyüklerime teşekkürlerimi sunarım.

Pembe GÜRGENCİ GÖZÜDİK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ I
İÇİNDEKİLER IV
KISALTMALAR CETVELİ VIII
GİRİŞ 1
1.BÖLÜM: R.E.KOÇU'NUN HAYATI 14
1.1.R.E.Koçu'nun Ailesi Ve Çocukluğu 14
1.2.R.E.Koçu'nun Eğitim Hayatı 20
1.3.R.E.Koçu'nun Memuriyet Hayatı 22
1.4.R.E.Koçu'nun Gazetecilik ve Yazarlık Hayatı 24
1.5.R.E.Koçu'nun Ölümü 30
1.6.R.E.Koçu'nun Şahsiyeti 32
1.7.R.E.Koçu'nun İlmî ve Edebî Kişiliği 42

II.BÖLÜM: R.E.KOÇU'NUN ESERLERİ 67
2.1.Tarihî Romanları 67
2.1.a. Esircibaşı 67
2.1.b. Forsa Halil 79
2.1.c. Patrona Halil 86
2.1.d. Kabakçı Mustafa 102
2.1.e. Kösem Sultan I-II 109
2.2 Tarihî Çocuk Romanları 188
2.2.a. Gizli Yol 188
2.2.b. Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk 194
2.2.c. Balabancık 202
2.2.d. Son Yeniçeri 208
2.3. R.E.Koçu'nun Romanlarındaki Ortak Özellikler 215
2.4. Tarihî Hikâyeleri 230
2.4.a. Kızlarağasının Piçi 230

2.4.b. Çocuklar 239
2.4.c. Altın Destan 253
2.4.d. Budin Paşası'nın Kızı 260
2.4.e. Erkek Kızlar 267
2.4.f. Haşmetli Yosmalar 281
2.4.g. Haydut Aşkları 283
2.4.h. Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş 299
2.5. Tarihî Çocuk Hikâyeleri 312
2.5.a. Yusuf'un Borcu 312
2.5.b. Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi 320
2.5.c. İstanbul Cenginde Fatih Sultan Mehmed'in On Fedaisi 328
2.5.d. İlk Kurşun 332
2.6. R.E.Koçu'nun Hikâyelerindeki Ortak Özellikler 342
2.7. Tarihi İncelemeleri 354
2.7.a. Osmanlı Muahedeleleri Kapitülasyonlar ve Lozan Muahedesi 354
2.7.b. Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri 355
2.7.c. İstanbul Camileri 356
2.7.d. Osmanlı Tarihinde Yasaklar 356
2.7.e. Tarihimizde Garip Vak'alar 357
2.7.f. Fatih Sultan Mehmed 359
2.7.g. Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı 360
2.7.h. Türk İstanbul 361
2.7.ı. Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Yılın Tarih Panoraması 362
2.7.j. Topkapu Sarayı 363
2.7.k. Osmanlı Padişahları 364
2.7.l. Dağ Padişahları 365
2.7.m. Türk Zaferleri 369
2.7.n. Yeniçeriler 370
2.7.o. Osmanlı Tarihinin Panoraması 372
2.7.ö. Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü 373
2.7.p. Dârülaceze 374
2.7.r. Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları 375

2.7.s. Tarihte İstanbul Esnafı 376
2.7.ş. İstanbul Ansiklopedisi 377
2.8. Tarihî Çocuk Kitapları 379
2.8.a. Timur ve Oğulları 379
2.8.b. Selçuk İmparatorluğu 379
2.8.c. Büyük Deniz Keşifleri 380
2.8.d. Sumer Türkleri 381
2.8.e. Bizans Tarihi 382
2.8.f. Tarihin Ön Çağları 383
2.8.g. Sokollu Mehmed Paşa 384
2.8.h. İlk Okulda Tarihe Giriş 385
2.8.ı. Tarihimizde Kahramanlar 385
2.9. R.E.Koçu'nun Tarihî İncelemelerindeki Ortak Özellikler 386
2.10. Tercüme Eserleri 391
2.10.a. Seyahatnameler 391
2.10.a.1. 1874'te İstanbul 393
2.10.a.2. 1869'da Trabzon'dan Erzurum'a 393
2.10.a.3. 1717-1718'de Lale Devri Başlarında Türkiye 394
2.10.a.4. 1855'te Anadolu'nun Bir Köşesi 396
2.10.a.5. 1655-1656'da İstanbul ve Türkiye 396
2.10.b. Çocuk Romanları 397
2.10.b.1. Çocuklar Cumhuriyeti 397
2.10.c. Çocuk Masalları 403
2.10.c.1. Gemici Sind Bad'ın Harikulâde Maceraları 403
2.11. Çeviri Yazılar 409
2.11.a. Sûrnâme 410
2.11.b. Vilâdetnâme 411
2.11.c. Evliya Çelebi Seyahatnamesi 412
2.11.d. Bostancıbaşı Defterleri 412
2.12. Derlemeler 413
2.12.a. Ahmed Refik, Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları 413
2.12.b. Ahmed Rasim Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları 414

2.13. Şiirleri 415
2.13.a. Acı Su 415
SON SÖZ 423
KAYNAKÇA 426
ÖZET / SUMMARY 454-455

KISALTMALAR

A.Y.İ.N.O.	**Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş**
F.S.M.10.F.	**Fatih Sultan Mehmet'in 10 Fedaisi**
K.S.	**Kösem Sultan**
K.S.S.B.F.	**Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi**
K.K.P.248Ç.	**Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk**
T.K.A.E.	**Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü**
T.G.K.S.S.	**Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**
a.g.e.	**Adı Geçen Eser**
a.g.m.	**Adı Geçen Makale**
a.g.t.	**Adı Geçen Tez**
bkz.	**Bakınız**
c.	**cilt**
çev.	**Çeviren**
haz.	**Hazırlayan**
s.	**sayfa**
say.	**Sayı**
yay.	**Yayın Evi**
vs.	**Ve Saire**

GİRİŞ

Bir şahsiyeti ve eserlerinin mahiyetini anlayabilmek için yetiştiği ortamla birlikte dönemin siyasi, sosyal, ilmî ve edebî atmosferini değerlendirmek gerekir. Yaşadığı dönemde çok okunan, seri halde eserleri yayımlanan Reşad Ekrem Koçu'nun; bugün Türk yazın hayatında unutulmuş simalardan biri olarak, yeniden ele alınması ve hak ettiği konumunun kendisine verilmesi onu ve yaşadığı devri tanımakla mümkündür.

Reşad Ekrem Koçu, öncelikle hangi çerçevede değerlendirilmelidir? Aslında iyi bir tarih formasyonu görmüş bir tarihçi olmakla birlikte çalışmalarını halk zeminine kaydırmış güçlü bir arşivci, derlemeci ve sahip olduğu bilgiyi kimi zaman tarihî incelemeleriyle topluma kazandırmış bir ilim adamı, kimi zaman da daha geniş bir çevreye hitap etmek için tarihî malzemeyi edebî sahada işlemiş, tarihî roman ve hikâyeleriyle okuyucusu ile buluşmuş bir edebiyatçıdır. Bu bakış açısıyla eserlerini edebî kıstaslara göre değerlendirdiğimiz Koçu'nun, hikâye ve romanlarında estetik gayenin ön planda tutulduğunu söyleyemeyiz. Fakat onun eserlerinde halk kültürünün en canlı motiflerini, Türk dilinin en zengin ifadelerini yakalamak mümkündür. Eserlerinde Türk tarihini yalnız akademik çevreye değil, okuma yazma bilen ve tarih meraklısı olan tüm halka açmak isteyen Koçu sade bir anlatımı tercih eden "halk kitapları"yla milletinin ilmî ve edebî seviyesini yükseltmek, onları geçmişleriyle yüzleştirmek için çalışmış bir "edip tarihçi" olmuştur.

Koçu'nun "tarih" çerçevesinde yazılmış birçok eseri olmasına rağmen çalışmamızda asıl üzerinde durmamız gereken yazarın, tarihî roman ve hikâyeleri ve bu doğrultuda gelişen edebî şahsiyetidir. "Cumhuriyet dönemi Türk romanı" içinde değerlendireceğimiz Reşad Ekrem Koçu'nun (1905-1975) Türk edebiyatı tarihindeki konumunu saptamak için; "roman", "tarihî roman" ve "popülist tarihî roman" kavramları bakış açımızı belirleyen kıstaslar olacaktır.

"Cumhuriyet Dönemi, sosyal ve siyasî değişmenin, daha köklü ve yaygın bir şekilde gerçekleştiği ve toplumumuzu değiştirdiği bir dönemdir...Bu devrin ilk romanlarından hemen hemen tamamına yakın kısmı tarihimizle hesaplaşır. Hatta sayıları önemli bir miktarı bulan tarihî serüven romanlarıyla aşk romanlarında bile bu hesaplaşma vardır. Bunun elbette ki başta gelen sebeplerinden biri yakın siyasî tarihimizin getirdiği büyük acılardır. İkinci sebebi ise, bilhassa 1908 hareketinin hemen

arkasından "Hürriyet" kelimesini âdeta bir ibadet coşkusu içinde kullanan yeni neslin, bazen 1. ve 2. Balkan ile 1.Dünya Savaşlarının tabîî sonucu olarak, bazen de şahsî ihtiraslarının esiri olmaları sebebiyle şiddetle eleştirdikleri II.Abdülhamit Döneminden daha katı bir sansür uygulamasıdır...

Cumhuriyet, 1920'li yıllarda yetişmiş ve yakın tarihin bütün acılarını yaşamış bir nesil tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nesil, geçmişin sorumluluğunu taşımadığı için geçmişin tenkit edilmesinde bir sakınca görmemiştir."[1] ifadeleriyle Cumhuriyet devri aydınlarının içinde bulundukları atmosferi yansıtan Prof. Dr. Alemdar Yalçın, olayların, yaşandıkları devirden uzaklaştıkça daha objektif değerlendirilebileceğini vurgular. "...insanların yaşadıkları dönemlerle ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapamadıkları gerçeğini de unutmamamız gerekir. Özellikle yoğun siyasî olayların yaşandığı, sürekli heyecan ve korkuların hakim olduğu bir devirde aydınlarımızın duyguyla hareket etmiş olmaları ve yaptıkları siyasî tercihler, bu hesaplaşmayı geciktirmiş olabilir. Ayrıca bizim aydınlarımızın bir başka zaafı vardır ki, o da sürekli olarak bir "devr-i sabık" yaratma alışkanlığıdır. Günümüzde de süren bu alışkanlık, değerlendirme ve yorum yanlışlıklarına sebep olmaktadır.Oysa, insanlar içinde yaşadıkları devirden uzaklaştıkça onu daha soğukkanlı ve objektif değerlendirebilirler. Yaşadığı çağı doğru değerlendiren yazarlarsa yalnız bizde değil, bütün dünya edebiyatlarında baş tacı edilmiş sanat doruklarıdır." [2]

Eserlerinin konusunu Osmanlı tarihinden alan Koçu'nun bu malzemeyi "itibârî âlem"e taşırken, "yeniden inşâ etme" ya da "kudretli bir yaratma" noktasında sanat değeri yüksek eserler ortaya koyduğu söylenemez. Fakat ele aldığı hususları tarihî hakikatleri zedelemeden doğru bir şekilde değerlendirme yönünden Koçu, ilminin ve sanatının hakkını veren değerli bir şahsiyettir. Yazar; hikâye ve romanlarında realiteyi ifâdeye çalışırken, eserini tarihî ve sosyal gerçekler üzerine bina eder. Onun ortaya koyduğu eserler, bu yönden, bahsedilen devre ışık tutar, "sosyal bir belge" olma niteliği taşır. Kaldı ki "edebî eserler tarihî bir vak'ayı ihtiva etmeseler de, tarihi aydınlatma bakımından değer taşırlar"[3] Koçu, eserlerinde sadece gelişen vak'aları değil; dönemin

---

[1] Alemdar Yalçın, Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, Günce Yay., Ank., 1998, s.15-16.

[2] Alemdar Yalçın, a.g.e. s.16.

[3] Mehmet Kaplan, "Tarih ve Edebiyat" Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyomu, Fırat Üniv., Mayıs 1984, s.21-26.

sosyal, kültürel hususiyetlerini, insanların hayata bakış açılarını da yansıtır

"Tarih de dil ve edebiyat gibi bir milletin 'bütün fertlerin bilmesi, benimsemesi, koruması ve geliştirmesi gereken' kültür hazinelerinden biridir...Millet biyolojik ve kültürel varlığı ile toptan tarihin malıdır...Eğer 'yaşanılan tarih'ten bir hatıra veya bir iz kalmamışsa, o bizim için âdeta yok gibidir. Şüphesiz 'yaşanılan' her hâdise, milletin bütününe veya bir kısmına az veya çok tesir eder."[4] Bir tarih şuurunun gelişmesi için tarihi bilmek, benimsemek ve korumak gerekir. Bu şuur sayesinde millet kendi karakterini tanıyacak ve geleceğine doğru bir yön verecektir.

Millete tarih şuurunu kazandırmanın en etkin yolu, tarihi vesîkalar halinde ele alan "tarih"biliminden çok, onu edebî eserlere konu yaparak işleyen "sanat"tan geçer. Mehmet Kaplan bu hususu şu şekilde dile getirir: "Tarihçiler, hakikate bağlı kalmak için, vesîkaların dar sınırlarını aşamazlar. Halbuki vesikalar ağaçların kabukları gibi çok defa 'yaşanılan hayat'ın sathını verirler. O kabuğun içindeki özü, yani mânâyı bulmak için, biraz filozof ve sanatkâr olmak lâzımdır."[5]

Bir tarih romancısının izlediği yol tarihçinin tekniğinden apayrı bir hüviyet arz eder. "Tarih romancısı, vesikaların ortaya koyduğu malzemeyi önce öğrenir, sonra kendisine tesir eden unsurlar arasında seçmeler, ayıklamalar yapar; daha sonra da, edebî yaratmanın sihri ile onlara can verir." [6]

"İnsanlık en eski çağlardan beri ortak kavmî ve millî tecrübelerini anlata gelmiştir...Cemiyetimizde hatta dünya edebiyatında, romandan önce insanlara bugünkü tarihî romandan aldıkları hazzı veren eserler bulunurdu. Bunların başında destanlar gelir. Bizim cemiyetimiz için destanlardan sonra Dede Korkut Hikâyeleri, cenk hikâyeleri, gazavatnâmeler, Battalnâmeler, Dânişmentnâmeler ve Saltuknâmeler de aynı hamasî duyguların tatmini, geliştirilmesi ve tecrübelerin nakledilmesi doğrultusunda ortaya çıkmış eserlerdir. Bugünün tarihî roman yazarı dünün destancısı, masalcısı, hikâyecisidir." [7]

---

[4] Mehmet Kaplan. Kültür ve Dil. Dergâh Yay.. İst.. 1998. s.48.

[5] Mehmet Kaplan. a.g.e. s.52.

[6] Sadık Tural. Zamanın Elinden Tutmak. Ötüken Neşriyat. İst.. 1982. s.225.

[7] Hülya Eraydın Argunşah. Türk Edebiyatında Tarihi Roman. Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. İst.. 1990. s.2.

Herbirinin kaynağı ve yaratıcısı olan "insan her zaman, geçmişe mal olacak bir 'şimdi'nin kalıcı ve belirgin izlerini yaşatarak, kendini sürdürmeye, aynı zamanda, bugünü doğrulamak için, nereden geldiğini, kendinden önce neler olduğunu bulmaya çalışmış olmalıdır."[8] "Kâinattaki gerçeklerin meydana getiricisi (fâil sebep) ve akledicisi de ikincil hakikatlerin ve mutlak hakikatin arayıcısı ve idrâk edicisi de insandır. Edebî eser, kendisine ve çevresine âit gerçeklerin, bu gerçeklerin arkasındaki hakikatin karşısında maddî ve manevî tavırlar alan insanı anlatıyor."[9]

"Zevk alma, eğlendirme, çeşitli mesajlar üzerinde düşündürme, yeni ufuklara götürme, bilgi kazandırma, kendimizi ve çevremizi içinde bulabilme, nihayet dil zenginliği olabilme..."[10] özelliklerini ihtivâ eden roman; bir edebî tür olma hasebiyle "'fiction' dediğimiz yaratma, mevcut malzemeyi değiştirerek yeniden inşa etme, sanatkârın icat kabiliyeti, kültürü ve dünya görüşü"[11]nü bünyesinde taşır. Tarih ise belgelere dayanmak ve bu belgeleri ilmî ölçüler içinde aktarmak zorundadır. Fakat şunu belirtmek gerekir ki tarih, kendisini teşekkül ettiren tarihçiden bütünüyle azade değildir. Çünkü tarihçinin işi, vukû bulmuş hadiseleri sadece aktarmak değil, bu hadiseler arasındaki bütünlüğü sağlayacak değerlendirmeyi de yapmaktadır. Tarihçi her ne kadar bilimsel ve objektif olmaya gayret etse de kendi tercihleri ve bakış açısı eserine yansıyacaktır: "...olgular gerçekte hiç de balıkçının tablasındaki balıklar gibi değildir. Olgular uçsuz bucaksız ve hatta sınırsız bir okyanusta dolaşan balıklara benzerler, tarihçinin ne yakalayacağı kısmen şansa, fakat asıl, avlanmak için okyanusun neresine gideceğine ve hangi oltayı kullanmayı seçeceğine bağlıdır.–Elbette bu iki etkeni de ne tür bir balık yakalamak istediği belirlemiştir.-Genellikle, tarihçi istediği türden olguları elde edecektir. Tarih yorum demektir."[12] Sadık K.Tural, edebî eser ile tarih arasındaki ilgi ve farklılıkları şu şekilde belirtir: "Edebî eser de, tarih gibi vuku bulmuşlardan ayıklamalar yaparak meydana getiriliyor; ancak edebî eser, gerçekten olmuş vak'aların, yeniden tertip ve tanzimidir. Bir başka söyleyişle, yazar, zemininde

---

[8] Meydan Larousse, "Tarih" Maddesi, cilt 11, s.902.

[9] Sadık K. Tural, "Gerçek, Hakikat ve Edebiyat Eserlerinde Gerçek Kavramları Üzerine Bir Deneme". Kafesoğlu Armağanı Türk Kültürü Araştırmaları Yay., Ank., s.469.

[10] Sadık K. Tural, Zamanın Elinden Tutmak, Ötüken Neşriyat, İst., 1982, s.220.

[11] Hülya Eraydın Argunşah, a.g.t., s.6.

[12] E. H. Carr, Tarih Nedir?, İletişim Yay., 3.baskı, İst., 1991, s.30.

tarih bakımından gerçek bulunan olayları, yeni bir fiction (kurgu) haline getiriyor.

Tarihçi ilgisini çeken belge ve bilgilere yönelirken, edebî eser yazarı başkalarının ilgisini çekecek unsurları buluyor. Pek tabîi gerçekten olmuş olayları değiştirebiliyor, olmamış unsurlar da ilâve edebiliyor. Edebî eser yazarı, ister şâhidi olduğu zaman dilimini tahkiyelendirsin, gerçekler âleminden aldıklarını kullanarak itibârî bir âlem kuruyor, itibârî bir tarih yazıyor. Bu 'gerçeğimsi' bir hayatın anlatılmasıdır. Bu 'gerçeğimsi'liği bu itibârîliği doğuran husus, edebî eser verenin yarın ve talih kavramlarını kullanma ve olay örgüsünü tertipteki hürlüğünden ileri geliyor." [13]

Bu itibârî alem üzerine kurulan "roman"ın en kapsamlı tarifini, Cemil Meriç şu cümlelerle yapar: "Hayal kadar geniş, toplum kadar değişken olan roman her tarife, her sınırlandırmaya yan çizer. Hudutları duygunun, düşüncenin hudutları; alanı kâinat. Medeniyet ilerledikçe ilerler, medeniyeti geliştiren her şey onu da geliştirir, bozar, fakirleştirir...Bir kelimeyle medeniyetin aynasıdır." [14]

Henry James "Romanın var oluşunun nedeni hayatı temsil etmektir."[15] diyerek aynı gerçeğe işaret eder.

Prof.Dr. Sevim Kantarcıoğlu ise "Roman, belli bir zaman ve mekân içinde, belli bir kişinin başından geçenlerin sebep-netice ilişkisi ve sağlam bir mantık dokusu içinde, sade bir nesir dili ile hikâye edilmesidir."[16]der.

"Hem tarihin, hem de edebî eserlerin konusu olan 'hareketlerini takip etmekten, özelliklerini tanımaya çalışmaktan başka bir şey yapmadığı bir kâinatın içinde, gerçek sandığı görüntüler (tezâhürler) arkasındaki hakîkati aramaya çalışan idrâk sahibi bir canlı'[17] olan insanı anlatmaya çalışan (bir) tarihçi ve edip, bu ameliyeyi

---

[13] Sadık K. Tural, "Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler ve Metoda Âit Düşünceler", Dr. Emel Esin'e Armağan, Türk Kül. Araş. Ens. Yay., Ank., 1986, s.107

[14] Cemil Meriç, Kırk Ambar, Ötüken Neşriyat, İst., 1980, s.77.

[15] Ünal Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, D.T.C.F. Yay., Ank., 1977, s.13.

[16] Sevim Kantarcıoğlu, Türk ve Dünya Romanında Modernizm, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank., 1998, s.23.

[17] Sadık K. Tural, "Gerçek, Hakikat ve Edebi Eserde Gerçek Kavramı Üzerine Bir Deneme" Kafesoğlu Armağanı, Türk Kültürü Araştırmaları Yay., Ank.

gerçekleştirirken nasıl bir yol takip ediyor?" [18]

Romanın türlerinden biri olan "tarihî roman" ele aldığı mevzû ve takip ettiği metotlar bakımından birbiriyle benzeşen tarih ve edebiyat bilimlerinin kesiştiği en önemli alandır. "Tarihi roman, temelleri maziye dayanan, yani başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir."[19]

Bir romanda konunun geçmişten alınmış olması onun tarihî roman olarak değerlendirilmesi için tek ve yeterli sebep değildir. Romanın okuyucuda gerçeklik hissini uyandırması ve yazarın tarihî hakîkatleri tahrif etmeden yeni bir bütünlük içinde eserini oluşturması gerekir. "Tarihî romanda, geçmişte cereyân eden veya etmiş gösterilen bir takım vak'alar, o devrin kıyafetleri, ahlâk ve âdetleri gerçek kahramanlara hayalî kahramanlarda karıştırılarak hikâye edilir. Tarihî romanın hedefi, tarihin ve romanın ayrı ayrı uyandırdığı alâkayı bir araya getirmektir." [20]

Reşad Ekrem Koçu da tarihî roman veya hikâye yazarken, en ince ayrıntısına kadar bahsedilen devrin manzarasına mutâbık kalınması gerektiğini vurgular. "Tarihî roman, hikâye ve hattâ fıkra yazar iken çok dikkatli olmak lâzımdır, muharrir yalnız muhayyelesine dayanırsa, geçmiş asırların âdetlerini, giyimini, kuşamını ve hâtta mimarîsini ve meşhur şehirlerin eski manzarasını bilmezse gülünç olur." [21] diyen yazar, on dokuzuncu asrın sonlarında yaşamış "Çaylak" lâkabı ile tanınmış Mehmed Tevfik Bey'in "İstanbul'da Bir Sene..." adlı eserinden kısa bir bölümü verir ve kılık kıyafet, deyim ve âdetlerle ilgili hataları tek tek düzeltir: "Fars dilinde bir tekerleme vardır: 'Hangi hatânı tashih edeyim ey hâneharâb!...'...Çaylak Tevfik Bey'in kullandığı 'pırpırı' tâbiri târif ettiği kıyafete uymaz. Pırpırı şudur: Bir diz çağşırı üstünde kuşak, çıplak gövde üstünde bir yelek, yahut bütün düğmeleri çözülmüş bir gömlek, sine uryan, memelerin görünmesi şart, baldır bacak çıplak, ayaklar yalın, başta keçe külâh, veya dal kelle üstünde perişan bir dülbent...Uçarı it, bıçkın kılığıdır...

---

[18] Nermin Öztürk. "Tarihî Romanlar ve 19. Yüzyılda Yazılmış Üç Tarihî Romanın Değerlendirilmesi", Gazi Üniv. Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, Ank., 1992. s.8.

[19] Hülya Eraydın Argunşah, a.g.t., s.7.

[20] Fevziye Abdullah Tansel, İyi ve Doğru Yazma Usûlleri III. İst., 1978, s.161.

[21] Reşat Ekrem Koçu, Yeniçeriler, Koçu Yay., İst., 1964, s.45.

Çocuklar birer şişe düz rakı getirtiyorlar, halbuki Yeniçerilik devrinde şişe içinde rakı yoktur, sofraya ibrikle, güğümle gelir. Tulumbacılar da bir ibrik şarap getirirler, şarap ise o devirde yalnız desti içindedir." [22]

Sadık K.Tural tarihî romanda bulunması gereken tarihî gerçeğe uygunluk vasfını şu şekilde ifade eder: "Tarihî romanın kuruluşu ve ifade tarzı sırasında, konu edilen devrin duyma ve düşünme sistemine, tarihî belge, hatta menkıbeden gelen bilgi ile uymayan malzemeye yer verilmez. Tarihî olay ve kişileri tahrif etmek, bir art niyet olmasa da affedilmez bir hatadır." [23]

Reşad Ekrem Koçu, bu noktanın önemini "Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş" adlı eserinin girişinde tekrar vurgular: "Hakikatleri zedelemeden, hakikatlere tecavüz etmeden tarih olaylarını, tarihin büyük şöhretlerinin hayatlarını romanlaştırmak çok zor işlerdendir. Konusu hayalden doğmuş hikâyeleri, geçmişin dekorları, kıyafetleri, günlük hayat cilveleriyle tarihe mal etmek de öylesine zordur.

Kalemlerini o yollarda kullanan yazarların çok sağlam tarih bilgisine dayanması şarttır...

Tarih hakikatlerine, vak'a olsun, dekor, motif olsun, asla dokunulmaz Yalnız dil değişir; yazar kendi zamanının dilini temiz ve şirin kullanmasını bilmelidir." [24]

Esasında tarihî romanların işlevi yalnızca geçmişe ait hatıraları günümüze taşımak değildir. Millî kültürü tanımak ve geleceğe sahip olduğumuz değerlerin bilinciyle adım atmak da doğru ve etkili yazılmış tarihî romanların yüklendiği fonksiyonlardandır. Bu alanda eserler veren Sevinç Çokum neden tarihe yöneldiğini şöyle ifade eder: "Geçmişi veya tarihin bir safhasını anlatmak bana göre halihazıra ve yarınlara ışık tutmak anlamını taşır. Geçmiş, halihazır, gelecek birbirine bağlı olan zamanın parçalarıdır. Dünü yazmak, bugünün insanında millî şuuru uyanık tutmak açısından da başvurulacak bir yoldur. Sanatkârlar millî varlığın tehlikeye düştüğü durumlarda bu yolu seçerler. Geleceği hesap ederek geçmişte yaşanmış örnekleri sanat vasıtasıyla işlemek bazen sanatın gayesi haline gelir." [25]

---

[22] Reşat Ekrem Koçu, a.g.e., s.46-47.

[23] Sadık K. Tural, Zamanın Elinden Tutmak, Ötüken Neşriyat, İst., 1982, s.196.

[24] Reşat Ekrem Koçu, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Doğan Kitapçılık, İst., 2002, s.11.

[25] Hülya Eraydın Argunşah, a.g.t., s.13.

19.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve kısa zamanda bütün Avrupa'yı kaplayan "Romantizm" akımının bir ürünü olan tarihî roman türünün, bizde 1900'lü yıllardan sonra bazı roman yazarlarımız tarafından denemeleri verilir. "Bu roman denemeleri Cumhuriyet'in ilânına kadar artarak devam etmiştir. 1890-1920 arası geçen otuz yıl içinde sürekli savaş, göç ve acılarla iç içe felâket yaşayan insanımız, 1920-1946 yılları arasındaki 26 yıl boyunca sıkıntılı fakat barış ve istikrar ortamı içinde olmuştur. Bunun sonucu olarak, roman sahasında çok fazla eser verilmiş, tarihî romanlar, aşk romanları gibi başlı başına bir sektör hâlini almıştır.

Türk edebiyatında tarihî romanın gelişmesi, tarih anlayışında meydana gelen değişmelerle birlikte hız kazanmıştır."[26]

Romantizmin benimsediği "milliyetçilik" ilkesinin ışığında edebiyatın sahası genişlemiş; gazeteler ve dergiler vasıtasıyla okuyucu kitlesi değişmiş, halk tabakasına hitap eden bir edebiyat türü ortaya çıkmıştır. Bu dönemde "geçmiş yüzyıllara yönelik düşleri bir ölçüde somutlaştırmak, tarihin kesintisiz bir gelişim olduğuna inanılan bir dönemde, insanlığın gidişi konusunda düşlerde ve düşüncelerde beliren sorulara geçmişte yanıtlar aramak için de tarihsel roman ilginç bir araç olarak belirir." [27]

Türk edebiyatında ilk tarihî roman denemesini "Yeniçeriler" adlı eseriyle Ahmet Midhat Efendi verir. Yazarın tarihi bir zemin olarak kullandığı bu eser aslında tarih konulu bir eserden çok, bir mâcera romanı niteliğindedir. Tarihî roman özelliğini taşıyan ilk edebî eser ise Namık Kemal'in "Cezmi" adlı romanıdır. "Cumhuriyet devrine kadar yazılan tarihî romanlar arasında en dikkat çekenleri Öksüz Turgut (Şehbenderzâde, 1326) Dehşetler İçinde I-II (Fazlı Necip, 1325-1326) ve Define'dir. (Mehmet Hamdi, 1327)" [28]

Cumhuriyet'in ilânından sonra yazarlarımız tarihî roman türüne ağırlık verirler. Fakat eserler genellikle edebî değeri yüksek olmayan macera romanları tarzındadır. "Tarihî serüven romanlarının tutulmasının en büyük sebeplerinden biri de insan beyninin geçmişle kurduğu, zaman zaman kontrolümüzden çıkarak bizi götürdüğü, geçmişe duyulan özlemdir. Bir de insanın kendi macerasını öğrenme merakının büyük

---

[26] Alemdar Yalçın, a.g.e., s.212-213.

[27] Tahsin Yücel, "Fransız Coşumculuğu", Türk Dili Dergisi Yazın Akımları Özel Sayısı , sayı 349, 2.baskı, Ocak 1981, s.66.

[28] Alemdar Yalçın, a.g.e., s.213.

etkisi olduğunu biliyoruz. Ayrıca bu romanların bulunduğumuz ortamdan tamamen farklı bir çevreye, farklı bir âleme götürüşü de insanı etkileyen bir başka özelliktir...Hawthorn: 'Modern roman basın-yayın tekniğinin çocuğudur.' derken çok haklıdır. Çünkü baskı tekniğinde meydana gelen gelişmeler de yazarla okuyucu arasındaki bağı kuvvetlendirmiş okuma-yazma zevkini geniş kitlelere yaymıştır. Böylece geniş ve derin bir kültüre sahip olmayan, okumaya ilgi duyan yeni bir okuyucu sınıfı doğmuştur. Bu sınıfın oluşması kendiliğinden roman sanatına bir pazar da yaratmıştır." [29]

Her yaştan, her kültür seviyesinden bir yığın okuyucunun dikkatini çeken tarihî roman türü, gazete tefrikaları vasıtasıyla okuyucusuyla buluşmuş; bu tefrikalar beklenen ilgiyi gördüğü takdirde kitap haline getirilmiştir. Bu tarihî roman tefrikaları okuma alışkanlığını yerleştirmesinin yanı sıra aşk romanlarına göre belirli bir kültürel zenginliğin kapısını araladığı için faydalı da olmuştur.

"Ayrıca bölümlerde heyecan, ilginin devamını temin edecek şekilde ayarlandığından uzun müddet takibi âdeta bir zaruret halini alır, büyük kitlelerin ilgisini çeker. Bunun için tarihî roman bir tarafıyla popüler edebiyat ya da 'yığın edebiyatı'nın bir koludur denilebilir.

Popüler edebiyat genellikle edebiyat araştırmacılarının üzerinde durmaya lüzum görmedikleri bir sahadır. İnsanlara öncelikle bir okuma zevki ve alışkanlığını kazandırmayı gaye edinen popüler edebiyat, okuyucusuna hoş vakit geçirten, eğlendiren yayınların yer aldığı alandır. Tarihî roman bu sahada, genel olarak biraz şüpheli olan sanat değeri yüzünden aşk romanları, macera romanları, son yıllarda ise bilim-kurgu romanlarıyla yan yanadır."[30]

"Sıradan" kelimesiyle nitelenen bu eserler içinde çocuklar için yazılmış daha basit ve sade bir dille kaleme alınmış, ideal bir kahramanın ön plana çıkarıldığı küçük hacimdeki kitapların yanında; büyükler için, macerası daha yoğun, daha hacimli eserler de oluşturulmuştur. Popüler edebiyatın kapsamına giren bu tip tarihî romanlarda yazar, okuyucunun merakını celbetmek ve bu sayede tarihe ilgi uyandırmak amacını gütmüştür.

---

[29] Alemdar Yalçın a.g.e., s.214-215.

[30] Hülya Eraydın Argunşah, a.g.t., s.23-24.

Prof.Dr. Alemdar Yalçın Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı adlı eserinde 1920-1946 yılları arasında yazılmış tarihî serüven romanlarının sosyal ve siyasî niteliklerini değerlendirirken bu eserlerin karakteristik özelliklerini de çıkarır. Yüksek bir sanat değeri endişesini taşımadan kaleme alınmış bu tarihî romanların tespit edilen ortak nitelikleri arasında bazılarını zikretmekte fayda vardır:

Bu romanları çoğunluğu Osmanlı tarihi ile ilgilidir. Padişah eşlerinin ve annelerinin çevirdiği entrikalar, Safiye Sultan, Turhan Sultan ve Kösem Sultan'ın çevresinde İstanbul hayatı, yeniçeri ayaklanmaları, Osmanlı tarihinin en büyük savunma savaşlarından kabul edilen Kanije Müdafaası vs...romanlarımızda işlenen konular arasında yer alır.

Bu romanlar içinde sadece efsaneye dayalı olanları bir yana bırakırsak hemen tamamında tarihî gerçeklere uygun olma endişesi ön plana çıkar. Hatta romanlardaki bazı bölümlerin tarihî gerçeklerden aynen alındığı iyi bir tarih okuyucusu tarafından hemen anlaşılabilir.

Romancılarımız olayları tarihî gerçeklere uygun olarak anlatmak isterler ancak, kahramanlarını tarihî bir mekân içinde vermek için özel bir çaba sarf etmezler...Oysa tarihî romana sanat değeri katan en önemli husus, yaşandığı zaman periyodu içinde gerçek mekânları canlandırmaktır. Bu mekânlarla birlikte devrin yaşayış biçimleri, sosyal ve kültürel hayatı da gündeme gelecektir.

Romacılarımız, eserlerini yazarken tarihî kaynaklara inmiş, ancak oradan sadece olayları çekip çıkarmışlardır. Oysa gerçekten başarılı bir tarihî roman, ele alınan zaman periyodunu gelenek, değer yargıları ve mekânları ile birlikte yansıtan romandır.

Birçok romancımızın eserlerinde anlattıkları olayların gerçek olduğunu göstermek için dipnotlar düştüklerini görüyoruz...Bir kısmında ise yazarın tarihî olaylara vukufunu anlatmak için geniş açıklamalara girildiği görülür. Ancak bütün bu romancıların ortak özellikleri; serüvene ağırlık vermek, kolay anlaşılır olmak, okuyucunun millî duygularını harekete geçirerek, tarihin kolektif vicdandaki önemli yerine ilgi toplamak için kullanmalarıdır. Yazarlarda titiz bir çalışma sonucu dili ve anlatımından başlayarak dönemin sosyal ve kültürel değerlerine bağlı başarılı bir sanat eseri oluşturma düşüncesi yoktur. Oysa tarihî serüven romanı yazarlarının biyografilerine baktığımız zaman bilgi ve kültür seviyelerinin çok yüksek olduğu görülmektedir...

Bir sanat kaygısından çok geniş kitlelere ders vermek, geçmişin muhasebesini yapmak amacıyla roman yazmak endişesi ön plandadır. Tarihî romanların büyük ilgi görmesi sebebiyle bu sahada eser veren romancılarımızın âdeta zamanla yarış edercesine yazdıklarını, bu yüzden basılan birçok romanın kütüphanelerimize intikal etmediğini kesinlikle söyleyebiliriz...

Bu romanlarda tarih genellikle geniş bir tarih dilimi olarak alınmaktadır. Yani olaylar 30 yıl 40 yıl gibi geniş bir çerçeve içinde geçmektedir. Bu da romanda süreklilikten çok kesintiyi artırır. Bunun sebebi yazarlarımızın yararlandıkları tarih kitaplarına bağlı kalma endişeleridir. Ama tarih, zamanı daima özetleyerek ve atlayarak kullanır. Oysa roman tarihçinin atladığı zaman noktalarının arasını doldurmak zorundadır. İşte romancının sanat gücü burada devreye girerek aldığı tarih kesitine uygun sezgi ve tasavvur unsurlarını yerleştirir. [31]

Genel olarak özelliklerini zikrettiğimiz bu tarihî serüven romanları popülist edebiyatın bir tezâhürüdür. Tarih, roman, tarihî roman kavramları, tarihî romanın Türk edebiyatındaki seyri ve popülist tarihî romanın genel özelliklerini ana hatlarıyla vermeye çalıştığımız bu çerçevede Reşad Ekrem Koçu'nun Türk edebiyatındaki yeri ve önemi ile ilgili neler söyleyebiliriz?

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki Reşad Ekrem, yarım asırlık bir yazın hayatı boyunca edebiyat ve fikir tarihimize değerli eserler kazandırmış bir yazarımızdır. İyi bir tarih formasyonu görmesine rağmen-yazdığı birkaç eser dışında-ilmî yayınlara pek rağbet göstermemiş, daha çok halkın anlayabileceği düzeyde tarih araştırmaları ve yine halkın severek okuyacağı tarihî romanlar ve hikâyeler yazmıştır. Tarih ile edebiyatın arasında yakaladığı bu "ara yol" onu; ne akademik çevrede tarihçilerin kaynak olarak gösterdiği bir hoca, ne de edebiyatçıların bir Tanpınar gibi sanatta örnek olarak gösterdikleri bir edip yapmıştır. Fakat, her ne kadar ortaya koyduğu eserler popülist edebiyatın sahasına girse de, o asla "sıradan" kelimesinin basitliğine düşmemiştir. Koçu; hayatı boyunca zamanın kalın perdeleri üzerine çekilmiş tarihî gerçekleri gün ışığına kavuşturmanın; onları yaşayan, düşünen, seven insanın idrâkine ulaştırmanın telaşını yaşamıştır. O sadece geçmişi bugünlere taşıyan bir araştırmacı değil, yaşadığı an'ın kaybolduğunu sezdiği sosyal ve kültürel yapısını da eserleriyle ölümsüzleştiren bir sanatçı olmuştur.

---

[31] Alemdar Yalçın, a.g.e., s.217-221.

Koçu'nun tarihî roman ve hikâyelerinin sanat değerinin yüksek olduğunu söylemek güçtür. Bir tarih romancısının kurması gereken dengeye o, tarihten yana ağırlık vermiştir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki onun eserleri günü birlik piyasada tutulmuş, bir zaman sonra değerini ve okunma gücünü yitirmiş basit tarihî mâcera romanları değildir.

Koçu'ya göre "Tarih insanın hikâyesidir." İnsanı ilgilendiren, insanı kuşatan herşey, tarihin ve onun eserlerinin muhtevasını teşkil eder. Romanlarının konusunu Osmanlı tarihinden seçen Koçu, hep biline gelen anlatımların ötesinde bambaşka bir bakış açısıyla onları ele alır. Koçu tarihi "insan" ekseninde anlatır. Bu yaklaşım ona vak'alardan ziyâde, dönemin ruhunu yansıtan ayrıntılara vâkıf olma yolunu açar. Koçu'yu diğerlerinden farklı kılan, tarihî bir zaman diliminde gündelik hayatın teferruatını, kullanılan giysilerin, takıların, eşyaların, mimarî yapıların vs...kısaca bir devrin manzarasını yansıtacak, okuyucuyu tarihin derinliklerine çekecek bütün dekor ve aksesuarların kendine has özelliklerini tanıması ve bunu romanlarına aktarmasıdır. Onun eserlerinde Osmanlı devri Türk dünyası ve İstanbul'unu rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Bilhassa "İstanbul" üzerinde yoğunlaşan yazar; meyhanesinden camiisine, sarayından virânesine, neferinden padişahına, kadın sultanlardan aşüftelere, kahramanından eşkıyasına, zaferlerinden isyanlarına kadar köçeğiyle, esnafıyla, çarşı ve hamamlarıyla, giyim kuşamı, yasakları ve tuhaf vak'alarıyla tarihî ve kültürel zenginliğiyle yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın da nadide bir şehri olan İstanbul'u ve bu kültürü var eden Osmanlı tarihini gözler önüne serer.

Ezberci bir anlayışa karşı olduğunu bildiğimiz Koçu, tarihi sevdirerek öğretmek amacıyla tarihî romanlar ve hikâyeler yazmıştır. Eserlerinin yalnız belirli bir zümre tarafından değil, tarih meraklısı olan herkes tarafından okunmasını isteyen Koçu, romanlarındaki zengin muhtevanın yanısıra, halk dilinin sade fakat ifade gücü kuvvetli anlatımı; sıcak, akıcı ve ihâtalı üslûbu ile de dikkat çeker. Aslında onun eserlerini, sanatın ilkeleri ya da tarihin gerçekleri bakımından ziyâde; halkın sahip olduğu atasözü, deyim, şarkı, menkîbe, türkü, âdet, gelenek, giyim kuşam vs...akla gelebilecek her türlü folklorik malzeme yönünden mihenk taşına vurmak gerekir. Bu yönden bakıldığında Koçu, kuvvetli bir derlemeci, bir halk edebiyatçısıdır.

Reşad Ekrem Koçu'yu Türk yazın tarihinde erişilmez kılan en büyük eseri İstanbul Ansiklopedisi'dir. Dünya yayın hayatında ilk olarak denenen bu girişimiyle Koçu, bir şehri herşeyi ile ansiklopedi sayfalarına sığdırmayı tasarlamış, kendi ifadesiyle İstanbul'un "kütüğü"nü yapmaya çalışmıştır. Koçu'nun bazı fasikülleri

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

maddî imkânsızlıklar başta olmak üzere çeşitli sebeplerden tamamını yayımlayamadığı İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul'un tarihine ve kütüğüne ilişkin, hiçbir kaynakta yer almayan bilgilerin derlendiği önemli bir başvuru kaynağıdır.

Koçu, Türk edebiyatı tarihine yüzlerce eser kazandırmış, tarihî realiteleri ortaya koymaya çalışırken sosyal ve kültürel değerleri ön plana çıkarmış bir yazarımızdır. Onu tanımak, bütünüyle anlamak, Türk yazın tarihinin elli yılını taramak ve Koçu'nun arşivlerde bıraktığı nişanları derlemekle mümkündür. Reşad Ekrem Koçu, Türk edebiyatının"zirve isimler"inden biri değildir. Fakat "Hiçbir kültür, sadece zirve isimlerle ve bu isimlerin değerlendirilişi ile tam olarak anlaşılamaz. Ara isimlerin çalışılması da önemlidir. Belki de zirve isimler, yavaş yavaş yükselmekte olan basit ve ara seviyelerin birbirleri üzerinde yer almalarıyla, kendi yerlerine oturabilmekte ve II. III. derecedeki şahsiyetlere olan mesafe ve nispetleriyle de asıl değerlerini hissettirebilmektedirler. Bilhassa bu isimlerin sosyal ve kültürel zemindeki daha kolay anlaşılabilir olma ve tanınmak hususunda sahip oldukları daha büyük şans dikkate alınarak, bu araştırmaların; kültürel antropoloji, etnoloji, edebiyat sosyolojisi ve düşünce tarihi gibi bilim disiplinleriyle bütünleşmeleri gerekir. Bu yolla da kültür tarihimizin bütünlüğü, sistematik anlamda daha iyi fark edilecek ve edebiyat tarihinin, özellikle de yeni Türk Edebiyatı tarihinin kültür bilimleri içerisindeki yeri ve önemi bir kere daha anlaşılacaktır." [32]

Reşad Ekrem Koçu hakkında sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Koçu yarım asırlık yazın hayatında onlarca gazete ve dergide binlerce makalesi yayımlanmış, roman hikâye, şiir, tarihî inceleme, çeviriyazı türlerinde yüzden fazla eser vermiş bir edip-tarihçi; eserlerine daha canlı bir anlatım katan resimlerini kendisi çizen bir ressam, desinatör; serbest nazmı başarıyla kullanan bir şair; Osmanlı kaynaklarını günümüz Türkçesine aktaran bir arşivci, Türk milletinin zengin kültürünü, folklorik yapısını ortaya çıkaran güçlü bir derlemecidir.

---

[32] Belkıs Altuniş Gürsoy. Hüseyin Suat Yalçın Hayatı ve Eserleri, Akçağ Yay., Ank., 2001, s.277.

I.BÖLÜM
REŞAD EKREM KOÇU'NUN HAYATI

1.1.R.E.Koçu'nun Ailesi ve Çocukluğu

Reşad Ekrem[33] Koçu[34], 1905[35] (1323-1321)[36] yılında İstanbul Sultanahmed'de[37] doğmuştur. Nüfusa kayıtlı olduğu yer Eminönü kazasına bağlı Alemdar Nahiyesi'nin Ayasofyai Kebir Mahallesi, Kabasakal C. (sokağı) olarak geçer.[38]

Ekrem Reşad Bey [39] ile Hacı Fatma Hanım'ın oğludur. Babası Ekrem Reşad Bey (1877-1933) Yemen ve Sivas defterdarlıklarında, son yıllarında İstanbul Şehremaneti muhasebeciliğinde bulunmuş olan Abdullah Reşad Bey ile Osman Paşa kızı Melek Hanım'ın oğlu idi. İstanbul'da çıkan Tarik, Malûmat, Ceride-i Havadis gazetelerinde

---

[33] Eserleri de dahil olmak üzere birçok kaynakta Reşad veya Reşat olarak geçen yazarın ismi, Alemdar Nüfus İdaresi'nden verilmiş 31.10.1931 tarih ve 850 no'lu Nüfus Hüviyet Cüzdanı Sureti'nde Mehmet Reşat Bey; 30 Haziran 1927 tarihli Bursa Erkek Lisesi şehâdetnamesinde Ekrem Bey oğlu Reşat Efendi; 15 Teşrinievvel (1931 tarih ve 135 no'lu İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Diploması'nda Mehmet Reşat Bey; 11.04.1934'te Pertevniyal Lisesi Tarih Muallimi imzasıyla düzenlenen tercemeihal'de Reşat Ekrem Bey; 30.10.1935 tarihinde terhis olup 15.04.1936'da adına düzenlenen askeri hizmet tezkeresinde Reşad Ekrem olarak geçmektedir.

Yazar, yayımlamış olduğu kitap ve makalelerinde Reşad Ekrem Koçu (Yazar, çocuk romanları ile eserlerinde yer verdiği, kendisine ait resimlerde Ahmet Bülent Koçu ve Ulus Gazetesi'nde 'Biliyor Muydunuz?' köşesinde – 22.11.1963-24.08.1964 tarih ve 14441-14710 sayıları arasında – Ahmed Bülend REK takma adıyla okuyucusu ile buluşur.) adını kullanır ve isminin "d" ile yazılması üzerinde ısrarla durur.

[34] Kevork Pamukcıyan, Reşad Ekrem'in bir sohbetinde, bu soyadını on yedinci yüzyılda yaşamış tarihçi Koçi Bey'in (?-1650) soyundan olduğu için aldığını açıkladığını söyler. (Kevork Pamukcıyan, Reşad Ekrem Koçu'dan Hatıralar,Tarih ve Toplum, Kasım 1990, cilt 14, sayı 83, s.306.)

[35] Türkiye'de Kim Kimdir, Yaşıyan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi, Nebioğlu Yayınevi, İst., 1961-1962, s.407.

[36] 11.04.1934'te Pertevniyal Lisesi Tarih Muallimi imzasıyla düzenlenen tercemeihal'de 1323-1321 olarak geçmektedir. (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi.)

[37] Türkiye'de Kim Kimdir, Yaşıyan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi, Nebioğlu Yayınevi, İst., 1961-1962, s.407.

[38] Alemdar Nüfus İdaresi 31.10.1931 tarih ve 850 no'lu Nüfus Hüviyet Cüzdanı Sureti (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi.)

[39] Koçu'nun Nüfus Hüviyet Cüzdanı Sureti'nde baba adı Mehmet Ekrem olarak geçmektedir. (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi.

çalışan Reşad Bey, Konya Sanayi Mektebi Müdürlüğü'ne atanmış ve Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar burada kalmıştır. Reşad Bey burada yaşadığı yıllarda Babalık Gazetesi'nde çalışmıştır. Sonra İstanbul'a döndüğünde, 1925'ten ölümüne (1933) kadar Cumhuriyet'in memleket haberleri servisi başında bulunmuştur.[40]

"Kültürlü, bilim ve sanat çevrelerinde yakın tanışıklığı bulunan Ekrem Reşad Bey, hazırladığı eserler arasında, Osman Ferid (Sağlam) ile birlikte hazırladığı 'Musavver Nevsâl-i Osmanî' (Günümüz diline Resimli Osmanlı Yıllığı diye çevirebiliriz. H. 1325-1328/M. 1909-1912 yılları arasında dört tane yayınlanmıştır. Tarih bilgileri kadar, bulunduğu dönemin kültür ve sanat yaşamını belgelendiren değerli kitaplardır.) serisi adlı eserlerle, dönemine göre çok ileri düzey ve değerde bir kitap meydana getirmiştir."[41]

12 Kânunusani 1933'te vefat eden Ekrem Reşad Bey'in ölümü üzerine 13 Kânunusani 1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "Ekrem Reşat bizdeki ilk gazetecilerden bütün meslek hayatı temiz geçmiş biriydi. Ta 'Malûmat' zamanında yazıcılık âlemine giren merhum bilhassa Meşrutiyet'ten sonra cevval, ateşin, bir tahrir ve mücadele faaliyeti ile bu yolda yürümeye devam etmiş, birçok gazetelerde muharrirlik, tahrir müdürlüğü yapmış, ayrıca eserler çıkarmış, hocalıklarda bulunmuştur. Son mesai seneleri 'Cumhuriyet'e meşkûr hizmetlerle geçmişti.

Mahmut Sadık ve Ahmet Rasim'den sonra gazetecilerin piri sayılan bu muhterem ihtiyar, yaşına rağmen dinç, neşeli idi, kemalinden ve tecrübesinden daha uzun seneler istifade edebilmesi düşünülürken üfülü, ziyam ehemmiyetini artırmaktadır." İfadelerine yer verilmiştir.

Ekrem Reşad Bey, ölümünden birkaç ay önce A. Sırrı tarafından gazetecilik mesleğinde en kıdemli kişi olması münasebetiyle yapılan bir röportajda; gazetecilik hayatı ve bu meslekle ilgili düşüncelerini anlatır.

1293'te doğan Ekrem Reşad Bey, henüz on yedi yaşındayken gazeteciliğe başlar. Babasının dostu Selânikli Tevfik Bey vasıtasıyla bu mesleğe adım atan Ekrem Bey ilk olarak "Tanin" gazetesinde yazmaya başlar; daha sonra Ahmet Cevdet Bey'in aracılığıyla "İkdam" gazetesine geçer. Bir müddet sonra Ahmet Cevdet Bey ile

---

[40] Prof. Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12, Kasım 1975, s.8.

[41] Doç. Dr. Mahmut Şakiroğlu, Türk Folkloru BELLETEN, sayı 2, İst., 1986, s.443-444

aralarının açılması üzerine Ahmed Rasim Bey'in davetiyle Malûmat'ta çalışmaya başlar. Akabinde sırasıyla Muhiddin Bey'in çıkardığı "Halk" gazetesi ile Yunus Nadi Bey'in Cumhuriyet'inde çalışan Ekrem Reşad Bey bir ara da Sebahaddin Bey'in çıkardığı "Osmanlı" gazetesinde görev yapar.

Son yıllarında Cumhuriyet'te bulunan Ekrem Reşad herhangi bir sebeple gazeteden çekilir. Bakkallar Cemiyeti'nde bir katiplik ücretiyle geçinmeye çalışan bu kıymetli muharrir yaşadığı sıkıntıları şu şekilde dile getirir:

"Bu meslekte memnun olmayacak cihet yoktur, yalnız senelerce yıprandıktan ve çalıştıktan sonra insan âhir ömründe çok desteksiz kalıyor ki, ne diyeyim, bilmem; matbuata hayat vakfetmiş birinin çok defa sonu galiba elim ihtiyaçlar içinde çırpınmaktan başka bir şey olamıyor."[42]

Koçu'nun baba tarafından soyu "Haydut Aşkları" adlı eserinde verilmektedir. Koçu eserde yer alan Kadın Korsan Despina ve Oğlanları adlı hikâyeyi; Giridli Ömerâkî Efendi'nin "Korsan Despina Kaptan nâm avretin serencâmıdır." adlı risâlesinden istifâde ederek yazmıştır. Bu risâlede Ömerâkî Efendi hatıralarından söz ederken, kendisinin yanında çalıştığı Sivaslı Hacı Abdullah Efendi ve ailesinden bahseder. 1800'lü yılların başında İstanbul'da Yemiş İskelesi'ndeki mağazasında zeytinyağı ve sabun işi ile meşgul olan Abdullah Efendi, Reşad Ekrem Koçu'nun dedesinin dedesidir. Son derece sabırlı, iyi niyetli, dindar ve ticaretten iyi anlayan biri olan Abdullah Efendi'nin Kâşif Efendi adında tek bir oğlu vardır. O da babasının yolundan giderek ticaret faaliyetlerini daha da geliştirmiştir. "Kâşif Efendi Yemen ve Sivas defterdarlıklarında bulunmuş ve İstanbul Şehremaneti Muhasebecisi iken vefat etmiş Abdullah Reşad Bey'in babasıdır, Reşad Bey de R.E.Koçu'nun dedesidir." [43]

Reşad Ekrem'in annesi ise; şimdi Bulgaristan sınırları içinde kalan Eski Zağra eşrafından Emin Paşazâde Şevket Bey'in kızıydı.[44] Koçu, "Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları" adlı eserinin Rehovalı Bedri Onbaşı bahsinde bir münasebetle annesi

---

[42] A.Sırrı, "En Kıdemliler Anlatıyor", Vakit Gaz., 30 Kanunisani 1933, sayı 5409, s.1,6.

[43] Reşad Ekrem Koçu, Haydut Aşkları, Ana Yayınevi, İst., 1981, s.150.

Reşad Ekrem'in babası tarafından şeceresini en yalın haliyle şu şekilde ifade edebiliriz: Reşad Ekrem Koçu →Ekrem Reşad Bey→Abdullah Reşad Bey (eşi Osman Paşa kızı Melek Hanım)→Kâşif Efendi→Sivaslı Hacı Abdullah Efendi.

[44] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 5, İst., 1994, s.41.

Fatma Hanım hakkında şunları yazar: "İtfaiyeli Bedri'nin Ayşe adında dünya güzeli bir ablası varmış; bu kız yine o bozgun muhâcirlerinden ve Eski Zağra eşrâfının Emin Paşazâde Şevket Bey'in gayetle mahremi uşağı Büklümüklü Mustafa ile evlendirilmiş, ki R.E.Koçu'nun annesi Hacı Fatma Hanım Eski Zağralı Şevket Bey'in kızıdır; bu aile de bozgunda İstanbul'a gelmiş ve Berlin Muâhedesinden sonra bu aile Şarkî Rumeli eyâletinde kalmış olan memleketine dönmüş; fakat Fatma Hanım bir müddet sonra, İstanbul'da Şehremâneti Muhasebecisi Reşad Efendi'nin oğlu Muharrir Ekrem Bey'le evlenerek İstanbul'da Ayasofya'daki Reşadefendi konağına getirilmiştir." [45]

Koçu, "Haydut Aşkları" adlı eserde yer alan Bulgar Balaban ile Dört Yosması ve İki Şıkırdımı adlı hikâyeyi Uzun Pertev Efendi'nin Tarihçe-i Pertevi Tavil be nâmı Güldeste-i Ravzai Halil adındaki vak'ayinâmesinden istifâde ederek yazmıştır. Uzun Pertev Efendi eserinde kendisinin üç nesil yanında çalıştığı Koca Halil Ağa ve ailesinden bahseder. 1800'lü yılların başında "Eski Zağra âyanı ve Bulgaristan'ın pek namlı gülyağcısı Koca Halil Ağa"[46] Fatma Hanım'ın annesi Nevedâ Hanım'ın dedesidir. Koca Halil Ağa'nın son derece akıllı ve dirâyetli bir kadın olan eşi Hacı Zübeyde Hanım'dan Tayyâr Ağa adında tek bir oğlu vardır. "Hacı Tayyâr Ağa Eski Zağralı gülyağcı Koca Halil Ağa'nın oğlu, yazar R.E.Koçu'nun ana ninesinin babasıdır."[47] Annesi, Tayyâr Ağa'nın yörenin önde gelenlerinden "Küçük Halil Ağa'nın kızı Adeviye Hanım'la başını bağlar.(Tayyâr Ağa ile Adeviye Hanım'ın Nevedâ adında bir kızı olmuştur, Nevedâ Hanım da Eski Zağra âyanı Kapucubaşızâde Emin Paşa'nın oğlu Şevket Bey'le evlenmiştir, onların kızı Fatma Hanım Reşad Ekrem Koçu'nun anasıdır.)" [48]

Reşad Ekrem'in annesine ve babasına çok büyük sevgi ve saygısı vardır. Bu hislerini yazıları arasına sıkıştırılmış cümleler ile de belirtmiştir:

---

[45] Reşad Ekrem Koçu, Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları, Ana Yayınevi, İst., 1981, s.433-435.

[46] Reşad Ekrem Koçu, Haydut Aşkları, Ana Yayınevi, İst., 1981, s.31.

[47] a.g.e. s.76.

[48] a.g.e. s.89.

Reşad Ekrem'in annesi tarafından şeceresini en yalın haliyle şu şekilde ifade edebiliriz: Reşad Ekrem Koçu →annesi Hacı Fatma Hanım'ın baba tarafı→Gülyağcı Şevket Bey→Emin Paşa→Kapucubaşı Mehmet Ağa; Hacı Fatma Hanım'ın anne tarafı→Nevedâ Hanım→Tayyâr Ağa (eşi Küçük Halil Ağa kızı Adeviye Hanım)→Koca Halil Ağa (eşi Hacı Zübeyde Hanım).

"Evimizde anama Gelin Hanım derlerdi. Darıldığım zamanlar ben de 'Anne' demez, Gelin Hanım diye seslenirdim. Anam beni severken öpmez, koklardı. Babam beni severken gözlerimi yumardım. O zaman başımı göğsüne alırdı. Babamın kalbini dinlemek çocukluğumda sevdiğim şeylerden idi. Onu, büyük posta vapurlarının köpük saçan çarklarına benzetirdim."[49]

Ayrıca çocukluğunun ilk yıllarının Boğaziçi'nde bir yalıda geçtiğini de bu yazısında anlatır.

"Balkan harbi olduğu zaman, yedi sekiz yaşında bir çocuktum. Bugün öyle gelir ki, çocukken deniz sanki tuzlu değil, içilebilirmiş gibiydi. Denize bir olta kurşunu gibi dalar ve pul pul bir balık gibi çıkardık. Beni sabahları ne anam, ne babam, ne dadım uyandırırdı. Pencerenin işlemeli perdeleri arasından çiçek çiçek süzülen güneş, rıhtım taşları gibi yosun kokan saçlarımı okşayarak, beni, gözlerimin içinde sarı, mor ve menekşe renkli ışıklarla karagöz oynatarak uyandırırdı."[50]

Prof. Dr. Semavi Eyice, Koçu'yu anlattığı bir makalesinde "Yazılarında Konya'ya dair bir hatıraya rastlanmaz veya varsa da biz göremedik. Halbuki bütün aile bir süre Konya'ya yerleşerek orada yaşamıştı."[51] der. Koçu kendisinin tarihçi olarak yetişmesinde büyük tesiri olan Ahmed Refik'ten bahsederken bir yerde Konya'ya çok kısa değinir: "Boğaziçinde, yalımızın önündeki rıhtımdan denize bir olta kurşunu gibi fırlayıp sularda pullu pullu bir balık gibi çıktığım âvâre çocukluk çağlarında tanıyıp sevdiğim Refik amıcanın müverrih Ahmed Refik olduğunu, yıllarca sonra Konya'da öğrendim. Yeni Mecmua'nın ortasındaki iki yapraklık parlak kâğıtta çıkan tarihî makalelerini, eski Türkiye seyahatnamelerindeki nefis gravürlerin ve estamplarını kopyeler ile süsleyen Ahmed Refik'i, 1916'da on-on bir yaşlarında olan bizler iyice anlıyamazdık ama, o yazıların yeni, taze, canlı ve güzel şeyler olduğunu hissetmiştik."[52]

Babası İstanbul'a döndüğünde, Göztepe'de Kayışdağı Caddesi üzerinde, bahçe içinde ahşap bir köşk almıştı. Reşad Ekrem, Fahrettin Kerim Gökay'ın köşkünün hemen yanında olan bu köşkte uzun yıllar yaşadı. Babasının ölümünden sonra annesi ve

---

[49] Reşad Ekrem Koçu, Çocuklar, Hatıralar ve Hikâyeler, Çığır Kitabevi, İst., 1938, s.25.

[50] a.g.e., s.22.

[51] Prof Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134 Yıl 12 Kasım, 1975. s.8

[52] Reşad Ekrem Koçu, Ahmed Refik, Hayatı Seçme Şiir ve Yazıları, Sühulet Kitabevi, İst., 1938, s.3.

ablası Emine Halet Hanım ile burada ömrünü sürdürdü. Ailesi ile pek fazla bir ilişkisi olmayan diğer bir kız kardeşi ise İzmir'de evli bulunuyordu.[53] Hürriyet Gazetesi'nin "Neden Evlenemedik" adlı köşesinde kendisiyle yapılan röportajda Göztepe'deki evde geçen yılları, evlenmemesinin sebebini ve ailesini anlatan yazar şunları söyler:" '-Yaa..' dedi. 'Demek neden evlenemedim. Mamafih, sualinizi neden evlenmediniz şeklinde kabul ediyorum. İsteseydim evlenirdim. İstemedim. Bunun da sebebi, annemle babama ziyadesiyle düşkünlüğüm idi. Yani gerek ben, gerek rahmetli ablam Halet Ekrem Hanım, bir türlü geçinemiyen annemle babamın ayrılmasına mâni olmak için evlenmedik. Sonra da evlenecek çağlar geçiverdi...

Başından başından anlatalım. Üç kardeştik. Büyüğüm kız, küçüğüm kız, ben ortancaları. Ablamla aram 1,5 yaş. Küçük kız kardeşimle aram 10 sene. Babam bir İstanbul beyefendisiydi...ikisi de güzel insan olarak doğmuşlar. İpek kadar naziktiler. Birbirlerini sonsuz bir aşkla sevdiler, fakat birbirleriyle asla anlaşamadılar...

Sonra 1933'te yani ben 28 yaşında bir delikanlıyken babamı kaybettik. Evin bütün yükü omuzumdaydı. Ablamı, annemi, kardeşimi kendi hallerine bırakıp evlenemezdim. Hattâ düşünmedim bile.

Anacığımı ise 1950'de toprağa verdik. Ablamla başbaşa oturuyorduk. O bütün yalnızlığını kedilere karşı aşırı bir sevgi ile giderirdi. Hem öyle bir kedi merakı vardı ki sormayın. Evde en azından 25-30 kedi beslerdi. Ölümüne yakın kediler, sanki o melaikenin uçup gideceğini anlamış gibi birer birer başlarını alıp kayboldular."[54] Ablası Hâlet Hanım'ın (1903)[55] 1957'de vefat ettiğini söyleyen Koçu, gazetecinin diğer kız kardeşini sorması üzerine susar, yüzünü buruşturur, adını dahi söylemez. Ahsen Melek Hanım (1914)[56], yazarın bu dünyadan kendisine dargın olarak ayrıldığı küçük kız kardeşidir.

Fakat bundan ziyade Reşad Ekrem'i özel yaşamı ile alâkalı olarak en çok üzen durum bir evlât sahibi olamamaktır. Bu acısını ve tesellisini şöyle dile getirir:

"-Bekârlığın, daha doğrusu yalnızlığın acısını hissetmediniz mi hiç?...Derin derin içini çekti:

---

[53] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 5, 1994, s.41.

[54]Neden Evlenemedik, Röportaj: Metin Sosyal,. Hürriyet, 22 Eylül 1965, s.5.

[55] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar, Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, Ekim 1975, s.30.

[56] a.g.m. s.30

-Etmez olur muyum...Hele bir evlât sahibi olamamanın acısı bana evvelce çok koyardı. Onu da Cenab-ı Hakkın bir lûtfu ile hallettim...

15 sene önceydi. Temiz, pak bir köylü çocuğunu evlât edindim. Bugün Mehmet 32 yaşındadır. Ticaret Okulunu bitirdi. Kendi kendine İngilizce öğrendi. İyi bir hayat adamı oldu. Şimdi Koçu Yayınları ismiyle bir yayınevinin sahibidir. Mehmet'in biri kız, diğeri erkek iki kardeşi ve ben, şu çatı altında mesut, tatlı bir aile havası içinde geçinip gidiyoruz işte...Cenab-ı Hak, ölmeden inşallah onların mürüvvetini görmeyi de bana nasip eder. Bütün arzum bu..."[57]

1.2. R.E.Koçu'nun Eğitim Hayatı

Eğitimci bir babanın evlâdı olarak dünyaya gelen Koçu, ilmî ve edebî kişiliğinin ilk tohumlarını ailesinden alır. "Osmanlı İmparatorluğu'nun son, Cumhuriyet'in ilk yıllarında aydın bir babanın oğlu olarak büyüdü ve yetişti."[58] Babası Ekrem Reşad Bey'in Konya Sanayi Mektebi müdürü olduğu Milli Mücadele yıllarında Koçu, Konya Anadolu İntibah Mektebi'ni 1918 [59] yılında başarı ile bitirir. İlkokulu babasının yanında Konya'da okuyan Reşad Ekrem, harp sebebiyle ortaokul ve lise kapandığından annesiyle birlikte İstanbul'a gitmek zorunda kalır. Babasının Konya Sanayi Mektebi'nde müdür oluşundan ötürü Bursa Erkek Lisesi'nde öğrenimine yatılı olarak devam eder.[60] Son derece başarılı bir öğrenci olan Koçu, Bursa Erkek Lisesi Edebiyat Bölümünden 30 Haziran 1927 tarihli, 3-65 no'lu şehadetname ile pekiyi derecede mezun olur.[61] Aynı yıl girdiği İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarih Zümresi'nden 15 Teşrinievvel 1931 tarihinde 135 no'lu diploma ile mezun olur.[62] Mezuniyet tezini "Girit'in Fethi" (229 sayfa) üzerine hazırlar ki bu eser hâlâ

---

[57] Neden Evlenmedik, Röportaj: Metin Soysal, Hürriyet, 22 Eylül, 1965, s.5.

[58] Prof Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12 Kasım 1975, s.8.

[59] Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İst., 2001, s.513.

[60] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, Ekim 1975, s.31.

[61] Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti Bursa Erkek Lisesi İkinci Devre Şehadetnamesi (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi)

[62] Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Me'zinuyet Diploması (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi)

konusunda tek kaynaktır. 30 Kanunuevvel 1929'da 2000 (iki bin) kuruş maaş ile İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarih asistanlığına atanır.[63] Fakat üniversitede daha ilerlemesi mümkün olmaz. 1933'te yapılan yenilik hareketiyle pek çok öğretim üyesi ve yardımcısı Darülfünun dışında bırakıldığında o da hocası Ahmet Refik ile birlikte buradan ayrılmıştır.[64] Aynı mevzû bir başka kaynakta 1932[65] tarihli olarak, farklı bir açıdan verilir:

"1932 yılında İstanbul Üniversitesinin kurulması üzerine o zamanki öğretim üyelerinin imtihandan geçirilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak mantık müderrisi Halil Nimettullah, Hezârfen kimyacı Naşit Baylav ile birlikte Reşad Ekrem Koçu bu imtihanı gururlarına indirilmiş bir darbe olarak nitelemişler ve üniversiteden ayrılmışlardır."[66]

Bu mevzu ile ilgili olarak Semavi Eyice Bey Reşad Ekrem Koçu'nun kendisine ilginç bir tavsiyede bulunduğunu zikreder. "1948'de asistan olduğumda 'Bak Semavi, üniversiteye giriyorsun, öğretim yardımcısı oluyorsun. Orada yükselirsin, ayağını kaydırmaya çalışanlar olur, bezersin, istifa dilekçeni yazarsın, cebine koyar bana gelirsin."[67] Bir tarih araştırmacısı olarak yüzlerce esere imza atmış velûd bir kalemin; üniversite câmiasından ayrıldığı ilk yıllarını hatırlayarak bu sözleri sarf etmesi, tarih araştırmacılığı yolunda ilerleyecek genç bir ilim adamına vaktiyle kendisinin aldığı kararı tercih etmemesini salık vermesi manidârdır. Belki de bu cümleler hayatını çeşitli liselerde tarih öğretmenliği, onlarca gazete ve mecmuada muharrirlik yaparak kazanan bir ilim adamının yarı kırgın, yarı pişman; fakat gururundan da bir nebze taviz vermeyen hissiyatının ifadesidir.

---

[63] Reşat Ekrem Bey'in 10 Nisan 1934'te Pertevniyal Lisesi Tarih Muallimi olarak, kendisinin yazdığı Tercemeihal'den alınmıştır. (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi)

[64] Prof. Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134 yıl 12, Kasım 1975, s.8.

[65] 20.02.1933 tarihinde Koçu'nun talebi üzerine Edebiyat Fakültesi tarafından verilen bir vesikada 30 Ağustos 1932'de istifa ederek bu vazifeden ayrıldığı belirtilir.

Bulunduğu Memuriyetler ile ilgili düzenlenen sicil defterinde de Edebiyat Fakültesi asistanlığından ayrılış tarihi 30.08.1932 olarak beyan edilir.

Yine, Reşat Ekrem Bey 10 Nisan 1934'te Pertevniyal Lisesi Tarih Muallimi olarak, kendisinin yazdığı Tercemeihal'de, 30 Ağustos 1932'de istifa ettim, ibaresini kullanmıştır.

[66] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, İst., 1975, s.31.

[67] Prof. Dr. Semavi Eyice Beyefendi kendisiyle yaptığımız mülâkatta beyan etmiştir.

1.3. R.E.Koçu'nun Memuriyet Hayatı

Memuriyet hayatına asistan olarak başlayan Koçu, Üniversiteden ayrıldıktan sonra emekliliğine kadar İstanbul'da Kuleli Askerî Lisesi, Pertevniyal ve Vefa liselerinde tarih öğretmenliği yapar. İlk olarak 31.07.1932 ile 28.01.1934 tarihleri arasında Kuleli Askerî Lisesi'nde çalışır ve yine bu dönemde 18.09.1933 tarihinden itibaren Pertevniyal Lisesi'nde de tarih öğretmenliği yapmaya başlar. "Maarif mekteplerindeki derslerinin çok olduğundan dolayı vücudundan istifade edilemediğinden ilişiğinin kesilmesinden" gerekçesiyle Kuleli Askerî Lisesi'nden ayrılmak zorunda kalır. 01.05.1934 ile 30.10.1935 tarihleri arasında askerlik hizmetini yedek subay olarak yapar ve daha sonra 01.09.1936'dan 31.08.1939 tarihine kadar tekrar Pertevniyal Lisesi'nde çalışır. 02.10.1939'da Vefa Lisesi'ne geçerek 09.01.1952'ye kadar burada görevine devam eder. Akabinde yine Pertevniyal Lisesi'ne döner ve 09.01.1952-08.03.1955 tarihleri arasında bu lisede hizmet veren Koçu istifa ederek tekrar Vefa Lisesi'ne geçer. 26.05.1955'ten emekliye ayrıldığı 01.01.1961 tarihine kadar bu lisede görevine devam eder.[68]

Maişetini muharrirlik ve tarih öğretmenliği yaparak kazanan Koçu'nun memuriyet hayatındaki bu geliş gidişler hayli dikkat çekicidir. Onun nasıl bir öğretmen olduğuna geçmeden önce bu konuyla alakalı olarak Vefa Lisesi'nde öğrencisi olmuş Erdem Yücel'in hatırasını zikretmekte fayda vardır. "Bir gün baktık ki, hocamız Pertevniyal Lisesi'ne gidiyor. Hemen çevresini aldık:

-Aman hocam bizi niye bırakıyorsunuz?

-'Çocuklar baktım bir sinek kulağımda vınlıyor kovdum. Bu defa diğer kulağımda vınlamaya başladı. İşe o yüzden gidiyorum.

Böylece müdürle olan anlaşmazlığını bize kendine has üsûbu ile üstü kapalı, bir çırpıda anlatıverdi."[69]

Şüphesiz bir anekdota bağlı kalarak Vefa ve Pertevniyal liseleri arasında çizilen bu zikzakları açıklamak mümkün değildir. Fakat huzursuz olduğu, kendisini rahatsız eden bir takım hususların bulunduğu aşikârdır. Yazarın çalışma arkadaşlarından dostu

---

[68] Bulunduğu memuriyetlere dair düzenlenen bir belgeden kaydedilmiştir. (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi)

[69] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, Ekim 1975, s.31.

Bülent Hikmet Şeren bir yazısında "Kimseyi incittiğini görmedim Koçu üstâdın. Zaten incitilecek kişilerle ülfet etmezdi. Yerici tenkitleri bile, şiir gibi dokunaklıydı."[70] der. Bu cümleye dayanarak kendisini anlayan insanlardan oluşan bir muhit arzu ettiğini ifade edebiliriz.

Eserlerinde tarihi sevdirerek öğreten yazar, nasıl bir tarih öğretmenidir? Yazı diliyle dahi okuyucuyu heyecanlandıran, şevke getiren bu muharrir öğrencilerine dersi nasıl bir havada talim eder? Koçu işleyeceği ders ile ilgili olarak dikkat ettiği hususları, nasıl bir plan dahilinde öğrenciye tedris ettirdiğini şu şekilde belirtmektedir: "Senenin başında tarihini okutacağım çağın karakteristik ana hatları ile umumi bir manzarasını çizerim.

Hadisatı tarihiyenin naklinde memleketlerin haritaları üzerinde ehemmiyetle dururum...

İsmihasların doğru telâffuz edilmesi üzerinde fazla titiz olduğundan takririmin arasında ekseriya isimleri de tahtaya yazarım. Bu isimler her ne kadar kitaplarında, mevcut ise de tarafımdan tahtaya da tesbitleri bir nevi ehemmiyet verdiriyor.

Her dersimin bir kül halinde olmasına dikkat ederim. Bu bakımdan vekâletçe okutmaya mecbur olduğumuz tarih kitaplarının iyi tanzim edilemediğine işaret ederim. Bence bir yıl içinde verilecek olan tarih dersleri sayısına göre, kitap baplara taksim edilmeli ve mevzular ehemmiyetlerine göre bu baplara dağıtılmalıdır. Umumî tedrisatımda çizdiğim plan bu nokta gözetilerek vücuda getirilmiştir. Çocuk 40-45 dakikalık bir ders dinlediğinde derlice topluca bir şey öğrenmiş olmalıdır.

Çocukların basmakalıp metin ezberlemelerinin şiddetle aleyhindeyim. Müzakerelerde onları, hadisatı terkibi mahiyette hatırlamaya sevkederim.

Tarih duvar haritalarının yokluğu karşısında çocukları tarihî coğrafya bakımından yetiştirebilmek için harita vazifeleri üzerinde çalıştırırım.

Tedris usulüm arasında müzelerden istifade ettiğimi de zikredebilirim. Müze ziyaretlerimiz bir çeşit gezinti şeklinde değil ders mahiyetinde olur. Bazen bir pavyonda üç saat konuştuktan sonra mektebimize döndüğümüz vakidir."[71]

---

[70] Bülent Hikmet Şeren, Bir edip tarihçinin ardından: Reşat Ekrem ve Matbû Kağıt, Nesin Vakfı 1976 Edebiyat Yıllığı, Yaylacık Basımevi, İst., 1976, s.717.

[71] Reşad Ekrem Koçu'nun tedris usûlüne dair kendisinin düzenlemiş olduğu bir belgeden kaydedilmiştir. (Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi)

Derin tarih bilgisi ve kültürü ile dersini cazip kılmayı bilen Koçu, sınıfında ahenkli bir otorite kurarak son derece verimli bir surette ders işler. Fakat Koçu, tarih muharrirliğini öğretmenlikten üstün tutar. Kendisi de öğretmenlikten ziyâde derleme veya arşiv işlerinde istihdamının hem kendisi, hem de memleket için çok daha faydalı olacağını çeşitli münasebetlerle ifade etmiştir.

1.4. R.E.Koçu'nun Gazetecilik ve Yazarlık Hayatı

Koçu öğretmenliğinin yanı sıra yazarlığa ve gazeteciliğe de devam eder. Onun en büyük hizmeti tarih yazarı olarak verdiği eserlerdir. Reşad Ekrem geçimini büyük ölçüde kalemi ile sağladığından, sürekli yazar. İrili ufaklı dergilerde, İstanbul'un bir çoğu artık çıkmayan gazetelerinde bugün ancak sabırlı ve titiz bir çalışma ile derlenebilecek binlerce yazı yayımlamıştır. "Akıcı üslûbu ve Osmanlı tarihine hakimiyeti ile bir edip tarihçi olarak popüler tarihçiliğin önde gelen ismi olan Koçu"[72], "Cumhuriyet, Yeni Sabah, Milliyet, Hergün, Yeni Tanin ve Tercüman gazetelerinde günlük fikra, tarihî roman, hikâye ve inceleme dalında binlerce makale yazmıştır. Bunun yanı sıra Hayat Tarih Mecmuası, Tarihten Sesler, Resimli Tarih Mecmuası, Tarih Dünyası, Hayat, Yeşilay, Büyük Doğu, Hafta, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul Enstitüsü Mecmuası, Türkiyemiz, T.T.O.K. Belleteni gibi dergilerde çok sayıda araştırması vardır.[73] Ayrıca Son Posta, Ufuk, 20.Asır, Zaman, Gece Postası, Haber, Son Havadis, Türk Düşüncesi Mecmuası, Amcabey, Tef ve Akbaba gazete ve mecmualarında da yıllar boyunca günlük fikralar, makaleler yazmıştır.

Gazete ve dergilerde tefrika edilen eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz: "**Son Posta**'da: Binbirdirek Batakhanesi, Siyah Lâle, Budin Paşası'nın Kızı, Yani Kaloyani'nin Kızı; **Cumhuriyet**'te: Türk İstanbul, Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Senelik Tarih Panoraması; **Milliyet**'te: Türk Zaferleri, Tarihimizin Garip Vak'aları, Harun el Reşid, Türk Kahramanları, Alfabetik Hal Tercemeleri; **Hafta Mecmuası**'nda: Osmanlı Tarihinin Güzel Kadınları, İstanbul Masallarının Güzel Kadınları, Türk Müverrihleri: Hal Tercemeleri ve Seçme Parçalar, Osmanlı Tarihi'nde Harikulâde Maceralar; **20.Asır**'da: Osmanlı Tarihi'nde Türediler, Serseriler; **Amcabey, Tef ve**

---

[72] Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İst., 2001, s.513.

[73] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, Ekim 1975, s.33.

Akbaba'da: Türk Nüktedanları ve Zerâfet Üstatları; **Türk Düşüncesi Mecmuası**'nda: (otobiyografik roman) Bozgun; **Hergün**'de: Kösem Sultan; **İstanbul Enstitüsü** yayını arasında: Bostancıbaşı Defterleri, Esircibaşı."[74] "**Yavrutürk**'te Son Yeniçeri, Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk, Gizli Yol, Balabancık...(Ahmet Bülent Koçu adıyla)"[75] "**Tercüman**'da: Tarihte İstanbul Esnafı, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş; **Cumhuriyet**'te 1874'te İstanbul (Edmondo de Amıcıs) adlı eseri Yetmiş Sene Evvelki İstanbul başlığı altında; **Vakit**'te: 1655-1656 da İstanbul ve Türkiye (Jean de Thevenot) Şark Seyahatnamesinden notlar alarak; **Milliyet**'te: Topkapu Sarayı adlı eseri Topkapı Sarayı'nda Yüz Gün başlığı altında"[76] ; **Resimli Tarih Mecmuası**'nda: Budin Paşası'nın Kızı; **Tercüman**: Kösem Sultan...

"Onun en kuvvetli tarafı, Osmanlı tarihinin yazılı kaynaklarını büyük bir dikkatle tarayıp, bunların içinden çeşitli türde meraklı olayları, hikâyeleri, pek kimsenin aklına gelmeyecek teferruatı ve yaşantıları çıkarmış olmasıydı. Bunları kırk yıllık yazarlık hayatında geniş ölçüde kullandı, bazılarını kitap halinde bastırdı. (Kızlar Ağasının Piçi, Hatice Sultan ve Ressam Melling, Eski İstanbul Meyhaneleri ve Meyhane Köçekleri, Erkek Kızlar, Dağ Padişahları, gibi...) bu çeşit yüzlerce yazı dizisi ise gazete sahifelerinde gömülü kaldı."[77] Kitap olarak basılmamış bu eserler içinde;

Binbirdirek Batakhanesi, Siyah Lale, Budin Paşası'nın Kızı, Yani Kaloyani'nin Kızı, Harun el Reşid, Bozgun Osmanlı Tarihinde Güzel Kadınlar, İstanbul Masallarının Güzel Kadınları, Türk Müverrihleri: Hal Tercemeleri ve Seçme Parçalar, Türk Nüktedanları ve Zerâfet Üstatları, Osmanlı Tarihinde Türediler, Serseriler'i sayabiliriz. Ayrıca, "Fazla hayale kapılmaksızın ve asıl kanevası vesikalara dayalı olarak meydana getirdiği tarihî romanları ile tek isim altında yayınlanmış parça parça tarihî hikâyeleri ise: Tarihimizde Kahramanlar, Forsa Halil, Erkek Kızlar, Haşmetli Yosmalar, Patrona Halil, Kabakçı Mustafa, Kösem Sultan (2 cilt), Haydut Aşkları[78] Esircibaşı, Yusuf'un

---

[74] Dr. Osman Nebioğlu, Türkiye'de Kim Kimdir, Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi,. Nebioğlu Yayınevi, İst., 1961-62, s.407.

[75] Orhan Okay, Silik Fotoğraflar, Ötüken Neşriyat, İst., 2001, s.150.

[76] Bahsi geçen eserlerin giriş kısmından alınmıştır.

[77] Prof. Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi Reşad Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12, Kasım, 1975, s.8.

[78] Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, cilt 5, Türk Edebiyatı Vakfı, İst., 1997, s.36.

Borcu, Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi, İstanbul Cenginde Fatih Sultan Mehmet'in On Fedaisi, İlk Kurşun, Son Yeniçeri...isimlerini taşımaktadır.

"İnceleme eserleri ise, tarihî arayışlar içinden çıkardığı inanılmaz bilgilerin, hayret verici ayrıntılarına kadar inilerek, tarih belgesi ve edebî metin halinde sunulmuştur. Çoğu, o alanda tek kaynaktır. Maalesef, arşiv yığınları ve eski yazı kitaplar, mecmualar içinde unutulmaya, kaybolmaya mahkûm bırakılmış vak'alar, ünlü kişiler, eserler, zamanında efsane olmuş kahramanlar, köklü âdetler, töreler, kanunlar, nizamlar Reşat Ekrem Koçu'nun, ihâtalı, tatlı üslûbu, tarihe aşkı, insan sevgisi, romancı bakışı ve hevesleri ile günümüze ışık tutmaktadır. Sayılamayacak kadar çok olan bu incelemeler arasında kitaplaştırılmış olanlar: Eski iStanbul'da Meyhane ve Meyhane Köçekleri, Topkapı Sarayı, Osmanlı Padişahları, Dağ Padişahları, Yeniçeriler, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Yangın Var[79] , Fatih Sultan Mehmed, Darülaceze, Osmanlı Tarihinin Panoraması, Tarihimizde Garip Vak'alar, Türk İstanbul, İstanbul Camileri, Türk Zaferleri, Osmanlı Tarihinde Yasaklar...olarak uzun bir liste halinde verilebilir.

"Reşad Ekrem, halka zevkle okuyabileceği, ağır bilgiler, notlar ile yüklenmemiş fakat ciddî ve hattâ içinde ilgi çekici yeni görüşler bulunan"[80] bu tarihî araştırmaların yanında Osmanlı devri kaynaklarını bugünkü dile aktararak herkesin okuyup zevk alabileceği eserler de vücûda getirir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin önemli birkaç bölümü, Aşçı Dede'nin Hatıraları, Vehbî'nin Sûrnâmesi, Haşmet'in Vilâdetnâmesi vs. Koçu'nun Osmanlı Türkçesi'nden bugünkü dilimize kazandırdığı eserleridir. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden, baskılarında bulunmayan yazmalardaki parçaların eklenmesi ile yaptığı tefrikada, uzun yazı dizileri halinde Çelebimizi okurlara tanıtan makaleler kaleme almıştır.

"Ayrıca kütüphanemize kazandırdığı, bir anlamda tarihî kıyafetler ansiklopedisi olan, resimlendirilmiş ve otantik (mevsuk) oluşuna özen gösterilen önemli bir eseri de bugün tarih yazarlarının, tarihî tiyatro, film, senaryo yapımcılarının elinden düşmemesi gereken Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü'dür."[81]

---

[79] a.g.e. s.36.

[80] Prof.Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi Reşad Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12, Kasım 1975, s.8.

[81] Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, cilt 5, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 1997, s.35.

"Reşad Ekrem, büyük, ağır ilmî yayınlara pek heves etmedi. Bilgisi ve yetişmesi bu hususta yeterli olmasına rağmen sadece kalınca bir cilt teşkil eden Osmanlı Muâhedeleri ve Kapitülasyonlar (1934) ile İstanbul Enstitüsü dergisinde Bostancıbaşı Defterleri'den 1814-1815 yılına ait olan bir tanesini yayımladı. İslâm Ansiklopedisi'nin Türkçe baskısında da 'Ali Paşa Hekimoğlu', 'Ali Paşa Sürmeli' maddelerini yazdı."[82]

Koçu eserlerinde alimlik iddiasında olmadığını sık sık vurgular. Onun asıl gayesi tarihin zengin arşivlerini halka, bilhassa gençlere ve çocuklara sunmaktır. Amacı, Ahmet Mithat Efendi'nin tarzında okuyucusunun ilgi ve merakından yararlanarak ona ansiklopedik bilgiler aktarmak, bu alanda belirli ahlâkî görüşleri de kazandırmaktadır. Hem eğlendirmek hem öğretmek amacına hizmet için tüm olanakları kullanır. Bu üslûbta onun öğretmen oluşunun da katkıları olduğu muhakkaktır. Koçu çocuklara yönelik zengin bir kütüphane oluşturmuştur. Prof. Dr. Orhan OKAY çocukluk yıllarında ona yeni ufuklar açan bu kitaplardan şu şekilde bahseder:

"İlk mektep sıralarında iken, çocukluk dünyamı dolduran Yavrutürk diye bir dergi vardı. Orada çocuk muhayyilemi geniş ufuklara açan birkaç romanı, seneler sonra bile, yeniden o yaşlara dönme nostaljisini hissettiğim zamanlar defalarca okumuştum. Son Yeniçeri, Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk, Gizli Yol, Balabancık...Yazarı da Ahmet Bülent Koçu."[83] Ayrıca bu amaca yönelik kaleme aldığı Timur ve Oğulları, Tarihimizde Kahramanlar, Sokollu Mehmet Paşa, Tarihin Ön Çağları, Bizans Tarihi, Sümer Türkleri, Büyük Deniz Keşifleri...hikâyemsi bir üslûpla anlatılmış, çocuklara tarihi öğretmek ve sevdirmek amacıyla yazılmış eserlerdir.

Hiç şüphesiz Koçu'nun en önemli yapıtı, maddi sıkıntılar nedeniyle tamamını yayımlayamadığı İstanbul Ansiklopedisi'dir. Koçu'nun "Z harfine kadar hazır ve 20-25 cilt olacak"[84] dediği bu devasa eser için Bülent Hikmet Şeren "O ne ansiklopedi olacaktı, o! Bahsettiği konu İstanbul ama, nice İstanbul?.. Fî tarihinde İstanbul'dan bir haşeret gelip geçmiş olsa dahi, o ansiklopedide bulacak, okuyacak, sağlam bilgi edinecektiniz..."[85] dediği bu eser, "Reşad Ekrem Koçu'nun ömrünü

---

[82] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 5, İst., 1994, s.43.

[83] Orhan Okay, Silik Fotoğraflar, Ötüken Neşriyat, İst., 2001, s.150.

[84] Dr. Osman Nebioğlu, Türkiye'de Kim Kimdir, Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi, Nebioğlu Yayınevi, İst., 1961-62, s.407.

[85] Bülent Hikmet Şeren, Bir Edip Tarihçinin Ardından: Reşat Ekrem ve matbû kağıt, Nesin Vakfı 1976 Edebiyat Yıllığı, Yaylacık Basımevi, İst., 1976, s.715.

adadığı bir 'kent kütüğü'dür."[86] başlı başına bir tarih, kültür ve folklor hazinesi olan İstanbul Ansiklopedisi'nin yayın serüvenini anlatmak onun hayatını anlatmaya eş değerdir. "Reşad Ekrem Koçu'nun hayatında İstanbul Ansiklopedisi'nin büyük bir yeri ve anlamı vardır. Ancak büyük ve kuvvetli kuruluşların yapabileceği bu işe tek başına atılmıştı. İstanbul Ansiklopedisi'nde neler yoktu ki? Tek başına koca bir şehrin kütüğünü yapmaya çalışıyordu."[87]

"Dünyada benzeri bulunmayan bir konuya girişen Koçu"[88] "İstanbul Ansiklopedisi'nin ilk fasikülünü 1944'ün ikinci teşrininde (kasım) yayımladı."[89] "Ansiklopedi önce 1944-1948 yılları arasında 3 cilt (34 fasikül) yayınlanmış, 'A' harfinin sonlarında kalmıştır. On yıllık bir aradan sonra 1958'de yeniden ve baştan basımına başlanmış; 1971'de, Eritmek Fırın maddelerini ihtira eden 10. cilt tamamlanmıştır. 5760 sayfa tutan bu on ciltlik muazzam eserden birkaç fasikül daha çıkmışsa da 'G' harfinin ortalarında yayın tamamen durmuştur."[90] "Basılan son madde 'Gökçınar' olur..."[91]

Tarihi ve kültürel zenginliği ile göz kamaştıran İstanbul'u kudretli saraylarından sokaktaki argosuna kadar tüm yönleriyle ele alan Koçu, böylesine güç bir işin üstesinden gelmeyi başarmış, zor koşullar altında derlediği bilgileri dosyalayarak eserin tamamını hazırlamış; fakat ne yazık ki ilgisizlik ve maddi sıkıntılar yüzünden kalan kısımları yayımlayamamış, bu nedenle kendisini yıpratmış ve üzmüştür. Eserin birinci

---

[86] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm, sayı 2, Mart 1998, s.62.

[87] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, Ekim 1975, s.34.

[88] Doç. Dr. Mahmut Şakiroğlu, Reşat Ekrem Koçu, Türk Folkloru Belleten, sayı 2, İst., 1986, s.445.

[89] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İst., 1994, s.218.

[90] Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Padişahları, Ana Yayınevi, İst., 1981, s.8.

Bir başka kaynakta (Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, cilt 2, YKY, İst., 2001) "1944'te çıkan ansiklopedi, 1951'de dördüncü cildin ortalarında iken 'Bahadır Sokağı' maddesiyle (34. Fasikül) maddi sıkıntılar nedeniyle yayımını durdurdu; 1958'de ikinci kez yayımlanmaya başlandı, ancak 1973'te 11. ciltte 'Gökçınar' maddesiyle (173. Fasikül) yayımına aynı nedenle son vermek zorunda kaldı." şeklinde bilgi verilir.

[91] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı 'Kent Kütüğü', İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm sayı 2, mart 1998, s.65.

cildi tamamlandığında dönemin önde gelen isimlerine nezaketen eserini göndermiş, takdirle ve ilgiyle karşılanan bu çalışma için yardım sözleri almış; fakat bu sözler laftan ibaret kalmıştır: "Bu büyük şehir kütüğünün birinci cildi tamamlandığı zaman, devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, başbakanına, İstanbul Valisi Dr. Lütfü Kırdar'a ve Patrik Athenagoras'a göndermişti. İsmet İnönü başarı dileyen bir kartla cevap vermiş, başbakandan ses çıkmamış, İstanbul Valisi Dr. Lütfü Kırdar evine kadar gelerek: 'Bu güzel bir eser, ne yardım isterseniz yaparım' demiştir. Athenagoras ise yazdığı uzun mektubunda şöyle demiştir: 'Eserinizi tetkik ettirdim. Sonra da kendim karıştırdım. Hakikaten güzel. Bu pazar duamı, bu güzel eserinizi, sizin kaleminizle tamamlanmasına tahsis ettim."[92]

Fakat ne bu dua kabul olmuş, ne de Koçu devletten beklediği desteği görebilmiştir."Çeşitli kurumların ilmî değeri olmayan yayınlara binlerce lira dökerken İstanbul Ansiklopedisi ile ilgilenmemesine içerler, sıkılır, üzülürdü. Nihayet bir gün dayanamamış, kendisini çileden çıkaranlardan hıncını almak için şöyle demişti:

'Basınımızın temsilcilerini, üniversite öğretim üyelerini, yayınevi sahiplerini, dostlarımı, dostum geçinenleri evime davet edeceğim. A'dan Z'ye kadar hazır olan bu ansiklopediyi gözler önüne sereceğim. Her maddeyi ayrı ayrı onlara göstereceğim. Sonra hamalları çağırıp bütün hayatımı verdiğim bu evrakı, vesikaları, resimleri, planları bahçeye indireceğim. Ardından bir kibrit çakıp hepsini yakacağım.' "[93]

İlgisizlik ve maddi sıkıntıların yanı sıra, "İstanbul Ansiklopedisi'nin yarım kalmasının başlıca sebeplerinden biri de tarihe geçecek derecede önemli olmayan kişilere uzun sayfalar ayırması, bunların yazdıkları veya onlar için yazılmış birtakım manzumelerin tamamına yer vermesidir. Bazı hikâye ve romanlardan uzun özetler ve parçalar da aynı derecede sayfalar doldurmuştur. Bunlar ansiklopedinin bir dergi gibi okunmasına yardımcı olmakla beraber, işin ciddiyetini biraz kaçırmış, bu arada bu esere etraflı surette girmesi gereken önemli bazı maddeler de R.E.Koçu'nun garip kaprisleri yönünden birkaç satırla geçiştirilmiştir."[94]

---

[92] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, Ekim 1975, s.34.

[93] a.g.m. s.34.

[94] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının Ortak Yayını, İst., 1994, s.219.

Prof. Dr. Semavi Eyice bir başka kaynakta tamamı ilim dünyasına kazandırılamamış bu dev eserin trajik öyküsünü şu cümlelerle daha açık bir şekilde ortaya koyar: "R.E.Koçu, kendisine maddi destek sağlayanlardan (Cemal Çaltı, Mehmed Ali Akbay adlı tüccarlar) ayrılmasa, Ansiklopediyi lüzumsuz uzatan maddelere yer vermekten sakınsa, her şeyin üstünde düzenli bir yaşama sahip olsa ve bazı öncüleri gibi içkiye düşkün olmasa, daha bir süre ansiklopedinin yayını sürdürebilirdi. Onun gibi hikâyemsi (anecdotigue) bir anlatımla maddeleri işleyebilecek bir veya birkaç yardımcının da yetişmesi, bu işin sürdürülebilmesi için gerekliydi. Artık saltanatın son dönemi İstanbul'una ve insanlarına dair etraflı bilgisi olan Sermet Muhtar Arus'un (1887-1952) yerini tutacak ikinci bir kişi olmadığı gibi, Reşad Ekrem Koçu gibi Osmanlı tarihinden ve XIX. Yüzyıl gazetelerinden en 'hurda' ayrıntıları bulup çıkarabilecek bir araştırıcı da kolay kolay yetişmezdi. Böyle bir eseri kalemlerinin ürünüyle süsleyecek Reşad Sevinçsoy, Nezih İzmirlioğlu veya Sabiha Bozcalı gibi çizgi ustaları da artık çekilmişlerdi. Ve İstanbul Ansiklopedisi bitmemiş haliyle kütüphane raflarında kaldı."[95]

Koçu'nun yayıma hazırlayıp kitap olarak bastıramadığı tek eseri İstanbul Ansiklopedisi değildir. Ayvansaraylı Hüseyin Efendi'nin "Hadikatü'l-cevaii" adlı eserinden yola çıkarak İstanbul'da mevcut veya yok olmuş cami ve mescitleri hakkında kaleme aldığı "İstanbul Camileri isimli eserin, yalnızca birinci fasikülü 1948 yılında yayımlanmış, maddî güçlükler yüzünden arkası gelmemiştir."[96] Yazarın "yarım yüzyıllık bir ömrün ürünü gazetelerden, kitaplardan toplanmış, defterlere geçirilmiş, hatta resimlendirilmiş"[97] fakat bir kitap olarak yayımlanamamış notları arasında Hamamlar'a dair bir eser de vardır.

1.5. R.E.Koçu'nun Ölümü

1933 yılında bir kalp krizi sonucu ölen babasının ardından ailenin tüm sorumluluğu Koçu'nun omuzlarına biner. Babadan kalma Göztepe'deki köşkte kız kardeşleri ve annesi Fatma Hanım ile birlikte yaşamını sürdüren yazar, onları kendi hallerine bırakıp evlenmeyi düşünmez. Kız kardeşi Ahsen Melek Hanım'ın evlenerek

---

[95]Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü İst.Ans. Anıları, Albüm, sayı 2, Mart 1998, s.67

[96] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar R.E.Koçu, Tarih Mecmuası, sayı10, Ekim 1975 s.33.

[97] Prof.Dr. Semavi Eyice, Aramızdan Ayrılan Bir İstanbul Tarihçisi, Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12 Kasım 1975, s.9.

İzmir'e yerleşir ve 1950'de de annelerini kaybederler. 1957'de ablası Emine Halet Hanım'ın da "vefatından sonra bu köşk satıldı, fakat Reşat Ekrem o çevreden kopamadı; önce Ziver Bey caddesine açılan ara sokaklardan birindeki bir apartmana, sonra da eski köşklerinin arsasının karşı tarafında, az yukarıda bir başka apartmana geçti. Yıllardır hasta olduğunu ve artık fazla yaşayamayacağını söylerdi. 1965 yılı eylülünde, yani ölümünden tam on yıl önce bir gazeteciye '...şu fâni dünyadan pek âni göçecekmişim gibi geliyor bana. Eh yaş 60, amma ben bunun çok çok üstünde ihtiyarladım. Kendimi hallice hissetmiyorum...' diyordu. Emekli olduğundan beri bu ufak apartman dairesine kapanmış, kağıtları, notları, kitapları, dosya ve hatıraları arasında çalışıyordu. Son nefesini de 6 Temmuz 1975 Pazar günü akşamı burada verdi. 9 Temmuz Çarşamba günü Göztepe'nin küçük istasyon camiinden (Tütüncü Mehmed Efendi Camii) kaldırılan cenazesi Sahrayı Cedîd mezarlığında ebedî istirahatgâhına bırakıldı."[98]

Düzenli bir aile hayatının olmayışı, yoğun çalışma temposu, sigara ve içkiye olan düşkünlüğü Reşad Ekrem'i olması gerekenden çok fazla yıpratır. "Tanıyanlar Reşat Ekrem Koçu'yu iyi bilir. Uykuyla hemen hiç arası olmayan bir yazar. Uyanık bulunduğu her an da sigara üstüne sigara..."[99] Yalnız sigara değil... "Çok sevdiği Ahmed Rasim ile edebiyat fakültesinde hocası Ahmed Refik Altınay gibi o da büyük ölçüde içkiye düşkündü. Muallim Naci'nin mısraları ile: 'Gönlüme sakîyi mimar eyledim meyhanede' felsefesini benimsemişti ve bu görüşe göre de yaşantısını sürdürdü." [100]

Bu yaşam tarzı çok genç yaşlarda pençesine düştüğü "bronşit kronik astimatö"[101]rahatsızlığını daha da arttırarak öksürük ve nefes darlığı krizlerine sebep olmuş; zaten meşakkatlerle dolu olan hayatını daha da çekilmez bir hale getirmiştir.

---

[98] a.g.m. s.8

[99] Neden Evlenemedik, Röportaj: Metin Sosyal, Hürriyet, 22 Eylül 1965, s.5.

[100] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 5, İst., 1994, s.41,

[101] Yazarın Pertevniyal ve Vefa Liselerinde görev yaptığı yıllarda peyderpey aldığı raporlarda; göğüs sıkıntısı, öksürük, nefes almakta güçlük, şiddetli bel ağrıları, bulantı, kusma, hararet, halsizlik...şikayetlerinde bulunduğu ve bronşit kronik astimatö teşhisiyle tedavi gördüğü sabittir.(21.10.1943, 20.01.1949-266, 11.01.1952-1799, 15.12.1953-5754, 30.03.1954-6491 tarih ve sayılı Koçu adına düzenlenmiş Sağlık Raporları-Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi.)

Kendisi de bir dostuna bir vesile ile şöyle der: "Ben artık yaşlandım öleceğimi hissediyorum. 1976 yılını göremeyeceğim..." [102]

İlerlemiş yaşına rağmen kalemi elinden bırakmayan Koçu'nun bir kalp krizi sonucu ani ölümü, basın dünyasını ve sevenlerini derinden sarsar. Yıllardır çalışmakta olduğu Tercüman Gazetesi'nin kendisine ayrılan "Gün İçinde Tarih" köşesi toprağa verildiği 9 Temmuz 1975 Çarşamba günü, kendisine duyulan sevgi, saygı ve hürmetin bir ifadesi olarak boş bir sütun olarak verilir.

Bıraktığı eserlerle yalnız kendisini değil dile getirdiği bütün devirleri ve yaşadığı dönemi nisyandan kurtaran, ölümsüzlüğe eriştiren bu kudretli kalemi bir dostu şu sözlerle yad eder: "Ne kazanırdı bu İstanbul Ansiklopedisi'nden, bilmem. Zannederim, azar azar hayatını kaybediyordu, ilim, irfân ve onun irşâdına muhtaç yâran uğruna. Nitekim kimseyle vedalaşmaya bile vakit bulamadan gitti..."[103]

Onun bu apansız gidişini kendi mısraları çok daha güzel dile getirir:

"Gidişi
Külhânî ağzında vahşî
Gazel gibi oldu
Nerde Güzel?
Bilmem...
Güzel bir nârâ
Atılmış karanlıklara,
Dönmez." [104]

1.6. R.E.Koçu'nun Şahsiyeti

"Reşad Ekrem, Türk basınında haklı bir yer edinmiş, gün olmuş, kendinden uzun uzun söz ettirmiştir. Bazılarınca romantik tarihçi, bazılarınca iyi bir araştırmacı, bazılarınca da gerçek bir yazardı. Oysa her şeyden önce Reşad Ekrem Koçu, sayısı gün geçtikçe azalan eski bir İstanbul efendisi, başka bir deyişle çelebîsi, sevdiklerine içten bağlı bir dost, yaşayan canlı bir arşivdi. Ekmeğini hayatının sonuna kadar yazarak

---

[102] Erdem Yücel, Reşat Ekrem Koçu'nun Ardından, Tercüman, 21.07.1975.

[103] Bülent Hikmet Şeren, Bir edip tarihçinin ardından R.Ekrem ve Matbû Kağıt, Nesin Vakfı 1976 Edebiyat Yıllığı, Yaylacık Basımevi, İst., 1976, s.715.

[104] Reşat Ekrem Koçu, Acı Su, Koçu Yay., İst., 1965, s.40.

kazandı. Sahteliği, pozları olmayan hocanın hayatta en büyük şikâyeti kadir kıymet bilmemek olmuştu. Nitekim Sayın Ahmed Kabaklı da ölümünden sonra 'kendisini dirhem dirhem satmaz, ama gururundan da hiçbir taviz vermezdi.' diye yazmış ve sonra sözlerine devam etmişti: 'Onun için, çok para getiren, forslu çalımlı kişilerden olamadı. İnce hünerli üslûbu, tetkika dayalı bilgisi vardı. Bunu tartacak teraziye ise Bâbıâlî'de her zaman rastlanmıyor.' »[105]

Koçu'nun şahsiyetinin teşekkülünde ailesinin çok önemli bir yeri vardır. Köklü bir ailenin asaletini taşıyan anne ve babası onun kişiliğinin ilk temellerini atar. Koçu birbirlerini büyük bir aşkla seven bu iki insanın ilim ve irfan ocağında şefkat ve sevgiyle yetiştirilir. Bu kuvvetli tesiri; Reşad Ekrem'in dostlarıyla paylaştığı sohbet ortamlarında, babasına dair anlattığı hatıralarda yakalamak mümkündür. Ekrem Reşad Bey 12 Ocak 1933'te geçirdiği bir kalp krizi sonucu yaşama veda eder. "Reşad Ekrem Koçu, Münir Süleyman Çapanoğlu'na yazdığı mektupta duyduğu büyük acıyı dile getirir:

'Kardeşim Münir Süleyman;

Kalemimi onun için her ele alışımda, aşkım sel gibi iniyor, yazacak yerde ağlıyorum. Ne güzelliğinin, ne faziletlerinin, ne de iffet ve nâmusunun ve ilm ü irfânının vârisi olabildim. Dünya misafirliğinde onu övündürecek bir şeyler yapabildim diyemem, her ân aczimi idrâk edişim belki rûhunu şâd eder. İstanbul Ansiklopedisi'ni bütün olarak adına ithaf ettiğim babam Ekrem Reşad Bey'in hâl tercümesini senin kalemine emânet ediyorum.

13 Mart 1944 Reşad Ekrem Koçu' »[106]

Bu büyük insanı kaybetmiş olmanın acısı, ona layık olma arzusu ile kaleme alınmış bu satırlar aynı zamanda sonsuz bir tevâzuunun ifadesidir. Zira yoğun bir gayret ve emeğin mahsulü olan eserleri bir yana, Koçu sadece öğretmen kimliği ile babası için bir gurur kaynağıdır: "Sonraki yıllarda babası Ekrem Reşad Bey, oğlunun Kuleli Askerî Lisesi'nde yaptığı öğretmenlikten büyük gurur duyduğunu Münir Süleyman Çapanoğlu'na yazdığı mektuplarında dile getirmiştir:

---

[105]Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mec., sayı 10, Ekim 1975, s.30.

[106] a.g.m. s.31.

'Perşembe günleri Kuleli talebesini İstanbul'a hususî bir vapur getiriyor; ben de köprüye gidiyorum, bir kenarda durarak oğlumun talebelerinin önümden geçişi, bilemezsin Münir Süleyman, bilemezsin, beni kendimden geçiriyor, mest oluyorum...'" [107]

Koçu'nun mütevâzi şahsiyetine, İstanbul Ansiklopedisi'nde bahsi geçen şahısların, eşyanın, metaın ve mekânın portrelerini, resimlerini, krokilerini çizerek kendisine kalem arkadaşlığı yapmış Bülent Hikmet Şeren de işaret eder: "'Hürmet bizden...' bile dedirtmezdi insana. Tevâzuunun tonlarca siklet altında ezip, râm ederdi kendine şaşkın benliğinizi. O size 'Beyefendi' demekten şaşmadıkça, siz onu beyefendilerin beyefendisinin beyefendisi görürdünüz."[108]

Bu tevâzuunun kaynağı, onun sanatı ve sanatkârın da ötesinde insana duyduğu hürmettir. "Bu tarih'le meşgûl görünen, mevcûdiyetini mâziye vakfetmiş koca şahsiyet, san'at ve san'atkâra aşık, onların âdeta meclûbu idi. Ve hemen ilâve edeyim, kendisi de ressamdı, kendisi de şâirdi. Açınız İstanbul Ansiklopedisi'ni, elinde tekemmül eden nice işler yetişmiyormuş gibi, 'Ahmed Bülend Koçu' imzası ile benim ismime ve san'atıma rakip olan bütün resimler onun fırçasından çıkmadır. Yâni ya, eserini pençesinde öyle sağlam tutardı ki, günün birinde cümle ressamlar ona grev ilan etseler, kimseye minnet ve müdânası olmayacaktı...Evet, ne demiştim? Şairdi de...Hem de mükemmel mısrâlar dizen, duygulu ve görgülü bir şâir."[109]

Koçu'nun şahsiyetinin en bariz hususlarından biri olan tevâzuu, onu tanıyanların ona dair hatıralarını besleyen, yücelten bir mevzu olmuştur. Orhan Koloğlu da bir yazısında şunları zikreder: "... 'Üstad' dedim ama bu tür hitaplardan hoşlanmazdı. Ben Yeni Sabah'ta yazı işleri müdürlüğü yaparken o da devamlı eserlerini bizde tefrika ederdi ve ne kadar övgüden kaçındığını, ama mürettip hataları karşısında bile nasıl hassas davrandığını çok iyi anımsarım. Onun gibi tarihi kitlelere-bilimsellikten uzaklaşmadan-sevdirmek için bütün yaşamını feda eden biri... [110]

---

[107] a.g.m. s.32

[108] Bülent Hikmet Şeren, Bir edip tarihçinin ardından: Reşat Ekrem ve Matbû kağıt, Nesin Vakfı 1976, Edebiyat Yıllığı, Yaylacık Basımevi, İst., 1976, s.715.

[109] a.g.e. s.715.

[110] Orhan Koloğlu, "Neyse ki R.E.Koçu ve 10. Yıl Marşı Var", Tarih ve Toplum, Ekim 2002, sayı 226, s.259.

Aslında Reşad Ekrem'i anlatırken hayatını, ilmî ve edebî kişiliğini sınıflamaya tâbi tutarak tek tek ele almak hayli güçtür. O, mananın bir bütünlük içinde tekemmül edeceğine inanan nev'i şahsına münhasır bir insandır. Hayatın maddî ve manevî çehresinde belirlenen kıstaslar onun pek kaale almadığı 'sınır'lardır. Koçu'nun ilim aleminde eşi benzeri bulunmayan bir eseri, İstanbul Ansiklopedisi; yalnız içeriği ile değil, hazırlanış evresindeki farklı bir atmosfer ile de bambaşka bir hüviyet taşır. Zira Koçu için eser; ilmî uğraşlar neticesinde teşekkül eden bir materyal değil, kendi özverisi, engin bilgisi ile beraber ruhunu da katarak vücuda getirdiği bir 'varlık'tır. Eserin yayın macerası içinde yazarın kalem arkadaşlarından Bülent Hikmet Şeren'in anlattığı bir hatıra onun bu duygusal yaklaşımının ifadesidir:

"Beni severdi demiştim. Hem öyle severdi ki, umumî kaideleri değilse bile, kendi kaidelerini çiğneyecek kadar. Ansiklopedi "B" harfine yaklaşırken tutturmuştu:

-Şu biyografini yaz, portreni de çiz, getir! diye..Üstâd ne mi yapacak, tercüme-i hâlimle, suretimi? Kendi de hakkımda neler biliyor, bende neler görüyorsa kaleme alıp, ilâve ederek, ansiklopedinin "B" faslına "Bülent Hikmet Şeren" diye beni de alacak...

-Olur mu Hocam? Soyadı sırasıyla gitmiyor muyuz? "Ş" ye gelelim, öyle...

Malûm mu olurdu nedir,

-Ooooğlum, sen yaz. Ne diyorsam onu yap!

Ve kendine göre bir esbâbı mucibe uydurup:

-Hem sen sanatkâr olarak bu isminle mârufsun, seni kimse "Şeren" diye aramaz...der, dayatırdı.

Ben de dayattım ve belki de bir tek o konuda sözünü dinlemedim. Ve 22. harf olan "Ş"den evvel daha nice harfler de Reşat Ekrem'siz kaldı...

Fakat üstâd bana yaptıramadığını "C" harfinde, mümtaz karikatüristlerimizden Cafer Zorlu için, kendisi yaptı. Cafer bir ara, karikatürlerine "CAF" diye imza atıyordu. Onu da seven ve takdir eden rahmetli, bu fırsatı kaçırmadı, Cafer'i "CAF" diye "C"ye oturtuverdi...

Ben hemen takıldım:

-Hocam, ben de "BÜL" diye imza atmıştım, unuttum söylemeyi...

Bakışları âdeta çakmıştı gözlüklerinin camında:

-Sâhi mi çocuk? Öldürürüm seni!

Gülümsemişti, sonra nikotinden sararmış ak bıyıklarını ısıra ısıra, şaka yaptığımı anlayınca..."[111]

"Unutulmaya yüz tutmuş mekânların, insanların, ilişkilerin ve nesnelerin yazarı olan bu büyük İstanbul tutkununun"[112] vücuda getirdiği "İstanbul Ansiklopedisi o devir akademik tarihçilerinin ilgi duymadığı konuların kaleme alındığı, ulemânın bihaber oldukları yazarların sahaya çıkarıldığı bir eserdir. Prof.Dr. Semavi Eyice Türk ilmine orada doğmuştur. Kevork Pamukçuyan bu ülkenin tarihçileri arasına orada girmiştir."[113]

Bambaşka bir bakış açısıyla hâlihazırda bulunanları değerlendirmekle birlikte Koçu, esasında, mazide unutulanları ve âtîde ilim ve edebiyat dünyasına doğacak şahısları bir araya getirmesini bilen ârif bir şahsiyet, ileri görüşlü bir yazardır. Erdem Yücel de basın dünyasına onunla adım attığını şu şekilde dile getirir: " 'İstanbul Ansiklopedisi'nin sayfaları sana açıktır.' dediği zaman sanki dünyalar benim olmuştu. Bir süre sonra da beni Tercüman Gazetesi'ne götürdü, rahmetli Hasan Güngör ile tanıştırıp hayatının içine itiverdi. Eğer bugün çeşitli gazete ve dergilerde yazı yazıyorsam bunun büyük payı Reşat Ekrem Koçu'nundur. Hocam beni öylesine mürekkebe bulaştırdı ki, sıyrılmak ne mümkün..."[114]

---

[111] a.g.e. s.715-716

[112] Ertuğrul Özkök, İstanbul Tutkunu Bir Gezginci, Gösteri. Sanat Edebiyat Dergisi, sayı 56, Temmuz, 1985, s.80.

[113] İlber Ortaylı, Ömür Boyu Okunan Tarihçi, Reşat Ekrem Koçu, Türklük Bilgisi (Aylık Neşriyat Haberleri Dergisi) sayı 3, Haziran, 1998, s.6.

Prof.Dr. Semavi Eyice Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi ile tanıştığı anı şu şekilde anlatır: "Reşad Ekrem Koçu'yu, Bayezid'da kitapçı Nişanyan'ın dükkanında tanıdım. O yıllarda eski yedek subaylar tekrar göreve çağrıldıklarından, üzerinde subay üniforması vardı ve zannederim Trakya'da Çatalca taraflarında görevli idi. Çıkarmakta olduğu İstanbul Ansiklopedisi'nin ilk fasikülleri 1944 yılında, ben yurtdışındayken basılmıştı. Kendisine, İstanbul'un Bizans dönemine ait eski eserlerine dair maddelerin kim veya kimler tarafından yazılacağını sorduğumda, bana verdiği cevap: İsterseniz sizin tarafınızdan" oldu. Reşad Ekrem Koçu ile dostluğum böyle başladı. İlk yazım olan 'Ahmed Paşa Mescidi' maddesini yazıp Ankara (Babıali) caddesindeki bürosuna götürüp teslim ettim. Kısa bir süre sonra yazım basıldı. Ve yurdumuzda bugün dahi ilmi dergilerde ihmal edilen bir usul uygulanarak, o küçücük makalenin 4-5 sahifelik broşür halinde aynı basımı bile yapılarak bana teslim edildi. O günden sonra Koçu ile yakınlığımız sürdü." Reşad Ekrem Koçu'nun ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları. Albüm, sayı 2, mart 1998, say.62

[114] Erdem Yücel, Reşat Ekrem Koçu'nun Ardından, Tercüman, 21 Temmuz 1975.

Ayrıca günümüzün tarihçilerinden İlber Ortaylı tarihçi olmasında en büyük etkenin Reşad Ekrem Koçu olduğunu söyler.[115] "Reşat Ekrem üstadın vakanüvislerin diliyle, modern Türkçe arasında yer alan müzikal üslûbu beni çekti."[116] diyen İlber Ortaylı geldiği bugünkü konumda yine aynı kaynaktan beslendiğini şu cümlelerle belirtir: "Onu okumak benim tarih zevkimi ve ilgimi yönelten uğraşlardan biri oldu. Sıkıcı akademik tarihçilerden bunaldığımda onunla mesleğime dönüyordum."[117] Bu edebî üslûbu ile Koçu, yalnız tarihçilerin değil bir edebiyatçı olarak yetişenlerin de ilham aldığı bir şahsiyettir. Orhan Okay okuma merakıyla birlikte tarihe, edebiyata, eski harflere, mezar taşlarına, kitabelere tecessüs duymaya başladığı ortaokul sıralarında, çocukluğunda romanlarını defalarca okuduğu Reşat Ekrem'in İstanbul Ansiklopedisi ile tanışır. Kısa sürede edindiği fasikülleri okurken, karşılaştığı bir yığın sokak, çeşme, insan, bina ve bütün bunların arkalarındaki masallar ve kaybolmuş kahramanların onun düşünce ve hayal ufkunda yepyeni sahifeler açtığını anlatır.[118] Ayrıca Türk fikir hayatında önemli bir yere sahip olan Cemil Meriç de Pertevniyal Lisesi'nde Koçu'nun öğrencisidir.

Koçu araştırmalarında, gün ışığına çıkmamış konu ve malzemeyi kullanmaya özen gösterir. Bu yüzden zamanının çoğunu arşivlerde, yine bir arşiv haline getirdiği evinde ve bürosunda geçirir. Ayrıca İstanbul sokaklarında mekân, olay ve kişiler hakkında ilk elden bilgiler toplayabilmek için her türlü insanla ve her türlü malzemeyle yakından ilgilenir. Bu yönüyle Koçu, güçlü bir araştırmacı, arşivci olmasının yanı sıra iyi bir gözlemci ve çok sevdiği Evliya Çelebi gibi bir seyyahtır. Onun bu canlı ve araştırmacı kişiliği eserlerine de yansır. Son derece titiz davranan ve ilmî araştırmalarında prensiplerinden taviz vermeyen Koçu, bu yüzden çevresiyle sık sık ters düşer, yeri geldiğinde içinden geleni dobra dobra söylemekten çekinmez. Özellikle İstanbul Ansiklopedisi'ni çıkardığı yıllarda çektiği meşakkatleri, eserin yayımında

---

[115] İlber Ortaylı, "Ömür Boyu Okunan Tarihçi, Reşat Ekrem Koçu" adlı yazısında, okuma yazmayı öğrendikten sonraki ilk yıllarında Koçu'nun kaleminden Münif Fehim'in fırçasından çıkan '50 yıl evvelki İstanbul Hayatı'ndan görünümleri ve altlarını okumamın onun için bir zevk olduğunu; daha sonra Reşat Ekrem'in ve eserlerinin müptelâsı haline geldiğini anlatır ve şöyle der " O günden beri tarih okuma ve tartışma denen aşk ile mest oldum, giderek tarih yazıcılık işinin içine düştüm."(Türklük Bilgisi-Aylık Neşriyat Haberleri Dergisi, sayı 3, Haziran, 1998, s.5)

[116] a.g.m. s.5.

[117] a.g.m. s.6.

[118] Orhan Okay, Silik Fotoğraflar, Ötüken Yay., İst., 2001, s.150-153.

yaşadığı maddî sıkıntıları ansiklopedinin 33. fasikülünün kapağında dokunaklı bir şikayetnâme ile dile getirir: "...Sonsuz takdirleriniz ve şahsıma gösterilen söz dostluğu dostluğu kâfi değildir. Bana maddeten zahir olmanız lâzımdır...365 günde, yani koca yılda bir defacık efendim, bir defacık kesenizi İstanbul Ansiklopedisi'ne açınız ve 1580 kuruş gibi üç mavnacının Balıkpazarı'nda bir akşamlık rakı parasını vererek abone olunuz. Otuzuncu fasikülüne gelmiş olan bu eser, benim namusumla ve hayatımla sigortalıdır. Dileğim bu alil olmadan (elden ayaktan düşmeden) bir gün onun herhangi bir sayfası üzerinde çalışırken ölmektir. O zaman, işte o zaman...Eğer benden sonra heyetler bu işi başarabilirse...kanayan kalbimin remzi olarak son tashihimi yaptığım kelimeyi kırmızı mürekkeple bassınlar."[119]

Yazın tarihimizde önemli bir yere sahip olan insanlar fiziksel özelliklerinden çok şahsiyetleri, ilmî ve edebî aleme katkıları ile anılırlar. Bir yazarı daha ziyade tanıyıp, daha ziyade sevmeye başladığımız noktada onun benliğimizde daha kuvvetli bir şekilde vücut bulması, hayalimizde daha belirgin bir surette belirmesi için dış görünüşüyle ve özel yaşamıyla da ilgilenmeye başlarız. "Oldukça kısa boylu, ihmâl edilmiş bir sakal, kalın çerçeveli gözlüklerin arkasından fıldır fıldır bakan iki göz, kabarık, tarak görmemişe benzer saçlar"[120] ilk bakışta hafızaya yer eden görüntüsüdür...Nikatinden sararmış beyaz bıyıklar, beyaz saçlar, ömrün kışa yaklaşan evresinin nişanıdır, fakat geçip giden yıllara meydan okuyan tarafı sevgi ve şefkat, kızdığı zaman ateş saçan gözleridir. Bir ömre sığdırılmış binlerce ömür ile insan sarrafı olmuş bir yürek, bir milletin hafızasını taşıyan bir beyin bu gözlerden akseden ışıkla yârânını, ağyârını karşılar.

Reşad Ekrem Koçu'nun ansiklopedi bürosu da sıradan bir çalışma yeri değildir. Onu yakından tanınmış olan Prof. Dr. Semavi Eyice akşamları bu büroda pek çok yazar, şair ve tarihçinin toplandığını, sohbetler yapıldığını; sonra bu topluluğun o sıralarda Eminönü'nde henüz yıkılmayan Balıkpazarı'na giderek, buradaki küçük içkili balık lokantalarının birinde sohbeti sürdürdüğünü anlatır.[121] Berduşâne bir hayat yaşayan Koçu, sigara ve içkiye fazlasıyla düşkündür. Hatta birkaç defa karaciğerinden rahatsızlanarak bu alışkanlıkları bırakmak zorunda kalır. Fakat sonra yeniden başlar.

---

[119] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm, sayı 2, mart 1998, s.65.

[120] Orhan Okay, Silik Fotoğraflar, Ötüken Neşriyat, İst., 2001, s.152.

[121] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü", İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm, sayı 2, Mart 1998, s.62.

Onun şahsiyetinin en bâriz vasfı bir İstanbul âşığı olmasıdır. Denize olan tutkunluğu, hayranlığı bu aşkın bir başka çehresidir. Deniz onun ruhunda hatıraların, acıların kaynaştığı bir depreniş; kendisini râm eden vahşî bir güzellik ve bunun yanı sıra bir babanın verdiği güç ve güven duygusunun derinliğini taşıyan huzur iklimidir.

Mana alemine vâkıf olan Reşad Ekrem Koçu; tarihçi, araştırmacı kisvesinden apayrı bir surette, yüreğinde harmanladıklarını mısralara taşıyan bir şair, baktığının ötesini görüp bunu çizgiye aksettiren hünerli bir ressamdır. Şiirlerini "Acı Su" isimli kitabında toplamış; fakat arşivinde biriktirip bir gün sergi açmayı tasarladığı resimlerini sergileyememiştir.

İstanbul ile hemhâl olan, onunla dolup onunla taşan Koçu, ömrü boyunca şehir incelemeleri yapmış, gözlemlerini ilmî ve sanatçı kişiliğinin süzgecinden geçirerek yeni bir kıvamla eserlerine aktarmıştır.

Değerli bir ilim adamı ve büyük bir sanatçı olan Koçu'nun şahsiyetini Prof.Dr. Semavi Eyice şu cümlelerle derli toplu bir şekilde anlatır: "Reşad Ekrem'in tarihçi olarak yetişmesinde Ahmet Refik'in büyük tesiri olmuştu, onun İstanbul'u herşeyi ile sevmesinde, bu büyük şehrin özelliklerinin tanınmasında ise, Türk edebiyatının güçlü kalemlerinden Ahmed Rasim (1865-1932)in payı büyük oldu. Reşad Ekrem, onun İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki hayatını her şeyi ile anlatan bu şehre olan sevgisini aynen almış ve bunu A.Refik'den kendisine geçen edebî-tarihçilik ile zenginleştirerek, İstanbul'un "nevi şahsına mahsus" bir tarihçisi olmuştu."[122]

Koçu 1961-62 yıllarında kaleme aldığı otobiyografisinde kendisini daha farklı bir açıdan tanıtır. Bu yazıda yakında istifa ettiği Basın Birliği'nden başka hiçbir cemiyete girmediğini; Turing Kulübü Fahrî Muhabir Üyesi ve İstanbul Enstitüsü Üyesi olduğunu belirtir. Daha sonra şöyle devam eder: "Su topunu, Deste Pehlivanlarının kıyasıya yağlı güreşini, mayolu pehlivanların güreşinden nefret eder. Pehlivana kisbeti yakıştırır. Basketbolu sever. Fotoğrafa, resme (kendisi resim yapar, bir sergiyi daima tasarlamıştır.), posta pullarına ve beziğe meraklıdır. Hiç sevmediği şeyler: lâvanta, koku. Güzel kokuyu yalnız çiçekte aramıştır. Kolonya hariç, onu bir ilâç gibi görür. Şiir yazar, yalnız yakınları bilir. Bunları bir kitap halinde toplayacak ve neşredecektir. Çocukluğunda Fransa, Belçika, Hollanda, Mısır ve Bulgaristan'a gitti. Türkiye'nin

---

[122] Prof.Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi, Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12, Kasım 1975, s.9.

hemen her tarafını dolaşmıştır. Seyahat en sevdiği şeydir."[123] Osmanlı Türkçesi'ne vakıf olan Koçu, iyi derecede Fransızca da bilir.

Koçu otobiyografisini İstanbul Ansiklopedisi ile bitirir. Bu ansiklopedinin 5 büyük cildinin tamamlandığını, 20-25 ciltten teşekkül edeceğini ve Z harfine kadar hazır olduğunu belirtir.

Prof.Dr. Semavi Eyice, Koçu'nun bir arşiv halinde olan evinde, yüzlerce zarfta, ansiklopedide çıkacak maddelerin notlarının, resimlerinin ve çeşitli malzemesinin toplanmış olduğunu; Koçu'nun son yıllarında eserinin tamamını yayımlayacağı inancının yerini kötümserliğe bıraktığını, 10 ciltten sonra iyice duraklayan bu büyük eserin, ecel geldiğinde daha 11. cildinden birkaç fasikülün çıktığını belirtir. Reşad Ekrem, Semavi Bey'den "G" harfine giren Gotlar Sütunu ile Göksu maddelerini rica etmiş; fakat "Göksu" maddesinin yayımlanması kısmet olmamıştır. Basılan son madde "Gökçınar" olur.

Koçu'nun ölümünün ardından arşivinin ne olduğu, onun şahsiyeti bahsi ile doğrudan alâkalı değildir. Fakat yazarın "İstanbul Ansiklopedisi'ni bir avuç okuyucunun alakası ile, binbir müşkülata göğüs gererek çıkarıyorum. Fakat ben hayatta oldukça ne yapıp yapıp çıkaracağım. Öldükten sonra da işler muntazamdır, bir hayır sahibi çıkarsa sonuna kadar devam ettirebilir"[124] dediği ansiklopedi için hazırlanan zarfların, notların ve defterlerin ilim alemine kazandırılması onun ruhunun şâd olması kadar, kültür hazinemiz için de mühim bir meseledir. Bu notların yazarın ölümünden sonra evlatlığı Mehmet tarafından Tercüman Gazetesi'ne sattığı duyulur. Mehmed Koçu ansiklopedinin bir depoda duran fasiküllerini tasfiye ettikten sonra evde toplanan not ve dökümanları Niyazi Ahmet Banoğlu'nun aracılığı ile Tercüman Gazetesi arşivine satmıştır. Hatta bu gazetenin, ansiklopediyi devam ettireceği söylenir. 1982 yılında Recep Ekicigil başkanlığında çok kalabalık bir ekip tarafından İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi çıkarılır, fakat bu çalışma da bitirilemeden kalır. Prof.Dr. Semavi Eyice'nin ifadesine göre bu ansiklopedi Koçu'nunkinin devamı değildir, birçok yönden İstanbul Ansiklopedisi'nden farklıdır. Kısa bir süre sonra Tercüman Gazetesi de

---

[123] Dr. Osman Nebioğlu, Türkiye'de Kim Kimdir "Yaşıyan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi" Nebioğlu Yayınevi, İst., 1961-62, s.407.

[124] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları. "Albüm", sayı 2, mart 1998, s.64.

kapanır, bütün arşiv ve kütüphanesi satılarak dağılır. Semavi Bey sözlerini şu cümlelerle tamamlar: "Böylece bir ömür boyu toplanan malzeme kayboldu. Kayboldu diyorum, belki de aldanıyorum. Bu malzeme belki de bilinmeyen bir yerdedir."[125]

Evet, gerçekten de ansiklopedi için hazırlanan bu dökümanlar kaybolmamıştır. Koçu'nun evlatlığı Mehmet Koçu bu malzemeyi, yazarın ölümünden kısa bir süre sonra, son yıllarında babasının yanında görünen Romanya göçmeni Enver Esenkova'ya yayın haklarıyla birlikte satmıştır.[126]

Semavi Eyice bu kudretli yazara hak ettiği değerin verilmesi gerektiğini şu ifadelerle dile getirir: "Koçu son yıllarında, değerinin bilinmediğinden yakınıyordu. Nitekim, bir dostuna 1964'te verdiği bir kitabının başına yazdığı ithafta bu sıkıntısını zarif bir şekilde dile getirmiştir: 'Hak-ı Siyah içre kaybolacak dâne miyim ben, demiş şair?.

Şu bir gerçektir ki, Reşad Ekrem Koçu, geçmişin karanlığı içinde kaybolmaya layık değildi."[127]

Koçu'nun sıkça söylediği, dilinden hiç düşürmediği bir şarkı; onun inancını hiç yitirmeyen, acılar ve aşklarla yoğrulmuş yüreğinin ziyadesiyle yorgun, inkisara uğramış terennümüdür:

"Bî-hûde imiş eylediğim mihr-i vefâlar
Ettiklerime şimdi pişmânım efendim
Aşkın ile gündüz gece giryânım efendim
Bülbül gibi gül-i rûyına hayrânım efendim"

---

[125] a.g.m. s.67

[126] Enver Esenkova'nın ölümünün ardından bu miras; kızı, Ezgi Ajans'ın sahibi Avukat Emine Gönel'e kalır. Emine Gönel Hanım 03.Mart.2003 tarihinde İstanbul Ansiklopedisi'nin son ciltlerinin baskıya verilmesiyle ilgili olarak Onk Ajans'ın sahibi Osman Karaca ile sözleşme yapar. Kendisiyle görüştüğümüz Osman Bey 64 Koli halinde bulunan bu malzemenin mümkün olduğu kadar kısa sürede yayına hazırlanacağını; fakat bu çalışmanın çok güç olacağını, mesela rastgele baktığı "Sedef Adası" maddesiyle ilgili notlar alınmış olduğunu; ama tam olarak yazılmamış olduğunu, daha bu şekilde tamamlanacak birçok maddenin bulunduğunu belirtmiştir. Bu bilgi tez hazırlık çalışmalarımız esnasında Sayın Recep Bilginer'in yardımları ile ilgili şahıslarla bizzat görüşülerek elde edilmiştir.

Daha sonra kendisiyle görüştüğümüz Emine Gönel Hanım, ansiklopedinin şu sıralarda yetkili heyetlerce basıma hazırlandığını, muhtemelen 2004 yılında büyük yayınevlerinden biri tarafından (Yapı Kredi veya Doğan Kitap) yayımlanacağını belirtmiştir.

[127] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları. "Albüm", sayı 2, Mart 1998, s.67.

1.7. R.E.Koçu'nun İlmî ve Edebî Kişiliği

Bir yazarı tanıtmanın, onun ilmî ve edebî kişiliğine vâkıf olmanın yolu eserlerinden geçer. Koçu'nun eserlerine böyle bir niyetle giriş yaptığımızda kendimizi engin bir deryanın önünde şaşkın buluruz. Bu bir hayranlığın eşliğinde, nereden başlayacağını bilememenin şaşkınlığıdır. Tarihî bir eksen etrafında teşekkül etmiş incelemeler, roman ve hikâyeler, biyografiler, seyahatnameler, çocuklar için yazılmış her türden eser ve hatta şiir...Muhteşem ve derin bir kültürün akislerini taşıyan, bir İstanbul beyefendisinin ruhunun soluğu ile hayat bulmuş dev yapıtlar...Bir ömrün muayyen, mahdut çerçevesine sığdırılmış yüzlerce eser ve onların muharriri; kendisini takip etmek, ardından gitmek, onu daha iyi anlamak isteyenleri yaptığı çalışmaları derlemekte dahi acze düşüren hummalı bir yürek, ilim ve irfâna doymayan bir beyin, velûd bir kalem: Reşad Ekrem Koçu.

"Tarihi herkesin kolaylıkla okuyup anlıyabileceği bir üslûp içinde sunmasını bilen ve millî kütüphanemize Türk tarihi ile ilgili yüzlerce kitap, makale dizisi kazandıran Reşad Ekrem Koçu, sağlam bir Osmanlı devri Türk tarihi formasyonu görmüş, tarihin bilinen tarafını iyice kavramış, fakat bununla beraber edebiyatçı tarafı da olan bir yazardı. Bunun için tarihi kuruluktan çıkarak zevkle okunan bir "anlatım" haline getirmesini bilen, tarif ve tasvirlerinde gerçekleri titizlikle göz önünde tutan ve bütün bunları Türk diline hâkimiyetini belirten bir üslûp akıcılığı içinde okuyucuya sunan bir edip-tarihçi idi."[128]

Koçu'nun eserlerini tahlil ve tetkik ettiğimizde onun ismi önüne gelecek sıfatlar çoğalır; iyi bir araştırmacı, güçlü bir tarihçi, sürükleyici roman ve hikâyeler yazan bir edip, bir folklorist, serbest nazmı başarıyla kullanan bir şair, iyi bir arşivci, derlemeci...Şurası muhakkak ki yazarın kullandığı saha tarih'tir. Fakat tarihi ele alış tarzı, onu sıradan bir tarihçiden bambaşka bir surette değerlendirmemize sebep teşkil eder.

Öncelikle bir tarihçinin hangi şartlar içinde çalışması gerektiğini belirtmek gerekir: "Tarihin asıl görevi, tarafsızlık esas olmak kaydı ile, hadise ve şahısları, zaman mekân tarafları unsurlarına bağlı ve belgeye dayalı olarak gözler önüne sermektedir."[129]

---

[128] Prof.Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçisi, Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12, Kasım 1975, s.8.

[129] Sadık Kemal TURAL, Tarihin Romanlaştırılması, Töre, Sayı 59, Nisan 1976, s.14.

Farklı bakış açılarının ortaya koyacağı farklı "tarih"ler yoktur. "Tarih ne hamasettir, ne yergi; ne fahriyedir ne de kendini aşağılama herzeleri. Osmanlı cemiyetinde de şecaat var, sadakat var, diğergâmlık var; hodgâmlık var, rüşvethorluk var, sapkınlar var. Ama kendi renkleriyle var."[130] Bu çerçeveden baktığımızda Koçu'nun tarihe bakışı ile ilgili neler söylenebilir?

"Her eserinden de anlaşılacağı üzere, Reşat Ekrem Koçu, büyük tarihçidir. Neden?...

Evvelâ, derinlere daldığı bu bilim dalındaki üstün mevkiine, bir yüksek öğretim üyesi olarak değil, edebiyat fakültesi mezunu bir orta öğretim üyesi olarak yükselmiştir. Sırf o aşınmaz azmi, tükenmez çalışma gücü ve üstün denilebilecek zekâsı ile! Onunla; türbe, mezar, mescit, medrese, yalı, köşk, saray, bağ, bahçe birçok yer gezdim. Fikir edinmek, kroki çizmek için. Muğlâk görülmüş ve üzerinde durulmamış nice eski-yazı kitâbeyi çatır çatır okuduğunu, keşfettiğini, krokisini alıp, yerini tesbit edip, ilgili yerlere bildirdiğini gördüm. Topkapı Sarayı, Beyazıt Kütüphânesi başta olmak üzere, nice kitapsaraylara bir mâzi fatihi gibi dalar, şeksiz şüphesiz malûmatla çıkardı. Şahsından menkûl bir meziyetti bu![131]

Eserlerinin hazırlık aşamasında yaptığı bu çalışmalar, onun tarihe kazandırdığı yeni bir bakış açısının işaretleridir. "Ma'lum olanları herkes bilir. Önemli olan ma'lum olmayanları bilmek."[132] diyen Koçu, üslûbu ve ilgi alanı ile farklı bir tarih anlayışının üstadı olur. "Tarih yazarken vakanüvisleri izleyen, tahrir defterleri, şer'iyye sicili vs...gibi arşivleri pek az kullanan üstad, zamanının portrelerini ise geniş bir görüşle zabtediyordu. Kimsenin aklına gelmeyen, işlenmeyen olay ve kişilerle Türkiye'nin sosyal tarihi, zihniyet tarihi Reşat Ekrem'in kaleminde doğuyordu."[133]

Koçu'nun ifadesine göre "Tarih, insanın hikâyesidir." İlk planda olaylar zinciri olarak görülen bir yığın gerçek aslında; insandan başlayıp, insanda biten, sebep-sonuç zinciridir. Geçmiş zaman içinde; sosyal, kültürel, siyasî hatta psikolojik yönlerden ele alınan "kişi" faktörü, tarihin iç örgüsünü daha iyi kavramamızı sağlayacak, bugünden geçmişe "insan" vasıtasıyla kurulan zihinsel ve duygusal iletişim ağı; anlamakta ve

---

[130] İlber Ortaylı, Ömür Boyu Okunan Tarihçi, Reşat Ekrem Koçu, Türklük Bilgisi, Haziran 1998, s.5.

[131] Bülent Hikmet Şeren, Bir edip tarihçinin ardından: Reşat Ekrem ve Matbû Kâğıt, Nesin Vakfı, 1976 Edebiyat Yıllığı, Yaylacık Basımevi, İst., 1976, s.716.

[132] Tezimizin hazırlık çalışmaları sırası Reşad Ekrem Koçu'nun Pertevniyal Lisesi'ndeki öğrencilerinden Erol Şadi Erdinç Bey'den edindiğimiz bir bilgidir.

[133] İlber Ortaylı, Ömür Boyu Okunan Tarihçi, Reşat Ekrem Koçu, Türklük Bilgisi, Haziran 1998, s.6.

açıklamakta güçlük çektiğimiz birçok hususun aydınlanmasını sağlayacaktır. Koçu eserlerini bu temel üzerine inşa etmiştir.

Ertuğrul Özkök'ün, Koçu'nun tarihe bakış tarzı ve eserlerindeki "insan" ile ilgili görüşleri yine bu bağlamda ilginç ve gerçek bir tespittir: "Reşad Ekrem Koçu'ya bir tarihçidir demek, ona hiç beklemediği bir haksızlık yapmak anlamına gelir. Geçmiş bir dönem onun uğraşı coğrafyası içine girer ama, ona bakışı tarihçilerin yaptığından oldukça farklıdır. Tarih ne yazık ki, önemli kararlar almış, önemli eylemleri gerçekleştirmiş insanların tarihidir. Bize çok eski dönemlerden bilgi aktaran arkeolojik kalıntılar ise yine bu önemli insanlara ait, kral mezarları, saraylar, mabetlerdir. Varlığı yaşadığı anla sınırlı olan sıradan insan bu büyükler tarihi kitabında söz alıp kendini anlatamaz bize.

Reşad Ekrem Koçu'nun dünyası ise unutulan, daha doğrusu hatırlanmaya bile değer görülmeyen bir takım insanların dünyasıdır. Bu arada, ahlâkı, tavrı, topluma bakışı ile marjinal kalan insanlar da bu sahnede yer alır. Tarihe adını koymuş büyük kahramanlardan çok isimsiz kahramanlar, mekânlar, meslek kategorileri ve ilişkiler ilgilendirir onu."[134]

Koçu'nun ilmî şahsiyetinin oluşmasında en kuvvetli âmil, babası muharrir Ekrem Reşad Bey'dir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son, Cumhuriyetin ilk yıllarında, aydın bir babanın oğlu olarak yetişen Reşad Ekrem; İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde Tarih Bölümü'nden mezun olduğunda, bu kürsü tarihçi Ahmet Refik'in idaresinde bulunmaktadır. Koçu'nun bir tarihçi olarak yetişmesinde, tarihi herkesin zevk olarak okuyacağı bir şey haline getirmesinde "Tarihi sevdiren adam" sıfatıyla tanınan hocası Ahmet Refik'in tesiri büyüktür. Reşad Ekrem, Ahmet Refik'i anlattığı biyografik eserinde şunları söyler: "Kaynaklarını, kütüphane kütüphane dolaşarak keşfeden Ahmed Refik; vesikalarını, hazinei evrakta, toz ve toprak arasında hafriyat yaparak meydana çıkaran Ahmed Refik, içli bir adamdı, şair adamdı, dinamik adamdı ve cömert adamdı. Onun için, seri çalıştı, ...daima, orijinal bir artist müverrih, bir büyük edib oldu. Türkiye tarihi üzerinde yer yer kuvvetli işaretler yaptı. Ölüm döşeğine kadar çalışarak "Ahmed Refik" adını taşıyan zengin ve kıymetli bir kütüphane bıraktı. Nihayet, ölümile büyük bir boşluk hissettirdi."[135] Koçu'nun çok sevgili bir talebesi olarak hocası için

---

[134] Ertuğrul Özkök, İstanbul Tutkunu Bir Gezginci, "Gösteri" Sanat Edebiyat Dergisi "Unuttuklarımız" Özel Sayısı, Temmuz 1985, sayı 56, s.80.

[135] Reşad Ekrem Koçu, Ahmed Refik, Hayatı Seçme Şiir ve Yazıları, Sühulet Kitabevi, ist., 1938, s.6

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

sarf ettiği bu sözler hoca ile talebe arasındaki bağların ne derece kuvvetli olduğunu gösterir. Zira bu cümleler bütünüyle Reşad Ekrem'i anlatır, bir farkla ki Koçu'nun bir ömür boyunca sevgiyle ve emekle oluşturduğu arşivine ardından sahip çıkacak bir vefâlı yürek çıkmamış, oğulluğu Mehmed Koçu babasının vefatından kısa bir süre sonra bir kültür mirası değerinde olan bu hazineyi satarak dağıtmıştır.

Koçu'nun ilmî ve edebî kişiliğinin teşekkülünde etkisi olan şahıslardan biri de Türk edebiyatının güçlü kalemlerinden Ahmed Rasim'dir. Koçu'nun, "yaşadığı devri kendisi de dahil olduğu halde nisyandan kurtaran ölmez adamlardan biridir"[136] diye tasvir ettiği Ahmed Rasim "Venedik ressamlarını hatırlatan renkli tasvirleri, en küçük ve uçucu bir hareketi tesbit eden enstantane klişeleri, orijinal üslûbu; ve tipik bir İstanbul çocuğunun kıvrak zekâsı, ince zevkleri ve pürüzsüz şakrak dili"[137] ile Koçu'nun üslûbunu şekillendiren kaynaklardan biri olmuştur. Bilhassa, Ahmed Rasim'in kişiliğinde ve eserlerinde büyük bir aşkın terennümü olan İstanbul, Koçu'nun da sevgilisi, tek istinâdgâhı olmuştur. Reşad Ekrem Koçu'nun Ahmed Rasim'in uslûbunu anlattığı şu satırlar, aslında kendi üslûbunun da bir ifadesidir: "Ahmed Rasim'in yazılarında, bilhassa İstanbul, sokakları, evleri, âbide ve umumî müesseseleri, meyhane ve batakhaneleri, mesire yerleri, vapurları ve kayıkları, tramvay ve arabaları, bir kelimede toplar isek manzara ve insanları ile sesli ve renkli bir film halinde akmaktadır. Balıkçılar, tulumbacılar, serseriler, kumarbazlar, devrin tanınmış simaları, sanatkârları, mahalle aralarında yükselen kadın ve çoluk çocuk sesleri, yangınlarda, gece baskınlarında, meyhane kavgalarında yükselen karışık, anonim sesler, tabaka tabaka, sınıf sınıf, yaş yaş bütün bir İstanbul, Ahmed Rasim'in yazılarında en öz dilleri, şiveleri, argolarile konuşurlar."[138]

Koçu'nun ruhunda bir tutkuya dönüşen İstanbul sevgisi; onun en büyük eseri olan İstanbul Ansiklopedisi ile kendisine yaraşan bir vücûda sahip olur. Koca bir ömrü dolduran bu serüven; Reşad Ekrem'in kültürü, bilgisi, hüneri, aşkı, acısı, mutluluğu, en yüce hayali ve hayal kırıklığı, bu eserin sahifelerine akseder.

Reşad Ekrem'in, İstanbul'a olan sevgisini, Ahmed Refik'ten kendisine geçen

---

[136] Reşad Ekrem Koçu, Ahmed Rasim Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları, Sühulet Kitabevi, İst., 1938, s.3.

[137] a.g.e. s.3.

[138] a.g.e. s.3-4.

edebî-tarihçilik ile zenginleştirdiğini; İstanbul'un "nevi şahsına mahsus" bir tarihçisi olduğunu belirten Prof.Dr. Semavi Eyice cümlelerine şu şekilde devam eder: "Bu şehre olan sevgisini, onu her şeyi ile ölümsüzlüğe kavuşturmak isteyişini 1944 yılında İstanbul Ansiklopedisi'nin yayınına başlamak ile gösteren Reşad Ekrem Koçu, dünya yayın tarihinde ilk defa olarak denenen bir işi, bir şehrin herşeyi ile ansiklopedisini meydana getirmeyi tasarlamıştı."[139] Reşad Ekrem'in hayatının, ilmî ve edebî kişiliğinin panoramasını çizmek, İstanbul Ansiklopedisi'nin yayın macerasını anlatmakla mümkündür: "Büyük boyda; 25x34 cm ölçülerinde fasiküller halinde basılan İstanbul Ansiklopedisi'nde resimler çizgi resim olarak konuluyordu. Bunların büyük kısmı Nezih İzmirlioğlu ile çok yetenekli bir desinatör olan Reşad Sevinçsoy[140] tarafından hazırlanıyordu. Ansiklopedinin her iki baskısında da yer alan bu resimlerden bazıları, ait oldukları yapılar yıktırılıp ortadan kaldırıldığından bugün birer belge değerindedir. Bazı tarihî resimlerin taslaklarını Koçu kendisi çizip verirdi. Ansiklopedide "tire" tekniğinde çinko klişen resimlerin tercih edilmesi, bilhassa yabancı ilim çevrelerince çok beğenilmişti...

Ansiklopedi maddelerinin çoğu ilim metodlarına göre yazılmıyor, kaynaklar açık surette belirtilmiyor, böyle bir eserde yer alması fazla gerekli olmayan konulara aşırı derecede yer veriliyor, hatta bazı romanlar özetleniyordu. Bir bakıma ansiklopedinin bir başvurma eseri olarak değil, bir dergi gibi vakit geçirten, rahatça okunan bir eser oluşunu da bu özelliği sağlıyordu.

İstanbul Ansiklopedisi Cemal Çaltı adında bir kereste tüccarının maddi desteğiyle yayınlanıyordu. R.E.Koçu, 15.fasikülün kapağında, bu ortağından "...alelade bir tüccar değildir, İkinci Cihan Harbi'nin en buhranlı bir devrinde, İstanbul Ansiklopedisi'ni, bir ilim ve vatan aşkı ve medeni cesaretle kapitalize etmiş bir sîmadır..." sözleriyle bahseder. Fakat 26. fasikülün kapağında "...aziz okuyucular..." başlığı altındaki uzunca bir yazıda ortaklığın sona erdiği haber verildi. Bu sıralarda Koçu'nun kendine güveni sonsuzdu. Bazı maddelerin çok uzun olduğuna işaretle eserin bu ölçüler içinde

---

[139] Prof.Dr. Semavi Eyice, Aramızdan ayrılan bir İstanbul tarihçi, Reşat Ekrem Koçu, Pirelli, sayı 134, yıl 12, Kasım 1975, s.9.

[140] Koçu'nun eserlerine değerli katkılarda bulunmuş Reşad Sevinçsoy'un; 1950'lerde siyasi olaylara, adı karışınca bir daha ismine rastlanamadı.
(Bu bilgi tez hazırlık çalışmalarımız esnasında Prof.Dr. Semavi Eyice'den edinilmiştir.)

tamamlanmasının ne derecede mümkün olduğunu sorduğumda, bana; "bitireceğim, hem daha gencim!" cevabını vermişti.

Yayınlanması düzensiz olarak sürdürülen Ansiklopedi, bariz bir sıkıntıya girmişti. Koçu ilk fasiküle birlikte dağıtılan tek yaprak halindeki bir bildirisinde oldukça iyimser bir ifade kullanarak: "Size bu fasikül ile ilk yapraklarını sunduğum İstanbul Ansiklopedisi, yıllarca sürmüş yorucu bir emeğin eseridir. İstanbul Ansiklopedisi'ni beş kuşaktan beri hemşehrisi olmakla öğündüğüm büyük şehrin Türkler tarafından fethinin beşyüzüncü yılına hediye etmeye and içtim" demektedir. Aynı bildirinin devamında, geleceğe dair umutlarını ifade ediyordu Koçu: "Bu çapta bir eserde bazı isimler arasında önemli boşluklar kalmıyacağını hiçbir fâni, hatta hiçbir heyet iddia edemez. Bundan ötürüdür ki İstanbul Ansiklopedisi'ne yazılacak zeyiller, aslı kadar mühim olacaktır. Hayata gözlerimi yummuş dahi olsam, ortaya koyduğum bu esere zeyil yazmaktan zevk alacak gayret sahipleri çıkacağına güvenim vardır." Fakat Akşam Gazetesi'nin kamber takma adıyla röportajlar yapan bir yazarına, kendisine söz verilen desteklerin yerlerine getirilmediğinden yakınarak, "İstanbul Ansiklopedisi'ni bir avuç okuyucunun alakası ile, binbir müşkülata göğüs gererek çıkarıyorum. Fakat ben hayatta oldukça ne yapıp yapıp çıkaracağım. Öldükten sonra da işler muntazamdır, bir hayır sahibi çıkarsa sonuna kadar devam ettirebilir" diyordu.

O sıralar düzenli olarak her yıl İstanbul Sergisi açılıyordu. 1949 sergisinde dağıtılan küçük el ilanında da "Aziz İstanbullular" sözleriyle başlayarak hemşehrilerinin kendisine yardımcı olmalarını rica ediyordu. Bazı dostlarıyla birlikte ben de hiçbir maddi karşılık beklemeksizin Ansiklopediye yazı vermek suretiyle yardımcı oluyorduk. Fakat birer birer bu dostlar eksilmeye başlamıştı. Hamamizade İhsan, Muzaffer Esen, Sermet Muhtar Alus aradan çekilmişler, ebediyete intikal etmişlerdi. Nihayet Koçu'nun çok sevdiği İstanbul'u; tarihi, her çeşit eseri, her sınıf ve meslekten insanlarını, tabiat güzelliklerini, folklor ve edebiyatını yirmi dört cilt içinde yaşatmak düşüncesi durmak zorunda kaldı."[141]

Reşad Ekrem Koçu'nun ümit ile ümitsizlik arasında gidip gelen uğraşları esnasında "Semavi, bana bir hal olursa, bunu ancak sen devam ettirebilirsin"[142] dediği

---

[141] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm, sayı 2, Mart 1998, s.62-65.

[142] Tez çalışmamız sırasında Prof.Dr. Semavi Eyice Beyefendi'den dinledik.

Semavi Eyice, İstanbul Ansiklopedi ile ilgili anıları anlattığı yazısına şöyle devam eder. "Fakat bu başarısızlık onu yıldırmamıştı. Ansiklopedi eskisinden daha ufak formada (30x21cm) yine fasiküller halinde yayınlanmaya başladı. Bu defa Koçu'nun ortağı yine ticaretle uğraşan ve Demokrat Parti'nin ileri gelenlerinden, Dr. Mükerrem Sarol'un kaynı Mehmet Ali Akbay'dı. İdare yeri olarak, Bahçekapı'da şimdi izi bile kalmayan Mühürdanzade İşhanı'nda iki oda kiralanmıştı. Cadde üzerindeki odada M.Ali Akbay, para ve dağıtım işleriyle uğraşıyor, koridorun karşı tarafındaki odada ise Koçu redaksiyon ve maddelerle meşgul oluyordu. Bir görüşmemizde Akbay, Ansiklopedi'nin düzenli çıkması işini üstlendiğini ve eserin on beş cilt içinde tamamlanması için kesin kararlı olduğunu bana söylemişti...Ressam olarak ise Sabiha Bozcalı Hanım[143] ona katkıda bulunuyordu...Ansiklopedinin on beş cilt içinde bitmeyeceği açıkça belli olmuştu. Koçu ortağıyla bozuşmaya başlamış, yazı yardımında bulunanları da kırıyordu. Bu arada Göztepe'de bahçe içinde babadan kalma ahşap güzel köşk satılmış, Koçu aynı caddenin karşı tarafındaki apartmanın bir dairesine yerleşmişti...R.Ekrem Koçu'nun Akbay ile ortaklığı fazla sürmedi. Ayrıldılar ve Koçu bütün not ve dosyalarını evine taşıdı. Basılmış fasiküllerle cilt kapaklarını bir yere depoladı ve Mehmed'e bir yayınevi kurdu. Bu delikanlının, böyle bir müesseseyi yürüteceğini ve bir taraftan da Ansiklopedi'yi eski dostların yardımlarıyla sürdüreceğini sanıyordu.

Evinde yüzlerce zarfta, Ansiklopedi'de çıkacak maddelerin notları, resimleri ve çeşitli malzemesi toplanmıştı. Son yıllarda iyice kötümser olan Koçu, bunları oturduğu apartmanın önündeki küçük düzlüğe yığıp yakacağını söylüyordu.

..Ecel geldiğinde çok büyük ölçüde tasarlanan bu eserin 11. cildinden birkaç fasi-

---

[143] Koçu, resimleri ile kendisine kalem arkadaşı olmuş Bozcalı'yı okuyucuya şöyle takdim eder: "Kitablarımın resimlendirilmesinde büyük yardımını gördüğüm asîl ve necîb san'atkâr Sabiha Bozcalı'ya sonsuz minnet ve şükrânımı kaydetmekle müftehirim." (Reşad Ekrem Koçu, Haşmetli Yosmalar, Koçu Yay., İst., 1963, s.9.

"Genellikle okuyanı eğlendirerek konuya girme yolunu seçen yazarımızın bu tarz çalışması onun ne bir tarihsel roman yazarı olmasına ne de kaynak eser getirmesine yaramıştır. Fakat daha önemli husus kazandırmıştır: ressamlık. Eski gravür, hat, resim, fotoğraf ve minyatürlerden yola çıkıp kişi tiplerini elleriyle belirlemeğe çalışan Koçu, bu alanda yetişmek üzere olanları bulmuş, onlara olanaklar sağlayarak yayın dünyasına tanıtmıştır. Örnek de Sabiha Bozcalı'dır." (Doç.Dr. Mahmut Şakiroğlu, Reşad Ekrem Koçu (1905-1975), Türk Folkloru BELLETEN, sayı 2, İstanbul, 1986 s.445.

kül çıkmış, ancak "G" harfi maddelerinin ortalarına gelmişti. Basılan son madde "Gökçınar" oldu.[144]

Bütün bu satırlar; Koçu'nun çalışmalarını çok zor koşullar altında, hiç yılmayan bir azim ve sabırla sürdürdüğünün; eserlerinin teşekkülünde onlara yalnız bilgi ve kültür birikimini değil; büyük bir özveriyle, benliğinden kopup gelen aşk ve acılarını da kattığının delilidir.

Eserleri için hazırladığı dökümanlara gelince; "Gerçekte, canından çok sevdiği arşivini yakamazdı ve yakmadı da. Bu büyük eserini dişiyle tırnağıyla âdeta bütün gücüyle korudu. Sık sık Kutlu Hatun'dan söz ederdi. Anlattığına göre bir keresinde Kutlu Hatun isminde bir tarihî fantezi yazmıştı. Aradan bir süre geçmiş, bakmış ki, Kutlu Hatun'u değişik olarak yayınlamışlar. Bir süre sonra bir başkası aynı konuya yeniden el atmış. İşte o zaman hocanın kan beynine sıçramış:

Kutlu Hatun'un tarihte ne zaman ve nerede geçtiğini bana göstersinler, diye bar bar bağırmış. Bulamazlar, çünkü tarihte Kutlu Hatun diye biri yok. Ben fantezi bir yazıda bu ismi de, konuyu da hayalî yazdım, yâni uydurdum."[145]

İlmî ahlâka son derece riâyet edilmesini vurgulayan Koçu, "Aşk Yolu'nda İstanbul'da Neler Olmuş" adlı eserinin girişinde şunları söyler: "Ardımda elli yılı aşmış bir basın hatırası vardır, o temiz bir mazidir. Kimseden en küçük bir buluş alınmadan, avam tabiriyle kimseden en küçük bir 'aparma' yapılmadan geçmiş bir mazi..."[146]

Eserlerinin basımında da çok titiz olan Koçu, Semavi Bey'e "Esircibaşı" adlı kitabını verirken eserini şu cümlelerle imzalar: "Aziz Dostum, 'Esircibaşı' kitap baskısından anlamayan bir insan tarafından basıldı, bir kısmı atıldı. İlmî yazılarında Allah seni korusun. Aziz Dostum, aslında çok ilmî olan bu eser bölündü; hatta bir bölümü atlandı. Umarım senin başına böyle bir şey gelmez."[147]

Değerli sahaflarımızdan İbrahim Manav da Koçu'nun eserlerini yayına nasıl

---

[144] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm, sayı 2, Mart 1998, s.65.

[145] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mec., sayı 10, Ekim 1975, s.34.

[146] Reşad Ekrem Koçu, Aşk yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Doğan Kitap. İs.t., 2002, s.11. (Aşk Yolu'nda İstanbul'da Neler Olmuş 29.04-08.06.1971 tarihleri arasında Tercüman Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.)

[147] Bu bilgiyi tez çalışmalarımız esnasında Prof.Dr. Semavi Eyice Beyefendi'den edindik.

hazırladığını şu cümlelerle ifade eder:"Kervan Yayınları'nda beraber çalıştık. Tashihlerini kendisi yapardı. En mükemmel şekli vermek için gayret ederdi. Bazı sözcükleri değiştirirdi. Savruk bir üslûp gibi gözükür. Aslında kuyumcu gibi işler."[148]

Eserlerini Kervan Yay., Sühulet Basımevi, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Çığır Kitabevi, Tan Matbaası, Vakit Matbaası, Net Kitabevi, Semih Lütfi Kitabevi, Türkiye Matbaası, Deniz Yay. vs...gibi birçok farklı yerde bastıran Reşad Ekrem 1962 yılında evlatlığı Mehmed Koçu'ya bir yayınevi kurar. Koçu "Taçlı Fahişeler" adlı eserini yeniden düzenleyerek Koçu Yayınları'ndan "Haşmetli Yosmalar" adıyla bastırır. Bu eserin önsözünde "Bir Hatıra" başlığı altında oğulluğu Mehmed Koçu için şunları söyler: "Hayatını çok asîl bir meslek olan kitab yayını yolunda kazanmaya karar vermiş olan oğlum Mehmed Koçu'ya başarı dilerim. Telif hakkını kendisine hibe ettiğim eserlerimle işe başlamış aziz evlâdımın, terceme ve telif, kalem haklarını göz nurlarının şânına lâyık şekilde ödeyerek başka yazarların eserlerini yayınladığını görmek benim için mutlu gün olacak. İnşaallah o günü görmek nasîb olur."

Geçimini liselerde öğretmenliğin yanı sıra, gazete ve dergilerde makaleler yazarak sağlayan Koçu şüphesiz, yazar olmanın meşakkatlerini ve bir yazarın göz nurunun anlamını ziyadesiyle bilen bir muharrirdi. "O da hocası Ahmed Refik gibi halka tarihi sevdirmesini biliyordu. İyi ve sağlam bilgilere sahip bir Osmanlı dönemi tarihçisiydi. Bütün yazdıklarında; tarihî gerçekleri değiştirmeksizin, kaynaklardaki bilgilerin bir araya getirilmesi, bunların bir hikâye örgüsü içinde ustalıkla toplanması suretiyle, kaleme aldığı makale ve kitaplarında rahat okunur akıcı bir üslûp, güzel bir Türkçe hakimdi. Bu da onun yazılarının zevkle okunmasını sağladı. Gazetelerde 1930-1946 yıllarında tarihî romanları çıkan Turhan TAN ile İskender Fahrettin Sertelli'den, gerek kaynaklara ve eski gerçeklere uyum, gerek yazı üslûbu bakımından üstündü."[149]

Eserlerinin takdiminde sık sık âlimlik iddiasında olmadığını, herkesin zevkle okuyup tarihini öğreneceği "halk kitapları" oluşturma gayreti içinde bulunduğunu belirten R.E.Koçu, eserlerini kaleme alırken ilmî bir eser oluşturma kaygısını taşımaz.

---

[148] Bu bilgiyi tez çalışmalarımız esnasında Sahaf İbrahim Manav Bey'in kendisinden edindik.

[149] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm, sayı 2, Mart 1998, s.66.

Fakat bu durum onun eserlerinin ilmî olmadığı anlamına gelmez. Koçu'nun amacı; kaynaklara inerek tetkik ettiği gerçekleri, sadece akademik çevrelerdeki mütehassısların değil, sıradan insanın bilhassa gençler ve çocukların da görmesini sağlayarak bir milleti asırlardır yabancı kaldığı geçmişiyle tanıştırmak ve toplumsal bazda bir kültürel kalkınmayı gerçekleştirmektir. Reşad Ekrem Koçu bu tarzını ve neden popüler tarih kapsamında bulunduğunu şu cümlelerle açıklamış olur: "Yaşları yirmi beşine yaklaşan Türk gençleri Arap harflerini bilmiyorlar, değil uzak asırların dilini, otuz kırk sene evvelki Osmanlı lehçesini de anlamıyorlar. Türkiye tarihinin kaynaklarına gelince: Büyük bir kısmı, umumî kütüphanelerimizde el yazması olarak durmaktadır; bir kısmı Arab harfler ile, pek azı da, yeni Türk harfler ile basılmıştır, ki, Maarif Vekâletinin ilmî vesika ve kaynak neşriyatı arasında bulunan bu sonuncular, gençlik tarafından metni anlaşılmadan ancak okunmaktadır.

İşte biz, "Türkiye tarihleri serisi"ni, bu büyük boşluk karşısında kurmuş bulunuyoruz. Hitap ettiğimiz kütle, tarih okuma meraklılarıdır.

Gayemiz, her okur yazar vatandaşın geçmiş asırlardaki Türk hayatının birer aynası olan eserleri kütüphanesine koyabilmesini temin etmektir.

'Türkiye tarihleri serisi' hazırlanırken geçmiş asırlardaki Osmanlı lehçesi, müellifin üslûbu ve ifadesi bozulmadan, bugünkü yazı dilimize çevrilecektir. Metinler, orijinal kıymetinden en ufak bir şey kaybetmeyecektir.

Türkiye tarihleri serisinin birinci kitabı olarak Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ni seçtik. Her cildinin en kıymetli, en orijinal parçalarını aynen alarak, ancak tarihî tetkikat ile meşgul âlimleri alâkadar edecek teferrüatı, ihtisar ettik.

Türkiye tarihleri serisi, en has mânada, halk kitaplarıdır."[150]

Koçu, "Kızlarağasının Piçi" adlı eserinin giriş kısmında da, tarihî kaynaklardan edindiği bilgileri "öyküleştirerek" anlattığı üslûbuna dair zarif bir benzetme yapar ve bu eserinin de "cemiyet ilmi"ne katkıda bulunacağını söyler: "Bu yazıları, tarihi istismar niyetiyle yazmadım. Bunlar, tarihten çıkarılmış küçük küçük sahneler, portrelerdir. Modeller hakikidir, şahıslar uydurma değildir. Hadiseler, yazdığım gibi cereyan etmiştir. Fakat bunlar, bir fotoğrafla çekilmiş değil, fırça ve boya veyahut kalemle yapılmış resimlerdir.

---

[150]Reşad Ekrem Koçu, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1. cilt, Semih Lütfi Kitabevi, s.3.

Öyle zannediyorum ki, bu resimler, gençler ve halk için faydalı olabileceği gibi 'cemiyet ilmi'nin de işine yarayabilecektir."[151]

Koçu, eserlerinde kullandığı kaynakları belirtmekle birlikte, birçoğunda ayrıntılı künye vermez. Eserlerinin temelini oluşturan kaynaklar Nâima (Nâima Tarihi), Evliya Çelebi (Seyahatnamesi), Katip Çelebi, Müverrih Peçevili İbrahim Efendi (Peçevili Tarihi), Uzun Pertev Efendi (Tarihçei Pertevi Tavîl be-namı Güldestei Ravzai Halil), Cevdet Paşa (Tarihi Cevdet), Şair Edirneli Nazmi, Mehmed Halife (Tarihi Gümani), Fasihî Çelebi, Abdi Efendi, Müverrih Fındıklı Mehmed Ağa, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Meddah Galatalı Şükkeri Sâlih Çelebi, Meddah Çaylak Tevfik Bey, Tayyarzâde Atabey (Enderun Tarihi), Vak'anüvis Lûtfi Efendi, Şair Enderunlu Vasıf, Vak'anüvis Küçükçelebizâde İsmail Âsım Efendi vs...gibi devirlerine ışık tutmuş şahısların eserleri, çeşitli edebî yapıtlar ve hatta meddah defterleri olmuştur. Koçu'nun bilhassa tarihî romanlarında "vekayînamelerin ötesinde o günün narh cetvellerini, arşiv kaynaklarını, şer'iyye sicillerini tarıyarak elde edilmiş bilgiye pek rastlanmaz. Ama Üsküdarlı Aşık Razi veya Vasıf gibi rindmeşrep kimi haneberduş halk şairlerinin defter ve hatırat notlarından büyük şehir insanının birikimini çıkarmak ustalığı Reşat Ekrem'in yöntemidir."[152]

Semavi Eyice de Koçu'nun bu kendine has kaynaklarını şöyle anlatır: "Koçu, Osmanlı tarihinin basılı kaynaklarını ve yakın geçmişteki gazeteleri büyük bir dikkatle tarayıp bunların içinden çeşitli türde meraklı olayları, hikâyeleri, pek akla gelmeyecek ayrıntı ve yaşantıları çıkarmış, bunları yazı ve kitaplarında kullandığı gibi ansiklopedide de yer vermişti. Son döneme ait bazı olaylar ve kişilere dair bilgileri ise Vasıf Hiç adındaki yaşlı bir Üsküdarlı'dan elde etmişti.

İstanbul'da cereyan etmiş bazı kirli olayların kahramanlarını bir dedektif gibi araştırır, bulur ve onlardan bilgi alırdı. Talihin kötü oyunuyla her türlü fenalık ve uyuşturucuya alışmış bir gençle onunla aynı yola düşerek sokaklarda pespaye halde dilenen, çok iyi bir ailenin kızı olan sevgilisiyle konuşmasına şahit olduğumu hatırlarım. Genç kadının kucağındaki çocuğun ağlamaya başlaması üzerine, annesinin 'ne yapayım, sütümden o da alıştı!' cevabını unutamam.

---

[151] Reşad Ekrem Koçu, Kızlarağasının Piçi (Tarihten Hikâyeler), Doğan Kitap, İst., 2002, s.11.

[152] İlber Otaylı, Ömür Boyu Okunan Tarihçi, Reşat Ekrem Koçu, Türklük Bilgisi (Aylık Neşriyat Haberleri Dergisi) sayı 3, Haziran 1998 s.6.

Geçen yüzyılda İstanbul'da cereyan etmiş bir cinayet olayının günlerce süren soruşturma akımını o günlerin gazetelerinden derledikten sonra, bu olaya karışan bir kişinin gözleri görmez halde doksanlık bir ihtiyar olarak Silivri kapısı taraflarında hâlâ yaşadığını öğrenince, gitmiş, o kişiyi bulmuş ve biraz gelişigüzel sohbetten sonra birdenbire, gençliğinde başından geçen bu olayı sorduğunda, şaşıran ihtiyarın 'bunu bana soran kimdi? Yoksa şeytan mı? dediğini anlatmıştı. Koçu'nun eski dönemlerdeki bazı normal dışı ilişkilere merakı vardı. Bu da onlardan biriydi. Eski gazetelerden, kitaplardan bu tür olaylara dair pek çok bilgi toplamış, gayet düzenli olarak defterlere geçirmişti. Eli resme yatkın olduğundan, bazılarını resimlemişti de. Bu tip olayları sıra geldikçe Ansiklopedi'de kullanırdı."[153]

Koçu'nun bir İstanbul seyyahı edasıyla gözlemlerini yaptığı bu çalışma sahasını Ertuğrul Özkök de dile getirir: "Reşad Ekrem, bir kentin arka sokaklarında dolaşan bir flaneur, bir avaredir. Walter Benjamın 19'uncu Yüzyıl Başkenti Paris başlıklı denemesinde bu yüzyılın en büyük keşiflerinden birinin bu flaneur'ler olduğunu yazıyor. Reşad Ekrem de böyle bir flaneur edasıyla İstanbul'u, arka sokaklarından, tarihin zoraki önemli kıldığı anıtlarının, saraylarının, büyük meydanlarının dışında kalan kenar mahallelerinden görmeye çalışan bir yazardır."[154]

R.E.Koçu, Akşam Gazetesi'nde kamber lâkaplı bir gazetecinin kendisiyle yaptığı bir röportajda bu özelliğini şu cümlelerle ifade eder:

"Gezip dolaşmayı severim ve hiç yorulmam. Kendine has çeşnisi olan yerlere bayılırım. Sokak sokak avare dolaşırım. Bu huyum, İstanbul mevzuunda zevkle ve kolaylıkla çalışmamı temin etmiştir. Tez canlıyımdır. Meselâ bir kitapta zamanımızdan 30 sene evvel filân zatın kabrinin falan yerde olduğunu okumuşumdur. Ben de tesadüfen orasının yola geldiğini görmüş bulurum. Mezar taşı acaba yerinde duruyor mu, durmuyor mu diye merak eder, ertesi günü yağmur, fırtına demez, muhakkak gider bakarım. Meselâ geçen sene Yenibahçe civarındaki Halıcılar köşküne gittiğim gün hararet sıfırım altında on idi. Buzlu bir kar yağıyordu. Yangın yeri olan o sahada adım atınca insan bileğine kadar çamura bulanıyordu." [155]

---

[153] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları, Albüm, sayı 2, Mart 1998, s.66-67.

[154] Ertuğrul Özkök, İstanbul Tutkunu Bir Gezginci, "Gösteri" sanat edebiyat dergisi, Unuttuklarımız Özel Sayısı, sayı 56, Temmuz 1985, s.80.

[155] Kamber "İstanbul Ansiklopedisi Muharririne Göre İstanbul Ne Alemde" Akşam, 17.11.1947, sayı: 10446, s.3.

Prof.Dr.Sadık Kemal TURAL'ın Reşad Ekrem'in bu yönüyle ilgili tespiti de hayli ilginçtir: "İstanbul'u sokak sokak bilirdi. Önünden geçtiği binanın kime ait olduğunu bilecek kadar deli bir adamdı."[156]

Yukarıda bahsettiğimiz röportajda gazetecinin, İstanbul Ansiklopedisini oluşturma fikrinin nereden aklına geldiğine dair yönelttiği soruya Koçu cevaben, yirmi sene aralık vermeden İstanbul'u tespit etmeye çalıştığını, notlar çıkardığını, fişler tanzim ettiğini, sonra bir gün bunları alfabe sırasına koymaya kalktığı zaman ortaya bir İstanbul Ansiklopedisi çıkacak kadar malzeme biriktiğini hayretle gördüğünü söyler.

İstanbul'un "nevi şahsına mahsus" tarihçisi R.E.Koçu'nun İstanbul'da Türk kültürünün ne anlama geldiğine, bir milletin kültürünün maddî ve manevî değerler bütünü olduğuna dair tespiti de dikkate şayan bir ehemmiyet arz eder:

"Acilen ve çok ciddi bir şekilde yardımına koşulmazsa İstanbul Türk hususiyetini kaybetmek üzeredir. İstanbul'u hiçbir zaman camiler, şaheser abideler tek başlarına temsil edemezler. İstanbul hanile, hamamile, çeşmesile, şehir içi mezarlıkları, medreselerile, kahvehanelerile, hattâ içinde oturanlarla İstanbul'dur. Bilhassa hamamlarla çeşmelerin mahvolmak yolunu tuttuğunu Türk matbuatına ehemmiyetle haber veririm. Dünyada İstanbul kadar hamamı ve çeşmesi bol bir şehir yoktur...

...İstanbullular'ın zevki ve terbiyesi bakımından şehrin sokaklarında gezip dolaştığım sıralarda edebiyat tarihine geçmiş olan İstanbullu terbiyesinin de gölgelendiğini yer yer tespit ettim. Meselâ öyle dükkân isimlerine rastlıyorum ki bunlara nasıl tahammül ediyoruz, şaşıyorum. Meselâ bir tuhafiyeci, dükkanına 'süslen' veya 'özen' ismini koyuyorken bunlar İstanbullu terbiyesine aykırıdır. Lokantalarda 'İmren' adına sık sık rastlanıyor. İstanbul Çelebisi değil yemeklere imrenmek, yemek yediğini dahi göstermek istemezdi. Eski tulumbacısının bile 'efendim' diye konuştuğu bu şehirde şimdi (Dur, iç) isimli birahaneler görülüyor ki böyle şeyler İstanbul terbiyesine külliyen aykırıdır." [157]

Reşad Ekrem'in eserlerinin önemine binaen "Her bahis mutlaka eski bir tarih yazmasının tozlu sayfasında gözden kaçmış olan bir nottur" diyen Murat BARDAKÇI "National Geographic -Türkiye"de Şehrin Ruhu başlıklı yazısıyla Koçu'ya ağır

---

[156] Bu ifadeyi tez hazırlık çalışmalarımız esnasında kendisiyle görüştüğümüz Prof.Dr.Sadık TURAL Hocamız'dan dinledik.

[157] Kamber, "İstanbul Ansiklopedisi Muharririne Göre İstanbul Ne Alemde", Akşam, 17.11.1947, sayı 10446, s.3.

ithamlarda bulunan Orhan Pamuk'a cevaben şunları söyler: "Medenî toplumlar şehir tarihçilerinin heykellerini dikip çalışma mekânlarını müze yaparlarken, bizim edebiyatımızın şimdi dünya çapında olan bir ismi, **bu işin bizdeki tek örneğini**, Reşad Ekrem Koçu gibi İstanbul'un büyük bir evlâdını karalamakla meşgul..."[158]

Reşad Ekrem Koçu'nun Pertevniyal Lisesi'ndeki öğrencilerinden Erol Şadi Erdinç, hocasının tarih metodunu şu cümlelerle sunmuştur: "Tarihçi olarak Reşad Ekrem, anlattığı derslerde söylediklerini uygulamıştır. Toplumsal hayat ve insan davranışı onun için önemlidir. Halkın temayüz etmiş kişileri üzerinde durmuştur. Kişilerden hareketle sosyal yapının tarihsel oluşumunu vermiştir.

Tarihi yarı hikâye, yarı olaylar zinciri olarak anlatırdı. Not diye sıkıntımız yoktu, mebzûldü. Bize tarihi sevdirdi. Olaylar üzerinde düşünmemizi, çeşitli açılardan bakmamızı sağladı. 'Ma'lum olanları herkes bilir, önemli olan ma'lum olmayanları bilmek' derdi."[159]

Mahmut Şakiroğlu, "Haldun Taner'in rahmetli Ord. Prof. Mükrimin Halil Yınanç için kullandığı 'tarihi anlatmaz yaşatırdı, çünkü içinde yaşardı' tümcesini aynen Koçu için tekrar ederken bir intihal yaptığımı zannetmiyorum" der.[160]

Reşad Ekrem Koçu hakkında daha çok şey söyleyebiliriz. Fakat şurası bir gerçektir ki bahsedilen onca şeyin belkemiği, Koçu'nun üslûbunun en belirgin yanı; tarihi hikâyeleştirerek, akıcı ve "temiz" bir dille anlatmasıdır. Osmanlı tarihini kalabalık bir okur kitlesine açan ve sevdiren Koçu, "eserlerinde anlattığı dönemlerin gündelik yaşamı ve insan ilişkileri konusunda zengin ayrıntılar vererek adeta tarihî resimler" yapmıştır.

Koçu'yu yakından tanıyanlar ya da eserlerini okuyan sanat ve ilim çevrelerindeki değerli kalem sahipleri onun sıradan bir tarihçi olmadığını, edebiyata yakınlığını ve yatkınlığını sık sık dile getirirler. Koçu'yu edebiyata yakın kılan en önemli husus eserlerinin merkezine "insan"ı almış olmasıdır. Malûmdur ki "malzemesi dil olan edebiyat, sanatın içinde en insanca olanıdır. İnsanın olmadığı hiçbir yerde de edebiyat olmaz."[161] Koçu roman ve hikâyelerinde, hatta tüm eserlerinde anlattığı devirleri bir

---

[158] Murat Bardakçı, "Reşad Ekrem Koçu 'Cemal âşığı'ydı.", Hürriyet, 26.05.2002, sayı 19480, s.1, 23.

[159] Bu bilgiyi tez hazırlık çalışmalarımız esnasında Erol Şadi Erdinç Bey'in kendisinden edindik.

[160] Doç.Dr.Mahmut Şakiroğlu, Reşad Ekrem Koçu (1905-1975)Türk Folkloru BELLETEN, sayı 2, İst., 1986, s.447.

[161] Alemdar Yalçın, Çağdaş İnsan ve Edebiyat, Akçağ Yay., Ankara, 2001, s.11.

şahsiyetin hayatı ekseninde anlatır. Bu nokta o kadar barizdir ki eserlerini okumadan dahi anlaşılır: Kösem Sultan, Esircibaşı, Patrona Halil, Forsa Halil, Son Yeniçeri, Fatih Sultan Mehmet vs...

Koçu, eserlerinde kişileri ön plana çıkararak bahsettiği dönemi daha yakından, daha açık irdeleme ve ele alma şansına sahip olur. Hatta aynı dönemi farklı kişilerin hayatı çerçevesinden anlatarak okuyucuya yeni bir bakış açısı, objektif yaklaşım kazandırır. Patrona Halil ve Esircibaşı, Lale Devri'ni anlatan iki ayrı romandır. Esicibaşı adlı eserin başkahramanı Muhsin Çelebi, Lale Devri'nin sanat ve ihtişama bürünmüş yaşantısının güzide simalarındandır. Giyimi kuşamı, yalısı, yalısının bahçesi ve hatta simasının güzelliği ile sanatın doruğunda yaşayan Esircibaşı için Lale Devri'nin bir ihtilâlle sona ermesi oldukça dramatiktir. Yalın ayak bir serseri olan Patrona Halil'in dünyası, maksadı apayrıdır. Onun baktığı yerden de bu devri ve ihtilâli gözler önüne seren yazar, aynı tarihî gerçeğe ulaşır. Sebep ne olursa olsun Osmanlı tarihinde bu ve buna benzer ayaklanmalar binlerce masum kanının dökülmesine ve kazandırmak şöyle dursun milletin sahip olduğu değerlerden çok şeyin kaybedilmesine neden olmuştur.

"Bir karakterin tarihçiyi ilgilendiren yanı, tarihin yargısı altına düşen yanıdır. Bu yan, tanıklıktan çıkarılmış, ya da tanıklığa bağlanmış düşüncelerle, sebeplerle, kanıtlarla beslenir. Fakat bir karakterin romanesk, ya da romantik yanına gelince, o, gerçek tutkuları içine alır. Düşleri, sevinçleri, üzüntüleri, nezaketle utançtan ötürü dışa vurulamayan iç konuşmaları kucaklar."[162]

Koçu'nun eserlerinde "yaşanılan hayatın hikâyeye konu oluşu, eserin realist çizgide geliştiğini gösterir."[163] Bu onun tarihçi kişiliğinin esere yansımasıdır. Fakat malzemesini roman ya da hikâye tarzında ele alması yazara, daha özgürce hareket edebileceği bir ortam kazandırır. Koçu, kahramanlarının davranışlarını; yetiştikleri muhit, aldıkları eğitim hatta soyuna sopuna dayandıracak kadar realisttir. Fakat yer yer kendisini belli etmesi, kahramanların iç dünyalarını yansıtması, bahsettiği devirle alakalı bilgiler vermek için araya girmesi, kendi tercihlerini okuyucuya hissettirmesi roman ve hikâyelerinde romantik eğilimler olarak değerlendirilebilir.

---

[162] Alain, Edebiyat Üstüne Söyleşiler (Çev. Asım Bezirci) İst., 1985, s.90.

[163] Hüseyin Tuncer, Edebiyat Araştırma ve İncelemeleri, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s.88.

Reşad Ekrem, okuyucu için faydalı bulduğu bilgileri ön plana çıkardığı için klâsik roman ve hikâye tekniğine uyma endişesini pek taşımaz. Edebî eserler ile tarihî incelemeler arasındaki keskin sınırlar, Koçu'nun üslûbunda belirginliğini kaybeder. Onun herhangi bir tarihî araştırmasını okurken, bir romandan alacağınız hazzı duyabilir; ya da bir romanı okurken kendinizi tarihin sayfaları içinde bulabilirsiniz.

"Romancı, tarihî roman yazmaya teşebbüs ettiği zaman yüksek bir ipin üzerinde denge kurarak yürümeye çalışan cambaza benzer. Bir taraftan, işleyeceği konunun tarihî realitesi, öbür yanda, kendisinin bir yığın malzemeden seçerek inşa edeceği yeni bir realitesi vardır. Bu taraflardan birine fazla eğilmek, romancıyı bir çürük sakızı yeniden geveleme basitliğine düşürür. Öbür tarafa ağırlık verdiği zaman da, yazdığı şey tarihî olmaktan çıkar."[164]

Reşad Ekrem'in tarihî romanlarında bu dengenin sağlandığı söylenemez. Tarihî realiteyi ön plana çıkarma, tarihi öğretme kaygısı, onun romanının tarihten yana ağır basmasına sebep olur. Fakat Koçu'nun eserlerinde, tekrarın basitliğine düşmek asla söz konusu değildir. Çünkü yazar, tarihin hep bilinegelen vak'alarını değil, bu vak'anın iç örgüsünü oluşturan sosyal yaşantıya, gündelik hayatın ayrıntılarına, içinde bulunduğu zamanı yansıtan mekânın tarihî bir dekor olarak teferruatına, günümüzde bilinmeyen ilginç vak'alara, gelenek ve göreneklerle farklı bir çehre kazanan yaşantılara, şahısların içinde bulunduğu psikolojik hallere yer verir. Edebî bir zeminde teşekkül eden bu eserlerde aynı zamanda "kimsenin aklına gelmeyen, işlenmeyen olay ve kişilerle, Türkiye'nin sosyal tarihi, zihniyet tarihi Reşat Ekrem'in kaleminde"[165] doğar.

Yazarın edebî sahaya giren, hatta bunların da dışında kalan eserlerinin hemen hemen hepsi birbirini tamamlayan bir kompozisyonu ihtivâ eder. Osmanlı tarihinin farklı dönemlerine ışık tutan yazarın, eserlerinin tamamı göz önünde bulundurularak hakim bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, tarihi, bir bütün olarak ele aldığı görülür. Kösem Sultan adlı romanda değinilen Abaza Mehmed Paşa; Kızlarağasının Piçi adlı, hikâyelerden oluşan eserde yine karşımıza çıkar. Aynı tarihî şahsiyet Dağ Padişahları, Osmanlı Tarihinin Panoraması vs...gibi tarihî incelemelerinde de mevcuttur. Muslu Beşe'nin meşhur çardak kahvehanesi Patrona Halil, Esircibaşı ve Yeniçeriler

---

[164] Erol Güngör "Tarihi Roman" Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İstanbul 1994, s.143.

[165] İlber Ortaylı, Ömür Boyu Okunan Tarihçi, Reşat Ekrem Koçu, Türklük Bilgisi (Aylık Neşriyat Haberleri Dergisi) sayı 3, Haziran 1998, s.5.

eserlerinde farklı açılardan söz konusu edilir. Bu örnekleri sayfalarca çoğaltmak mümkündür. Bu bütünlük içinde, Koçu'nun yarım asırlık yazın hayatına sığdırdığı yüzden fazla eserini, Osmanlı tarihinin bilhassa toplumsal hayattaki çözülmelerini, bilinmeyen yönlerini ele alan bir tek eser olarak görmek mümkündür.

Bu durum; anlatılan vak'aların, şahsiyetlerin gerçekliği ve tarihî süreç içinde devamlılığı noktasında okuyucu üzerinde olumlu bir tesir bırakır.

Farklı bir bakış açısı getirilmeden aynı malzemenin-olduğu gibi-bir başka eserde yeniden kullanılması ise, Koçu'da tekrarın basitliğine düşme kaygısının olmadığını düşündürebilir. Fakat şu hususu önemle belirtmek gerekir ki, bu durum; hayatı boyunca sürekli yazmış velûd bir kalem, geçimini yazılarıyla tedarik eden bir yazar için tabiidir.

Aslında onun edebî eserlerinde yer verdiği konu ve vak'aları sınırlamak pek güçtür. Reşad Ekrem tarihin yalnız şan ve şöhretlerinden bahseden bir hamaset yazarı değildir. Koçu, geçmişin sadece parlak sayfalarıyla doldurulmuş zihinlerin gerçek anlamda milliyetçi olabileceğine inanmaz. "Milliyetçi olmak için milletinin tarihini, coğrafyasını tanımak, sevmek ve millet uğrunda çalışmak icab eder."[166] Kişinin kendi tarihini öğrenmesi ise ancak objektif bir tarih anlayışı ile mümkündür. Koçu'nun romanlarında ya da hikâyelerinde ele alınan şahıslar salt iyi veya salt kötü değildir. Neticede herbiri geçmişte yaşamış olmakla birlikte "insan"dır. İyi vasıflarının ağır basması onları kusursuz yapmayacağı gibi, kötü vasıflarının olması insanlığın yüz karası oldukları anlamına gelmez. Bu arada, yazar kendi bakış açısını kesinlikle yansıtmıyor demek fazlasıyla hayalci bir yaklaşım olur. Fakat şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Koçu, herhangi bir vak'ayı bildiğimiz ya da olmasını arzu ettiğimizden bambaşka anlatsa da onun bilgisinin doğruluğuna dair inancımız sarsılmaz. Bahsettiğimiz hususu örneklerle anlatmak yerinde olacaktır. "Kösem Sultan, romanda; kocası I.Ahmed, oğulları IV.Murad, II.İbrahim ve torunu V.Mehmed gibi dört padişah devrinde, çoğunlukla entrikaları, kötü telkinleri, ihtirası ile bazen aklı ve iyilikleriyle tanınmış: "Kadınlar Saltanatı" denilen uğursuz bir dönemin timsali olmuş bir kadındır."[167] Arzularının önüne set çeken her engeli zekâsının korkunç hünerleri ile bertaraf etmeyi bilen bu kadın; kendi selâmeti uğruna oğlunu öldürtebilecek kadar cani, fakat aynı zamanda sevmeyi, affetmeyi, yardım etmeyi bilen şefkatli bir insandır. Yine

---

[166] Mehmet Kaplan, Nesillerin Ruhu. S.28.

[167] Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı cilt 5, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s.36.

aynı eserde yazar, tarihte "Deli İbrahim"olarak anılan padişahın sinir buhranları geçirdiğinin doğru olduğunu; fakat ona "deli" yaftasını yakıştıranların, tarihi, gerçeklere uymaksızın maksatlı bir şekilde ele aldığını ifade eder. IV.Murad'ın Revan Seferi'ni anlatırken bu padişahı şu cümlelerle okuyucuya tanıtır: "Orada, sapık zevkli bir ayyaş ve amansız bir müstebit olarak hatırasının üstündeki bütün ahlâk ve kan lekelerini silen bir büyük iş yaptı."[168]

Yazar, şahsiyetleri ve vak'aları anlatırken tarihin yazgısı altına düşen tarafını vermekle birlikte kendi kişisel görüşlerini de ifade etmekten çekinmez. Sarayın devlet işlerine karışması, padişah ve şehzadelerin ölçüsüz sefahat hayatı, yolsuzluklar, halkın sıkıntıları, kadının toplumdaki kimliği, vergilerin adaletsiz ve ölçüsüz oluşu, yeniçeri ocağının bozulması, maliyenin denetimsizliği, lüks saray giderlerinin çılgınca artması, devleti çöküşe götüren temel nedenler vs...roman ve hikâyenin kurgusu içine yerleştirilirken, okuyucunun o anın içinde yaşıyormuşçasına olayları ve durumları kavraması sağlanır. Koçu'nun "kahramanlık" temasını genellikle çocuk romanları ve hikâyelerinde işlemesi bilinçli bir tercihtir. Yiğitlik, cesaret ve iyi ahlaka sahip ideal tiplerin ön plana çıkarıldığı bu eserler; milî duyuş ve heyecanı, duygusal yönün ağır bastığı bu çocukluk evrelerinde, hissettirerek öğreten önemli yapıtlardır. Koçu okuyucu kitlesinin daha bilinçli olduğu evrede, akıl ve muhakeme yoluyla kazanılan bilginin daha kalıcı olduğu düşüncesiyle bütün sevabı ve günahı ile tarihi gözler önüne serer. Fakat hiçbir zaman anlatım; okuyucuyu sürükleyen sıcaklığını, içtenliğini ve duygusal yaklaşımını kaybetmez.

"Reşad Ekrem'in dünyası aynı zaman bir marjinaller dünyasıdır. Marjinal insanlar, marjinal ilişkiler, yerleşik ahlâka Osmanlı'nın dev gücüne meydan okuyan insanlar, öyküselliği ağır basan bir biçimde aktarılır bize. Bu öyküsellik, daha doğrusu dramatizasyon, kitaplarının alt başlıklarındaki yargıları zaman içinde siler götürür. Örneğin, Patrona Halil adlı kitabının alt başlığı "Devlet Gücünü Zedelemiş Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı" olmakla birlikte, kitapta anlatılan Patrona Halil'in kişiliği ve ilişkileri bundan farklıdır.

Reşad Ekrem'in kitaplarının en ilginç yanlarından birisi de, İstanbul'un bir cinsel ilişkiler haritasını çıkarmasıdır. Hatta denilebilir ki, kitaplarının çoğunda bu optik oldukça belirleyicidir. Cinsellik ikliminin egemen olduğu bu İstanbul'da, fahişeler,

---

[168] Reşad Ekrem Koçu, Kösem Sultan 2, Doğan Kitap, İst., 2001, s.311.

köçekler, erkek kılığında gezen kızlar, eşlerini aldatan kadınlar Reşad Ekrem'in kişisel tarihinin en önemli kahramanlarıdır."[169]

Koçu'nun roman ve hikâyelerinde "erkek" kahramanların daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Erkeğin güzelliğinin bir kadın gibi tasvir edilmesi, kadının güzelliğini tasvir ederken de erkeğe yaklaştırılması ilginçtir: "...otuz yaşında bulunan Mihriban, uzun boylu koca elli ayaklı, erkek yapılı bir kadındı, ama çok güzeldi. Saçlarını kesip, dudaklarının üstüne bir burma bıyık taksa eşkıyâ güzeliyim diye dağa çıkabilirdi."[170]
"Forsa Halil'in tığ gibi vücut yapısı vardı, yüzü melek kadar güzeldi, alnında ve gözlerinde zekâ ışıkları oynaşıyordu; ağzı büyükçe ve dudakları gül pembe, az etlice, şehevî bir ağızdı; alt dudağı da aşağı doğru azıcık kıvrık, belliydi ki bu ağız yalnız yemek yemek için yaratılmamıştı. Koyu kumral karanfil bıyıkları bu körpe delikanlının yüzüne başka bir halavet vermişti. Bu güzel baş, tiraşide fildişinden bir boyun ve pek ahenktar omuzlar üstüne oturmuştu."[171]

Yazarın, IV.Murad'ın mahbubperestliğe yönelen hayatını anlatırken kullandığı ifadeler; "güzellik"in kadından ziyade erkeğe yaraştığını belirten ilginç bir tespittir: "Aslanın ve tavus kuşunun erkeği dişisinden, horoz da tavuktan güzeldi. Padişahlar güzel nedimlere ve musahiplere iltifat etmişlerdi. Mahmud Gaznevî'nin 'Ayaz'ı, Harunürreşid'in 'Tair'i, Fatih Sultan Mehmed'in 'Hasan Can'ı, Kanunî Sultan Süleyman'ın 'Sipahi Ahmed'i, Hazreti Mevlana'nın 'Şemsi Tebrizî'si, zamanın kutbu Hazreti Hüdaî'nin 'Hafız Kumral'ı, hatta dağ padişahlığı yapmış Köroğlu'nun bile bir 'Kasaboğlu Ayvaz'ı vardı."[172]

Osmanlı kaynaklarından elde ettiği bilgileri derleyip günümüz Türkçe'sine aktaran Koçu, bu çalışmalarından birinde şöyle bir giriş yapar:

"1520-1640 tarihleri arasındaki Kanuni Süleyman, II.Selim, Üçüncü Murat, Üçüncü Mehmet, Birinci Ahmet, Birinci Mustafa, İkinci Osman ve Dördüncü Murat devirleri gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun en şaşalı devirlerini en güzel tasvir ve tahlil eden büyük müverrih Peçevili İbrahim Efendi'nin Arap harfleriyle basılmış iki ciltlik

---

[169] Ertuğrul Özkök, İstanbul Tutkunu Bir Gezginci, "Gösteri" Sanat edebiyat dergisi, "Unuttuklarımız" Özel sayısı, sayı 56, Temmuz 985, s.80.

[170] Reşad Ekrem Koçu, Haydut Aşkları, Ana Yayınevi, İst., 1981, s.109.

[171] Reşad Ekrem Koçu, Forsa Halil, Doğan Kitap, İst., 2001, s.63.

[172] Reşad Ekrem Koçu, Kösem Sultan 1, Doğan Kitap, İst., 2001, s.207.

tarihinden en mühim, meraklı ve hamasî kısımlarını seçerek yeni nesle vermiye başlıyoruz."[173] Reşad Ekrem, tarihe dair sayfalar dolusu malûmat içinden seçip okuyucuya sunduğu bölümleri şu sıfatlarla zikretmektedir: "en mühim, meraklı ve hamasî". Koçu'nun bu ifadesi onun ele aldığı konu ve vak'aların ortak özelliğini gösterir. Tarihimizin bilhassa gençler ve çocuklar tarafından daha iyi kavranmasını isteyen yazar, eğlendirirken öğretmeyi hedefler. Onun sürükleyici ve canlı anlatımı okuyucuyu tarihin içine çeker. Ezberci anlayışa şiddetle karşı olduğunu belirten Koçu'nun hikâyemsi üslûbu okuyucunun ezbere yeltenmeden kolayca, kavrayarak öğrenmesini sağlar. Koçu, soru-cevap tekniğinin bolca kullanıldığı bir sohbet havasında "temiz ve şirin" bir dil kullanır. Onun yer yer meddah edasında kullandığı bu sıcak, ihâtalı, tatlı üslûp,-kullandığı garip ve meraklı mevzûlar bir yana-Koçu'nun bugün ve gelecekte de her dâim zevkle okunmasını sağlayacaktır. Koçu'nun üslûbunu renklendiren en önemli faktör, vak'aları ve kişileri anlatırken edebî malzeme diyebileceğimiz şiir, türkü, atasözü, halk deyişleri, deyimler, menkîbe, masal ifadeleri gibi unsurları sık sık kullanmasıdır. Hatta kendi üslûbunun nişanı olan ilginç ifadeler, bazı yer ve kişi isimlerinin nereden geldiği ya da günümüzde kullanılmayan bazı kelimelerin anlamı ile ilgili açıklamalar eserlerine farklı bir çeşni kazandırır. Bu tarz, eserlerin kolay okunmasına yardımcı olduğu gibi onları faydalı bir kaynak eser konumuna getirir. Bilhassa kişi, durum ve olay tasvirlerinde kullandığı bu şiirlerin kime ait olduğunu da belirten Koçu, yer yer şairi belli olmayan şiirler de yazmıştır ki bunların kendisine ait olduğu kanısındayız. Bahsettiğimiz unsurlarla ilgili renkli ve ilginç örneklerden birkaçını verebiliriz: Koçu "neûzubillâh hiçbirinin çehresinde nur kalmamış zehir adamlardır" dediği cellatların akıbeti ile ilgili olar şunları söyler: "Eyüp'te Karyağdı bayırının arkalarında, münferit ve halen metruk bir mezarlık vardır ki taşlarının hemen hepsi yazısızdır, dört köşeli, uzun küfeği taşlarıdır; buraya 'Cellât mezarlığı' denilir. Bahtsız bir hırsızı, bir caniyi, ölümünden sonra mezarlığına kabul eden cemiyetimiz; resmî bir vazife de olsa, bir aylık, para ve menfaat karşılığı can uçuran cellâdın ölüsünü umumî mezarlıklara kabul etmemekle, cellâtlara ayrı bir mezarlık yapmakla muhakkak ki asaletini göstermiştir."[174] "Yeniçeri Ocağı'nın

---

[173] Reşat Ekrem Koçu, Müverrih Peçevili, İbrahim Efendi ve Peçevili Tarihi, Resimli Tarih Mec., cilt 7, sayı 1,1956, s.40-43.

[174] R.E.Koçu, Tarihimizde Garip Vak'alar, Varlık Yayınevi, İst., 1952, s.29.

ananeleri arasında, ileride yeniçeri olacak tüysüz namzet gençlere "civelek" denilirdi. Civelekler, ahlâksız güruhunun kötü bakışlarından korunmak için yüzlerine at kılından bir püskülpeçe takarak dolaşırlardı."[175]

Koçu'nun ayaklanmalardan bahsederken devletin politikası ile ilgili tespiti; yergilerinde dahi zarif bir üslûp kullanmasını bilen şahsiyetinin yansımasıdır: "Celâlîlere karşı tedbir 'Bileğini bükemediğin eli öp' düsturunda toplandı; zaaf karşısında ayarsız şiddet ve kuvvet karşısında aciz, acizden gelen müdârâ, devlet sözünü ayağa düşürdü ve böylece ateş ekildi, elbet ki yangın biçilecekti. Suçlu yanında mâsum, zâlim yanında mazlum, yıllar boyunca on binlerce vatandaş kanı bir hiç yoluna akıp gidecekti." [176]

"Ustamın emeği bana az değildir, ve sadakat naz değildir."[177] gibi secili cümleler de yazarın üslûbunun dikkat çeken yönlerinden biridir.

"Cümbüşle devlet gemisi yürümez."[178] "Tepeler, dağlar olsa dayanmaz."[179] "Ayağında donu yok, fesleğen takar başına"[180], "Koklaştı it it ile, ateş kondu fitile"[181] vs...gibi anlamı doğrudan, daha çarpıcı bir şekilde veren atasözleri ve deyimler onun eserlerinde sayılamayacak kadar çoktur. Aslında Koçu'nun eserlerinin folklorik açıdan değerlendirilmesi ile halk edebiyatı kapsamında çok zengin bir kaynak eser elde etmenin mümkün olacağı kanaatindeyiz.

Koçu'nun kendisine mahsus özelliklerinden biri tarihi yalnız geçmiş içinde değerlendirmeyip, kendi zamanının şartlarına taşıması ve bu sayede tarihin yaşanmışlığını teyid ettirmesidir: "Yeniçeri ağalarının resmî ikametgâhı olan ve Ağakapısı diye anılan muazzam ve muhteşem saray Süleymaniye'deydi. Zamanımıza küçük bir parçası kalmıştır. İstanbul Müftülüğü binası olarak kullanılıyor. [182]

Yazarın devrin vak'anüvislerinden, müverrihlerinden, şairlerinden, meddah defterlerinden, sır kâtiplerinden yaptığı alıntılar, roman ve hikâyelerini süslemekle

---

[175] R.E.Koçu, Erkek Kızlar, Doğan Kitap, İst., 2001, s.129

[176] R.E.Koçu, Dağ Padişahları, Koçu Yay., İst., 1962, s.10.

[177] R. E.Koçu, Erkek Kızlar, Doğan Kitap, İst, 2001, s.111.

[178] R.E.Koçu, Esircibaşı, Doğan Kitap, İst., 2001, s.29.

[179] R.E.Koçu, Forsa Halil, Doğan Kitap, İst., 2001, s.57.

[180] R.E.Koçu, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş Doğan Kitap, İst., 2001, say.65.

[181] R.E.Koçu, Forsa Halil, Doğan Kitap, İst., 2001, s.64.

[182] R.E.Koçu, Kösem Sultan 1, Doğan Kitap, İst., 2001, s.185.

birlikte, vak'aların gerçekliğine dair, eserlerin okuyucu üzerindeki inandırıcılığını arttırır. Sultan IV.Murad döneminin 1632 yılında gerçekleşmiş "Mart ihtilâli"nde, padişahın sevgili nedimlerinden Musa Melek Çelebi ihtilalciler tarafından öldürülür. Sultan Murad'ın ruhundaki kasırgayı, yüreğine bir ejder gibi çöreklenen kin ve intikamı anlatan yazar, bu mevzû ile alakalı, Evliya Çelebi'nin bir hatırasını zikreder: "...yirmi yaşındaydım, zayıf, nahif yaşımdan çok küçük, çocuk gibi görünürdüm. Saraya yeni alınmıştım. Bir gün Sultan Murad'ın huzurunda hanendelik yaparken şu bestenigâr şarkıyı okudum:

'Şeha ruşen çerağsın, âleme nuri basarsın sen
Nazirin görmedim, hoş merdümi sahib nazarsın sen
Görüb bir natüvanı, kaçma, lutfet ey peri peyker
Seni görsem vücudum mahvolur, kimden kaçarsın sen'

Sonra güftesi padişahın, Musa Çelebi hakkında; bestesi de musikide üstadım olmuş Gülşenî tarikatından Derviş Ömer'in bir kıtasını okudum:

'Yola düşüp giden dilber
Musam eğlendi gelmedi...
Yoksa yolda yol mu şaştı,
Musam eğlendi gelmedi...'

Hazin bir sesle okurken Sultan Murad çevresini çıkarıp yüzüne tuttu, ağlamaya başladı.

-Hey velet! İptida taksimin canıma taze can kattı...Sonra da bu türküyle Musa Çelebi'nin ruhunu yad ettin...Bana söyle!...Ben bu türküyü yaptığıma pişman olmuş, yasak etmiştim, sana bugün hünkâr huzurunda oku diye kim talim etti?..."[183]

Koçu, eserlerinin ismini genellikle açıklayıcı alt başlıklarla (Kabakçı Mustafa-Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı vs...) tamamlar. Eserleri de kendi içinde ana bölümler ve bu ana bölümleri oluşturan alt başlıklarla verilmiş kısa bölümlerden teşekkül eder. Bu alt başlıklar okuyucuda; merak, ilgi ve çarpıcı bir etki uyandırırken, onlara olayları sezmesi için de bir aralık bırakır. Alt başlıkların bir araya getirilmesi suretiyle romanın ya da hikâyenin olay örgüsünü çıkarmak mümkündür. Bu tertip ve düzen Koçu'nun vak'aları en anlaşılır biçimde verme gayreti olarak görülebilir.

---

[183] R.E.Koçu, Kösem Sultan 1, Doğan Kitap, İst., 2001, s.247-248.

Okuyucunun rahat okuması ve öğrendiklerini daha kalıcı biçimde belleğinde tutması için Koçu'nun kullandığı tekniklerden biri de "betimleme"dir. Kişi, olay ve durum tasvirlerinde de bol sıfatlı, teşbihlerle dolu bir anlatımı tercih eden yazarın gayesi, bahsettiği hususlarla ilgili okuyucuda görsel bir etki bırakmaktır. Muallim Naci'nin "bir şeyi göz önüne getirerek, cisimlendirecek şekilde o şeyin durumuna uygun bir takım tabirler ile tabir etmektir."[184] diye tanımladığı tasvir, Koçu'nun kalemini bir fırça gibi kullanan üslûbunun bir parçasıdır. Koçu'nun tasvirleri, esere edebî bir hava katma uğraşı değildir, bilâkis okuyucuyu tarihî şahsiyet ve mekânlarla buluşturup tanıştırmanın, onları kendi zamanının kostümü ve dekoru içinde en tabii haliyle vermenin en güzel yolu tasvirdir. Yazarın gözlem gücü kuvvetli bir seyyah, eserlerine yerleştireceği birçok resmi kendisi çizen bir ressam olması, onun hiçbir ayrıntıyı kaçırmayan renkli tasvirlerinin kaynağıdır.

Reşad Ekrem'in bütün eserlerinden apayrı bir hüviyet taşıyan "Acı Su" adlı şiir kitabı, onun hassas mizacının en açık delilidir. Şair Reşad Ekrem; acılarını, aşklarını hatıralarını; gizemli, vahşî bir güzelliğin ruhunu taşıyan "deniz" ile dile getirmiştir. Hatıralarında da denizin kendisinde çağrıştırdıklarından bahseden Koçu'nun ruh ikliminde egemen olan ilâhî vahşet, uçarılık, ele avuca sığmaz, ürküten bir güzellik, macera, dipsiz bir derinlik, tenâkuzdan doğan imkânsızlık şiirlerin iç mozaiğini oluşturur. Ses, ışık ve rengin türlü akisleriyle örülü bu mısralar; ilk okuyuşta kolayca söylenmiş intibaını verir. Fakat mısraların kendi içinde oluşturduğu müzikalite, evrene 'nakşolmak' isteyen bir sanatkârın, kelimelerini titizlikle seçtiğini hissettirir. "Göğsünde kavrulmuş akşamlar", "Köçek gibi oynatayım/Aşkına aklı", "Elinde çaylar, kahveler/ Dumanı üstünde gönül", "Nasıldır derim/Manav eli değmemiş/Kütüğünün üstünde kızoğlankız/Salkım salkım üzümlerin tadı?", "Güzel şey dediğim /Olker,/Fırtınalı deniz üstünde/Yağmur kuşağıdır/Gönül ona konmaya çalışır." vb...gibi mısralar bu orijinal söylemin yansımalarıdır.

Sonuç olarak; vefatının ardından, bir ömür boyu süren araştırmalar, çalışmalar, büyük bir emek ve sevgi ile oluşturduğu arşivi satılarak dağıtılmış, yazdığı yüzlerce eserin henüz bir bibliyografyası dahi yapılmamış, gazete ve dergilerdeki sayısız makale ve araştırmaları gün yüzüne çıkarılmamış yazarımıza, Türk basın tarihine elli yılı aşkın hizmet vermiş bir üstada, bugün hak ettiği değeri verdiğimizi söylemek ne yazık ki mümkün değildir.

---

[184] Muallim Naci, Islahat-ı Edebiyye, Ank., 1984 s.108.

Ele aldığı her mevzûyu ve bütün devirlerin, bütün beldelerin tacı başından hiç inmemiş güzeli İstanbul'u-kendi yaşadığı dönemle birlikte-"nisyandan kurtaran"[185] bu büyük edip, büyük müverrih; adına "unutmak" denilen kadir kıymet bilmezliğe dûçâr mı olacaktır? Elbette hayır! Kendisi ihmâl edilmiş olsa bile, zengin bir tarihî kaynak hüviyetinde olan eserleri buna izin vermeyecektir:

"Reşad Ekrem Koçu'nun devamlı gerçek belgeleri arayan tarihî romanları ile incelemeleri o kadar önemlidir ki bugün tarihî devir ve şahsiyetlere dayalı bir oyun, roman veya senaryo yazan herkes, mutlaka onun eserlerine başvurmaktadır. Bazı çok ünlü oyun yazarları ve senaryo düzenleyiciler, Reşad Ekrem Bey'i hemen hemen kopya etmekte o kadar ileri gitmişlerdir ki, onun çizdiği devir portreleri ile kişi karakterlerini bile bazen tıpatıp almışlardır. Hattâ, bu tarihî kişiler arasında Koçu'nun yaptırdığı diyalog ve sohbetler, bazı oyun yazarları tarafından, o tarih sahnelerinde, hiç değişmeksizin aynen kullanılmıştır.

Reşad Ekrem Koçu'nun tarihî roman ve incelemeleri (ki bunlar hemen hemen aynı bilgi verici, güzel üslûplu nitelikleri taşımaktadırlar) bugüne kadar olduğu gibi gelecekte de zevkle okunacaklardır. Çünkü bunlar, tarih gerçeklerine uydukları halde tarih dersi kurulduğuna düşmeyen"[186] üstün bir dil zevki ile oluşturulmuş; ilmî, edebî ve kültürel kıymetlere hâiz, kaynak eser niteliğindeki halk kitaplarıdır.

Zaten kullandığı dile söz geçirmesini bilen, dilin ahengine kendi soluğunu katmayı başarmış, üslûb sahibi bir sanatkâr, mensubu olduğu dil dâim olduğu müddetçe yaşayacaktır. Bu sanatkârlar da var oldukça, dil, kendini yenileyecek, yeni bir filiz daha verecektir.

Aslında Koçu'ya dair söylenecek çok söz vardır. Onun ardından gitmek, onun var ettiği kaynaklara ulaşmaya çalışmak; ilmin deryasına dalmaya benzer. Ona yaklaştıkça bilmemiz gereken ne çok şeyin olduğunu düşünür, bunca kıymet içinde sahip olduklarımızı sorgularız. Deyim yerindeyse doydukça acıkırız.

Söz buraya gelmişken Bülent Hikmet Şeren'in anlattığı bir hatıraya değinmek yerinde olacaktır. Cömert ve ikrâmsever bir insan olan Koçu, her nerede olursa olsun dostlarına, arkadaşlarına ikramda bulunmaktan zevk alan biridir. Karşılaştıkları bir gün, Bülent Hikmet Bey'i, o zamanların meşhur İstanbul lokantasına götürür. Orada Peyami Safa ile karşılaşırlar ve aynı masada sohbete devam ederler. Bülent Hikmet hatırasına

---

[185] Reşad Ekrem Koçu, Ahmed Rasim, Hayatı, Seçme Şiir ve Eserleri, Sühulet Kitabevi, İst., 1938, s.3

[186] Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı cilt 5, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 1997, s.36.

şöyle devam eder: "Bir ara, tam ağzına atmak üzereyken, gözüm Reşat Ekrem Bey'in elindeki bir lokma ekmeğe ilişti. Ekmeğin kabuk tarafını görmeden ağzına sokuyordu ve orada da fırının etiketi yapışıktı. Adetâ bileğine yapıştım:

-Aman Hoca, bir dakka?...

Biraz irkilerek:

-N'ooo yahu? dedi...

-Şey var, etiket...

Lokmayı yutarken de sâkin sâkin ilâve etti:

-Matbû kağıt, diye mırıldandığını duydum. Ve bu teşhisten sonra, gözleri, şikârını ele geçirmiş bir vahşetin parıltısıyla tutuşarak, lokmasını sür'atle ağzına attı. Çiğnerken, sözünü tekrarladı:

-Yiyeceğim onu, matbû kağıt!

Lokmayı yutarken de sâkin sâkin ilâve etti:

-Karnımız hep matbû kağıt sâyesinde doymuyor mu?

Evet, koca rahmetli! Bizler öyleydik, karnımız hep o matbû kağıtlar sâyesinde doyabilmişti, doymakta ve doymak için yine ona muhtaç. Üzerinde bilmem ne fırını yazan iki kelimelik hurufat tâb edilmiş o kâğıt etiketi iştahla çiğnerken, "matbû kağıt"a ne kadar yapmacıksız, gerçek saygın olduğunu daha çok anlamış, bu mefhûmu bu kadar veciz onurlandırışına hayran kalmıştım."[187]

Koçu, haklıdır. Matbû kağıt onun için sadece günlük maişetini temin ettiği bir vasıta değil, bir milletin kültür hazinesini emanet alıp yeni nesillere ulaştıracak en güçlü, en güvenilir iletişim yoludur. Bir sanatkârın, bir ilim adamının ölümüyle dahi sönmeyen en büyük arzusu da "sonsuzluk" iştiyakıdır ki onu ilelebet yaşatacak, sonsuzluğa taşıyacak kudret ardında bıraktığı eserleridir.

"Tıpkı coşmak için toplumumuzun hâlâ Onuncu Yıl Marşı'nı okuması gibi, topluma tarihi sevdiren eserler için de Reşat Ekrem Koçu Üstadın eserlerine sarılıyoruz."[188]

Reşad Ekrem Koçu'nun engin şahsiyetinin yeniden hayat bulduğu bu eserler; Türk ve dünya bilim tarihinin vazgeçilmez kaynakları arasında zikredilebilir.

---

[187] Bülent Hikmet Şeren, Bir edip tarihçinin ardından: Reşat Ekrem ve Matbû kağıt Nesin Vakfı, 1976 Edebiyat Yıllığı, Yaylacık Basımevi, İst., 1976, s.717-718.

[188] Orhan Koloğlu, "Neyse ki R.E.Koçu ve 10. Yıl Marşı Var", Tarih ve Toplum, Ekim 2002, sayı 226, s.259.

II.BÖLÜM
REŞAD EKREM KOÇU'NUN ESERLERİ

2.1. Tarihî Romanları

2.1.a. Esircibaşı:Lale Devri'nde Bir Aşk Romanı [189]

Konu: Lale Devri'nin şatafatlı günlerinde kibarlığı, zarafeti, sanatkârane temayülleri ve güzelliği ile dikkat çeken Esircibaşı'nın; bu devri kapatan isyanın ardından bir yaprak dökümünü andıran hayatı anlatılmaktadır.

Bakış Açısı: Bir devrin önemli olaylarını, isyanlarını, ölen yüzlerce insanın hayatını genelleştirerek muhatablarına sunan bir anlatım; istediği etkiyi bırakamaz. Aksine bir ya da birkaç şahsın hayatına tutulan mercek, yani özelden genele giden bir yaklaşım; yaşanan mutluluk ya da acıları, benimsenen ya da reddedilen düşünceleri daha iyi kavramamıza, özümsememize, okuyucu olarak roman kahramanı ile empati kurup eserin kurgusuna vakıf olmamıza yardımcı olur. Yazarın bu eserinde, Esircibaşı'nın., trajik bir mecrâya akan hayatı verilmiş gibi görünse de, aslında bu şahsın ışığında Lale Devri'nin ışıklı günlerinden karanlığın soğukluğuna, sıradanlığın kaba çizgilerine düşen hayatların; bir rüyanın kucağından gerçeğin en çetin, en acımasız yanına çıkan trajik sonları verilmiştir. Bu bakış açısı tarihi hamlıktan kurtarır ve ona günümüz insanının, şuuruna, yüreğine karışabilecek bir kıvam kazandırır.

Hakim bakış açısıyla kaleme alınan eserde kişiler hakkında ön bilgiler verilir. Geriye dönüş yöntemiyle daha önce gerçekleşen olaylar, devlet yönetiminde olan kişiler okuyucunun dikkatine sunulur. Bu kısımda yazar doğrudan anlatımı tercih eder. Romandaki akışın daha yavaş gerçekleştiği diğer bölümlerde ise gösterme tekniği kullanılarak roman için gerekli olan edebilik vasfına zemin hazırlanır.

Tarihi; kendi şartları, kendi gerçekliği, kendi zemini ile sunmak yazarımızın bakış açısının esas noktasıdır. Şahısların konuşma tarzı, giyim kuşamı, âdâbı devrin iç görüntüsünü bize yansıtmalıdır. Orduyu Hümayun'a erzak, techizat ve levazım

---

[189] Reşad Ekrem Koçu, Esircibaşı: Lâle Devrinde Bir Aşk Romanı, Net Yay., İst., 1944(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001.) Son Posta'da "Çılgın İstanbul: Lale Devri'nden Sahneler" başlığı altında 20.05.1941-17.06.1941 tarihleri ve 3881-3909 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

yetiştirmesi gereken; hummalı bir sefer hazırlığına girişen esnafın sadece isimleri bile, geçmiş zamana has kültürümüzün aynasıdır

"Macuncular, merhemciler, çörekçiler, börekçiler, gevrekçiler, simitçiler, lokmacılar, gözlemeciler, peksimetçiler, marangozlar, urgancılar, tulumcular, hasırcılar, şekerciler, kahveciler, kasaplar, peynirciler, mumcular, balmumcular, pastırmacılar, kirişçiler, tutkalcılar, tenekeciler, bıçakçılar, kalaycılar, yaycılar, okçular,zemberekçiler, sapancılar, kemankeşler, zehgirciler, miturakçılar, gürcüler, yelpazeciler, sorguççular, hallaçlar, takkaciler, kavukçular, yorgancılar, gömlekçiler, yağlıkçılar, iplikçiler, terziler, çadırcılar, kolancılar... ilah...ilah..." (Esircibaşı, s.49)

Yazar bu bakış açısıyla romanın kendi gerçekliğini sağlamlaştırır ve okuyucuyu roman kahramanlarının bulunduğu zaman boyutuna çeker.

Vak'a: On sekizinci asrın birinci yarısında çılgın bir lüks, zevk, sefa ve eğlencenin doruğunda yaşayan İstanbul, Lale Devri denilen bu faslın son yıllarını sürmektedir. Bu faslın kahramanı Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın, Esircibaşı Muhsin Çelebi'nin Kanlıca Koyu'ndaki muhteşem yalısına bir gece sefası için gelişi ile başlayan romanda; devrin simaları ve bilhassa Esircibaşı Muhsin Çelebi'nin hayatı ışığında Lale Devri'nin akıllara durgunluk veren görkemli yüzü; esasında ateş almışken memleketi; korunmuş bir sırça köşkte yaşayan elit tabakanın giyimi, kuşamı, hayata bakışı; Patrona Halil isyanı ile bu masal aleminin nihayet bulması ve masal kahramanlarının acı sonu anlatılmıştır.

Memleketin yükselmesi için fikren yükselmenin lazım geldiğini, her alanda kalkınma yapmadan yalnızca merdane bir cesaretle yapılacak harplerin devlete yeni felaketler getireceğini düşünen Damat İbrahim Paşa, işinde de son derece titiz bir devlet adamıdır. Avrupalılar'ın teknik üstünlüğünü görüp anlamış olan bu insan ilk Türk matbaasının kurulmasını sağlamış, Yalova'da bir kağıt fabrikası açtırmış, eli kalem tutan fikir simalarından bir heyet oluşturarak onlara değerli eserler yazdırmış, sanatkâr ve âlimi himaye etmiştir.

Mesire yerlerindeki eğlenceler, Kağıthane Mesiresi'ne yapılan Kasrı Hümayun, Çırağan eğlenceleri, rengine ve güzelliğine, anlamına göre isimler alan çeşit çeşit laleler, kadınların zevk ve sefaya düşkünlüğü ve hafifmeşrep kadınların kaymakçı güzeli, helvacı güzeli, kahveci güzeli...gibi isimler verilen gençleri binbir hile ile kocaları evde yokken eve almaları, bunların yanında, kadınların kıyafetlerine getirilen bazı kısıtlamalardan bahsedilerek devrin çerçevesi çizilmiştir.

Diğer yandan halktan bir kısım insan bütün bu şa'şaya karşı içten içe öfkelenmekte, beş yıl önceki veba salgını ve doğal afetleri İbrahim Paşa ve yarenlerinin "civan ve nigar sohbetleri"ne bağlamakta, bu afetleri "sefihane hayatını rezalet derecesine çıkaran vezire karşı gazabı ilahinin tecellisi" şeklinde görmektedirler. İran Seferi serdarlığı ile görevlendirilen Damat İbrahim Paşa'nın bir veda ziyafeti vermek için Sadabad'a geldiği gün kendisine sunulan şikâyetname adeta bir ihtilal beyannamesi hüviyetindedir. İbrahim Paşa'nın düşmanlarının harekete geçirdiği bir takım insanlar; yalnız gerçekleri anlatmakla kalmaz, uygunsuz kişiler, ahlâksız durumlarla ilgili yalanlar da katarak halk arasında paşa aleyhinde dedikodular da yayar.Bütün bu hareketler bir ayaklanmanın ilk işaretleridir.

Bu arada kahveci Ali Beşe'nin evvelden çırağı olan Şair Nedim'in çubukdarı Saraç Ali Bey; efendisinin yanından gizlice ayrılıp, kahveci Ali'nin gözde çırağı olarak kendisi adına açılan kahvehaneyi işletmeye başlar. Kahvehane açılırken düzenlenen "peştamal kuşanma merasimi" hayli ilginçtir. Geleneksel bir çerçevede usta-çırak zinciri ile yürütülen son derece ciddi bir "el alma" töreni; bir esnaf alayı eşliğinde bir pîrin imtihanı, dua ve nasihatı, mesleğinin erbabı olduğuna dair kanaat getirdikten sonra verilen ikram ile nihayet bulur.

Eserin birbirinden bağımsız görünen bölümleri arasındaki bağ sonuç bölümünde anlaşılır. Devrin güçlü simalarından Patrona Halil'in kapatması, güzellikte eşi benzeri olmayan Atlıases Fatma adlı kadın kendi isteğiyle bir başkasıyla kaçar. Patrona Halil kadını bulması ve kim tarafından kaçırıldığını öğrenmesi için dilbazlığı ile nam salmış Civelek Mustafa'yı görevlendirir. Bu esnada Damat İbrahim Paşa'nın muhalifleri Zülali Hasan Efendi'nin konağında örgütlenmekte, oraya toplanan insanları ve diğerlerini yönetim aleyhinde kışkırtmaktadır. Atlıases'e İbrahim Paşa'nın yakınlarından Esircibaşı'nın da aşık olduğu öğrenilince İstanbul'a, vezir ve yârânı halkın ehli ırz hatunlarını kaçırıyor, şeklinde dedikodu yayılır. Atlıases'in kim tarafından götürüldüğü kesin bir ifadeyle söylenmese de Kahveci Güzeli Saraç Ali Bey'e bir kadının gönderdiği ilanı aşk mektubu ve buluşma arzusu adı verilmeyen bu kadının Atlıases olduğunu okuyucuya sezdirir. Yani hâsıl olan her vak'a İbrahim Paşa'nın sonunun gelmesi şeklinde yorumlanır.

Üsküdar'a geçen ordu alayı ve askeri kıyafetler içinde halkın gözünü dolduran devlet erkânı bir müddet için ihtilal arzularını kırsa da engelleyemez İbrahim Paşa tarafından tertiplenen bu göz boyama havası kısa sürer. Devlet

erkânı yeni laleleri görmek için lale bahçelerini ziyaret etmekte ve giydiği her kıyafet ile yeni bir modayı başlatan Esircibaşı Muhsin Çelebi, bir çingene kızını -saçını kesip-efendisine Hintli bir köle diye sunmanın hazırlığını yapmaktadır. İşte bu anda hiç beklemedikleri son gelir, halk Sadrazam İbrahim Paşa'ya karşı ayaklanmıştır. Paşa ve yakınlarının ölümü ile nihayet bulacak bu kargaşadan Esircibaşı Muhsin Çelebi, çingene kızın yardımıyla eski kıyafetler giyip, kaçarak kurtulur.

Bir devrin saltanatını yaşayan bu insanların payına düşen artık yokluk, sefalet ya da ölümdür.

Kişiler: Yazarın üslûbunun en belirgin hususlarından biri bir devri, devrin önemli olaylarını bir şahsın hayatı ekseninde anlatmaktır. Böylece okuyucu duruma daha iyi vâkıf olarak, başkahramanın gündelik yaşamı içinde o devri yaşama şansını yakalar. Esircibaşı isimli bu tarihî romanın başkahramanı da **Esircibaşı Muhsin Çelebi**'dir. Aslen Ürgüplü olan bu genç; daha otuzuna girmemiş bir esmer güzelidir. Muhsin Çelebi'nin giyimi kuşamı, tuvaleti İstanbul modası olacak ender bir zevk ve seçicilik nümunesidir:

"...alnına döktüğü bir sıra 'Muhsin Çelebi kâkülü', yenleri karanfil oyalı 'Muhsin Çelebi mintanı', etrafına çember sarılmış al Cezayir külahının tepesinden sırmalı kordonla sarkıtılmış bir top zincir, 'Muhsin Çelebi püskülü' taklit edilmeye değerdi." (Esircibaşı, s.12)

Sadrazam Nehşehirli Damad İbrahim Paşa'nın hemşehrisi olan bu adam aynı zamanda İstanbul'un en zengin esir tüccarıdır.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa: Lale Devri ruhunun mimarı Sadrazam İbrahim Paşa'dır. İleri görüşü, aklı ve feraseti ile; Osmanlı Devleti'nin selametinin yalnız askeri dehayla değil sanat, ilim ve teknik alanda yapılacak bir kalkınmayla mümkün olacağını düşünen bir devlet adamıdır.

1666'da Ürgüp köylerinden Muşkara'da doğan İbrahim Paşa, bu köyü imar ederek "Nevşehir" diye anılmasına vesile olur. Akrabalarından birinin yardımıyla saray helvacıları arasına alınan İbrahim zekası, çalışkanlığı ve güzelliği ile dikkat çekerek Şehzade Ahmed'in hizmetine verilmiş; Şehzadesi, III. Ahmed ünvanıyla tahta çıkınca da sadrazamlığa kadar yükselmiş, küçük Fatma sultanla evlenerek padişaha damat olmuştur.

"...çalışkan bir nazır, ince bir diplomat, iş ve sanat hamisi bir vezir olan sadrazam..." (Esircibaşı, s.35)

İbrahim Paşa kendisini bir zevk ve sefa seline kaptırmıştır. On iki yıl süren sadrazamlığında bu eğlenceler uğruna milyonlar harcanmış, Boğaziçi'nin iki yakasına yapılan yalılar, kasırlar ve sahilsarayların bahçelerinde çırağan sefaları tertip edilmiş, kışın saraylarda helva sohbetleri yapılmış, bayramlar ve düğünler yeni eğlencelere vesile olmuştur.

Sadrazam İbrahim Paşa anlatılırken aktif olarak olayların merkezinde durmasa da Sultan III. Ahmed'den bahsedilir. Bu parlak vezirin aksine padişah; para hususunda hasis, ilimde kıt, karakter yönünden zayıftır:

"...Para sevgisi, bu hükümdarda her çeşit insanlık hislerinin üstündeydi" (Esircibaşı, s.24)

"...sinsi ve hilekâr olduğu kadar korkak olan hünkâr..." (Esircibaşı, s.27)

"Bütün tahsili basit bir okuma yazma öğrenmiş olmaktan ibaret bulunan, cahil, ayyaş, şehvetperest, alık, bunların neticesi olarak da son derece zalim ve gaddar olan III. Ahmed, bu zeki sadrazamın elinde bir oyuncak konumundaydı. İbrahim Paşa'nın kıymetlere, ilme, edebiyata, sanata karşı gösterdiği alaka ve hürmet, cömertliği, padişahın hakiki hüviyetini halkın gözünden gizleyen nakışlı ve yaldızlı bir perde olmuştu." (Esircibaşı, s.65)

Hanende Firuzağalı hamamcı kızı Leyla, Sadrazam Kethüdası Mehmed Paşa, devrin büyük bestekârı Ebubekir Çavuş, saz takımında Köçek Vasil, Eyüplü Mehmed Bey, Maşuk Dede Efendi, İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa, İzzet Ali Paşa, Kaptanıderya Mustafa Efendi, şairin gözde çubuktarı Saraç Ali Bey bir gece sefası için Kanlıca Koyu'na gelen İbrahim Paşa'nın yanında hazır bulunan kişilerdir. Esircibaşı'nın Nasib adlı cariyesi ve Konyalı Kara Ali oğlu Kara Hasan Ağa adlı adamı ilk bölümlerde zikredilen şahıslardır.

İbrahim Paşa'nın sadaretinden önce bu makamda bulunan kişilerden de kısaca bahsedilmiştir. Sadrazam Silahtar Ali Paşa'nın şehadeti ile Halil Paşa, ondan sonra Nişancı Mehmed Paşa, Avusturya ile sulh antlaşması imzalanınca da Damat İbrahim Paşa sadrazam olur.

Devrinin güzide şairiyle sohbet edebilecek kadar iyi bir tahsil görmüş olan Esircibaşı, Nedim'in kafa dengi bir arkadaşıdır. Koçu'nun tüm eserleri bir büyük eserin kısımları ya da aynı kaynaktan doğup farklı kollara ayrılan ırmaklar

kabilinden tarihimizi ihata eden bir "bütünlük" arz eder. Öyle ki eserler arasında farklı zaman dilimlerini anlatsa bile kimi şahısların soy kütüğü ile köprü kurulur, geçiş sağlanır. Yazar **Şair Nedim**'i şöyle tanıtır:

"Baba tarafından Mülakkap Muslihiddin Efendi'nin uzun boyuna, düzgün vücut yapısına ve güzel yüzüne varis olmuştu. Çocukluğunda geçirdiği bir çiçek hastalığı, zalim tahribatına rağmen, kemik ahenginin eseri olan latif çizgileri bozamamıştı. Anasından, Kara Çelebizadelerin asil gururunu, mal ve akçeye karşı istiğnasını, talakati almıştı." (Esircibaşı, s.46)

Nedim'in gözde çubuktarı **Saraç Ali Bey** eserde kendisine işaret edilen şahıslardan biridir. Babası Saraçhane'de fakir bir işçi olduğu için "Saraç" lakabını taşıyan bu genç; Tophane'de Kahveci Ali'nin kahvehanesinde çırak iken, hizmetinden hoşnut kalan Nedim onu yanına almış, girdiği vezir ve hünkâr meclislerine onu da götürmüş, bu delikanlı "Saraç Ali Bey" namıyla zamanın şöhretlerinden biri olmuştur. Fakat bu ortamlardan zevk alamayan Saraç Ali Bey, eski ustasının yanına kaçarak kahvehane işletmeye başlar. Bu kahvehanenin açılışında gerçekleştirilen "peştamal kuşanma merasimi", ekmek kapısı da denilen iş yerine verilen manevi değerin nişanıdır.

Esir alıp, esir satan, güzelin dilinden, endamından anlayan Esircibaşı Muhsin Çelebi **Atlıases Fatma Hatun** isimli kadına aşık olmuştur. Görenleri bir anlık bakışın aralığından kendisine esir eden bu kadın dilediği, beğendiği erkekle beraber olur. Bir müddet Patrona Halil'in kapatması olarak yaşar:

"Beş on yiğit başı yemiş bir Atlıases'tir, şimdi Patrona derler bir ejderha pençesindedir..." (Esircibaşı, s.52)

"Ona Atlıases derler...Senin bildiğin adi Fatmalar'dan değildir. Yirmi parmağına yirmi yiğit kanından kına vurmuştur." (Esircibaşı, s.98-99)

Atlıases'in Patrona'yı terk edişi ve Sadrazam İbrahim Paşa'nın yarenlerinden Esircibaşı Muhsin Çelebi'nin de Atlıases'e aşık olduğunun duyulması halk içinde kasıtlı bir söylentinin yayılmasına sebep olur. Sadrazam ve adamları ehli ırz hanımlara musallat oluyor, diye çıkarılan bu dedikodu Sadrazam İbrahim Paşa'ya karşı ayaklananların gerekçelerinden biri olur.

Kahveci Ali Beşe: Kahveci güzeli Saraç Ali Bey'in ustasıdır:

"Bursalıydı. Dört kaşlı bir gençken İstanbul'a bir hamam tellakı olarak getirtilmiş, bir yeniçeri çorbacısının himaye ve delaletiyle ocağa girmiş, güzel yüzü,

levent ve tüvana vücut yapısı, cesareti, haşarılığı ve zekâsıyla 56. Orta'nın bir şöhreti olmuştu." (Esircibaşı, s.73)

İstanbul'un zengin, güçlü simalarından bir diğeri **Muslu Beşe**'dir. Şehrin sebze ve meyve işleri hemen hemen onun inhisarında gibidir.

"Dört karısı ve dört karısından yirmiye yakın çocuğu, ayrıca kapatmaları da vardı. Kendisi de henüz otuz beş yaşlarında bir yiğitti. Uzun boylu, iri kemikli, kara, kıllı, çirkin bir adamdı. Adamlarını hemen hemen boğaz tokluğuna kullanırdı; alacağına şahin, borcuna kargaydı. Musallî, muttakî geçinir, fakat elifi görse mertek sanırdı." (Esircibaşı, s.86)

Koca İstanbul halkını "Yürüyün yiğitler!...Yürüyün şahbazlar!" dedikleri anda galeyana getirebilecek, arkalarına yüzlerce adam takabilecek insanlar olarak Ali Beşe ile Muslu Beşe'nin yanında **Patrona Halil** ve Civelek Mustafa zikredilir. Patrona da İstanbul'un sebze, meyve ve kereste piyasasına hakimdir. Atlıases'e âşık, İbrahim Paşa'nın düşmanları yanında olduğunu öğrendiğimiz bu şahıs hakkında ayrıntılı bilgi yoktur.

Civelek Mustafa: "...uçarı bir külhanîydi. Onun için ihtilal, iğtişaş, kendi tabiriyle 'yavru ceylan avı' için en uygun havaydı. Bu külhanî için ihtilal ile panayır arasında fark yoktu. Her ikisi de eğlenceliydi." (Esircibaşı, s.87)

Ele avuca sığmayan, arkadaşları ve muhiti tarafından daima sevilmiş, sevildikçe şımarmış, tatlı dili; zarif, ince, şirin hareketleri ile çevresindekilerin gönlünü kazanmış bir insandır.

"Civelek'in iki eli birer altın oluğuydu. Avucunu sıkmasını bilmezdi. Bir elinin kazandığını öbürü harcardı. Bir bulursa, bir; bin bulursa, bin harcardı." (Esircibaşı,s.92)

Civelek Mustafa, Patrona tarafından Atlıases'i bulmakla görevlendirilir.

Kambur Felek: İstanbul'un sosyal hayatının en renkli, çarpıcı, merak uyandıran simalarından biridir. Tabir yerindeyse her derde derman olan bir çöpçatan'dır:

"İstanbul'un yarım asra yakındır büyük şöhretlerindendi... Pek genç bir yaşında amudu fekarisindeki bir hastalık yüzünden ince uzun vücudu iki büklüm kıvrılmış olan bu adam, bir muhabbet tellalıydı. Sarayı Hümayun'dan Sulukule'deki çingene barakalarına varınca, her yerde eli vardı. Kambur Felek için "olmaz" yoktu.

Ona derdini döken ve kesesinin ağzını açan, er geç dermanını bulurdu." (Esircibaşı,s.84)

...

"İstanbul aşure kazanı, o, baht kepçesiydi. Herkesin kederine kısmetine ve kesesine göre bir şey bulup çıkarırdı." (Esircibaşı, s.85)

Evi İbrahim Paşa düşmanlarının karargahı durumuna dönen Zülali Hasan Efendi; yine İbrahim Paşa'yı sevmeyenlerden tarikat muhibbi geçinen, cahil, kaba, küstah bir adam olan Kasım Ağa; yılın on iki ayında lale ve sümbül yetiştirmenin sırrına vakıf olan Tabak Ata; Şeyh Efendi, Neyzen Süleyman, tersane kaptanı Ahmed Bey, Muhsin Çelebi'nin uşağı Ali ve ayaklanma esnasında Esircibaşı Muhsin Çelebi'nin yanında bulunan, saçlarını keserek İbrahim Paşa'ya Hintli köle olarak vermek için hazırladığı çingene kız romanda yer alan diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: 1730 yılı Temmuz ayında bir gece sefası ile başlayan eser üç dört aylık bir zaman dilimini kapsar. Kısa bir süreç ele alındığından olayların akışı yavaştır. Bu durum yazarı daha ayrıntılı, tasvirlere daha çok veren bir anlatıma sevk etmiştir. Bazı bölümlerde geriye dönüşlerle olayların ve şahısların öncesi hakkında bilgi verilir.

Bir yaz günü başlayan süreçte mevsimlerin yansıttığı ruh iklimi ile olayların çehresi paraleldir. Lale Devri'nin hiç bitmeyecekmiş hissini veren zevk ve sefa anları yaz mevsimine rastlar. Gece sefaları eşliğinde geçen bu güzel, ışıklı, sıcak günlerin ardından yaprak dökümü gelir. Ağaçların kışa hazırlandığı bu demde Lale Devri'nin gözde simaları da bir yaprak dökümü yaşar. Eserin son bölümü hüzünlü bir güz'ün ardından "kış ağzında" bir kahvehaneye gelen üç çingeneden bahseder. Bunlardan biri rüya gibi gelip geçen o eşsiz günlerin beyaz atlı prensi, aynalara bakıp da kendi cemaline doyamayan Muhsin Çelebi'dir.

"Kahveden çıkan ayıcı çingeneler de, ihtilal esnasında yıkılan sadabad kasırlarının ve bozulmuş lale bahçelerinin önünden geçiyorlardı. Mermer ejderhaların kırıkları yerlerde sürünüyor, çıplak ağaçlarda kargalar bağrışıyordu."; (Esircibaşı, s.129)

Kış, yalnız İstanbul semalarını üşüten bir zaman şeridi değil; yüreklere çöken bir büyük acının gün yüzüne akseden tek yanıdır. Enfes korulardaki kuş sesleri yerini çıplak ağaçlarda bağrışan kargalara bırakmıştır.

Olayların geçtiği mekan, İstanbul'dur. Adı geçen diğer mekanlar İran, Viyana, Mora'dır. İstanbul; bütün devirlerin, bütün mekanların sultanı güzide şehir Lale Devri'nde bir başka güzeldir. Eğlencenin ve zevkin zil zurna olduğu asıl mekanlar ise mesirelerdir:

"...Onun az ötesinde 'Lalezar Mesiresi' vardı. On altıncı asırdan beri meşhur Kağıthane laleleri burada yetiştirilirdi. Lale vakti bu mesireyi görmek, aklı perişan ederdi. Kağıthane Deresi kenarında 'İmrahor Kasrı Mesiresi', Âli Osman padişahlarının atlarının çayırlandığı yerdi. Dere kenarında, eski ve ahşap bir kasrı vardı. Etrafı azim çınarlardı. Burada olan arpa, tirfil, yonca bir yerde olmazdı, meğer ki Bingöl Yaylası ola...Kağıthane mesiresine gelince, Arap ve Acem, Hint, Yemen, Habeş seyyahları burayı gördüklerinde 'Bizim diyarlarda eşi yoktur' derlerdi. Ab ve havasının letafeti kaleme ve dile gelmezdi." (Esircibaşı, s.55-56)

Bu güzel mekanları tasvir eden bölümler eserin edebi değerini arttıran pasajlardır. Esircibaşı'nın, Kanlıca Koyu'nun ağzında arkasını fıstık ağaçlarıyla kaplı bir tepeciğe yaslamış olan yalısı ve Boğaz'ın muhteşem köşelerinden biri olan Fıstıklısı okuyucuda merak ve güzellik duygularını aynı anda ortaya çıkaran yerlerdir:

"Genç ve zengin esir tüccarı, ulu fıstık ağaçlarının arasında şelaleler, kuytu köşelerde, etrafı yaseminler ve hanımelleriyle örülmüş kameriyeler yaptırmıştı. Mermer havuzun üst başında, büyük bir mermer sofa vardı." (Esircibaşı, s.33)

Kahveci Güzeli Saraç Ali'nin Tahtakale'deki kahvehanesi şehrin sosyal yaşantısının izlerini taşıyan yerlerden biridir. Burada yapılan sohbetler, söylenen türküler, okunan semailer, çengi ve köçek fasılları şehrin en renkli görüntülerini yansıtır.

Şehir ile insanın iç içe halvet olduğu anları yazar şu şekilde ifade eder:

"Boğaziçi Mesiresi'nde, Sadabad Bahçeleri'nde, Langa sahillerinde, Yenibahçe'de, Şehzade'de, güvez, turuncu, sümbül pembesi ve leylakî feracelerle dolaşırlar, ellerinde geniş şemsiyeler, bazen saten feracelerinin eteğinden tutup bütün naz ve işveleriyle bir peremeye atlayıp Göksu'ya, Kağıthane'ye giderlerdi. Bazen de Üsküdar'a geçip arabalarla Kısıklı'ya, Bulgurlu'ya, Çamlıca'ya, Merdivenköy'e kadar uzanırlar yahut Beykoz'a çıkıp Tokat Bahçesi'ne, Akbaba'ya, Dereseki'ye, Yuşa Tepesi'ne giderlerdi." 'Esircibaşı, s.63)

Halkın refah durumunu, yaşam koşullarını, zevkini, beğenisini yaşadıkları mekânlardan -açık bir kitap sahifesini okur gibi- anlamak mümkündür. Yalılar, köşkler, korular, birbirinden güzel lalelerin serpildiği bahçelerin zevk ehli, sefihane bir hayat yaşayan insanları perdeden çekilince geriye ihtilal esnasında yıkılan Sadabad kasırları, bozulmuş lale bahçeleri ve çıplak ağaçlar kalır.

Dil ve Üslûp: Eserde durum ve mekân tasvirlerinin bolca yapıldığını görüyoruz. Vak'aların arka planda kaldığı, edebî bir anlatım ve üslûbun hakim olduğu roman; bu yönüyle yazarın diğer romanlarından bir adım öndedir. Bu edebi anlatım bize; vak'aların içinde sıcağı sıcağına olayları yaşıyormuşuz ya da onlara tanık olmuşuz hissinden ziyade vak'aları uzaktan seyrediyormuşuz ve onların kendisini değil bizde bıraktığı etkiyi, durumu yaşıyormuşuz duygusunu bırakır:

"Bu sabah da, bir sonbahar güneşinin ilk huzmeleri; Cihangir'deki konağının Anadolu'ya bakan cephesinde kepenkleri açık bırakılmış pencerenin işlemeleri tüllerinden süzülerek, yumuk gözlerinin içinde, sarı, mor, al ışıktan karagözler oynatarak uyandırmıştı." (Esircibaşı, s.115)

Lale Devri insanının ruhuna sinmiş çiçek merakı ve bilhassa "lale" ye gösterilen itina malûmdur. Nadide bir lale soğanını elde etmenin muazzam bir şöhret ve servet kazanmak için yeterli olduğunu, sefirlerin bile saraya takdim ettikleri kıymetli hediyeler arasında bazen kıymetli bir lale soğanını bulundurduğunu, lalelere imbikten geçmiş bir zevkle isimler konulduğunu "çiçekî tezkireleri"nin yazıldığını ve bu tezkirelerin en kıymetli hattatlar tarafından istinsah edilerek meşhur lale, sümbül ve zerrin kadehlerin kıymetli minyatürcülere yaptırılmış resimleriyle süslendiğini belirten yazar; yer yer laleleri, ilginç hikayeleri ve renkleri ile tanıtır:

"Lalelerden Dürrüyekta, Nurussadet, Sayeihüma, Simendan ve Nurusefid beyazdı. Yakutu cihan, şua yakut, Kıtayı yakut, Peymanei gülgün ve Güllü şebap kırmızıydı. Şem'i tecelli ile Ruyu mahbup ela. Şerefi hurşit sarı, Camı hurşit leylaki, pertevü asuman mor, Camı hurşit turuncuydu.

Fakat bu renkler kaba ve geniş bir çerçeve değildi. Mesela yalnız turuncunun bala turuncu, hoş turuncu, mücella turuncu diye birkaç renk dalgası vardı. Sonra çiçekler, oyaları, nakışları ve süsleriyle birbirlerinden ayrılıyordu." (Esircibaşı, s.59)

Devrin sanat ruhunu besleyen yalnız çiçekler değildir. İstanbul'un uzun ve güzel sonbaharının ardından, çiçeklerin vedasından sonra kışlık saray ve konaklarda helva sohbetleri başlar. Çırağan ve helva âlemlerinin en kıymetli süsü de "kadın"dır. Eve ve çarşafa mahpus sandığımız kadın, terennüm edip durduğumuzun aksine bambaşka bir alemdedir:

"Bu devirde kadının israf ve sefahati erkeklerinkinden aşağı kalmıyordu. Ömürlerini, hiçbir kayıtla bağlı olmadan mütemadî eğlencelerle geçiriyorlardı. Komşuya ve hamama gitmek, yeni bir moda icat etmek yegâne düşünceleriydi. Karısından en ufak bir iktisat isteyen kocaya "deli" diye bakılıyordu. Parayı kazanmak kocanın, sarf etmek kadının hakkıydı. En adi tabakaya mensup kadınlar bile sırmasız esvap giymiyordu. Koca, Kapalıçarşı'da hamamlık ederdi, kadın, onun alınteri parasını kakum kürke verir, Göksu sefasında sandal parası yapardı. Sandalcının denize kürek çalarak topladıklarıyla da, sandalcı karısı sade nakışlı İstanbul dibası alır, Eyüp'te kaymakçı güzelini görmeye giderdi." (Esircibaşı, s.62)

Giyime kuşama son derece itina gösteren, güzel görünmek için çaba sarfeden yalnız kadınlar değildir. Seçkin bir erkeğin tuvaleti kadınınki kadar önemlidir. Yine de seçilen tarz bize biraz garip, ilginç gelir:

"Yılın on iki ayında lale ve sümbül yetiştirmek Tabak Ata'nın sırrıydı. Lapa lapa kar yağan günlerde, destarının kıvrımında bir katmerli sümbül, yahut şakağında bir oyalı laleyle çıkardı." (Esircibaşı, s.69)

Aşk, sanat kavramlarının kesiştiği yer "şiir"dir. Ruhunda kasırgalar, yaşamında zarafet, ahenk ile iç içe olan Lale Devri insanı için şiir; kaçınılmaz bir doruk noktasıdır. Yazar o devrin görüntüsünü Nedim'in şuh, şakrak şarkıları ve gazeller eşliğinde verir. Öyle ki yapılan tasvir ve tahlillerin ardından gelen bir beyit, şerh edilmiş bir metin görünümündedir:

"Çırağan eğlencelerinde İstanbul güzelleri en güzel tuvaletleri, en zarif kıyafetleriyle görünürlerdi. Pembe bir kopuğun, kızıl bir şalın, kara bir kâkülün, yahut fettan bir gamzenin ardından esir gönüller sürüklenirdi.

'Sürmeli gözlü, güzel yüzlü gazâlan anda
Zer kemerli, beli hançerli civanan anda.'

Bir mevsim, samur kürkler kırmızı şala kaplanırdı:

'Sâmûrunu kaplat bu sene kırmızı şâle,

Aldeste eğer lâle bulunmazsa piyâle!'

Öbür mevsim gül pembe moda olurdu:

'Kaplat gül pembe şâle, firvei sâmûruna,

Ol siyah zülfü döküp ol sinei billûruna!'

Bir güzele, mor hare, gülgül, kerrake yaraşırdı:

'Şivesi, nâzı, edası, handesi pek bibedel,

Gerdeni püskürme benli, gözleri gayet güzel,

Sırma kâkül, sim gerden, zülüf tel tel, ince bel,

Gül yanaklı, gülgülî kerrâkeli, mor hareli.'

Nihayet yaz biter, güz gelir, bağların ve bahçelerin son günleri, aynı neşe ve şetaret içinde geçirilirdi:

'Bülbüllerin ister seni ey gonce dihen gel!

Gül gittiğin anmayalım, gülşene sen gel!

Vir hökmünü ey servîrevan köhne baharın!' (Esircibaşı, s.60,61)

Koçu'nun dilinin en dikkate değer, en güzide yanı; halk dilinin sıcaklığında, deyimler, ilginç ifadelerle örüntülü bir üslûba sahip olmasıdır. Bu deyim ve ifadelerin o zamana mahsus olması esere folklorik açıdan da incelenmesi gereken yeni bir zenginlik katar:

"-A be oğul deveyi gördün mü?

-Vallah görmedim... Yavrusunu bile görmedim."

Söylenenler, burada olanlar aramızda kalsın, anlamında kullanılan bu deyim ile sizde vicdan, Allah korkusu yok mu?, anlamında bir başka ifade o devrin şifahi söylemlerini yansıtır:

"Sizde gayreti dini mübin yok mudur?" (Esircibaşı, s.103)

Anlatmak istediğini uzun açıklamalara yeltenmeden doğrudan ifade etmeyi tercih eden yazar kimi zaman kullandığı deyimlerle nükteli, muzip bir üslûp kazanır:

"İstanbul aşure kazanı, o, baht kepçesiydi. Herkesin kederine, kısmetine ve kesesine göre bir şey bulup çıkarırdı." (Esircibaşı, s.85)

"Adamlarını hemen hemen boğaz tokluğuna kullanırdı; alacağına şahin, borcuna kargaydı. Musalli, muttakî geçinir, fakat elifi görse mertek sanırdı." (Esircibaşı, s.86)

Koçu'nun üslûbundaki tabiilik, sıcaklık -yalnız Esircibaşı'nda değil tüm eserlerinde- çerçevesini kendisi çizen, edebi türlerin sınırlarını ihlâl eden bir rahatlığa varır. Bir tarihi roman olan Esircibaşı, bazen gazel, şarkı, destan, atasözü gibi türlere ev sahipliği yapar; bazen de bakarsınız roman içinde bir bölüm romanın gerçeğinden, tarihin gerçeğine kaymış sizi de tarihi sohbetin sıcaklığına almıştır.

2.1.b. Forsa Halil [190]

Konu: 16. yüzyıl sonlarında Forsa Halil adlı bir şehir eşkıyasının önderliğinde kurulmuş bir çetenin türlü entrikalarla yaptığı soygunlar, işlediği cinayetler ile uzun çalışmalar sonunda bu çetenin çökertilmesi anlatılmaktadır.

Bakış Açısı: Hakim bakış açısıyla kaleme aldığı eserinde Koçu, başkahraman Forsa Halil ve diğer kahramanların ailelerini, geçmişini, bugünkü halini ve diğer özelliklerini anlatırken kendisini de açıkça belli eder.

"Burada, birkaç gün evveline ait bir hadiseye dönmek lazımdır." (Forsa Halil, s.103)

Koçu bir dönemi değişik boyutları ile ve bir kişinin yaşam serüveni ile bütünleştirerek verirken eleştiri yapmaktan kaçınmaz. Yazarın çizdiği tipler; bireysel özellikleri, toplumsal sınıfları bakımından birbirlerinden hayli farklıdır. Ancak bütün bu kişilerin ortak yanı, ait oldukları tarihsel kesitin fenalık ve ahlâksızlıklarından izler taşımalarıdır. Eserde ar damarı çatlamış çete üyelerinin yanı sıra, atmış atmış beş yaşındaki zengin hanım ve beylerin torunu yaşındaki kız ve erkeklerle zevk ve sefa sürmesi de keskin bir dille eleştirilir.

Yazar diğer eserlerinde olduğu gibi romanı bölümlere ayırmış,her bölüme konusuna uygun başlık vermiştir. Romanın bütünlüğü içinde bu başlıklar, okuyucu dimağına yardımcı olur ve onu meraklandırır.

Vak'a: Aslında bir köle olan Forsa Halil uygunsuz hareketlerinden dolayı Enderun'dan kovulunca velinimeti Hasan Paşa'nın yanına sığınır. Hasan Paşa'nın ölümüyle büyük bir servet kendisine kalır, Halil bu serveti kısa sürede zevk ve sefa

---

[190] Reşad Ekrem Koçu, Forsa Halil, Koçu Yay., İst., 1962(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001.) Cumhuriyet'te "İstanbul Tarihinde Meşhur Zabıta Vak'aları: Forsa Halil" başlığı altında 01.11.1961-06.12.1961 tarihleri ve 13378-13415 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

alemlerinde tüketir, artık bir iş tutmanın zamanı gelmiştir. Dönemin batakhane işleticilerinden Avni Hatun ile genç, güzel köleler bulmakta usta Cevriye Kadın'la anlaşarak Yenikapı'da etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir konakta fuhuş yuvası kurmaya karar verir. Fenalık yolunun bu üç kafadarı türlü hilelerle fuhuş yuvasında tuzağa düşürdükleri zengilerin önce servetlerini alacaklar, ardından onları şahit bırakmaksızın ortadan kaldırarak servetlerine servet katmaya devam edeceklerdir.

Kısa sürede planlarına uygulamaya döken şer çetesi ilk olarak tuzaklarına, Vefa Meydanı yokuşunda saray yavrusu konağında kendi halinde yaşayan Gülyağcı'nın dul karısı Zübeyde Hatun'u düşürürler. Kalender şehzadesi diye gönül verdiği Halil'in adamı Perviz'in koynunda basılan ve tüm serveti alındıktan sonra fuhuş batağına saplanıp öldürülen Zübeyde Hanım'ı, atmışlık emekli bir kadı olan Kara Hüsam Efendi izler. O da evlilik hayali ile girdiği bu konaktan bir daha çıkamamıştır. Yine takip eden günlerde İstanbul'un en meşhur mücevhercisi Hacı Takiyyüddin Zebur da sırra kadem basmış ve ancak çürümeye yüz tutmuş cesedi iki ay sonra bulunabilmiştir. Armatör Bodrumlu Balî Kaptan da aynı dönemlerde kaçırılarak öldürülmüş ve tüm serveti onun karısı olduğunu iddia eden Hüsnüşeb'e ve oğluna, kısa süre sonra da Hüsnüşeb ile evlenen Forsa Halil'e kalmıştır.

Daha birçok zengini planlı bir şekilde soyup öldüren Forsa Halil ve azılı çetesi, kendilerine yeni bir kurban olarak Hacı Takiyyüddin'in ölümünden sonra mücevher piyasasını eline geçiren Mûsevi İsak dö Toledo'yu seçerler. Zengin Mûsevi'nin kaçırılması ve cesedinin saray odunluğunda bulunması üzerine olay padişaha kadar akseder ve dönemin sadrazamı Koca Sinan Paşa saraydan başlamak üzere tüm İstanbul'u kapsayan ayrıntılı bir soruşturma açar ve birçok kişiyi sorguya çekip cezalandırsa da en küçük bir ipucu bulamaz.

İsak dö Toledo'nun kaçırıldığı günlerde İspanya kralının Süveyş Kanalı Projesi'ni ele geçirmeye çalışan ajanı Toledo'nun kardeşi Alber dö Toledo da Forsa Halil tarafından kaçırılarak tüm aile bireyleri ile öldürülür.

Bir yıl içersinde peşpeşe işlenen faili meçhul zengin cinayetler başta saray olmak üzere tüm İstanbul'u dehşete düşürür. Yapılan tüm resmi tahkikatlara rağmen bir sonuç alınamaz. Yalnız Kara Hüsam Efendi'nin emektar hizmetçisi Deli Bekir, velinimetini bulmak veya ondan bir haber almak için İstanbul'u karış karış araştırır ve edindiği bilgileri bir araya getirerek yeniçeri katibi Muhsin Efendi vasıtasıyla devrin Yeniçeri

Ağası Ferhat Ağa'ya; Forsa Halil, Esirci Cevriye ve Altı Parmak arasındaki ilişkiyi anlatarak ihbarda bulunur.

Bu ihbar hakkında son derece gizli tutarak bizzat araştırma yapan Ferhat Ağa, padişaha durumu arz edip onun da onayını aldıktan sonra Deli Bekir ve Muhsin Efendi'nin de yardımlarıyla Forsa Halil ve çetesine bir oyun oynayarak suçüstü yakalamayı planlar.

Konya'dan İstanbul'a yeni gelmiş zevk düşkünü zengin bir ağa rolünü oynayan Deli Bekir, Esirci Cevriye'den kendisi için bir genç kız ile oğlan satınalır. Bu satın alma olayında son derece cömert davranan Bekir Ağa, yine rol gereği kendisini Forsa Halil'den daha azılı bir soyguncu ve katil olarak göstererek Esirci Cevriye'yi, onun vasıtasıyla da Forsa Halil'i etkilemeyi ve kısa sürede onlarla içli dışlı olmayı başarır.

Deli Bekir ve Ferhat Ağa yaptıkları planı en ince ayrıntısına kadar bozuntuya vermeden başarıyla uygulayarak Forsa Halil ve kanlı çetesini tüm fertleri ile suçüstü yakalayarak idam ettirirler.

Büyük bir eşkıya çetesinin çökmesine vesile olan Deli Bekir Kara Hüsam Efendi'nin serveti ile ödüllendirilir. Deli Bekir de ilk iş olarak efendisinin nişanlısını bulup zavallı kızcağızla evlenmeyi düşünür.

Kişiler: Romanda adı geçen şahısları Forsa Halil ile olan ilişkilerine göre şu şekilde tasnif edebiliriz:

a)Forsa Halil ve çete üyeleri: (Esirci Cevriye, Aynî Hatun, Dede Osman, Hüşnüşeb, Altıparmak Demirkıran, Perviz, Muslu, Ramazan, Ali, Şivekâr, Piyale...)

b)Kanlı çetenin tuzağına düşenler: (Zübeyde Hatun, Kara Hüsam Efendi, Hacı Takıyüddin Zebur, Balî Kaptan, İsak dö Toledo ve ailesi, Rıdvan Bey...)

c)Forsa Halil ve çetesinin sonunu hazırlayanlar: Deli Bekir, Ferhat Ağa, Muhsin Efendi, Recep Ağa...

a)Forsa Halil ve Çete Üyeleri

Forsa Halil Ağa: Abaza asıllı bir köle olan Halil, küçük yaşta Enderun'a alınmış burada huysuz ve geçimsiz davranışları nedeniyle "Forsa" lakabı takılmış ve kısa süre sonra da saraydan kovulmuş biridir. Dönemin padişahı III. Murad'ın kollamasıyla Hasan Paşa'nın hizmetine giren ve sonra paşanın evlatlığı olan Forsa Halil, velinimetinin ölümü üzerine hatırı sayılır bir servete konar. Har vurup harman savurarak kısa sürede serveti tüketen Halil'in karşısına bir gün Osman Dede çıkar ve onun vasıtasıyla tanıştığı Avnî ve Cevriye ile birlik olup bu kanlı çeteyi kurar.

Otuz yaşlarında gayet zeki ve yakışıkla bir adam olan Halil; tatlı dilli, masum yüzlü fakat şeytan ruhlu acımasız bir kişidir. Ahlâksız bir cani olan Halil kısa sürede büyük bir servetin sahibi olmuş, ama aç gözlüğü nedeniyle bu saltanatı uzun sürmemiş, olayların nihayetinde idam edilmiştir.

Esirci Cevriye Kadın: İstanbul'un en meşhur köle tacirlerinden biri olan Cevriye, özellikle genç ve güzel kız ile oğlan esirler bulmada uzmandır. İstanbul batakhanelerine ve zengin müşterilerine mahbub ve mahbube ayarlayan, aynı zamanda da çetenin aktif bir üyesi olarak zenginlere tuzaklar kuran, ahlaktan yoksun bir kadındır.

İlki dokuz yaşında olmak üzere toplam on dört evlilik yapan ama bir türlü para ve huzuru bulamayan Aynî Hatun, kırk iki yaşındayken gönüllü olarak yeniçeri avreti (fahişe) olmuş, birkaç yıl içersinde de gizli ev işletmeye başlamıştır.

Ortağı olduğu çetede Halil ile zıtlaşan Aynî Hatun, çetenin cellatlığını yapan Altıparmak tarafından bir gece ansızın öldürülür.

Dede Osman: Uysal, tatlı dilli ve fakir bir Mevlevi dedesi sıfatıyla zengin muhitlerinde konaklara misafir olan ve çeteye av hazırlayan Dede Osman'ın sonu da Forsa Halil'in elinden olur.

Hüsnüşeb: On sekiz yaşında bir Çerkez güzeli olan Hüsnüşeb, yazarın tabiriyle "dille tarif, kalemle tasvir edilemez" bir güzelliğe sahiptir. Erkekleri adeta hipnotize eden onun "zümrüt gözleri"dir. Kendisini ve Forsa Halil'den olma çocuğunu öldürülen Bali Kaptan'ın ailesi göstererek servete konmuş, planın bir parçası olarak Forsa Halil'le evlenip serveti paylaşmıştır.

Forsa Halil'e köpek gibi sadık dev yapılı bir haydut olan ve sağ ayağında altı parmak olduğu için bu isimle anılan, insan öldürmekten ve her türlü canilikten zevk alan Altıparmak; güç ve canilikte Altıparmak'tan aşağı kalır yanı olmayan Halil'in taktığı isimle-Demirkıran; çetenin elemanlarından, yüzlerine bakılmayacak kadar masum bir güzelliğe sahip İranlı Perviz, Rum dönmesi Muslu, Arnavut Ramazan, Kıptî Ali, Cevriye tarafından Deli Bekir'e satılan on beşlik Gürcü kızı Şivekâr ile Çerkez oğlan Piyale; yine fuhuş yuvasında çalışan cariye ve köleler, tersane kaçkını bekçiler de vak'anın seyri içinde sahneye çıkarılıp haklarında kısa bilgiler verilen diğer tiplerdir.

b)Kanlı çetenin tuzağına düşenler

Zübeyde Hatun: Mahallenin "Sinirli Hanım" lakabını taktığı Zübeyde Hanım, Vefa Meydanı yokuşunda gülyağcılığı yapan kocasından kalan ihtişamlı bir konakta

kendi halinde yaşar. Otuz otuz beş yaşlarında olmasına rağmen güzelliğinden ve çekiciliğinden hiçbir şey kaybetmemiş, hayır ve hasenatı seven bir hanımefendidir.

Kara Hüsam Efendi: Forsa Halil'in ikinci kurbanı olan Eyüp'ün sayılı zenginlerinden Hüsam Efendi; yıllarca taşra kadılığı yaparak, binbir zorlukla biriktirdiği "iki hurç altın" ile diyarı İstanbul'a gelir ve emektar hizmetçisi Deli Bekir'le yaşamaya başlar. Biraz da mahallelinin zoruyla fakir bir arabacının genç ve güzel kızıyla evlenmeyi planladığı sırada Hüsnüşeb vasıtasıyla çetenin eline düşer ve tüm malı mülkü elinden alındıktan sonra öldürülür.

Hacı Takiyyüddin Zebur: Aslen Cava Müslümanları'ndandır. Ziyaret için geldiği İstanbul'a hayran kalmış ve tüm ailesini de getirerek Samatya'ya yerleşmiştir. Baba mesleği olan mücevhercilikle uğraşmaya devam eden Cavalı kısa sürede İstanbul'un en meşhur kuyumcusu olur.

İlim irfan sahibi, sohbeti tatlı, cömert ve hayırsever bir adam olan Hacı Takiyyüddin de kaçırılıp soyulmuş ve bir tuzak kurularak öldürülmüştür.

Balî Kaptan: Bodrumlu fakir bir sünnetçinin çocuğu olarak doğan ve bir müddet sonra Cezayir'e giderek korsanlığa başlayan Balî Kaptan, otuz beş yaşlarında tövbe edip kendi ticaretini kurmuş ve on sene gibi kısa sürede büyük bir servete sahip olmuştur.

"Rind ve mükrim, ehlizevk ve ehlikeyf" bir adam olan kaptan, atmışını aşmış olmasına rağmen güzellere karşı düşkünlüğü devam etmiş ve bu yönden de Forsa Halil ve yandaşlarının en ballı kurbanlarından biri olarak hayata veda etmiştir.

İsak dö Toleda: İspanyol göçmeni bir Mûsevi olan ve tüm aile bireyleriyle Galata'da oturan İsak dö Toleda, Cavalı'nın ölümü üzerine mücevher piyasasının tek hakimi olur. Aynı zamanda, kardeşi Alberto dö Toledo ile birlikte İspanya kralının ajanı olan bu Mûseviler ve ailenin tüm bireyleri Forsa Halil tarafından soyulduktan sonra öldürülür.

Rıdvan Bey: Hacı Takiyyüddin ve İsak dö Toledo gibi sarayla ticari ilişkisi olan mücevhercileri saraya getirip götürmekle görevli olan kişidir. " Gayet yakışıklı, melek kadar güzel, söz ve sohbet bilir bir genç" olan Rıdvan Bey sorumlu olduğu kişilerin peşpeşe kaçırılıp öldürülmesinden sorumlu tutulur ve genç yaşında, suçu olmamasına rağmen Forsa'nın oyunu ile boğularak idam edilir.

Bunlar haricinde yazar, eserin bir yerinde Forsa Halil ve çetesinin kaçırarak öldürdüğü kişilerin listesini vermiştir.

"....

6-Sedefçiler Kethüdası Arif Efendi kayıp,

7-Hamamcı Topal Recep Ağa kayıp,

8-Uzunçarşılı Sadık Ağa'nın nevcivan oğlu Mustafa Kayıp,

9-Yeni zengin lakabıyla maruf Haliç Fenerli Petraki bezirgan kayıp

..." (Forsa Halil, s.123-124)

c)Forsa Halil ve çetesinin sonunu hazırlayanlar

Deli Bekir: Kara Hüsam Efendi'nin manevi evladı gibi sevdiği hizmetçisidir. Kırk yaşlarında, kafasına koyduğunu yapan, tok sözlü ve zeki bir adam olan Deli Bekir, yaptığı araştırmalar sonucu Forsa Halil ve çetesini ortaya çıkararak vak'anın çözümünü sağlayan kişidir.

Ferhad Ağa: Devrin Yeniçeri Ağası olan Ferhad Ağa, sert görünüşlü biridir. Asayişinden sorumlu olduğu İstanbul'da cereyan eden bu olaylar karşısında hayli yıpransa da Deli Bekir'in ihbarı ve kendi organizasyonu ile suçluları bulup en ağır şekilde cezalandırır.

Muhsin Efendi: Eyüp'te iki odalı evinde tek başına zor şartlarda yaşayan basit bir yeniçeri katibidir. Deli Bekir yaptığı araştırmanın sonucunu ilk defa Muhsin Efendi'ye anlatır. Onun aracılığı ile de Yeniçeri Ağası Ferhat Ağa'ya durumu bildirir.

Ferhat Ağa'nın en güvendiği adamlarından biri olan ve Esirci Cevriye ile hizmetkârı Pervane'yi idam eden Recep Ağa, dönemin padişahı III.Murat ve sadrazamı Koca Sinan Paşa, baskını gerçekleştiren yeniçeriler de bu bölümde isimlerini zikredebileceğimiz diğer tiplerdir.

Zaman ve Mekân: Olaylar 16.yüzyılın sonlarında III.Murad döneminde meydana gelir.1595 yazının bir ikindi vakti Forsa Halil'in oyunu ile Zübeyde Hanım'ın kaçırılmasıyla başlayan vak'alar zinciri yaklaşık bir yıl sonra Halil ve çetesinin yakalanıp öldürülmesiyle son bulur.

Yazar eserdeki vak'a zincirini kronolojik sıraya göre vermez. Eserin girişinde Zübeyde Hanım, Kara Hüsam Efendi, Hacı Takiyyüddin Zenbur ve Balî Kaptan'ın öz geçmişleri hakkında bilgi verdikten sonra tuhaf şekilde ortadan kaybolmalardan ve

bulunan meçhul cesetlerden bahsederek okuyucunun ilgisini doruk noktaya ulaştırır. Eserin devamında geçmişe dönerek Forsa Halil ve kurduğu kanlı şebekeden, bu şebekenin yukarda adı geçen zenginler de dahil birçok zengini hangi oyunlarla tuzağa düşürerek öldürdüklerinden söz eder, bundan sonraki vak'alar kronolojik sıra ile okuyucuya verilir.

Olaylar İstanbul'da geçer. Forsa Halil'in Yenikapı'daki fuhuş ve cinayet yuvası, etrafı yüksek duvarlarla çevrili konağı ile Deli Bekir'in rolünü oynadığı Akbıyık'taki Çardaklı Konak hakkında ayrıntılı olarak bilgi verilen mekânlardır.

Yine eser içersinde kaçırılan zenginlere ait konaklardan, Vefa Meydanı'ndan, Aynî'nin Ayvansaray'daki batakhanesinden, Muhsin Efendi'nin küçük evinden de bahsedilir.

Dil ve Üslûp: Birçok eserinde olayın akışına müdahale ederek araya girip bilgi vermekten, o döneme ait bir açıklama yapmaktan çekinmeyen; edebiyatçı kimliğinden çok hoşsohbet, ifade gücü kuvvetli bir tarihçi olarak karşımıza çıkan Koçu; bu eserinde, edebi yönünü ön plana almayı bilmiştir.

Özellikle tarihi gerçeklikleri bulunan kişi ve mekanların tasvirinde kullandığı sade, açık,yapmacıktan uzak,sağlam dili ve renkli üslûbuyla okuyucuyu sürüklemektedir.

"Kara Hüsam Efendi Eyüp'ün sayılı zenginlerindendi. Yıllarca taşra kadılıklarında dolaşmış, bir akçeye kırk düğüm vurmuş, dünya evine girmemiş, hem uşağı, hem seyisi, hem kâtibi Deli Bekir adındaki manevî evladı yerindeki danişmendiyle peynir ekmek yemiş, bir pabucu on yıl giyerek, şalvara, mintana, cüppeye, kaftana yama üstüne yama vurarak, rivayete göre, iki koca meşin hurç dolusu altınla İstanbul'a dönmüştü." (Forsa Halil, s.19)

Koçu'nun üslûbuna can katan en önemli husus diri ve temiz Türkçe'nin en yoğun hissedildiği halk diline, deyimlere, şiirlere bolca yer vermesidir:

"Bir çırpıda neler söylemedi ki. Saray gibi konak...şu kadar kul bendegân... Kara Hüsam Efendi at üstünde rüya görüyor gibiydi. Hay kaymakçı dükkanı hay... yoksa o Atina balında esrar mı vardı?... işitmişti ki İstanbul'da insana bir macun yedirirlermiş de uyuz köpeği bir mahbubi ziba gibi görür, sarılır yatar, kaldırım üstünde sabahlarmış." (Forsa Halil, s.27)

Yüzüne bakılmayacak kadar güzel olan genç bir delikanlının tasvirini ise şu şiirle yapar:

"Ah, ol güzelin gözleri bir yıkıcı tatar
Bulduğun talar.
Ha durmaz ider gönlüm evin göz göre yağma
Her çağ içi kavga.
Caniyle sevübdür seni sen sevgülü canı
Bu Nazmi bil anı.
A sevdiğim, a sevdiceğim, a güzelim a.
A gözleri ala." (Forsa Halil, s.48)

Sıcak bir dilin akışında geçmişe giden okuyucuyu bugüne çekip alan, içinde bulunduğu zamanı ve mekânı hatırlatan da yine Koçu'dur. Belki de bu husus okuyucuda tatlı bir sohbetin eşliğinde geçmiş ile kopan bağları yerinden kurmaktadır:

"Aynı yolu takip ettiler, o zamanlar koca taş direk denilen zamanımızın Çemberlitaşı dibinden Divanyolu'na vardılar ve Gedikpaşa'dan Kumkapı'ya inmeye başladılar." (Forsa Halil, s.33)

Soru sorarak okuyucunun dikkatini çekmek, Koçu'nun en belirgin üslûp özelliklerinden biri olarak bu eserinde de sıksık karşımıza çıkar.

"Bekir'in ilk düşündüğü Çömlekçiler'deki arabacının kızı oldu. Kadı efendi olmasın da kadının uşağı olsun, yolun dönüp dolaşıp çıkacağı nokta altın hurçlarıydı, bu kızı istese acaba vermezler miydi?... Kim bilir?..." (Forsa Halil, s.172)

Zamana, mekâna ve şahıslara ait her şeyi teferruatı ile bilen ve eserine bunu başarıyla yansıtan Koçu, derya misali engin bilgilerini renkli ve canlı dili ile birleştirerek zevkle okunan bir eser meydana getirmiştir.

2.1.c. Patrona Halil: Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı [191]

Konu: Hamam dellakı Patrona Halil ile kendi taifesinden serseriyi arkadaşlarının yok yere başlattığı isyan, bu isyanın İstanbul'a dehşet saçan sahneleri ve isyancıların hazin sonları anlatılmaktadır.

---

[191] Reşat Ekrem Koçu, Patrona Halil: Devlet Gücünü Zedelemiş Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı, Koçu Yay., İst., 1967(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001) Ulus Gazetesi'nde "Devlet Gücünü Kemirenler: Patrona Halil"başlığı altında 30.06.1963-25.08.1963 tarihleri ve 14299-14355 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

Bakış Açısı: Hakim bakış açısıyla kaleme alınmış eserin girişinde yazar-anlatıcı; 18.asırda İstanbul'da bulunan Lady Montague'nin 1717'de yazdığı bir mektubunda yer alan İstanbul kadınları ile ilgili bölüm ile 3. Selim'in kadınların kılık kıyafeti ve sosyal hayatını düzenleyen yasası hakkında bilgi verir. İstanbul kadınlarının, özellikle soylu aşüftelerin hayat tarzına değinen yazar; Atlıases Fatma Hanım'ın ahlâka riayet etmeyen yaşantısını anlatarak asıl vak'aya geçer. Olayları anlatırken, daha çok sonuçları hazırlayan sebepler, olayların akışı yönünde etkili olan hususlar üzerinde duran yazarın; İstanbul'da sapıklığa varan ahlâksızlığa dikkat çekmesi manidardır. Atlıases'in kimliğinden yola çıkarak çizilen çerçeve, isyanın ilk kıpırtılarını beyinlerde ve yüreklerde hazırlayan bir olgunun görüntüsüdür.

Toplumu içten çökerten ahlaksızlık ve yozlaşma; yalnızca zevk yolunda gönül eğlendiren kadınların muhitinde değildir. İstanbul'da yaşayan ve çoğu sokakta büyüyen kimsesiz çocuklar, onların günlük yaşamları, külhanbeylikleri ve serseri mizaçları ile sorunlara meydan vermeleri toplumun bir diğer kanayan yarasıdır. Bu topluluğu anlayabilmemiz için yazarın daha dikkatli bir bakış açısı ve daha etraflı bir gözlem ile ön plana çıkardığı şahıslar Patrona Halil ve arkadaşlarıdır. Yaşadıkları toplumun bir gerçeği olan bu çocuk serserilerin muhiti kendilerine yeteri kadar önem verilmediği için fitne ve fesat yuvası haline gelmiştir. Sokağa bırakıldıkları günden itibaren bir "hiç" oldukları yargısını bilinçaltında büyüten bu serseriler; önemli bir şey, bir birey olduklarını ispatlamak istedikleri gün güçleri nispetinde toplumu infilak ettiren bir nevi canlı bomba olmuşlar; başlattıkları hareket veya ayaklanmalar çok kanların dökülmesine sebep olmuştur. Bu noktada yazarın bakış açısı şudur: Her şey "insan"da başlar ve "insan"da biter. Olaylar, olayları kuşatan zaman ve mekân bu kaçınılmaz sürecin ardından gelir.

Koçu; bu çözülmenin ve bozuk düzenin sorumluluğunu devlet yönetimindeki idrakten uzak, basiretsiz yöneticilere ve yobaz din adamlarına yükler. Her türlü ahlâksızlığın, adaletsizliğin, soygunun ve vurdumduymazlığın alenen yaşandığı; sapık fikirlerin din adamı sıfatını taşıyanlarca yayılıp cahil halkın sömürüldüğü bu dönemde yazar, Damat İbrahim Paşa'yı muhakeme yönü güçlü büyük bir devlet adamı ve dindar bir kişi olarak okuyucuya tanıtır. Dönemin siyasi gelişmeleri ile ilgili yaptığı yorumlardan hareketle kendisini destekleyici mahiyette olan Müverrih Abdi Efendi, Seyid Vehbî (Surnâme) gibi şahısların eserlerinden bölümlere ve dönem ile ilgili resmi tarihi vesikalara da yer vermiştir.

Zamana, mekâna ve şahıslara ait her şeyi ayrıntısı ile bilen yazar; Atlıases'in, Patrona Halil'in ve Muşkaralı İbrahim'in (Damat İbrahim Paşa) hayatı ekseninde bilgiler verirken okuyucuyu sonraki günlere hazırlar. Zaman zaman araya girip vak'adan uzaklaşarak bir tarihçi edasıyla bilgi sunmaktan geri durmaz.

Eserde vak'a zincirinin geniş bir kısmı anlatma, açıklama ve tasvir etme yöntemleriyle aktarılır. Yazar, sahne tekniğine çok az yer vermiştir.

Vak'a: Devlet sözünün ayağa düştüğü, eşkıyanın köy, kasaba hatta şehirleri basıp, genç kızlara ve kadınlara "kasık mancası" diyerek tecavüz ettiği yıllarda bir eşkıyanın Havza'daki bir gecelik aşkından Yadigâr isimli çocuk doğar. Yadigar büyür, zamanla güzelliği ve çalışkanlığı ile dikkat çekerek yanına sığındığı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın kapısında iken hızla yükselerek zengin bir devletli olur. Esir Gürcü güzeli Meryem ile evlenir ve bu evlilikten Fatma adını verdikleri kız dünyaya gelir. Üç yaşındayken annesini kaybeden Fatma, on iki yaşında babasının zoruyla konağın hizmetkârlarından ellilik, Çağşırcı Hoca ile evlendirilir. Babasının Atlıases diye çağırdığı küçük Fatma Hanım "Efendi Baba" diye hitap ettiği Çağşırcı Hoca ile hiçbir zaman evlilik hayatı yaşamaz. Bu sırada Yadigâr Bey II. Viyana kuşatması esnasında şehit olur. Babadan kalma büyük bir servetin sahibi olan Atlıases, dönemin namlı fahişelerinden Kolağası Rahime adlı yaşlı kadını konağa alır. Onun yardımıyla Çağşırcı Hoca'yı boşayıp: genç, güzel fakat aşırı kibirli olan, hocanın çömezi Seyyid ile evlenir. Yaklaşık iki sene süren bu evlilikten Ayşe isimli bir kızı olan Seyyid'in sonu da hocası gibi olur, Atlıases onu da boşar.

İkinci evliliğinde de mutluluğu bulamayan Atlıases Fatma Hanım, bundan sonra Kolağası Rahime'nin de yardımıyla sahte isimlerle günü birlik gizli aşklar yaşayan bir kadın, İstanbul'un kibar fahişesi olur.

İstanbul'un hangi kesiminden olursa olsun görüp beğendiği ve gizlice konağa getirtip bir gecelik zevk ve sefa yaptığı bu alımlı gençler arasında sadece Helvacı Çırağı Muşkaralı İbrahim, Atlıases'e el sürmez. Atlıases'in güzelliği karşısında adeta dili tutulur ve zor da olsa ağzından şu sözler dökülür:

"Eğer beni sevdin çağırdın ise şimdiyedek yaptıklarına tövbe edip gel sen benim helalim ol ki, ben sana haram üzerine el sürmem... kanadım altına gir, gönlümün tahtına otur, ben senden mal ve menal istemem, çalışırım, sana bakarım..."(Patrona Halil, s.28)

Muşkaralı İbrahim'in bu masum aşkına karşılık vermeyen Atlıases onu gönderir ama bu gencin sözlerinin tesirinden uzun süre kurtulamaz. Düşündükçe İbrahim'e hak veren Atlıases birkaç gün sonra adamlarını onu bulup getirmeleri için çalıştığı yere gönderir. Fakat Atlıases'in güzelliğini unutmak isteyen İbrahim semti terk edip izini kaybettirmiştir. Uzun aramalara rağmen Muşkaralı İbrahim bir daha bulunamaz ta ki otuz yıl sonra yapılan Okmeydanı sünnet düğününe kadar. Bir zamanların helvacı çırağı İbrahim, Atlıases'in karşısına Sadrazam Damat İbrahim Paşa olarak çıkar.

Bu otuz yıl zarfında Atlıases bildiği yolda devam etmiş, teselliyi her gece başka başka delikanlıların kollarında aramıştır. İbrahim Paşa'yı gördüğü sünnet düğünü sırasındaki son gözdesi ise Arnavut bir dellak olan on dokuz yaşındaki Patrona Halil'dir.

Patrona Halil on yedi yaşında geldiği İstanbul'da bir hamamda dellak çırağı olarak iş tutmuş elinin hüneri, yüzünün güzelliği ile kısa zamanda tanınıp meşhur bir dellak olmuştur. Namını duyan Atlıases de Halil'i bir geceliğine konağa aldırtmış ve bu andan sonra Halil'in hayata bakışını değiştirmiştir.

Patrona Halil ilk defa on dokuz yaşında iken gördüğü ve sonrasında hiç unutamadığı Atlıases'i ikinci defa tam dokuz yıl sonra görmeyi başarır. Bu dokuz yıl içersinde Türkçe'yi iyice öğrenen, çevresinde hatırı sayılan bir yiğit olan Halil, eski eşkıya bozması Muslu Beşe ile de samimiyeti iyice ilerletir. Hatta bu arada bir cinayet iftirası ile asılma tehlikesi geçirir. Gösterişli aşkı Atlıases'i ikinci defa ziyaret edişinde onun karşısında duyduğu acizlik ve hiçlik hissiyle "önemli bir şey yapmaya" ilk o zaman karar verir.

Bu sıralarda gerek Doğu gerek Batı'daki komşuları ile barış antlaşmaları imzalayan Damat İbrahim Paşa, başta matbaa olmak üzere birçok alanda yenilikler getirerek Lale Devri'nin estirdiği olumlu hava eşliğinde, çürümeye yüz tutan sistemi yoluna koymaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de çıkarları bozulan birçok kişinin içten içe düşmanlığını kazanır. İran'da çıkan bir karışıklık sonucu kaybedilen birkaç kalenin faturası düşmanları tarafından İbrahim Paşa'ya kesilir. Başta Ayasofya vaizi İspirizade Ahmet Efendi ile İstanbul kadılığında tutunamayıp azledilen Zülâli Hasan Efendi olmak üzere yardakçıları İrşâdi Baba, Keçeli Sünnet Divanesi, Saka Divanesi, Tızmantırıl Kılçık Reis gibi ağzı laf yapan meczuplar halk arasına dağılıp "İbrahim Paşa; İran'ı kızılbaşlara sattı, Akdeniz'de kızılbaşlara yüz bin yeniçeriyi kırdırdı,

yaralı yeniçeriyi denize döktü, gizli din yaymakta..." gibi uydurma haberlerle halkı ve yeniçeriyi İbrahim Paşa'yı karşı kışkırtmaya çalışırlar.

İbrahim Paşa bu fitnecileri yakalatıp cezalandırsa da ele başları İspirizade kurtulmayı başarır ve kendine yeni bir kurban aramaya başlar. O sırada Atlıases'in konağına kahya olarak giren tek aşkı, duyduğu eziklikle ne olduğunu bilmediği "büyük bir şey"i yapmaya karar vermiş Patrona Halil'i bulur.

İspirizade ile samimiyeti ilerleten Patrona Halil, akıl hocasının telkinlerine uyarak işi gücü bırakıp İstanbul'un serseri yuvaları haline gelen meyhanelere, bozahanelere takılmaya başlar, burada kendine bir çevre edinmeye çalışır. Yine böyle bir amaçla gittiği meyhanede, çıkan kavgada bir topçu çavuşunu öldürmek zorunda kalır ve üç gün yattıktan sonra idamdan kıl payı kurtulur. Halil için bu üç günlük zindan hayatı çok faydalı geçmiştir, çünkü orada Karadenizli bir dağ eşkıyası olan Zamane Yusuf ile tanışır ve ondan az bir adamla koca şehri nasıl dehşete düşürebileceğini öğrenir. Akıl hocasından aldığı bir işaretle ahlâksız ve vatan haini İbrahim Paşa ile tüm yârânının toplandığı bir gece Sâdâbâd'ı yüz yirmi adamıyla basar; fakat başarısız oldukları bu baskından canını zor kurtararak kaçar. 1729 Ağustos'unda giriştiği bu hareketten kendine göre dersler çıkaran Halil, gizli bir ihtilal komitesi kurup tam bir yıl boyunca asıl ve büyük ihtilalin hazırlıklarına girişir. Damat İbrahim Paşa'ya yakınlığı ile bilinen Esircibaşı Muhsin Çelebi tüm bu hazırlıkları gözde cariyesi Çingene Penbe vasıtasıyla öğrense de önemsemeyip saraya bildirmez.

Ordu, Damat İbrahim Paşa komutasında İran seferi hazırlığında iken Patrona Halil, Muslu Beşe ve Kahveci Ali Usta dahil yirmi dokuz arkadaşı ile 28 Eylül 1730 Perşembe günü dal kılıç yalın ayak ihtilale kalkışır. Sabahtan akşama kadar sokak sokak gezmelerine rağmen otuz bire çıkmayan sayıları sarayın önemsemeyip tedbir almaması sonucu bir gün sonra yeniçerilerin de katılımlarıyla hızla artar ve olay büyük bir isyana dönüşür. İstanbul'daki ayak takımının da iştiraki ile şehir tamamen eşkıyaya teslim olur ve kırk dokuz gün sürecek olan yağma ve zorbalık başlar.

Devrin padişahı 3. Ahmed ayaklanmayı silah zoruyla bastıramayacağını anlayınca kendi başının telaşına düşüp araya elçiler koyar ve isyancıların isteklerine boyun eğer. İsyancılar başta sadrazam ve değerli birçok devlet adamının isminin bulunduğu otuz yedi kişinin idam edilmesini onların yerine de kendi adamlarının getirilmesini padişaha bildirirler. 3. Ahmed büyük bir basiretsizlik ile Damat İbrahim Paşa ve paşanın vezir

olan iki damadı Mehmet ve Mustafa Paşa'yı idam ettirip cesetlerini isyancılara gönderir.

Cesetlere dahi etmediklerini bırakmayan bu gözü dönmüş eşkıya güruhunun başları durumunda olan Patrona Halil, Manav Muslu Beşe ve Kahveci Ali Usta kendi canlarının telaşıyla arkalarındaki serseri kalabalığından güç alarak bu sefer de padişahı isterler. Kendi çıkarı için feda ettiği onca insana rağmen isyana ancak üç gün dayanabilen 3. Ahmet tahtı kendi eliyle I.Mahmut'a bırakır.

I. Mahmut, yaklaşan kışın tesiri ile de anlaşmaya varmak isteyen Patrona Halil ve yandaşlarının arzularını kabul eder gibi görünüp, Doğu Seferi bahanesiyle onları saraya çağırtır ve öldürtür. Böylece kırk dokuz gün süren eşkıya saltanatı son bulur. I. Mahmut tedbiri elden bırakmayıp İstanbul'a dağılmış olan, ihtilale karışmış kişilerin peşine düşer.

Tüm bu olaylar esnasında kendisinden hayli uzaklaşan hatta aylardır gelmeyen Patrona Halil'in yokluğunu hisseden Atlıases, bir gün Halil'in, büyük bir servetle birlikte kendisine gönderdiği Alacalı Mustafa'yı karşısında bulur. Atmış yaşını aşan Atlıases, on yedilik Alacalı Mustafa ile teselli bulmaya çalışır.

İsyan bittikten sonra şehirde eşkıya avına çıkan cellatlardan ikisi, Alacalı Mustafa için köşke geldiklerinde Atlıases korkudan beyin kanaması geçirerek oracıkta ölür. Alacalı Mustafa da boğularak Atlıases'in cansız bedeninin yanına bırakılır.

Bu isyandan yaklaşık bir yıl sonra yine İstanbul'un serseri takımı "Patrona Halil'in kanı için" yeni bir ayaklanmaya kalkışsalar da saray tarafından hızlı ve acımasız bir şekilde bastırılır.

İsyan esnasında eski bir aba alarak kaçıp canını zor kurtaran Esircibaşı Muhsin Çelebi ise cariyesi Penbe ile çingeneler arasında sefil bir hayat sürerek yaşamak zorunda kalır.

Kişiler: Tarihî gerçekler içersinde bir dönemi ve bu döneme damgasını vurmuş bir ihtilali eserinde işleyen yazar, Lale Devri'nde yaşamış birçok şahsa yer vermiştir.

Romanın başkahramanı esere adını veren **Patrona Halil**'dir. Arnavutluk'un Horpeşte Kasabası'ndan henüz on yedi yaşında İstanbul'a gelen ve Türkçe dahi bilmeyen Halil, bir yandan Beyazıt Hamamı'nda dellâklık yaparak bir yandan da tersanede-sonradan lakabı olan-Patrona adlı gemide çalışarak İstanbul'un ayak takımı

arasında yaşayıp gitmektedir. Halil'in etrafındaki serserilerden ayıran en büyük özelliği ise işindeki hüneri ve alımlı güzelliğidir. Halil'i bu sefil ama rahat hayatından çekip koskoca imparatorluğun başına bela eden kişi dönemin gizli kibar fahişelerinden güzeller güzeli Atlıases Fatma Hanım'dır.

Fatma Hanım, henüz on dokuz yaşındaki Halil ile yaşadığı bir gecelik aşk ile farkında olmadan onun hayatının akış yönünü değiştirir. Ancak dokuz sene sonra ikinci defa görüşmeyi başardığı Atlıases karşısında hissettiği acizlik onu, cahil cesareti ile "önemli bir şey yapmaya" sevkeder. Halil'in ruhunda sarsıntılar yapan Atlıases, onun yüreğindeki ayaklanmayı büyük bir isyana dönüştürmesine mani olamayacaktır.

İspirizade Efendi'nin ihtilal yolunda verdiği telkinlerle bu yiğit, fakat ilerisini görmekten yoksun genç; Osmanlı tarihinin en büyük şehir ayaklanmasına imzasını atar ve binlerce masum kanının boş yere akıtılmasına sebep olur. Gençliğinin baharında daha otuz, otuz bir yaşlarında giriştiği bu kanlı maceranın ardından çok geçmeden sarayda tertiplenen bir suikastla öldürülür. Böylece, Arnavut dellâk Patrona Halil, halk tarafından lanetle anılan bir eşkıya olarak tarihteki yerini alır.

Atlıases Fatma Hanım: Yadigar Bölükbaşı'nın tek evladı olan Fatma Hanım on iki on üç yaşında iken dahi güzelliği ve özgür tavırları ile dikkat çeker. Babasının zoruyla henüz on iki yaşında yaptığı ilk evliliğinden (Çağşırcı Hoca) ve kendi isteği ile olan ikinci evlilikten (Seyyid) aradığı mutluluğu bulamayan Atlıases'in hayatını yazar şu şekilde özetler:

"Atlıases, yaşça küfvü olmayan kocasından ayrıldıktan sonra, elhak kocamdır diyebileceği Devrakânili Seyyid adındaki şehbaz ile yeni bir aile yuvası kurmayı istemiş, fakat bu kaba ve hoyrat gencin çirkin şüpheleri altında ezilince, başından onu da def ederek kahpelik yoluna sapmıştı ve yarım asra yakın zamandan beri de bu yolda, türlü türlü isimler altında gayet ihtiyatla tedbirli yürüyordu, mâşukları ile, semtin mahalle hayatı dışında kalmış yalısında buluşuyor, bütün günahları o köhne yalının duvarları içinde gizliyordu."(Patrona Halil, s.81)

Babasından kalan serveti hoyratça aşk maceralarıyla tüketen Atlıases'in, yüzlerce genç ve güzel erkekle birlikte olarak sürdürdüğü yaklaşık elli yıllık mazisinde unutamadığı iki erkek vardır:Muşkaralı İbrahim ve Patrona Halil. Atlıases'i, helali olmadan kendisine dokunmayacağını söyleyerek reddeden tek erkek, helvacı çıraklığından sadrazamlığa yükselen İbrahim Paşa ve fakir, sefil hayatında mutlu bir şekilde yaşamakta iken Atlıases'in karşısında duyduğu eziklikle ne şekilde olursa olsun

önemli bir şey (ihtilal) yapmaya karar veren Arnavut dellak Patrona Halil. Her ikisinin hayatı da Atlıases'e duydukları aşk ile değişmiş ve yıllarca sonra biri sadrazam diğeri ihtilalci olarak karşı karşıya gelmişler; Patrona Halil Sadrazam İbrahim Paşa'nın ölümüne, İbrahim Paşa'nın sadareti de Patrona Halil'in ölümüne sebep olmuştur.

Son derece güzel ve akıllı bir kadın olan Atılases, atmışını aşmış bir kadın iken dahi genç erkekleri kendisine aşık edebilecek kadar cazibelidir. Hayatının son demlerini yaşadığı ihtilal günlerindeki aşkı Alacalı Mustafa'yı idama gelen cellatları gördüğünde korkudan beyin kanaması geçirerek ölür.

Atlıases Fatma Hanım'ın;büyükannesine Havza'da bir eşkıyanın tecavüz etmesi sonucu dünyaya gelen ve sığındığı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yanında hızla yükselip mevki ve servet sahibi olan babası **Yadigar Bölükbaşı**; çok küçük yaşta kaybettiği annesi Gürcü güzeli **Meryem**; on iki yaşında babasının zoruyla evlendiği ve "Efendi Baba" diye hitap ettiği kocası **Çağşırcı Hoca**; ilk gözdesi olup mutlu bir evlilik hayaliyle hayatını birleştirdiği, Çağşırcı Hoca'nın genç ve yakışıklı hizmetkârı şeytan ruhlu **Seyyid**; Seyyid'i boşadıktan sonra kahpelik yolunda kendisine hocalık yapan namlı fahişelerden ihtiyar **Kolbaşı Rahime** eserde bahsedilen diğer şahıslardandır. Şüphesiz bu kişilerin olayların seyrinde birinci derecede önemi yoktur. Fakat Atlıases'in kişiliğinin ana hatlarını bilmemiz bu simaları tanımakla mümkündür.

Sadrazam Damat İbrahim Paşa: Romanda ilk olarak yirmi bir yirmi iki yaşlarında helvacı çırağı Muşkaralı İbrahim adıyla karşımıza çıkar. Bu alımlı delikanlı o günlerde Atlıases'in gözdesidir:

"Fatma Hanım'dan üç-dört yaş büyük, Devrakânili Seyyid'in akranı, hanımın da yaşça dengi, tam oynaşı olmaya layık bir delikanlı, ortanın üstünde uzunca boylu, gri elâ gözlü, yüz çizgileri düzgün, al yanaklı, sıhhatli, bakışlarında zeka nuru, asil bir sâfiyet bulunan bir bekar uşağı." (Patrona Halil, s.25)

Ürgüp'ün Muşkara Köyü'nün ileri gelenlerinden birinin oğlu olan İbrahim, akrabalarını ziyaret etmek için geldiği İstanbul'a hayran kalmış ve memleketine dönmeyip manav ve helvacı çırağı olarak İstanbul'da iş tutmuştur.

Helvacı çırağı iken Atlıases'in huzuruna çıkmış bu dindar delikanlı, güzelliği karşısında ona ilk görüşte aşık olmuş ve onunla evlenmek istemiş, red cevabını alınca da Atlıases'e el sürmeden konağı terk etmiştir. Onu unutmak için bulunduğu semti terk eden ve böylelikle talihi açılıp helvacı çırağı olarak saraya giren, zamanla padişah

damadı olup sadrazamlığa kadar yükselen İbrahim Paşa ölene kadar Atlıases'i unutmayıp hediyesini saklamıştır.

İbrahim Paşa, sadrazam olduktan sonra memleketin kalkınması için çalışmış ve bu alanda-başta matbaa olmak üzere-birçok yeniliğe imza atmıştır. Memleketin kalkınmasını ilk olarak moral kalkınmasında gören İbrahim Paşa "Lale Devri" gibi lüks ve eğlencenin her kesime indiği bir dönemi başlatan kişi olarak zamanında (ve günümüzde dahi) birçok eleştirilere maruz kalmıştır. Bu devir Patrona Halil isyanıyla kapanırken, dönemin padişahı 3. Ahmet'in basiretsizliği sonucu İbrahim Paşa da idam edilmiş, na'şına dahi saygı gösterilmemiştir.

Kişilik yönünden dik başlı, cesur, gözünü budaktan sakınmayan bir insan olan İbrahim Paşa aynı zamanda; düşmanlarına aman vermeyen, başarı ve barıştan yana bir devlet adamıdır.

İspirizade Ahmet Efendi: Aslen Arnavut olan bu adam; Ayasofya vaizliğine kadar yükselmiş, büyük bir servetin sahibi olmuş; fakat insanlığı öğrenememiştir. Yaydığı sapık fikirlerle cahil halkı etkilemeye çalışan, taşıdığı vaiz sıfatına rağmen her türlü rezaleti yapmaktan kaçınmayan, Patrona Halil'e isyan öncesi akıl hocalığı yaparak binlerce insanın canına kast eden bir ayaklanmanın baş mimarı olan fena bir insandır.

Zülali Hasan Efendi: İri yapılı, kadın düşkünü, haramdan sakınmayan ve en büyük hayali şeyhülislamlığa atanmak için elinden geleni yapan bu medrese hocası da, ahlâk ve insanlık yönünden düşkünlükte İspirizade'den geri kalmaz. O da Patrona Halil isyanının baş aktörlerindendir.

Manav Muslu Beşe: Ruscuk Kasabası'nın Karalar Köyü'nden İstanbul'a yalın ayak bir garip olarak gelmiş, ilk önce yeniçeri olarak orduya yazılmış, daha sonra kaynağı meçhul bir parayla manav dükkanı açarak maddi refaha kavuşmuş, ahlâktan yoksun, sapık, geçmişi karanlık bir insandır. Patrona Halil'in en samimi arkadaşı ve ihtilalin üç "serdengeçti ağası"ndan (Patrona Halil, Kahveci Ali Usta, Muslu Beşe) biri olan bu eşkıya ruhlu adamın yazara göre en garip özelliği "yüzündeki masumiyet"tir.

Muslu Beşe de Atlıases ile bir macera yaşamış ve hatta Patrona Halil'in dokuz yıl aradan sonra Atlıases'in yanına gitmesine o vesile olmuştur.

Çardak Çorbacısı Kahveci Ali Usta: İstanbul'a giren erzak, sebze ve meyveleri denetlemekle görevli Çardak İskelesi'ndeki 56. ortanın çorbacısıdır. Bu görevi sırasında rüşvet ve zorbalıkla büyük bir servet kazanan Ali Usta, gösterişli bir şekilde büyük bir kahvehane açar ve daha kirli işlere el atar. Yazar onu şu şekilde tanıtır.

"...iri yapılı bir adamdı, kıllı, karayağız, yüzü gülmez, kaşları ezelden çatık, bakışı daima sert, çok az konuşur, dik konuşur, son derece cüretkâr, ırz, namus, utanma, arlanma bilmez, zehri kaatil bir muğlim, mülevves, rezil bir adamdı. 1724'te Çardak Kahvehanesini açtığında 39-40 yaşlarında idi. Ali sahte adı idi, asıl adı İlyas'tı... on beş yaşında iken yanında sığırtmaçlık yaptığı ağanın kızını dağa kaldırmış, dağda para tamahı ile adam kesmiş, sonra bir yolunu bulup İstanbul'a kaçmış ve yeniçeri ocağına nefer olarak yazılmıştı..." (Patrona Halil, s.90)

Ali Usta, kahvesinde yaptığı toplantılarla ihtilalin "serdengeçti ağaları"ndan biri olmuş, birçok can alıp vurgunlar yapmış ama ihtilal bitmeden akıbetini tahmin edip büyük bir servetle kaçıp izini kaybettirmiştir.

Esircibaşı Muhsin Çelebi: Güzelliği ve zenginliği ile devrin tanınmış simalarından biri olan Muhsin Çelebi baba mesleği olan esir ticareti ile uğraşmaktadır. Cariyesi Çingene Penbe vasıtasıyla isyan hazırlıklarını önceden haber almış olsa da önemsemeyip saraya bildirmez. Ayaklanma anında Penbe ile kaçarak canını zor kurtarır. Lüks ve sefa yılları çok geride kalmıştır. Muhsin Çelebi Penbe ile evlenip Çingeneler arasında yaşamını sürdürür.

Zibâ Hanım: Zülâli Hasan Efendi'nin on beş on altı yaşlarındaki dördüncü karısıdır. Henüz küçük yaşta annesi gibi fahişeliğe başlayan ve herkesle açıkça düşüp kalkmaya başlayan Zibâ Hanım, yirmi yaşlarında ansızın ortadan kaybolur.
İstanbul Kadılığına kadar yükselen Zülâli Hasan Efendi bu büyük aşkını İstanbul'un asayişini bir yana bırakıp-uzun süre arasa da bulamaz.

Ballı Penbe: Muhsin Çelebi'nin eğlencesi olan bu Çingene kızı son derece akıllı ve alımlıdır. Muhsin Çelebi'yi büyük bir aşkla sevince ona "kocam" gözüyle bakan Penbe, ihtilal hazırlıklarını kendisine bildirse de önemsenmez. İsyan sırasında can derdine düşen Muhsin Çelebi'yi konaktan kaçırıp obasına götürür ve orada yaşamaya devam ederler.

İbâdi: Ayak takımından bir serseri olup aslen nereli olduğu bilinmeyen bu meczup "kalenderiz" deyip Çardak Kahvesi'nde halkı İbrahim Paşa'ya karşı kışkırtıcı maniler söyler. İsyanın ilk gecesinde ümitleri tükenen ihtilalcilere, söylediği türkülerle moral verip dağılmalarına mani olan ihtilalci âşıktır.

İrşâdi Baba: Aslında İspirizade Ahmet Efendi'nin adamı olup Ali Usta'nın kahvesine takılan meczup kılıklı halk şairidir. Osmanlı'nın İran'daki başarısızlığını

dillendirerek ortalığı bulandırır, ihtilalin ilk tohumlarını saçar. İbrahim Paşa tarafından yakalanıp sürgüne gönderilir.

Keçeli Sünnet Divanesi: Meczup kılıklı esrarkeş bir divane olan bu adamın, halk, sünnet düğünlerinde keramet gösterdiğine inanır. "İbrahim'i sünnet ettirelim" diye İbrahim Paşa'nın başka dinden olduğunu ima eden bir dedikodu yayar. O da Paşa tarafından Sakız'a sürülür.

Saka Divanesi: Elinde boş bir kafes ile kuşbazlara giden ve her gün bir sakayı bilinmeyen bir dua ile serbest bırakan bu meczup her gittiği yerde beş kafesin (dönemin en azılı insanlarının yattığı beş zindan) açılmasını ister. İbrahim Paşa tarafından Midilli'ye sürgün edilir.

Tızmantırıl Kılçık Reis: Aslen Karadenizli olan ve kan davası nedeniyle İstanbul'a kaçan Tızmantırıl Kılçık Reis lakaplı bu meczup, 1729 yılında Zülali Hasan Efendi'nin emriyle kahve kahve gezip "İbrahim Paşa kızılbaşlar ile anlaşıp Karadeniz'de yüz bin yeniçeri öldürttü. Üç bin yaralı yeniçeriyi de denize döktürdü" gibi tamamen hayal ürünü olayları anlatarak başta yeniçeriler olmak üzere halkı galeyana getirmeye çalışmıştır. Sonunda bu işi yaptığı için idam edilir.

Evren ve Arslan: Yazar bu iki şahsı tanıtırken, o zamanlar İstanbul'da yaygın olan, isyanın en önemli destekçileri Külhani Teşkilatı mensupları (Külhan Beyleri) hakkında da bilgi verir.

Bir padişah kızı olan annesinin yasak aşkından doğan Evren, bir müddet onun uzaktan himayesinde yaşar. Annesinin ölümü üzerine Ayasofya Hamamı Külhanı'na sığınır. Güzel bir vücuda sahip, yiğit bir güreşçi olan bu genç, Arslan ile birlikte; külhanbeylerini topluma kazandırmak için yapılan çalışmalar sonucu tulumbacı olan ilk gençlerdendir.

Annesini başka bir erkekle yakalayıp öldüren, babasının da ortadan kaybolmasıyla meydanda kalıp bir külhan beyinin yanına sığınan Arslan da güzelliği ve yiğitliği ile dikkat çeker.

Bu şahısların dışında;güzelliği ile tüm İstanbul'un diline düşmüş bir Ermeni genci olan, asil bir kadınla yaşadığı yasak aşk sebebiyle idam edilen Gümüşenzâde; Ali Usta'nın kahvesinde çalışan Rum dönmeleri, aynı zamanda ihtilâlin önde gelen isimlerinden olan Çınar Ahmet ve Oduncu Ahmet; hamal Kürt Celo; şifa niyetiyle halkın ağzına tüküren meczup Deli Molla; Ali Usta'nın, Muhsin Çelebi'den zorla hediye niyetiyle aldığı melek yüzlü ama şeytan ruhlu Çerkez genci ihtilalci Muslu

Beşe;Patrona Halil'in dellâk yamağı İskender Porça; ihtilal sırasında İstanbul kadısı unvanı ile sapık kararlara imza atan rezil bir esrarkeş Deli İbrahim Efendi, uygunsuz davranışları nedeniyle ocaktan atılmış bir asker iken ihtilalle birlikte yeniçeri ağası olan Kel Ahmet, baba mesleği şekercilikten ve tatlı dilli olmasından "Şükkeri" lakabını alan devrin ünlü meddahlarından yirmi yaşındaki yiğit Şükkeri Salih Efendi, I.Mahmut tarafından Kırım Hanlığı'na getirilen ve eşkıyayı dağıtmak için görevlendirilen Kaplan Giray Han;yine eşkıyayı bastırmak için I.Mahmut tarafından görevlendirilen Kaptanı Derya Mehmet Kaptan; "eşkıyayı tepelemekle ihtisas sahibi" olan Karakulak İbrahim Ağa;yeniçeri üzerindeki otoritesi ile tanınan devrin en namlı çorbacılarından, isyanı bastırmakla görevli Pehlivan Halil Ağa;dönemin padişahları 3.Ahmet ve I. Mahmut eser içersinde yeri geldikçe kendisinden kısaca bahsedilen diğer şahıslardır.

Tüm olayların merkezinde bulunan Patrona Halil'i içinde bulunduğu şartlar, kişiliğini oluşturan etkenler, aldığı kararlara onu sevk eden sebepler ile değerlendiren yazar; esasında bu şahsın ışığında, Osmanlı Devleti tarihinde önemli bir yere sahip olan Lale Devri'nin sona erişini ve bu karmaşa içinde geçen süreci eserinde işlemiştir. "Tarihî" nitelik taşıyan bu şahıs kadrosunda yazara göre rolü önemsiz olan hiçbir kişi yoktur. Bu kalabalık kadronun fertleri çok küçük bir rol, küçük bir sebeple dahi işin içine girmiş olsalar da "büyük son"ların oluşumunda olumlu ya da olumsuz bir katkıda bulunmuşlardır. Koçu'nun şahısları ele alış biçimi bizi şu tespite götürüyor:Tarihî olayların sebepleri kaba çizgilerle, su yüzüne çıkmış olaylara bağlanamaz. Bir örümcek ağını andıran, ilmik ilmik birbirine bağlanan sebepler zinciri;kişilerin bilinçaltlarında, belki de soylarının bir iki nesil öncesinde teşekkül eden olgularla birbirine geçmiş bir oluşun evreleridir. Satıhta "oldu bitti" sandığımız vak'alar, aslında imbik imbik süzülen;zaman, mekân ve insanla demlenen bir tarihin aşamalarıdır.

Zaman ve Mekân: Eser, Atlıases'in doğumuna rastlayan 1670 yılı ile ihtilal sonrası 1731 yılı arasındaki süreci kapsar.

1670-1719 yılları arasında gelişen olaylar Atlıases merkezli, 1719-1728 arasındaki olaylar ise Patrona Halil merkezli meydana gelmiş ve yazar tüm bu zaman diliminden fazla ayrıntıya girmeden kısaca bahsetmiştir. Yazarın asıl üzerinde durduğu süreç 1728-1729 yıllarında İbrahim Paşa aleyhine yayılan fitne tohumları ile 1730 yılındaki büyük isyandır. Bu noktada yazar, zamanı ayrıntılı olarak ele alır ve özellikle 28 Eylül 1730 Perşembe sabahı ile 1 Ekim 1730 arasındaki, ihtilalin ilk günlerinde olayları tüm ayrıntısıyla hatta saat saat sunmaktadır. I. Mahmut'un tahta çıkmasından

başlayarak 15 kasım 1730 gününe kadar süren ihtilalcilerin ortadan kaldırıldığı süreç de yine kısaca verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise yazar "zaman"da atlama yaparak 1731 yılının Nisan ayına geçer ve Esircibaşı Muhsin Çelebi'nin içinde bulunduğu ortam hakkında bilgi vererek esere nokta koyar.

Önemli olayların zamanı üzerinde bilhassa duran Koçu;zamanı ifade ederken genellemeden kaçınır ve bahsi geçen tarihin, hicri ve miladi takvime göre yıl, ay, gün ve hatta günün vakti, saatini vererek zaman hususunda titizliğini gösterir.

Eserde önemli birçok olay "gece" meydana gelir. Atlıases'in kaçamak aşkları, Çardak Kahvesi toplantısı, ihtilal sabahı öncesi olaylar, Et Meydanı'ndaki ilk gece, Sadrazam İbrahim Paşa'nın öldürüldüğü 1 Ekim gecesi... Gecenin zifiri karanlığı, günahların ve ihanetin çirkinliğini gizleyen tek örtüdür.

Sebep-sonuç ilişkisine binâen bir bütünlük arz eden eserde, zaman zaman geriye dönüşler yapılarak okuyucu bilgilendirilir.

Olayların tamamı İstanbul'da cereyan eder. Belki de tarihi boyunca en güzel günlerini Lale Devri'nde yaşayan İstanbul, Sadabad başta olmak üzere ayrıntısıyla tasvir edilir.

Atlıases'in babasından kalma Davutpaşa İskelesi yanındaki köşkü, Patrona Halil'in iş yeri olup ihtilali başlattığı Beyazıt Hamamı, Çorbacı Ali Usta'nın Çardak Kahvehanesi, Halil'in üç gün yattığı Tersane Zindanı, ihtilal olaylarının merkezi olan Et Meydanı üzerinde daha ziyade durulan mekanlar olarak zikredilebilir.

Mekânlar, aslında içinde yaşayan şahısların ruhunu sinesinde saklayan satıhtır. Mekânları tasvir eden yazar, şahısların kişiliğinin ip uçlarını bu cümlelere serpiştirir. Göz alıcı bir güzelliğe sahip olan Atlıases'in konağı da kendisi gibi güzellikte emsalsiz iken zamanla ihtiyarlayan ama cazibesini kaybetmeyen Atlıases'in konağı da eskimesine, yavaş yavaş dökülmesine rağmen yine de ihtişamlı bir duruşa sahiptir.

Dil ve Üslûp: Kişi ve mekân tasvirlerini ön plana çıkararak, vak'a-şahıs-mekan arasında sıkı bir bağ kuran yazar;bazı bölümlerde de tarihçi kimliğini ön plana çıkarır. İlk planda vak'a romanı denebilecek eserde Koçu; vak'aların daha iyi anlaşılması için şahısları, şahsıların daha iyi tanınması için de onların ailelerini, mesleklerini, toplumsal statülerini, milletlerini ve hatta kimi zaman resmi soy kütüklerini ayrıntılı olarak vermiştir. Anlatım çoğu zaman edebi bir çerçevenin dışına çıkarak tarihi bir sûret

kazanmıştır. Koçu bu kısımlarda tarihçi kimliği ile kendini açıkça belli etmekten çekinmemiştir:

"Zamanımızda bir hârabe halinde bulunan ve depo olarak kullanılan Sultan Beyazıd Hamamı'nda bu kalyon resmi, 1931-32 arasında, yazılar güçlükle okunur halde, kazınmak istenmiş de izi tamamen yok edilememiş halde duruyordu." (Patrona Halil, s.47)

Okuyucuya soru soran Koçu, muhatabının sadece dikkatini çekmekle kalmaz, ona olaylara değişik bir açıdan bakabilecek hayal gücünü de kazandırmaya çalışır:

"O zamanlar 'gazete' olsaydı, 16 kasım 1970 Pazar günü sabahı, acaba nasıl çıkardı?

Muhakkak ki birinci sayfanın üstünde boydan boya tek satır halinde ve en büyük harflerle bir başlık yazısı okunacaktı: 'Haydutlar Tepelendi!' " (Patrona Halil, s.170)

Romanda olayların akışı, kişilerin tasviri ile ilgili olarak sık sık dönemin tanınmış simalarından (Kastamonulu Latifi, Nedim, Müverrih Abdi Efendi, Enderunlu Fazıl Bey, Şair Kıptı...) alıntılar yapılmıştır. O dönemde bir şairin kaleminden Atlıases Fatma ve benzeri nazeninler şöyle tasvir edilmiştir:

"O felâtûnî yeni ferrâce
Akti dânâyı verir târâce
Hüsnüne böyle verince ziynet
İder ol demde şikâre niyyet ..." (Patrona Halil, s.23)

İhtilalin ilk gününde halkın şaşkın, meraklı; heyecan, korku ve dehşet dolu bakışları arasında çıplak ayakları ile Bayazid Câmiine doğru koşmaya başlayan ihtilâlciler ise şu mısralarla tasvir edilmiştir:

"Kimi deccal dedi, kimi yanguncu
Zuhur ettikde a çıplak kalyoncu
Hempâsı bir nice çıplak bed kebeş
Bir nice mehpâre civânı serkeş
...
İspiroğlu kına çalsın sakala
Kaldı meydan ite, kurda, çakala!" (Patrona Halil, s.132)

Koçu'nun üslûbu, dikkate aldığı mevzûlar üzerinde titizlikle durduğu bilgiler onu sıradan bir tarihçi, tarihî mevzuları işleyen bir edebiyatçı kimliğinin ötesine taşır. O insan ruhunun-ayrıntılı tahlillere girmese de-zıtlıklardan mürekkep uçurumlarını,

ihtiraslarını, yalnızlığını sezmiş bir psikolog;toplumsal çatışmaları, sosyal grupların aksiyonlarını, grupların birbiriyle olan ilişkilerini ele alan bir sosyolog, kişilerin geleneklerine, kültürel yönlerine, dillerine işaret eden bir halk bilimci;bize sıradan görünen bir deyimin, bir türkünün hikâyesini anlatabilecek zenginlikte bir folklorist; bütün bu malzemeyi zevkli bir dil, bir üslûpla sunabilecek değerde bir sanatçı;evvel, ahir ve hal'de insanı keşfetmeye, alelade görünen davranışlarını irdeleyerek onun bir muamma olduğunu gösterip ardından bu muammayı çözmeye çalışan, ip uçlarını okuyucuya gönderip bu çözüm sürecinin beyinlerden ve yüreklerden diğerlerine gönderilen sinyaller, kurulan bağlarla tamamlanacağına inanan bir yazar, bir "insan"dır.

"Külhan Beyi" deyip geçtiğimiz ifade onun kalemiyle, bizi hiç ummadığımız ilginç bir tarihi bilgiye götürür. "Külhaniye" esasında 17.asır sonlarında kimsesiz serserilerin kurduğu ve kendilerine Afganlı Lâyhar'ı pîr kabul ettikleri gizli bir tarikat, bir teşkilâtın adıdır:

"Zamanımızın dilinde 'Külhan Beyi' tâbiri:çapkın, her türlü edepsizliği yapabilecek tıynette olan kimse, baldırı çıplak gürûhundan biri, anlamına gelir;fakat aslında böyle basit bir deyimden ibaret değildir;Külhanbeyliği, İstanbul'da on yedinci asrın sonlarında başlamış ve hâneberduş, kimsesiz oğlan çocuklarının, mürâhik gençlerin korkunç serseriler ve kalenderler pençesine düşerek türlü merasimi, nizamı, âyinleri ve hatta süfli ve sefil bir tekke hayatı ile bir apaş tarikatının kurulmasına kadar varmıştır." (Patrona Halil, s.50)

Külhan beyleri kendilerine mahsus bir dil ile konuşmaktadır. Külhana yeni giren bir gencin ilk işi, onlardan olmayan bir kişinin anlayamayacağı bu argoyu kısa sürede öğrenmektir:

"Lehçei Külhânî" adında küçük bir yazma risâle vasıtası ile o dilden zamanımıza kadar yüze yakın kelime kalmıştır;müstehcen olanların karşılığını boş bırakarak ve bugünkü Türk alfabesine göre tasnif ederek "Lehçei Külhânî"yi aynen naklediyoruz:

Acûze-Kış

Ana-Külhan

...

Baba-Külhancı

Bal almak-Öpmek

Bektaş-Yeniçeri Ağası

...

Bülbül-Mahbub

Camcı-Kurnaz

...

Çakıl-Oğlan memesi

...

Çürüklük-Kabirlere taş dikilmeyen, ölülerin üst üste gömüldüğü fukara mezarlığı

...

..." (Patrona Halil, s.60)

Mükemmelliği ve olgunluğu ayrıntılarda yakalayan yazar dönemin Bayazıd Hamamı'ndaki dellakların sicil defterlerine, Patrona Halil yanında isyana ilk katılanların listesine de yer vermiştir:

"Hicrî 1132, Milâdi 1719-1720 yılları arasında tanzim edilmiş, aslının nerede olduğunu bilemediğimiz ve elimizde ancak bir kopyası bulunan bir sicil defterinde Bayazıd Hamamı uşakları şöyle tespit edilmiştir:

Dellâklar:

1-Ahmed Mustafa, Avlonya, sernöbet, çâebrû, kumral;

2-Ali bin Hüseyin, Avlonya, topçu, sarı bıyıklı;

3-Nasuh bir Bektaş, Görice, topçu, kara bıyıklı;

4-Halil bin İskender, Horpeşte, Patrona, henüz ter bıyık;..." (Patrona Halil, s.49)

Sayıları otuz olup, sabaha kadar bekledikleri halde otuz bire çıkmayan isyancılar da tek tek isimleri, meslekleri ve o tarihteki yaşı ile verilmiştir:

"1-Patrona Halil (30-31 yaşlarında)

2-Manav Muslu Beşe (35-36 yaşlarında)

...

13-Canbaz Musa (35 yaşında, kıbtı, atcanbazı)

...

26-Çomar (35-40 yaşlarında, kürd hammal, iki metreden uzun boyu ile insan azmanı)

...

30-Pirsiz Osman (25 yaşında, lâz kayıkçı, kalyoncu nefer.) (Patrona Halil, s.129-130)

Romanda kişi ve olaylarla ilgili Sabiha Bozcalı'nın çizdiği yirmi bir adet kara kalem çalışması da mevcuttur.

2.1.d. Kabakçı Mustafa: Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı[192]

Konu: Siyasi, sosyal ve askeri buhranlar içersindeki imparatorluğun gücünü iyice kemiren ve bir döneme damgasını vuran Kabakçı Mustafa adlı bir maceraperestin acı hayat hikayesi anlatılmaktadır.

Bakış Açısı: Roman, 3. tekil şahıs ağzından anlatılır. Yazar-anlatıcı; hakim bakış açısından ele alınan romanın asıl kahramanı Kabakçı Mustafa ve diğer şahısları tanıtmakla kalmaz, onlara karşı duymuş olduğu hisleri de açıkça belli eder. Söz konusu kahramanlar ve olaylar tarihten alınmış olduğundan, tarihî gerçekliğe paralel biçimde okuyucu yansıtılmıştır.

Romanın girişinde I.Abdülhamid ve II. selim dönemleri ve gerçekleştirilen ıslahatlar hakkında bilgi veren yazar neden-sonuç ilişkisiyle okuyucuyu sonraki günlere hazırlar.

"Türkiye'de devlet gücüne indirilen en ağır darbelerden biri olan ihtilale kadar bu devri, atlama taşlarına basarak aşmaya çalışalım." (Kabakçı Mustafa, s.15)

Olayların tamamında kendi kişiliğini gizlemeyen yazar, tarihî simalardan alıntılar ile, kendi duygu, düşünce ve izlenimlerini harmanlayarak döneme ve dönemle ilgili isimleri zikredilen-birkaçı hariç- kişilere ilişkin acımasız bir eleştiri yapar.

"Alçak Musa Paşa ateşe suyla değil, körükle gitti." (Kabakçı Mustafa, s.62)

"İleride Türk ordusunu teşkil edecek Nizamıcedid'in yamaklar kıyamıyla kaldırılması, o fitnenin düzücüleri olan Köse Musa Paşa ile Topal Ataullah Efendi'nin isimlerini Türkiye tarihinde haşre kadar lanetle andıracak bir vakadır." (Kabakçı Mustafa, s.105)

Kabakçı Mustafa'dan hareketle bir devri mercek altına alarak inceleyen yazar aslında "Osmanlı İmparatorluğu neden yıkıldı?" sorusunun cevabını vermeye çalışır. Sarayın devlet işlerine karışması, padişah ve şehzadelerin ölçüsüz eğlence hayatı, basiretsiz insanların yönetime girmesi, yolsuzluklar, adam kayırma, vergilerin adaletsiz

---

[192] Reşad Ekrem Koçu, Kabakçı Mustafa: Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı, Koçu Yay., İst., 1968(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001) Ulus Gazetesi'nde "Devlet Gücünü Kemirenler: Kabakçı Mustafa" başlığı altında 26.08.1963-26.09.1963 tarihleri ve 14356-14387 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

ve ölçüsüz oluşu, yeniçeri ocağının bozulması ve yeniliklere kapalı oluşu, maliyenin denetimsizliği, kişisel çıkarların devlet çıkarlarının önüne geçmesi, toplumun her kesiminde görülen ahlâki bozuklukların artması, eğitim sistemindeki bozukluklar gibi imparatorluğu çöküşe götüren temel nedenler eleştirel bir üslûpla verilir.

Vak'a: I.Abdülhamit'in ani ölümü ile tahta çıkan III.Selim, devleti geri kalmışlıktan kurtarmak için birçok alanda ıslahatlar yapmaya karar verir. İlk olarak da devletin belkemiği olan orduya el atar ve kısa sürede "Nizamıcedid" adında Batılı tarzda modern bir ordu kurar. Sultan Selim, bu ordunun eğitimi, donanımı ve bütçesiyle özel olarak ilgilendiği halde yeniçerilere rakip yeni ağaların, yeni devletlilerin türemesine engel olamaz. Kurulan bu ordu karşısında saltanatlarının yıkılacağını anlayan Sadaret Kaymakamı Köse Musa Paşa ile Şeyhülislam Topal Ataullah Efendi başta olmak üzere yeniçerilerin önde gelenleri, III.Selim'in acizinden ve ordunun Ruslar'a karşı seferde olmasından kaynaklanan otorite boşluğundan da faydalanarak "Frenk kıyafetine girip dininden çıkmış olan" Nizamıcedid askerlerine ve taraftarlarına karşı Karadeniz Boğazı Kalesi'ndeki Karadenizli yamakları kışkırtarak sudan bahanelerle Kabakçı Mustafa önderliğinde 25 Mayıs 1807'de isyan bayrağını açarlar.

Başlangıçta yalın ayak birkaç yüz serserinin giriştiği bu hareket Sultan Selim'in basiretsizliği ve "Köse Paşa ile Topal Müftü'nün kışkırtmalarıyla kısa sürede büyür ve yamakların isyanı zaferle sona erer. Nizamıcedid kaldırılır. Nizamıcedid taraftarı zengin devletliler idam edilerek malları yağmalanır ve Sultan Selim tahtan çekilmeye mecbur bırakılarak yerine IV.Mustafa getirilir.

Yalın ayaklı yamaklar ile devletin önde gelenleri arasında yapılan anlaşma gereği herkes mıntıkasına çekilmiş gözükür; ama laz yamakların İstanbul'daki rezaletleri her geçen gün arttığından şehirde düzen bir türlü sağlanamaz. Başta saray olmak üzere tüm şehir eşkıyaya adeta teslim olur.

Bu sıralarda ordu Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa emrinde Silistre civarında Ruslar'la harp halindedir. İstanbul'da kopan bu kıyamet haberleri yalan-yanlış karargaha kadar ulaşır ve bir anda ordudaki yeniçeriler ile Nizamıcedid askerleri arasında sürtüşmeler başlar.

Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa her ne kadar ordu içersinde kargaşa çıkmasına engel olmaya çalışsa da başarılı olamaz ve yeniçerilerin isyanı üzerine tebdil-i kıyafet ile karargahtan kaçmak zorunda kalır.

Yeni sadrazam ve Serasker Çelebi Mustafa Paşa da ordudaki düzeni sağlayamayınca, Ruscuk Âyanı Alemdar Mustafa Paşa emrindeki düzenli ordu ile karargaha gelip askerlere gözdağı vererek otoriteyi bir nebze olsun tekrar sağlar. Fakat sonra Alemdar Mustafa Paşa da kısır çatışmalara girmemek için Ruscuk'a geri döner.

Seferdeki ordunun disiplini sağlana dursun, İstanbul günden güne karanlığa sürüklenmektedir. Laz yamaklarının ve yeniçerilerin yaptığı onca rezalete, edepsizliğe ve soyguna bir de devlet erkânı arasında çıkan kısır çatışmalar, soygunlar ve mevki kapma endişesi eklenince İstanbul tam anlamıyla sahipsiz kalır. Olaylı bir şekilde tahta çıkan IV.Mustafa ne devlet adamlarına ne de ihtilalci serserilere söz geçiremez. İstanbul'daki otoritersizlik tekrar Silistre'deki orduya sıçrar ve orduda çözülmeler görülmeye başlanır.

İstanbul'da ve ordu içinde asayişi düzeltmeyi başaramayan kimi devletliler, pek hoşlanmadıkları ve gücünden çekindikleri Alemdar Mustafa Paşa'dan tekrar yardım istemek zorunda kalırlar.

Sultan Selim hayranı olan ve eşkıyaya karşı büyük bir kin besleyen Alemdar Mustafa Paşa da ilk önce orduya çeki düzen verir ve arkasından gizlice orduyla birlikte İstanbul'a doğru yol alır.

Alemdar Mustafa Paşa hiç kimseye haber vermeksizin en güvendiği adamlarından biri olan Pınarhisar Âyanı Uzun Hacı Ali Ağa ile seçkin elli adamını Kabakçı'yı bulup öldürmeleri için önden gönderir. Uzun Hacı Ali Ağa birkaç gün aradıktan sonra Kabakçı Mustafa'yı bulur ve yeni evlenmiş olan Kabakçı'yı ani bir baskınla zifaf gecesinde öldürmeyi başarır.

7 Nisan 1807'de başlayan isyan ve anarşi devri 14 Temmuz 1808'de Kabakçı'nın öldürülmesi ile sona erer. Fakat toplumun her alanında gözüken yozlaşma ıslah edilemediği için bastırılan bu ihtilal ne yazık ki daha büyük ihtilallerin habercisi durumundadır.

Kişiler: Koçu tarihi bir dönemi ve meydana gelen bir olayı tarîhî simâlardan da faydalanarak ayrıntılı olarak anlattığı için şahıs kadrosu bir hayli kalabalıktır. Padişahlardan yalınayak eşkıya takımına kadar geniş bir kesimde verilen bu şahıs kadrosu içersinde dikkatimizi çeken husus, Kabakçı Mustafa başta olmak üzere otuz iki adet Mustafa'nın isminin zikredilmesidir.

Romanın baş kahramanı **Kabakçı Mustafa**'dır. Büyükdere çayırında toplanan yamakların kendilerine önder seçtiği Rumelifeneri Kalesi yamaklarından Kabakçı Mustafa Çavuş'u yazar, okuyucuya Âşık Razi'nin kalemiyle şu şekilde tanıtır:

"...yamakların başlarına geçtiğinde otuz beş yaşlarında, insan suretinde kara demirden dev heykeli misali bir adammış; sakalı matruş, gür kara bıyıklı, kara yağız, çatık kaşlı, hiç gülmez, sağ yanağında derin bıçak yarasının izi varmış. Aslı Rizeli olup daima o tarafların kılık ve kıyafetini muhafaza etmiştir. Çocukluğu ve gençliği korsanlıkla geçmiş..."(Kabakçı Mustafa, s.58)

Olayların seyri sırasında bir anda kendisini isyancıların lideri olarak bulan Kabakçı, biraz cahil cesaretinin, biraz da devletli hâmîlerinin korumasıyla yaklaşık bir yıl İstanbul'a ve hatta koca imparatorluğa hükmetmiştir.

Gücü kuvveti yerinde olmasına rağmen son derece cahil bir insan olan Kabakçı Mustafa, etrafındaki ihtilâlci takımının tesirinde kalarak sık sık anormal kararlar vermekte ve her türlü rezâleti, soygunu, edepsizliği alenen yaparak devletin siyasî ve ekonomik yönden iyice zayıflamasına ve sosyal çözülmenin daha da hızlanmasına neden olmuştur.

Alemdar Mustafa Paşa: III.Selim hayranı olan ve ihtilalcilere karşı büyük bir kin besleyen Alemdar Mustafa Paşa, ilk olarak emrindeki düzenli birliklerle seferdeki ordunun bozulan asayişini düzeltmiş ve saray yönetiminin baş edemediği Kabakçı Mustafa'yı gönderdiği adamları sayesinde İstanbul'a varmadan öldürtmeyi başarmış biridir.

Zeki, kurnaz ve disiplinli bir adam olan Mustafa Paşa sayesinde serserilerin ayaklarına düşmüş devlet sözü tekrar itibar kazanır.

IV.Mustafa: Sultan Selim'in yerine tahta çıkan IV.Mustafa, tahta çıktığında kendisini büyük bir hengamenin ortasında bulur. Otoritersizliği ve acizliği nedeniyle İstanbul sokaklarını ve ülke yönetimini eşkıyaya resmen teslim eder.

Bu kişilerin haricinde eserde yeri geldiği zaman sahneye çıkarılarak haklarında bilgi verilen diğer Mustafalar ise şunlardır:

Oflu Mustafa ile Pazarlı Mustafa adlı Kabakçı'nın iki mahbubu, ihtilalci yamaklara Topal Müftü'nün yolladığı akıl hocası Hammaloğlu Mustafa Efendi ile Köse Musa Paşa'nın yolladığı fitne körükçüsü yeniçeri Kazancı Mustafa, Musa Paşa ile sekbanbaşının topçulara gönderdiği tahrikçi Kahveci Mustafa Ağa, Musa Paşa'nın idamını istediği listeyi Kabakçı'ya götüren Yamalı Mustafa, Şeyhülislam Topal Ata

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

Efendi'ye hakaret eden Hopalı Mustafa, Sultan Selim adına IV.Mustafa'ya padişahlığı tebrike giden Hasodalı Cennetgülü Mustafa Ağa, Sultan Mustafa'nın tahta çıkarılması için kızlarağasına yazılan tezkireyi saraya götüren Çırpanlı Mustafa, orduda çıkan yeniçeri ayaklanması üzerine sadrazam olan Çelebi Mustafa Paşa... gibi toplam otuz iki adet Mustafa'dan bahsedilir.

III.Selim: I.Abdülhamid'in ölümü üzerine tahta çıkan ve derhal ordu başta olmak üzere birçok alanda ıslahat hareketine girişen Sultan Selim'i yazar okuyucuya şu şekilde tasvir eder:

"Sultan Selim gayetle hassas, şair, musikişinas, güzel yüzlü, ipek huylu, memleketinin ve devletinin yükselmesi için çalışan aydın bir padişahtı; fakat bir inkılâpçı olarak büyük kusurlara sahipti. Evvela cesur değildi: işbaşına getirdiği adamların, hatta uşakların yerinde bendegânın üzerinde otoritesi yoktu... eğlenceye, yâranla sohbete, nevcivanlarla ülfet ve muhabbete aşırı derecede düşkündü." (Kabakçı Mustafa, s.33)

Yine yazarın ifadesiyle "inkılâpçı olarak eli bıçak ve neşter değil, toplu iğne bile tutmaya muktedir olmayan" Sultan Selim, göreve getirdiği "içi düşman, yüzü dost adamların" tesirinde kalarak memleketi büyük bir felakete sürüklemiş, basiretsizliğinden birçok masumun kanının boş yere akmasına neden olmuştur.

Köse Musa Paşa: Sadrazam İbrahim Paşa'nın orduyla birlikte Ruslara karşı sefere çıkması üzerine Sadaret Kaymakamlığı'na getirilen Köse Musa Paşa, "fitne ve fesat çarkını döndürerek ihtilali hazırlayan ve körükleyen" gözünü mal hırsı bürümüş, iki yüzlü, acımasız ve basiretsiz bir devlet adamı olarak olayların seyrini bizzat şekillendiren ve devletin başına Kabakçı Mustafa belasını musallat eden "alçağın" biridir.

Topal Ataullah Efendi: Şeyhülislam sıfatına yakışmayacak fetvalar veren ve bizzat Köse Musa Paşa ile işbirliği yaparak isyanı körükleyen "Topal Müftü" dilbazlığı ve kurnazlığı sayesinde birçok olaydan şeriatın arkasına sığınarak sıyrılmayı başarmıştır. "Köse Paşa ile Topal Müftü" yazarın yergilerinden nasibini en fazla alan iki kişidir.

Pehlivan Ağa: Yeniçeri Ağası olarak Nizamıcedidciler'e karşı girişilen ihtilalin en büyük destekçilerinden biri olan Pehlivan Ağa, Slav asıllıdır. Son derece cesur, otoriter ve iyi bir zabit olan Pehlivan Ağa da, cehaletinin sonucu akıttığı kanlar ile tarihteki yerini almıştır.

Uzun Hacı Ali Ağa: Alemdar Mustafa Paşa'nın en güvendiği adamlarından biri olan Ali Ağa, Kabakçı'yı öldürerek eşkıya saltanatına son veren kişidir. Ayrıca Koçu'nun olayları anlatırken alıntılar yaptığı Âşık Razi'nin de dedesi olan Ali Ağa, Pınarhisar Âyanı olarak karşımıza çıkar.

İbrahim Nesim Efendi: III.Selim'in sonsuz güvenini kazanan ve dönemin Sadaret Kethüdası olan İbrahim Nesim Efendi, Köse Paşa'nın talimatıyla azledilerek öldürülmüştür.

Lazlar: Kendisi de bir laz olan Kabakçı Mustafa'nın etrafında toplanarak uzun süre İstanbul'da terör estiren bu tipleri yazar genelleme yaparak bize şöyle tanıtır:

"Karadeniz boğazı ağzındaki kalelerin muhafiz askerlerine 'yamaklar' adı verilmişti; hepsi, sureti mahsusada toplanmış Karadeniz yalısının kara başlıklı, kara mintanlı ve 'zıpka' denilen kara donlu Laz uşaklarıydı; kara cahil, gayetle mutaassıp, inatçı, kavgacı, hepsi korsan tohumundan yetişmiş, korsan aşkı ve muhabbetiyle tavlanıp, terbiye almıştı." (Kabakçı Mustafa, s.43)

Yine Âşık Razi'nin "Hepsi seçme, boylu boslu, kaşlı gözlü, müşekkel elli ayaklı, sırım gibi, tığ gibi mürahik ve nevhat..." diye tasvir ettiği Laz yamaklar başta "Topal Müftü ve Köse Paşa" olmak üzere kimi devletlilerin çıkarları doğrultusunda kukla vazifesi görerek bir büyük felakete sürüklenmişlerdir. Cahilliklerine canilikleri de eklenen Lazlar, ahlâksız ve aykırı hareketleri ile tüm İstanbul'un nefretini kazanmış ve giriştikleri maceranın sonunda büyük bir hezimete uğramışlardır.

Kabakçı'nın en yakın dostlarından biri olan Bayburtlu Süleyman Haseki, Nizamıcedid taraftarı olan Macar tabyasının zabiti Topçu Halil Haseki, Boğaz Nazırı Mahmud Efendi, şeyh kimliği altında türlü rezillikler yapan Emin Efendi ile Bursa'nın hatırı sayılır zenginlerinden Şeytan Emin Efendi, Çorbacı Akhisarlı Hasan Ağa, Trabzon eski valisi ve ihtilalci Tayyar Mahmut Paşa, Alemdar Mustafa Paşa'nın fikir danıştığı dostları Tatar Ramiz Efendi ile Behiç Efendi, Kabakçı'nın Et Meydanı'ndaki yeniçeri katibi Ali Efendi, Kabakçı'nın yardımcıları Arnavut Ali Haseki ile Memiş Çavuş, devlet adamı İngiliz Raif Mahmut Efendi... de haklarında kısa bilgiler verilen diğer tiplerdir.

Ayrıca ihtilalcilerin idamını istedikleri ve Sultan Selim'in sırkâtibi Ahmet Efendi hariç yakalanarak öldürülen; Bahriye Nazırı Hacı İbrahim Efendi, Mabeyinci Ahmed Bey, İradı Cedid Defterdarı Ahmed Bey, Reisülküttüp Vekili Safi Ahmed Efendi,

Rikabı Hümayun Kethüdası Memiş Efendi, Darphane Emini Ebubekir Efendi, Valide Sultan Kethüdası Yusuf Ağa, Bostancıbaşı Şakir Bey, Unkapanı Emini Müderris Lütfullah Efendi de eserde isimleri verilerek öldürülmelerinden bahsedilen diğer tarihî şahsiyetlerdir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi 25 Mayıs 1807'de Büyükdere Çayırı yemini ile başlayıp Çorlu Kırı'nda Kabakçı Mustafa'nın kesik başına mezar kazıldığı güne kadar, vak'aların içinde bir Mustafa bolluğu vardır. Devrin hükümdarı IV.Mustafa, Kabakçı Mustafa, isyanı bastıran Alemdar Mustafa Paşa, kabakçının başını kesen Zeybek Mustafa, Kabakçı'nın başını mezara gömen nefer Mustafa ... vak'anın seyrinde ön plana çıkan Mustafalar'dır. Mekânlar sahneyi tamamlayıcı birer dekor olarak ikinci planda kalmıştır.

Dil ve Üslûp: Koçu tüm romanlarında olduğu gibi burada da olayları yazar-anlatıcının bakış açısıyla verir.

Eserin anlatım şekli ve tasvir yapılan kısımlar; yazarın dil zenginliğini, tasvirdeki gücünü, tarihi bilgisini ve tarihî olayları yansıtmadaki ustalığını gösterir. Kahramanların dünü, bugünü ve yarını hakkında verdiği geniş bilgilerle çizilen portreleri onların sadece dış görünüşü ile ilgili olmayıp iç dünyalarını da yansıtır. Bunlarla birlikte yazar tenkit ve alay gibi unsurları da ustalıkla kullanır.

"İngiliz generali Divan-ı Hümayun tercümanının zekası karşısında örümcek ağına tutulmuş eşekarısına döndü, sadece vızladı." (Kabakçı Mustafa, s.27)

Akıcı bir dile ve zengin bir anlatıma sahip olan Koçu bu romanında da kişilerin tanıtımı ve olayların seyri ile ilgili şiirlere, türkülere, dönemle ilgili şahısların fikirlerine ve değişik kaynaklardan yaptığı alıntılara yer verir.

Böylece yazar, tarihî bir dönemi kurgulaştırarak anlatırken gerçekçiliği de ön plana çıkarmış olur.

"Müverrih Cevdet Paşa 'Köse her ne dediyse dedi, padişahı yine aldattı, fesat aşını pişirmek ve fitne işini becermek üzere Babıâli'ye döndü...' dedikten sonra şu satırları ilave ediyor.

'Levent Çiftliği ve Üsküdar kışlalarında 13.000 Nizamıcedid askeri vardı. Sultan Selim eğer o anda Musa Paşa'nın boynunu vurdurup Şeyhülislam Ataullah Efendi'yi de sarığını boynuna geçirerek astırsaydı ve kendisi de talimli güzide askerinin başına geçerek yürüseydi ortaklıkta ne yamak kalırdı ne de fitne!' " (Kabakçı Mustafa, s.62)

Koçu, okuyucunun anlayamayacağını düşündüğü kelime ve kavramları açıklayarak sade bir dil kullanmaya gayret gösterir. Deyimler, atasözleri ve kelime grupları onun renkli üslûbunun bir göstergesidir. "Devlet sözünün baldırı çıplak ayağına düşmesi, bulanık suda balık avlayacak kadar hüner sahibi olmak, mercimek aşını fırına vermek...vb...gibi deyimleri yerinde, kendi yorumuna en yakışacak şekilde vermeyi bilir.

Ahlâksızlığın ve devlet yönetimindeki acizliğin Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl çöküşe sürüklediğini eleştirel bir tulumla ortaya koymaya çalışan Koçu, okuyucunun ilgi ve merakını kamçılayacak konu ve buluşlara yönelirken zaman zaman romantik coşkulara da yer vermekten geri durmaz. Amacı okuyucunun ilgi ve merakından yararlanarak ona ansiklopedik (tarihî) bilgiler aktarmak, bu alanda belirli ahlaki görüşleri de aşılamaktır. "Hem eğlenmek, hem öğretmek" amacına hizmet için tüm olanaklarını kullanır.

2.1.e. Kösem Sultan I-II[193]

Konusu: Eserde Sultan I.Ahmet'in karısı Kösem Sultan'ın hayatı anlatılmaktadır. Eşi I.Ahmed, oğulları IV. Murad, II. İbrahim ve torunu V. Mehmed dönemlerinde saltanat sürmüş akıllı, ihtiraslı bir kadının entrikaları, kötü telkinleri kimi zaman iyilikleri ön plana çıkarılırken Osmanlı Devleti'nin yarım asırlık bir devrinin önemli şahsiyetleri, büyük isyanları, seferleri, mühim vakaları kronolojik bir sıra ile anlatılmıştır.

Bakış Açısı: Osmanlı tarihinin, Kösem Sultan'ın hayatıyla paralel giden yarım asırlık dönemini anlatan yazar, eserini hakim bakış açısıyla kaleme almıştır. Her şeyi bilen, kahramanları iyi tanıyan, onların iç dünyasını dile getiren, bazen yorum yaparak bulunduğu konumu belli eden, zaman zaman bilgi veren, zaman zaman da araya girip okuyucu ile konuşan bir yazar-anlatıcı karşımızdadır.

---

[193] Reşad Ekrem Koçu, Kösem Sultan, Kervan Yay., İst., 1972 (2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001 (I.cilt); 2002 (II.cilt) /10.06.1971-03.02.1972 Tarihleri arasında Tercüman Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. Ayrıca Hergün Gazetesi'nde "Kösem Sultan'ın Son Günleri" başlığı altında 15.05.1957-06.07.1957 tarihleri ve 3352-3403 sayıları arasında eserin bir bölümü tefrika edilmiştir.)

Tarih deyince aklımıza ilk gelen savaşlar, antlaşmalar, kazanılan ya da kaybedilen topraklar, devletlerin politikaları ve devletler arası ilişkilerdir. Tarihi, uzun bir süreçte etkili olmuş bir şahsın hayatı planında anlatmak; tarihi gerçekleri sadece malzeme olarak kullanan, itibari bir alemi yansıtan "romanda" yazar-anlatıcıya yol göstermiş; gündelik yaşantılar, kişilerin birbirleriyle olan ilişkileri, kullanılan mekânlar, zamanın kendine has hususiyetleri ile ilgili malûmatları daha yakın bir objektife yansıtma imkanını vermiştir. Yazar-anlatıcı bu sayede bir kadının Osmanlı saltanatı içerisinde kimi zaman ön planda, kimi zaman yine etkili olmak koşuluyla bir arka safta durarak bir devletin yönetimini nasıl etkilediğini, güçlüsüyle güçsüzüyle padişahların tutumlarını, kişisel hırslarını yönetme arzusunun insanı canavarlaştırarak felaketlere yol açacağını, bütün bunların bedelini karar alırken söz sahibi olamazken sonuçlarına katlanmak noktasında yaşanacakların yükünü tek başına omuzlarında taşımak zorunda bırakılan bir milletin çaresiz kabullenişini, kimi zaman galeyana gelip isyan edişini dile getiren yazar-anlatıcı; geçmişin, görünenlerin ötesinde bir başka yüzünün olduğunu okuyucuya iletmek ister.

Anlatırken asla öğüt verici ve ders çıkarmamızı isteyen bir hal içinde değildir. Fakat kimi zaman yalnızca bildiklerini aktarırken kimi zaman da yorum yapmaktan kendini alamaz. Oğlu Sultan İbrahim'i tahttan indirtip kendisinin selâmeti için idam edilmesini isteyen Kösem Sultan'ın inanılmaz derecede çirkin, çıkarcı, analık duygusuyla hiç ilgisi olmayan acımasız tavrını soğukkanlılıkla aktaran yazar-anlatıcı bir yerde olayı, Kösem Sultan'ın bakış açısıyla vermeye çalışırken, bir müddet sonra kendi düşüncelerini, kendi duygularını dile getirerek Kösem Sultan'ı eleştirir, yargılar :

"Kösem, intikamını gaddarca alıyordu. Gaddar ananın acı hatıraları vardı: Bir şımarık müstefreşenin kulaklarına takılmak üzere gasp edilen küpeleri... Mahalle karıları gözdeler tarafından istiskaller...Şehir dışındaki bahçesine sürülmesi... bir günlük yolda bir başka yere sürülmesi..." (K.S. 2. cilt, s. 222)

Şimdi de aynı olayı anlatan bir başka ifadeyi okuyoruz:

"Analık şefkati nasır bağlamıştı. Sultan İbrahim'i tahttan indirdikten sonra bedbaht oğlunun ölümüne kadar yürümesi, en basit ve adi anlamıyla, saltanat hırsıyla ruh alçalışı, ahlâk düşüşüydü. Korkunç olanı da, parlak zekasıyla durumunu anlaması, görmesiydi.

...

Ne yapmıştı İbrahim ona? Kulağından küpelerini almıştı! Cennet gibi bahçeler içinde köşklere sürmüştü!

Kösem olayların akımına kapılarak değil, en küçük fırsatlardan faydalanarak hazırladığı bir planla evlat katili oluyordu." (K. S.,2.cilt, s. 241-242)

Yazar-anlatıcı aslında kahramanları tanıtırken iyi-kötü yönleriyle ele almaya dikkat eder. Kösem Sultan eser boyunca değişen bir karakterdir. Gücünü sarsacak, sarayda nüfuzunu kıracak her kişiyi ya da engeli acımasızca ortadan kaldıran Kösem Sultan aynı zamanda evlenecek çağdaki genç kızlara çeyiz yardımı götüren, bir çok hayır eserleri yaptırtan cömert bir insandır.

Daha çok kahramanların fiziksel özellikleri üzerinde duran yazar-anlatıcı kişilerin iç dünyalarına girmeyi pek başaramamıştır. Yalnızca Kösem Sultan'ın dış cephedeki azametinin, görkeminin aksine iç dünyasındaki yalnız, sevgiye ve güvene muhtaç; kendisini aşkla, tutkuyla sevecek bir erkeğin yokluğunu hisseden kadınlık duygusunu anlatırken ruh tahlili yapan yazar kahramanın hislerine, yüreğindeki uçururuma okuyucuyu vâkıf etmeyi başarmıştır :

"Ya kendisinin "kudret sahibi valide sultanlık" dediği şey neydi ? onu da biliyordu, bir hiç.

...

Kösem Sultan, kocasının ölümünden beri yalnızdı. İki oğlundan da, kocasından gördüğü sevgiyi görememişti.

Kesindi verdiği hüküm, iki insan arasındaki aşk yakınlığı, kandan daha kuvvetliydi.

...

Bir an, elini eteğini tamamen çekmeyi düşündü, Niye başını alıp kaçmıyordu?.. (K. S. 2. cilt, S.157)

Gösterme tekniğinden ziyade anlatma tekniğinin hakim olduğu eserde, kahramanlar tamamıyla iç bütünlük ve dış bütünlüğün uyuştuğu karakter vasfına erişememiştir. Başkahraman Kösem Sultan ise tüm yönleriyle ele alınmış, okuyucunun daima ilgi odağı olmuştur. Eserin sonunda başkahraman Kösem Sultan'ın idam edilmesi, bunun sonucunda duyulan teessür ve üzüntülere yer verilmemiş olması onu boğarak öldüren kişinin ödüllendirilmesi yaptıklarının karşılığı olarak cezalandırılması anlamına gelebilir.

Vak'a: Roman Ege Denizi'ndeki yüzlerce adadan Türklerin "Değirmenlik" adını verdiği Milo Adası'nda başlar.

Romanın diğer bölümlerinden apayrı bir hava taşıyan bu ilk kısım "giriş" hükmündedir.

Yıl 1603'tür. Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde olan bu ada halkı gelenekleri, geçim şekilleri, maddi durumları, dilleri, evleri, kilisesi, şarkıları, zevkleri, sosyal ortamları kısaca hayatın bütün çerçevesi içinde yansıtılırken aslında amaç; Afro isimli kızın (Kösem Sultan) çocukluğunun geçtiği mekanları, orada yaşanan olayları ve bütün bunlarla bağlantılı olarak Afro'nun kişiliği, güzelliği ile ilgili bütün ayrıntıları vererek okuyucuyu başkahraman ile tanıştırmaktır.

Adanın tamamen Rum olan halkı geçimini balık avı başta gelmek üzere zeytinlikleri ve bağlarıyla sağlamaktadır. Adadaki birkaç zengin dışında bütün halk kundurayı yalnız kışın giyebilecek kadar fakirdir. Denizden dönen balıkçılar soluğu meyhanelerde alır. Kilise halkın pek rağbet etmediği bir yerdir.

Vak'a on üç, on dört yaşlarında yeni yetişen güzel bir genç kız olan Afro'nun etrafında döner. Afro için babalığının yaptığı kasabanın en zengini ile evlendirme hesapları, Afro'nun aşıkları keçi çobanı Pidakis, Yeniçeri Ali ve diğer delikanlılar arasındaki rekabet, Mariya Ana adlı falcının Afro'nun gelecekte sultan ve yanında meçhul bir erkeğin olacağını söylemesi, Afro'nun Yeniçeri Ali ile adadan kayıkla kaçışı, denizde fırtınaya yakalanarak ölüm ile burun buruna gelmeleri ve birbirlerini kaybetmeleri olay örgüsünü oluşturmaktadır.

∴

Adadan ayrıldıktan sonra fırtınaya yakalanan Afro ve beraberindekilerden, Afro ile Yeniçeri Ali kurtulur; fakat birbirlerinden ayrı olarak.

Ege denizinde, sahilleri ve adaları teftiş eden bir harp gemisinde bulunanlar genç kızı denizde fark ederek kurtarır. Geminin kaptanı Hüsam Reis, onunla yakından ilgilenir, onu ölen kızının yerine koyar. İstanbul'a ulaşınca Hatice adını verdiği Afro'yu evine getirir. Hatice için yeni bir hayat başlamıştır artık.

Hüsam Reis'in hanımı Rebia Hatun ve evdekiler Hatice'yi evin kızı olarak görürler. Rebia Hatun nefesi kuvvetli bir okuyucudur hastalara, dertlilere şifa dağıtan ve etrafına hürmet telkin eden bir hanımdır. Namı önce mahallelerine, sonra İstanbul'un yüksek muhitine ve nihayet bütün İstanbul'a yayılmıştır.

Sultan III. Mehmed'in hastalığı nedeniyle saraya gizlice çağrılan Rebia Hatun, beraberinde Hatice'yi de götürür. O gece III. Mehmed vefat eder. Oğlu, Şehzade Ahmed o andan itibaren padişahtır. Sarayda hazırlıklar başlar, geleneğe göre yeni padişah Harem'de "Hünkâr Sofası" denilen büyük salonda kurulan tahta oturur ve Harem halkı ona biat ederdi. İşte bu sadakat yemini edilmeden az önce Sultan I. Ahmed sarayın odalarının birinde Hatice'yi görür, onu sever ve onunla evlenmeyi diler.

Hatice'nin hayatında üçüncü sayfa yepyeni güzelliklerle, sarayın ve hükümranlığın nimetleriyle ve sevgili eşi Sultan I. Ahmed'in aşkıyla açılacaktır. O artık sarayda verilen isimle Hatice Mahpeyker ve sonra Sultan I.Ahmed'in "önde giden" anlamına binâen kendisine yakıştırdığı Kösem Sultan adıyla anılacaktır.

Romanın birinci bölümünde; adada geçen hayatı içinde, aşıklarının ölümü göze alacak derecede sevdiği Afro, ikinci bölümde; İstanbul'da kendisine hürmet edilen bir kaptanın evinde, evlat yerine konularak sevilen Hatice, sarayda Sultan I.Ahmed'in gözünü ve gönlünü dolduran bir güzellik olarak Hatice Mahpeyker ve nihai adıyla Kösem Haseki Sultan...Değişen yalnızca isimler değildir; aslında her yeni isim, yeni bir hayatın, yeni bir başlangıcın ifadesidir.

Yıl 1604.. Sultan I.Ahmed'in tahtının ve aşkının yaydığı ışıkla yol alan Kösem Sultan ömrünün en güzel, en kaygısız, en mutlu ve en çabuk günlerini yaşar.

Sarayda mutluluğunu buruklaştıran tek şey çok istedikleri halde çocuklarının olmamasıdır. Sultan Ahmed'e ilk erkek evlat müjdesini Sultan Osman'ın anası olan Mahfiruz verir. Fakat Kösem onu kıskanmaz; bilakis korur, kollar.

Saray binbir güzellik ve nimetlerle süslenmiş iken aynı zamanda entrikaların da döndüğü yerdir. Sultan Ahmed'in "bütün ömrümü bahar yapabilecek bir çiçek" dediği Kösem Sultan diğer cariyeler tarafından kıskanılmaktadır. Bunların içinde Destiyar, padişahın silahtarı amcası Gürcü Hüsrev Ağa'dan öğrendiği bilgilerle Kösem'i gözden düşürmek ister. Gürcü Hüsrev Ağa ahlâken çok düşük bir insan olup vaktini içkiyle, türlü eğlencelerle meyhanelerde geçirmektedir. Zindan adlı meşhur bir meyhanede tanıdığı Deli Aşık Hamlacı Ali namlı genç, aslında balıkçıların boğulmaktan kurtardıkları Yeniçeri Ali'dir. Ali saray kayığında gördüğü Kösem'i yani Afro'yu tanır, onu padişahın cariyelerinden biri sanmaktadır.

Bütün hikâyeyi bilen ve kayıktaki güzelin Kösem Haseki Sultan olduğunu anlayan Hüsrev Ağa, bu durumdan faydalanarak saraydaki yeğeni Destiyar'ı padişahın gözdesi yapmak ister. Fakat ne Destiyar ne de Hüsrev Ağa emeline ulaşamaz. Hüsrev Ağa bir cinayete kurban gider, Destiyar göz dağı verilerek susturulur. Saraydaki Afro'yu hala kendisine eş olabilecek bir cariye sanıp, onu padişahtan istemeyi hayal eden Ali ise Kösem Sultan'ın babalığı Hüsam Reis'in adamları tarafından öldürülmek istenir. Yaralı bir şekilde canını kurtarır ve darda olan, muhtaç olan, suçlu olup aman dileyen herkese kapısı açık duran Şeyh Aziz Mahmud Hüdai Hazretleri'nin tekkesine sığınır.

Zamanın kutbu olan Şeyh Hazretleri Sultan Ahmed'in son derece hürmet ettiği mübârek bir zâttır. Sultan Ahmed, eşi Kösem Haseki Sultan ve anası Handan Sultan ile "pederim" diye hitap ettiği Aziz Mahmud Hüdaî Hazretlerini ziyarete gider. İşte o gün Yeniçeri Ali ile Kösem Sultan ilk defa karşılaşır, göz göze gelir. Âşık Ali için o gün Afro ölmüştür. Fakat içinde büyüyen aşk ona dirayet verir, bundan sonra nasıl yaşayacağımı bilmiyorum ama, niçin yaşayacağımı biliyorum der. "Onun yaşaması için olacak ölümüm" diye kendi kendine söz verir.

Hekimlerin, yaşamış olduğu büyük bir korku çocuğunun olmamasına neden olabilir dediği Kösem Sultan tekkeden dönüşte hummalı bir hastalık geçirir, hatta bir ara yaşamından ümit kesilir. Sultan Ahmed bu dönemde sevgili eşinin baş ucunda, umutla onun iyileşmesini bekler. Hastalığının nekahet dönemi onlara evliliklerinin ilk yıllarını yaşatır. Yaşadığı büyük korku, buhran ve ardından sükûnet Kösem'i yeniden diriltir, güzelleştirir. Bu dönemde Sultan Murad'a hamile kalır. Ömrün bu tatlı anları çok çabuk geçer.

Bu arada sarayda bir başka haseki Şehzade Mehmed'i dünyaya getirir. Sultan Ahmed'in üçüncü şehzadesi Murad'tır. Diğer bir haseki Şehzade Bayezid'i, başka bir haseki Şehzade Süleyman'ı ve sonra Kösem Haseki Sultan, birer yıl arayla Şehzade Kasım'ı ve Şehzade İbrahim'i dünyaya getirirler.

Sultan Ahmed'in altı minareli caminin temeli Kösem'in Şehzade Murad'ı doğurmasından bir sene sonra atılır. 9 Haziran 1617 Cuma günü cami ibadete açılır. Cami yedi yılda tamamlanmıştır. Kısa bir süre sonra Sultan Ahmed rahatsızlanır ve 22 Kasım 1617 Çarşamba günü vefat eder. Kösem'in aşkıyla dolan yıllar çok çabuk geçmiştir.

"Hayat doyumluk değil, tadımlıktı. Yüz yıl yaşamak hüner değil, bir tek nefesin kıymetini verebilmek hünerdi." (K.S., c.1, s.149)

Kösem Sultan'ın yeri artık Eski Saray'dır. Çünkü ölen padişâhın cariyeleri, eşleri ve cümle haremi saray geleneğine göre Eski Saray'a gönderilmektedir. İçine çöreklenen büyük bir acı ile Kösem, gençliğinin en güzel, en zinde yıllarını doldurmak için sabredecektir, ona tekrar saltanatın nasip olması güçtür, çünkü Şehzade Murad daha küçüktür.

Yeni padişah, Sultan Ahmed'in küçük kardeşi Sultan I.Mustafa'dır. "İriyarı bir Çerkez karısıydı...Güzel ama cahil bir kadındı" diye tanıdığımız Sultan Mustafa'nın annesi, Sultan Ahmed'in ölümünün hemen ardından hırsla ve sürgün hayatından kurtulmuş olmanın pervasız mutluluğu içinde mahalle kadını tavrıyla Kösem Sultan'a neyin var neyin yok bırakarak bir an önce çekip git, der. Romanın bütünlüğü içinde küçük bir ayrıntı gibi görünen bu cümleler aslında çok önemlidir.

"-Her şeyimi alabilirsin!...Beni çırıl çıplak da soyabilirsin...Fakat benden Kösem Sultanlığımı alamazsın...Defol karşımdan!..." diyerek bağıran Kösem "...Yıllarca sonra itiraf etmişti: "içime saltanat hırsı işte o anda düştü" (K.S., c.1.s.159)

Gerçekten bu satırların geçtiği bölüme kadar güzelliği, zekası, iyiliği, vakarı, büyük bir aşka sahip olmanın gururu, güçlü bir erkeğin sevgisi, şefkati ile sarılmış olmanın munisliği, masumluğu ile ön plana çıkmış olan bu karakter, son bölümde herkesi ve her şeyi hakimiyeti altına almak isteyen bir "güç" ve saltanatı bırakmamak uğruna her şeyi göze alan bir "hırs" ile boy gösterir.

Sultan I.Mustafa için "Bir tüvana şehzadeymiş ama meczubülhisal, Evliyaullah'tan imiş". (K.S.c.1, s.157) denilir. Sarayda bir padişaha alenen "Aklından zoru varmış ...", "Deliymiş..." demek terbiyeye aykırıdır. Şuurunu, babası büyük kardeşi Şehzade Mahmut'u katlettirdiği zaman kaybettiği söylenir. Padişah olduğundan bile haberi olmayan I. Mustafa'nın saltanatı ancak 96 gün sürer. Padişahlık nöbeti artık Sultan Osman'ındır. Tarih 1 Rebiülevvel 1027-milâdi 26 Şubat 1618'dir.

Yeni padişah tahta çıkınca üvey annesi Kösem Sultan'ı unutmaz, küçüklüğünden beri anası Mahfiruz Haseki'den daha çok sevdiği Kösem'e her gün birkaç şişe çiçek ve Cuma günleri bir tabak şeker, saray akidesi gönderilmesini emreder. Bu satırların geçtiği kısımda yazar bize o zamanlar çiçeklerin buket

halinde değil "şişe" denilen vazocuklar içinde verildiğini anlatır. Dört yıl süren Sultan Osman devrinde Kösem Sultan'ı hatırlayan sadece bu çiçeklerin sahibi değildir. Bu süre zarfında kim tarafından getirildiği bilinmeyen mektuplar Kösem'e sarayda ve halkın içinde olan bitenleri haber verir. Kimliğini kesin surette gizleyerek Kösem'e mektupları yazan ve ulaştıran, ömrünü ve ölümünü ona adayan Yeniçeri Ali'den başkası değildir.

Yazar "Burada Kösem'in yanından ayrılmak ve dört yıl sürmüş olan Sultan II. Osman devrinin bir panoramasını çizmek lâzımdır" der ve anlatmaya başlar:

Osmanlı tarihi nice isyanlara, nice ölümlere şahit olmuştur. Şüphesiz bunların içinde en trajik olanlardan biri Sultan Osman'ın trajedisidir. Halkına ve devletine hizmet vermek için uğraşan bu iyi, bu mert insan kendini yeniçerilere sevdiremez.

Sultan Osman yalnızca acı bir şekilde son bulan ayaklanmaların padişahı değildir. O giyimi kuşamı, evliliği, yeniçerilere tavrı, düşünceleri ile de başka bir insandır. "Herkes gibi benim de gelin teli ve duvağıyla alınmış bir karım olacaktır ve sultanımı sarayımın hizmetkârları arasından değil, soyu sopu belli bir ailenin kızı olarak seçeceğim..." (K.S.c.1,s.171, 172) der ve Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızıyla evlenir. Bu evlilik sarayda sultan olma ümidi ile yaşayan cariyelere pek dokunur.

Osmanlı padişahları en sade günlük kıyafetleri içindeyken bile bir ihtişamı yansıtırken, Sultan Osman belirli önemli günler dışında sade giyinmeyi tercih eder:

"Günlük hayatında halktan servet ve vakar sahibi bir genç adamın sade fakat temiz kıyafetiyle dolaştı." (KS.c.1, s.172) Bu tavırları garipsenen genç padişah zevksizlikle, basit esnaf hayatına özenmekle suçlanır ve kendisine "Osman Kahya", "Yorgancı Güzeli", "Helvacı Güzeli" gibi lakaplar takarlar, halk da onu takdir edecek yerde bunlara yenisini ekler "Canım Osman Çelebi", "Sarı Osman Çelebi"...

Bu genç padişahın ihtişam yerine sadeliği tercih eden tavırları halkın ayak takımına da cesaret verir. Sultan I.Mustafa döneminde uygunsuz tavırlarına dur diyecek birinin olmayışından gelen cüretle rahat hareket eden "hayta ve hezele güruhu" yeni padişahın da bir şey yapamayacağını düşünerek daha da edepsiz bir hal alır. Fakat Sultan Osman bunlara göz yummaz, suçluları ağır bir şekilde cezalandırır.

Sultan Osman bununla da kalmaz, Sultan Mustafa döneminde bir ay içinde filizlenen meyhaneleri kapattırır. Ocaklı olmadıkları halde yeniçeri geçinen; baldırına, pazısına yeniçeri nişanını dövdüren İstanbul serserilerini ortadan kaldırır. Fakat asıl ocaklı olanlar; o serseri takımı ne hakla bizim nişanımızı taşır, demezler de Sultan Osman'ı yeniçeri nişanlarına hakaret etmekle suçlarlar. Sultan Osman onların ağzında "Sarı Yılan" olur. Devlet adamlarından da sadrazam vekili Kaymakam Mehmed Paşa, cinnetini bildiği halde Sultan Mustafa'ya tahtı emanet etme suçuyla azledilir. Ardından Kızlarağası Mustafa Ağa, padişahın hocası Ömer Efendi'nin tavsiyesi ile görevden alınır,Mustafa Ağa'nın fedakârlığını ve sadakatini görmezden gelen Sultan Osman, onu bütün malına el konularak Mısır'a sürdürür.

Bir gece İstanbul semalarında başı aşağıda, kuyruğu yukarda nurdan bir sütun halinde bir kuyruklu yıldız görünür. Halk bunu uğursuzluğa ve Sultan Osman'ın saltanatına yarar.Hicri takvimle 1030, miladi 1621 yılına denk gelen şubat ayında İstanbul gördüğü göreceği en sert kışı yaşar, Haliç ve Boğaziçi donar.Hatta gözüpek bazı insanlar Galata'dan İstanbul'a buz üstünde yürüyerek geçerler.Neşati bu olaya tarih düşer:

"Ben medet dondu bin otuzda soğuktan derya!.."

Manzara müthiştir,fakat İstanbullu manzarayı ve şiiri düşünemeyecek kadar zordadır.İstanbul'a erzak gemileri gelememiş, görülmemiş bir pahalılık yaşanmıştır.

"Odun yok, kömür yok. 70 dirhem ekmek 1 akçeye!..Etin okkası 15 akçeye satılıyordu! Görülmemiş, duyulmamış pahalılık! (K.S.c.1, s.175)

Bütün bunların hesabı Sultan Osman'a kesilir.Artık bütün halk onun "ayakları yümünsüz" bir padişah olduğuna inanır.

Sultan Osman Polonya,Lehistan üzerine gazaya niyet eder,asker şevksizdir, Polonya'da Hotzin Kalesi kuşatılır; fakat alınamaz. Dönüşte padişah, hocasının da tavsiyesi ile yeniçerileri kaldırmayı, yok etmeyi planlar.Bunun için Sultan Osman hacca niyet edecek, dönüşte Mısır Cündîleri'nden yeni bir ordu kuracak ve bu ordu ile yeniçerileri kıracaktır.

Bundan önce hiçbir padişah hacca gitmemişken, Sultan Osman'ın buna teşebbüs etmesi askeri kuşkulandırır. Hatta padişahın niyetini sezerler.

Bu arada Sultan Osman'ın gördüğü rüya olacakların bir habercisidir: Sultan Osman rüyasında Kur'an okurken Hz Muhammed' in (sav) geldiğini, elinden Kur'an'ı, sırtından cübbesini alarak yüzüne bir tokat attığını, ayaklarına kapanmak isteyen

padişaha ayaklarını da öptürmediğini görür. Hocası Ömer Efendi bunu hacca gitmeyişine yorar. Sultan Osman rüyasını bir mektuba yazarak Şeyh Aziz Mahmud Hüdai'ye gönderir ve tabirini rica eder.Şeyh Hazretleri üzüntü içinde şunları yazar:

"Rüyada okuduğunuz Kuranı Kerim, şeri şerifin hükmüdür, makamı saltanat ve hilafettir; cübbe de alameti vücuttur, hayattır. Padişahım, dilinden tövbe ve istiğfarı eksik etme.."

Hakikaten rüya kısa zamanda gerçekleşir, yeniçeriler ve sipahiler birleşerek padişahın hacdan vazgeçmesini ve onu buna teşvik eden, kendilerine kötü davranan Sadrazam Dilaver Paşa, Hoca Ömer Efendi, Kızlarağası Süleyman Ağa, Defterdar Baki Paşa, Kaymakam Ahmed Paşa ve Sekbanbaşı Nasuh Ağa'nın başlarını isterler. Sultan Osman hacdan vazgeçtiğini ama bu masum insanları onlara teslim etmeyeceğini bildirir.Fakat artık asker ayaklanmış, söz dinlemez olmuştur. Sultan Osman bundan sonra yapılacak bir şeyin kalmadığını anlar, meczub bir padişah dilemişler, diledikleri olsun da görsünler diyerek Bursa'ya geçmek ister ama buna imkan yoktur, değil Bursa'ya geçmek Üsküdar'a geçmek için kürekleri çekecek bir adam bulamadıkları gibi, iskelelerde kayık da yoktur. Sultan Osman çareyi yeniçeri ocağına giderek onlarla anlaşmakta bulur. Yeniçeri ağalarının ikâmetgahı olan Ağakapısı'na gelir. Ok yaydan çıkmıştır artık. Asker ve halktan oluşan öfkeli bir kalabalık bu genç padişahı alır, bir padişahın kaldıramayacağı rezil hakaretler ve sözler altında Sultan Mustafa ve anasının bulunduğu Kışla Camii'ne getirir. Ardından Yedikule Zindanı'na götürülen Sultan Osman o gece boğularak öldürülür. Romanın bu bölümü bu iyi yürekli, mert padişahın vahşice öldürülmesi trajedisi ile tamamlanır.

Sultan Mustafa yine tahta oturur, fakat ondan padişah olamayacağı gün gibi ortadadır. Kösem'in oğlu Şehzade Murad'a padişahlık yolu açılmıştır. Eski Saray'da Kösem'e gönderilen mektuplar olaylardan sadece onu haberdar etmez. İhtilal sonrasında gerçekleşen vak'aları, sarayın içindeki ve halkın arasındaki konuşmaları öğrenmemiz de bu mektuplar vesilesiyle gerçekleşir. Bu sayede yazar olup bitenleri biz okuyucular için özetlemiş olur.

Halkın sevgi gösterileri eşliğinde saraya gelen Kösem Sultan, daha otuz yaşında, analık vakarının yüzüne kattığı asalet ile daha da güzelleşmiş bir "Valide Sultan" dır artık. Saraya girer girmez ilk ziyaret ettiği oda eşi Sultan Ahmed'in

onu ilk gördüğü oda olur. Henüz on üç yaşında olan Sultan Murad anasına son derece bağlı ve hürmetkâr bir çocuk padişahtır. Onun emrinden çıkacak her şeyde anasına danışır, öyle ki Kösem Sultan onun baş danışmanı olur.

Saraydakiler için yeniden çiçeklenen bir bahar olan hayat, halkın nazarında öyle değildir:

"İstanbul'da devlet sözü ayağa düşmüştü. Hükümdarlık makamının şanı lime lime yırtılmıştı. Anadolu'da, Abaza Mehmed Paşa Sultan Osman'ın kanını dava ederek isyan etmiş, yakaladığı yeniçeriyi kesiyordu. "Bir deliye padişah dediler, devletin sahibi yok diye silahını kapan dağlara çıkmış; yolları, derbentleri tutup kervan geçirmez olmuştu." (K.S.c.1, s.200)

Bu arada sarayda romanın ana noktalarından biri diyebileceğimiz bir durum söz konusudur. Bütün saray halkını ve padişahı nüfuzu altına alan Kösem Sultan, oğlunun saraydaki birbirinden güzel cariyelerle karşılaşmaması için olağanüstü önlemler alır. Sarayda padişahlara has "Hünkâr Hamamı" tamirattadır.Körpelik, güzellik ve letâfette birbiri ile yarışır cariyelerin çıplak denecek şekilde bellerinde peştamallarla padişahı yıkadıkları bu hamam Kösem için mümkün olduğunca uzun bir zaman hizmete açılmamalıdır. Bunun için gerekli emirleri verir. Kızlarağası ile konuşarak padişah oğlunun vücudunu ve aklını cariyelerle ilgilenip bu yolda harcamasındansa Enderun'daki gençlerden hüsün, edep ve akıl sahipleri ile yarenlik etmesinin daha uygun olacağını söyler ve ona kesin talimat vererek padişahın saraydaki cariyelerle karşılaşmasına, onlarla ülfet kurmasına mani olmasını emreder. Bütün bu davranışların sebebini yazar şöyle açıklar:

"Otuz üç yaşındaki güzel ve genç dul kadın, Kösem Sultan, oğlu olan padişahın gönlünü çelecek bir "haseki sultan"a ve o haseki sultanın Harem'deki cilveli edasına tahammül edemezdi. Osmanlı sarayındaki saltanatı, o bir padişahın kendisine olan aşkı üzerine kurulmuştu, şimdi ise oğlu olan bir padişah vardı, onun gönül tahtına oturacak yeni bir körpe güzellik, valide sultanın Harem'deki nüfuz ve kudretini gölgede bırakacaktı" (K.S.c.1, s.204)

Harem halkı daha ilk günden Kösem Mahpeyker Sultan'ın diğer valide sultanlara benzemediğni anlamışlardır. Kösem'in istedikleri mutlaka yapılacak, istemedikleri asla yapılmayacaktır. Kösem oğluna da Enderun'daki "zülüflülerden bir iki nevcivanı" has nedim edinmesini onlarla sohbet ve ülfet etmesini ve onların

elinden badeye iltifat göstermesini nasihat eder. Bu konuda yapılan tespit çok ilginçtir:

"Şairler divanlarında hep mey ve mahbuptan bahsediyorlardı. Aslanın ve tavus kuşunun erkeği dişisinden, horoz da tavuktan güzeldi. Padişahlar güzel nedimlere ve musahiplere iltifat etmişlerdi. Mahmud Gaznevi'nin "Ayaz"ı Harunürreşid'in "Tair"i, Fatih Sultan Mehmed'in "Hasan Can"ı, Kanuni Sultan Süleyman'ın "Sipahi Ahmed"i, Hazreti Mevlâna'nın "Şemsi Tebirizî" si, zamanın kutbu Hazreti Hüdaî'nin "Hafız Kumral"ı, hatta dağ padişahlığı yapmış Köroğlu'nun bile bir "Kasaboğlu Ayvaz"ı vardı." (K.S.c.1, s.207)

Sultan Murad anasının dilediği yönde ilerler, kitap okur, kendini yetiştirir; ok talimleri, kılıç talimleri yapar, kadınlara iltifat etmez, şiirle ilgilenir, işret meclisinde edebî sohbetlerde bulunur. Yeni yetişen bu delikanlı kendine has bir yol tutmuş, hayatına bu yönde şekil vermeye başlamış, kendisine göre zamanın hükümdarlık sanatını öğrenmiştir.

Bu meclislerde Sultan Murad'ın en değerli arkadaşı dostu Musa Melek Çelebi'dir. Yazarın yaptığı alıntılar; bu kahramanların varlığının ve sahip olduğu vasıfların bir romancının hayal ürününden çok, gerçek olduğuna dair deliller olarak görünür:

"...O devirde İstanbul'da sefaret müsteşarlığı vazifesiyle bulunmuş ve Türklerin giyimi kuşamı, adetleri üzerine bir eser yazmış bir İngiliz, Ricaut, kitabına duyduğu dedikoduları da kaydetmiştir. Musa Melek Çelebi için "Harikulade güzel bu çocuğu padişah sarayın mehter denilen çalgıcı, mızıkacı oğlanları arasında görmüş ve hemen yanına nedim olarak almıştı." (K.S.c.1,s.211)

Kesin çizgilerle ayrılmış iki başka alem; sarayın içinde olanlar ile sarayın dışında olanlar ve her biri ilerledikçe kendi yolunda, aradaki uçurum gittikçe büyür; zaman aynı devri yaşadıklarına tanıklık etmese, mekân bambaşka olduklarını söyleyecektir. Sarayda olmak saltanat sürdükçe güvende olmaktır, dışarıda olmak can pazarı...

"Devlet sözü onların çıplak ayaklarına düşmüş, taht şehrinde asayiş, mal ve can, ırz ve namus güveni kalmamıştır. O devirde Sultan Murad'ın sarayında yaşayan hasoda oğlanlarından Mehmed Halife adında bir delikanlı bir vekayiname yazmaya heves etmişti, eserine Tarihi Gümani adını vermişti, duyduklarını, gördüklerini kaydediyordu:

...Erazilin yaptıkları işler o mertebeyi buldu ki gündüzleri hamamdan peştamalla çıplak avrat çıkarıp götürürlerdi. Camilerin içinde tütün içerler. Sokaklarda, köşelerde alenen ve ayak üstünde zina ederlerdi. Her gün bir kan dökülür ev basılır." (K.S.c.1, s.215)

Anadolu daha da karışıktır. Sivas'ta Vali Abaza Mehmed Paşa Sultan Osman'ın kan davasıdır diyerek isyan etmiştir. İran Şahı Abbas Bağdat'ı kuşatmış, zapt etmiştir. Bu haber İstanbul'u daha da kasvetli hale getirir. İşin en zora giden tarafi şah o büyük şehri kılıcının kuvveti ile değil, bir serserinin ihanetinin bedeli olarak almıştır.

Bu ihanetin sahibi Bekir Subaşı Bağdat'ta zorbalık yoluyla servet sahibi olmuş bir eşkıyadır. Etrafına topladığı kendi gibi binlerce adam ile birlik kurmuş, Bağdat valisinin sözü geçmez olmuştur. Bağdat'ın işgali ve İranlılar tarafından ele geçirilmesi bundan sonradır. Olay şöyle gerçekleşir:

Bekir Subaşı'ya diş bileyen Mehmet Ağa adlı adam hayatını tehlikede görünce iki oğluyla birlikte Bağdat valisine sığınır. Vali Yusuf Paşa, Bekir Subaşı çetesiyle girilen çatışmada şehit olur. Mehmet Ağa ve oğulları aman dileyerek Bekir Subaşı'ya teslim olur. Sözünde durmayan Bekir Subaşı bu kişileri çırıl çıplak soydurur, katrana bular ve bir geminin direklerine bağlatarak ateşe verdikten sonra gemiyi Dicle Irmağı'na salar. Bütün bunların cezasız kalmayacağını bilen Bekir Subaşı İran şahına haber yollayarak valiliği kendisine vermek şartıyla Bağdat'ı teslim edeceğini bildirir. Bunu haber alan Kösem Sultan oğluna Bekir Subaşı için Bağdat valiliği fermanını yollatır, eşkıya şehri teslim etmekten vazgeçer; bunu gören İran şahı Şah Abbas çok öfkelenir, şehre casus sokarak Bekir Subaşı'nın oğlu Mehmed'i valiliğin kendisine verileceğini söyleyerek ikna eder, serserilikte babasına denk olan Mehmed gece şehrin kapılarını açtırarak, Bağdat'ı Şah Abbas'a teslim eder. Bekir Subaşı bir direğe bağlanır ve ateş üzerinde kebap gibi çevrilerek vücudunun yağı eritilir, servetinin nerelerde olduğu bu işkenceyle kendisine söyletilir, ardından katrana bulanarak yakılır ve gemi direğine bağlanarak Dicle'ye salınır. Oğlu Mehmed'e gelince böyle bir ihaneti yapan kişi bize hayretmez diyerek Şah Abbas onun da başını kestirir. Bağdat artık İran elindedir. Kösem Sultan Bağdat'ın geri alınmasını kendisinin, oğlunun ve devletin haysiyet meselesi olarak görür, fakat şehri geri almak kolay olmayacaktır.

Bu arada Anadolu'da isyan edenlerin en şöhretlisi olan Abaza Mehmed Paşa; Sivas, Erzurum eyaletlerini etkisi altına almış olup, eline geçen yeniçeriyi Sultan Osman'ın katili diye öldürmektedir:

"Yakaladığı yeniçeriyi evvela çıplak tabanlarına katır nalları çaktırarak sokaklarda hakaretle teşhir ettirdi, sonra boyunlarını vurdurttu, bir kısmını da öyle, ayakları nallanmış salıverdi. (K.S.c.1, s.217)

Sultan Osman'a duyulan sevgi, ölümüyle yaşanan acı Abazalar tarafından isyanla dile getirilirken adı meçhul bir halk şairi yüreğindekileri ağıtla dile getirir, Anadolu'nun her köşesinden yükselen ağıtlardan biri olan bu mısralar, susan gönüllere ses olur:

Bir şahı âlişan idi — Hükmetmeye kadir idi
Şahı cihana kıydılar — Emri Hakk'a nazır idi
Gayretli genç arslan idi — Hac etmeye hazır idi
Şahı cihana kıydılar — Şahı cihana kıydılar

(K.S.c.1, s.218)

Devletin sözünü geçirme, bu karışıklığı düzeltme işine Anadolu'dan başlamak gerektiğini düşünen Kösem Sultan, kadın olduğu için daha fazla öne çıkamayacağını bilir. Bu yüzden oğlu büyüyünceye, devletin dizginlerini genç pençelerine alıcaya kadar kuvvetli bir vezir bulmanın şart olduğunun farkına varır.

Sultan IV. Murad'ın mührünü ilk teslim ettiği kişi sadrazam Kemankeş Ali Paşa'dır. Anadolu'nun ve Bağdat'ın durumu ile hiç ilgilenmeyen, rüşvet eli uzun diye bilinen bu sadrazam azledilir.

Mührü Hümayun seksen yaşında nurani yüzlü bir ihtiyar olan Çerkez Mehmed Paşa'ya verilir. Mehmed Paşa ileri yaşına rağmen sefere çıkar, Aboza'nın askerini bozguna uğratır. Canını zor kurtaran Abaza Erzurum Kalesi'ne sığınır. Çerkez Mehmed Paşa Tokat'a geçer. Niyeti Bağdat'a geçmektir fakat ömrü vefa etmez.

Tokat'tan getirilen Mührü Hümayun Hafız Ahmed Paşa'ya verilir. Mertliği, çalışkanlığı, bilgisi, iyi yürekliliği ve şairliği ile tanınan Ahmed Paşa Bağdat'ın geri alınmasını devletin haysiyeti olarak görür.

Bağdat Seferi'ne çıkan şair ruhlu Sadrazam Hafız Ahmed Paşa İstanul'da edebi kahramanlık havası içinde ayrılır.

Fakat Bağdat Kalesi'nin fethi için cengâverâne bir heyecandan çok kaleyi dize getirecek top ve asker gereklidir. Sadrazam manzum bir mektup yazarak padişahtan yardım ister:

"Aldı etrafi adu , imdada asker yok mudur ?

Din yoluna baş verip bir merdi seven yok mudur ?

Padişah bu feryatname mektubuna cevaben aynı vezin ve kafiyede manzum olarak sadrazam azil gönderir:

"Hafıza! Bağdat'a imdat etmeye er yok mudur?

Bizden istimdad edersin, sende asker yok mudur ?

Düşmanı mat etmeye ferzaneyim ben der idin.

Hasma karşı şimdi at oynatmaya yer yok mudur?

Gerçi laf urmakta yokdur sana hempa bilürüm

Dik senden dad olur bir dadgüster yok mudur?

Bir âli siyret veziri şimdi serdar eyledim! (K.S.c.1, s.220)

Can pazarının kurulup, şeref ve haysiyet uğruna savaşıldığı bir yerde karşılıklı sözlerin birbirine edebi bir şekilde iletilmesi ilginçtir. Edebiyatın sadece zevk ve sefa uğruna var olan bir sanat olmadığına, hayatın her anına nüfuz edişine dair dikkat çekici örneklerdir bu manzumeler. Fakat nihayetinde azilnamedir, sözü güzel söylemiş olması Ahmed Paşa'nın sadrazam olarak kalması için yeterli görülmez. Mührü Hümayun Halil Paşa'ya verilir, o da Bağdat önünde başarılı olamayınca azledilir. Yeni sadrazam Hüsrev Paşa'dır:

"...Sultan Murad'ın padişahlığının beşinci senesindeki beşinci sadrazamıydı; genç bir vezirdi, daha önce yeniçeri ağalığında bulunmuştu, onu devletin en yüksek makamına Kösem Sultan bulup getirmişti.

Yüreğinde merhamet ve şefkat kaynakları kurumuş, tuz ekmek hakkı bilmez, nankör, zalim, gaddar bir adamdı. (K.S.c.1, s.221)

Hüsrev Paşa'ya Abaza'yı canlı olarak İstanbul'a getirmesi ilk görev olarak verilir. Kösem Sultan yeniçericilerin çıplak ayaklarına nalın çakmış bu adamı Sultan Murad'ın has nedimi olarak vezir yapmak istemektedir. Fakat henüz zamanının gelmediğini düşünerek Abaza'yı uzağa gönderir, Bosna valiliğine görevlendirir. Hüsrev Paşa da Bağdat üzerine sefere çıkar.

Hüsrev Paşa Konya, Halep, Musul üzerinden geçerek İran topraklarına girer, Bağdat'ı muhasara eder. Fakat oraya gelinceye kadar bu zalim paşa ardında kanlı bir iz bırakmıştır. Orduda kendisine "zalim Haccac hortladı" dedirtecek kadar ileri giden bu adama İranlılar da "Hüsrev Hani Biaman" lakabını takarlar. Bütün bunlara rağmen Bağdat alınamaz, İstanbul'dan sadrazamın azli ve ordunun derhal İstanbul'a dönmesi emri gelir.

Tarih 25 ekim 1631'dir. Hüsrev Paşa'dan sonra Hafiz Ahmed Paşa yeniden sadrazam olur.

Yazar bu olayların akışı içinde bambaşka bir alemde yaşayan Sultan IV. Murad'ın yaşantısına dikkat çeker. Padişah Bağdat'ın alınamamasına üzülmektedir fakat gittikçe daldığı işret alemleri de onun hayatının bir parçasıdır. Sultan IV. Murad ve etrafindaki nedimlerinin görüntüsü şu cümlelerde ifade edilir:

"İbrahim Peygamber zamanında halkının sapık aşkları yüzünden Allah'ın gazabına uğrayarak semavi birer ateşle mahvolan Sodom ve Gomore beldelerindeki çılgın sahneleri İstanbul kasır ve bahçelerinde yaşamaya başlamış olan genç hükümdarın etrafinda musahip ve nedim, has nedim, hatta ihtisas sahibi nedim unvanlarıyla toplananları ancak kadim Yunan mitolojisinin isimleriyle tarif etmek mümkündür; köle yahut azatlı, şehirli veya köylü türlü milletten Adonis'ler, Dianisas'lar, Ahilleus'lar, Apollan'lar, Ganimedes'ler, Batil'ler... (K.S.c.1, s.225)

Yunan mitolojisindeki güzellikte eşsiz bu isimlerle kıyaslanabilecek padişah nedimleri halkın gözünde bir alay yalın yüzlü oğlan, zurnacı, dümbelekçi, bozacı, helvacı, demirci, tellak,..tır. Sultan IV. Murad onları beğenmiş; nedim, has nedim, hatta ihtisas sahibi nedim olarak yanına almıştır. Fitne tohumlarını pek çabuk yeşerten, dedikodu kazanlarını kaynatan halk ve onları harekete geçiren asker; padişahın yakınları kâmil kişiler olur, hamamlarda yıkanacak tellak kalmadı; Bağdat'ı kızılbaşa sattınız, derya gibi Sünnî kanı döküldü; Hüsrev Paşa gibi güçlü bir veziri azlettiniz...gibi sözlerle tuğyana gelip ayaklanırlar. Tarihimizde "Büyük Fitne" denilen ihtilal 1632 yılı Şubat ayının sekizinci Pazar günü sabahı başlar. Bu ihtilalin maskeli lideri kubbe vezirlerinden, aynı zamanda azledilen sadrazam Hüsrev Paşa'nın memleketlisi ve çok yakın dostu olan Topal Recep Paşa'dır. Daha önce kanlı bir ihtilale imza atan yeniçeriler bu ayaklanmada ön plana çıkmaz, fakat sipahilerin hemen arkasındadırlar. Sipahilerin önde gelenleri bir araya gelip padişahtan idamlarını isteyecekleri kişilerin listesini çıkarırlar:

"Sipahilerin söz sahipleri, Cumartesi akşamı, Pazar gecesi Recep Paşa'nın sarayında toplanmışlardı, sekiz on adam: Arnavut Saka Mehmed Ağa, Boşnak Salih Efendi, Boşnak Cadı Osman ,Arnavut Cin Ali Ağa, Arnavut Nazlı Muslu Ağa, Kütahyalı Kalen Bey, Emir Halife, Rum Ahmed Ağa...Her birinin ardında en azdan bin kişi bulunan sekiz on adam. (K.S.c.1, s.228)

Bu felaket anlarında İstanbul'un çehresi bir anda değişir. Yapılan tasvir, olanları, şehrin olağandışı halini, hareketlerini bir film şeridi halinde önümüze koyar:

"Gün henüz ışımamıştı. Büyük cenk davullarının sesini duyan haşarat ve erazil inlerinden sokaklara döküldüler. Pabucu olmayan yalın ayağına çaput sarmış, kaputu olmayan çıplak sırtına çul atmıştı. Irz ve namus sahipleri de sabah namazı için sokağa çıkmamış, cami ve mescitlere gidenler yollardan dönmüşler, evlerine kapanıp kapılarının ardına demir kolonlarını dayamışlardı. Dükkânlar, çarşı pazar açılmamış, İstanbul'un üstüne yine bir vahşet çökmüştü. (K.S.c.1, s.228)

Bu vahşetin dinmesi için verilecek kurbanların isimleri bir deftere yazılır ve Sultan IV. Murad'a sunulur:

"Şeyhülislam Yahya Efendi, Sadrazam Hafiz Ahmed Paşa, Defterdar Mustafa Paşa, yeniçeri Ağası Hasan Halife, Musa Çelebi...17 isim

Sultan Murad'ın meclislerindeki musahip ve nedimlerinin isimlerini bilmiyorlardı, yoksa defter dolardı." (K.S.c.1, s.229)

Ayak divanı kurulur, padişah ile isyancılar karşı karşıya, yüz yüze konuşur. O günü yaşamış olanlardan Enderun'da Kile Koğuşundan Abdullah, Sultan IV. Murad'ın asilerin karşısına çıkmak üzere olduğu anı şöyle anlatır:

"Biz cümle zülüflü ağalar ve zülüflü baltacılar ve cümle bostancılar pür silah idik. Bayram tahtını hazineden aldılar, Babüssaade'den çıkarıp kapı önüne koydular. Kırk nefer zülüflü baltacı ve kırk nefer bostancı cümle pulat beden tüvana şahbazlar ve ölüm eri olmuş insan suretinde ejderler ve cümlesi pür silah tahtın önünde iki sıra kalkan gibi durdular. Valide Sultan hazretleri padişahımızın üzerine en büyük salavatı şerifeden Selaten Tüncina'yı okuyup üfledi, Sultan Murad Hazretlerini omuzlarından tutup kapıya doğru ileri sürdü, o arada olanları cümlemiz duyduk:

-Dediklerimi unutma metin ol, korkma! dedi" (K.S.c.1, s.233)

Asi kalabalık istedikleri on yedi kişi kendilerine verilmedikçe geri çekilmeyeceğini gösterir, ikna olmaz. Sadrazam Hafız Ahmed Paşa devletin selameti için kendi canını feda ederek onların karşısına dikilir ve hemen orada şehit edilir.

"Miladın 1632 yılı şubatının onuna rastlayan o meşum Salı günü Hafiz Paşa'nın şehit kanı, ihtilalcilerin adam paralama hırsını tatmin etmişti." (K.S.c.1, s.238) O gün Sultan Murad bu hakaretin, bu cinayetin intikamını almaya and içer. Mührü Hümayunu anası Kösem Sultan'ın tavsiyesi üzerine, "Büyük Fitne" denilen bu ihtilâle yön veren Topal Recep Paşa'ya verir. Mustafa Paşa Diyarbakır valiliğine tayin edilir. Mustafa Paşa'dan, sadrazamlıktan azledilmesi "Büyük Fitne"nin şubat ihtilaline sebep olmuş Hüsrev Paşa'yı idam ettirmesi istenir.

İhtilalcilerin padişaha verdikleri defterin başındaki isimlerden Şeyhülislam Şair Yahya Efendi, Defterdar Mustafa Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Halife azledilir. İhtilâl yatışmış görünmektedir ta ki Hüsrev Paşa'nın kesik başı 11 mart 1632' de İstanbul'a gelene kadar. Ertesi gün, fitne yeniden ortalığı sarar; çarşılar, pazarlar kapanır ve Sultan Murad tekrar ayak divanına çıkarılır. Asiler idamlıkları istemektedir. Hırs, öfke ve fitnenin harekete geçirdiği bu kalabalık kurbanlarını alınca sakinleşir. Demirci iken padişahın iltifatına mazhar olan ve kendisine yeniçeri ağalığı verilen Hasan Halife öldürülür, cesedi anadan doğma soyularak yarı donmuş sulu çamurun üzerinde sürüklenir ve Atmeydanı'ndaki çınarlardan birinin alt dalına ayaklarından baş aşağı asılır. Defterdar Mustafa Paşa da sipahilerin diretmesi sonucu ferman ile idam edilir. Başsız cesedi ihtilalcilere teslim edilir. İhtilalciler onu da diğer cesedin yanına baş aşağı asarlar. Yazar bu olayı şöyle dile getirir:

"O gece durmadan kar yağdı. Biri başsız, iki çıplak ceset kaskatı donmuş ve karla kaplanmıştı. Bir ihtilalin şuursuz gayzına, kinine kurban olmuş iki mazlumu tabiat kefenlemişti." (K.S.c.1, s.245)

Bir halk şairi de gördüklerini mısralara döker:

"Biri başsız idi bir başlı
Biri taze civan biri yaşlı
Defterdar Paşa'nın aslı Ayaşlı
Hasan Ağa şehri civan dört kaşlı" (K.S.c.1, s.245)

Bundan sonra olaylara yön verecek, tarihin ve romanın akışına başka bir çehre getirecek vak'a gerçekleşir. Sultan Murad'ın en sevgili nedimi Musa Melek Çelebi katledilerek cesedi Atmeydanı'ndaki diğer cesetlerin yanına atılır. Yazar, Sultan Murad'ın o anki ruh halini şöyle tahlil eder:

"Nediminin feci akıbetini öğrendiği zaman Sultan Murad ne söyleyeceğini, ne yapacağını şaşırdı. Ağlamadı, göz yaşları dökülmedi ama, yüreğine bir ejder çöreklenip oturdu: kin...intikam.. Musa'nın kan davasını mutlaka güdecekti. (K.s.c.1, s.247)

Evliya Çelebi'nin bir hatırası bu olaya ışık tutar mahiyettedir:

"...Yirmi yaşındaydım, zayıf, nahif, yaşımdan çok küçük, çocuk gibi görünürdüm. Saraya yeni alınmıştım. Bir gün Sultan Murad'ın huzurunda hanendelik yaparken şu bestegâr şarkıyı okudum:

"Şeha ruşen çerağsın, âleme nuri basarsın sen
Nazirin görmedim, hoş merdümi sahib nazarsın sen
Görüb bir natüvanı, kaçma, lütfet, ey peri peyker
Seni görsem vücudum mahvolur, kimden kaçarsın sen"

Sonra güftesi padişahın, Musa Çelebi hakkında; bestesi de musikide üstadım olmuş Gülşeni tarikatından Derviş Ömer'in bir kıtasını okudum:

"Yola düşüp giden dilber
Musam eğlendi gelmedi...
Yoksa yolda yol mu şaştı,
Musam eğlendi gelmedi" (K.S.c.1, s.247-248)

Evliya Çelebi hatırasını anlatmaya devam eder: Evliya Çelebi hazin bir sesle bu türküyü okurken Sultan Murad çevresini çıkarıp yüzüne tutarak ağlamaya başlar. Taksim bitince bu türküyü yazdığına pişman olduğunu ve yasak ettiğini söyler, kendisine okuması için kimin talimat verdiğini sorar. Evliya Çelebi babasının taun salgınında ölen iki kölesinden öğrendiğini, onlardan sonra kimseden duymadığını ve okuması hususunda kimsenin kendisine bir şey demediğini söyler.

Sultan Murad:

"-Hey velet!...Ne kadar arifsin!...ölmüş adamlara isnad edersin ki onlardan sormak mümkün değildir..." der. (K.S.c.1, s.248)

Bundan sonra olaylara yön verecek, tarihin ve romanın akışına başka bir çehre getirecek vak'a gerçekleşir. Sultan Murad'ın en sevgili nedimi Musa Melek Çelebi katledilerek cesedi Atmeydanı'ndaki diğer cesetlerin yanına atılır. Yazar, Sultan Murad'ın o anki ruh halini şöyle tahlil eder:

"Nediminin feci akıbetini öğrendiği zaman Sultan Murad ne söyleyeceğini, ne yapacağını şaşırdı. Ağlamadı, göz yaşları dökülmedi ama, yüreğine bir ejder çöreklenip oturdu: kin...intikam. Musa'nın kan davasını mutlaka güdecekti. (K.s.c.1, s.247)

Evliya Çelebi'nin bir hatırası bu olaya ışık tutar mahiyettedir:

"...Yirmi yaşındaydım, zayıf, nahif, yaşımdan çok küçük, çocuk gibi görünürdüm. Saraya yeni alınmıştım. Bir gün Sultan Murad'ın huzurunda hanendelik yaparken şu bestegâr şarkıyı okudum:

"Şeha ruşen çerağsın, âleme nuri basarsın sen
Nazirin görmedim, hoş merdümi sahib nazarsın sen
Görüb bir natüvanı, kaçma, lütfet, ey peri peyker
Seni görsem vücudum mahvolur, kimden kaçarsın sen"

Sonra güftesi padişahın, Musa Çelebi hakkında; bestesi de musikide üstadım olmuş Gülşeni tarikatından Derviş Ömer'in bir kıtasını okudum:

"Yola düşüp giden dilber
Musam eğlendi gelmedi...
Yoksa yolda yol mu şaştı,
Musam eğlendi gelmedi" (K.S.c.1, s.247-248)

Evliya Çelebi hatırasını anlatmaya devam eder: Evliya Çelebi hazin bir sesle bu türküyü okurken Sultan Murad çevresini çıkarıp yüzüne tutarak ağlamaya başlar. Taksim bitince bu türküyü yazdığına pişman olduğunu ve yasak ettiğini söyler, kendisine okuması için kimin talimat verdiğini sorar. Evliya Çelebi babasının taun salgınında ölen iki kölesinden öğrendiğini, onlardan sonra kimseden duymadığını ve okuması hususunda kimsenin kendisine bir şey demediğini söyler.

Sultan Murad:

"-Hey velet!...Ne kadar arifsin!...ölmüş adamlara isnad edersin ki onlardan sormak mümkün değildir..." der. (K.S.c.1, s.248)

Evliya Çelebi Musa Melek Çelebi'nin öldürülmesinden üç yıl sonraya ait olan bu hatırasını anlatırken "1635 senesinde Sultan Murad, bütün tebaasının, kendinden değil, gölgesinden titrediği kanlı bir müstebitti" (K.S.c.1, s.248) der.

Kahramanların değişen seyri içinde şunu gözlemleriz: Sultan Murad annnesinden emirler değil tavsiyeler alan bir padişahtır, çünkü Kösem Sultan'ın güçlü kişiliği karşısında yine de var olabilen bir şahsiyettir. Şu nokta da önemlidir ki bu tavsiyeler çoğunlukla tutulur. Şubat ve Mart ihtilallerinin kalburüstü simalarını ortadan kaldıran, her gittiği yere cellatlarını da beraberinde götüren Sultan Murad artık annesinin de korktuğu ve yüzünü görmek istemediği bir insandır. Yine de padişah oğluna akıl ve nasihat vermekten geri durmaz. Kösem Sultan oğluna yeniçeriyi kendine bağlamasını, ardından fitnenin başı Sadrazam Topal Recep Paşa'yı ve sonra da sipahi eşkıyasını halletmesini öğütler. Bir ayak divanı yapılır, yeniçeri padişahına sadakat yemini verir, Topal Recep Paşa azledilir, yerine Tabanıyassı Mehmed Paşa getirilir ve sipahi zorbaların idam fermanı yazılır, derhal uygulanır.

2 Eylül 1633 günü İstanbul için bir felaketin başlangıcıdır. Haliç yakasında Cibali Kapısı dışındaki bir yeni kalafat yerinde gemi kalafatlanırken, katran eritmek için yakılan ateş funda yığınına sıçrar. Fundalar bir anda parlar. Ateş, kızaktaki gemiyi, katran kazanlarını, diğer gemileri, sur dışındaki ahşap barakaları, kahvehaneleri sarar ve kale duvarı üstündeki evlere sıçrar.

"Bir kolu Kadıçeşmesi'nden Sultan Selim'e, bir kolu Unkapanı'ndan Zeyrek'e gitti. Zeyrek'ten Fatih'e atladı, Büyük Karaman'ı, Küçük Karaman'ı yaktı. Fatih'te Aksaray'a indi. Büyük ve mamur İstanbul yirmi dört saat cayır cayır yandı.

....

Yeniçeri kışlaları, vezir sarayları, kibar konakları, binlerce ev, hanlar, hamamlar, fırınlar, binlerce dükkân çarşıları, şehrin beşte biri kül olmuştu." (KS.c.1, s.257)

Yangının sebebi araştırılır, fundaların tutuşma nedeni bir yaramaz adamın içtiği tütündür der Kösem Sultan ve Sultan Murad'a hitaben:

"Tütünü muhkem yasak et...Tütün kahvehanelerde içilir, bütün kahvehaneleri de kapat!" der. Böylece kanlı istibdat bir ateş afetiyle başlamış olur. İki gün sonra tellallar içkinin yasaklandığını ilân ederler, bütün meyhaneler kapatılır. Padişahın casusları, geceleri evlerin damlarında dolaşarak, tütün kokusu ararlar.

Yakalananın hiç acımadan boynu vurulur. Bir şairin yazdığı hicviye oldukça anlamlıdır:

"Zararsız bir duhan hakkında neyler bunca dikkatler / Dühanı ahı mazlumanı men eyle hüner odur!"

şair: "zararsız bir tütün için nedir bu şiddetli takipler, hünerin varsa yürekleri yanık mazlumların ah dedikleri zaman gökyüzünü tutan dumanlarının önüne geç!" diyordu (K.S.c.1, s.261)

Halkı yıldırmak, bazı kişilerin devlet meselelerinde diğer insanları kışkırtarak, ayaklanmasına mani olmak, sıkı denetim altında tutmak için yasaklar ardı ardına gelir. Yasakların fikir anası Kösem Sultandır:

"-Halk ezandan sonra fenersiz sokağa çıkmasın ve yatsıdan sonra fenerle dahi sokağa çıkmasın! Hem yatsıdan sonra evlerde dahi ışık olmasın! Ta ki hiç bir surette üç kişi bir araya gelip devlet sohbeti edemesin!...Cümlesini yasak ettim." (K.S.c.1, s.261)

Padişah bazı geceler yanına Bostancıbaşı Doce Mustafa Ağa'yı ve Cellatbaşı Kara Ali Ağa'yı ve birkaç nefer de bostancı alarak kola çıkar, yasaklara uymayanlar anında infaz edilir.

Sultan Murad'ın Bursa Kaplıcaları'na gidişi ve dönüşü esnasında küçücük bir hata, atılan iftira onlarca kişinin canına mal olur, kimseye iltimas gösterilmez. İznik Kadısı, yolları küretip temizlemediği için kale kapısına asılır, Hasankeyfli Mehmed Ağa adlı biri halkın tefecidir diye şikayeti üzerine sorgusuz sualsiz öldürülür.

Sultan Murad, Kösem Sultan'ın gönderdiği haber ile Bursa'da kalmaz, derhal İstanbul'a döner. Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi, oğlu İstanbul Kadısı Mehmed Efendi ile İstanbul'daki seyyitlerin reisi Şeyhi Efendi'nin arasını düzeltmek için ulema arasında bir ziyafet vermiştir. Şeyhülislamın düşmanları bunu Kösem'e padişahı tahttan indirme maddesini görüşüyorlar diye bildirir. Sultan Murad İstanbul'a gelir gelmez, Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi ile oğlu İstanbul Kadısı Mehmed Efendi'nin Kıbrıs'a sürgüne gönderilmesini emreder, ayrı ayrı gemilerde gönderilen baba oğulun ardından Boğaz'ı geçmemişlerse idam edilmeleri emri gelir. Mehmet Efendi kurtulur; fakat Şeyhülislam Ahizade Hüseyin Efendi idam edilir. Ulemadan birinin, bir şeyhülislamın idam edilmesi dehşetle karşılanır. Şeyhülislamlığa ikinci defa şair Yahya Efendi atanır.

İstanbul'da sosyal ortam, iyilik ile kötülüğün başa baş yarıştığı karışık bir alandır. Devlet adamlarının rüşvet almasına göz yuman Kösem Sultan payın büyüğünü kendisine ayırırken diğer yandan da hayır eserleri yaptırır, İstanbul'un fakir semtlerini dolaşarak yoksul ailelerin kızlarına çeyiz hazırlattırır. Rüşvet veren kişiler de kaybettikleri parayı gittikleri yerde halkın sırtından çıkarır.

Esere renk katan kişilerden biri olan şair Nefi, Sultan Murad'ın işret meclislerinde aranan şahsiyetlerdendir. Padişah tebdili kıyafet ile dolaştığı İstanbul sokaklarında yanına çoğunlukla Nefi'yi alır. Övdüğünü yücelttikçe yücelten, yerdiğini yerin dibine geçiren bu güçlü şair padişaha karşı nankörlük eder. Kendisini akranı arasında yücelten, şairliğine hürmet eden Sultan Murad'ı çok ağır bir şekilde hicveder. Bu şiirin duyulmasını, bilinmesini istemeyen Sultan Murad Nefi'ye Kaymakam Bayram Paşa hakkında bir hicviye yazmasını söyler ve bu hicviye gerekçe gösterilerek Nefi idam edilir. Çıplak cesedine taş bağlanarak, çuvala konur ve gece Marmara açıklarında denize atılır.

10 Mart 1635'te Sultan Murad İran seferi niyetiyle taht şehri İstanbul'dan ayrılır. Tarihimizde "Revan Seferi" adı verilen bu ilk gazasında padişah geçtiği yerlerde kanlı bir iz bırakır. Solakbaşılardan Galatalı Ali Çelebi adlı ak sakallı emektar bir ihtiyarın, sefere memur edilmiş bir adamı İstanbul'da bıraktığı için başı vurulur. Manisa Sancakbeyi Duducu Hasan Paşa mertliği ile tanınmış biri olmasına rağmen gençliğinde dağlarda eşkıya ile dolaştığı söylendiği için padişahın gazabına uğrar ve iki bin neferle sefere katılmak isterken başı vurulur. İshaklı menzilinde padişahın geldiğini bildiği halde yolları temizletmemiş olan Karaağaç kadısı asılır ve böyle daha niceleri...Nihayetinde Revan önüne varılır, kale teslim alınır. Revan kalesi müdafii Tahmasb Kulu Yusuf Han padişaha sığınır, kendisine Halep valiliği verilir. Sultan Murad Revan Kalesi'ni aldıktan sonra İran'ın taht şehri olan Tebriz üzerine yürür. Bu arada İstanbul'a, fetih müjdesiyle beraber üvey kardeşleri Şehzade Bayezid ile Süleyman'ın idam fermanını gönderir. Halk bu zaferi kutlarken şehzadeler sarayda gizlice öldürülür. Sultan Murad İran'ın taht şehri Tebriz'i de alır. Dönüşte aynı kanlı izi bırakır, on vali ile on sancakbeyini idam ettirir.

Halep valisi olarak görevlendirilen İran Şahı Yusuf Han halkı bezdirdiği için padişaha şikayet edilir. Halep halkı bir cellat beklerken, Sultan Murad Yusuf

Han'ın incitilmeden İzmit'e götürülmesini, kendisinin dönüşte oraya uğrayacağını bildiren yazılı emir gönderir.

"Sultan Murad...gayetle makbulümdür...Benim nedimihassı, baihtisasımdır!..." dediği Yusuf Paşa'ya İstanbul'da kubbe vezirliği (devlet bakanlığı) verir.

İçki alemleri, eğlenceler, edebî sohbetler hatta Yusuf Han'ın tertiplediği aşk masallarından yola çıkılarak hazırlanan oyunlar... Sultan Murad sınırsız arzuların peşindedir, ihtisas sahibi has nedimim dediği Yusuf Paşa onu memnun etmek, eğlendirmek için "olmaz" ları olur yapar, kendisine hediye edilen koruda Sultan Murad için eşi benzeri olmayan, her tarafı zevkle ve bilgiyle döşenmiş bir sahil saray yaptırır:

"Sultan IV. Murad'a ferik dekorlar içinde nefis lezzetleri tattıran ve o genç ayyaş hükümdarın yorgun vücudunu billur bir hamam içinde altın lüleden dökülen gül suyuyla yıkatarak, dinlendiren Yusuf Han, sekiz on ay içinde öyle bir siyasi nüfuza, sahip olmuştu ki, mütehassıs has nedimin kapısı, bir hacet kapısı olmuştu. Başı daralan eli dolu olarak oraya koşuyordu." (K.S.c.1, s.328)

Yusuf Han'ın varlığı, padişah ve halk üzerindeki nüfuzu en büyük darbeyi Kösem Sultan'a vurur. Yusuf Han anne ile oğulun arasını açar; yaptığı hareketler, söylediği sözler ile öyle bir ortam oluşturur ki Sultan Murad ile Kösem Sultan artık iki hasım gibidir. Padişahın öz kardeşi Şehzade Kasım'ı idam ettirmesi aralarında büyük bir uçurum açar. Kösem Sultan, padişah oğlundan nefret etmektedir. 1638'de Sultan Murad Bağdat Seferi'ne çıkar. Kuşatmada Sadrazam Tayyar Paşa şehit olur, Bağdat müdafii Bektaş Han şehri teslim eder, Bağdat alınır.

1639'da İstanbul'a dönülür. İçkiye çok düşkün olan Sultan Murad'ın hastalığı gittikçe ağırlaşır:

"Hastalığı müthiş bir illetti, Emir Çelebi o hastalığa 'teşemmuu kebedi', karaciğerin mumlaşması dedi, kendisinden iki yüz sene kadar sonra da Avrupalı hekimler aynı anlamda o hastalığa 'Siroz' diyeceklerdi." (K.S.c.1, s.342)

16 sene 4 ay 29 gün padişahlık yapmış olan Sultan Murad öldüğünde henüz 30 yaşındadır. Yazar onunla ilgili son değerlendirmeyi şu sözlerle özetler:

"Vücut yapısıyla, yüz nakışı, güzelliği ve zekası Allah'ın lütfu, ihsanıydı. O kıymetleri bilgiyle süslemişti ve pervasız sapık zevkleri ve amansız kanlı istibdadıyla o kıymetleri elinden geldiği kadar lekelemişti. Romalı Julius Sezar'a benzer, küçülmemişti." (K.S.c.1, s.359)

Kocası I. Ahmed oğulları IV. Murad, II. İbrahim ve torunu V.Mehmed gibi dört padişah devrinde adından söz ettirmiş Kösem Sultan'ın etrafında türlü entrikaları, ihtirasları, saraydaki çıkmazları, halkın ayaklanmalarını, yer yer de güzellikleri dile getiren eserin 1. cildi IV. Murad'ın ölümüyle son bulur.

***

Eserin 2. cildi Sultan İbrahim'in tahta oturması ile başlar. Sultan İbrahim adil olmaya gayret eden şefkatli, iyi niyetli bir padişahtır. Annesi Kösem Sultan'ı çok sevmekle birlikte onun devlet işlerine karışmasından hoşlanmaz.

Sultan İbrahim döneminin en önemli olaylarından biri Girid Seferi'dir. Kaptanı Derya Silâhtar Yusuf Paşa'nın serdarlığında Osmanlı donanması bu büyük adaya çıkarma yapar. Venediklilerle denizde ve Girid adasında yirmi beş yıl sürecek kanlı savaşların bu ilk hamlesinde Hanya Kalesi Yusuf Paşa tarafından fethedilir. Fakat bir yıl kadar sonra bir sinir hastası olan padişahla yaptığı sert bir münakaşanın ardından Yusuf Paşa idam edilir.

Osmanlı Devleti en zor dönemlerinden birini yaşamaktadır. Rüşvetle tayin olunan insanlar, gittikleri yerde halka zulmetmekte, rüşvetle giden parayı masum insanların sırtından çıkarmaktadır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde isyanlar baş göstermiş, Sükût Dağı'nda Karahaydaroğlu isimli biri padişahlığını ilân etmiştir. Saraydakiler bütün bu olaylara kayıtsız kalmış, kendi menfaatlerine dokunulmadığı müddetçe tepki göstermemiştir. Saray, "masalcı", "kurşun dökücü", "rastıkçı", "allıkçı", "ağdacı", "kına yakıcı" gibi isimler taşıyan mahalle kadınlarının uğrak yeri olmuş, hatta padişahın gözdesi olmuş bazı kadınlar rüşvetle mansıb ayarlayacak kadar ileri gitmiştir.

Kösem Sultan'ın himayesinde tahta oturan Sultan İbrahim, bu kadınların da etkisiyle annesinden uzaklaşmış, devlet yönetimine müdahale etmesine mani olmak için Kösem'i Topkapı Sarayı dışında bir köşke göndermiştir. Kösem Sultan için bir sürgün olan bu gidiş, intikam arzularının şahlandığı bir felaket döneminin başlangıcı olmuştur.

Hazine zor durumdadır. 1647'de bütün valilere ve sancakbeylerine padişaha bayram harçlığı göndermeleri emredilir. Aslında bu bayram harçlığı meselesi, müzayede yoluyla arttırılmış rüşvetle kazanılan beylik ya da valilik gibi makamlar için katmerli rüşvetten başka bir şey değildir, çünkü vermeyenlerin azledilecekleri gün gibi aşikârdır.

Sefalet yalnızca maddi yönde değildir. Sivas valisi Vardar Ali Paşa'nın ayaklanarak celâlilere katılmasına sebep olan vaka hayli sefihtir. Devrin vezirlerinden İbşir Paşa'nın söz bilir, güzelliği dillere destan nikahlı karısı Sivas'ta bir akrabasının yanında kalmaktadır. Bu kadın Sivas valisinden, padişahı eğlendirmek üzere saraya istenir. İnsanların namusuna kadar uzanan bu şirretliği hazmedemeyen Vardar Ali Paşa isyan eder, ayaklanma bastırılır ve tuhaftır ki İbşir Paşa'nın karısının namusunu ve onurunu korumak için baş kaldıran Ali Paşa, yine İbşir Paşa tarafından idam edilir.

1648'de İstanbul'da büyük bir deprem olur. Halk İstanbul'un dörtte birini yerle bir eden bu depremi kıyamet günü nişanı olarak görür.

İstanbul, maddi manevi sıkıntılar içinde iken Kösem Sultan'ın yeniçeri ağalarını arkasına alarak hazırladığı askeri hükümet darbesi ile Sultan İbrahim tahttan indirilir, oğlu IV. Mehmed- yedi yaşında bir çocuk padişah olarak-yerine geçirilir. Sultan İbrahim tümüne kafes denilen bir dairede bir odaya kapatılır. Yeniçeriler ve halk buna razı değildir. Sultan İbrahim yaşadıkça her an askerin ve halkın ayaklanacağını ve kendilerinin can güvenliğinin olmadığını düşünen Kösem Sultan ve yeniçeri ağaları onun idam edilmesine karar verir. Şeyhülislamdan fetva istenir ve Şeyhülislam Abdürrahim Efendi Sultan İbrahim'in idamının caiz olduğunu bildirir. Sadrazam Sofu Mehmet Paşa, Müftü Abdürrahim Efendi, Rumeli Kazaskeri Aziz Efendi ve dört büyük yeniçeri ağası Sultan İbrahim'in katilleri olarak tarihteki yerlerini alırlar. Kösem Sultan ise olayların baş aktrisi ve evlat katili bir ana olma hüviyetini taşır.

Sultan İbrahim'in ortadan kaldırılması meselelerinin çözülmüş olması anlamına gelmez. Kösem Sultan saraydaki nüfuzunu yeniden sağlamlaştırmış, ocak ağaları da bir müddet için hükümran olacakları devri başlatmışlardır, fakat ne yazık ki hazinede askere verilecek cülus bahşişi dahi kalmamıştır.

Eserin en son bölümü "Kösem Koca Valide Sultan-Sultan IV. Mehmed'in ninesi" başlığını taşır.

Yazar Kösem Sultan'ın hayat hikayesi ile bağlantılı tarih notlarını vermeye devam eder. Anadolu'da isyanlar devam etmektedir ve İstanbul'da da aylığını alamayan asker perişandır.

Bu arada kayda değer en önemli olay "Atmeydanı Vakası" olarak da bilinen, sipahiler ile yeniçeriler arasında gerçekleşen şehir cengidir. Her iki tarafın "Allah Allah" nidaları ile birbirine saldırdığı bu vaka, Sultan İbrahim'in kanına

giren vezir ve müftünün azledilmesi ve kendilerine haklarının verilmesi için ayaklanan sipahilerin, korkunç bir şekilde hezimete uğraması ile biten büyük bir faciadır. Devrin bir vakanüvisi bu olayla ilgili olarak şunları kaydeder: "Hele şeyhülislamın oğlu olan Galata Kadısı Mehmed Efendi görülecek kılıktaydı, üstüne zırh giymiş, başına miğfer geçirmiş, yanında aynı kılıkta yirmi nefer içoğlanıyla kadı efendi sanki Engürüs cengine gidiyordu." Aralarına sokulan fitne ile kardeşin kardeşi kırdığı, yüzlerce sipahinin katledildiği bu vakanın başlamasında Kösem Sultan'ın da payı büyüktür.

Artık Kösem Sultan ile onun iyi anlaştığı ocak ağalarının Osmanlı Devleti'ne kesin şekilde hakim oldukları bir devir başlamıştır. Kösem Sultan devlet divanına açıkça katılacak kadar ileri gitmiştir. Bir devlet divanına katılan ilk kadın Kösem Sultan'dır.

Ne var ki işler Kösem Sultan'ın düşündüğü gibi yolunda gitmez. Daha küçük bir çocuk olan padişah IV. Mehmed ninesi Kösem Sultan, annesi Turhan Sultan ve vezirin yönlendirmeleri ile karar vermek durumundadır. Devleti yönetmenin hazzını kimseyle paylaşmak istemeyen, otoritesini sarsacak en ufak pürüzden hoşlanmayan Kösem Sultan ile valide Turhan Sultan'ın arası bir zaman sonra açılır. Kösem artık kendi sözünü dinlemeyen padişah IV. Mehmed'in vücudunu ortadan kaldırmayı ve kendisine sadık olacak bir diğer torununu tahta geçirmeyi, kendi nüfuzundan çıkmayacak bir valide sultan ile saltanatına saltanat, gücüne güç katmayı planlamaktadır. Sultan IV.Mehmed'in sünnet düğünü, Kösem'in amacına ulaşması için mükemmel bir fırsat olmak konumundadır.

Adamları ile harekete geçen Kösem, çocuk padişaha düzenlediği suikastte başarılı olamaz. Sadrazam Kara Murat Paşa'nın bu feci durumu fark etmesi Kösem'in tezgahını bozar. Bütün bu fenalıklara rağmen sünnet düğünü bir padişaha yakışacak derecede güzel olmuş, yıllardır gülmeye hasret kalmış halk kısa bir zaman için de olsa eğlenmiştir:

"Halk, Sultan I.Ahmed'in ölümünden beri, otuz yıldan fazla böyle bir eğlenceye hasret çekiyordu.

Bir delinin tahta çıkmasıyla bir ihtilaller ve anarşi devri başlamıştı. Genç Osman'ın feci ölümü, Yedikule cinayeti; Hafız Ahmed Paşa ile Musa Çelebi'nin, Hasan Halife'nin, Defterdar Mustafa Paşa'nın vahşiyane öldürülmeleri; büyük yangın;

Sultan IV. Murad'ın amansız kanlı istibdadı altında yaşanan yıllar, Sultan İbrahim'in öldürülmesi, Atmeydanı Cengi hatırlandıkça tüyler ürperten vakalardı.

Girit Adası'nda kanlı bir cenk devam edip gidiyordu...Anadolu ve Rumeli'de yollar eşkıya tarafından tutulmuş...soygun ve kan bir yana, ırz ve namusa tecavüzün adı şakilerin ağzında "kasık mancası" olmuştu." (K.S. c.2, s.330)

Yazar tafsilatlı bir şekilde anlattığı Osmanlı Hanedanı'nın elli yılını böyle özetler.

Düğün olayından bir müddet sonra Kara Murad Paşa da sadrazamlıktan çekilir. Padişahından azledilmesini isterken söylediği sözler hayli ilginç, ibret vericidir:

"-Şevketli Hünkârım... dedi. Bir devlette, memlekette beş sadrazam olmaz.. mührü hümayunun bendedir ama, Koca Valide Sultan, Koca Bektaş Ağa, Karaçavuş Mustafa Ağa, Çelebi Mustafa Ağa hepsi birer sadrazamdır... Aciz kaldım...Al mührünü dilediğin kuluna ver..." (KS., c.2, s.342)

Mühür Melek Ahmed Paşa'ya verilir. Bu arada Kösem Sultan ile ocak ağaları rüşvet alarak, bir taraftan da devlet nüfuzunu kullanarak ticarette adeta bir çete kurmuşlardır. İnsanların bir çoğu yokluk içinde yaşarken onlar altın ve mücevher sandıklarını koyacak gizli mahzenler bulmakta sıkıntı çekmektedirler.

Bütün bu olayları seyredermiş gibi görünen, sessiz yığın sûretinde olan halk aslında içten içe isyandadır. Çok geçmeden, İstanbul'da halk ve esnaf ihtilâli baş gösterir. Halkın sinesinde bir isyan, bir acı; dilinde şu ilahi vardır:

"Nâgah açılır perde
Derman erişir derde
Görelim mevla ne eyler
Ne eylerse güzel eyler"

Bu ilahi 1651 Ağustos ihtilâlinin parolası olur.

Sarayda ise torunu IV.Mehmed'i zehirleyerek öldürmeyi planlayan Kösem Sultan yine başarısız olur. Kösem pes etmez, yeniçeri ağalarıyla anlaşarak bir gece yeniçerilerin sarayı basmasını ve padişahı teslim almasını ister. Düşündüklerini o gece sahneye koymayı planlayan Kösem Sultan saraydaki adamlarını ve baskın için açık tutulması gereken konumları hazırlar. Fakat bu durumdan padişah haberdar edilir. O gece beklenenler olmaz. Padişah IV.Mehmet ninesi Kösem Sultan'ın

idamı için emir verir. Kimse bu emri gerçekleştirmeye cesaret edemez. Saraydaki görevlilerden Kuşçu Mehmed bu emri yerine getirir. Hicri 16-17 Ramazan 1061, milâdi 2-3 Eylül 1651'de Kösem Sultan ferman ile boğularak öldürülür. Yakınları ve çok iyi anlaştığı yeniçeri ağaları da vakit geçirmeden idam edilir.

Kösem Sultan'ı öldüren Kuşçu Mehmed, onun Afro adıyla yaşadığı, çocukluğunun geçtiği Milo Adası'nın voyvodalığına tayin edilerek ödüllendirilir. Eser bu hayat hikâyesinin başladığı yerde, Milo Adası'nda son bulur.

Kişiler: Esere adı verilen Kösem Sultan, anlatılan vak'aların merkezinde duran kişidir. Onun hayatındaki önemli değişikliklere göre bölümlere ayrılan eserde ikinci ve üçüncü derecede ön planda olan kişiler sürekli değişmektedir.

Afro: Başkahraman Kösem Sultan; birinci bölümde Afro, ikinci bölümde Hatice, üçüncü bölümde Hatice Mahpeyker ve Kösem Haseki Sultan, beşinci bölümde Kösem Valide Sultan, altıncı bölümde Kösem Koca Valide Sultan isimleriyle karşımıza çıkar.

Onu tanıdığımız ilk bölümde Afro, on üç yaşında bir Rum kızıdır. Giriş hükmünde diyebileceğimiz bu ilk kısım romanın diğer bölümlerinden oldukça farklıdır. Milo Adası'nın tamamen Rum olan halkı, onların yaşam şartları, ilişkileri, kısmen gelenekleri ele alınmaktadır. Yazarın asıl niyeti okuyucuyu başkahraman ile tanıştırmaktır. Yazar Afro'nun güzelliğini Afrodit ile yan yana getirmekle etkili bir giriş yapar:

"Bugün Paris'te Louvre Müzesi'nde eski Yunan güzelliğinin bir şaheseri olarak dünyanın hayran hayran seyrettiği "Afrodit" heykeli, o tarihte bu adacığın toprakları altında bir sanat definesi olarak yatıyordu. Fakat bu küçük adada on üç on dört yaşlarında bir kızcağız vardı ki, Eski Yunan'ın şehvet ve garam mabudesi Afrodit "Olimpos" tan yer yüzüne inmiş sanılırdı. Köpüklü bir denizin sahile attığı bir istiridyenin sedef kabukları arasından çıkmış bir inci gibiydi." (K.S., c.1, s.16)

Afro'yu gözümüzde canlandırmak için bir inciye benzetilmesi kafi değildir. Kalemini usta ellerin tuttuğu bir fırça gibi kullanan yazar Afro'nun portresini çizer:

"Afro on üç on dört yaşlarındaydı, fakat gelişmiş, serpilmiş bir vücudu vardı; derisi mat beyazdı; yüzü, boynu ve göğsü, kolları ve bacakları deniz güneşinde yanmış, gül yaprağı gibi gövermişti. İki kalın örgü halinde beline kadar inen saçları ipek gibi yumuşak ve kömür gibi karaydı. Ağzı burnu, az büyükçe ağzı,

yanaklarının çukurları ve alt dudağının kıvrımı, ırkının has damgalarındandı. Elleri bir delikanlı eli ve ayakları bir delikanlı ayağı dökümünde, iri kıyımdı ve kalem kalem parmaklıydı.." (K.S.,c.1, s.16)

Güzel olduğu kadar zeki, duygulu bir kız olan Afro, ana dilini adalı ağzıyla konuşmaktadır. Rumca'nın kabacası olan bu dil, Afro'nun sesinde bülbül şakıması gibidir. Hemen bütün Değirmenlik halkı gibi Afro'da Türkçe bilmez, fakat diğer kadınlar ve kızlar gibi "şeker, kaymak, bal, gül, melek, aşk, yanmak" kelimelerinin manasını çok iyi bilir.

Güzellik belki de birçok kadına lutfedilmiş bir nimettir, fakat çekicilik dediğimiz cinsi cazibe, gönül deryalarını bulandıran başkalık, herkeste olmayan bir haldir. Afro diğer kızlar gibi giyinir; ama onlardan başka görünür:

"Etekleri ile göğsü yakası işlemeli ve kolları kısa entarisinin bezi adanın el tezgahlarında dokunmuştu: ince beline kuşak sarar, kuşağının üstüne de işlemeli bir kemer bağlardı. Yeni gelişen göğsü, kıvrak ve oynak kalçaları, uçar gibi yürürken savrulan etekleriyle, erkeklerin gözlerini üstüne çeken bir tılsımı vardı." (K.S.,c.1,s.16)

Afro'nun etrafında yerlerini alan diğer şahıslar; babalığı Zangoç Andon, Afro'ya âşık keçi çobanı Pidakis, yine Afro'ya âşık olan Yeniçeri Ali, Afro ile evlendirilmek istenen Panayoti, Panayoti'nin babası zengin Kir İspiro, Pidakis'in dostu Lefteri, Afro'ya arkadaşlık yapan küçük çocuk Andriya, adada efsunlu bir kadın olan Deli Mariya ön planda olmak üzere papaz, Lefteri'nin annesi Evangelik, adanın kadınlarından Persefoni, kasabanın ihtiyarlarından Balıkçı Zafiri, meyhanedeki uşak Pedimu ve adanın diğer insanlarıdır.

Zangoç Andon: Afro'nun babalığıdır. Annesini hayal meyal hatırlayan, babasını hiç görmemiş olan Afro'yu o büyütmüştür. Çok fakir olmasına rağmen Afro ile annesini evine kabul etmesi onun iyi yürekli bir insan olduğunu gösterir. Kasaba halkı tarafından da sevilen bu kişi, bir din adamı olmasına rağmen vaktinin çoğunu meyhanelerde ve kocalarından intikam almak isteyen kadınların yanında geçirir:

"Kendilerini kiliseye gelmek için zorlayan seksenlik papazın hiddetini yatıştırdığı için adalılar tarafından sevilirdi. Bazı geceler, kasabanın kenarındaki fıstık çamları altında işlediği günahları görmezlikten gelirler: 'Andon Sudaru da bizim gibi insandır!...Tadacak tattığımız lezzetlerden...', derlerdi. " (K.S.,c.1,s.15)

Afro ve kendisi için çok daha rahat, paralı bir hayat düşleyen Andon Sudaru üvey kızını, kasabanın zenginlerinden zeytinci Kir İspiro'nun konuşmaktan aciz oğlu Panayoti'ye yüklü bir servet karşılığında verir. Bu menfaatçi, çirkin hareket, suyun yatağını değiştiren ilk hamle olur. Çünkü üzerinde pazarlık yapılan Afro "salyangoz" lakaplı Panayoti'nin karısı olmamak için tek çareyi kaçışta bulur. Bu kaçış da ona yeni bir hayatın kapısını açacaktır.

Keçi Çobanı Pidakis: Okuyucu onu güzel sesi ve Afro'ya olan aşkı ile tanır. Sevgilisinin küçücük bir hareketi, bir bakışı ya da bir duruşu gönlünde sarsıntılar yapacak kadar duygulu, hassas, şair ruhlu bir delikanlıdır.

Pidakis adanın en zengini zeytinci Kir İspiro'nun keçi çobanıdır. On dokuz yaşında "diri, tığ gibi, sırım gibi" dir:

"Pidakis Eski Yunan'da gelseydi...heykeltraşlar model olarak onu paylaşamazlardı. Onu çırılçıplak soyarlar ve ellerine taşçı kalemlerini alarak mermerlerini yontmaya başlarlardı, ama yaptıkları heykellerin hiçbiri "Çoban Pidakis" olmazdı, ya bir Apollon ya bir Hermes ya bir Adonis ya bir Ares olurdu. Mabutlaşırdı..." (K.S.,c.1,s.19)

Bu güzel yüzlü, güzel sesli aşık yalnızca şarkı söylemez, sarhoşsa ve coşmuşsa bir köçek ustalığı ile oyun oynar. Yetenekleri yönünden zengin olan Pidakis'in talihi fakirdir. Dört yaşında kimsesiz kalan bu çocuğu arkadaşının annesi büyütmüştür.

Yeniçeri Ali: Pidakis Afro'yu yürekten sevmiştir. Fakat ona pervane olan yalnız Pidakis değildir. Osmanlı Devleti'ni adada temsil eden yeniçerilerden biri olan Yeniçeri Ali aynı tutkuyla Afro'ya bağlanacak; hatta bütün ada halkı ileriki bölümlerde Afro'nun geçmişine gömülürken Yeniçeri Ali zaman zaman kendini hissettiren varlığı ile genç kızın hayatını etkileyecektir. Nasıl bir insandır Yeniçeri Ali?...

"Bol ışıklı ve tatlı bakışlı, menekşe rengindeki iri gözler...koyu kumral kirpikler, kaşlar ve aynı renkte kıvır kıvır bıyıklar...düzgün bir burun ve sevişme isteği dolu büyük bir ağız...çenenin düzgün kıvrımı altında cilalı ve uzun bir boyun...Heykel gibi vücut yapısına hâkim ne güzel bir başı vardı yeniçerinin...Bembeyaz bir gömleğin açık yakasından görünen geniş göğsünde bir kızın başı ne kadar rahatlık ve güvenle yatabilirdi." (K.S.,c.1, s.61)

Yeniçeri Ali ve Pidakis.. güzellikte denklerdi belki, fakat ayakları yalın Afro için Yeniçeri Ali daha başka, daha güvenli bir gelecek olacaktı.

Delikanlılar içinden kısa bir sürede seçim yapmak zorunda olan Afro'nun kalbi kararını Yeniçeri Ali'den yana vermiştir.

Kir İspiro'nun Oğlu Panayoti: Panayoti'ye gelince... o zengin, beceriksiz çirkin olan tiptir. İyiler tanrılar ve tanrıçalar ile kıyaslanırken kötü olanın, hepten kötü ve çirkin olması yazarın kahramanlara fazlaca müdahalesi olarak değerlendirilebilir.

Lakabı "Salyangoz" olan Panayoti, bir gözü şaşı, kulakları iki yana kepçe gibi açık, dişleri kapkara, yüzü çirkin hatta iğrenç, bunamış bir zavallıdır.

Mariya Ana: Cadı, sihirbaz belki de falcı ya da ermiş... Ne olduğuna karar verilememiş. Yıllar önce kocası olduğu tahmin edilen bir adamla adaya gelmiş, oraya yerleşmiş:

"...Korkunç bir uçurum. Orada yanık bir ceviz ağacının üstündeki kulübesinde bir deli karı otururdu; "Deli Mariya", "Sarhoş Mariya" "Mariya Ana" "Sihirbaz Karı", "Ceviz Ağacı Büyücüsü" "Ceviz Ağacı Cadısı" derlerdi. Ada halkı, ondan hem nefret eder hem de çok korkardı." (K.S.,c.1, s.20)

Ruhaniyetinin gücüyle korku ve ürperti veren Mariya Ana yaşlı ve çirkin görüntüsüyle de insanları kendinden uzak tutar.

Servetine karşılık Afro'yu oğluna almak isteyen Kir İspiro; Afro'ya arkadaşlık eden, ona Pidakis ile Yeniçeri Ali'den ve kasabada olanlardan haberler getiren dilbaz, neşeli çocuk Andriya; seksenini aşmış bir ihtiyar olan papaz; namuslu, yetim hakkını koruyan, Pidakis'e de annelik yapan Lefteri'nin annesi Evangelik, adada kimse tütünün ne olduğunu bilmezken, tütünün ilk içicilerinden olan bir tiryaki Baba Zafiri, sarhoş kocasını kapıda bırakıp eve başka bir erkek alan Persefoni ve onun ayyaş kocası Kozma, zengin bir zeytinci olan Kir Miloris, Andriya'nın babası Pandeli, Pidakis'in tek yakın dostu olan mert Lefteri, meyhaneci Saranda Kaptan'ın oğlu Nikoli ve değirmenci Kir Vasilaki'nin oğlu Kiryakos, atmış yedi yaşında iken bir erkek evlat sahibi olan Kör Yani Skolaros; bir fırtınada ölen Yani Kir Aleksandros, bir balık tuzlayıcı olan Zafiri, meyhaneci çırağı Pedimu ve dedikodudan hoşlanan ada halkı şahıs kadrosunun arka planını oluşturur.

Eserin II. bölümünde şahıs kadrosu tamamen değişmiştir.

Başkahraman Afro boğulmak üzere iken, korsan takibi vazifesini bitirerek İstanbul'a dönen bir Osmanlı harp gemisinde bulunanlar tarafından fark edilir. Geminin kaptanı Hüsam Reis Afro'yu çok sever, onu ölen kızı Ayşe'nin yerine koyar ve Afro'ya **Hatice** adını verir.

Hatice'nin Hüsam Reis'in evindeki hayatını ve saraya girdiği ilk günleri anlatan bu bölümde şahıs kadrosu Hatice'nin yeni ailesi ve saray halkından birkaç kişi olarak ayrılabilir.

Afro'nun yeni hayatına Hatice adıyla attığı ilk adımlar şu cümlelerle verilir:

"...Sanki o gün doğmuş, çarçabuk büyümüş, geçmişle ilgisi kalmamıştı, on beş yıllık hayatını tüm olarak unutmak, bütün hatıraları kafasından silip, kazıyıp atmak lazım geldiğine inanmıştı. Gemide yalnız Hüsam Reis'le konuşuyordu ve Rumca konuşuyordu ve muhakkak olacaktı ki ilk işi o dili de unutmak ve Türkçe öğrenmek olacaktı." (K.S.,c.1, s.87)

Öz babasını hiç tanımamış olan Hatice şimdi Hüsam Reis'e baba demektedir. **Hüsam Reis** kısaca şu cümlelerle anlatılır:

"Kırk yaşlarında, uzun boylu, temiz ve güzel yüzlü, kara bıyıkları dudaklarının iki yanından aşağıya doğru sarkmış, sakalı tıraşlı, adı da Hüsam Reis'ti. Tersane'nin en değerli kaptanlarındandı." (K.S.,c.1, s.78-79)

Hatice'nin ilk görüşte "anacığım" diyerek boynuna atıldığı Hüsam Reis'in eşi **Rebia Hatun** bu sıfata layık hoş bir hanımdır:

" ...uzun boylu, güçlü kuvvetli, güler yüzlü, sevimli ve hamarat, temiz ve tutumlu bir ev kadınıydı. Mahallesi'nin hatırı sayılır kadınlarından biriydi. Fakat şöhreti semtinin hudutlarını aşmış, en kibar ve yüksek muhitlere varınca koca İstanbul'a yayılmıştı: Reis karısı Rebia Hatun, şeyh babasından nefes almış bir kadındı, "hasta okuyucusu" ydu ve şifa niyetinde okuduğu hastalardan, zengin fakir, asla para almazdı. Ve çağrılan hastalara gitmek için asla nazlanmazdı. Ve gittiği konaklarda, saraylarda, fukara evlerinde, kulübelerde, daima vakarlı, terbiyeli, müşfik kadındı...." (K.S.,c.1,s.89)

Evin diğer ferdi **Uşak Cafer**'dir. Saf, çalışkan, sadık bir insan olan Cafer evin erkek evladı gibidir. Delikanlılığa henüz geçtiği halde kılığına kıyafetine pek dikkat etmez:

"Uşak Cafer vücut yapısı düzgün, yüzü de temiz, hatta güzelce, yeni tüylenmiş gayet civelek oğlandı, ama haylaz, çapkın değildi;

...

Hırpani, çapaçul oğlandı, şalvarının, donunun paçalarını, gömleğinin, mintanının kollarını ilk giydiğinin yerine mutlaka bir yere iliştirir, takar, yırtardı. Ayaklarında sanki dişi vardı, pabuç, yemeni, kışın da çorap dayanmazdı. Kolayı takunyada bulunmuştu, onun da tasmaları kopardı." (K.S.,c.1,s.93)

Evde bir de Habeş halayık **Lalifer** vardır. Hüsam Reis'in ağzından bu iyi yürekli kadın "melek" diye tanımlanır:

"...Biri de Arap karısı, kapkara, adı, adı sen ona "Bacı" diyeceksin. Dünyada melek üç ise ikisi onlar." (K.S.,c.1,s.85)

Saray ve saraydakiler ağırlıklı olarak 3. bölümde esere girer. Bu bölümde Sultan III. Mehmed'in vefatından önce rahatsızlığı nedeniyle Rebia Hatun saraya çağrılmış, padişahın o gece vefatıyla Sultan I.Ahmed padişah olmuş ve bu esnada Hatice'yi görerek, onu sevmiştir. Saraya atılan bu ilk adımda yazar bize **Sultan III. Mehmed** hakkında uzun, tafsilatlı bilgi verir:

"...Bu iki kadın, kocalarının 8 sene 11 ay sürmüş olan padişahlığı zamanında haseki sultanlıklarının tadını tatmamışlardı. Haremi Hümayun Valide Safiye Sultan'ın sonsuz nüfuzu altındaydı. Ölümünde 38 yaşında genç bir adam olan Sultan III.Mehmed en az babası kadar kadın düşkünüydü, fakat kafasını istifraş ettiği cariyelerin isimlerini bellemek için hiç yormadan hepsini taktığı lakaplarla bilirdi: "Allı", "Morlu", "Dilbilmez", "Uzun Çerkez", "Benli". "Sürmeli", gebe kalıp padişaha evlat doğuranlar bile yine o lakaplarla anıldılar. Mehmed'in üç oğlunun üçü de babaları padişah olmadan doğmuşlardı. Manisa'da; yaş sırasıyla Mahmud'un anası Sırmalı Haseki, Ahmed'in anası Benli Haseki, Mustafa'nın anası Sürmeli Haseki.

Sultan Mehmed padişah olduğunda, saray korkunç bir faciaya sahne olmuştu. 103 kardeşinden o gün, 24 kız ve 19 erkek, 43 tanesi hayattaydı. Kızlar Eski Saray'a gönderilmiş, 19 oğlan da o gün boğularak öldürülmüştü. Kardeş katili padişahların en gaddarı olan Sultan Mehmed ölümünden sekiz ay kadar önce de evlat katili olmuştu, büyük oğlu ve veliahdı şehzade Mahmud'u idam ettirmişti..." (K.S.,c.1,s.98)

Yazar, **Safiye Sultan**'ı anlatırken saraya giren bir kadının hayat seyrini, derleyip toplayıp çarpıcı bir şekilde vermiş olur:

"Safiye Sultan, kocası III.Murad ve oğlu III. Mehmed zamanlarında saltanat sürmüş bir kadındı. Aslı Venedikliydi, bir asilzade kızıyken korsan eline düşmüş, Osmanlı Sarayı'na satılmış, bir bakire olarak şehzade koynuna konmuş, gebe kalınca nikâh kıyılmış, kocası tahta çıkınca haseki sultan olmuş, oğlu padişah olunca valide sultan olmuş, o gece onun da ölümüyle bir anda bir hiç oluvermişti. O gece hem oğluna ağlayacaktı, hem de kendi bahtına, sabaha kadar zatî eşyasını toplayacak ve ertesi sabah erkenden İstanbul'da Beyazıt'taki Eski Saray'a gönderilecekti." (K.S.,c.1,s.97)

Padişahlığa yükselirken aşka da erişen **Sultan Ahmed**, muhabbet ilmine vasıl olmakla, sahip olduğu ilimlere ruh giydirir:

"On dört yaşındaki Sultan Ahmed baharda yeşeren fidan gibiydi. Bir yandan vücutça serpilirken, bir yanda da hocalarından Arapça, Farsça, edebiyat, vezin, kafiye, tarih ve dinin akidelerini öğreniyordu. Fakat bir de "aşk ve muhabbet ilmi" vardı, o ilmin hocası, üstadı yoktu. Onu insana hava, su, rüzgar, ışık, koku öğretirdi." (K.S.,c.1, s.102)

Yeni bir isimle, yeni bir kimlik.. Hatice saraydadır artık. Bir padişahın evlenme teklif ettiği güzel kız.. saraydaki adıyla **Hatice Mahpeyker**..Yazar sadece onun güzelliğinden bahsetmez; adım adım, Kösem Sultan'ın hayatı ile birlikte karakteri de gözlerimizin önüne serilir:

"Saftı, ama muhakkak ki çok zekiydi. Girdiği sarayda, kocasının aşkı kadar kaynanasının sevgisi de büyük desteği olacaktı. Onun içindir ki valide sultana nasıl hitap edileceğini bir türlü becerememiş, Handan Sultan'a daima sıcak laubalilikle "Sultan Anacığım " diyordu." (K.S., c.1,s.108)

Kösem Haseki Sultan adını taşıyan bölüm Sultan I.Ahmed dönemini anlatır. Ağırlıklı olarak saray, Zindan adlı meyhane ve Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî Efendi'nin tekkesinde geçen olaylar; yaşadığı mekanın ruhunu taşıyan şahıslar tarafından yönlendirilir.

Saray çok şey demektir; fakat akla gelen ilk unsur bir ihtişamın eşliğinde, önde olma yarışıdır. Küçüğünden büyüğüne saray halkının ruhuna sızmış olan bu hırs en bariz şekilde cariyelerde kendini gösterir. Çok güzel bir Gürcü kızı olan **Destiyar** Kösem Sultan'ı padişahın gözünden düşürmek için elinden geleni yapar. Sultan Ahmed'e ilk erkek evladını doğuran **Mahfiruz** daha arka planda duran bir şahıstır:

"...Çerkez asıllı olan o kız, 3 ekim 1604'te çocuk padişahına ilk erkek evladını doğurdu ve nikâh kıyılarak Sultan Ahmed'in ikinci haseki sultanı oldu. Çocuğa hanedanın ulu ceddinin adı kondu "Osman" ismi verildi. (K.S., c.1,s.113)

Saraya girince Mahpeyker adını alan Hatice'ye Sultan I.Ahmed "**Kösem**" diye hitap eder. Onu bu isimle çağırması sebepsiz değildir. Mahpeyker Sultan'ın zekası ve güzel söz söylemedeki hünerine hayran olan Sultan Ahmed ona "en önde giden" anlamına binâen "Kösem" adını verir.

Meyhane tipleri ise Gürcü Hüsrev Ağa ile Yeniçeri Ali, yeni adıyla Deli Aşık Hamlacı Ali'dir.

Gürcü Hüsrev Ağa; Kösem Sultan'ın geçmişini öğrenerek bundan istifade etmeye çalışan ahlâken düşük karakterde bir insandır: "Sarayda namlı bir silahşör olan Gürcü Hüsrev Ağa otuz yaşlarında yakışıklı bir adamdı, fakat hareket ve ülfetleriyle makbul kişi değildi. İçki düşkünlüğü eğer bir kabahat ise, öbür türlü rezaletlerinin yanında en hafifiydi." (K.S.,c.1,s.123)

Yazar Hüsrev Ağa'yı tasvir ederken roman kahramanlarının "hayali" olmadığını düşünürüz. Şahıslar arasındaki bağlantılar, onların katıldığı seferler, sarayda gerçekleşen hadiseler bütün bunların gerçek olduğuna dair okuyucuyu ikna edicidir.

Deli Aşık Hamlacı Ali ise ilk bölümde tanıdığımız Yeniçeri Ali'dir. Afro'nun aşkı ile meczub olup meyhanelerde teselli arayan bir karakterdir:

"... sazı meyhanede asılıydı. Taş merdivenden ağır ağır iner, merdiven alt basamağında durur ve bir nara atardı: "offf !... of !..." derdi, sonra şu kıtayı okurdu:

Geldi Ali divanesi
Yanmış gönül viranesi
N'oldu acep n'oldu acep
Bin güzelin bir danesi!..
Zindan gerek divanenin
İstanbul'da meyhanesi..." (K.S.,c.1,s.122)

Fakat teselli bulduğu yer meyhane değil, tekke olur. Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî Efendi'nin tekkesi darda olanın canına yetişen bir "dârülaman" dır. "Kutbi zaman" olan Şeyh Efendi uzun bir tasvirle okuyucuya tanıtılır:

Aziz Mahmud Hüdaî Efendi: "Mutasavvıf, şair, bestekâr, güzellik aşığı Aziz Mahmud Hüdaî Efendi, 1606-1607 yılları arasında 65 yaşlarındaydı. Orta boylu, seyrek sakallı çok tatlı konuşan, nazik, şefkatli, fakat yüzünde öyle sihirli bir

ülker vardı ki huzuruna çıkan önce şöyle bir titrerdi ve sonra o ülkerin cazibesine kapılırdı. İmanın nurunu cehlin gılzetiyle karartmış ham sofular, yobazlar ise onu sevmezler, ama ondan korkarlardı" (K.S.,c.1, s.137)

Dindar ve şefkatli bir padişah olan **Sultan Ahmed** de Aziz Mahmud Hüdaî Hazretlerine son derece hürmet eder ve onun hayır dualarını almaya çalışır. Sultan Ahmed "zamanımızın kutbudur" dediği şeyh hazretlerine "pederim" diye hitap eder ve onu ziyarete gittiği zamanlarda şeyhin aptes suyunu dahi kendi eliyle döker.

Tekkede bahsi geçen diğer iki isim **Derviş Süleyman** ve **Hafız Kumral**'dır. Hafiz Kumral, tekkenin zakirbaşısı, musikişinas ve bestekârdır. Derviş Süleyman ise onun en yakın dostudur.

Dul Kösem Sultan başlığını taşıyan 4. bölüm Kösem Sultan'ın eşi Sultan Ahmed'in vefatıyla Eski Saray'a gönderildiği Sultan I.Mustafa ve Sultan II.Osman dönemlerini anlatır.

Kösem Sultan bu bölümde biraz arka plana çekilmekle birlikte yine de önemli bir konumda bulunmaktadır. Olayların seyrinde etkileyici durumunda değildir; fakat Kösem Eski Saray'da olduğundan, olaylardan kendisini haberdar etmek için Yeniçeri Ali tarafından-kimliğini belli etmeden-gizlice gönderilen mektuplar, aslında okuyucuya gönderilmektedir. Bu durumda "mektup" unsuru esere gizem katarken, Kösem Sultan'ın içinde bulunduğu durumu, -okuyucuyu da gelişen olayların seyrinden haberdar etmek bakımından - anlamlı, faydalı kılar.

Sultan I.Mustafa, Sultan I.Mustafa'nın anası, Sultan II.Osman, Sultan II.Osman'ın hocası Hoca Ömer Efendi ve ihtilalciler bu bölümde ön planda olan şahsiyetlerdir.

Sultan I. Mustafa: Sultan Ahmed'in ölümüyle küçük kardeşi Sultan Mustafa tahta geçer. Akli dengesi yerinde olmadığı söylenen bu kişi kısa bir süre de olsa padişah olmuştur:

"Yeni padişah, Sultan Ahmed'in küçük kardeşi Sultan Mustafa için "Yirmi beş yaşlarında bir tüvana şehzadeymiş" deniliyor. Yüzünü Enderun'da bile gören yoktu; "Bir tüvana şehzadeymiş ama, Meczubülhisal, Evliyaullah'tan imiş" deniliyordu. Saray terbiyesi: "Aklından zoru varmış!.." "Deliymiş!..." demeye maniydi." (K.S.,c.1,s.157)

Padişah olduğunun dahi farkında olmayan, saltanat kanununa göre hükümdarlık makamına yaraşmayan bu biçarenin şuurunu, büyük kardeşleri Şehzade Mahmud'un babaları tarafından idam ettirildiğinde kaybettiği söylenir.

Sultan Mustafa'nın Annesi: Yazar adının bilinmediğini söyler. Sultan I.Ahmed vefat ettiğinde Kösem Sultan'a neyi var neyi yoksa alıp bir an önce sarayı terk etmesini söyler. Kahramanların iç hesaplarından çok dış görünüşlerini tasvir eden yazar, bazı yerlerde kısa da olsa ruh tahlilini verir. Dört padişah döneminde adından söz ettirmiş Kösem Sultan, I.Mustafa'nın annesi ile yaptığı sert konuşmadan sonra içine düşen kıvılcımı kısacık bir cümle ile anlatır. Bu kısa cümle bir karakterin değişim çizgisini verdiği için önemlidir:

"Yıllarca sonra itiraf etmişti: "içime saltanat hırsı işte o anda düştü!..." demiştir." (K.S.,c.1,s.159)

Sultan Mustafa'nın annesine gelince, iri yarı bir Çerkez, güzel fakat cahil bir kadın olarak okuyucuya tanıtılır.

Sultan Osman: Amcasının tahttan indirilmesinden sonra Sultan II.**Osman** padişah olur:

"Bir delikanlı güzelliğinden bahsedilirken: "Güneşe ya doğ ya doğayım" denilir. Biçare bir mecnundan sonra Sultan II.Osman, Osmanlı tahtına, bir güneş gibi oturdu, on dört yaşında ve güzellik tacı başında" (K.S.,c.1,s.168)

Bu güzel insanın bahtı, siması gibi güzel değildir. Birçok yönüyle farklı olan Sultan II. Osman kendisini halka ve yeniçerilere sevdiremez:

"14 yaşında imparator olan altın başlı güzel çocuk parlak zekâsına, ruh canlılığına, iyi ve temiz duygularına rağmen kendisini, sarayındaki bendelerine, taht şehri İstanbul'un halkına ve "kullarım" dediği yeniçerilere sevdiremedi. Hükümdarlık sanatında toyluğundan gelen aksamalar şöyle dursun, meziyetleri bile kusur olarak görüldü." (K.S.,c.1,s.171)

Sultan Osman "...Ben, esir pazarından toplanmış bin alay kız arasına kapatılarak döl alınacak damızlık koç değilim. Herkes gibi benim de, gelin teli ve duvağıyla alınmış bir karım olacaktır ve sultanımı sarayımın hizmetkarları arasından değil, soyu sopu belli bir ailenin kızı olarak seçeceğim..." diyerek Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızıyla evlenir. Bu tavrıyla, zevksizlikle ve basit esnaf hayatına özenmekle suçlanır.

Sultan Osman'ın dikkat çeken, farklı olan yönü sadece evliliği değildir. O, giyimiyle de başkadır.

"Osmanlı padişahları en sade günlük kıyafetleri içinde bile bir ihtişamı temsil ederlerdi. Genç Osman mücevherli sorguçlardan, mücevher kabzalı hançerlerden, ağır kürklerden, elmas, zümrüt, yakut düğmelerden, incili kaftanlardan, murassa kemerlerden sıkıldı...Günlük hayatında halktan servet ve vakar sahibi bir genç adamın sade fakat temiz kıyafetiyle dolaştı." (K.S.,c.1,s.172)

Bu haliyle de yadırganan Sultan Osman'a "Yorgancı Güzeli" "Helvacı Güzeli", "Canım Osman Çelebi", " Sarı Osman Çelebi" gibi lakaplar takılır.

Hoca Ömer Efendi: Sultan Osman'ın hocasıdır. Yaptığı her işte onun fikrini alır ve tavsiyelerini dinler. Yeniçerileri ortadan kaldırmak istediğinde bunu hac vasıtasıyla yapabileceğini söyleyen de Hoca Ömer Efendi'dir.

"Hoca Ömer Efendi akıl kumkumasıydı.

-Haccı şerife niyet edersin...Mısır'a varırsın, Mısır cündilerinden yeni bir ordu kurarsın, o askerler İstanbul'a gelir, yeniçerileri dilediğin gibi kırarsın, dedi." (K.S.,c.1,s.177)

İsyan çıkaran yeniçerilerin idamını istediği adamlar Hoca Ömer Efendi'den başka Sadrazam Dilaver Paşa, Kızlarağası Süleyman Ağa, Defterdar Baki Paşa, Kaymakam Ahmed Paşa ve Sekbanbaşı Nasuh Ağa'dır.

Romanın en kalabalık şahıs kadrosu beşinci bölümde yer almaktadır. Bu şahısların bazıları (Kösem Sultan, Sultan IV.Murad...) romanda önemli yer teşkil ederken, bir kısmı onların yakınında olmakla ön plana çıkan (Basralı Mustafa, Musa Çelebi, Nefi, Şeyhülislam Yahya Efendi...) bir diğer kısmı da yaptığı olumlu ya da olumsuz işlerden veya görevlerinden dolayı ismi geçen, romanın bütünlüğü içinde önemli olup tek başına incelediğinde üzerinde pek durulmayan tiplerdir.

Bu şahısların incelenmesinde kaba çizgilerle de olsa, bir sınıflamaya ihtiyaç vardır. Yaptığımız bu sınıflamada herhangi bir madde içinde yer alan şahsın, bir diğer yönden ana şahıslarla ya da diğerleri ile de ilişkileri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır:

a-Kösem Sultan

b-Sultan IV. Murad

c-Sultan Murad'ın yakınları, arkadaşları: Musa Melek Çelebi, Şeyhülislam Yahya Efendi, Basralı Mustafa, Nefi, Hekimbaşı Emir Çelebi, İranlı nedim Yusuf Paşa, kalender meclisinde bulunanlar ve bu meclisleri eğlendiren köçek oğlanlar

d-Kösem Sultan'dan başka bu bölümde adı geçen tek kadın; Ayşe Narver

e-Bir isyancı iken devlet adamı olmuş Abaza Mehmed Paşa

f-Devlet görevlileri: şeyhülislamlar, sadrazamlar, vezirler, askerler ve cellatlar

g-İsyancılar

h-Seferlerde gidiş ve dönüş yollarında idam edilenler

i-Seferlerde padişahın iltifatına mazhar olanlar

j-Halktan biri, Çıplak Osman Dede

a-Kösem Sultan: Sultan II. Osman'ın vahşice öldürülmesinin ardından Sultan Mustafa yeniden tahta oturtulur. Akli dengesinin olmadığı söylenen bu padişah bu makamda fazla kalamaz. Artık Kösem Sultan'ın oğlu Sultan IV.Murad padişahtır.

Eserin birinci bölümünden itibaren farklı çehrelerle karşımıza çıkan Kösem Sultan bu bölümde Valide Sultan'dır.

"Otuz üç yaşındaydı. Güzelliğin, analık gurur ve vakarıyla bezenmiş ihtişam devrindeydi".(K.S.,c.1,s.201)

Güzelliği, saflığı, zeki oluşu, iyiliği, vakarı ile tanıdığımız Kösem Sultan artık daha olgun olduğu bir devirde, hükmetme arzusunda ve saltanat hırsı içindedir:

"Harem halkı daha o gün anlamıştı ki Kösem Mahpeyker Sultan öbür valide sultanlara benzemiyordu. İstedikleri mutlaka yapılacak, istemedikleri asla yapılmayacaktı" (K.S., c.1,s.206)

On üç yaşında tahta çıkan Sultan IV.Murad anasının sözlerini itaatle yerine getiren bir padişahtır. Ana oğul arasındaki ilişki şu diyalogla özetlenebilir:

"-Sen benim ümidim, hayatım, her şeyimsin...

-Sen de benim tek istinatgâhımsın..." (K.S.,c.1,S.204-205)

Temelinde sevgi ve itimat yatan bu ilişkinin gücü devlet işlerine de akseder:

"-Benim devlet işlerinde has, müsteşarım validei azizem sultan hazretleridir... Anama muhalefetiniz var mıdır?

-Hâşâ...yoktur..Valide hazretleri devletin direğidir !" (K.S.,c.1,s.251)

Bunca gücü, sevgiyi ve hürmeti elinde tutan Kösem Sultan ruhunun derinliklerinde yalnızlığın acısını hisseden bir kadındır. Yazar, kahramanın "iç monolog"unu onun dilinden aktarır:

"-Seni çılgın gibi seven bir padişah, senin aşkını terennüm ede ede genç yaşında öldü!..Şimdi de koca bir devlet avuçlarının içinde!..cihanı titreten Sultan Murad senin karşında bir köle gibi...ama ihtişamının ve kudretinin kıymeti ne? İçinde bomboş bir dul kadın gönlü var!" (K.S.,c.1,s.266)

Bir sinir buhranının ardından Kösem Sultan kendini yeniden toplar, şimdilik sahip olduğu varlığın, mutluluğun; saltanat ve onun getirdiği zenginlik olduğunu düşünür. O günden sonra bir "Tanrı misafiri" olarak, İstanbul'un fakir semtlerini dolaşır, evlenecek çağa gelmiş kızlara çeyiz tedarik eder, hayır eserleri yaptırır:

"O sıralarda Kösem Sultan Üsküdar'da Toptaşı'nda bir cami, bir mektep, bir cami, bir mektep, bir çift hamam, bir çeşme ve bir sebilden mürekkep hayır eserlerinin yapısına başlamıştı." (K.S.,c.1,s.287)

Kösem Sultan sadece iyi yönleri ya da sadece kötü yönleri anlatılarak insan olma sıfatından tecrid edilen roman kahramanlarından ayrılır. O iyi vasıflarının yanında kendi istikbali uğruna başka canları feda edecek kadar hırslı bir kadındır:

"Sonsuz bir saltanat ve servet hırsının zebunu olmuş o kadın, kendisini abıhayat içmiş farz ediyordu ve bir gün Sultan Murad hayata göz yumarsa tekrar Eski Saray'a sürgün edileceğini düşündükçe titriyordu. Osmanlı tahtına büyük şehzade Bayezid geçecekti, o da ölürse Süleyman padişah olacaktı, ikisi de kendi evladı değildi ve ikisinin de anaları sağdı.

...

Şimdi yaşı elliyi bulmuştu. Valide sultanlığı bir kere elden kaçırırsa devlet bir daha başına konmamak üzere uçacaktı." (K.S.,c.1,s.318)

Hırs öyle bir duygudur ki ele geçirdiği kişiyi dur durak bilmeyen bir felakete sürükler. Sahip oldukça eksilen, duydukça acıkan sefih bir arzudur. Sultan Murad ile arası açılan Kösem Sultan, her gittiği yere celladını da götüren, kanlı bir müstebid olan padişah oğlu için başka planlar düşünür. Bunları Bayram Paşa'ya açmak ister, ama açamaz:

"Eğer istersen benimle anlaşırsın, biz anlaşınca Sultan Murad'ı bir odaya kapamak, etrafındakileri bir saat içinde yok etmek ve öbür oğlum Kasım'ı tahta oturtmak iş midir? Sultan Murad bir gazi kahramandır diye onu gözünde büyütme... Halkın hafızası, kini, sadakatı yoktur..." (K.S.,c.1.S.327)

Bütün bu düşünceler Kösem Sultan'ın içinde kalır. Aralarında su sızmayan ana-oğul şimdi iki can düşmanı gibidir. Oğlundan nefret eden Kösem, onun da

kendisinden uzaklaştığının farkındadır ve bir gün padişah oğlunun ani bir gazabına gelmekten korkar.

b-Sultan IV.Murad: Romanda süreç içinde değişen kahramanlardan biridir. On üç yaşında padişah olan Sultan Murad şöyle tasvir edilir:

"Buğday benizli, koyu ela gözlü, koyu kumral saçlı, eli ayağı bir oğlan çocuğuna yakışacak şekilde büyük büyük kıyımlı, dökümlüydü; belliydi ki yaşı ilerledikçe bir şahbaz ve şahlevent genç olacaktı. Her halinde ve tavrında bir zarafet, merdane bir albeni vardı. Canlı, hareketli gayet zeki ve sıcakkanlıydı." (K.S.,c.1, s.203)

Sultan Murad padişah olduğunda anası Kösem Sultan aklını ve vücudunu boş yere harcamasın diyerek onu cariyelerden uzak tutar. Enderun'dan aklı başında dostlar, nedimler edinmesini tavsiye eder. Oğlunu ve saltanatını genç ve güzel bir haseki sultan ile paylaşmaya razı olamayan Kösem Sultan onu, edebi sohbetlerin de yapıldığı işret meclislerine yönlendirir. Sultan Murad içkiye ve eğlenceye düşkün bir insan olarak yetişir. Çok okuyan, bedî sözlerden hoşlanan şair ruhlu bir kişidir. Vaktinin bir bölümünü ok talimleri yaparak, cirit oyunları ve güreşleri izleyerek, ata binerek geçirir:

"...meysiz ve mahbupsuz duramayan Sultan Murad'ın bir de at sevgisi vardı. Binlerce kişilik maiyetinde onun kadar güzel ata binen, at süren yoktu denilebilir. Bütün gece içer, meclisindekilere içirir, onlar sızarlar. Kendisi kalkar, atlanır, doludizgin o anda aklına neresi gelirse oraya giderdi...Atlarına "Pehlivanlarım" derdi, onlara güzel güzel isimler koymuştu:

Badı saba, Evren, Saçlı Doru, Celalî, Guzî, Edhemî Evvel, Edhemi Sani, Cebeli Doru, Kayışoğlu Dorusu, Dağlar Delisi..." (K.S.,c.1, s.297-298)

Sultan Murad, ordusunun başında katıldığı seferlerde de iyi bir asker olduğunu kanıtlamış bir serdardır:

"Başında gaza yelleri esen Sultan Murad, haziran başlarında Pasin Sahrası'na kondu. Ve orada, sapık zevkli bir ayyaş ve amansız bir müstebit olarak hatırasının üstündeki bütün ahlâk ve kan lekelerini silen bir büyük iş yaptı. Türk ordusuna ilk askeri manevrayı yaptırdı. Emrindeki askeri iki kısma bölerek ve birini düşman ordusu yerine koyarak çarpıştırdı. Bizzat kendisi de, zırha bürünerek askerlerin arasında bu cenk oyununa katıldı...

...

Sadrazam serdarlık alameti olan sancakı şerifi orada parlak bir törenle padişaha teslim etti, artık serdar, Sultan Murad'dı. (K.S.,c.1,s.311)

Sultan Murad'ın değişen hayat çizgisi iki farklı seyir gösterir. "Büyük Fitne" denilen halk ihtilaline kadar hoşgörülü bir padişah olan Sultan Murad, bu ihtilalden sonra "bütün tebaasının, kendinden değil, gölgesinden titrediği kanlı bir müstebitti" (K.S.,c.1,s.248)

Vaktinin çoğunu içki içerek geçiren sultan IV.Murad büyük hekim Emir Çelebi'nin "teşemmu kebedi", karaciğerin mumlaşması teşhisini koyduğu hastalığa yenik düşer. Emir Çelebi'den iki yüz sene kadar sonra da Avrupalı hekimler aynı anlamda o hastalığa "siroz" diyeceklerdir. Sultan IV.Murad 1640 yılında vefat eder.

a-Sultan Murad'ın Yakınları, Arkadaşları:

Musa Melek Çelebi: Padişahın en sevgili nedimlerindendir:

"Kumkapılı fakir bir sazendenin oğluydu. Adam, güzel oğlunu şehir eşkıyası elinden kurtarmak için mehterbaşıya evlat yerine vermişti. Saraya ayağını attığı gün "Çalgıcı Güzeli" diye şöhret aldı. Kalbi tertemiz, gayet nazik, munis, tatlı dilliydi. Genç mehtere "Melek" adını Sultan Murad takmıştı." (K.S.,c.1,s.211)

Türklerin giyim kuşamı, gelenekleri üzerine bir eser yazan Ricaut kitabında Musa Melek'ten bahseder:

"Harikulade güzel bu çocuğu padişah sarayın mehter denilen çalgıcı, mızıkacı oğlanları arasında görmüş ve hemen yanına nedim olarak almıştı. Musa Melek aslen bir Ermeni dönmesiydi." (K.S.,c.1,s.211)

İhtilâl sırasında Musa Melek Çelebi'nin öldürülmesi, Sultan Murad'ın yüreğine kin ve intikam tohumlarını eker. Bu olay kanlı bir istibdat devrinin başlangıcıdır.

Bosnalı Mustafa: Bosnalı Sinan Bezirgân'ın oğlu olan Bosnalı Mustafa, Sultan Murad'a hizmet için babası tarafından gönderilir. Bezirgân'ın asıl niyeti padişahın has nedimlerinden Abaza Mehmed Paşa'dan intikam almaktır. Fakat bu hiç de kolay olmayacaktır, çünkü Abaza'nın saraydaki hamisi Kösem Sultan'dır.

Rumeli'nin güzelleri meşhurdur. Güzellik aşığı olan Sultan Murad'ın sevgili nedimlerinden olan Bosnalı Mustafa'yı tasvir edebilmek için yazar Edirneli Nazmi'nin Rumeli güzellerini anlattığı şiirini zikreder:

"Servidir yüce boyun, hey güzelim, yüzün gül;
Yasemin ak alnın, kara saçındır sümbül:
Gonca ağzın söze geldikçe, dilindir bülbül!
Hey güzel benzeyemez kimse güzellikte sana
Sürer Nazmi yüzünü ayağına,
Güzeller Rumeli güzelleridir." (K.S.,c.1,s.286)

Sultan Murad'ın meclislerini şenlendirenlerden biri de Nefi'dir.

Şair Nefi: Padişah'ın has nedimlerinden olan Nefi, Sultan Murad'ın meclislerinde yer alarak akran ve emsali arasında yükselmiştir.

"Övgü ve taşlama şairiydi, övdüğünü yedi kat gökyüzüne çıkarır, taşladığını yedi kat yerin dibine sokardı. Överken hayal sınırlarının dışında en tantanalı, en ahenkli kelimelerle rengarenk bir âleme girerdi; taşlarken de en bayağıyı kullanarak en çirkin, bayağı, müstehcen teşbihleri yapardı: onun için "devlet haini" "hırsız" "kâfir", "domuz çobanı", "eşek", "köpek" gibi sözler en hafif çamurlardı" (K.S.,c.1,s.295)

Padişah İstanbul sokaklarında tebdil gezerken çoğunlukla yanına Nefi'yi alır. Büyük şair Nefi ile şair padişah Sultan Murad dikkatlerini çeken kişiler hakkında birlikte beyit söylerler:

"...Şu kadar zaman berber eli görmemiş saçlar dağınık, gövde çıplak, ayaklar çıplak, kıpkızıl bir demir parçasının üzerine balyozu her indirişinde etrafa kıvılcımlar saçılıyordu, kendisi de tunç renginde olan genç demirci, ateş üstünde yürüyen, ateş yiyen, ateş içen insan suretinde bir semendere benziyordu. Güzellik aşığı genç imparator:

'Düştü damanei dile bir şereri suzefken!...' "

'Gönül eteğine tutuşturucu bir kıvılcım düştü!' dedi. Demirciyi Nefi de görmüştü, padişahının mısraını pek muhteşem tamamladı:

'Aşk ahengeri zenciri cünun işler iken!'

('Aşk demircisi delilere vurulacak zinciri yaparken.' ") (K.S.,c.1,s.214)

Demirci üç dört gün sonra saraya, hasodaya alınır. Hasan adlı bu demirci üç sene okutularak Hasan Halife olur. Yeniçeri ocağının başına sadık bir adamını getirmek isteyen Sultan Murat onu yeniçeri ağası tayin eder.

Renkli bir kişiliğe sahip olan Nefi'nin şahsiyeti ve eserleri ile alakalı olarak çeşitli anekdotlar anlatılır:

Bir gün Beşiktaş Sarayı'nda gerideki koy içinde bir köşkte Nefi'nin Siham-ı Kaza (Kaza Oku) adlı eseri okunurken, bir yaz fırtınası kopar ve yıldırım iner. Hatta bir yıldırım çok yakın bir yere düşer. Sultan Murad korkar ve elindeki kitabı kapatır. Şairi de taşlama yazmaktan men eder. Bu yasak şaire zindana konmaktan beter gelir.

'Bir kerecik izin, böyle cezaya çarpılan bahtımı taşlayayım'der ve kalemine gelen yasak kalkar.

Sultan Murad bu olay üzerine şu beyti yazar:

"Gökten nazire indi Sihamı Kazası'na

Nefi diliyle uğradı Hakk'ın belasına" (K.S.,c.1,s.296)

Bu büyük şair gerçekten dilinin belasına uğrar.

Nefi; en ağır, en kirli taşı atarak Sultan Murad hakkında bir hicviye yazmıştır. Nefi'nin uşağı bunu Kösem Sultan'a bildirir. İğrenç bir şekilde iftira atarak yazıldığı söylenen bu hicviyeyi Kösem Sultan, Sultan Murad bir de Nefi'nin uşağı okumuştur. Sözler o kadar yüz kızartıcıdır ki bunları okumuş olan uşağın dahi katli gerekir. Kösem Sultan onun gençliğine, güzelliğine acır ve bir kese altınla ödüllendirerek derhal oradan uzaklaşmasını söyler. Ardından Sultan Murad Nefii'den Kaymakam Bayram Paşa hakkında ağır bir hicviye ister. Daha sonra bu hicviyeyi yazmış olmasını gerekçe göstererek Nefi'yi idam ettirir. Çıplak cesedi ayak bileklerine ve boğazına taşlar bağlanarak bir çuvala konur ve o gece Marmara açıklarında denize atılır.

Şeyhülislam Yahya Efendi: Devrin büyük şairlerindendir. Sohbetinin zarafeti, dilinin temizliği ve ârifane kişiliği ile tanınmıştır. Sultan Murad'ın sevdiği, hürmet ettiği Yahya Efendi ile Nefi arasında geçen bir olay eserde zikredilir.

"Şeyhülislam Yahya, Nefi için Sultan Murad'ın huzurunda şöyle bir kıta söyler:

Şimdi hayli suhanveren içre

Nefi nanendi var mı bir şair ?

Sözleri Sebai Mualaka'dır

İmrülkays kendidir kâfir

"Şimdi söz sahiplerinin içinde Nefi gibi bir şair var mı?.. sözleri İslamiyet'ten önce yedi Arap şairinin Kâbe duvarına asılmış yedi kasidesi gibidir, o kasidelerin en güzelini yazmış olan İmrülkays da kendisidir, Nefi'dir, o kâfirdir!..." (K.S.,c.1,s.296)

İltifat için söylenmiş bu sözlere Nefi şöyle karşılık verir.

"Bana kâfir demiş Müftü Efendi,
Tutalım ben diye ona Müslüman
Vardıkça yarın ruzi cezaya
İkimiz de çıkarız orda yalan!" (K.S.,c,1,s.297)

Yani Nefi "Kâfir sensin!" diyordu.

Sultan Murad buna kızar fakat ne ceza vereceğini Yahya Efendi'ye bırakır, o da "Afla ceza veriniz...iltifatımı anlayamadı, sonra gelir, elimi öper..." diyerek büyüklüğünü gösterir.

Hekimbaşı Emir Çelebi: Mesleğinin inceliklerini bilen büyük bir hekim olduğu gibi padişaha nedimlik yapabilecek seviyede biridir:

"...mesleğinde üstat ve Sultan Murad'ı en sadık duygularla seven bir adamdı; edip, zarif ve hassas kişiydi." (K.S.,c.1,s.313)

Sultan Murad Emir Çelebi ile birlikte Yahya Efendi'nin şiirlerini okur, satranç oynardı.

"Büyük hekim bir satranç oyunu ustasıylı. Satranca çok düşkün olan S. Murad'ı oyunda çok yorar, fakat edep sahibi kişi olduğundan, mutlaka bir gaflete düşüp padişaha mat olurdu. Bir de afyon tiryakisiydi. (K.S.,c.1,s.343)

Fakat afyon tiryakisi olduğunu Sultan Murad bilmemektedir. Zeynelabidin Çelebi adında bir "hekim taslağı" saray hekimleri arasına girmek için Emir Çelebi'nin durumunu padişaha ihbar ettirir. Emir Çelebi bunu inkar eder, sonra tiryaki olduğu ortaya çıkar. Sultan Murad öfkelenir ve kuşağında bulunan bütün afyonu Emir Çelebi'ye içirir. Hekimbaşı zehirlenir fakat çaresini bildiği halde yaşamak istemez, böyle bir insanın emrinde çalışmaktansa ölmek yeğdir, diyerek kendisini anında öldürecek buzlu şerbeti içer ve ölür.

İranlı Nedim Yusuf Paşa: Padişahın Revan Seferi'nde kaleyi savunan Tahmasb Kulu Yusuf Han isimli kişidir. Kale düşünce gelip padişaha teslim olur. Sultan IV.Murad yerine göre laf söylemesini bilen Yusuf Han'ı sever ve onu Halep valisi tayin eder. Yusuf Han'ın kâhyası Murad Ağa'ya da paşalıkla Trablusşam sancakbeyliği verilir.

"Ayrı yaradılış ve terbiyede iki adamdı; hatta mezhepleri de ayrıydı. Yusuf Paşa Şii, Murad Paşa Azerî bir Sünnî'ydi. Yusuf Paşa gece ve gündüz bedmest ve

pervasız bir mahbup dost, Murad Paşa, her vakit namazında, perhizkâr bir adamdı." (K.S.,c.1,s.316)

Yolda aralarında tartışma çıkar ve Yusuf Paşa, Murad Paşa'yı öldürür.

Yusuf Paşa, yollarda uğradığı köylerden güzel güzel gençler seçer, hizmetine alır, tavırları hoş değildir. Halep Kadısı durumu padişaha iletir. Halk cellat gelecek diye umarken, Halep'in eski valisi gelir. Kendisine Halep'e gidip yerine vekil bırakarak Yusuf Paşa'yı alıp İzmit'e götürmesi ve onun hatırını hoş tutması emredilmiştir. Orada padişahın dönüşü beklenecektir.

Sefer dönüşünde Sultan IV.Murad Yusuf Paşa'yı İstanbul'a getirtir. Ona kıymetli bir koru, yalı ve en güzellerinden bir çiftlik hediye eder. İranlı nedime ayrıca kubbe vezirliği yani devlet bakanlığı görevi verir.

Yusuf Paşa artık Sultan Murad'ın hayatında birinci derecede etkili bir insandır. Gerçekten becerikli, sanatkâr bir kişidir; fakat aynı zamanda arzularına gem vurmasını bilmeyen, isteğine ulaşmak için herşeyi mübah gören, kötü, tehlikeli biridir de. Sultan Murad'ı dilbazlığı, hünerleri, zekası, bilgisi ile kısa sürede etkisi altına alır. Sultan Murad da onu ihtisas sahibi has nedim ilan etmiştir. Yusuf Paşa, padişah üzerinde o kadar nüfuz sahibidir ki işi olan herkes onun kapısını aşındırır, evi bir hacet kapısı haline gelir. Yusuf Paşa bu nüfuzunu anne-oğulun arasını açmak için de kullanır. Kösem Sultan ile Sultan Murad'ın tek tek çözülen bağları Yusuf Paşa'nın araya girmesiyle hepten kopar. Kösem Sultan için " Ersiz avrat kış görmüş yılan gibidir," diyecek kadar ileri giden Yusuf Paşa bu sözleri ile padişahın hiddetine hedef olmaz. Fakat Yusuf Paşa'nın Firuz Ali adlı uşağını satın alan, onun getirdiği haberlerle oğluna karşı nefretle dolan Kösem Sultan, padişahın hiddetinden korkmaktadır.

Padişahın işret meclisinde bulunan arkadaşları ve bu meclisi eğlendiren köçek tipleri: Sultan Murad edebî sohbetlerden, musikiden ve içkiden, eğlenceden hoşlanan bir padişahtır. Onun işret meclisinde kendisine yarenlik edenler şöyle tasvir edilir:

"Padişahın meclislerinde devrin rint şairleri, üstat sazende ve hanendeleri toplandı. Çoğu aşkbazlık yolunda feleğin çemberinden kırk defa geçmiş kalenderlerdi. Musikiyle, şiirle, kudreti ilahiyenin eseri güzel güzel seslerin nağmeleriyle can sohbetleri oldu:

Mahmud Çelebi, Asur Ağa, Kurşuncuzade Mesaraf Alisi, Ahmed Çelebi ve Hüseyin Çelebi'nden keman;

Berber Ömer Çelebi, Saraç Ahmed Çelebi, Derviş Mehmed, Derviş Süleyman, Derviş Kasım'dan ney;

Köle Yusuf'tan musikâr;

Küçük müezzin, Muslu Çelebi, Yahudi Karabaş, Rum Angeli'den tambur;

Acem Mehmed Ağa'dan ut;

Acem Ahmed Bey ile Cagalazade Mustafa Bey'den kanun dinlendi.

Kayabaşı türküleri söylenirken Çelenkli Şahbaz Ağa, Yamalı Recep Ağa, Boşnak Mene, üç telli saz, kopuz çaldılar." (K.S.,c.1,s.212)

Bu içki alemleri Sultan Murad'ın etrafında, muhabbette onun yakınında olan kişilerin bir araya geldiği meclislerdir:

"...Sultan Murad, içki âlemine Boğaziçi'nde Anadoluhisarı'nda Bostancıbaşı Doce Mehmed Ağa'nın bahçesinde devam etti, yanında Bosnalı Mustafa, Hasankaleli şair Nefi, Hasodalı Kara Siyavuş, Hasodalı Kara Hasan, Yenişehirli Deli Hüseyin, saltanat kayığı hamlacılığından, kürekçiliğinden saray gelenekleri bozularak Enderun'da Kiler Koğuşu'na alınmış Arhavili Hüsrev ve daha birkaç mahremi vardı. (K.S.,c.1,s.290)

Eğlenceye düşkün olan Sultan Murad bu kötü namını kapatacak askeri dehaya sahiptir. Sefer anlarında da ona yoldaş olan yine arkadaşlarıdır:

"Vezirlerden Gürcü Mehmed Paşa "konakçı" olarak önden gidiyordu. Padişahın fedaisi, pehlivanı yolunda canını verir delisi Başmirahur Deli Hüseyin Ağa, sadık bendelerden kapıcılar kâhyası Nasuhpaşaoğlu yine bir Hüseyin Ağa, yârandan Kaptanıderya Cafer Paşa, Bostancıbaşı Doce Mustafa Ağa ve seçme yeniçeriler, padişahın yanında, karı dumana katarak avlana avlana geriden geliyorlardı." (K.S.,c.1,s.275)

Padişahın hizmetkârlarından **Siyavuş**, sevgi ve hürmette kusur etmeyen, ona gönülden bağlı şahsiyetler içinde ön plana çıkar:

"Henüz 15 yaşında ve bir melek kadar güzel olan bu çocuğu, sefere çıkmazdan az önce, sarayda yaya ciridi oynarken görmüş ve her an hizmeti şahanesinde bulunabilmesi için, Enderun'da yıllarca emekle çıkılacak kademeleri atlatarak hasodaya aldırtmıştı." (K.S.,c.1,s.313)

Eğlence meclislerinin en vazgeçilmez kişileri **köçek oğlanlar**dır. Yazar onların rakslarını, giyimlerini ayrıntılı bir biçimde tasvir eder:

"İstanbul'un en namlı köçek oğlanları, Çaker Şah, Süğlün Şah, Şeker Şah, Memi Şah, Zalim Şah, Fitne Şah, Yusuf Şah, Ramazan Şah, Dimitraki Şah, Neferaki Şah, Küpeli Yasef Şah, ellerinde çarpare, el ve ayak parmakları kınalı, top top kâküller...lüle lüle saçlar, o meclislerde İrem Bağı'nın tavusları gibi dolaştılar. Pervaneler gibi fırıl fırıl döndüler, uçtular, topuk vura vura yürüdüler, atlet vücutları, dibadan, şipten, bürümcükten dallı yapraklı, çiçekli şeffaf kumaşlardan etekliklerin, şalvarların içinde duman duman, hayal hayal göründü ve Sultan Murad'ın gözlerinde Harem gün günden kasvete büründü." (K.S.,c.1,s.212)

Devrin sosyal hayatına ayna tutan yazar, köçeklerin "muhabbet meydanları"ndaki görüntüsünü yeri geldikçe nakleder.

d-Ayşe Narver: Kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan bu bölümde Kösem Sultan ve onun, çeyizlerini düzerek yardım ettiği fakir genç kızlardan başka bahsi geçen tek kadın Ayşe Narver'dir. Sultan IV.Murad'ın padişah olduğu ilk zamanlarda karşısına çıkan bu cariyenin güzelliği uzun uzun tasvir edilir:

"O bir çift kapkara ve ürkek bakışlı çocuk gözü ve o gözlerin etrafindaki uzun kara kirpikler, al satenden inci işlemeli serpuşunun kenarından taşmış ve bir tutamı alnına dökülmüş, pırıl pırıl kara saçları, esmer teninin taze ışığı, hiç öpülmemiş dudaklarının bekâreti, o bakır dudakların tatlı kıvrımı, pek süslü cariye tuvaletinin içinde narin çocuk vücudunun körpe kıvraklığı, ince kalem kalem parmaklı eller, inci işlemeli beyaz terliklerinden ve yere kadar dökülmüş şalvar paçalarından ancak adım atarken görülebilen şeftali renginde topuklar kalemle tarif edilemezdi. Sultan Murad bir bakışta o güzelliklerin hepsini gördü." (K.S.,c.1,s.208)

Sultan Murad'ın, kızı beğenişini fark eden Kösen Sultan çok öfkelenir. Çünkü sarayda cariyelerin padişah karşısına çıkartılmamasını emretmiştir. Saraydaki nüfuzunun kırılmasından, padişahın gözdesi olabilecek bir haseki sultanın onun hakimiyetine gölge düşüreceğinden korkan Kösem, kızı evlendirerek derhal Saray'dan uzaklaştırır.

e-Abaza Mehmet Paşa: Eserde yer alan farklı kişiliklerden biridir. Sultan Osman'ın öldürülmesinin ardından "devlette dirlik kalmadı, Sultan Osman'ın kanının hesabı sorulmalı" diyerek isyan eder. Anadolu'daki isyan hareketlerinin en zorlayıcı olanlarından biri Abaza isyanıdır. Bu ayaklanma bastırıldıktan sonra böyle bir

kişinin idam edilmesi gerekirken Kösem Sultan, onun, Sultan Murad'a yardımcı olabilecek bir kişi olduğunu düşünür ve bunu gerçekleştirir.

Yazar Abaza Mehmed Paşa'yı tanıtırken şöyle bir giriş yapar.

"Abaza Mehmed Paşa'nın hayatı binlerce sayfalık bir macera romanı konusudur, ama Kösem Sultan'ın hayat hikâyesinin içindeki sekiz on satır, birkaç fıkradır." (K.S.,c.1,s.284)

Kırk yaşlarında, yakışıklı bir adam olan Abaza giyim kuşamı, sohbeti ile de parmakla gösterilen kişilerden biridir:

"Çok şık giyinirdi, giyimde kuşamda yeni esvap icat edecek kadar süsüne düşkündü. Arapça, Farsça bilir, şiirden anlar, sohbeti tatlı, zevk ve muhabbet yollarının ehli, Sultan Murad'a nedim olacak adamdı." (K.S.,c.1,s.285)

Sarayda rüşvet aldığı gerekçesiyle idamı istenir. Bu iddia doğrudur. Fakat arkasında Kösem Sultan olduğu için idam edilmez. Onun yerine Tersane Zindanı'ndan bir cani öldürülür. Abaza Mehmed Paşa, adına büyük bir cenaze töreni hazırlanırken Cezayir'e doğru yol alır.

f-Devlet Görevlileri; şeyhülislamlar, sadrazamlar, vezirler, cellatlar ve askerler: Sultan IV.Murad döneminde sık sık sadrazam değişmiştir. Kadın olduğu için devlet işlerine doğrudan müdahale edemeyen Kösem Sultan oğlu büyüyünceye kadar işleri idare edebilecek kuvvetli bir vezir gerektiğinin farkındadır.

Sultan Murad'ın mührünü ilk teslim ettiği sadrazam, **Kemankeş Ali Paşa**'dır. Rüşveti seven bir adam olan Ali Paşa, Anadolu'nun durumuyla ilgilenmediği gibi Bağdat'ın elden gitmesiyle de pek alâkadar olmamıştır.

Kemankeş Ali Paşa'dan alınan mühür **Çerkez Mehmed Paşa**'ya verilir. Çerkez Mehmed Paşa seksenlik, nur yüzlü bir ihtiyardır. İlk iş olarak Anadolu'da Abaza isyanını bastırır. Oradan Bağdat'a gitmeye niyetlenir, fakat bu sefere çıkamadan vefat eder.

Mührü Hümayun **Hafız Ahmed Paşa**'ya verilir. Hafız Ahmed Paşa temiz kalpli, namuslu, mert, cesur, çalışkan, fedakar, bilgili, şair bir adamdır. Bu iyi sıfatlarla tanıdığımız Ahmed Paşa Bağdat'ın geri alınmasını bir devlet namusu olarak görür ve gayret eder. Dindar, ilim sahibi bir insan olan sadrazam "Büyük Fitne" diye bilinen isyandan sonra mertçe sadrazamlıktan çekilir ve yeniçeriler tarafından şehit edilir.

Sultan Murad mührü annesinin tavsiyesi üzerine ayaklanmanın ele başısı olan, sipahileri el altından yönlendiren **Topal Recep Paşa**'ya verilir. Riyakâr, ikiyüzlü bir insan olan Topal Recep Paşa, yaptıkları gün yüzüne çıkartılarak idam edilir. Yeni sadrazam **Tabanıyassı Mehmed Paşa**'dır. Bir müddet sonra o da azledilir. Mührü Hümayun ağırbaşlı, namuslu, akıllı, dirayetli bir kişi olan **Bayram Paşa**'ya verilir. Bayram Paşa sefer için harekete geçer. Fakat onun da ömrü vefa etmez. Mühür Musul'da bulunan **Tayyar Paşa**'ya gönderilir. Tayyar Paşa liyakatli bir vezir, cesur bir askerdir. Devrin bir diğer sadrazamı **Kemankeş Mustafa Paşa**'dır.

Şeyhülislamlara gelince, Sultan Osman'ın kaynatası **Şeyhülislam Esad Efendi;** yeniçeriler, sipahiler ve halkın ayak takımının isyan çıkarıp sarayı bastığı gün istifa etmiştir. Onun yerine devrin büyük şairi **Yahya Efendi** şeyhülislam olur. Yahya Efendi'nin ardından bu göreve **Ahizade Hüseyin Efendi** getirilir. Hüseyin Efendi namuslu, tok gözlü, medeni cesareti olan alim bir insandır. Doğru sözlü, fazilet sahibi bir insan olduğu için düşmanı da çoktur. Oğlu İstanbul kadısı Mehmed Efendi ile İstanbul'da seyyitlerin reisi Şeyhi Efendi'nin arasının açıldığını öğrenen şeyhülislam, onları barıştırmak için ulemanın davet edildiği bir ziyafet düzenler. Şeyhülislamın düşmanları bu toplantıda padişahı indirme maddesinin konuşulduğunu söyleyip bunu Kösem Sultan'a iletirler. Kösem Sultan da "Herif ayak divanında padişaha asi olmuş kulun isteğiyle müftü olmuştu...padişahımıza tahakküm davasındaydı." diyerek Sultan Murad'ın şeyhülislama ceza vermesini telkin eder. Bu durum üzerine Ahizade Hüseyin Efendi ile oğlu Mehmed Efendi Kıbrıs'a sürgün edilir. Ardından Hüseyin Efendi geri çevrilerek idam edilir. Bir şeyhülislamın idam edilmesi dehşetle karşılanır. Onun ölümünün ardından şair Yahya Efendi ikinci defa şeyhülislam olur.

Cellatbaşı Kara Ali; Sultan IV.Murad devrinin kendisine fazlaca iş düşen, kara simalarından biridir:

"...insan suretinde bir ejderdi. Bir rivayete göre Hırvat, bir rivayete göre de Çingene'ydi." (K.S.,c.1,s.336)

Yasakları ve zulmü ile halkını inleten Sultan IV.Murad teftiş için çıktığı bazı gecelerde yanına Cellatbaşı Kara Ali Ağa ile Bostancıbaşı Doce Mustafa Ağa'yı da alır.

g-İsyancılar: Padişaha karşı ayaklananlar genel olarak ifade edilmekle birlikte bazı isimler özellikle zikredilmiştir. Mart ihtilalinde harekete geçen sipahi zorbalarından bazılarının adları: Arnavut Saka Mehmed Ağa, Rum Ahmed Ağa, Sipahi Kalem Bey, Cadı Osman Ağa, Cin Ali Ağa, ve padişaha elçi olarak gönderilenlerden Boşnak Salih'tir.

h-Sefer yolunda idam edilenler: Sultan Murad Revan Kalesi'nin ve Bağdat'ın fethi için çıktığı seferde en ufak hataya göz yummamış, çoğu zaman haksızlık yaparak bahsi geçen kişileri dinlemeden, onların öldürülmesini emretmiştir. Yazar onun sefer yolunda katlettiği insanları anlattığı bölüme "Kanlı İz" başlığını vermiştir.

Bu kişiler şahıs kadrosunda ön planda olmamakla birlikte sayıca fazladır: Hasankeyifli Mehmed Ağa, İznik Kadısı Sivrihisarlı Efendi, Arapoğlu Mustafa, Manisa Sancakbeyi Duducu Hasan Paşa, Karaman Valisi Celeboğlu Ali Paşa, Karaağaç Kadısı, Konyalı Karayılanoğlu Sefer Bey ile küçük kardeşi Deli Hamza Bey...ve daha birçok kişi...

ı-Sefer yolunda iltifata mazhar olanlar: Sultan Murad'ın sefer yolunda iyi nazarla karşıladığı insanların sayısı idam edilenler kadar kabarık değildir. Bunlar Konya Kalesi muhafızlarından Koca Dizdar, Hint padişahı Hürrem Şah'ın Mir Zarif adındaki elçisi, Akşehirli Çizmeci Veli, Postnişin Ebubekir Çelebi, Bitlis Hanı Abdal Han'dır.

j-Çıplak Osman Dede: Ulu bir çınar ağacının in gibi olmuş gövdesinin içinde yaşayan "meczup" bir yaşlıdır. Çırılçıplak dolaştığı için kendisine bu ad verilmiştir.

Yazar, sultan IV.Murad'ın ölümünü okuyucuya Çıplak Osman Dede'nin kehaneti ile bildirir. Bu durum şaşırtıcı olmakla birlikte düşündürücüdür. Dünya ile ilgili her şeyden soyunmuş, arınmış bir meczubun garip tavırları; hiç ölmeyecekmiş gibi dünyanın zevkine, hakimiyetin hırsına dalıp gitmiş bir insanın, bir anda perdeden çekilivermesinin garipliğine yakışır bir haldir.

∴

Kösem Sultan'ın hayatı ile yakından veya uzaktan alâkalı olmuş şahısları kimi zaman çeşitli yönleriyle kimi zaman da tekdüze bir şekilde veren yazar, bu ikinci ciltte daha kalabalık bir şahıs kadrosuyla karşımıza çıkar.

Bu kalabalık kadro içinde bir karakter özelliğine sahip tek şahıs Kösem Sultan'dır diyebiliriz. Diğerleri iyi ya da kötü vasıfları ile sahneye bir anda çıkıp yine bir anda kaybolan tiplerdir.

Şahıs kadrosunda bulunanları kaba çizgilerle gruplandırmak gerekirse;

a)Padişah ve yakınları; Kösem Sultan, Sultan İbrahim, Hatice Turhan Sultan, Şehzade Mehmed, diğer haseki sultanlar ve şehzadeler...

b)Devlet adamları; sadrazamlar, şeyhülislamlar, defterdarlar, kadılar, cellatlar, din adamları, ulemadan efendiler, hizmetliler, cariyeler...

c)Askerler;yeniçeri ağaları, yeniçeriler ve sipahiler

d)Sarayda bulunan İstanbul kadınları; üfürükçüler, allıkçılar, rastıkçılar...

e)Ayaklanan celalîler ve halka zulmeden zorbalar

e)İstanbul halkı, esnafı, önde gelen şahsiyetler...

a)Padişah ve Yakınları

Kösem Sultan: Kösem Sultan eserin 1.cildinde ilk bölümde Milo Adası'nda yaşayan güzel, zeki, Afro adlı bir Rum kızı, ikinci bölümde Hatice ismiyle; İstanbul'a gelmiş, müslüman olmuş alımlı, hoş bir genç kız, üçüncü bölümde Hatice Mahpeyker ve Kösem Haseki Sultan adıyla sarayda Sultan I.Ahmet'in, vakarlı, güzel, seven ve sevilen kadını, dördüncü bölümde Dul Kösem Sultan adıyla Eski Saray'da sürgün yıllarını geçiren, Sultan I.Ahmed'in ölümüyle içine çöreklenen acının yanında, yüreğine saltanat hırsının ilk tohumları ekilen Kösem; beşinci bölümde oğlu IV. Murad'ın tahta çıkışı ile azameti ve güzelliğinin yanında analığının verdiği gurur ile daha da ihtişamlı Kösem Valide Sultan, oğlu ile arası açıldıkça yüreğinde şefkat ile nefretin; kadınlığının yalnızlığı ile saltanatın debdebesinin çatıştığını hisseden kadın olarak okuyucunun karşısına çıkar.

Eserin 2. cildinin ilk kısmı bu bölümün devamıdır. Kösem yine Valide Sultan'dır; fakat Sultan İbrahim'in anası olarak.

Artık eski Kösem Sultan yoktur. Bu bölümden itibaren Kösem, yüreğindeki iyi ile kötünün çatışmasına kötülüğün yanında nihayet vermiş; huzursuzluğunu, yalnızlığını, paranın nimetleri, saltanatın ihtişamı ile örtmeye çalışan ve önüne çıkan her engeli zekasının öldüren gücü, kudretinin azameti ile bertaraf etmeyi başaran kötü bir güçtür.

"...entrikalarını, kıl iğneyle oya işler gibi incelikle örebilecek bir kadındı" (K.S., c.2, s. 69)

Amacına ulaşmak için sabretmesini bilen, olayların gidişatını zekası ile kestirebildiği için dolaylı görünen yollardan uzun vadede olsa da istediğini elde

etme uğruna her yola baş vuran bir insandır. Oğlu Sultan İbrahim ile zamanla arası açılan Kösem; 1648'de olan depremi padişahın helâkı ile yorumlayan bir kitap yazıp çoğaltır, hamamlarda, kahvehanelerde okutur:

"Kösem Valide Sultan İstanbul halk efkârını kendi tarafına döndürmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu." (KS., c. 2, s.179)

Sultan İbrahim de annesine karşı soğuktur. Annesinin azatlı cariyesi Şekerpare Kadın kendisini padişaha fakir bir bîçare olarak takdim ederken öte yandan hazinelerini yerleştirmek için mahzen aramaktadır. Padişah durumu fark edince Şekerpare sürgün edilir, mallarına el konulur. Bu kadının hazinesi karşısında Sultan İbrahim şaşkınlık içinde şöyle söyler:

"Azatlı cariyesi Şekerpare'den bunlar çıkarsa..ya anamın hazinesinde kim bilir neler vardır!" (K.S., c.2, s.173)

Bunu duyan Kösem Sultan dehşetle titrer ve oğlunun herhangi bir zamanda kendisine cephe alabileceğini düşünür, anne ile oğulun arasındaki gerginlik gün geçtikçe artar. Sultan İbrahim'in annesinin kulağındaki küpeleri o günlerde, gözdesi olan bir kadın için istemesi, annesini saraydan bir müddet uzaklaştırarak bir başka köşke göndermesi ve devlet işlerine onu karıştırmak istememesi bu gerginliği daha da artırır. Kösem artık oğlunu tahttan indirmek için planlar yapar ve yeniçerileri saraya karşı kışkırtır. Sultan İbrahim, Kösem Sultan'ın ve yeniçeri ağalarının iş birliği ile tahttan indirilir ve yine annesinin isteği ile fetva çıkarılarak idam edilir. Kösem Sultan bu durumda annelik şefkati yerine saltanatının ihtirası ile dopdolu, kendi selameti için oğlunun ölümünü isteyecek kadar gaddar bir kadındır.

Kendi çıkarı için bunca olayı tertipleyen Kösem Sultan, planlarını yaparken son derece akıllı, kurnaz, riyâkâr ve entrikacıdır.

"Kösem Sultan, tarihi rolünü, nezaket ve azametini bilerek oynadı, bir tesadüf eseri değil, oğlundan yaman intikamını alacak, Sultan İbrahim'i tahttan indirterek sarayın bir odasına kapatacak "analık" şefkatini de hiç zedelemeyecekti." (K.S., c.2, s.222)

Romanın son kısmı olan altıncı bölümde Kösem Sultan IV. Mehmed'in ninesi olarak, Osmanlı Devlet geleneğinde ninenin yeri olmadığı halde sarayda kalır. Kendisine minnet ve sevgiyle bağlı olan IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan ile arasına soğukluk girip, padişah torunu onun sözünü dinlememeye

başladığında Kösem Sultan, torunu IV. Mehmed'i zehirleyerek öldürtmek ister. Kösem artık değil annelikten, insanlıktan çok uzakta; kendi otoritesini, saltanatını sarsacak herkese düşman; düşmanlarına karşı da son derece zalimdir.

Gücünü valide sultanlığından ve paradan alan Kösem Sultan birlik olduğu yeniçeri ağaları ile rüşvetin kapılarını sonuna kadar açar. Birbirlerinden güç alan Kösem Sultan ve yeniçeri ağaları şehrin ticaretine de el koyarak maliyetinin kat kat üstünde piyasaya sürülen mallar ile zenginliklerine zenginlik, zulümlerine zulüm katarlar.

"Artık altın ve mücevher sandıklarını koyacak gizli mahzenler bulmakta sıkıntı çekiyorlardı." (K.S., c.2, s.363)

Hicri 16/17 Ramazan 1061, miladi 2/3 Eylül 1651 bir cumartesi gününü pazara bağlayan gece Sultan IV.Mehmed'in verdiği idam fermanıyla Kösem Sultan Kuşçu Mehmed tarafından boğularak öldürülür. Yazarın onunla ilgili son değerlendirmesi şöyledir:

"Koca Sultan I.Ahmed'in öldüğü gün karşısına dikilen I. Mustafa'nın anasına karşı nem varsa alabilirsin..Hatta canımı bile alabilirsin...Ama benim Kösem Sultanlığımı alamazsın! diyen kadın neredeydi? O günden sonra başlamış olan saltanat hırsı onun Kösem Sultanlığını elinden almıştı ve farkında olmamıştı" (K.S., c.2, s.409)

Sultan İbrahim: Sultan İbrahim iyi niyetli, kimseyi incitmek istemeyen, adil olmaya gayret eden bir padişahtır.

"İçi şefkat ve merhamet dolu bir genç adamdı. Samimi olarak, adaletle padişahlık yapmak istiyordu." (KS., c.2, s..43)

"Kadın makulesinin devlet işlerinde sözü olmaz" diyen Sultan İbrahim'in annesi ile arası açılır. Bu durum onu ölüme kadar götürecek yolun başlangıcıdır.

Sultan İbrahim'in sinir hastası olduğunu söyleyen yazar, onun için delidir diyenlerin haksız bir karalama gayretinin içinde olduklarını ifade eder. Geceleri masal dinleme merakı onun ilginç özelliklerinden biridir. Hatta bu masallarda bahsi geçen olağanüstü durumlara kendisi de sahip olmak için tebasını zora koşmaktan çekinmez. Samurlarla döşenmiş saraylar ya da mücevherlerle süslenmiş kayıkları olsun diye halkından samur ve para ister.

Onun kişisel vasıfları dışında hükümdarlığı bahsinde de yazar şunları söyler:

"Kolay inanan, kolay kızıp parlayan, kolay affeden Sultan İbrahim, hükümdarlık sanatını bilmiyordu. Adil padişah olma duygusu, temiz yürek herhalde kafi değildi ve Akdeniz'de Venedik'le başlamış olan harbin, memleket içinde de ne gibi sıkıntılar doğurabileceğini elbette ki görmüyordu." (K.S, c.2, s.138)

Sultan İbrahim dönemini bir yeniçeri ağası öfkeyle şöyle anlatır:

"Kürkü olmayandan, amberi bilmeyenden, borçla geçinenden kürk, amber, para istenir mi? Bu zulüm, şeriat kitabına girer mi?. Devlet hazinesi Harem'deki şehir orospusu kadınların allığına, aklığına, rastığına, sürmesine yetmez.. Venedik kafiri Bosna sınırında kırk adet kalemizi aldı, donanması Akdeniz Boğazı önünde yatar..taht şehrinin kapısı kapandı..padişah her gece masal dinler..Böyle padişahlık olur mu? " (K.S., c.2, s.208)

Şehzade iken ağabeyi Sultan Murad'ın kendisini öldürteceği korkusuyla yaşayan Sultan İbrahim, bu feci âkıbete, annesi Kösem Sultan eliyle maruz bırakılır. Yeniçeri ağaları ile işbirliği yapan Kösem, evvela oğlunun tahttan indirilmesine ve daha sonra da şeyhülislam fetvasıyla öldürülmesine sebep olur.

Hatice Turhan Sultan: Sultan İbrahim, padişahlığının ilk yıllarında hiçbir kadına yaklaşamazken, akamet düğümünün çözüldüğü an, yanında Hatice Turhan vardır. Bir müddet ondan başka bir kadınla birlikte olmak istemeyen Sultan İbrahim'in hayatında bu kadının önemli bir yeri vardır. Sultan İbrahim'den sonra tahta çıkacak olan Şehzade Mehmed'in annesidir. Yazar bize Turhan Sultan'ı şöyle tasvir eder:

"Ukraynalı bir köylü kızıydı. Tatar esirciler tarafından çalınıp kaldırılmış, Tuna boyu sancak beylerinden Süleyman Paşa adında birine satılmıştı. Süleyman Paşa da o zamanlar henüz 13 yaşında bulunan köylü kızını İstanbul'dan aldığı bir rica mektubuna uyarak padişaha göndermişti.

Narin, nazlı, oya gibi bir kızdı. Buğday benizli ve koyu kumral saçlıydı.

Narin, nazlı, oya gibi Turhan'ın güzelliğinin bütün sihri, cazibesi de vaka ve hicabındaydı. Cilve adına bildiği tek şey tatlı bir tebessümdü. İşvesi de utancından kızarması, gözlerinin uçlarındaki gamzelerdi." (K.S., c.2, s.70,71)

Sultan İbrahim tahttan indirildikten sonra padişah Şehzade Mehmed olunca Turhan, Valide Sultan olur. Kösem Sultan da kendisine minnetle bağlı olan Turhan'ın zeki bir kadın olduğunu, koca bir padişahı tahttan indirmiş olan kendisine sarayda nüfuz rekabeti gibi bir delilik gösteremeyeceğini düşünür. Hem torununu hem de

annesini vesayeti altına alacak, sırtını da yeniçerilere dayayarak ömrünün sonuna dek sonsuz kudret ve ihtişam içinde yaşayacaktır.

Fakat bu planlar tutmaz, Turhan Sultan ile arası açılan Kösem Sultan, çocuk padişahın da kendisini dinlemediğini görünce diğer torununu tahta geçirmeyi planlar. Saray Kösem'in yanında olanlar, Turhanlılar diye ikiye ayrılmıştır. Turhan Sultan bütün bu kargaşada onurunu ve inancını yitirmeden oğlu çocuk padişahı koruyup kollayan bir annedir.

Sultan IV. Mehmed: Daha çok küçük yaşta iken tahta oturan Sultan Mehmed'in hayatı ve karakteri ile ilgili yazar pek bilgi vermez. Romanın son bölümü, Kösem Sultan'ın hayatının da son evresinde ön safa çıkan IV. Mehmed; ninesi tarafından, babası daha hayattayken tahta çıkarılan çocuk padişahtır.

Yazar, Şehzade Mehmed'in miladi takvimle bir yeni yılın başı, hicri takvimle bir bayram arifesinde doğan bahtı açık bir prens olduğunu söyler.

Diğer haseki sultanlar ve şehzadeler: Şehzade Süleyman'ın annesi Dilaşup Sultan ve Şehzade Ahmed'in annesi olan Muazzez Sultan, Sultan İbrahim'in diğer hasekileridir. Eserde yalnızca isimleri geçer.

b-Devlet adamları: Genellikle görevleriyle bağlantılı olarak birkaç yönünden bahsedilen, üzerinde pek durulmayan bu şahıslar, romanın başkişisinin etrafında, onun iyi ya da kötü davranışlarını daha belirgin surette ortaya çıkarmak için kullanılmış figüranlardır. Olayların akışında sağlanan bütünlük, bu kalabalık şahıs kadrosuna bağlıdır. Yazarın kurgusu ile tarihi gerçeklerin örtüşmesi ve bunlardan birinin diğerini etkilemesi hususunda; tarihi gerçeklerin, romanın akışına hakim olduğunu söyleyebiliriz. Bize bu kanıyı veren en önemli etken bu kalabalık kadronun, romanı hantallaştırabileceği düşünülmeden tarihi gerçeğin içinde var olmaları sebebiyle, yazar tarafından yeterince ayıklanmadan romanın kurgusuna aktarılmalarıdır. Sadrazamlar, şeyhülislamlar, defterdarlar, kadılar, din adamları, ulemadan efendiler, cellatlar, cariyeler, hamallar vs...sadece isimlerini zikredip, ayrıntılı bir şekilde tanıtamayacağımız kişilerdir. Bunlar; Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Sadrazam Sultanzade Mehmed Paşa, Sofya Valisi Faik Paşa, Sofya Kadısı Sincarlı Mehmed Efendi, Kapıcıbaşı Şehbaz Ağa, Yeniçeri Kethüdası Hüseyin Ağa, Aydın ve Teke vilayetlerinde hüküm süren Kınaoğlu Mehmed Ağa,Halep Valisi Nasuhpaşazade Hüseyin Paşa, Safranbolulu Hoca, Kubbealtı vezirlerinden Nadinli Yusuf Paşa, Zenci Sümbül, Deli Hüseyin Paşa, Sultan İbrahim'in şehzadeliğinde

yanında bulunmuş cariye Asiye Şebsefa, Silahtar Siyavuş Ağa, Kaptanıderya Bosnalı Mustafa Paşa, Gürcü güzeli bir cariye olan Zafire, Sivas Valisi Vardar Ali Paşa, İbşir Mustafa Paşa, Kız İbrahim Ağa, ilmiye sınıfından Muslihiddin Efendi, Şeyhülislam Muid Ahmed Efendi, Şeyhülislam Abdürrahim Efendi, Sadrazam İncirköylü Ahmed Paşa, Kaptanpaşa Fazlı Paşa, Galata Kadısı Mehmed Efendi, Baki Bey, Sadrazam Ahmed Paşa'nın iki mahrem içoğlanı Abdi ve Halil, yedi yaşındaki padişahı kucaklayıp tahtına oturtan Karaçelebizade Aziz Efendi, Sadrazam Sofu Mehmed Paşa, bu sadrazamın akıl hocaları Laz Yunus Efendi ve Ağazade Mehmed Çelebi, Kösem Sultan'ın idam fermanı verildiğinde kimse cesaret edemezken bu idamı gerçekleştiren Zülüflü Baltacı Kuşçu Mehmed, Karahaydaroğlu Mehmed Bey, Bostancıbaşı Zülfikâr Ağa, Sadrazam Kara Murad Paşa, Şeyhülislam Bahai Efendi, Müneccimbaşı Hüseyin Efendi, Kösem Sultan'ın emriyle Sultan IV.Mehmed'in sünnet düğününde padişaha suikast hazırlayan Celali İbrahim Ağa, Sultan IV. Murad'ın biricik kızı Kaya Sultan'ın eşi silahtar ve daha sonra sadrazam olan Melek Ahmed Paşa, Şeyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz Efendi, Musul Valisi Basni Mirza, Kösem Sultan'ın şehzade Süleyman'ın koynuna vermek için aldığı, daha sonra Kösem'in planlarını ve yazdığı gizli mektubu ortaya çıkaran Çerkez güzeli cariye Meleki (Birbirlerini sevdikleri için Kösem Sultan'ın gazabına uğrayan Meleki ile Kuşçu Mehmed, Kösem'in feci akıbetinin iki önemli ismi olmuştur. Kuşçu Mehmed, Kösem Sultan'ın idamını gerçekleştiren kişidir. Birbirlerini seven bu iki genç evlendirilmiş ve Kuşçu Mehmed'e Milo Adası'nın-Kösem Sultan'ın çocukluğunun geçtiği ada- voyvodalığı verilmiştir. Yazarın, kaderin garip bir cilvesi olarak değerlendirdiği bu durumda roman Milo Adası'nda yaşanan bir aşkla başlamış, yine Milo Adası'nda bir başka aşkla bitmiş olur. Kösem Sultan'ın hayat hikayesi de, başladığı yerde, kendi hayatına son verenlerin gittiği Milo Adası'nda nihayet bulmuş olur.), Helvacıbaşı Üveys Ağa, Turhan Sultan'ın sadık adamları; Uzun Süleyman, Hoca Reyhan, Musahip İsmail, Lala İbrahim, Kösem Sultan'ın daima yanında olan hizmetlisi küçük Beşir, Yeniçeri Ağası Karahasanoğlu Hüseyin Ağa, Yeniçeri Kethüdası Kasım Ağa ve Derviş Ali. (Eserin ilk cildinde ilk bölümde tanıdığımız Yeniçeri Ali, Kösem Sultan ile birlikte ikinci cildin son bölümüne kadar varlığını korumuş tek şahıstır. Milo Adası'nın güzel Afro'suna aşık Yeniçeri Ali, İstanbul'a geldiğinde, öldüğünü sandığı sevgilisinin ardından ağlayan Aşık Ali, yaşadığını ve sarayın sultanı olduğunu öğrendiğinde hayatını

ve ölümünü ona adayan Derviş Ali. Yazarın bir Leyla Mecnun hikayesi dediği bu aşk, romanın arka planında gibi görünmesine rağmen esasında esere ruh veren, Kösem Sultan'ın ruh dünyasındaki gelgitleri yansıtan en önemli unsurdur.)

c-Askerler; yeniçeri ağaları, yeniçeriler ve sipahiler: Ocağın dört büyükleri diye anılan Koca Bektaş Ağa, Koca Muslihiddin, Kara Murad, Karaçavuş Mustafa adlı yeniçeri ağaları, Kösem Sultan'ın, entrikalarını hazırlarken iş birliği yaptığı insanlardır.

Koca Muslihiddin Ağa: Ocakta basamak basamak yükselerek emekliye ayrılan Muslihiddin Ağa, yetmiş yaşlarında, ocaklı üzerinde büyük bir nüfuza sahip, tecrübeli bir adamdır. Devlet erkân ve ricalinin hemen hepsini tanıyan bu yeniçeri ağası sohbeti tatlı, hatırı sayılır bir kimsedir.

Koca Bektaş Ağa: "Uzun beyaz bıyıkları sakalının iki yanından sarkmış, ağarmış gür kaşları daima çatık, küçük bir işaretiyle yeniçeri ayaklandıracağına emin..." (K.S., c.2, s.173) bu yeniçeri ağası da Kösem Sultan'ın işbirlikçilerindendir.

Kara Murad Ağa: "Hem cesur bir asker, hem de uzun boylu, lakabı üstünde kara yağız, gayet heybetli adamdı. Huzuruna çıkan yeniçeriler tir tir titrerdi." (K.S., c.2, s.188) diye tasvir edilen Murad Ağa da sahip olduğu maddî ve manevî güç ile çevresindekilere hükmeden bir insandır.

Yeniçerileri ayaklandırarak Sultan İbrahim'i tahttan indiren Kösem Sultan ve yeniçeri ağaları artık devlet işlerinde ve ticarette hakimiyeti elinde tutan, dilediğini dilediği yere gönderen, rüşvet kapılarını sonuna dek açan, biriktirdikleri hazineye mahzen arayıp bulamayan bir ekiptir.

Eserde yeniçeri ağaları ve yeniçerilerden başka söz sahibi sipahilerden de bahsedilir: "Bıyıklı Mahmud, Sipahiler Kapıkâhyası Hasan Ağa, Kara Kâhya, Kara Abdullah, Oruç Ağa, Pandor Ali Efendi, Delibirader Ahmed Ağa, Bengi Mehmed Efendi, Benli Oruç Bey, Saçlı Elif Bey...hepsi gözünü dikenden sakınmaz adamlardı. Fakat hadiselerin türlü gelişmeleri karşısında tedbir düşünecek tek kişi yoktu." (K.S., c.2, s. 274)

Bu durum tarihte "Atmeydanı vak'ası" olarak anılan, yeniçeriler ile sipahiler arasında gerçekleşen şehir cenginde, yüzlerce sipahinin öldürülmesine sebep olmuştur.

d)Sarayda bulunan İstanbul kadınları: Eserde Sultan İbrahim devrindeki saray hayatı anlatılır. Masal dinlemeyi seven padişah için gelen "masalcı", kadınlardan başka, "kurşun dökücü","rastıkçı","allıkçı","ağdacı", "kına yakıcı" gibi

isimler taşıyan İstanbul'un kenar mahalle kadınları bir ayakları sarayda, bir ayakları dışarıda bir hayat sürmektedirler. Bu kadınlardan padişahın gözdesi olanlar devlet işlerine karışır, rüşvetle iş çevirirler. **Hamide Hatun, Şekerpare Kadın, Voyvodakızı, Çizmecikızı Hobyar Kadın** bunlardan bazılarıdır. Dilbaz, becerikli, güzel bir kadın olan Şekerpare, Sultan İbrahim'in en şımarık gözdesidir. Öyle ki mansıp almak, belli bir yere atanmak isteyenler Şekerpare'nin kapısını aşındırır. Şekerpare aldığı rüşvetlerle yüklü bir hazineye sahiptir, ta ki padişaha durumu arz edilinceye kadar.

e)Ayaklanan celâliler ve halka zulmeden zorbalar: Şeydişehir'den **Kara Haydar Ağa**, kadı efendinin rüşvet tazyiki ve zulümlerine dayanamayarak adamlarını toplar, silahlandırır ve dağa çıkar. Bir pusuda öldürülür. Oğlu **Altınbaş Mehmed** babasının intikamını almak için onun yolundan gider. Dağa çıkarak padişahlığını ilan eder. "Anadolu benimdir, Rumeli de Osmanlı'nın" diye kasabalara fermanlar yollar, vergilerin kendisine ödenmesini ister. Altınbaş Mehmed adlı bu "dağ padişahı"nın tasviri oldukça ilginçtir:

"...güzellikte afeti devran, cesarette merdi meydan ve kahramanı zaman, altın gibi sarı saçlı bir taze civandı" (K.S.,c.2, s.141)

Arnavut Ağa, tezkereci Şamlızade Mehmed Efendi, Çavuşbaşısı Gergedan Durak Ağa, Selam Çavuşu Sarı Mustafa halktan zorla, rezil bir şekilde kötü davranışlarla rüşvet toplayan insanlardır.

Bunların dışında halkı yağmalamayı, halkın namusunu çiğnemeyi kendileri için caiz gören haydutlar; Katırcıoğlu Mehmed, Akyakalıoğlu Bekir, Bozoğlan Mustafa, Horozgöz Ahmed, Çıplak Hüseyin, Kazıkçı Receb, Kazdağlı Ali ve onların iki bin neferden fazla adamları...

f)İstanbul halkı, esnafı ve önde gelen şahsiyetler: Asıl adı İmam Mehmed Efendi olan "**Cennet Gülü**" nefesi yürek sıkılmasına, "sevda illetine" derman olan, bütün İstanbul'un tanıdığı bir kimsedir. Sultan İbrahim sinir nöbetlerinde bu mübarek insanın kendisini okumasıyla rahatlamaktadır.

Fasih Ahmed Dede; darda olanlara yardım elini uzatan iyi bir insandır. Sadrazam Ahmed Paşa'nın idamından sonra, paşanın iki iç oğlanını onun yadigârı olarak himaye eder. Fasih Ahmed Dede;

"Devrin namlı bir hattatı, seçkin şairi güzellik aşığı, hak ve hakikat yolunda asalet ve necabet timsali bir mürşit." (K.S, c.2, s.218) olarak tasvir edilir.

Delibirader Ahmed Ağa: Yeniçeri ağalarının hışmından kaçan Sadrazam Ahmed Paşa'nın, evinde saklanmasına izin verir. Ahmed Ağa;

"...lakabı üstünde, delişmen ve şirin halleriyle herkesin sevgisini kazanmış, bütün devlet büyüklerinin tanıdığı bir kimsedir." (K.S., c.2, s.198)

Beyazizade Hasan Efendi: Yeniçerilerin, Sultan İbrahim'in saltanatı bırakıp oğlunun padişahlık mürüvvetini görmesini, kendisinin de sarayda selâmetle oturmasını istediğini padişaha bildiren elçidir.

"Mekke kadılığında bulunmuş, gayet edepli, dirayetli,söz bilir..." (K.S., c.2,s.220) bir insandır.

Uzun Ali Ağa: Sadrazam Ahmed Paşa'nın gençlik arkadaşıdır. Paşa, yeniçeriler ayaklandığında bu adamın evinde saklanmak ister, Ali Ağa onu evine almaz. Ali Ağa "cihan kalleşi", "söz pehlivanı" bir insandır.

Hacı Behram: O da aynı durumda Ali Ağa gibi paşaya yardım etmez. İkiyüzlü, riyakâr bir tavırla paşayı yeniçerilere teslim eder. Yazar onu "...pespayenin gün görmüşüydü. Bir hilekâr rezildi" diye tasvir eder.

Halk: Halk olayların gelişmesi ve sonucunda etkindir. Fakat fert fert değil de, genellikle konuşan bir topluluk olarak karşımıza çıkar. Konuşmaları, yorumları, dedikoduları olayların sonucunun ilk işaretleri olarak kendini gösterir. Halk aynı zamanda ezilen, türlü zorbalıklara göğüs geren mazlum tabaka olarak verilir.

Zaman: Kösem Sultan adlı romanın 1. cildi 1603-1640 yılları arasındaki otuz yedi yıllık zamanı kapsar. Zamanın uzun bir sürece yayılmış olması, olayların seyrini hızlandırmıştır.

I. Bölümde taht şehri İstanbul'dan uzakta Afro'nun hayatını anlatan yazar, saray ve saray yaşantısını ikinci bölümün son kısmından itibaren ele alır. 20 Aralık 1603'te III. Mehmed'in ölümü ve I.Ahmed'in tahta çıkışı ile gelişme bölümüne geçen eser; Sultan I.Ahmed, Sultan I.Mustafa, Sultan II.Osman, Sultan IV. Murad dönemlerini anlatır.

Kösem Sultann'ın çocukluğunun geçtiği Milo Adası'ndaki zaman, İstanbul'a getirilip Hatice adını alarak bir kaptanın evinde evlatlık olarak yaşadığı anlar, sarayda I.Ahmed'in sevgili eşi Kösem Haseki Sultan olduğu, I. Mustafa II. Osman dönemlerinde Eski Saray'da geçirdiği yıllar yani yirmi yıllık zaman çok hızlı akar. Kösem Sultan'ın Valide Sultan olduğu Sultan IV.Murat dönemi ise zaman

aralıkları daha kısa olan bölümdür. Toplam on yedi yıllık bir süreci kapsayan bu son kısım hacim olarak daha önceki bölümlerin tamamına eşittir.

Eserde tarihlerin veriliş şekli dikkat çekicidir. Yazar vak'anın geçtiği tarihi, yalnız yıl olarak değil; yıl, ay, gün, haftanın günü, hatta gün içinde sabah-akşam anlarını belirterek verir. Bazı bölümlerde milâdî takvimle birlikte hicri takvim de bildirir:

"Sultan IV.Murad hicri ve miladi takvimlerle 21 ramazan 1044 ve 13 Mart 16035 bir Salı günü İran Seferi niyeti ile sarayından ve taht şehri İstanbul'dan bu hava içinde ayrıldı." (Kösem Sultan, c.1, s.304)

"1635 yılı Aralık ayının yirmi beşinci Pazar günü İzmit'e geldi."

Vak'alar kronolojik sıra takip edilerek anlatılır. Yalnız bazı kısımlarda vak'aların daha iyi anlaşılması için birkaç yıl geriye dönülerek o sırada gerçekleşen olayların anlatıldığı görülür. Bu duruma sebep olan husus; vak'a bir ana koldan Kösem Sultan'ın etrafında gelişiyor olsa da, sebepler zincirinin aynı zaman dilimi içinde farklı mekânlarda, farklı kişiler tarafından teşekkül ettirilmesidir.

Bu yönden bakıldığında eserdeki geri dönüşler; şahıs kadrosu çok kalabalık bir tiyatro eserinin-sık sık değişmesi gereken sahne düzeni ile daha da zorlaşan-gösterimi esnasında, aradaki bağlantıların kopuk olmaması için mümkün olduğunca yerleşik sahneyi kullanarak çok gerekli durumlarda diğer mekanlara, diğer zamanlara gitmek için sahneyi değiştirmeye benzer. Yazar ilk bölümde tanıdığımız Yeniçeri Ali'den ikinci bölümde hiç bahsetmez. Okuyucu; romanın başkişisi Afro'nun hemen yanında olan bu şahsın, diğerleri gibi geçmişte kaldığını düşünürken hiç umulmadık bir anda üçüncü bölümde Yeniçeri Ali ile karşılaşır. Yazar şu cümle ile geçmişe dönüş yapar ve Ali'nin başından geçenleri "şimdiki zaman" a kadar anlatır:

"Yeniçeri Ali'nin macerası kısaca toplanabilir..." (K.S., c.1, s.120)

Bu noktada, romanı bütünlük yönünden zayıf bırakan geriye dönüş tekniği bir başka yerde daha ustaca kullanılarak okuyucunun, kahramanın geçmişi ile ilgili bilgi almasını sağlar. Afro boğulmak üzereyken denizden çıkarıldıktan sonra ateş içinde bir sinir nöbeti geçirir. Bu baygınlık anlarında geçmiş günlere, çocukluğuna gider; karışık rüyalar görür.

"Afro, birkaç saat, geçmiş günlerinin içinde yaşadı. Öz babasını hiç tanımıyordu. Anasından duyduğu tek şey şuydu:

'Güzel bir kızı kandırıp kaçıran güzel bir palikar...Hristos gibi güzel, Hristos gibi uzun saçlı ve sakallı...ve çıplak ayaklı...o kadar; onun içindir ki kilisede Hristos'un resmine "Babam ona benzermiş..." diye düşünerek bakmıştı, ne zaman kiliseye gitse. (K.S., c.1, s.81)

Kahramanın ruh dünyasına tutulan bu ışık ona derinlik verir.

Yazıyla kışıyla şahısların ömrünü devreden yazar, yaşanan olayların rengine göre mevsim seçmek için bir çaba sarf etmez. Yine de mevsimler vak'anın hüznüne, sevincine, acısına yatkındır:

"1603 sonbaharının ilk günlerinden biri, süt mavisi gökyüzü ile deniz arasında sümbül kokulu bir gündü. Kona kalka uçuşan arılar ve kelebekler son kır çiçeklerinin kokusunu havaya dağıtıyorlardı. Öğleden sonra çıkmış olan tatlı bir şimal rüzgârı Değirmenlik Adası'nın sakız ağaçları ve fıstık çamları arasından esrarengiz bir rebabın tellerine dokunan âşık parmakların vecdiyle geçiyordu." (K.S., c.1, s.27) Bu güzel hava, adanın sükûnetine ve Afro'nun neşeli genç kız ruhuna uygun düşer.

Sultan II. Osman; iyi niyetine, adil olmak ve tebasını güvenli bir ortamda yaşatmak için bütün uğraşına rağmen felaketlerin önüne geçememiş, yeniçerinin ayaklanması sonucu boğularak öldürülmüştü. Bu dehşet günlerin öncesi, yaşanacak acıların bir habercisiymiş gibi şiddetli bir kışa denk gelir.

Hicri 1030, miladi 1621 yılına denk gelen Şubat ayında çok sert bir kış yaşanır İstanbul'da. Haliç ve Boğaziçi donar; hatta gözüpek bazı insanlar Galata'dan İstanbul'a buz üstünde yürüyerek geçerler. Şair Neşati de o yüzlere tarih düşer:

"Ben meded dondu bin otuzda soğukta derya!..."

Yollar kapanmış, İstanbul'a erzak gemileri gelememiştir. Yazar o günlerin ekonomik görünüşünü şöyle tasvir eder:

"Odun yok, kömür yok. 70 dirhem ekmek 1 akçeye!... Etin okkası 15 akçeye satılıyordu! görülmemiş, duyulmamış pahalılık!" (K.S., c.1, s.175)

Bütün bu olanlardan sonra;

"Artık herkes hükmetti ki, Sultan Osman ayakları yümünsüz bir padişahtır." (K.S., c.1, s.175)

Eserin 2. cildi Sultan İbrahim'in dönemini ve Sultan IV.Mehmed'in saltanatının ilk yıllarını kapsar. Sultan İbrahim'in tahta çıktığı 1640 yılından, Kösem Sultan'ın sarayda idam edildiği 1651 yılı arasındaki on bir yıllık zaman dilimi ele alınmıştır.

Eserde, ilk cildin otuz yedi yıl, ikinci cildin on bir yıl olmak üzere toplam kırk sekiz yıllık bir yarım asrın olaylarının Kösem Sultan'ın hayatı ışığında anlatıldığını görürüz. İkinci cilt hacim olarak daha geniş, kapsadığı zaman dilimi itibariyle daha dardır. Bu da olayların seyrinin yavaşladığını, zaman aralıklarının daha geniş tutulduğunu gösterir. Yazar olayların ayrıntılarına, şahısların birbiriyle olan ilişkilerine, olayları hazırlayıcı sebeplere daha çok yer verir. Bu durum eseri, başlı başına "vaka zinciri" diyebileceğimiz kuruluktan çıkararak, onun edebi yönünü güçlendirir.

Yazar belli başlı olayların gerçekleştiği tarihi verirken yuvarlak bir ifade değil kesin zaman birimlerini kullanır:

"1648 yılı mayısının otuz birinci gününü pazartesiye bağlayan gece bir deprem oldu.." (K.S., c.2, s.177)

Kösem Sultan'ın sarayda boğularak idam edildiği tarih, hicrî ve mîlâdî olarak verilmiştir:

"Osmanlı Hanedanı'nın tarihi boyunca muhakkak ki en büyük kadını ölmüştü; hicrî 16/17 ramazan 1061, milâdî 2/3 eylül 1651, bir cumartesi gününü pazara bağlayan gece." (K.S., c., s.411)

Zaman konusunda tekrar ifade edeceğimiz bir diğer husus da "geri dönüşler"dir.

Yazar bir ana koldan vak'aları anlatırken, bazen, esas vakaları hazırlayıcı sebeplerden aynı anda bahsedemez. Bu durumda kendisi araya girerek geriye dönmek gerektiğini söyler.

"...Kösem Sultan'ın hayatında önemli bir vaka sarayda 'İftariye Rezaleti' oldu. Anlatabilmek için beş yıl önceye dönmek lazımdır." (K.S., c.2, s.70)

"...Burada Sultan Murad'ın öldüğü geceye dönelim..." (K.S., c.2, s.26)

Zikredilmesi gereken bir başka husus; yazarın gerçekleşen vak'alarla birlikte verdiği ayrıntılı tarihlerin, Osmanlı Devleti ile ilgili yazdığı diğer tarih incelemeleri, tarih sohbetleri tarzındaki eserleriyle paralel olarak gitmesi, birbirleriyle örtüşmesidir.

Eserde bahsi geçen zaman ile bilinen tarihin seyri içinde geçen zaman aynıdır. Ayrıldıkları tek husus yazarın ayıklayıcı bir bakışla bu belirli tarihlerin bir kısmını ön plana çıkararak yavaşlatması, diğer bölümleri ise bütünlüğü bozmayacak şekilde süratli bir şekilde aktarması ya da hiç bahsetmeyip geçmesidir.

Mekân: Roman Türkler'in "Değirmenlik" adını verdiği Milo Adası'nda başlar. Halkı tamamen Rum olan bu ada, insanların geleneklerine ve yaşam tarzlarına göre şekillenmiş olup bahsi geçen diğer mekânlardan farklıdır.

Eserde vak'aların geçtiği esas mekan İstanbul'dur. İstanbul; sarayları, köşkleri, kasırları, tekkeleri, hamamları, hanları, meyhaneleri, evleri, çarşıları, gezi yerleri, semtleri, bahçeleri ile gözümüzde canlanır.

Diğer mekanlar ise yapılan seferler esnasında geçilen yollar, konaklanan şehirler, ele geçirilen yerlerdir. Bunlar Bursa, İznik, Konya, Manisa, Karaman, İshaklı, Karaağaç, Ilgın, Beyşehir, Ilıca, Sivas, Kayseri, Diyarbakır, Erzurum, Pasin Sahası, Akşehir, Bitlis, Van, Halep, Musul, Erivan (Revan), Bağdat'tır. Bu mekanlar yalnızca isim olarak geçmektedir.

Bu tarihî romanda anlatılan vakalar kadar, mekan tasvirleri de önemli ve ilgi çekicidir. Bilhassa 17. yüzyılın İstanbul'u, halkın yaşantısı, bahsi geçen mekânlarla ilgili gelenekler, tercihler ayrıntılı bir biçimde verilir. Yazar çok yönlü ve derin bilgileri ile bir zamanların artık hatıralardan bile silinmiş İstanbul'unun sosyal-kültürel grafiğini çizer.

Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde olan Milo Adası; kilisesi, meyhaneleri, evleri ile Türk göreneklerinden epeyce uzak, farklı bir kültürü yansıtır. Adada en belirgin, günlük yaşamın en vazgeçilmez mekânları meyhanelerdir:

"Deniz kıyısı boydan boya salaş meyhanelerdi. Hepsinin önünde denize doğru kazıklar üstünde uzanmış sık parmaklıkla çevrilmiş, dört köşesinde bulunan yüksek direkleri, tuzlu balık fıçıları, tavanlarına demir zincirlerle asılmış zeytinyağı kandilleri, kaba tahta masalar, kaba tahta iskemleler, kütükten oyulmuş şarap çanakları, toprak rakı bardakları, duvarlarına iplerle asılmış kuru balık hevenkleri, is balığı dizileri meyhanelerin hem eşyası, hem süsüydü." (K.S., c.1, s.13,14)

Yazar, adada yaşanan olaylara geçmeden adanın görüntüsünü bir ressam gözüyle okuyucunun önüne koymak ister:

"Kasabanın, kayalar üzerine kuş kafesleri gibi oturtulmuş beyaz badanalı balıkçı evleri merdiven basamakları gibi, hepsi denizi görürdü. Hepsinin önünde bir sundurması ve hepsinin pencereleri ile sundurmalarında çiçek saksıları vardı. Bazı evleri de asma çardakları sarmıştı.

Kasabanın bütün sokakları kaba taş döşeliydi. (K.S.,c.1, s.13)

Meyhaneleri dolup taşan, sabahlara kadar denizci küfürleri, şarkıları ile şenlenen bu adanın kilisesi tam aksine oldukça sakin ve bakımsızdır:

"Kasabanın küçük bir kilisesi vardı, bu bir "Ayios Nikolaos Kilisesi" ydi.Ayios Nikolaos gemicilerin ve balıkçıların koruyucusu sayılırdı.Ayios Nikolaos Kilisesi'ne ancak birkaç ihtiyar kadın uğrardı ve Ayios Nikolaos'un tozdan seçilmez olmuş tasviri ile aynı bakımsız halde bulunan Hıristos ve Panayia tasvirleri önüne birer incecik balmumu yakarlardı. (K.S., c.1, s.14)

Mekânlar; insanoğlunun şekillendirdiği, kendi kimliğini ve tercihlerini sindirdiği ortamlardır.Mekânlar; farklı kültürlere, muhitlere ait insanlara tutulmuş aynadır.Aslında bu yargı sebep-sonuç ilişkisi bakımından yön değiştirdiğinde tespit yine doğrudur. Çünkü aynı zamanda mekânlar insanları şekillendiren ortamlardır ve insanlar mekânlara tutulmuş aynadır:

"Ege Denizi adalarının havası gayet oynaktır. En sakin görünen anda bir müthiş fırtına kopar.Adaların arasındaki boğazlar havayı hortum gibi çekerler, rüzgârlar sık sık yön değiştirir. Onun içindir ki Ege Denizi adalarında yaşlı balıkçılar parmakla gösterilir, çoğu,genç yaşlarda açıldıkları denizden geri dönmezler." (K.S., c.1, s.69)

Yaşanmış ve yaşanacak bütün zamanların,tacı başından hiç inmemiş güzeli İstanbul.. Bir İstanbul tarihçisinin kaleminden onu tanımak hüzün ile mutluluğun iç içe olduğu bir yoldur. Bir yanı hüzne varır; çünkü varlıklarını, bu kadar yakından hissetmişken onları yeniden geçmişin soluk hatıra yığınına teslim ederiz ve bir yanı mutluluğa varır; çünkü bütün "yok"luklarına rağmen güçlü bir kalemin, bir kültür definesi olan yüreğin, yeniden " var" ettikleridir.

"On yedinci yüzyıl başlarının büyük İstanbul'u bir peri masalı şehri gibiydi. Pembe bulutlu ve açık menekşe renkli bir gökyüzü ve menekşe ve gül renginde hareli bir deniz...Üsküdar yakasındaki evlerin camları, güneşin son ışığını aksettirmiş, ağaçların arasında parıl parıldı.

Minareler, kubbeler, minare ve kubbelerin üstünde parlayan altın alemler... top top ağaç kümeleri...saraylar...deniz kıyısı boyunca uzanan beyaz bir şerit halindeki kale duvarları, iskeleler, iskelelerde gemiler...gemi direkleri, yelkenler... denizin üstünde sayısız kayıklar." (K.S., c.1, s.83-84)

Bahsi geçen mekanlar içinde şüphesiz en görkemli olanı saraylardır. Yazar, ihtişam ve azametin göstergesi olan saraylardan yer yer bahseder:

"Padişah ile yeniçerilerin arasında salonun büyük havuzu vardı, göbeğindeki fıskiyenin suları, nakışları bir sanat harikası olan tavanın kubbesine kadar yükseliyordu. Tavan ile kubbenin altın yaldızları su habbelerine vurmuş, fıskiyeden fırlayan sular, havuza altın yağmuru gibi dökülüyordu." (K.S., c.1, s.250,251)

Üsküdar Sarayı, Beşiktaş Sahil Sarayı, İncili Köşk, Üsküdar Sarayı'nda Fıstık Kasrı, yeniçeri ağalarının resmi ikametgâhı olan Ağakapısı isimli saray adı geçen saraylardan bazılarıdır. Yazar "Ağakapısı" isimli "muazzam ve muhteşem" saraydan bahsederken buranın Süleymaniye'de olduğunu ve hatta zamanımıza küçük bir parçasının kaldığını, İstanbul Müftülüğü binası olarak kullanıldığını söyler.

İstanbul deyince aslında aklımıza gelen ilk mekân, camilerdir. Yer yer şehri süsleyen bu muhteşem eserlerden biri Sultan Ahmet Camii'dir:

"...Sultan I.Ahmed'e muazzam ve muhteşem bir camii yapılıyordu. Asrın büyük sanatkârı ve devlet başmimarı Sedefkâr Mehmed Ağa'nın yaptığı o mabet, altı minaresiyle Marmara'dan İstanbul'a gemiyle gelinirken yüzyıllar boyunca, döne döne, doya doya seyredilecekti." (K.S., c.1, s.149)

Galata, Ok Meydanı, Kağıthane, Kağıthane Köprüsü, Alibeyderesi Köprüsü, Eyüp, Edirnekapı, Ayasofya Meydanı, Ayastefanos (Yeşilköy), o zamanlarda adı "Florina Bahçesi" olan yazarın deyimiyle şimdiki adı "Florya" olan bahçe ve daha nereler..Yazar bazı mekânlardan bahsederken eski İstanbul'a, halkın yaşantısına dair notlar aktarmayı ihmal etmez: Sipahiler Çarşısı İstanbul'un en büyük silah çarşısıdır, gemiciler genelde Kasımpaşa'da oturmaktadır ve Tahtakale:

"...büyük şehirde ayak takımının kaynaştığı bir semtti. İstanbul'un en eski büyük meyhaneleri de oradaydı. O zamanlar meyhanelere "şerbethane" de denilirdi. (K.S., c.1, s.120)

Yazar mekânların sadece o zamanlara mahsus durumları hakkında bilgi vermez. Günümüze kadar gelmiş tarihî mekânları yeri geldikçe belirtir:

"İstanbul'un bir ticaret merkezinde, Fincancılar Yokuşu'nda şeddadi muazzam bir han yapılıyordu. "Valide Sultan Hanı". Hâlâ durur, meskûndur, dev gibi binadır. (K.S., c.1, s.273)

Bir sanat eseri olduklarını en cahil gözlerin bile anlayabileceği Türk mimarisinin sade, ama zevkli evlerinden bahsedilmezse, mekanlarda yaşayan kültürün en değerli parçası eksik kalır. Yazar bu sadeliği, sade bir dille tasvir eder: "Arkasında meyve ağaçlarıyla bezenmiş büyük bir bahçe. Bahçede fıskiyeli

bir havuz. İki katlı ahşap bir ev. Alt katta bir taşlık, iki oda, kiler ve mutfak. Sonra bir küçücük oda daha, bir kapısı taşlığa bir kapısı bahçeye açılan uşak odası..." (K.S., c.1, s.85)

Derya temaşalarından, çemenzar sefalarından, fıstık konularından, meşeliklerden, su başlarından gürül gürül bir zevkin aktığı İstanbul; bir başka çehresi, fakirler semti ile karşımızdadır:

"Pitoresk şahsiyeti, dekoruyla eski bir İstanbul sokağı. Fakirler semtinden geçtiği her halinden bellidir. Arnavut kaldırımı döşenmiş, iki kenarında küçük ahşap evler...kafesleri eğrilmiş cumbalar, eli böğründeki çıkmalar. Çıplak ayaklı oğlancıklar oynaşır...örtüye girmemiş çıplak ayaklı kızlar sakız çiğnerler, ellerinin kınalarına bakarlar..." (K.S., c.1, s.269)

Yazarın üzerinde durduğu en önemli mekânlardan biri hamamlardır. Öyle ki hamam bir yıkanma yeri olmanın ötesinde Osmanlı'da gelenekleşmiş bambaşka bir ortamdır:

"On yedinci asırda İstanbul'un çarşı hamamları hem bir yıkanma yeriydi, hem de ülfet, sohbet yeri. Hamamların kahve ocaklarından başka şerbetçisi, turşucusu vardı. Mevsimine göre salep pişirilir, keten helvası yapılır, boza içilir. Yazın camekân denilen soyunma yerinin fiskiyeli havuzcuğu etrafında, kışın büyük mangalların başında yahut, içerde göbek taşında hatta edebî sohbetler olurdu. Yalnız bekâr uşağı garipler gecelemezdi çarşı hamamlarında, kişizadeler, kibardan, ricalden, edip ve şairler, şeyhler, ulemadan hoca efendiler gelirdi. Herkes, sınıf farkını ayıran kılık kıyafetten soyunmuş, merasim kaygısını atmış, teklifsiz, rahat konuşulur ve kemal sahibi olanlardan bir hikmet, bir bakış kapılırdı. Yer yer kurulan ikişer, üçer, beşer kişilik meclislerde, etrafa kulak verilmez, etraf göz hapsine alınmazdı." (K.S., c.1, s.128)

Muhabbetlerin demlendiği tek mekânlar hamamlar değildir. Meyhaneler de, zamanın söylentilerinin dolaştığı, sohbetlerin ortamlarının kurulduğu, sazların çalındığı, eğlenip yârenlik edilen yerlerdir:

"Tahtakale'nin en büyük meyhanesi, Yağkapanı'nın altındaki "Zindan"dı. Yirmi basamak taş merdivenle inilir, yerin dibinde, Bizans devrinden kalma bir meyhaneydi. Adam boyunda şarap küpleri vardı. Yıllanmış şarapları vardı. Müşterileri yeniçeriler, yalın hamlacılar, helvacı, gözlemeci, pişirici, hamurkâr, hamal ve

tellak makulesi bekar uşakları, hızarcı, doğramacı, sandıkçı esnafının akşamcılarıydı." (K.S., c.1, s.121)

İstanbul'da rağbet edilen yerler yalnızca çarşı hamamları, meyhaneler değildir. Celvetî Tarikatı'nın kurucusu Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî Efendi'nin tekkesi de kendine sığınan herkesi kabul buyuran kutsal bir mekândır. Eşiğinden atlayan bir katil, bir hırsız olsa da durum fark etmez. O kişiyi, Şeyh Hazretleri koskoca devletin otoritesine karşı sadece manevi nüfuzu ile müdafaa eder. Burası "gönül ateşiyle kurulmuş bir darülamandır."

Bir kale gibi güvenli olan tekkenin iç alemi de bambaşkadır:

"Bahçe duvarlarında sokağa mor salkımlar sarkmış, basit tahta kanatlı kapıları gece gündüz açık duran tekkede bıçağı; fukarayı ve yetimleri, dulları doyuran mutfağındaki aşçılarla, gül fidanlarını ve meyve ağaçlarını budayan bahçıvanlar kullanırdı. Ekmek bile bıçakla kesilmez, elle koparılırdı.

Dergâha girenin gözlerini, Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî'yi görmeden, misk gibi kokan bir temizlik kamaştırırdı. Bahçesinin döşeme taşlarına bile bal dökülse yalanırdı. Her köşesine ilmin ve aşkın güzelliği sinmiş, nakşolunmuştu." (KS., c.1, S.137)

Eserin 2. cildinde de ana mekân İstanbul, ve-bir iç mekân olarak "Saray"dır.

İstanbul yine semtleri, camileri, devlet daireleri ile gözümüzde canlandırılır. Koçu, vakalar ve kişilerden evvel bulunulan yerin mahiyetinin iyi kavranmasını ister. Bu olayların daha iyi anlaşılmasını, kişilerin içinde bulunduğu durumu daha açık kavramamızı, geçmişin İstanbul'unu daha net, daha canlı görmemizi sağlayacaktır:

"Eyüpsultan kasabasının karşısında Sütlüce'de, Kağıthane Deresi tarafında bir sıra ayan ve kibar yalıları vardı, en meşhurları da Sokullu Mehmed Paşa torunlarının yalıları ile Kanuni Sultan Süleyman'ın ünlü şeyhülislamı Ebussuud Efendi'nin yalısıydı." (K.K., c.2, s...)

"O devirlerin "kalem" denilen resmi daireleri birer mektepti. 12-13 yaşında çocuklar "öğrenci" adı altında alınır, okutulur, memurlar çekirdekten yetiştirilirdi. Sadece okuyup yazma değil, edebiyat, tarih, güzel yazı sanatı, hattatlık öğrenirlerdi." (K.S., c.2, s....)

İstanbul'un mimari yapısı denildiğinde akla ilk gelen yapılar camilerdir: Burmalı Mescit, Kemalpaşa Camii, Hoşkadem Camii, Mimar Camii, Babahasan

Mescidi, Oruçgazi Camii, Muratpaşa Camii, Şehzade Camii vs...eserde adı geçen camiilerden bazılarıdır.

Yazar; Beyazıt, Şehzadebaşı, Vezneciler, Saraçhanebaşı, Fatih, Horhor, Aksaray gibi bildiğimiz yerlerden başka zamanımızda unutulmuş semt adlarından da bahseder:

"Parmakkapı zamanımızda İstanbul'un unutulmuş bir semt adıdır. Çemberlitaş ile Çarşıkapı arasının adıydı, o zamanlar orada iki üç tane ulu çınar ağacı vardı, hırsızlar o çınarların alt dallarından birine asılarak idam edilirdi." (K.S., c.2, s.284)

İstanbul dışında bazı şehirler, görevlendirilerek gidenlerin bahisleri anlatılırken sadece isim olarak geçer: Sofya, Halep, Bağdat...ve eşkıyaların mekân tuttuğu dağlar da eserde geçen farklı mekân isimleridir: Sükut Dağı, Bolu Dağı, Ilgaz Dağları, Süphan Dağı, Akşehir Dağları, Kaz Dağı...

Mekânlar bir kültürün yansıması, gözle görülür hale gelmesidir. İstanbul ise mekanlar içinde en güzide yere sahip; sarayları, köşkleri, camileri, evleri, gezi yerleri, bahçeleri, hamamları, meyhaneleri, tekkeleri vs... ile bir kültür mozaiğidir. Onu hakkıyla tanıtabilmek için eşsiz bir bilgi hazinesine sahip olmak, bunca güzelliği demeçleyebilmek için de yorulmak bitmeyen bir sevgi ile çalışmak gerekir. Koçu, bu şartlara haiz kıymetli bir İstanbul tarihçisidir.

Dil ve Üslûp: Bir tarihi roman, "tarihî" olma özelliğini yalnızca geçmişe dair vak'aları anlatmış olmakla kazanmaz. Şahısların hayat tarzı, zamanın kendine has hususiyetleri, kullanılan mekânlardaki farklı görüntüler kısaca yaratılışın bütün örgüsü; geçmişin rengine, tavrına bürünerek karşımıza çıkarsa biz orada tarihî romanın varlığından bahsedebiliriz. Koçu'nun üslûbu da bu bütünlüğü ayrıntılarıyla yakalayan bir mükemmellik arz eder.

Koçu'nun tarihî romanlarında kullandığı dil ve üslûp, yazış amacına uygundur. Tarihi, okunabilir, ilgi çekici kılarak daha geniş, genç kitlelere ulaştırmak, tarihi sevdirerek öğretmek; kuru bilgi yığınını ezbere yönelik bir tarzda aktarmaktansa daha üstün, insanların pek kaydetmediği farklı bilgileri, kavramaya yönelik bir sohbet havasında okuyucu ile buluşturmak yazarın amaç edindiği ilkelerdir. Bu gayeye hizmet edecek, en önemli araç "dil"dir. Yazarın dili, anlattığı dönemin dil hususiyetlerini de yansıtmasına rağmen oldukça sadedir. 17. yy. İstanbul Türkçesi ile konuşan şahısların kullandığı ya da yazarın tercihi olup günümüzde yaygınlığını kaybetmiş bazı kelimeler bulunmakla birlikte eser akıcılığını korumuştur. Hatta

bu kelimeler öyle ustaca kullanılmıştır ki okuyucu lügate bakma ihtiyacını duymadan eserdeki manasını çıkarabilir:

"...Hiçbir kıymeti olmayan amiyane nümayişlerdi." (K.S., c.1, s.124)

" 'Yusuf Paşa gayetle makbulümdür..Benim nedimi hassı baihtisasımdır!..' dedi.

'İhtisas Sahibi Has Nedim' o zamana kadar sarayda kullanılmamış bir unvandı. 'Nedim' malum, 'Has Nedim' de malum, ihtisas sahipliği bilinmiyordu. Neyin mütehassısıydı o İranlı prens? Anlayanlar bıyık altından belki gülümsediler." (K.S.,c.1, s.323)

"...Padişah at üstünde, sanki tabesabah içmiş adam değildi." (K.S.,c.1,s.291)

Anlatımını daha açık, anlaşılır kılmak isteyen yazar; bol sıfatlı cümleler kurmayı sever. Anlatılan kişi, eşya ya da durumu bütün canlılığı ile tasavvur etmemize yardımcı olan bu tercih; bazen cümlelerin uzamasına, daha dolaylı ifadelere neden olur:

"Delikanlı'nın zehir gibi acı kuvveti pazılarının hakim olduğu kürekler akıntıyı kolayca yendi..."(K.S., c.1, s.13 1)

"Keçi çobanı Pidakis'in zengin zeytincinin hizmetinden ayrıldığı gün, öğleden sonra Zangoç Andon'un güzel evlatlığı Afro kasaba çarşısından geçiyordu." (K.S., c.1, s.36)

Yazar bilhassa tasvirlerinde benzetmelerle süslenmiş bir dil kullanmayı sever:

"Asabi kahkahalar arasında dökülen gözyaşları, güneşli gökyüzünde bir bulut parçasından dökülen rahmet gibiydi." (K.S., c.1, s.47)

"Köpüklü bir denizin sahile attığı bir istiridyenin sedef kabukları arasından çıkmış bir inci gibiydi." (K.S., c.1, s.16)

Benzetmelerde dikkatimizi çeken önemli noktalardan biri benzetmenin yalnızca dış hususiyetlerle ilgili olmayıp belli bir ruh halini de yansıtmasıdır:

"Pencerenin önündeki gül ağacının dalı, o küçücük camı, kemikli bir şeytan eli gibi tırmalıyordu." (K.S., c.1, s.69)

"Biz birbirimize yakışırız...Gül çam ağacının çiçeği olsaydı, çam ağacı o çiçekle donandığı zaman ne kadar çirkin olurdu." (K.S., c.1, s.48)

"Uçurtmasının ipi kopmuş bir çocuk gibi arkasından baktım..." (K.S.,c.1,s.21)

Güzellik kâinata taksim edilmiş bir lütuf ise, onun açığa çıktığı en sade, aynı zamanda en göz alıcı yer bir erkeğin ya da kadının çıplak vücududur.

Yazar benzetmelerinde çıplaklık ile zarafeti yanyana getirmeyi bilir:

"Hamamın kubbesinin fincanlarından süzülen ışık altında o çıplak kız vücudu, kehribar içindeki nakışlar kadar güzeldi." (K.S., c.1, s.91)

Koçu bazı benzetmelerinde abartılı bir üslûp kullanır:

"Hatice'nin öyle bir yüzü vardı ki onun gibi bir toy oğlan, bir gün candan yürekten ah çekti mi, Kerem gibi ağzından bir alev çıkararak cayır cayır yanabilirdi." (K.S., c.1, s.95)

"Delikanlılar, sokakta, Afro'nun bastığı yere çıplak ayaklarıyla bastıklarında, taşa sanki bir ateş sinmiş gibi, tabanlarından vücutlarına garip bir sıcaklık yayılırdı. (K.S., c.1, s.17)

Bol sıfatlı benzetmelerle daha anlaşılır, daha net bir görüntüyü okuyucunun ruhunda şekillendirmek isteyen yazar, tasvirlerinde, yalnızca hayal gücünün genişliğini değil bilgi dağarcığının zenginliğini de konuşturur:

"...Bu harp gemisi, Adalar Denizi'nde iki ay süren karakol ve korsan takibi vazifesini bitirmiş, İstanbul'a tersaneye dönüyordu. Tek küreğini 4 forsa, gemide kürekçi sıralarına zincirle bağlanmış harp esirleri, haydutlar, hırsızlar çekiyordu. 48 kürekte 192 forsa, yetmiş iki millete mensup 192 dev yapılı adam, kimi yarı çıplak, kimi çırılçıplak, en giyimlisinin üstünde bir don, bir gömlek vardı. Bir tek küreğe bakılsa, Polonyalı bir kont, yanında çöl haydudu bir Bedevî Arap, onun yanında bir katil Gürcü köle, onun yanında bir Hırvat görülebilirdi." (K.S.,c.1,s.77)

Yazarın yaptığı teşbihler kimi zaman edebî kültürünün, masal motiflerinin yansımasıdır:

"Değirmenlik Adası'nın fakir zangocunun evlatlığı için "vasilissa", Zümrüdüanka kuşuydu." (K.S., c.1, s.59)

"İnce yapılı zarif vücudunda limon küfü rengindeki genç kız feracesiyle divan şairlerinin "serv-i hıraman" ı olmuştu." (K.S., c.1, s.91)

"...Padişahımız Kösem'i cellada vermese bile saçlarını kestirip kel besleme gibi sarayı hümayundan atacaktır, ya Kan Kalesi Zindanı'na ya da Kaf Dağı'nın ardına!... dedi." (K.S., c.1, s.114)

Edebiyatımızın en güzel beyitlerine de bahsi geçen konuya binâen yer veren yazar hikmetli sözler diyebileceğimiz güzellikte cümleler sarf eder: Sultan Süleyman:

"Olsa kumlar sağışınca ömrüne hadd ü aded

Gelmeye bu şişei çarh içre bir saat gibi"

beyitinde yüzbinlerce kum taneciğinin ifade ettiği kıymet nasıl ki sadece bir saat ise insan için de ömür böyledir, der. Koçu'nun bu anlam için getirdiği yorum daha da güzeldir:

"Hayat doyumluk değil, tadımlıktı. Yüz yıl yaşamak hüner değil, bir tek nefesin kıymetini verebilmek hünerdi." (K.S., c.1, s.149)

Rahat, akıcı bir dil kullanan yazar üslûbundaki bu kıvraklığı kullandığı deyimlere, atasözlerine, halkın muhayyilesine yakın oluşuna borçludur. Manayı doğrudan daha etkili biçimde veren bu ifadeler yalnızca yazarın halk kültürünü yansıtmaz. Bu aynı zamanda farklı bir folklorik yapıya sahip olan insanımızın dilde zenginliğinin, hayalde üstünlüğünün, düşüncede gücünün simgesidir:

"Ayağı büyük olanın bahtı açık olur." (KS., c.1, s.107)

"Akıl için yol birdir." (K.S., c.1, s.65)

"Gecenin şeytanı çoktur!." (K.S., c.1, s.69) (Sabahın şerri akşamın hayrından iyidir)

"Kurbi Sultan ateşi Suzan..." (Devletin başında olan kişinin yanı yakıcı ateştir.)

Deyimler:

"Fitne ateşi kül altındadır. " (K.S., c.1, s.25)

"Ayakta tırnak kestik." (K.S., c.1, s.250) (yapılması gereken asıl işi halletmedik.)

"ayakları yümünsüz" (K.S., c.1, s.175) (uğursuz, ayağı iyi gelmeyen)

"kaşı gözü yerinde" (K.S., c.1, s.15) "kulaktan dolma" (K.S., c.1, s.15)

Halkın dilinde "güzellik"in ifade buluşu oldukça ilginçtir:

"-Cennet kaçkını afeti devran huri desem yeri var.

-Padişahımızın sarayında binbir cariye içinde dahi öylesi yoktur.

...

-Ya hali tavrı...kişi evladı olduğu belli.

...

-Deniz kızı, papaz kızı, hak din nasibiymiş kızcağızın.

-Hiç öyle güzel şey narı cehennemde yanar mı..."(K.S., c.1, s.89-90)

Romanda kahramanların, kendi sosyal konumuna, aldığı eğitime, bulunduğu muhite göre konuşması eserin "gerçeklik" değerini arttırır:

"-Defol piç!...çamlık altı fırlaması!...seni şimdi ayaklarımın altında ezerim!..." (K.S., c.1, s.38)

ya da

"Hükümdarım...cümle Haremi Hümayun halkı kulların ve validei ismetpenahın cülus için seni beklerler..." (K.S., c.1, s.102)

Eserin içeriği ile üslûbunu bir bütünlük içerisinde karşımıza çıkaran bu güzel örneklerin yanında, klâsik roman tekniği bakımından kusurlu bulabileceğimiz noktalar da yok değildir. Yazar vak'a örgüsünün bütün karmaşıklığına rağmen; zaman-mekân-olay-kişi bağıntısını güçlü bir şekilde kurar. Fakat zaman zaman bu bağıntının koparak,yazar- anlatıcının araya girdiğini görürüz.

"Burada Kösem'in yanından ayrılmak ve dört yıl sürmüş olan Sultan II. Osman devrinin bir panoramasını çizmek lazımdır.

Osman Çelebi

Bu satırlar dört yıl sürmüş olan Sultan II. Osman zamanının panoramasıdır:" (K.S., c.1, s.171)

Aynı duruma bir başka örnek Kösem Sultan'ın adının "Afro" olduğu ilk yıllarda âşığı olan Yeniçeri Ali'nin hikayesidir.

Yazar, I.bölümde tanıdığımız Yeniçeri Ali'den II. Bölümde hiç bahsetmemiştir. Biz okuyucu olarak fırtınalı gecede onun ölmüş olabileceğini düşünürken hiç ummadığımız anda karşımıza çıkarır. Bu tutumuyla bizi meraklandıran yazar, Yeniçeri Ali'nin başından geçenleri kendi diliyle ya da etrafındaki şahısların yardımıyla okuyucuya iletmek yerine, kendisi, romanın sıcak akışını bozan ve olayların içinde yaşıyormuşuz hissini bize veren devamlılığı yıkan bir cümle ile araya girer:

"Yeniçeri Ali'nin macerası kısaca toplanabilir: Müthiş fırtına gecesi kırılan direğe tutunmuştu..." (K.S., c.1, s.120)

Koçu, bilhassa bu kısımlarda bildiklerini, gördüklerini yorumlayarak kendi gerçeğini sunan "yazar"dan ziyade bildiğini, gördüğünü tarihî gerçekliği içinde veren bir anlatıcı, hikâye edici edasındadır.

R.E.Koçu'nun üslûbunun en dikkate değer, üzerinde durmayı gerektiren kısmı eserlerinde anlattığı devrin bütün siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel haritasını çıkarmasıdır. Okuyucu "inceleme" niteliğinde tarihî bilgilerle donatılmış bu eserlerde bir devri dar bir bakış açısından izlemez. Bahsi geçen dönem; şahısları, mekânları,

sosyal ilişkileri, gelenekleri ile hatta günlük hayatın ayrıntılarına varıncaya kadar bir bütün halinde karşımıza çıkar. Onu okudukça geçmişin gittikçe silikleşen izleri belirgin bir hal alır, canlanır. Saray gelenekleri, devlet yönetimi, edebî iklim, şarkılar, ilâhiler, hamamlar, meyhaneler, tekkeler, sokakta yürürken adab-ı erkâna varıncaya kadar aklımıza gelen her şey, geçmişe dair insan hayatının bütün çizgileri, renkleri onun eserlerinde yeniden yaşam bulur:

Devletin kabinesi durumunda olan Divan-ı Hümayun kimlerden oluşur, kapıağasının ve kızlarağasının görevleri nelerdir, padişahlar sefere çıkarken neler yapmalıdır, halk padişahını nasıl uğurlar, zabıta vak'aları raporlarında neler anlatılır, "yeniçeri avreti" denilen kadınlar kimlerdir, bir Osmanlı padişahının resmî hükümdarlık vazifesi nedir, sarayda her salon bir amaç için kullanılır, mesela kubbealtı, Hünkar Sofası ve Arzodası isimli salonlar hangi amaca hizmet eder, "Kılıç Kuşanma Alayı" nedir, nasıl yapılır, bir padişah vefat edince haremi ne olur, Eski Saray hangi amaçla kullanılmaktadır, Sultan I.Ahmed'in ve Sultan IV.Murad'ın değerli eşyalarından bazılarının akıbeti nedir, yeniçerilerin ve kapıkulu sipahilerinin "ulûfe" denilen aylıkları nasıl dağıtılır ve bir saray arabası nasıldır? Bütün bu soruların cevabı romanın satır aralarına serpiştirilmiştir.

Tarihimize dair bu ilginç notlardan bir tanesi de "haberci" olarak kullanılan "top sesleri" dir. Atılan her top bir mana taşır ve sayısına göre şehir halkına mesaj ulaştırır:

"Limana girip çıkan beylik gemiler padişahın sarayını yedi pare top atarak selamlıyorlardı.

...

Top sesleri yediyi aşarsa, kırk bire çıkardı ve o zaman ya bir şehzade yahut bir sultan doğmuş olacaktı.

...

Top sesleri kırk biri aşarsa yüz bire çıkardı ve Osmanlı tahtına yeni bir padişahın oturduğunu ilân eden cülûs topları olurdu. (K.S., c.1, S.151)

Koçu'nun üslûbunda en belirgin, en önemli noktalardan biri vak'aları, kişileri ya da mekanları anlatırken bahsi geçen hususların günümüzdeki durumuna atıf yapmasıdır. "Tarih"in, geçmişe ait vesika olmakla birlikte "yaşanan an" ile bağlantı kurdukça değerli ve anlamlı olduğunu bize hissettiren bu kısımlar aynı zamanda

klâsik roman tekniğini zorlayan; eseri romandan ziyade tarihî sohbet havasına çeken etkenlerdir:

"Vücudu pehlivan yapılı genç hükümdar mücevherli altın zırhı ve altın miğferi ve miğferinde mücevherli sorgucuyla bütün saray halkının gözünü dolduran bir cengâver olmuştu. O altın zırh ve altın miğfer ve Sultan Murad'ın bir murassa kılıcı, laubali müzeciliğin kaçınılmaz akıbeti olarak, Topkapı Sarayı Müzesi'nin hazine dairesinden çıkarılıp IV. Murad isimli oyunda aktöre giydirilmek veya o oyun vesilesiyle sergilenmek üzere Kültür Sarayı'na götürüldüğünde binayla birlikte yanıp yok olmuştur. (K.S., c.1 , s.304)

Eser, daha önce de belirttiğimiz gibi dönemin sosyal, kültürel iklimine renk veren ayrıntılarla örülmüştür. Anlatılan vak'alar geçmişe dair oldukça zengin bir dekorla verildiği için okuyucuda gerçeklik duygusunu uyandırır. Bu ayrıntılar ikna ediciliğinin yanında oldukça ilginçtir de...Mesela o zamanlarda çiçek nasıl gönderilirdi?..

"O devirde çiçek, buket halinde değil, "şişe" denilen sureti mahsusada yapılmış vazocuklar içinde verilirdi. (K.S., c.1, s.168)

Ya da bir başka meraklı husus bazı yer adlarının, mesela "Emirgân" adının nerden geldiğidir:

"İstanbul bıçkınları, külhanileri, padişahın ihtiras sahibi has nedimine "Emiri Kûn" lakabını takmış. Kûn kelimesinin karşılığını bir Arapça lügatten bakınız. Yüz kızartıcı lakap, İstanbul kibarlarının da ağzına düşmüştü, fakat onlar iki kelimeyi birleştirip azıcık da değiştirdiler, "Mirgün" dediler. Zaman ile de tamamen değişti, İstanbul ağzı Türkçe'nin zarafet kaideleri galebe çaldı, "Erguvan" adındaki güzel çiçeğin adına benzetildi, Yusuf Paşa'nın yalısının bulunduğu Boğaziçi'nin o güzel yerine "Emirgan" denildi. Vak'a yazarları, tarihçiler de mahut lakabı kaydetmeden geçemediler, fakat onların kaleminde büsbütün değişti, onlar "Emirgûneoğlu" diye Yusuf Paşa'ya soyadıymış gibi yamadılar." (K.S.,c.1,s.332-333)

Romanı yer yer süsleyen manzumeler esere nazımla bütünleşmiş nesir diyebilecek kadar farklı bir çeşni verir. Halkı Rum olan Değirmenlik Adası'nda meyhanelerde söylenen şarkılar, taht şehri İstanbul'un rind meclislerinde okunan beyitler, çile dolduran insanların ya da bir aşığın dilinden dökülen nağmeler,

tekkede dervişlerin mest olup söylediği ilahiler..bütün bu manzumeler eğitimleri, kültürleri, muhitleri başka başka olan bu insanların suretidir.

Halkı Rum olan Milo Adası'nın yaşam biçimini, geçim tarzını bir şarkının nağmelerinde yakalamak mümkündür:

"Ağlar denizden dolu çıktığı zaman
Bir çift palamut düşer her kayıkta
Delikanlı, ihtiyar, tüysüz oğlana...
Ve sabaha kadar içerler meyhanelerde
Ve denize de şarap dökerler
Ayios Nikolaos için!.." (K.S., c.1, s.67)

Güftesi Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî, bestesi Hafiz Kumral'ın olan ilâhi ise bambaşka bir ruh halinin, bambaşka bir hayatın aksidir:

"Ey Allahım bir zerreyim daneyim
İmarına muhtaç bir viraneyim
Lütfun ile gafletten uyaneyim
Çerağına muhtacım pervaneyim" (K.S., c.1, s.145)

Rind meclislerinde okunan beyitler ise aynı kaynaktan beslenip farklı bir mecrada akan ırmak gibidir:

"Sun sagari saki, bana mestane desinler!
Uslanmadı gitti gür o divane desinler!"

Şeyhülislam Yahya Efendi (K.S., c.1, s.290)

Yüreğe düşen acı ile söylenen manzumeler yaşanan sıkıntıların, hüzne dönüşen sevinçlerin tek şahidi olmuşlardır. Yazarın yarattığı kahramanlar ile onların birer tarihî şahsiyet olarak var olmuş hallerinin kesiştiği en canlı noktalar bu manzumelerin mısralarıdır:

"Şu manzumeyi kimin yazdığı bilinmiyor, ama Kösem Sultan'ın ağzından yazıldığı bellidir:

"Çile bülbülüm çile — Her gün gelir çiçekler
Bilmem dolar mı çile — Gönderen Sultan Osman
Sanırlar göz yaşını — Gün geçer aylar geçer
Akideyle içile — Felek ömrümü biçer
Çiçek gelir her sabah — Saltanattan dur olan
Gözlerde yaş dilde ah — Ecel şerbeti içer

Dört duvar arasında
Gençlik oluyor tebah
Savruldum harman harman
Felek yamanmış yaman

Gündüz gece bir oldu
Yıllar gam ile doldu
Göz yaşıyla mahbeste
Saç ağardı yün soldu"
(K.S., c.1, s.168-169)

Yazar, eserin ikinci cildinde anlatacağı bir vak'a için şu ifadeyi kullanır:

"Birbirine ekli meraklı şeylerdi..." (K.S., c.2 ,s.165)

Aslında bu cümle Koçu'nun üslûbunun en belirgin unsurudur. Onun anlattığı vak'alar tarihî bütünlük içinde birbirine bağlı, birbiriyle ilişkili; okuyucunun merakını celbedecek şekilde garip, ilginç, bilinmeyen türdendir.

Ayrıntı olarak değerlendirilip kayda alınmayan birçok husus, onun eserlerinde hayat bulmuş, bildiğimizi sandığımız tarihimizin, aslında sadece yüzeyde kalan malzemelerini ezberlemiş olduğumuzu bize hissettirmiştir.

Konuşma dilinin akıcılığı içinde anlattıklarını okurken devrin-sosyal, siyasî, edebî, kültürel, ekonomik-bütün alanları ile ilgili bilgi sahibi olur, yazarın "ilginç notlar" diyebileceğimiz garip bilgileri de araya sıkıştırdığını görürüz. Kösem Sultan boğulurken burnundan gelen kan ile lekelenen yorganın hikâyesi bunlardan biridir:

"O yorgan yüzü o sabah kayboldu, arayan soran da olmadı ve tam kırk sene sonra, Üsküdar'da yaptırmış olduğu Çinili Cami'de bir küçük ceviz çekmece içinde bulundu, kan lekesi bulunan köşesinde bir kağıt ilişikti: "Sahibetül hayrat merhume ve mağfure Hatice Mahpeyker Sultan'ın huni şehadetidir." Tam kırk yıl kim saklamıştı ve kim getirip bırakmıştı, bilinemedi. Zamanımızda yoktur, ne zaman yok olduğu da bilinmiyor." (K.S.,c.2, s44)

O devirde takvimlerin müneccimler tarafından hazırlandığını, bu takvimlerin içeriğinin nasıl olduğunu da yine bu satırlardan öğreniriz:

"Bazı müneccimler de takvimlerine, zamanımızda magazinlerde çok yaygın olarak görülen yıldız falları gibi gelecek yılın olacak vak'alarını yazar, tutmasa da halkı oyalar eğlendirirdi, takvimlerin o çeşit yazılarına da "ahkâm" denilirdi." (K.S., c.2, s.334)

Romanın akışı içerisinde yazarın araya girip devrin şartları, semtlerin o günkü halleri, kullanılan gereçler hakkında bilgi vermesi teknik yönden kusur

kabul edilebilirse de okuyucuya bilmediği, görmediği bir ortamı başka ne türlü anlatabilirdi yazar, diye düşünmekten kendimizi alamayız. Kostüm, dekor "tiyatro" türünde ne kadar önemli ise, romandaki arka plan, vak'aların gerçekleşmesi için gerekli olan malzemeler de roman için o kadar önemlidir. Elbette okuyucuya bilgi verilecektir. Fakat bu bilginin, romanın bünyesinde eritilmesi, sindirilmesi çok daha güzel olurdu, diyebiliriz.

Koçu'nun, sosyal hayatı anlatırken ele aldığı hususları rastgele seçmediğini fark ederiz. Onun üslûbunun öğretmekten öteye gittiğini, asıl amacın öğretmek değil; öğrendiklerinden pay çıkarıp, düşünceyi ona göre şekillendirmek olduğunu görürüz. Sosyal dengenin alt üst olduğu toplumları bekleyen felaketlere işaret etmesi buna bir örnektir:

"Rüşvet işinde, bir ticarethane intizamıyla çalışıyorlardı. Hesap defterleri vardı; müracaat sıra numaraları vardı; tez işler, fevkalade tarifeler vardı. Beraber oturdukları evlerinin kapıları, İstanbul'un hacet kapılarından biri, en güveniliri olmuştu." (K.S., c.2, s.167)

"Adalet cihazını temsil eden kadıların, hakimlerin rüşvetle tayin edildikleri ve gittikleri yerde halkı rüşvetle ezdikleri, avami tabiriyle "Ali'nin hakkını Veli'ye verdikleri" artık kahvehane, bozahane sohbeti olmuştu." (K.S., c.2,s.138)

Genelde kaynak belirtmediği için, ilmî tarihçiliğin dışında kalan Koçu; ilginçtir ki "roman" gibi edebi bir türde-tam künyesiyle olmasa da-kaynak gösterip alıntı yaptığı için, vak'alar gerçek de olsa "yazarın kurgusu" olma özelliğine sahip "roman" türünün sınırlarını zorlayan bu tavrı ile edebiyatçı kimliğinin de dışında kalır:

"Tarihi Gümani adıyla çok kıymetli bir vakayiname yazmış olan Hasodalı Mehmed Halife o sırada 13 yaşında bir çocuktu ve Seferli Koğuşu'nda bulunuyordu. Yıllarca sonra sünneti şöyle anlatmıştı.." (K.S.,c.2,s.326)

Sultan İbrahim'in tahttan indirilişi bahsinde de yine bir alıntı verilir. Sultan İbrahim haberi olmadan tahttan indirildiğinde, şaşkınlık ve korku içinde "Ben padişah değil miyim?" diye sorarken orada bulunan ulemadan Karaçelebizade Abdülaziz Efendi bağıra bağıra, Sultan İbrahim'e hakaretler yağdırarak, onun devrinde Osmanlı Devleti şanının ayaklar altında kaldığını, rezil rüsva olduğunu haykırmıştır:

"...o sahneye şahit olmuş müverrihler 'Edebimiz Aziz Efendi'nin sözlerinin hepsini kaydetmeye manidir.' demişlerdir." (K.S., c.2, s.230)

Halk şairlerinden, yaşananlar ile ilgili söylenen şiirlere yer verilmiş olması eserin ritmik yapısına renk katar:

"Mezardan geliyor feryad ü figanı
Diri diri gömdüler İbrahim Hanı
Kalkın şahbazlar kalkın geldi zamanı"
Filiz Hasan (K.S., c.2,s.235)

Koçu, güzelliği tasvir ederken masal unsurlarından faydalanır:

"Masallardaki gibi tarif edelim, 'Gözleri gül gül, sağ yanağında bir beni var fülfül, dile geldiği zaman bülbül..' " (K.S., c.2,s.25)

Bir başka tasvir, kafiye tadında bir güzellikten bahseder:

"...güzellikte afeti devran, cesarette merdi meydan ve kahramanı zaman, altın gibi sarı saçlı bir taze civandı." (K.S., c.2,s.145)

Tasvir yaparken bir kadına yaraştırılan sıfatlar hayli ilginçtir:

"Güneşe ya doğ ya doğayım diyen gençlersiniz..saçı topuğunda küskün memeli, elma topuklu cariye nedir gördün, bildin mi? Sine bülbülü, cennet kaçkını, kınalı kuzucukların tadını tattın mı? " (K.S.,c.2,s.265)

Yer isimlerinin nereden geldiğine dair anlatılan rivâyetler eserin folklorik yapısını güçlendirir:

Sultan İbrahim'e nefesi ile şifa olan Safranbolulu Hüseyin Efendi'ye, İstanbul'da "Cündi Meydanı"nda bir saray yeniden dayanıp döşenerek ihsan edilir. Saray döşenirken "Kime hazırlanıyor?" diye soran bir adama oradaki görevlilerden biri esprili bir şekilde "Cinci Hoca için" der. Halk ağzında o günden sonra Safranbolulu Hoca'nın adı "Cinci Hoca", Cündi Meydanı'nın adı da "Cinci Meydanı" olur.

Yazarın, bir romancıdan çok, bir anlatıcı edasında yaptığı çıkışlar bu ciltte de yer alır:

"Bu tarih notlarını, Kösem Sultan'ın hayat hikayesiyle yakından ilgisi olduğu için kaydediyoruz." (K.S., c.25,s.262)

Eserin son bölümünde, yazarın sözü bağlamak istercesine ilk bölüme atıf yapması; çarpıcı, dikkat çekici, düşündürücü bir şekilde esere son verme gayreti olarak hissedilir. Bir başlangıç ile bir son arasında, birbirleriyle bağlantılı vak'alarla

anlatılan Kösem Sultan'ın hayatının aslında hiç yaşanmamış gibi, ilk yıllarının geçtiği adaya dönülmesi, bunca saltanatı ve gücü ile gururlanan Kösem'in, ölümün kendisine gelmesi ile bir hiç oluvermesine; insanlığı ile yaşayanların ise ebedî yaşayabileceğine dair bir mesaj olarak yorumlanabilir.

Şüphesiz Koçu az ve öz yazan bir yazar değildi. Onun bitmek tükenmek bilmeyen bir deryayı andıran dimağı belki de yazdıkça, bildiklerini paylaştıkça sükûn buldu. Sürekli yazan bir insanın zirveyi yakalayan mükemmelliği, yer yer sıradanlıklarla sekteye uğrasa da asla gölgede kalmaz. Koçu'nun üslûbunun en vazgeçilmez, okunabilirliğini daima muhafaza edecek yanı da bir milletin binlerce ömre bedel hafızasını taşımasını ve bunu eserlerinde yaşatmasıdır.

2.2. Tarihî Çocuk Romanları

2.2.a. Gizli Yol[194]

Konusu: 1939 yılının İstanbul Kumkapısı'nda yaşamakta olan dört çocuğun, oyun oynarken tesadüfen tarihî yer altı mahzenlerini bulmaları ve bu mahzenlerde Bizans hazinelerini aramaya çıkmaları esnasında başlarından geçen maceralar anlatılmaktadır.

Bakış Açısı: Roman 3.tekil şahıs ağzından anlatılır. Hakim bakış açısını kullanan yazar-anlatıcı sınırsız bir güçle, geçmiş ve geleceğe dair her şeyi bilen ve görendir. Bu yüzden yarattığı kahramanların duygu ve düşüncelerini de okur:

"Bürhan Olker, Barbaros'un gözlerinin içine baktı, gülümseyerek; bir şey söylemedi ama Barbaros onun:

-Benim hissemi de sen vereceksin...Bizans İmparatorlarının hazinesinden öderim! demek istediğini anladı ve o da, bakışları ile:

-Üzülme Bürhan! Ben senin hisseni zaten vereceğim. Cevabını anlattı." (Gizli Yol, s.32)

---

[194] Ahmet Bülent Koçu, Gizli Yol, Ahmet İhsan Basımevi, İst., 1944.(2.baskı: Ahmet Halit Kitaphanesi, İst., 1944; 3.baskı: Güven Basımevi, İst., 1953; 4.baskı: Deniz Yay., İst., 1973; 5.baskı: Deniz Yay., İst., 1975; 6.baskı: Deniz Yay., İst., 1977.)

Yazar-anlatıcı, yarattığı kahramanları olay akışı içersinde gösterdikleri cesaret ve doğruluk sebebiyle romanın sonunda ödüllendirmektedir. Onları, olaylar sırasında ve zengin olduktan sonra çevrelerine karşı gösterdikleri iyiliksever tavırlarıyla okuyucunun gözünde idealleştirmektedir.

Vak'a: Romanda anlatılan olayları kronolojik olarak şu şekilde sıralamak mümkündür: Barbaros ve arkadaşlarının "sığınak" oyununu oynarken tesadüfen yeraltındaki gizli tarihî mahzenleri bulmaları; gerekli hazırlıkları yapıp mahzende Bizans hazinesini aramaya başlamaları; araştırma sırasında Bürhan'ın kaçırılması; diğer çocukların hırsızlarla karşılaşıp ölüm tehlikesi geçirmeleri; hırsız gençlerle anlaşarak birlikte hazineyi aramaya devam etmeleri; Bürhan ve kendisini kaçıran polisin hazineyi bulması; tüm kahramanların birleşip hırsızlık çetesinin liderlerini yakalatmaları ve hazineden kendi paylarına düşen paraları alıp istediklerini elde edip mutlu bir hayat yaşamaları...

Romanda tüm olaylar Barbaros'un çevresinde meydana gelir. Barbaros'un da içinde bulunduğu on beş kadar mahalleli çocuk boş zamanlarında "sığınak" adını verdikleri oyunu oynarlar. Çocukların oynadığı bu oyun eğlendirici olduğu kadar eğiticidir de. Yine bir gün bu oyunu oynarken Hasan, Bürhan ve Barbaros saklandıkları "Kemer altı" sığınağında meydana gelen toprak kayması sonucu kendilerini bir mahzende bulurlar. Bahriyeli'nin de gelmesiyle dört arkadaş içinde bulundukları bu yer altı mahzeninde kısa bir inceleme yaparlar. Karşılaştıkları uzun tüneller karşısında hazırlıksız oldukları için dışarı çıkmaya ve gerekli malzemeyi topladıktan sonra kaldıkları yerden tekrar, var olduğuna inandıkları Bizans hazinesini aramaya karar verirler.

"-Hani, her yaz bize gelip bir ay misafir kalan bir ihtiyar var ya...Babamın amcası! İşte onun Bursa'da bir oda dolusu kitabı var. Çok okumuş o adam... Geçen sene bir gün beni karşısına aldı "Gel bakayım makinist, seninle biraz konuşalım! Sen akıllı çocuksun. İstanbul'un altında şimdiye kadar bulunmamış bir gizli yol vardır. Bu yol Bizans İmparatorlarının hazinesine çıkar. Eğer genç olsaydım, gücüm, kuvvetim olsaydı ben kendim arardım!" dedi. Şimdi ben size bir şey söyleyeyim mi çocuklar?...Biz, Ekrem amcamın dediği hazineye çıkan gizli yolu bulduk!.." (Gizli Yol,s.16)

Dört çocuk, bu araştırma sırasında kendilerine gerekli olacak tüm malzemeyi birkaç günde toplayıp gizlice mahzene girerek etrafı incelemeye başlarlar. Önlerine çıkan büyükçe bir havuzu yüzerek geçerler. Bir ara birilerinin içinde yaşadığı belli olan küçük ve pis bir odaya rastlarlar. Çocukça mantık yürütüp aramaya devam etmeye karar verirler; ama içlerine de bir korku düşer. Uzun tünellerden geçip bir odanın içinde bulunan kuyuya varırlar. Fenerle baktıklarında bu kuyunun da başka bir mahzene açılan bir yol olduğunu anlarlar. Hasan Can, Ali ve Barbaros aşağıya inmeyi başarır. Bürhan'ın da inmeye hazırlandığı sırada aşağıdaki çocuklar bağrışmalar duyar. Çocuklar olayı görmeseler de seslerden Bürhan'ın biri tarafından kaçırıldığını anlarlar.

Yukarı çıkma şansları da olmayan üç çocuk diğer yolu bularak dışarı çıkmaya ve Bürhan'ı kurtarmaya karar verir. Üç arkadaş korkarak yollarını bulmaya çalışırken iki kişinin sesini duyar. Barbaros, gizlice takip ettiği bu iki kişinin hırsız olduklarını ve mahzeni depo olarak kullandıklarını anlar. Hırsızlar gittikten sonra arkadaşlarıyla depoyu incelemeye başlar. Tam bu sırada iki hırsızın daha geldiğini görüp panikle yandaki boş mahzene girerek kapısını kapatırlar. Mahzende bulunan fırın kapağına benzer bir demir kapağı zorla da olsa açarlar, kapak açılır açılmaz içeri dolan su yüzünden boğulma korkusuyla bağırmaya başlarlar. Üç çocuk dışarıda bulunan iki genç hırsızın da yardımı ile kurtulmayı başarır. Yaptıklarından pişman olan iki hırsız ile çocuklar bir müddet konuşup tanıştıktan sonra beraberce açılan demir kapağın içine girerek hazineyi aramaya koyulurlar.

Bu arada Bürhan'ı kaçıran serseri kılıklı adam onu kaldığı odaya götürüp sorguya çeker. Çocuğun iyi niyetine de güvenerek, kendisinin polis olduğunu ve yıllardır İstanbul'u soyan hırsız çetesini yakalamak için kılık değiştirip bu tünelde yaşadığını söyler. Polis Mehmet Güven ile Bürhan konuşurlarken birden su sesine benzer bir gürültüyle irkilir ve merakla bu sesin sebebini araştırdıklarında yolları üzerinde bulunan büyük havuzun boşalmış olduğunu ve içinde taştan bir kapağın bulunduğunu görürler. Mehmet Güven ve Bürhan kapağı açtıklarında bir oda dolusu hazineyle karşılaşır. Barbaros, Ali, Hasan ve iki gencin de havuz başına gelmesi ve birbirlerini bulmanın coşkusuyla neşelerine neşe katar.

Polis Mehmet Güven, bir not yazarak çocukları karakola gönderir. Yapılan operasyon sonucu çete liderleri yakalanır. Hazineyi de devlete bildirip hazineden paylarına düşen miktarı alırlar. Herkes isteklerine kavuşur. Barbaros, Hasan, Ali ve Bürhan çevrelerindeki insanlara da yardım ederek mutlu bir şekilde yaşar.

Kişiler: Romanın başkahramanı **Barbaros**'tur. On iki yaşında, buğday benizli, çalışkan, yaramaz, sevimli, hamarat ve güzel bir çocuktur. İlkokul dördüncü sınıfta öğretmeninin "İleride ne olacaksın?" sorusuna verdiği "makinist" cevabı yüzünden kendisine makinist lakabı verilir. Çok iyi yüzme bilen Barbaros aynı zamanda bir futbolcu olarak sahanın en sert şut atan oyuncusudur. Makinist, olaylar sırasındaki cesaretiyle arkadaşlarını yönlendirmeyi başarmıştır. Diğer arkadaşları gibi hazineden kendine düşen payın bir kısmı ile çevresindeki insanlara yardım eden, iyi niyetli bir çocuk olan Barbaros; cesareti, becerisi, aklı ve cömertliği ile karşımıza ideal bir çocuk olarak çıkar.

Olayın akışı içersinde Barbaros'un yanında bulunan diğer çocuk kahramanlar ise Ali (Bahriyeli) ve Bürhan Olker'dir.

Ali: Fakir bir aile çocuğu olan Ali'ye, Kasımpaşa'daki Gedikli Erbaş Okulu'na girdikten sonra çevresindekiler "Bahriyeli" lakabını takarlar. Maddi durumu zayıf olduğundan sık sık Barbaros'tan parasal destek görür. İyi bir yüzücü ve futbolcu olması ve aldığı askeri eğitimin de etkisiyle arkadaşları arasında lider konumunda bulunur.

Bürhan Olker: Grubun bir diğer üyesidir. Cesareti, olaylar karşısındaki yorumları, bilgisi sayesinde arkadaşları arasında sözü dinlenir. O da diğerleri gibi iyi bir yüzücü ve futbolcudur. Gururlu bir kişiliğe sahip olan Bürhan yoksul olduğu için eziklik duyar.

Hasan Can: Dörtlü macera ekibinin en çekingen ve heyecanlı çocuğudur. Cesur ve kuvvetli bir çocuk olmasına rağmen olaylar karşısında korktuğunu gizleyemez. Bilgi ve akıl yürütme bakımından zayıf bir kişiliğe sahip olan Hasan, daha çok arkadaşlarının yönlendirmesiyle ayakta duran biridir. İyi bir yüzücü ve futbolcu oluşu onun en olumlu yönüdür.

Yazar bu dört kahramanı, dayanışma içinde, doğruluktan ve iyilikten vazgeçmemeleri, büyüklerine karşı saygılı olmaları, olaylar karşısında doğru mantık yürütmeleri ve cesaretleri, çevrelerine karşı cömert oluşlarıyla okuyucuya ideal çocuk tipi olarak sunar.

Bunların haricinde olayın akışı sırasında karşımıza çıkan bir diğer kişi de **Mehmet Güven**'dir. Polis memuru olan ve hırsızları yakalamak için tünellerde yaşamaya başlayan Mehmet Güven, kılık kıyafeti ile daha çok serseriyi andırsa da amacına uygun davranan cesur ve akıllı biridir.

Eser içersinde isimleri söylenmeyip "İzmitli ve şoför" olarak belirtilen iki genç hırsız karşımıza çıkar. Yaptıkları işten hoşlanmamalarına rağmen çıkış yolu bulamayan bu iki genç, çocukları boğulmaktan kurtarmalarının karşılığı olarak ödüllendirilerek hazineden aldıkları pay ile normal hayatlarına dönerler.

Romanın değişik bölümlerinde rastladığımız ve haklarında ayrıntılı bir bilgi verilmeyip sadece olayın akışını sağlayan şahıslar olarak da "Turgut Usta, Kavak Nuri, General Gökkaya, Öğretmen, Muzaffer, Süleyman, Sarı Rıza, İki hırsız, komiser, polisler, mahalleli" tiplemelerini sayabiliriz.

Zaman ve Mekân: Eserin başında Barbaros'un "Makinist" lakabını nasıl aldığı ve tamir işlerini yapması anlatılmaktadır. Asıl olay, 1939 yılının Temmuz ayının on ikisinde Çarşamba gününün sabahında başlar.

"Barbaros için Temmuzun ve kocaman (12)nin önemi yoktu. İş Çarşambada idi...O gün mahallede en çok sevdiği arkadaşları Bürhan Olker, Hasan Can ve Bahriyeli ile gizli yolun nereye çıktığını araştıracaklardı." (Gizli yol, s.6)

Yazar, bu tarihi verdikten sonra birden zamanda geriye dönüp dört gün öncesinden Çarşamba sabahına kadar gerçekleşen olayları anlatır. Çocukların tünelde yaptığı inceleme esnasında Bürhan, bilinmeyen bir kişi tarafından kaçırılır. Arkadaşları da hem hazineyi bulmak hem de onu kurtarmak için araştırmaya devam ederler. Bir müddet sonra iki hırsızla karşılaşıp anlaşarak onlarla birlikte hazineyi aramaya başlarlar. Bu noktada yazar, zamanda tekrar geriye dönüş yaparak Bürhan'ın kaçırılma anına döner. Olay sonunda da tüm kahramanları birleştirerek mutlu sona ulaştırır.

Hazine bulunduktan sonra yazar süreci hızlandırarak şahısların kendi hisselerine düşen paralarla neler yaptıklarını kısaca anlatır.

Asıl vaka olan gizli yolun keşfiyle hazinenin bulunmasına kadar geçen süre yaklaşık beş günlük zaman dilimidir.

Olayların geçtiği **mekân** İstanbul Kumkapı dolayıdır. Yazar tarafından ayrıntılı olarak tasvir edilen yer, yer altı mahzeni ve tünellerdir.

"Yüz basamaklı merdiven, kendilerini, her tarafı mermerden yapılmış büyük bir yer altı havuzunun karşısına çıkarmıştı. Dört köşe olan bu havuzun bir kenarı, en az yirmi metre vardı. İçindeki su, duru, temiz, billûr gibi idi..."(Gizli Yol,s.18)

"Bulunduğu yer zifiri karanlıktı. İçerisi de fenerin soluk ışığında pek seçilemiyordu. Burası geniş bir mahzene benziyordu. İçi tıklım tıklım eşya ile doluydu." (Gizli Yol, s.45)

Yazar, kahramanların yaşadığı mahalleyi, yüzdükleri denizi ve oyun oynadıkları sahayı da yeri geldikçe tasvir yoluyla okuyucuya tanıtır.

Dil ve Üslûp: Koçu tüm eserlerinde olduğu gibi burada da hakim bakış açısıyla, 3. tekil şahıs ağzını kullanır. Yazar-anlatıcı olayın akışı içersinde yer yer kahramanları karşılıklı konuşturarak olay akışını sağlar:

-Ne oldu ağabey? diye bağırdı

polis de şaşırmıştı:

-Bilmem!...Bir yer çöktü galiba! dedi.

-Bak...Bak...Dinle ağabey...bir su sesi geliyor...

-Evet!

-Yukarıda havuz çökmesin?

-Belki

-Gidip bakalım ağabey!

-Yalnız çabuk olalım!..." (Gizli Yol, s.58)

Yazar-anlatıcı olayları anlatırken kendini açıkça belli eder. Zaman zaman da kahramanları konuşturarak okuyucuya o dönem ve dönemin özellikleri hakkında bilgi verir.

"İstanbul Türklerden evvel Bizans İmparatorluğunun merkezi idi. Atalarımız, Fatih Sultan Mehmet adında bir büyük imparatorun kumandasında İstanbul'u 1453 yılında zaptettiler...İstanbul'da Bizanslılardan kalma bir çok yapılar vardı. Ayasofya bunların en büyüğüdür..." (Gizli Yol, s.16)

Eser içersinde karşımıza çıkan özelliklerden biri de, yazarın yine kahramanların ağzından dönemin malzeme fiyatlarına ve bunlara ait matematiksel hesaplamalara bol bol yer vermesidir.

"20 kuruşa şeker sandığı...12 metre urgan 100 kuruş...6 ekmek 66 kuruş...25 kuruşluk şeker..." (Gizli Yol, s.28-29)

"...yedi yüz, yedi yüz, bin dört yüz, bin dört yüz daha iki bin sekiz yüz... Altmış altı + kırk + otuz + seksen + yirmi beş = iki yüz kırk bir kuruş" (Gizli Yol, s. 31)

Yazar, olayları anlatırken gayet sade bir dil kullanır. Okuyucunun anlayamayacağı kelime ve kavramları açıklayarak eserin daha iyi anlaşılmasını sağlar.

"-Ona kumanya derler!

-Kumanya mı? Ne demek bu?

-Yolculukta götürülen yiyecek demek..." (Gizli Yol, s. 30)

Süslü, gösterişli bir dil kullanma kaygısını taşımayan yazar, vak'ayı anlaşılır bir şekilde anlatmayı amaçlar ve günlük konuşma dilini tercih eder.

2.2.b. Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk[195]

Konusu: Anlatılan korsan hikâyelerinin etkisinde kalarak evlerinden kaçan 248 çocuğun başlarından geçen maceralar ve halkın bu olaylar karşısındaki tepkisi anlatılmaktadır.

Bakış Açısı: Roman 3. tekil şahıs ağzından anlatılır. O yüzden yazar-anlatıcı yarattığı kahramanın duygu ve düşüncelerini de okur.

"Yahudi biraz düşündü. Düşündüğü Ahmet değildi. Mangırı, kendisini uyandırmak için çocuğun mahsus attığını anlamıştı. Bunun sebebini çocuktan nasıl öğreneceğini düşünüyordu." (K.K.P.248 Ç.s.22)

Başkahraman ve çevresindeki çocuklar sergiledikleri tavırlarla (iyilik, doğruluk ve cesaret, yardım severlik...) yazar-anlatıcı tarafından tasvip edilip idealleştirilir. Yazar-anlatıcı bütün olaylara kendisi de bizzat katılmış gibi bir izlenim bırakır. Olayları anlatırken kahramanlarını karşılıklı konuşturarak sahne tekniğine ağırlık verir. Bazen de okuyucuya soru yönelterek sohbet havası oluşturur:

"Bunların arasında İlyas'ı hatırladınız mı?" (K.K.P.248 Ç.s.47)

"246 çocuk dedim değil mi ? Evet!..." (K.K.P.248 Ç.s.64)

---

[195] Ahmet Bülent Koçu, Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk, Ahmet Halit, İst., 1944.(2.baskı: T.A.O. Basımevi, İst., 1947; 3.baskı: Güven Basımevi, İst., 1953; 4.baskı: Yeni Matbaa, İst., 1956; 5.baskı: Deniz [illegible] İst., 1973)

Romanın tamamında yazar hakim bakış açısıyla olayları anlatır. Anlatıcı olarak kendisini de açıkça belli eder. Bazı kısımlarda romanın akışını kesip okuyucuya o dönem ve dönemin özellikleri hakkında bilgi verir.

"İki yüz sene evvel sigara kağıdı yoktu. Tütün çubukla içilirdi...Tütün bir lüleye doldurulurdu. Sonra bu lüleye yarım metre bazen bir metre uzunluğunda bir de ağızlık takılırdı..." (K.K.P.248 Ç.s.5)

"Mangır o zamanın en ufak parası idi. Bizim bu günkü on paramız gibi..." (K.K.P.248 Ç.s.21)

Yazar-anlatıcı romanın genelinde çocukların dikkatini çekmek, daha sürükleyici bir anlatıma ulaşmak için abartılı bir üslûp kullanmıştır. Çocukların gemiyi ele geçirmeleri, gayet disiplinli olmaları, hiç bir şeyden şikayet etmemeleri, Fatma'nın hüneri, Ahmet'in zekası ve idareciliği, geminin İstanbul'da karşılanması gibi olaylar gerçeklik yansıtmamaktadır.

Yazar, olayları anlatırken gayet sade bir dil kullanır.Okuyucunun anlamayacağını düşündüğü kelime ve kavramları gerekirse açıklar. Böylelikle de okuyucunun olayı tam kavramasını sağlar. Çocuk kitlesine seslendiği için kısa ve basit cümleler kullanır.

Vak'a: Romandaki olayları kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz: Ahmet ve arkadaşlarının Kurt Reis'in anlattığı korsan hikâyelerinden etkilenmesi; evden kaçıp bir gemi ile Kara Korsan'ın peşine düşmeyi planlamaları; Yahudi Mişon'un yardımıyla(!) çocukların gizlice gemiye binip denize açılmaları; yolculukları sırasında Mişon'un, çocukları esir etmeye çalışması, Mişon ve adamlarının esir edilip çocuklar tarafından sahile bırakılması; fırtına sonucu geminin hasar görmesi ve çocukların ıssız bir adaya çıkması; Şeytan Lazoran ve adamları tarafından çocukların esir alınıp gemiye bindirilmesi; Zindancı Kaptan'ın da yardımıyla çocukların, geminin idaresini ele geçirmeleri ve bu olay sırasında ölen Panayot ve İlyas dışındaki 246 çocuğun İstanbul'a dönmesi ve halkın onları coşkuyla karşılayıp Şeytan Lazoran'ın gemisinin Ahmet'e verilmesidir.

Ahmet ve arkadaşları çocukça bir düşünce ile yüz yıl önce yaşamış bir korsanı yakalamak için planlar kurarlar. Bu hayallerini gerçekleştirmek için gerekli olan gemi de Mişon tarafından sağlanır. Mişon'un niyeti farklıdır; ama planı ters teper ve gemiden atılır. 248 çocuk denizlerde Kara Korsan'ı ararken gemi fırtınaya yakalanıp ıssız bir adada karaya oturur. Çocuklar zorunlu olarak adaya yerleşirler. Yakınlardan

geçen bir gemi onları fark eder ve gemiye alınırlar; ama esir olarak. Tam her şey bitti denilip karamsarlığa düştükleri bir anda Zindancı Kaptan'ın yardımıyla kurtulup geminin idaresini ele geçirirler.Şeytan Lazoran da esir edilir. Çatışma sırasında ölen iki çocuk (Paroyot, İlyas) hariç diğer çocuklar, İstanbul'a geri dönerler. İstanbul'da çocuklar için şenlikler düzenlenir, Ahmet'e de Şeytan Lazoran'ın gemisi hediye olarak verilir.

Kişiler: Romanda, başkahraman Ahmet ile birlikte yirmi kişi vardır. Bu şahısları, merkezi kahraman Ahmet'le ilişkisi açısından birkaç gruba ayırabiliriz: a)**Ahmet ve ailesi:**(Pamuk Nine, Kara Dayı); b)**Ahmet'in samimi arkadaşları:**(Sarı Yusuf, Hımhım, Cin Ali, Panayot, Fatma, Mercan, Çoban İlyas, Altı parmak, Demir, Yunus, Osman Bey); c)**Ahmet'in düşmanları:**(Mişon, Yedi Bela Mordahos, Şeytan Lazaron); d)**Mahalleli:**(Kurt Reis, Zeynep, Hacı Arif Bey, Ferhat Paşa, Hüsrev Bey, Murat Reis); e)**Diğerleri:**(Salamon, Zindancı Kaptan, korsanlar, ahali, Kara Korsan...)

Başkahraman **Ahmet**, yaramaz ama iyi kalpli bir çocuktur. Çocuklar arasında sevilen bir arkadaş olduğu gibi aynı zamanda lider konumundadır. Denize ve özgürlüğe tutkun, macera ruhlu fazla hayalperest bir kimsedir.

Yazar, hikâyede Ahmet'i şu şekilde karşımıza çıkarır:

"...Arkadaşlarını kırmaz, incitmezdi. Ağzından kötü laf çıkmazdı. Küçükleri her zaman korurdu...Bütün mahalle çok severdi...Yaz gelince Ahmet'i denizden alamazlardı...iri kara gözleri ve kapkara saçları, Ahmet'in bu tunç renkli derisine pek yaraşırdı..." (K.K.P.248 Ç.s.1)

Ahmet, kendisinden yaşça büyük Mişon, Zindanlı Kaptan, Salamon gibi insanlarla rahatlıkla diyalog kurup onları etkilemeyi başarabilen bir çocuktur. Ayrıca insanlar üzerindeki tesiri ve sahip olduğu sorumluluk bilinci onu çocuklar arasında lider konumuna getirmektedir.

"Salamon sevinçle elini uzattı, Ahmet'in elini sıktı. Pazarlık tamamdı. Haydut Salamon, Ahmet tarafından Mişon'un kendi parası ile satın alınmıştı."(K.K.P.248 Ç.s.41)

Ahmet ve arkadaşları bir oyuna getirilip, Şeytan Lazaron ve korsanları tarafından esir edildikleri sırada Ahmet'in yediği dayak sonucunda yarı ölü gibi yatması ve kendinden geçmesine rağmen, diğer çocukların ona bağlılığı ve onun varlığından aldıkları cesaret devam etmektedir.

"Çocuklar hemen hiç konuşmuyorlardı. Ne kadar büyük bir felakete sürüklenmiş olduklarını anlıyorlardı. Fakat içlerinde Ahmet'e karşı en ufak bir kızgınlık yoktu...

...

Panayot ikide bir Ahmet'in boynuna sarılıyor.

-Yalvarıyorum Ahmet, bizim ikimizi bir yere satsınlar! diyordu. (K.K.P.248.s.62)

Ahmet her ne kadar yaşına göre kat kat akıllı, cesur ve kurnaz olsa da, çocuk ruhu zaman zaman karşımıza çıkar...:

"Ahmet'in gözleri yaşardı:

-Pamuk Nineciğim!. Pamuk Nineciğim!. Beni affet!..Ben sana Kara Korsan'ın hazinelerini getirmek için gidiyorum! dedi.

Panayot:

-Ağlama Ahmet...Kardeşim!" (K.K.P.248 Ç.s.35)

Ahmet yaşadığı bu macera sonunda İstanbul'da kahraman olarak karşılanır ve yakalanmasına yardımcı olduğu Şeytan Lazaron'un gemisiyle ödüllendirilir.

Ahmet'in ailesi: Eserde Ahmet'in annesinden hiç söz edilmiyor. Babasının ise denizci olup, bir deniz kazasında öldüğü kısaca belirtilmektedir. Ahmet'in tek akrabası Pamuk Nine'dir.

Pamuk Nine: Gerçek adını hiç kimsenin bilmediği bu yaşlı kadın, herkes tarafından bu isimle çağrılır. Oğlu deniz kazasında öldüğünden beri tek varlığı olan torunu Ahmet'le ilgilenmektedir. En büyük arzusu, Ahmet'in iyi yetişip bir meslek sahibi olması, babasının mesleği olan denizciliğe yönelmemesidir.

Ahmet'in aile ferdi olarak sayabileceğimiz bir de **Koca Dayı**'sı vardır. Koca Dayı, Kumkapı'da zengin balıkçı reislerinden biridir. Ahmet'in babasının kendi gemisinde çalışırken boğulduğu günden beri, bir nevi sorumluluk duygusuyla Ahmet ve Pamuk Nine'nin geçimiyle ilgilenir. Ahmet'i, meslek sahibi olması için tanıdığı bir denizcinin yanına çırak olarak verir. Onu çok sever ve ona babalık yapar.

Ahmet, Pamuk Nine'si ve Koca Dayı'sından çok mahalledeki arkadaşlarına yakındır. Zaten bu iki tip de, romanın başında kısaca belirtilip ilerleyen sayfalarda arka plana çekilir. Ahmet'in daima yanında olanlar, arkadaşlarıdır.

Ahmet'in arkadaşları: Bu çocuklar Ahmet'in küçük yaştan beri birlikte oynayıp zaman geçirdiği mahalle arkadaşlarıdır. Bunların içerisinde en çok adı geçen, Ahmet'e en yakın olan kişi Panayot'tur.

Panayot: Kaptan çocuğu olmasının da tesiriyle içlerinde Ahmet'ten sonra en maceracı çocuktur. Evden kaçma fikrini ilk ortaya atan kişi Panayot'tur. Gerek kaçma olayının planlanmasında, gerekse geminin yönetiminde Ahmet'ten sonraki önemli ikinci kişidir. Ahmet'i çok seven Panayot, ona son derece bağlı bir çocuktur. Yaşına göre iyi gelişmiş vücudu ve gözüpek davranışlarıyla dikkatimizi çeker. Şeytan Lazaron'a karşı yapılan ayaklanma sırasında ağır yaralanır, İstanbul'a dönmeyi başaramayarak yolda ölür.

Roman boyunca Panayot kadar Ahmet'e yardımı dokunmuş bulunan diğer bir çocuk da Fatma'dır. Fatma, on bir yaşında yaramaz, ateş gibi bir kızdır...Kızdı mı on beş yaşındaki erkeklere bile dayak atar. Mahallede yıldıramadığı ve hatta emirlerine boyun eğdiği tek çocuk Ahmet'tir. Gemideki bütün çocuklara anne şefkatiyle yaklaşan, her türlü yemek ve temizlik işlerinden sorumlu olan Fatma, kız çocuklarının lideridir. Bütün zorluklar karşısında direnmeyi başarabilen, yaşından oldukça olgun davranan bir kimsedir.

Eserin muhtelif yerlerinde Ahmet'in yakın dostları olarak karşımıza çıkan ve gemi yolculuğu öncesi ve sırasında Ahmet'in en yakınında bulunan çocuklar olarak; Sarı Yusuf, Hımhım, Cin Ali, Mercan, Çoban İlyas, Altıparmak, Demir, Yunus ve Osman Bey'i gösterebiliriz. Bu kişiler olayın akışında birinci derecede etkili olmayıp Ahmet'in istişare ettiği cesur ve macera ruhlu çocuklardır. Ahmet'in verdiği emirlerden dışarı çıkmayan ve her biri emrinde bulunan çocuk grubunu gayet iyi yöneten tiplerdir. Bu çocukların bir diğer ortak özelliği de yaşadığı ortamdan memnun olmamaları ve böyle bir macerayı kurtuluş olarak görmeleridir. İçlerinden sadece Çoban İlyas, Panayot'un kaderini paylaşıp İstanbul'a dönmeyi başaramamıştır.

Yazar, çocuk kahramanların hepsini idealist tip olarak bize sunar. Yaşadıkları çevrenin sıradanlığına isyanları, cesur ve zeki olmaları, macera ruhlu olup yaşlarından beklenmeyen tehlikelere atılmaları, otoriteye karşı itaatkâr olup verilen emirleri yerine getirmeleri, birbirlerine karşı saygı ve sevgiyle yaklaşıp ortak bir amaca yönelmeleri, kaderlerine boyun eğmemeleri, zor anlarda aralarında asla suçlu aramamaları...en belirgin ortak kişilik özellikleridir. Ayrıca çocukların vücut olarak yaşlarına göre gelişmiş, temiz tenli ve güzel yüzlü olmaları da belirgin ortak özellikler arasında sayılabilir.

c)Ahmet'in düşmanları: Olayların akışında Ahmet ve arkadaşlarının karşısına engel olarak çıkan düşman tiplemeler arasında en belirgin kişi,Yahudi tüccarı Mişon'dur:

"...Ufak tefek, kupkuru, uzun sivri sakallı bir adamdı. Gözleri fıldır fıldır dönen bu adamın yüz küp dolusu altını olduğu söylenirdi. Bundan ötürü kendisine Altın Küpü Mişon derlerdi."

"...Çok zengindi ama, çok hasisti. Öğle yemeklerinde bir dilim ekmek, bir parçacık kaşar peyniri ile karnını doyururdu,"...Davul çalsalar uyanmazdı, ama en derin uykusunda en hafif bir para şıkırtısı onun gözlerini açıverirdi." (K.K.P.248 Ç.s.20)

Mişon'un para hırsının yanı sıra asıl korkulacak yönü acımasız ve para kazanma uğruna her şeyi mübah sayan biri olmasıdır. Ahmet ve arkadaşları için de kurduğu plan da bu doğrultudadır.

"...Çocukları gemiye doldurup hemen o gece boğazdan çıkar çıkmaz, çocukların hepsini zincire vuracağız ve İtalya'ya, Fransa'ya, İspanya'ya götürüp esir diye satacağız..." (K.K.P.248 Ç.s.26)

Mişon'un hesaba katmadığı Ahmet, onun tüm planlarını alt üst eder. Ahmet muhatabının gerçek niyetini anlar. Mişon'un tuttuğu haydutun yardımıyla onu esir eder, altı adamıyla birlikte sahile bırakır. Mişon, tüm servetini gemide bırakarak canını zor kurtarır.

Olayın akışı içerisinde Ahmet ve çocukların, düşman olarak karşılarına çıkan ikinci tehlikeli kişi, **Şeytan Lazaron'**dur. Korsanlığı ile meşhur, acımasız biridir. Çocukları adadan kurtarma oyunu tutmamış, kazdığı kuyuya kendisi düşmüştür. Çocukların en büyük başarısı, Şeytan Lazaron'u yakalatmaları olmuştur diyebiliriz.

Mişon'un parayla tuttuğu **Yedi Bela Mordahov** da gözü dönmüş, para karşılığı her işi yapan bir hayduttur. Ayrıca eserde korsanlar veya haydutlar olarak bahsi geçen Mişon ve Şeytan Lazaron'un adamları varsa da hiçbiri hakkında bilgi verilmemiştir.

Ahmet ve arkadaşlarının düşmanlarının (Yahudi Mişon,Venedikli Şeytan Lazaron) Türk olmayıp başka milletlerden olması yazar-anlatıcının bakış açısının tezahürüdür. Bu insanların asıl amaçları çocukları esir pazarlarında satıp para kazanmaktır. Genellikle en yakın adamlarının (Zindancı Kaptan, Salamon) çocuklarla işbirliği yapması sonucunda kazdıkları kuyuya kendileri düşmüşler, hak ettikleri şekilde cezalandırılmışlardır.

Mahalleli: Ahmet ve arkadaşlarının doğup büyüdükleri mahallenin sakinleridir. Bu mahalle yazar tarafından bize İstanbul'un Marmara kıyısındaki Kumkapı semti olarak bildirilir. Devrin tipik bir İstanbul mahallesidir. Sahile sınır olduğu için halkı geçimini ağırlıklı olarak deniz ürünlerinden sağlar. Sosyo-ekonomik seviyeleri oldukça düşük bir tabakadır. Okumuş kesim yok denecek kadar azdır.

Yazar-anlatıcının bu mahallede karşımıza ilk çıkardığı kişi **Kurt Reis'tir.** Eski bir denizci ve korsan olan Kurt Reis'i yazar şu şekilde anlatmaktadır:

"...Yaşı yüzü aşmış, çok ihtiyar bir gemici idi...Elliden fazla deniz savaşı görmüştü. Vücudu kılıç ve kurşun yaraları ile delik deşikti. On yıldan beri de kötürümdü...İhtiyar gemicinin bütün zevki etrafına toplanan delikanlılara ve çocuklara eski savaşları anlatmaktı. Eski kaptanlardan Murat Reis'in Kara Korsan denilen bir deniz haydutu ile yaptığı dövüşleri anlata anlata bitiremezdi." (K.K.P.248 Ç. s.14)

Kurt Reis'in anlattığı hikâyelerin gerçek olup olmadığını bilemeyiz fakat; bu hikâyelerle ilgi odağı olduğu, çocukları eğlendirdiği ve onların üzerinde büyük bir tesir bıraktığı kesindir. Çocuklar bu tesirin yüreklerine saldığı heyecanla harekete geçer. Kurt Reis'in hikâyelerinde adı geçen Murat Reis, Kara Korsan, İzmir Valisi Hüsrev Bey ve oğlu ise sadece figürandır.

Romanın ilk bölümünde karşımıza çıkan ve Ahmet'in mahalle arkadaşlarının aileleri olduğunu anlayabildiğimiz Zeynep, Hacı Arif Bey, Ferhat Paşa gibi kişiler de arka planda kalan şahıslardır.

Genel olarak mahalleli, çocuklar için problem olan, onları anlamayan ailelerdir. Onların dünya görüşü ile çocukların hayal dünyaları çatışır. Bu yüzdendir ki çocukların, ailelerini düşünmeden evden kaçmaları ve böyle büyük bir tehlikeye atılmaları kolay olmuştur.

"Zavallı Yusuf...oyunun en tatlı zamanında birdenbire dükkanda kendisini bekleyen babası hatırına gelir, oyunu bırakıp soluk soluğa dükkana dönerdi." (K.K.P.248 Ç.s.5)

"Hımhım'ı bir bakırcının yanına çırak olarak vermişler. Bu bakırcı hemen her gün Hımhım'a dayak atarmış...

...Kaç defa ustasının yanından kaçmak istemişti. Dayısı ile anası: 'Öldürürüz kaçarsan! Kaçarsan kendine başka bir yer ara, eve gelme.' demişlerdi." (K.K.P.248Ç.s.5)

"...Yani bir çeşit uşaklık yapıyordu. Cin Ali bütün bu işleri istemeye istemeye yapıyordu..."(K.K.P.248 Ç.s.6) Çocuk kahramanların yaptıkları işlerden pek hoşlanmadığını ve kendilerini ifade etmek için arayış içinde olduğunu görüyoruz.

Diğerleri: Roman içersinde bir anda olayın akışını değiştiren sürpriz isimler de vardır. **Dev Salamon,** haydutluk yapan ve Mişon ile çocukları kaçırma işinde anlaşan; ama Ahmet'in kurnazlığına fazla dayanamayıp saf değiştirerek Mişon ve adamlarının yakalanmasında birinci derecede etkili olan kişidir. Yolculuk boyunca Ahmet'e sadakati ve her konuda ona yardımcı olması ile dikkati çeker.

Zindancı Kaptan, eserde karşımıza ilk önce Şeytan Lazaron'un sadık bir adamı olarak çıkar. Ama çocukları gemiye bindikten sonra onların yardımıyla Şeytan Lazaron'u esir alır ve gerçek kimliğini açıklar. Gerçekte Kasımpaşalı Yusuf Kaptan olup; asıl amacı Şeytan Lazaron'u yakalayıp başına konulan 40.000 altını almaktır.

Bütün çocukların en erişilmez hayali olan **Kara Korsan,** aslında en az yüz yıl önce ölmüş, hazinesi olup olmadığı dahi belli olmayan bir korsandır. Kara Korsan çocukların zihninde bir amaç, okuyucuda ise sadece bir isim konumundadır.

Adı geçen diğer korsanlar, İstanbul'dan kaçış ve dönüş maceralarıyla anlatılan ahali ise fert fert önem taşımayıp eserin bütünlüğü içinde anlam kazanan figüranlardır.

Yazar-anlatıcı, Ahmet hariç diğer kişileri yeri geldiğinde, ihtiyaç duyulduğunda sahneye çıkarmış ve görevi biter bitmez de tekrar sahneden indirip geri planda bırakmıştır. Bu da eserin kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olmasına neden olmuştur.

Zaman ve Mekân: Olaylar, 1739 yılının yaz aylarında meydana gelir. Çocuklar günlük yaşamlarına devam ederken, bir yandan da Kurt Reis'in hikayeleri ile hayal dünyalarında geçmişe giderler. Hiç beklenmedik bir anda da bir haziran günü gemi ile birlikte ortadan kaybolurlar.

Yazar-anlatıcı bu noktadan itibaren tekrar başa döner. Çocukların hazırlık aşamasını, kaçışlarını, denizdeki maceralarını ve geri dönüşlerini kronolojik sıra ile bize verir. Anlatılan vak'a üç aylık bir süreyi kapsar.

Mekân olarak, Ahmet'in doğup büyüdüğü yer olan İstanbul'un Marmara kıyılarındaki Kumkapı karşımıza çıkar. Olayların akışına göre bir gemi ve Ege denizi burayı takip eder. Hikâyede gemi (deniz) olayların geliştiği, doruk noktaya ulaştığı mekândır. Mekân olarak tasvir edilen tek yer ıssız bir adadır:

"Bu ada, bir kenarından öbür kenarına kadar bin adım, ıssız bir ada idi. Çocukların barınabileceği küçük bir mağarası vardı, adada hemen hiç ağaç yoktu. Hele güney kıyısı dik ve yalçın kaya idi." (K.K.P.248 Ç.s.57)

Dil ve Üslûp: Çocuklara macera romanı hüviyetinde olan bu eserin bel kemiğini oluşturan en önemli husus; merak ve heyecanı dorukta tutacak bir anlatım ve sürükleyici bir üslûptur. Kahramanlarının hareketlerine, duygu ve düşüncelerine hâkim olan yazar-anlatıcı; hitâp ettiği çocuk okuyucu kitlesinin yüreğine ve düşünce iklimine de nüfûz etmeyi bilir. Yalın bir dil, kısa ve öz cümleler, soru-cevap tekniği esere akıcılık kazandırır.

Olayları anlatırken zaman zaman ayrıntıya giren yazar, bazı bölümlerde "özetleme" yoluyla vak'anın seyrini hızlandırır.

Yazarın kullandığı halk deyimleri, atasözleri eserin dilini daha canlı kılar. Sade bir anlatımı tercih eden yazar; eğlendirirken öğretmeyi, çocukların ufkunu geliştirmeyi amaçlar.

2.2.c. Balabancık: İstanbul'un Taşı Toprağı Altın[196]

Konusu: Balaban'ın, köydeki dedesinin eziyetlerine katlanamayıp İstanbul'a gitmek için evden kaçması, yolculuk süresince karşılaştığı olaylar ve gösterdiği kahramanlıklar anlatılmaktadır.

Bakış Açısı: Roman 3. tekil şahıs ağzıyla kaleme alınır.Yazar-anlatıcı romanın başkahramanı Balaban'ın ve ailesinin geçmişini, bugünkü halini ve diğer kahramanların özelliklerini hakim bakış açısıyla anlatırken kendisini de açıkça belli eder.

"Balaban, Sığırtmaç Ahmet ve Esir Yusuf iki aydan beri İstanbul'da idiler. İki aydan beri, İstanbul sokaklarından kim bilir kaç heybe altın toplamışlardır değil mi?

Bunu söylemeden, Kütahya'dan İstanbul'a kadar süren yolculuğu kısaca anlatmak lazım: Kütahya'dan Bursa'ya kadar süren yol, çok neşeli geçti..." (Balabancık, s.50)

---

[196] Ahmet Bülent Koçu, Balabancık: İstanbul'un Taşı Toprağı Altın, Ahmet İhsan Basımevi, İst., 1944. (2.baskı: Ahmet Halit, İst., 1951; 3.baskı: Güven Basımevi, İst., 1953; 4.baskı: Deniz Yay., İst., 1973)

Mekâna ve kişilere ait her şeyi ayrıntısı ile bilen yazar-anlatıcı kahramanların duygu ve düşüncelerini de okuyucuya bildirir.

"Kaşağıyı çocuğa verirken de içinden söyle düşündü:

-Şu çocuk ne kadar da akıllı görünür!.. Aptalın biri imiş, yeni fark ettim... Dedesi çıkışıp bağırdıkça acırdım.

Balaban, Uşak Veli'nin aklından geçenleri gözünden okumuştu..." (Balabancık,s.7)

Romanda, sosyal yapı taşlarından "aile" sorgulanırken, birey yaşamı ile toplum yaşamı, tarihle toplum gerçeği kaynaştırılarak okuyucuya verilir.

Vak'a: Akşehir'de yoksul bir eskicinin torunu olan Balaban, dedesinin yaptığı eziyetlere katlanamayıp taşı toprağı altın diye duyduğu ve buna inandığı İstanbul'a gitmeye karar verir. Topal eşeğini hazırlayıp bir gece gizlice yola çıkar. Uzun süre yol aldıktan sonra bir ormanda mola verir. Burada bir tüccarı esir edip mallarını talan eden üç haydutla karşılaşır. Tüccara yapılan eziyetlere dayanamayan Balaban aynı gece haydutların gözüne kül üfleyip tüccarı kurtarır. Hemen yakında bulunan Fındıcak Köyü'ne sığınırlar. Neye uğradıklarını anlayamayan haydutlar basıldık korkusuyla rasgele kılıçlarını sallarken birbirlerini öldürürler.

Köyde büyük bir ilgi ile karşılaşan Balaban, köylü çocuklar içinde en çok sevdiği Sığırtmaç Ahmet'i yanına alarak İstanbul'a doğru tekrar yola koyulur. Yolda zalim bir değirmencinin işkencelerine maruz kalan Esir Yusuf ile karşılaşırlar. Balaban ve Ahmet, Yusuf'a yapılan bu işkenceye dayanamayıp onu da yanlarına almaya, değirmenciden kaçırmaya karar verirler. Üç çocuk bir haftadan fazla yol aldıktan sonra azıkları biter ve Balaban en yakın kasabaya yiyecek bir şeyler almak için gider.

Balaban, Kasabada Yanıkların Kerim ile tanışır. Onunla kasaba meydanında alış veriş için dolaşırlarken Hüsrev Paşa'ya uygulanan "bal cezası"nı izlemekte olan kalabalık ile karşılaşırlar. Yapılan işkenceden bitkin düşen ve "su su" diye inleyen Paşa'nın imdadına Balaban yetişir. Çevik bir hareketle askerleri atlatıp Paşa'nın ağzına su dökmeyi başaran Balaban ile paşa arasında şu konuşma geçer:

"-Yavrum!..Yavrum!..Adın ne senin? diye bağırdı.

Çocuk: –Balaban! dedi.

Bunun üzerine Paşa:

-Benimki de Hüsrev Paşa! .. Unutma ha...Ben seni unutmayacağım!...dedi." (Balabancık, s. 41)

Hayatının akışını değiştirecek bu olaydan sonra askerlerin elinden canını zor kurtaran Balaban hemen arkadaşlarının yanına döner ve hep birlikte yola koyulurlar. Yolda Yanıkların Kerim ile tekrar karşılaşan çocuklar, onun yardımı ile Mudanya'dan bir gemiye binerek İstanbul'a ulaşırlar.

İstanbul'a varır varmaz her biri bir işe girip alın teri ile para kazanmaya çalışır. Balaban Ali Ağa'nın yanında saraçlığı öğrenmeye, Yusuf da bir manavın yanında çalışmaya başlar. Ahmet ise tayfa olup Karadeniz'e açılır.

Balaban bir gün iftiraya uğrayıp nezarete atılır. Çalıştığı dükkanı soymakla suçlanan Balaban, yapılan tüm işkenceye katlanıp suçsuz olduğunu söyler.En sonunda bir subay onu sorguya alır. Balaban subaya ismini söyledikten sonra başından geçen olayları bir bir anlatır. Subay, Balaban'ın Hüsrev Paşa'ya ettiği yardımı duyduğunda onun boynuna sarılır ve kendisinden özür dileyerek evine götürür. Genç subay, kendisinin Hüsrev Paşa'nın oğlu olduğunu, suçsuzluğu kanıtlanan babasının ölüm döşeğinde dahi adını sayıkladığını söyler ve kendisine yardım eden çocuğa verilmek üzere bıraktığı altınları Balaban'a verir.

Eski işyerine giden Balaban orada suçsuzluğunu kanıtlar ve Yusuf ile Ahmet'i aramaya başlar.

Yusuf manavda çalışırken Turhan Sultan tarafından saraya alınır. Aralarında geçen kısa konuşmadan sonra da Esir Yusuf ile Turhan Sultan'ın kardeş oldukları anlaşılır. Balaban ile Yusuf sarayda buluşurlar. Turhan Sultan, Balaban'ın yedi yaşındaki padişaha arkadaş olması için sarayda kalmasını istese de o Akşehir'e dönmeye karar verir. Ahmet'e verilmek üzere beş yüz altın bırakır ve Hüsrev Paşa'nın oğlu ile birlikte memleketine döner. Kendisine bir değirmen ve büyük bir bahçe alır ve dedesiyle mutlu bir hayat yaşar.

Kişiler: Romanın başkahramanı **Balaban'**dır.Akşehir'de yoksul bir eskicinin torunudur. Balaban'ın babası savaşta, annesi ise kendisi daha kundakta iken ölmüştür. Tek yakını olan dedesinin yanında çalışmakta olan Balaban yazar tarafından bize şu şekilde tanıtılır:

"Balaban, yaşı on üçle on dört arasında çok sevimli, çok güzel bir çocuktu. Yaramaz ele, avuca sığmazdı; fazla yaramazlık da edince yakayı, dedesi Palabıyık

Mustafa'nın elinden kurtaramazdı. İri kara gözleri zeka ile pırıl pırıl yanan Balaban'ı Akşehir'de her tanıyan mutlak severdi." (Balabancık, s.1)

Balaban, yazın bağda, kışın eskici dükkanında tüm gücüyle çalışmasına rağmen yine de dedesinin hışmından kurtulamaz ve ondan sık sık azar işitir. Dedesinin bu davranışlarından bunalan Balaban İstanbul'a-taşı toprağı altın olan şehre- gitmeye karar verir.

"Balaban, aklına iyice koymuştu. İstanbul'a gidecek, İstanbul sokaklarından bir heybe altın topladıktan sonra, Akşehir'e dönecek, dedesine üç beş altın dedelik hakkı verdikten sonra, bu para ile bir iş tutacaktı." (Balabancık.s.4)

Bilmediği bir diyara yolculuk yapacak kadar cesur ve heybelerle altın toplamayı düşünecek kadar saf biri olan Balaban, olayların akışı içersinde gösterdiği cesaret ve iyiliklerle dikkatimizi çeker. Haydutların elinden tüccarı, zalim değirmencinin elinden Yusuf'u ve köyde ırgatlık yapan Ahmet'i kurtarıp onlara yardım etmesi ile okuyucunun takdirini kazanır. Ayrıca daima fedakar oluşu, doğruluktan ayrılmayıp kötülükten uzak durması ile de örnek bir çocuktur.

Yaşına göre gayet olgun davranan Balaban, tüm bu olumlu davranışların bir sonucu olarak da roman sonunda ödüllendirilir. Hüsrev Paşa'nın bıraktığı altınlarla memleketine döner ve herşeye rağmen yine de dedesine sahip çıkıp ona yardım eder.

Esir Yusuf: Esir pazarından zalim bir değirmenci tarafından satın alınan Yusuf, değirmende boğaz tokluğuna çalıştığı yetmezmiş gibi sık sık da sahibinden dayak yer. Değirmencinin Yusuf'a attığı bir dayağa şahit olan Balaban ve Ahmet, onu kaçırıp hep birlikte yola koyulur.

Yusuf, İstanbul'da bir manavın yanında çırak olarak çalışmaya başlar. Turhan Sultan'ın eski bir hizmetçisi manavdan alış veriş yaparken Yusuf'un gözlerini hanımının gözlerine benzetir. Hakkında kısa bir araştırma yaptıktan sonra durumu Turhan Sultan'a bildirir. Turhan Sultan bir gün manava gidip Yusuf'u yanına alarak saraya getirir. Yusuf biraz korku biraz da çekingenlikle Sultan'ın huzuruna çıkar ve aralarında geçen kısa konuşmadan sonra da kardeş oldukları anlaşılır.

Çektiği tüm sıkıntılara rağmen dürüstlüğü ve çalışkanlığı elden bırakmayan Yusuf, bundan sonraki hayatını sarayda geçirir.

Sığırtmaç Ahmet: Balaban'ın Fındıcak Köyü'nde karşılaşıp sevdiği ve yanına aldığı Ahmet'i yazar şu şekilde tanıtır:

"...yedi yaşında...her gün güneş altında tarlada çalıştığı için derisi yanmış, kırmızı balçık rengini almış, sarı saçları mısır püsküllerine benzeyen güzel, sevimli bir çocuktu..." (Balabancık,s.22)

Ahmet ilk karşılaştıkları andan itibaren Balaban'ı sever ve İstanbul'a onunla birlikte gitmeye karar verir. Kimsesiz olan ve ahırda yatıp kalkan Ahmet köyden kurtulmak için gizlice Yusuf'la kaçar. Yusuf gibi iyi niyetli ve yardımsever olan Ahmet, İstanbul'a geldikten sonra bir gemide tayfa olarak çalışmaya başlar. Baba olarak gördüğü Balaban,memleketine dönerken Ahmet'e verilmek üzere beş yüz altın bırakır.

Yanıkların Kerim: Kütahya Kasabası'nda annesiyle birlikte yaşayan otuz yaşlarında bir gençtir. Balaban ve arkadaşlarını çok sever, onlara yardım ederek Mudanya'dan gemiye bindirip İstanbul'daki bir tanıdığına gönderir.

Yeniçeri Subayı: Asıl ismi verilmemektedir. Hüsrev Paşa'nın oğlu olup bir karakolda görev yaparken tesadüfen Balaban'la karşılaşır. Babasının vasiyetini yerine getirerek ona evinin kapısını açar, elinden gelen yardımı yapar.

Hüsrev Paşa: Erzurum Paşası olduğu dönemde cephede düşmana yenildiği için padişah tarafından "bal cezası"na çarptırılır.Kütahya'daki infaz sırasında Balaban'ın elinden içtiği su ile olayların akışı ve Balaban'ın geleceği değişir. Bir müddet sonra suçsuzluğu anlaşılıp serbest bırakılsa da aldığı yaralardan ötürü fazla yaşayamaz. Balaban tarafından kendisine yapılan iyiliği unutmayıp, oğluna ona verilmek üzere iki bin adet altın bırakır.

Turhan Sultan: Esir pazarlarında güzelliği ile dikkat çekip saraya satılmış bir cariyedir. Sarayda Sultan İbrahim ile evlenir. Onun ölümü ile de yedi yaşındaki oğlu Mehmet tahta çıkar. Böylelikle de yönetimi eline alır. Kendisi gibi esir pazarlarına düşmüş olan kardeşi Yusuf'u arar ve sonunda onu bularak saraya, yanına alır.

Palabıyık Mustafa: Balaban'ın eskicilik yapan yoksul dedesidir. Balaban'ı yazın bağda, kışın dükkanda nefes aldırmaksızın çalıştıran bu adam torununun nefretini kazanır. Balaban altınlarla köyüne dönüp dedesine bakmaya başladıktan sonra eski huyunu bırakıp iyi ve sevecen bir ihtiyar olur.

Emeti Bacı: Tüm mahallenin güvendiği doksan yaşını aşmış bir ninedir. Herkes onu sever ve hiçkimse ona sırlarını açıklamaktan çekinmez. Balaban'ın annesi de ölmeden önce oğluna verilmek üzere kendine bir altın emanet eder. Emeti Bacı da yolculuk öncesi onu Balaban'a verir.

Eser içersinde haklarında bilgi verilmeyip yeri geldiği zaman adları zikredilen Ali Usta, Kalfa, yeniçeriler, Veli, Hakyemezoğlu Ali, Zenci, Manav ustası, muhtar, köylü, haydutlar, değirmenci ...gibi kişiler de mevcuttur.

Zaman ve Mekân: Koçu birçok eserinde yaptığı gibi burada da zamanı ve yeri eserin başında belirtir.

"Bundan üç yüz yıl evvel Anadolu'da Akşehir'de..." (Balabancık.s.1)

Vak'a kronolojik sıra ile anlatılmıştır. Beş altı ay gibi bir süre zarfında meydana gelen olaylar seri bir şekilde gerçekleşir. Balaban'ın köyden kaçması, ormanda haydutlarla karşılaşıp tüccarı kurtarması, Ahmet ve Yusuf'un kendisine katılması gibi merak ve heyecan uyandıran olayların gece gerçekleşmesi dikkatimizi çeker.

Vak'a içersinde karşımıza çıkan ilk yer Balaban'ın yaşadığı Akşehir'dir. Yolculuğu sırasında bulunduğu ormanlık, Fındıcak Köyü, Kütahya kasabası, Mudurnu ve İstanbul adı geçen diğer yerleşim birimleridir. Ayrıca birer iç mekan olarak "Muhtarın evi, Yanıkların Kerim'in evi, değirmen, eskici dükkanı, sarac dükkanı, zindan ..." gibi ayrıntıları verilmeyen yerler de mevcuttur.

Romanda olaylar ve karakterler ön planda olduğu için mekan ikinci planda kalır. Yazar tarafından mekânların sadece isimleri zikredilip tasvirleri hemen hemen verilmez.

Dil ve Üslûp: Çocuklara yönelik kaleme aldığı bu eserde yazar, olayları sade bir dille anlatır. Okuyucunun anlayamayacağını düşündüğü kelime ve durumları açıklar ayrıca tarihi dönem hakkında bilgi vermesiyle dikkatimizi çeker.

"Bundan üç yüz sene evvel her şey çok ucuzdu. Ucuzdu ama, emek karşılığı verilen para da azdı. Mesela, bir eskici bir çift çizmeye seksen paraya pençe yapardı. Ama o da, torunu Balaban'la beraber kırk beş paraya bütün bir gün karınlarını doyururdu. Bir işçinin gündeliği otuz, kırk para idi. Memurların aldığı aylık da ona göre idi." (Balabancık,s.5)

"O zamanlar kadınlar farece denilen bir çeşit sokak esvabı giyerlerdi. Yüzlerine de yaşmak denilen ince bir tül örterlerdi..." (Balabancık , s, 65)

Yazar-anlatıcı zaman zaman bu bilgi verme işini kahramanları konuşturarak yapar.

"-Bal cezası ne demek Kerim Ağacığım ?

-Adamcağızı kasaba kasaba dolaştırıyorlar...Meydanın ortasına bir sırık dikiliyor, Paşa'yı bir don ile bırakıp çırılçıplak soyuyorlar, sonra gırtlağından ayaklarına kadar bala buluyorlar. Bu taraftan davul zurna çalıyor, bir taraftan da halk:

Utanmadan düşmana yenilenin hali budur!..diye bağrışıyor...Bala da arılarla sinekler üşüşüyor...Adamcağız akşama kadar inim inim inliyor...Sonra hamama götürüp yıkıyorlar, ertesi gün de aynı işkence..." (Balabancık, s.37)

Yazar, tarihi şahsiyetlerle (Turhan Sultan, Hüsrev Paşa...) kendi muhayyilesinde yarattığı şahısları bir araya getirmiştir. Böylelikle de vak'a tarihi zemine daha iyi oturtulmuştur.

Çocuklara tarihi daha iyi kavratmak amacına ilaveten olayların akışına da uygun olarak zaman hızlandırılmış ve kusursuz dil kullanma kaygısından uzak kısa cümleler kullanılıp sıkça karşılıklı konuşmalara yer verilmiştir.

"-Ben demedim mi size, gemi ev gibidir!.

-Böyle gemi olur mu?

-Olur...Buna kalyon derler!..

-Kalyon ne demek?..

-Sizin anlayacağınız, kalyon yelkenle yürüyen gemidir. Mal taşır, yolcu taşır...Ama cenk kalyonu da olur." (Balabancık , s.53)

Eserde yazar, göstermeden ziyade anlatma tekniğini kullanır. Okuyucu üzerinde bütün olaylara kendisi de bizzat katılmış gibi bir izlenim bırakır. İyilik, doğruluk, cesaret gösteren kahramanların hareketleri yazar-anlatıcı tarafından tasvip edilip sonunda da ödüllendirilir.

2.2.d. Son Yeniçeri [197]

Konusu: Babası bir yeniçeri olan Sarı Ali'nin, Sultan Mahmut'un emriyle, yeniçeri ocağının kanlı bir şekilde kaldırıldığı isyan sırasında başından geçen

---

[197] Ahmet Bülent Koçu, Son Yeniçeri, Güven Basımevi, İst., 1953.(2.baskı: Deniz Yay., İst., 1973; 3.baskı: Deniz Yay., İst., 1975.)

olaylar anlatılmaktadır

Bakış Açısı: Hakim bakış açısıyla kaleme aldığı bu romanda yazar, baş-kahraman Ali ve ailesini kısaca tanıttıktan sonra yeniçeri ayaklanmasını ve bu ayaklanmanın padişah tarafından bastırılmasını özetleyerek anlatır. Ali merkezli gelişen olaylarda; Ali'nin isyandan kurtuluşu ve başından geçen maceraları bazen özet olarak, bazen de kahramanları karşılıklı konuşturarak aktarılır. Yazar-anlatıcı zaman zaman kendisini de açıkça belli ederek araya girip okuyucuya bilgi verir:

"Meselenin aslı şu idi:

Boğaziçi'nde bulunan padişahla sadrazam ve memleketin ileri gelenleri, geceleyin kayıklarla Topkapı Sarayı'na geçmişlerdi. Padişah oradan Tophane'deki kışlalarda bulunan topçu askerine ve Kasımpaşa'daki tersanede bulunan deniz askerlerine haber yollamış, isyan eden yeniçerilere karşı yürümelerini emretmişti... Bunun üzerine padişah İstanbul sokaklarına tellâl salmış, koca şehrin bütün halkını kendisi ile beraber yeniçeriye karşı cenge çağırmıştı. Yeniçeriler hiç ummadıkları bu durum karşısında şaşırmışlardı..." (Son Yeniçeri, s.24.)

Olaylara bizzat kendisi de katılmış gibi bir izlenim bırakan yazar-anlatıcı yeri geldiğinde eleştirisini de yapar. Tüm bu olaylara katılan başkahramanın hal ve hareketleri yazar-anlatıcı tarafından tasvip edilmektedir.

"Konağa ilk girenlerden biri de Bursalı Kebapçı Bekir ile Sarı Ali olmuştu Koca Konak, yarım saatten az bir zaman içinde tam takır kalmıştı. O kadar şey ne olmuştu, nereye gitmişti? Götürülemeyecek eşya kırılıp dökülüyordu.

Küçük yeniçeri elini hiçbir şeye uzatmıyordu. Çünkü yeniçeriler düşmanlarıyla dövüşebilirdi. Fakat bir yeniçeri düşmanı da olsa, bir adamın evinin yağma edilmesine akıl erdiremiyordu.

"...Çocuk gözleri yağmaya dalmış, her güzel şeyin parçalandığını, yerinden söküldüğünü, ezilip kırıldığını gördükçe, bir çığlık atıyor: 'Eyvah!..Yazık!.. Bırakın!..Günahtır!..' diye bağırıyordu..." (Son Yeniçeri, s.23.)

Geçmişe ve geleceğe dair her şeyi bilen, gören yazar-anlatıcı yarattığı kahramanlarının duygu ve düşüncelerini de okuyucuya yansıtır:

"Kara Cehennem, çocuğa bir kötülük edecek değildi. Hatta aklına onu alıp kışlaya götürmek, yeni kurulan asker ocağına nefer yazdırmak, bu ateş gibi çocuğu korumak gelmişti." (Son Yeniçeri, s.73.)

Yazar, yeniçerilerin devlete ve millete zarar verici bu hareketlerinden dolayı ortadan kaldırılmalarının, öldürülmelerinin kaçınılmaz bir sonuç olduğunu eserin başından itibaren okuyucuya hissettirir. Ayrıca tüm bu olaylar sırasında gösterdiği cesaret ve fedakarlıktan dolayı Sarı Ali, gerçeklerden haberdar edilip Sultan Mahmut aracılığı ile yazar tarafından ödüllendirilerek örnek bir çocuk olarak karşımıza çıkarılır.

Vak'a: Sarı Ali, yeniçeri olan babası Fırtına Hasan'ın yanında silah eğitimi alarak ve yeniçeri maceraları dinleyerek büyümektedir. Bir gün Fırtına Hasan, yeniçerilerin "kazan kaldırmasına" katılmak için evden bir bahane ile çıkar. Asıl olayı bilen ve kendisini de yeniçeri olarak gören Sarı Ali de en yakın arkadaşı Yetim Ahmet'le gece evden kaçıp ayaklanmanın yapılacağı Etmeydanı'ndaki kışlaya giderler. Yoldaki aşırı kalabalık içersinde Sarı Ali, Ahmet'i kaybeder. Bu arada Bursalı Bekir'le tanışıp dost olur. Olayları tam idrak edemese de yeniçeri düşmanlarına karşı Sarı Ali de kin beslemeye başlar. Geceleyin kışladan dışarı çıkan ve her tarafı yağmalayan yeniçerileri gördüğünde ise Ali, yapılan bu hareketleri yeniçeri ruhuna yakıştıramayıp üzülür.

Sabah olduğunda Sarı Ali, kendini yeniçerilerin siperlerinde, isyanı bastırmaya gelen padişahın askerleri ile savaşırken bulur. Özellikle attığını vurmasıyla bir anda yeniçerilerin dikkatini çeker. Hatta isyanı bastırmakla görevli yüzbaşı İbrahim Ağa'nın dahi takdirini kazanır. Ama yeniçerilere karşı ittifak oluşturan halk ve topçu birliği kısa sürede sokaktaki yeniçerileri darmadağın edip kışlalarına dönmek zorunda bırakır. Kışlaya sıkışan yeniçeriler de, şiddetli saldırılara dayanamayarak-birkaçı hariç-ölürler. Esir alınan yeniçerilerin de meydanda davul zurna eşliğinde boyunları kesilmektedir. Sarı Ali çocukluğunu kullanarak kalabalığa karışıp evine gitmeyi başarır ama Yetim Ahmet'in cansız bedenini kışlada bırakmak zorunda kalır.

Evde annesinden, babasının padişahın askerleri tarafından idam edildiğini öğrenir.Ali babasının kendisine son hediyesi altın saati koynuna sokup düşünmeye başlar. İstanbul'un altını üstüne getiren askerlerin kendini bulması durumunda idam edeceklerini bildiği için annesiyle birlikte Anadolu'ya kaçmaya karar verir. Tam kayıkla Mudurnu'ya kaçacakları sırada yapılan askeri kontrolde yakalanacağını anlayan Ali mecburen limanı terk eder ve gizlenmek amacıyla bir berber yanına çırak olarak girer. Ali'yi kayıkta göremeyen annesi de oğlunu bulmak ümidiyle

evine geri döner. Ali çalışkanlığı ve terbiyesi ile berber çarşısında herkese kendini sevdirir ve topladığı bahşişlerle de evlerinin kapısına annesi için gizlice erzak bırakır. Berber çırağı olarak on beş yirmi gün ancak çalışabilen Ali, bir gün berbere gelen ve kendisini tanıyan Cehennem İbrahim Ağa yüzünden buradan da kaçmak zorunda kalır. Kaçtığı günün akşamı bir demirci ustasıyla tanışıp onun yanında çalışmaya başlar. Birkaç gün sonra dükkana gelen derviş kılıklı bir ihtiyar, ustasından, getirdiği demirlerden mızrak yapmasını ister. Ustası da padişahtan korktuğu için bu işi yapmayıp emanetleri Ali ile dervişe geri gönderir. Ali, yeniçeri olduğuna inandığı bu adamla sohbet edip tüm sırlarını açıklar. Derviş de nişancılığı mükemmel olan bu çocuğa "Son Yeniçeri" lakabını takıp altın ve elmaslarla süslü bir tabanca ile bir hançer hediye eder. Birkaç gün sonra çarşı padişahın askerleri ile sarılır ve her tarafta Sarı Ali aranır. Bir subay Ali'ye "Derviş Baba camii yanında seni bekliyor" deyip Ali'yi oraya kaçırır. Burada bir yedek atla Ali'yi bekleyen Derviş Baba çocuğu yanına alarak sarayına götürür.

Derviş Baba, ilk tanıdığı andan beri sevdiği bu çocuğa olayların gerçek sebebini anlattıktan sonra kendisini tanıtır. Derviş kılıklı adam aslında Sultan Mahmut'un ta kendisidir.

Olayların gerçek nedenini öğrenen Ali, padişahtan af dileyip kendisini yeni kurulmuş olan ordu okuluna almasını ister. Ali girdiği bu okulu birincilikle bitirip yeni Türk ordusunun en namlı subaylarından biri olur. Ama arkadaşları arasında lakabı her zaman "Son Yeniçeri" olarak kalır.

Kişiler: Romanın başkahramanı **Ali'**dir. Ali yazar tarafından eserin başında şöyle tanıtılır:

"Fidan boylu, kıvrak vücutlu bir çocuktu. Beyaz derisi güneşten yanmış, kızarmış gül yapraklarının rengini almıştı. Saçları sarı, gözleri menekşe renginde ve iri iri idi. Eli, ayağı erkek çocuğa yaraşacak gibi büyüktü. Mahalledeki lakabı sarı idi." (Son Yeniçeri, s.5.)

Yeniçeri olan babası Ali'yi de bir yeniçeri gibi yetiştirir. Daha on bir yaşında olmasına rağmen Ali, kılıç ve tabanca kullanmayı, tek başına üç dört çocuğa kafa tutmayı çok iyi bilir. Babası okuyup yazmaya hor baktığı için Ali'ye de okuma yazma yerine dövüşmeyi, silah kullanmayı öğretmiştir. Babasının anlattıklarının da tesiri ile Ali küçük yaştan beri kendini bir yeniçeri olarak görür. Bundan dolayı

da yapılan ayaklanmada yeniçerilerin safında padişaha karşı savaşır. Babasını kaybettikten sonra padişaha ve onun çevresine karşı aşırı düşmanlık besler. Padişahla tanışıp yeniçerilerin gerçek yüzünü öğrendikten sonra padişahtan af dileyip onun ordusuna katılır. Başta Sultan Mahmut olmak üzere tanıdıkları tarafından, omuzundaki yeniçeri dövmesinden ve hayatta kalmayı başaran birkaç yeniçeriden biri olduğundan "Son Yeniçeri" diye çağrılır.

Cesur, becerikli, kurnaz ve akıllı bir çocuk olan Ali, girdiği her ortamda herkesin sevgisini kazanan bir kimse olarak tebarüz eder.

Yeniçeri Hasan: Yeniçerilerin önde gelen ağalarından biridir. Tek çocuğu olan Ali'ye aşırı düşkünlük göstermekte ve onun yeniçeri olmasını istemektedir. Yeniçeri isyanı sırasında yakalanıp başı kesilen Hasan'ı yazar karşımıza şu şekilde çıkarır:

"...otuz beş yaşlarında, boylu boslu, yakışıklı bir yiğitti. Er meydanında sırtı yere gelmemiş bir pehlivandı...

Fırtına Hasan, yeniçeri asker ocağının, kavgacılığı ile tanınmış yiğitlerindendir. Gözünü budaktan sakınmayan bir adamdı. Çok cesurdu, Çabuk kızar, ufacık bir şeye kızar, kızdığı zamanda elli kişiye meydan okur..." (Son Yeniçeri, s.5.)

Yetim Ahmet: Fırtına Hasan'ın kahvesinde çalışan, Ali'nin yaşlarında kimsesiz bir çocuktur. Ali'nin ısrarı üzerine isyana katılmış ve yapılan top saldırısı sırasında kışlada ölmüştür.

Bursalı Kebapçı Bekir: On yedi, on sekiz yaşlarında yakışıklı, gürbüz bir delikanlıdır. Ali yeniçeri Bekir ile isyan sırasında tesadüfen tanışır. Bir büyük olarak sığındığı Bekir'in evleri yağmalamasını tasvip etmez. Bekir de top saldırıları sırasında ölür.

Yüzbaşı Kara Cehennem İbrahim Ağa: Topçu birliğinin komutanı olup isyanı bastırmakla görevlendirilir. Dev vücutlu, karayağız bir adam olan İbrahim Ağa mertliği ile yeniçeri tarafından da sevilen biridir. İsyan sırasında Ali'nin nişancılığını test ederken Ali tarafından topuğundan vurulur. İsyan sonrasında berberde karşılaştığı Ali'yi tanır. Tanıdığı ilk günden beri nişancılığına hayran kaldığı bu çocuğu himayesine almak ister ama Ali'nin korkup kendisinden kaçması sebebiyle bunu gerçekleştiremez.

Halim Usta: Ali'nin yeniçeri isyanı sonrası tanınmamak için çırak olarak girdiği berber dükkanının sahibidir. Temizliğe son derece düşkün olan Halim Usta, temiz ve çalışkan olmasından dolayı Ali'yi kısa sürede sevip kollamaya başlar.

Mustafa Kalfa: Ali'nin berber dükkanındaki kalfasıdır. On beş on altı yaşlarında bir çocuktur. Ali ile kısa sürede iki kardeş gibi olup ona ağabeylik yapar.

Demirci Ali: Demircilik yaparak geçimini sağlayan, karısı ve ihtiyar annesiyle birlikte yaşayan iyi niyetli, babacan bir adamdır. Berberden kaçan Ali'yi yanına çırak olarak alır. Çocuğu olmadığı için de Ali'ye kendi öz çocuğu gibi davranır. Padişah ve askerlerinden çok korkan bir kimsedir.

Derviş Baba: Aslında tebdili kıyafetle gezen, devrin padişahı Sultan Mahmut'tur. Uzunca boylu biridir. Demirci Ali Usta'yı takip ederken Sarı Ali ile karşılaşır. Kendisini yeniçeri gibi gösteren Derviş Baba ile Ali sık sık görüşür. Ali'nin tabanca ve hançer kullanışına hayran kalan Sultan Mahmut, ona elmas ve altınlarla süslü bir tabanca ile hançer hediye eder. Daha sonra Ali'yi bir bahane ile saraya götürüp olayları bütün gerçeğiyle anlatır. Af dileyen Ali'nin de isteğini yerine getirerek onu yeni kurduğu askeri okula alır. İyi bir subay olarak yetişmesini sağlar.

Sarı Ali'ye "Son Yeniçeri" diye hitap eden ve bu adla anılmasını sağlayan kişidir.

Ali'nin annesi: Adı belirtilmeyen ama sık sık bahsi geçen biridir. Kocasını kaybettikten sonra tek varlığı olan Ali'ye sımsıkı sarılır. Ali için sürekli üzülüp kaygılanan biridir.

Olayların akışı içersinde kısa süreli olarak karşımıza çıkan ve haklarında bir bilgi verilmeyen "Yeniçeriler, İstanbul halkı, softalar, tulumbacılar, esnaf" gibi topluluk isimleri de şahıs kadrosunu oluşturmaktadır.

Zaman ve Mekân: Olaylar 1828 yılında 2. Mahmut dönemi İstanbul'unda meydana gelir.

"...1828 yılının haziran ayının ikinci Çarşamba günü." (Son Yeniçeri, s.7.)

Olayların başlangıcı yani Ali'nin evden çıkışı bu tarihin akşam saatleridir. Yazar Ali'nin evden çıkması ile bir gün sonra, isyanın bastırıldığı akşam evine dönmesi arasındaki zamanı ayrıntılı olarak verir. Bundan sonra gelişen olayları

ise- Ali'nin annesiyle Mudurnu'ya kaçma planı, berber çıraklığı, demirci yanında çalışması, Derviş Baba ile tanışıp saraya götürülmesi...- hızlı bir şekilde anlatır.

Vak'a içersinde meydana gelen; Ali'nin evden kaçışı, yeniçerilerin İstanbul'u yağmalamaları, kışladaki yeniçerilerin öldürülmesi, Ali'nin eve dönüşü, berber yanında çalışırken annesine erzak götürmesi gibi heyecanlı olaylar, genellikle gece karanlığında meydana gelmektedir.

Ali'nin yeniçeri isyanına katılmak için evden kaçışı ile başlayan olaylar, Sultan Mahmut tarafından Ali'nin askeri okula gönderilmesiyle son bulur. Bütün bu olaylar bir ay gibi bir süre içersinde meydana gelir.

Olayların meydana geldiği yer İstanbul'dur. Olaylar cereyan ederken karşımıza çıkan en belirgin mekân ise Atmeydanı ve buradaki yeniçeri kışlasıdır.

"Yeniçerilerin en büyük kışlası Aksaray tarafında Atmeydanı'nda idi. Bu büyük kışla alanın tam ortasına yapılmıştı. Kışlanın da ortası büyük bir avlu idi. Avlunun göbeğinde de küçük bir cami vardı. Adı: Orta Cami idi.

Atmeydanı'na dört büyük cadde çıkardı. Bu caddelerin meydana açılan ağızlarında büyük demir kapılar vardı. Bu kapılar kapandı mı dışardan ne Atmeydanı'na, ne de yeniçeri kışlasına kuş uçabilirdi..." (Son Yeniçeri , s.12.)

Ayrıca eser içersinde yaşadıkları semt olan Bozdoğankemer'den, Fırtına Hasan'ın ev ve kahvesinden, Ali'nin çalıştığı berber ve demirci dükkanlarından, yeniçerilerin yağmaladıkları mekânlardan ve bir çok olayın meydana geldiği İstanbul sokaklarından da kısaca bahsedilir.

Yazar, eserde kahramanı ve vak'ayı ön plana çıkardığı için mekânları bunları tamamlayan birer dekor olarak kullanmıştır.

Dil ve Üslûp: "Son Yeniçeri" yazarın hayatta iken yayımladığı son eserlerinden biridir. "Çocuk Kitapları Serisi" içersinde basılan diğer hikâye ve romanlarındaki belirgin üslûbunu, bu romanında da kullandığı görülmektedir. Olaylara hakim bakış açısıyla bakan yazar-anlatıcı yarattığı başkahramanı ideal bir tip olarak tasvir eder. Başkahraman Sarı Ali'nin kişiliği ve yaşadıkları üzerinde yoğunlaştığı için diğer kahramanlar üzerinde pek durmaz.

Romanın dili ve tasvirlere ait unsurları; yazarın dil zenginliğini, tasvirciliğini ve tarihî olayları yansıtmadaki ustalığını gösterir. Yazar kahramanların kısa cümlelerle tasvirini yaparken onların iç dünyalarını da yansıtır. Bu noktada yerine göre tenkit ve

tasvip gibi unsurları da ustalıkla kullanır. Söylemek istediği fikri açıkça ifade eder.

Yazar tarihte meydana gelen yeniçeri isyanlarını ve yeniçeri ocağının kaldırılmasını başkahraman Ali'yi kullanarak ustalıkla, tarihçi edasıyla, okuyucuya anlatır. Ayrıca dönemin padişahı Sultan Mahmut'u da şahıs kadrosuna katıp olayın inandırıcılığını pekiştirir.

Yazar bu eserinde de yarattığı kötü kahramanlar üzerinde pek durmayıp iyi kahramanlara daha çok yer verir. Bununla birlikte yeniçerileri, isyanları, isyanlar karşısında devrin idarecilerinin ve halkın durumunu okuyucuya daha iyi anlatabilmek için deyimlerden, folklorik motiflerden de faydalanır.

Koçu bu eserinde okuyucuya bilgi vermek için-birkaç yer hariç-araya girmez. Diğer çocuk hikayeleri ve romanlarında sık sık araya girip yaptığı uzun açıklamaları bu romanında dipnot olarak okuyucuya sunar.

2.3. Reşad Ekrem Koçu'nun Romanlarındaki Ortak Özellikler

Tarihçi kişiliği ile ön plana çıkmış ve hemen her türde eser vermiş Koçu'nun "roman"ı tercihi rastgele değildir. İnsanlığın ve milli kültürün zamanın sınavından geçerek teşekkül etmiş mirasını, çağdaşına ve çağlar adına iletmek isteyen bir fikir adamının kendini romanla ifade edişi zor; fakat zorluğu nispetinde isabetli bir tercihtir. Çünkü roman "Zevk alma, eğlendirme, çeşitli mesajlar üzerinde düşündürme, yeni ufuklara götürme, bilgi kazandırma, kendimizi ve çevremizi içinde bulabilme, nihâyet dil zenginliği olabilme"[198] gibi pek çok meziyeti bünyesinde ihtivâ eder. Basmakalıp metin ezberlemenin şiddetle aleyhinde olduğunu beyan eden Koçu; tarihî şahsiyetlerden hareketle yazdığı romanları ile kavrama, özümsemeye yönelik bir tarih anlayışı ortaya koymuştur. Tarihten derlediği çarpıcı sahneleri yeniden yayımlayan yazar, romanlarına büyük bir ustalıkla, bütünlük arz eden bir şekil kazandırmıştır.

"Bir devrin tarihî olaylarını, milletin âdet, ahlâk, gelenek ve göreneklerini vermek, bunları meydana getiren gerçek ve hayali tipleri canlı tutmak, romanın şartlarına bağlı kalmak suretiyle yazılmış..."[199] olan tarihî roman türü; tarihlerini

---

[198] Sadık Tural,Zamanın Elinden Tutmak,Ötüken Neşriyat,İst.,1982,s.1

[199] Ethem Çalık,Muatafa Necati Sebetcioğlu,Doktora Tezi,Ankara Üniv.,Erzurum,1993,s.384.

düşüncelerinin ufku yapan sanatkârların mahsulüdür. Koçu da, Osmanlı Devleti'nin farklı evrelerinde vukû bulmuş hadiseleri, bireylerin yaşamları ile toplum yaşamını, tarih ile toplum gerçeğini kaynaştırarak vermiştir.

Yazarın üzerinde çalışma yaptığımız romanlarını;

1-Tarihî Romanları: Kösem Sultan (2 cilt), Forsa Halil, Patrona Halil, Esircibaşı, Kabakçı Mustafa.

2- Tarihî Çocuk Romanları: Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk, Balabancık, Son Yeniçeri, Gizli Yol... şeklinde tasnif etmek mümkündür.

Koçu bu eserlerinde okuyucunun ilgi ve merakını çekecek tarihî konu ve kişilere yönelirken zaman zaman romantik coşkuları da ön plana çıkarmaktan geri durmaz. Amacı okuyucunun alakasından yararlanarak ona ansiklopedik bilgi aktarmak, bu alanda belirli ahlâki görüşleri de aşılamaktır. "Hem eğlenmek, hem öğretmek" amacına hizmet için tüm olanakları kullanır.

Romanlarında sarayın devlet işlerine karışması, padişah ve şehzâdelerin ölçüsüz sefahat hayatı, yolsuzluklar, halkın sıkıntıları, vergilerin adaletsiz ve ölçüsüz oluşu, yeniçeri ocağının bozulması, maliyenin denetimsizliği, lüks saray giderlerinin çılgınca artması, toplumun ahlâken yozlaşması vb... gibi devleti çöküşe götüren temel nedenleri işler.

Bir tarihî şahsiyetin hayatı ekseninde anlatılan vak'alarda; insan ile insanın, insan ile toplumun, insan ile yönetimin, insan ile ahlâkî değerlerin ve geleneklerin çatışması anlatılır.

Koçu'ya göre "tarih" okullarda öğretilmesi gereken mevzuatlar yığını değildir. Tarihte yaşamış şahsiyetler, günümüz insanı gibi ihtiyaçları olan, arzuları, idealleri, kinleri ve intikamları pençesinde daha iyi bir yaşam için mücadele eden kişilerdir. Onların tek tek farklı sıfatlar altında, farklı kesimlere ait, farklı kisveleri yüklenen hayatları bir araya gelince "devrin ruhunu" oluşturur. Bu ruh, sahip olduğu niteliklere binâen dünya tarihinde yükselmenin veya çöküşün nedenlerini ihtivâ eder. Tarihi anlamak, sonuçlanmış olaylar üzerinde oyalanıp durmak değil, bilakis bu olayları hazırlayan şartlar üzerinde düşünmek ve gerilimin ilk noktasını, yangını başlatan ilk kıvılcımı bulmaktır.

Koçu bu yüksek idealin anahtarı olarak "insan"ı görür. İnsanı geçmişte, hâlde veya gelecekteki tezâhürlerinde anlamak, insana vâkıf olmak; suâllerle düğümlenen ve

nihâyet bir yerde tıkanan düzenin yeniden işlemeye başlaması daha iyi bir konuma -zirveye- yükselmesi için tek geçer ve yeter şarttır.

O, eserlerinde fert bazında Kösem Sultan, Forsa Halil, Kabakçı Mustafa, Patrona Halil ya da Esircibaşı'nı anlatırken onları bir serüvenin kahramanı yapan olguları da tespit etmeye ve değerlendirmeye çalışır. Kahramanların birbirleriyle ilişkileri ile örülen bu ortamda, iyiler ile kötüler yoktur; kötülüğü bir yanında hapseden "iyi" ve iyiliği özünde gizleyen "kötü" vardır. Olayların müsebbibi olarak bir şahsı görmek ve bütün hesabı onun sırtına yüklemek yanlış ve taraflı bir yargıdır. Sebepler halkası bir şahsın sırtına yüklenmeyecek kadar ağır ve uzun bir zincirdir. Sonlanan her vak'a yeni bir başlangıcın ilk halkasıdır ve bu zincirin her bir halkası bütünü oluşturan fertlerin kendi içsel duygu ve düşüncelerinin tezâhürü, harekete geçtiği hâl'dir.

Tarihe bu gözle bakabilmek yepyeni bir düşünce boyutuna varmaktır ki bunu sağlayan zemin "roman"dır. Bedîî sanatların gücünü tanımsızlığından alan türü roman için "toplumsal gaye için araç" ya da "başlı başına estetik bir gaye, amaç" olmasıyla ilgili kısır döngüye varan tartışmaların yersizliği bu noktadan bakıldığında âşikârdır. Çünkü romanı araç olarak kullanan tarih ile malzemesini tarihten alan roman, insanın serüveninde kesişir ve onu daha iyi bir noktaya, bilinçli ve estetik bir bütünlüğe ulaştırmak için gayret eder. Bu yüksek gayenin adamı, romancıdır: "Mamâfih asıl romancı, hayat dekoru içinde kaynaşan çeşit çeşit insan örneklerini gözleri bulanmaksızın gören, birbirine benzemeyen, hatta zıt seciyelerden, ahlâklardan, hırsızlardan, her gün, köşe köşe, başlayıp biten, bâzan gülünç, bâzan acıklı, bâzan güzel, bâzan çirkin hayat tiyatrosunu resmeden, hulâsa kendine kapanmayan, başkalarının içinde yaşayıp, onları yakından anlayan san'atkârdır."[200]

Koçu da romanlarında tarihin en canlı alıcı noktalarını yakalamış, edebî bir duyuşla ona şekil vermesini bilmiştir.

Yazarın romanlarının en dikkate şâyan yönü "tarihî bütünlük" içinde olmalarıdır. Kastettiğimiz, eserin iç kurgusuyla alâkalı kompozisyon değildir. Onun eserlerini okurken bir büyük ailenin-milletin-farklı devir ve farklı mekânlardaki durumuna şahit oluyoruz, izlenimine kapılırız. Kösem Sultan, yalnız kendisini anlatan Kösem Sultan adlı eserde değil; yine aynı tavırları ve bildiğimiz hususlarıyla bir başka eserde (Erkek Kızlar, Köçek İbo) karşımıza çıkar:

---

[200] Y.K.Beyatlı,Edebiyata Dâir,İstanbul Fethi Cemiyeti Yay.,İst.,1948,s.212.

"Bugün bir hakikattir ki, pençe attığı devlet işlerinde türlü suiistimalleri, öz evladı Sultan İbrahim'in kanı ve torunu IV.Sultan Mehmed'e karşı caniyane suikastı bu kadını küçültmüyor; Kösem, aşkıyla, hırsıyla, azamet ve haşmetiyle büyük insandı. Ayaklarına düşen bir garip çingene kızını himaye etmekte hiç tereddüt etmemişti." (Erkek Kızlar, s.119)

Patrona Halil ve Esircibaşı aynı dönemi anlatan iki ayrı romandır. Bu iki eserde Lale Devri'nin saltanatlı günleri ve bir isyanla acı bir şekilde sona ermesi; ayaklanmayı çıkaran serseri, Patrona Halil'in ve Lale Devri'nin en güzide simalarından Esircibaşı'nın bakış açısıyla verilmiştir. Tarihin aynı dönemine dair, toplumun alt ve üst kesiminden farklı yaklaşımlarla ortaya konan bu iki roman; okuyucunun daha objektif bir değerlendirme yapmasına yardımcı olur. Vak'a aynıdır, değişmez; fakat tarihin yaşanan bu olaylara getirdiği yorum başka pencerelerden bakıldığında değişir. Bu aynı manzarayı değişik açılardan çizmeye benzer ki bu durum; yazarın tarihe vâkıf oluşunu, kurgulaştırma ustalığını gösterdiği gibi olayların tarihî gerçekliğine de işarettir. Patrona Halil adlı eserde Patrona'nın aşık olduğu Atlıases Fatma Hanım, Esircibaşı adlı eserde Esircibaşı Muhsin Çelebi'nin sevdiği Atlıases'tir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Forsa Halil, 16. yüzyıl sonlarında Forsa Halil adlı bir şehir eşkıyasının önderliğinde kurulmuş bir çetenin türlü entrikalarla yaptığı soygunları, işlediği cinayetleri ve bu çetenin çökertilmesini konu edinir.

Ahlâkî çöküntünün hat safhaya çıktığı, insanî değerlerin önemsenmediği, aile müessesesinin en büyük darbeyi aldığı bir ortamda kendine zemin hazırlayan bu cinayet çetesi, cinselliği en çirkin biçimlerde kullanarak "adam" aynı zamanda "para" avlar. İnsanlıktan nasibini almamış, ar damarı çatlamış çete üyeleri ve torunu yaşlarındaki kız ve erkeklerle zevk süren ihtiyar zenginlerin fenâlık ve ahlâksızlıkları anlatılırken insan (toplum) ile ahlâkî normlar arasındaki çatışma verilir.

Kösem Sultan adlı romanda, eşi Sultan I.Ahmed, I.Mustafa, II.Osman, oğlu IV.Murad ve Sultan İbrahim ve torunu IV.Mehmed dönemlerinde sarayda saltanat sürmüş, güzel, akıllı ve ihtiraslı bir kadın olan Kösem Sultan'ın entrikaları, kötü telkinleri kimi zaman iyilikleri ön plana çıkarılırken, bu kadının hayatı ekseninde Osmanlı tarihinin yarım asırlık bir dönemi; önemli şahsiyetleri, büyük isyanları, seferleri ve mühim vak'aları ile kronolojik bir sırayla anlatılmıştır.

Bir kadının Osmanlı saltanatı içerisinde kimi zaman en önde, kimi zaman yine etkili olmak koşuluyla bir arka safta durarak bir devletin yönetimini nasıl etkilediğini,

güçlüsüyle güçsüzüyle padişahların tutumlarını, kişisel hırsların ve yönetme arzusunun insanı kendi maneviyatından uzaklaştırarak nasıl cânî ve muhteris bir ruh yarattığını, kararlar alınırken söz sahibi olamazken, sonuçlara katlanmak noktasında tek başına yükü omuzlanan milletin ma'kus kaderini ve çaresiz kabullenişini, kimi zaman isyan edişini işleyen yazar insan ile insan, insan ile yönetim, insan ile ahlâkî değerler arasındaki çatışma üzerine eserini binâ eder. Eser boyunca; oğlu Sultan İbrahim'i tahttan indirip kendi selâmeti için idam ettiren ve yine yönetme arzusuyla torunu IV.Mehmed'e çirkin bir suikast hazırlayan kudretli ve azametli Kösem Sultan, her şeye rağmen yüreğindeki annelik şefkatini söküp atamayan Kösem Valide Sultan ve Sultan I.Ahmed'in bir büyük aşkla doldurduğu yüreği, onun ölümüyle ıssız bir boşlukta kalan ve bütün ihtişamına rağmen ruhunun derinliklerinde yalnız bir kadın olmanın acısını yaşayan Kösem Mahpeyker Sultan, kendi içinde sürekli çatışma halindedir. İnsanın kendisiyle karşı karşıya gelmesi, kendisiyle yüzleşmesi diyebileceğimiz bu satırlarda yazar ruh tahliline giriş yapar. Buhranın eşiğinde Kösem yalnız ve kudretli bir Sultan olmaktansa fakir bir erkeğin himaye eden, sevgi ve şefkatle saran kollarında olmayı arzular; varlığını kuşatan bütün dünya nimetlerini tepip ortadan kaybolmayı ister, fakat bu mümkün değildir. Gururunu kendi varlığı karşısında bile acze düşürmeyen Kösem derhal kendini toplar.

Patrona Halil ve Kabakçı Mustafa adlı romanlarda Osmanlı yönetimine baş kaldıran "serseri"lerin hayatı anlatılır. Yok yere çıkan isyanlarda İstanbul, günlerini dehşet ve korku içerisinde geçirmiş, saray dahi bir müddet isyancılara teslim olmuş, onların olmaz isteklerini yerine getirmiş, bu arada birçok masum insanın kanı dökülmüştür. Olayları anlatırken, daha çok sonuçları hazırlayan sebepler, olayların akışı yönünde etkili olan hususlar üzerinde duran yazarın; İstanbul'da sapıklığa varan ahlâksızlığa da dikkat çekmesi mânidardır. Soylu aşüftelerden Atlıases'in kimliğinden yola çıkarak çizilen çerçeve, isyanın ilk kıpırtılarını beyinlerde ve yüreklerde hazırlayan bir olgunun görüntüsüdür. Diyebiliriz ki insan ile yönetim arasındaki çatışmanın evveli insan ile ahlâkî değerler arasındaki çatışmaya dayanır. İnsanlıktan ve etik duyuştan nasibini almamış kişiler, toplumun bünyesinde her an harekete geçmeye hazır bir düşman gibi tehlikeli tiplerdir. İstanbul'da yaşayan ve çoğu sokakta büyüyen kimsesiz çocuklar, onların günlük yaşamları, külhanbeylikleri ve serseri mizaçları ile sorunlara meydan vermeleri toplumun bir diğer kanayan yarasıdır. Bu topluluğu anlayabilmemiz için yazarın daha dikkatli bir bakış açısı ve daha etraflı bir gözlem ile ön plana çıkardığı

şahıslar Patrona Halil ve arkadaşlarıdır. Yaşadıkları toplumun bir gerçeği olan bu çocuk serserilerin muhiti kendilerine yeteri kadar önem verilmediği için fitne ve fesat yuvası haline gelmiştir. Sokağa bırakıldıkları günden itibaren bir "hiç" oldukları yargısını bilinçaltlarında büyüten bu serseriler; önemli bir şey, bir birey olduklarını ispatlamak istedikleri gün, güçleri nispetinde cemiyeti infilâk ettiren bir nevi canlı bomba olmuşlardır.

"Lale Devri'nde Bir Aşk Romanı" açıklayıcı başlığı ile verilen Esircibaşı'nda aslında aşktan ziyade Lale Devri'nin ışıklı günlerinden karanlığın soğuk yüzüne, sıradanlığın kaba çizgilerine düşen hayatların: bir rüyanın kucağından gerçeğin en çetin, en acımasız yanına çıkan trajik sonları anlatılmıştır.

Bu devrin mimari Damat İbrahim Paşa, hakiki yükselişin artık, binbir sıkıntı ile cepheye gönderilen ordunun topraklara yeni bir parça daha katması anlamına gelmediğini; ancak ilim ve san'atta yapılacak atılımların devleti daha ileri bir noktaya getirebileceğini fikreden ileri görüşlü bir devlet adamıdır. Fakat bu görüşün elit tabaka diyebileceğimiz dar bir kesimde kalması, halkın bilinçlendirilmesi ya da bu uyanışı sağlayacak, toplumun her noktasında yaygınlaştıracak tarihî sürecin tamamlanmamış olması, kişinin rûhen ve fikren kendisini geliştirmesinin en yaygın biçimde, eğlenceye ve sefâhate düşkünlük olarak tezâhür etmesi toplumsal çatışmanın zeminini hazırlamıştır. Cemiyeti oluşturan fertlerin karşı karşıya gelmesi aslında eski ile yeni'nin çatışması olarak değerlendirilebilir. Yanlışı düzeltmek isteyen insan, bir şekilde doğruyu ortaya koyabilmelidir. Fakat tarihte yaşananlar bunun aksi olmuştur. Yanlıştır diyerek isyana kalkan kişiler daha büyük yanlışların altına imza atmışlar Lale Devri gibi ihtişamlı bir dönemin ardında, öldürülen masum insanların kanını ve eşsiz san'at âbidelerinin yıkıntılarını bırakmışlardır.

Romanlarda dikkatimizi çeken önemli hususlardan biri, hepsinin bir tarihî şahsiyetin hayatı çerçevesinde belirli bir dönemin yaşantısını, önemli vak'alarını yansıtıyor olmasıdır.

Aşk, Koçu'nun eserlerinde vazgeçilmez temalardan biridir. Bununla birlikte aşkı ikinci plana atarak ahlâksal düşünceyle siyasal düşüncenin egemen olduğu bir roman anlayışını besleyen Koçu'yu yapıtlarındaki metin canlılığı ve yalınlık; insan psikolojisini ve davranışlarını derinden kavrayan düşünce ve sezgi gücü daha da mükemmelleştirir.

Çocuklar için yazılmış tarihî romanlarında ise; çocuk kahramanların türlü şartlar altında ve değişik mekanlarda sürüklendiği maceralar anlatılmaktadır. Heyecanlı, meraklı, sürükleyici bir tarzda kaleme alınmış bu eserlerde çocuklara bahsi geçen dönemlerle ilgili siyasi, tarihî, ekonomik, sosyal, kültürel içerikli bilgiler vermeyi amaçlayan yazar vak'anın akışı içersinde bu malzemeyi satır aralarına yerleştirmiştir.

Kara Korsan Peşinde 248 çocuk; kötülerle iyilerin, Gizli Yol; kişinin kendi içindeki erdem ile yanlış olanı telkin eden hırsın, Balabancık; bir birey olarak algılanmayan çocuk ile ailenin ve art niyet ile güzel hasletlerin, Son Yeniçeri ise; insan ile yönetim ve insan ile kendi iç benliğinin çatışması üzerine bina edilmiştir.

Romanlarında iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı karşı karşıya getiren yazar daima iyiyi ve doğruyu haklı çıkararak okuyucuya mesaj verir.

Koçu, eserlerine artistik bir isim verme kaygısı taşımaz. Tüm romanları, eserin başkahramanının ismini taşır.(Gizli Yol bu genellemenin dışında kalan tek eserdir.) Bilhassa tarihi romanlar başlığı altında incelediğimiz Kösem Sultan, Patrona Halil, Forsa Halil, Kabakçı Mustafa ve Esircibaşı "biyografik roman" niteliğindedir. Yazar bu eserlerinde esas vak'aya geçmeden başkahramanının hayatını, tüm yönleri ile -geçmişinde varabileceği en ilk noktadan alarak ölümüne kadar-anlatır. Şahısların tarihî gerçeklik vasfını taşıdığı bu "tarihi romanlarda, perspektif bir kültür ve tarih anlayışı içinde, tarihin belli bir devrinde ve o devrin şartları içinde insanın evrensel tarihi, tarih tecrübesi işlenir." [201] Fakat romanda ifade edilen tarih; "objektif" ve "belgeye dayalı olmak" kaydından âzâde, yazarın gözlem seçkisine, yorum gücüne ve estetik duyuşuna bağlı, kendi içinde de bir bütünlük teşkil eden malzemedir. Aslında "Roman bir tarihî olayı alabildiği gibi felsefeleri de yapıyorsa, insanın yeryüzündeki macerası olan tarih de biraz roman değil midir? Yalnız romanın kurgusu, olayları ve insanı itibarî olabilir; ama tarihin olayları, kahramanları ve kurgusu gerçektir"[202]Tarihî birçok araştırmanın altına imza atmış Koçu'nun romanlarında nasıl bir tarih anlayışını benimsediğini, tarihçi kişiliği ile edebî yönünü nasıl harç edip esere döktüğünü hülâsâ etmekte fayda vardır.

---

[201] Sevim Kantarcıoğlu, "Perspektif Tarih Kavramı İçinde Yorgun Savaşçı ve Kırmızı Eldivenli Şövalye, Forum Dergisi, 01.10.1995

[202] Alemdar Yalçın, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı-1, Günce Yay.,Ank., 1998, s.268)

Koçu, Kızlarağasının Piçi adlı eserinin önsözünde kendi üslûbunu, tarih ile edebiyat arasında nasıl bir denge kurduğunu şu sözleri ile ifade eder:

"Bu yazıları, tarihi istismar niyetiyle yazmadım. Bunlar, tarihten çıkarılmış küçük küçük sahneler, portrelerdir. Modeller hakikidir, şahıslar uydurma değildir. Hadiseler, yazdığım gibi cereyan etmiştir. Fakat bunlar, bir fotoğrafla çekilmiş değil, fırça ve boya veyahut kalemle yapılmış resimlerdir.

Öyle zannediyorum ki, bu resimler, gençler ve halk için faydalı olabileceği gibi "cemiyet ilmi"nin de işine yarayabilecektir." (Kızlarağasının Piçi, s.11)

Bu ifadeyi değerlendirdiğimizde Koçu'nun yalnız romanlarında değil, tüm eserlerinde gözlemlediğimiz üslûbunun ana noktaları açığa çıkar: şahıs ve vak'alarda tarihî gerçeğe uygunluk, geçmişi iyisiyle kötüsüyle gözler önüne serme ve değerlendirme gayreti, bu malzemeyi olduğu gibi değil muhatabını kamçılayacak bir albeni, sanatsal çerçeve içinde sunmak, -çocuklar ve gençler öncelikli olmak üzere-halk için faydalı olmak ülküsüyle yazmak.

Eserlerini fotoğraftan ziyade "resim"e benzeten Koçu vak'aların belgesel nitelikte değil, sanatsal bir bütünlük içinde verildiğini ima eder. Romanlarında, gerçeğin özüne sadık kalmak koşuluyla tarihî kurgunun ötesinde bir başka kurgunun varlığını okuyucuya sezdirir.

Patrona Halil adlı romanında bir kibar fahişesi olan Atlıases, Muşkaralı İbrahim adlı genci konağına getirtir. İbrahim bu eşsiz güzellik karşısında tutulur; fakat ona helâli olmadan el süremeyeceğini belirtir. Atlıases bu teklifi kabul etmez ve İbrahim'i gönderir. Bu aşkın pençesinden kurtulmak isteyen İbrahim bulunduğu semti terk eder, gittiği yerde kendisine yardımcı olanların vasıtasıyla saraya helvacı çırağı olarak girer ve sarayda sadrazamlığa kadar yükselir. Daha sonra Damat İbrahim Paşa olarak anılacak bu vezir Lâle Devri'nin mîmarıdır.

Atlıases'in son gözdelerinden Patrona Halil de bu kadının karşısında eziklik hissettiğinden önemli bir adam olma hayaliyle isyan çıkarır. Patrona Halil isyanı olarak tarihte yerini alan bu ayaklanma da Lâle Devri'nin sonu olur.

Osmanlı Saltanatı'nda mühim bir yere sahip bir devrin başlangıcı ve kapanışında aynı kadının etkin olması şaşırtıcı bir bağ, bir kurgudur. Olayların seyrini takip ederken pek fark edilmeyen bu durum, her şey sona erdiğinde, hakim bir bakışla sebepler ve sonuçlar değerlendirildiğinde ortaya çıkar.

Kösem Sultan adlı eserden bir başka örnek daha verebiliriz. Çocukluk hayatı Afro adıyla Milo Adası'nda geçen Kösem Sultan, İstanbul'a gelmiş, ünlü bir hanım sultan olmuş, sevaplarını aşan günahlarla dolu bir saltanat sürmüş ve nihayet torunu IV.Mehmed'in fermanıyla idam edilmiştir. Bu zor idamı gerçekleştiren kişi, kendisine Milo Adası'nın voyvodalığı verilerek ödüllendirir. Böylece Milo Adası'nda başlayan hayat, yine Milo Adası'yla bağlantılı bir şekilde son bulur. Kısaca söylemek gerekirse, romanın kurgusu, tarihî gerçeği "itibarî" bir boyutta ele alır.

"Tarihçi ile romancı aynı kişileri yaşattıkları, aynı eylemleri anlattıkları zaman dahi roman, kuvvetle karşı koyar tarihe. Romanda kurgu, uyduru olan şey, yalnızca anlatılan şey değildir; aynı zamanda o, eylemleri düşüncelerin gelişmesine dönüştüren çözümleme bağlantısıdır da. Oysa, gerçek hayatta hiç de böyle değildir durum."[203]

Koçu'nun, romanlarında titizlikle üzerinde durduğu yönlerden biri anlatılan vak'aların gerçekliği bir tarafa; dönemin gelenekleri, dili, şahısların kılık kıyafeti, aksesuarları, mekanların o günkü durumları vb... ile hayatın bütün ayrıntılarının zikredilen zamana uygun olmasıdır. Bir eserin tarihî roman değerinde olması için sadece vak'anın tarihten alınmış olması yeterli değildir. Söz konusu devrin siyasi, coğrafi, sosyal, kültürel görüntüsüne hakim olmak, bu havayı eserde insanın eşya ile münâsebetine sindirmek gerekir. Bunu gerçekleştirmenin ne derece güç olduğunu bir romancı olarak Koçu da vurgular:

"Hakikatleri zedelemeden, hakikatlere tecavüz etmeden tarih olaylarını, tarihin büyük şöhretlerinin hayatlarını romanlaştırmak çok zor işlerdendir. Konusu hayalden doğmuş hikâyeleri, geçmişin dekorları, kıyafetleri, günlük hayat cilveleriyle tarihe mal etmek de öylesine zordur.

Kalemlerini o yollarda kullanan yazarların çok sağlam tarih bilgisine dayanması şarttır." (Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, s.11)

Yine aynı satırlarda yazar tarihin romanlaştırılmasında kendi kriterini şu cümlelerle ifade eder:

"Tarih hakikatlerine, vak'a olsun, dekor, motif olsun, asla dokunulmaz. Yalnız dil değişir. Yazar kendi zamanının dilini temiz ve şirin kullanmasını bilmelidir."
(Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, s.11)

---

[203] Alain, Edebiyat Üstüne Söyleşiler, (Çev.Asım Bezirci) İst.1985, s.91

Romanlardaki yapı ile ilgili başlıca özellikleri şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1-Romanlar, kendi içinde alt başlıklar verilerek bölümlere ayrılırlar.

2-Romanların iç düzeni giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.

3-Romanların tamamı yazar-anlatıcının hakim bakış açısıyla yazılmıştır.

4-Yazar-anlatıcının kullandığı bakış açısı eleştirel-tenkitçi; "telkin" ve "tebliğ" edicidir. Çocuk romanlarında ise yazar-anlatıcı tasvip edici bir tutum içindedir.

5-Romanların giriş kısmında olayların öncesi özetlenerek verilir.

6-Romanların doruk noktası orta kısımlarda, sonuca yakın bir bölümde yer alır. Yalnız Forsa Halil "merak" unsurunun en üst derecede olduğu bir konumda başlar.

7-Olaylar bir merkezi kahraman çerçevesinde ele alınır.

8-Şahıs kadrosu olarak seçilen kahramanlar tarihî şahsiyetlerdir. Koçu, çocuk romanlarında ise hayali tiplere yer verir. Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk ve Gizli Yol'un şahısları tamamıyla hayalidir. Balabancık ve Son Yeniçerinin kadrosunda ise hayali kahramanların yanında tarihî simalar da yer alır.

9-Tarihî romanlarda başkahramanlar dönemlerine damgasını vurmuş kişiler ya da dikkat çekici simalardır. Çocuk romanlarında ise başkahramanlar; ideal vasıfları ön plana çıkarılmış, macera ruhlu çocuklardır.

10-Romanların genelinde şahıs kadrosunun ağırlıklı tipi genç erkeklerdir. Çocuk romanlarında ise ortalama yaş on iki-on beştir.

11-Zaman; 16.yüzyıl sonlarından 19.yüzyıl ortalarına kadar geniş bir süreci kapsar. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme dönemlerinde cereyan eden, imparatorluğu gittikçe zayıflatan olayların iç yüzü anlatılır.

Gizli Yol Cumhuriyet'ten sonra bir zaman diliminde gerçekleşen tek romanıdır. Fakat yazar bu eserde de Bizans, Osmanlı tarihi ve İstanbul'un fethi ile ilgili bilgileri kahramanların ağzından verir.

12-Romanların tamamı İstanbul'da geçer. Mekan, tarihi resmeden bir çerçeve olarak alınır.

Romanların tamamı kendi içinde alt başlıklar halinde yazılmıştır. Okuyucunun takibini kolaylaştıran bu başlıklar yan yana getirildiğinde vak'a örgüsünün esas çatısı ortaya çıkar. Bir bütüne hizmet eden bu bölümlerin her biri ayrı ayrı düşünüldüğünde, hepsinin bir başka hikayenin vak'ası olabilecek zenginliğe sahip olduğu görülür.

Koçu romanlarında sadece seçkin, örnek kişilere değil, her kesimden insana yer verir. Kudretli bir devleti içten içe çökerten vak'alar ve şahıslar toplumun hem üst

kesimine (Kösem Sultan) hem de alt kesimine (Patrona Halil, Forsa Halil, Kabakçı Mustafa) tutulan ayna ile gün yüzüne çıkarılır.

Koçu'nun çizdiği tipler bireysel özellikleri ve sınıf katmanları yönünden birbirinden farklılıklar gösterir. Ancak bütün bu şahısların ortak yanı, ilgili oldukları tarihsel kesitin ahlâksızlık ve yolsuzluklarından izler taşımalarıdır. Kösem Sultan kendi emellerine ulaşmak için her yolu mübah sayan, kendi selâmeti için oğlu Sultan İbrahim'i öldürtmekten çekinmeyen, rüşvet yoluyla mansıb veren ve hatta torunu IV.Mehmed'e çirkin bir suikast düzenleyen bir kadındır. Forsa Halil para uğruna insan avlayan bir canidir. Patrona Halil ve Kabakçı Mustafa çıkardıkları isyan ile devletin gücünü sarsan, birçok masum insanın kanının yok yere dökülmesine sebep olan kişilerdir. Aralarında en masumu insan ticareti ile uğraşan Esircibaşı Muhsin Çelebi'dir.

Romanlarında iyisiyle kötüsüyle, güzeli ile çirkiniyle, güçlüsüyle zayıfıyla geniş bir şahıs kadrosu oluşturan Koçu, onları o devrin kıyafetleri ve şartlarına uygun biçimde işler.

"Tarihi roman kahramanı, içinde yaşadığı yıllar içerisinde incelenmelidir. On beşinci asırda yaşamış bir kahramanı bisikletle veya taksiyle gezdiremezsiniz. Bu gülünç olur. Bunun gibi İslâmî hayatın yaşadığı ve Allah rızası için cihat aşkı ile tutuşan on altıncı asırda yaşayan kahramanlara veya daha önce yaşamış Yunus Emre gibi bir veli şahsiyete içki içirirseniz, hem gülünç olursunuz, hem de örnek insanlara iftirada bulunursunuz. Gençlerin atalarımızın hayatlarını iyi ve doğru bilmeleri gerekir. Bir tarihî roman yazarının buna çok itina göstermesi lâzımdır."[204]

Koçu kişileri içinde bulundukları meslek ya da sosyal gruplardan hareketle tanıtır. Şahısların tasvirinde genelden özele giden bir tanıtım söz konusudur. Padişahlar, devlet adamları, hanım sultanlar, cariyeler, askerler, külhanbeyleri, kahveciler, esirciler, âşıklar, şeyhler, şairler, köçekler, cellatlar ve Anadolu'da isyan çıkaran Celâlîler... genel özellikleri, hayat serüvenleri, varsa husûsî kıyafetleri, sosyal konumları ile verilir. Saraya giren bir cariyenin hayatının mecrâsı şu şekilde özetlenir:

"... Osmanlı Sarayı'na satılmış, bir bakire olarak şehzade koynuna konmuş, gebe kalınca nikâh kıyılmış, kocası tahta çıkınca haseki sultan olmuş, oğlu padişah olunca

---

[204]Yılmaz Boyunağa, (mülâkat), Türk Edebiyatı, Nisan 1973, sayı 234.

valide sultan olmuş, o gece onun da ölümüyle bir anda bir hiç oluvermişti." (Kösem Sultan, cilt 1, s.97)

Yazar, kahramanlarında "güzellik" unsurunu kadından ziyade erkeğe yaraştırır. Erkek güzellerini tarif ederken kullandığı ifadeler tüm eserlerinde benzer, hatta ortaktır. "alnında ve gözlerinde zekâ ışıkları oynaşıyordu" "güneşe 'ya doğ ya doğayım' diyen bir erkek güzeliydi." "dille tarif, kalemle tasvir edilemezdi" "adam ejderhası" gibi ifadeler tasvirlerde sık sık geçer.

Çocuk romanlarının kahramanları on iki-on beş yaşlarında akıllı, cesur, girişimci, haktan ve adaletten yana olan, macera ruhlu çocuklardır. Bu çocukların ailevî problemlerinin olması, aileden bağımsız tek başlarına ya da arkadaşları ile birlikte hareket etmeleri dikkat çekicidir. Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk'ta Ahmet ve arkadaşları, Gizli Yol'da Bürhan, Barbaros Ali, Hasan Can, Balabancık'ta Balaban, Yusuf ve Ahmet, Son Yeniçeri'de Sarı Ali ön plana çıkan ideal tip olarak gösterilebilecek kahramanlardır.

Halk, Koçu'nun eserlerinde kimi zaman olacakları hazırlayan kitle, kimi zaman da olmuşa yorumlar getiren, yorum yaparken de kendinden çok şey katan meraklı bir kalabalık; yönetimdeki aksaklıkların ve toplumdaki art niyetli insanların hatalarının acı faturasını ödeyen masum kitle olarak verilir.

Romanları "tarihî" olması "zaman" ve "mekan"a daha büyük bir ehemmiyet verir. Koçu eserlerinin tamamında giriş bölümünün daha ilk satırlarında vak'anın geçtiği yılı ve yeri verir. Zamanı belirtirken titizdir. Genelde bahsedilen tarihi; hicrî ve milâdî yıl, ay, gün olarak hatta gecesi veya gündüzünü ifade ederek verir.

Koçu'nun dikkatle üzerinde durduğu nokta "bütünlük"tür. Bu yüzden hiçbir olayı başladığı andan itibaren vermez. Çünkü her olayı, hazırlayıcı sebepler aylar hatta yıllar öncesine dayanabilir. Koçu bahsetmesi gerektiğini düşündüğü bu süreci özetleyerek verir.

Forsa Halil, 16.asrın sonlarında III.Murad döneminden bahseder. Olayların süresi birkaç yıldır.

Kösem Sultan, 1603-1651 yılları arasındaki kırk sekiz yıllık süreci kapsar. III.Mehmed'in ölümü ve Sultan I.Ahmed'in tahta çıkışı ile başlayan süreç I.Mustafa, II.Osman, IV.Murad, Sultan İbrahim, IV.Mehmed dönemlerini kapsar ve bu itibarla Koçu'nun en uzun süreli romanıdır.

Patrona Halil, Lale Devri'nin son birkaç yılını ve özellikle 25 Eylül 1730-15 Kasım 1730 tarihleri arasında İstanbul'u kasıp kavuran isyanı anlatır. Yazar olayların sebepler dahilinde teşekkülünü 1650'li yıllara kadar götürür. Fakat esas vak'anın anlatıldığı aktif süre birkaç yıl'dır, diyebiliriz.

Konusunu yine Lale Devri'nden alan Esircibaşı, 1730 yılı Temmuzu'ndan güz aylarına kadar geçen, yaklaşık üç aylık süreci işler. Bu arada vak'a, geriye dönüş tekniğiyle, Damat İbrahim Paşa'nın hayatı dahilinde 1666 yılına kadar götürülür.

1757-1808 yılları arasında III.Mustafa, I.Abdülhamid, III.Selim, IV.Mustafa dönemlerinden bahseden Kabakçı Mustafa aslında 25 mayıs 1807-14Temmuz 1808 tarihleri arasındaki Kabakçı Mustafa isyanının patlak verdiği süreci işler.

Zamanı bir bütün olarak değerlendirdiğimizde Koçu'nun romanlarının Osmanlı tarihinin duraklama ve gerileme dönemlerini kapsadığını görürüz. Romanları, bahsettikleri süreç itibarıyla ardarda getirdiğimizde eserler arasındaki zamanda bir kesilme olmadığını görürüz. Koçu bu devirler içinde ahlâksızlığın ve devlet yönetimindeki acizliğin Osmanlı imparatorluğunun nasıl çökerttiğini eleştirel bir bakışla ortaya koyar.

Çocuk romanlarına gelince Balabancık 1650'li yıllarda beş altı aylık bir süreci, Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk 1739 yılı yazında üç aylık bir süreci, Son Yeniçeri 1828 yılı Haziran ayını, Gizli Yol 1939 yılı Temmuzu'nda en fazla bir haftalık süreci ele alır. Yazarın en kısa süreli romanı Gizli Yol ele aldığı zaman itibariyle de farklıdır.

Şu husus kaçınılmaz bir noktadır ki uzun süreli romanlarda (Kösem Sultan...) vak'anın akışı daha hızlı, kısa süreli romanlarda (Gizli Yol...) ise yavaştır.

Geriye dönüş tekniğinden sık sık istifade eden yazar; bazen olaya sonuç bölümünden girip, okuyucu merak içinde "neden" beklerken geriye dönüp vak'anın aslını o noktaya niye geldiğini verir (Forsa Halil) bazen de kurguyu bir yerde birleştirmek, vak'ayı derli toplu sunabilmek amacıyla geriye dönüp bahsedilmeyen kişi ve olaylar üzerinde durur. (Kösem Sultan, Esircibaşı)

Her halükârda zaman okuyucuya tarihi yeniden değerlendirme fırsatı veren, geçmişten geleceğe uzanan bir köprü kurar.

"Her romancının eseri, ister kendi zamanının meselelerini alsın, isterse bu

meselelerden fildişi bir kuleye kaçışı temsil etsin, açıkça veya imâ yoluyla yazıldığı zamanın sosyal olaylarının bir yorumudur"[205]

Geçmişin sessiz tanıkları "mekânlar" Koçu'nun okuyucuya iletmek istediği en güçlü mesajlardan biri olarak romanlarda yerini alır. Koçu mekân tasvirlerini eserine edebî bir hava katmak için yapmaz. Yazar, "bir kimsenin evi, onun bir parçasıdır; evini anlatırsanız sahibini de anlatmış olursunuz."[206] anlayışıyla tarihî mekanları okuyucuya tasvir eder.

Romanların tamamı İstanbul'da geçer. İstanbul; sosyal, kültürel anlamda tarihî bir bütünlük içinde verilir. Bunun yanında eserlerde çeşitli vesilelerle daha birçok yer adı zikredilmiştir. (Rusçuk, Silistre, Bursa, İznik, Konya, Manisa, Karaman, İshaklı, Ilgın, Beyşehir, Diyarbekir, Erzurum, Van, Halep, Musul, Erivan, Bağdat...)

Koçu'nun romanlarında bilhassa İstanbul tasvirleri önemli ve ilgi çekicidir. İstanbul'un semtleri, halkın yaşantısı, bahsi geçen mekânlarla ilgili gelenekler, tercihler ayrıntılı bir biçimde verilir. Yazar mekân tasvirleri eşliğinde İstanbul'un sosyal-kültürel grafiğini çizer. (Sipahiler çarşısı 17.yüzyıl İstanbul'unda en büyük silah çarşısıdır, gemiciler genelde Kasımpaşa'da oturur ya da Tahtakale ayak takımının kaynaştığı bir semttir vb...) Hamamlar, tekkeler, kalem denilen resmî devlet daireleri, birçok camii, adı unutulmuş semtler (Parmakkapı) gelenekleri, usûlleri, mimarî yapıları...ile tanıtılır. Yazar günümüze kadar gelebilmiş tarihî mekanlar üzerinde bilhassa durur. Hatta söz konusu yerlerin günümüzdeki ahvâli hakkında da bilgi verir. (Fincancılar yokuşundaki Valide Sultan Hanı, Süleymaniye'deki Ağakapısı adlı muhteşem sarayın bir parçası)

Denilebilir ki bir İstanbul tarihçisi olan Koçu'nun kaleminden, engin bilgi hazinesinden dökülen mekân tasvirleri, eşsiz bir kültürün yansımasından başka bir şey değildir.

"... Halk kültürü, milletin ahlâk görüşünü, birbirleriyle olan sevgi ve nefret ilişkilerini, hayat felsefesini, hâdiseler karşısındaki davranış tarzını ve pratik zekâsını aksettiren en güzel aynadır. Zâten asıl yüksek kültür dediğimiz büyük millet felsefesi, güzel sanatlar vs. hep bu halk kültürü temelinden hareket edilerek meydana gelir ve öyle olmalıdır. Halk kültürüne dayanmayan bir yüksek kültür, içinde bulunduğu millete yabancı kalmaya mahkûmdur."[207] Romanlarında Türk milletinin sosyal, kültürel, tarihî

---

[205] A.A. Mendilov: "Romanda Şimdiki Zaman P. Stevick, Roman Teorisi, Gazi Üniv., s.234

[206] R.Wellek-A.Warren, Edebiyat Biliminin Temelleri Ank, 1983, s.291

[207] Milli Eğitim Dergisi, N.82 Şubat 1989,s.13.

değerlerini konu edinen Koçu, toplumu belirli normlar üzerinde düşündürmeyi ve etkilemeyi amaç edinmiştir. Bu sebeple bir romancı olarak oluşturduğu kurgunun içerisine, bir tarihçi olarak çeşitli bilgiler serpiştirmiştir. Hatta yer yer yazar-anlatıcı olarak kendisini açıkça belli etmekten, okuyucuya seslenmekten kaçınmamıştır. Klâsik roman tekniği bakımından kusurlu sayılabilecek bu durum; sınırları gelişen medeniyetin ölçülerine paralel olarak gelişen roman türünün günümüzdeki "modern" anlayışına pek aykırı düşmemektedir. Koçu bu tutumuyla roman, sohbet, inceleme türlerinin iç içe geçtiği, bir mozaik çizmektedir.

Koçu'nun romanları zengin bir içi yapıya sahiptir. Kahramanları tanıtırken ya da vak'ayı yorumlarken kendi ifadesiyle "şirin, temiz" bir dil kullanır. Tarihi; okunabilir, ilgi çekici kılarak daha geniş kitlelere ulaştırmak; tarihi sevdirerek öğretmek; kuru bilgi yığınını ezbere yönelik bir tarzda aktarmaktansa daha üstün, tarihçilerin pek kaydetmediği farklı bilgileri, kavramaya yönelik bir sohbet havasında okuyucu ile buluşturmak yazarın amaç edindiği ilkelerdir. Yazarın dili, anlattığı dönemin dil hususiyetlerini de yansıtmasına rağmen oldukça sadedir.

Koçu, yazın hayatımıza kazandırdığı onlarca eseriyle bazen bir tarihçi, bazen bir edebiyatçı bazen bir araştırmacı olarak karşımıza çıkar. Ama onun kanımızca en güçlü, en değerli yönü bir halk edebiyatçısı, folklorist olmasıdır. Zira; şiir, şarkı, türkü, atasözü, mani, halk deyimleri, menkîbe, masal unsurları, yer adlarının ya da çeşitli isimlerin nereden geldiğine dair ilginç anekdotlar ile harmanlanmış romanları kültür tarihimizin en kıymetli vesîkalarıdır. Koçu bu zenginliği bol teşbihli, bol sıfatlı bir dil kullanarak katmerlendirir. Çok sık kullandığı soru-cevap tekniği de romanlarına daha içten bir söylem katar.

Romanlarında, tarihi kurgulaştırarak veren Koçu, devrin vakanüvislerinden, çeşitli kaynaklardan alıntı yapmaktan çekinmez. Okuyucunun esere daha iyi vâkıf olabilmesi için sayfa aralarına serpiştirilen resimler, kelimelerle örülmüş hayal gücümüze şekil kuvveti verir. Resimlerin üzerimizde bıraktığı ilk intiba yazarın, kalıcılığı; yazarak, çizerek yaşattığı yüzlerce kahramanın okuyucunun yüreğinde nefes almasıyla sağladığıdır.

Sonuç olarak; Koçu romanlarında tarihi realiteyi ortaya koymaya çalışırken, sosyal ve kültürel değerlerden geniş ölçüde istifade eder. Onun romanları, tarihe ışık tutar ve aynı zamanda sosyal bir belge olma niteliği taşır.

2.4. Tarihî Hikâyeleri

2.4.a. Kızlarağasının Piçi[208]

Tarihten hikâyeler başlığı altında Koçu'nun yazdığı "giriş" bölümündeki ifadeler, eseri değerlendirmemiz için bilmemiz gereken, Koçu'nun edebî üslûbunun da ana hatlarını oluşturan önemli cümlelerdir:

"Bunlar, tarihten çıkarılmış küçük küçük sahneler, portrelerdir. Modeller hakikidir, şahıslar uydurma değildir. Hadiseler yazdığım gibi cereyan etmiştir. Fakat bunlar, bir fotoğrafla çekilmiş değil, fırça ve boya veyahut kalemle yapılmış resimlerdir.

Öyle zannediyorum ki, bu resimler, gençler ve halk için faydalı olabileceği gibi "cemiyet ilmi"nin de işine yarayabilecektir" (Kızlarağasının Piçi, s.11)

Bir eseri incelemeden önce, hangi ölçülere göre değerlendireceğimizi saptamak için türünü belirlememiz şarttır. Yedi ayrı bölümden oluşan bu eserin türünü tespit ederken tarihî sohbet mi yoksa tarihî hikâye mi olduğu konusunda tereddüde düşeriz. En kesin ifadeyle şunu şöyle biliriz ki eser bazı tarihî konuları hikâyeleştirerek okuyucuya sunar. Yazarın alıntı yaptığı kaynakları isimleri ve sayfa numaraları ile dipnot olarak vermesi "tarihî inceleme" türünü de akla getirir.

Lakin yazarın "bunlar, bir fotoğrafla çekilmiş değil, fırça ve boya veyahut kalemle yapılmış resimlerdir." temsili, tarihî vak'aların olduğu gibi kuru, yalın bir ifade ile verilmediğini; "sanatsal" bir tertip ile, yazarın üslûbunu taşıyan bir çerçevede sunulduğunu gösterir. Bu ifadeden yola çıkarak eserin tarihî hikâyelerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Hemen şunu da belirtmek gerekir ki bu hikâyeler edebi manada düşündüğümüz hikaye türünden hayli yalındır; sade bir anlatıma, vak'a örgüsüne dayanır. "Buraya Kaptanpaşa Karışır" adlı son bölüm bu değerlendirmeden ayrı "gezi yazısı" niteliğindedir.

Osmanlı tarihinden çıkardığı küçük sahneleri ve portreleri gerçeğine uygun bir şekilde kaleme alan yazar, eserde, sekiz ana başlık altında yedi ayrı konuya yer verir:

---

[208] Reşad Ekrem Koçu, Kızlarağasının Piçi, Türkiye Matbaası, İst., 1933.(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)

1-Kızlarağasının Piçi

Konu: Kızlarağası Sümbül Ağa'nın cariyesi Zafire'den dünyaya gelip "Kızlarağasının Piçi" lakabıyla anılan Osman'ın, Osmanlı Sarayı'nda bir macera olan hayatı anlatılmaktadır.

Vak'a: IV.Murat'ın ölümü üzere hanedanın tek erkek üyesi ve tahtın varisi Sultan İbrahim tahta çıkar. Başta Kösem Sultan olmak üzere devletin önde gelenleri hanedanın (devletin) bekası uğruna İbrahim'in evlat sahibi olması için her gece bir başka cariyeyi sultana ikramda âdeta yarışırlar.

Kızlarağası Sümbül Ağa da padişaha ikram etmek için Zafire adlı bir Gürcü güzelini satın alır ama kız diye satın aldığı Zafire bir süre sonra bir erkek çocuk dünyaya getirir. Asıl ismi Osman olan ve güzelliği ile etrafındakileri büyüleyen bu çocuğu Sümbül Ağa evlat edinir. Ama halk derhal yakıştırmayı takar: "Kızlarağasının Piçi"

Bu sıralar Sultan İbrahim Turhan Sultan'dan biz erkek evlat sahibi olur. Sümbül Ağa vasıtasıyla Zafire sütnine sıfatıyla saraya girer. Zamanla Sultan İbrahim Zarife'ye ve özellikle Osman'a karşı aşırı ilgi duymaya başlar.

Bu yakınlık Kösem Valide Sultan ve Turhan Haseki Sultan'ı rahatsız eder; bu kıskançlık büyük bir nefrete dönüşür. Yine bir gün Sultan İbrahim havuz başında Zafire ve Osman ile eğlenirken Turhan Sultan, Şehzade Mehmet ile yanlarına gelip ağır hakaretlerle Zafire'yi oradan kovar. Bir anda cinnet geçiren Sultan İbrahim ise oğlunu Turhan Sultan'ın elinden kapıp havuza fırlatır. Küçük şehzade son anda ölümden kurtarılır.

Bu olaydan sonra Valide Sultan'ın hışmından korkan Sümbül Ağa şahsi servetiyle birlikte Zafire ve Osman'ı da yanına alarak alelacele Mısır'a gitmek için bir gemiye biner. Bindikleri gemi Maltalı korsanlar tarafından ele geçirilir. Mürettebat ile birlikte Sümbül Ağa da öldürülür; Zafire, diğer cariyeler ve Osman esir alınıp Malta'ya götürülür.

Maltalılar Sultan İbrahim'in büyük oğlu sandıkları Osman'a özel ilgi gösterirler. Maltalı korsanların lideri olan Laskaris'in sarayında özel odada tutulan Osman Zarife'nin üç ay sonra ölümüyle tamamen sahipsiz kalır. On iki yaşına kadar burada barınan Osman'a "Dominik dö Sen-Toma" adı verilerek bir manastıra gönderilir. Burada da kendisine "Osmanlı Papazı" diye çağrılmaya başlanan Osman, Girit Savaşı'nda Türk ordusuna nifak sokmak için görevlendirilse de başarılı olamaz ve savaş sırasında vereme yakalanarak otuz dört yaşında iken ölür.

Kişiler: Koçu'nun bu hikâyelerinde kişiler derinliği olmayan tiplerdir. IV.Murat, onun ölümüyle tahta geçen Sultan İbrahim, Kösem Valide Sultan, Gürcü güzeli Zafire, Zafire'nin oğlu Osman, Kızlarağası Sümbül Ağa, Turhan Sultan, Şehzade Mehmet, Karabatak Mustafa Bey ismi geçen şahıslardır.

Olayların merkezinde duran Osman hakkında "emsalsiz bir güzelliğe sahip" olmasından başka bir şey öğrenemeyiz. Sümbül Ağa tarafından evlat edinildikten sonra "Kızlarağasının Piçi" adıyla anılan Osman'ın hayatını yazar şu cümleyle özetler:

"Hayatı doğduğu dakikadan itibaren avare bir macera olmuştu." (Kızlarağasının Piçi, s.21)

Şahıslar karakterleri ya da vasıfları ile değil vak'a içindeki rolleri ile ön plana çıkarlar. Sultan IV.Murat sarayda kadın entrikalarına son veren ve ölümüyle tahtı kardeşi İbrahim'e bırakan padişahtır. Sultan İbrahim'i asabi hali ve Zafire ile Osman'a duyduğu ilgi ile tanırız. Kösem Valide Sultan ve Turhan Haseki Sultan padişahın nihayetinde bir sütanne olan Zafire'ye duyduğu alâkadan rahatsız olan kişilerdir. Padişaha takdim edilmek üzere alınan Zafire güzel bir Gürcü kızı olup, Osman'ın annesidir. Karabatak Mustafa Bey Malta'da esir bulunan bir Türk gemicisidir.

Zaman ve Mekân: Hikâye şu cümle ile başlar:

"Soğuk, rüzgârlı bir şubat gecesiydi. İstanbul korku ve dehşet içinde uyuyordu." (Kızlarağasının Piçi, s.13)

Zaman ve mekânı hemen her eserinde giriş kısmında veren yazar bu iki hususu yapıtlarında "kilit" konumunda görür. Okuyucuya ulaşması gereken mesajın anlaşılabilmesi için zamanın şartları ve bulunulan mekânın getirileri göz önüne alınacaktır.

Yazar Kızlarağasının Piçi adlı bu hikâyede Sultan Murad döneminden bahsetse de esasında Sultan İbrahim zamanına ait bir kesiti anlatır. Vak'a İstanbul'da, denizde Mısır yolu üzerinde ve Malta adasında geçer.

2-Bir Saray Bostancısının Hazin Macerası

Konu: Haremi Hümayun'da aşk maceralarını sürdürmek isteyen cariyeler ile haremağalarının tertiplediği bir oyun sonunda bostancılardan genç bir delikanlının idam edilmesi anlatılmaktadır.

Vak'a: II.Ahmet, haremdeki bazı cariyeler ile haremağaları arasındaki aşk maceralarına son vermek için hizmeti olmayan erkeklerin içeri girmemesini, nöbetçi

olanların dahi gece kalmamasını emreder. Bu durumdan müteessir olan haremağaları ile cariyeler bir vak'a tertiplerler.

Cariyeler bir gece çığlıklarla duvarın üstünde erkek gördüklerini söyleyecekler, haremağaları da Haremi Hümayun'un hemen yakınındaki Enderun gılmanlarının dairesine "duvara siz çıktınız" bahanesi ile saldıracaklardır.

Oyun tertiplendiği şekilde oynanır, hiç suçu olmayan bir bostancı neferi tekme tokat sürüklenerek önce kızlarağasının daha sonra padişahın huzuruna çıkarılır. Bostancıbaşı Süleyman Ağa, padişaha bu gencin hiçbir suçu olmadığını anlatsa da sonuç değişmez, bostancı neferi idam edilir. Çıkan bu kargaşadan istifade eden bazı cariyeler ve haremağaları emellerine kavuşurlar.

Kişiler: II.Ahmed, cariyeler, haremağaları, kızlarağası, Bostancıbaşı Süleyman Ağa eserde yer alan şahıslardır.

Vak'a kurgusunun ön plana çıktığı bir anlatım ile kaleme alınan hikâyede şahıslar arka planda kalmıştır. Olaylar üzerindeki tasarruf haklarına binâen II.Ahmed'in lakaytlığa müsamaha göstermeyen bir padişah; bir masumun kanının dökülmesine sebep olan cariyeler ve haremağalarının kendi hesapları peşinde başkalarının hayatına mal olabilecek kadar ileri giden şahsiyetsiz, insafsız kişiler; kızlarağasının, gencin masum olduğuna kanaat getirdiği halde onu suçlu olarak teslim edişi ile kendi başı kaygısına düşen korkak bir insan; padişahın karşısında genç bostancıyı savunan Bostancıbaşı Süleyman Ağa'nın da mert bir kişi olduğunu söyleyebiliriz.

Zaman ve Mekân: Olay Hicri 1102 senesinin yaz mevsiminde İstanbul'da, Osmanlı Sarayı'nda geçer.

3-Abaza Mehmed Paşa (I-II)

Konu: Abaza Mehmed Paşa'nın ilginç bir macera değerinde olan hayatı anlatılmaktadır.

Vak'a: Hicri 1060 yılında Canbuladoğlu önderliğindeki Celâli isyanını acımasızca bastıran Kuyucu Murat Paşa; Yeniçeri Ağası Halil Ağa'nın isteği üzerine esirler arasında bulunan Canbuladoğlu'nun hazinedârı Mehmet'i güzelliğine ve gençliğine bağışlar. Zamanla sadrazamlığa kadar yükselen Halil Ağa'nın kollamasıyla Mehmed de Erzurum valiliğine kadar yükselip devrin en namlı ve en zengin vezirlerinden biri olur. II.Osman'ın idamının ardından, Abaza Mehmet Paşa'nın yeniçerilere duyduğu kin ve öfke daha da artar, önüne çıkan her yeniçeriyi "Sultan Osman'ın katili" diye öldürür. Tüm yöreye korku salan ve yeniçeriye etmediğini

bırakmayan Abaza'nın ortadan kaldırılması için saray tarafından Sadrazam Halil Paşa gönderilse de başarılı olamaz. IV.Murat Halil Paşa'yı azlederek yerine Hüsrev Paşa'yı getirir ve onu isyanı bastırmakla görevlendirir.

Hüsrev Paşa tarafından ağır bir yenilgiye uğratılan Abaza, affını ister ve bağışlanarak Bosna valiliğine atanır. Altı yıl Bosna'da kalan Abaza, İstanbul'a gelir ve kısa sürede IV.Murat'ın en yakın dostlarından olur. Hatta giyim kuşamı ile saray halkı tarafından taklit edilecek kadar zarif bir insandır. Fakat padişah çok sevdiği silahtar Bosnalı Mustafa'nın telkinleri ile Mehmet Paşa'nın idamına karar verir.

Hikâyenin ikinci bölümünde Abaza'nın idamından on dört-on beş sene sonrasına gidilir. IV.Murad devri bitmiş, tahta Sultan İbrahim geçmiştir. Hicri 1056 senesinde Abaza Mehmet Paşa Erzurum'a çıkagelir. Yıllar önce idam edildiği sanılan Mehmet Paşa, IV.Murat'ın emriyle Gelibolu'ya tebdili kıyafetle gönderilmiş, yerine zindandan çıkarılan bir mahkum idam edilmiştir. Farklı ülkelerde birçok macera yaşayan Abaza, nihayet yurda döner ve kısa sürede Erzurum'da büyük bir nüfuza sahip olur.

Bu durumdan haberdar olan Sultan İbrahim korku ve telaşla derhal Abaza'nın idam edilmesini ister. Dönemin Erzurum valisi Süleyman Paşa bu emri yerine getirir, Abaza'nın kesik başını İstanbul'a yollar. Sultan İbrahim onun gerçekten öldüğüne çok güç ikna olur.

Kişiler: Abaza Mehmed Paşa; çocukken Celâlîlerden Canbuladzade Ali Bey'in hazinedarıdır. Yeniçeri Ağası Halil Ağa'nın şefaati ile bağışlanan Mehmed zamanla devletin önemli simalarından biri olur. Çocukluğunda yaşadığı olayların da tesiriyle yeniçeriden nefret eden Abaza II.Osman'ın öldürülmesiyle bu kinini açığa vurur ve karşısına çıkan bütün yeniçerileri "Sultan Osman'ın katili" diye öldürür. Hayatı bir macerayı andıran Abaza çocukluğunda Celâlî, daha sonra bir devlet adamı, bir zaman sonra devletin başına bela olan bir isyancı, devamında Sultan IV.Murad'ın en iyi arkadaşlarından biri olmuş renkli bir simadır. Güzelliği, giyim kuşamı ile de dikkat çeken bir insandır.

Hikâyede geçen diğer şahıslar; Kuyucu Murat Paşa, Canbuladoğlu, Yeniçeri Ağası Halil Ağa, Kırkık Muslu, Hasan Çelebi, Murtaza Paşa, Hüsrev Paşa, Bosnalı Mustafa, Sultan Murad ve Sultan İbrahim'dir.

Zaman ve Mekân: Hicri XI. Asırda Anadolu (Bursa, Sivas, Konya, Kütahya...) Celâlilerin kasıp kavurduğu beldeler; Hicri 1060 senesi recebinin ikinci ve üçüncü günleri Kuyucu Murad Paşa ile Canbuladoğlu'nun arasındaki kanlı muharebenin olduğu

Oruçovası; Abaza'nın vali olduğu Erzurum; Abaza'nın muhasara ettiği Karahisar, çeşitli vesilelerle Bosna, Niğde, İstanbul, Gelibolu; Abaza'nın seyahat ettiği Çin, Tibet, Horasan, Belh, Buhara, İsfahan eserde zikredilen yerlerdir. Olaylar Sultna IV.Murat ve Sultan İbrahim dönemlerinde geçer.

4-Deli Hüseyin Paşa

Konu: Girit harpleri sırasında Türk ordusunun serdarı olmuş, kahramanlığıyla düşmanlarının bile hürmet ve muhabbetini kazanmış Deli Hüseyin Paşa'nın hayatı anlatılmaktadır.

Vak'a: IV.Murad zamanında İstanbul'a gelen bir Acem elçisi hüner göstermek maksadıyla yanında kurulmuş bir yay getirir ve kemanın kirişini çıkarıp tekrar kurmaya kadir bir pehlivan var mıdır memleketinizde, diye sorar. IV.Murad dahil devrin önde gelen yiğitleri bu yayı çözmeye muvaffak olamazlar. Tüm devlet erkanı çaresizlik ve yeis içinde iken sarayın odun taşıyıcılarından Deli Hüseyin olayların öncesinden bihaber bir oyuncakla oynarmış gibi yayı birkaç kez çözüp kurar.

Başta padişah olmak üzere tüm devlet erkanının takdirini kazanan bu genç, zamanla vezirliğe kadar yükselerek Girit'e gönderilir. Burada on iki yıl Türk ordusuna komutanlık yapan, kahramanlıkları ve mertliği ile herkesin sevgisini kazanan Deli Hüseyin Paşa'yı, dönemin sadrazamı Köprülü Mehmet Paşa kendisine rakip görür ve Hüseyin Paşa türlü dalavereler sonucunda, çocuk yaştaki Sultan IV.Mehmed tarafından idam ettirilir.

Kişiler: Olayların merkezinde Deli Hüseyin Paşa olmak üzere, diğer şahıslar; hüner göstermek maksadıyla İstanbul'a gelirken yanında yay getiren Acem elçisi, IV.Murad, oda nöbetçisi Yahya Ağa, Kızlarağası, yedi yaşında padişah olmuş IV.Mehmed ve Köprülü Mehmed Paşa'dır.

Kızlarağasının odasındaki ocağa odun taşıyan Deli Hüseyin saf ve düzgün bir simaya sahip, sıhhatli, levent bir delikanlıdır:

"Deli Hüseyin'in cidden hayret ve takdirle görülecek bir hali vardır:yırtık ve perişan mintanın altından çelik kaburgaları elindeki yaydan daha kuvvetle gerilmiş güneş yanığı bağrı gözüküyordu: Tıraşı uzamış ince bıyıklı, yanık yüzünde Anadolu çocuklarına has bir asalet ve mahviyetkâr bir ifade vardı." (Kızlarağasının Piçi, s.43)

Yazar yalnız kahramanın fiziksel portresini çizmez, onu okuyucuya ruhsal özellikleri ile de tanıtır:

"Deli Hüseyin sadece harikulade bir kuvvete sahip olmakla kalmıyordu. Şuh tabiatlı, latifeci, 'Nasreddinvari hikâye ve emsali mudhike' söylemekte nazirsizdi. Tam manasıyla 'popüler' bir tipti. Fevkalade hazırcevap, aynı zamanda hovarda ve çapkındı." (Kızlarağasının Piçi, s.44)

Fakat bu mükemmel insan, sarayın kuvvetliye rakip olanı yaşatmayan atmosferinde harcanır ve idam olunur.

Zaman ve Mekân: İstanbul'da Osmanlı Sarayı ve Deli Hüseyin Paşa'nın ordunun başında serdar olarak gittiği Girit hikâyede adı geçen mekânlardır.

IV.Murad döneminde keşfedilen Hüseyin Paşa IV.Mehmed zamanında idam olunur. Bu aradaki süreçte Hüseyin Paşa on beş yıl ordunun başında serdar olarak bulunur.

5-Ester Kira

Konu: Kanuni döneminde İstanbul'un gümrüklerinin mültezimi tayin edilip Haremi Hümayun'da sahip olduğu nüfuz ile rüşvet yoluyla büyük bir servete sahip olan Yahudi dilberi Kira Kadın'ın ayaklanan sipahiler tarafından linç edilerek öldürülmesi anlatılmaktadır.

Vak'a: Osmanlı Sarayı'nın en dikkat çekici kadın simalarından biri olan Yahudi dilberi Kira Kadın az zaman içinde Haremi Hümayun'da mühim bir mevki kazanır ve Kanuni Süleyman'ın ona mahsus verdiği bir fermanla İstanbul gümrüklerinin iltizamına sahip olur. Müslüman olup 'Fatma Hanım' adını alan Kira Kadın III.Murad'ın zevcesi Venedikli Bafo yani Safiye Sultan'ın, III.Murad'ın hemşiresi Esma Sultan'ın, sarayın en ileri gelen kadın simalarından Canfeda Kadın'ın itimat ve muhabbetini de kazanır ve Haremi Hümayun'a rüşvet vererek mansıp olmak isteyenlerin müracaat ettiği en önemli kişi olur. Rüşvet ve soygunla büyük bir servet elde eden Kira'nın alenen yaptığı bu rezalete sipahiler isyan eder. Sipahilerin önde gelenleri Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin huzuruna çıkıp "ulûfe olarak bu kadın vasıtasıyla verilen paranın helal olup olmadığını" sorarlar. "Haramdır" fetvasını aldıktan sonra daha da ileri giderek idam fermanını isterler, Sunullah Efendi sipahileri oyalamaya çalışsa da kaçtığı yerden bulunarak saraya getirilen Kira Kadın ve büyük oğlu İlya asker tarafından linç edilir, Kira'nın elleri kesilerek ona rüşvet vererek mansıp alanların kapısına asılır, Müslümanlığı kabul eden küçük oğlu Yafes ise affedilir.

Kişiler: Kira Kadın, oğulları İlya ve Yasef, Şeyhülislam Sunullah Efendi, Alurubanu Sultan (Sarı Selim'in zevcesi), Venedikli Bafo yani Safiye Sultan, III.Murad'ın hemşiresi Esma Sultan, sarayın önde gelen simalarından Canfeda Kadın, Bafo'ya çıkarları için mektup yazan Fransa Kraliçesi Katerin dö Medisis, Çavuşbaşı Ömer Ağa, Kapıcılar Kethüdası Nasuh Ağa ve sipahiler hikâyede ismi geçen şahıslardır. Durum tasvirlerinin ön plana çıktığı hikâyede şahısları sadece sahip oldukları mevkî ve vak'aların akışındaki kontrol gücü ile tanırız.

Zaman ve Mekân: Hikayenin "1800 senesi ramazanın ortalarına doğruydu. Bir Cuma günü.." cümlesi ile başlaması yazarın vak'alara zaman ve mekân perspektifinden bakmamızı istediğinin işaretidir. Zamana dair bu cümlelerin peşinden yine bir fırtınaya gebe İstanbul'un, sahiplerini güvenle ardına alan evleri gelir gözümüzün önüne:

"Duvarlardan sarkan ıhlamurlar ve akasyalarla gölgelenmiş dar sokakların üzerine uzanan narin ve oymalı cumbaların ve şahnişlerin kafesleri ardından beyaz patiska perdeler aralanıyor, gün görmemiş ürkek kadın yüzleri dışarısını endişeyle gözetliyor." (Kızlarağasının Piçi, s.51)

Mekân, zaman ve vak'anın birlikte hemhâl olmuş en yoğun ifadesi şu cümleye akseder:

"İstanbul'un bir oruç mahmurluğuyla parlayan berrak semasını gene bir fırtına tehdit ediyordu." (Kızlarağasının Piçi, s.51)

Hikayenin başlangıç ve bitişi arasında geçen süreç kısadır. Kira'nın kim olduğunu anlatan yazar, onun ayaklanan sipahiler tarafından bulunması ve öldürülmesini aktif zaman olarak işler.

6-Buraya Kaptanpaşa Karışır

İlginç bir başlık ile dikkatimizi çeken son bölüm diğer hikâyelerden ayrı nitelikte, Kasımpaşa'yı anlatan bir gezi yazısıdır.

Fatih Sultan Mehmed, fetihten sonra Kasımpaşa'ya küçük tersane ile kaptanpaşa için bir divanhane yaptırır. Yavuz Sultan Selim zamanında Gelibolu'daki asıl tersanenin Kasımpaşa'ya taşınmasıyla bu mevki ve çevresi birdenbire değişir ve gelişir, on bir bin hanelik koca bir kaza haline gelir.

Tüm İstanbul sadrazamdan sorulurken; binlerce askerin, on binlerce esirin çalıştığı bu koca tersane ve çevresinin asayişinden kaptanpaşa sorumlu tutulur.

Koçu bu bölümde Kasımpaşa'yı bütün yönleriyle uzunca tasvir ederek okuyucuya sunar.

Hikâyelerde Bakış Açısı: "Tarih insanın hikâyesidir" diyen Koçu, sohbet tarzını da içeren bu eserinde Osmanlı tarihindeki bazı olayları, kişileri kimi zaman bir meddah edasıyla, kimi zaman bir ilim adamı üslûbuyla sunar. Okuyucuyu kuru tarih bilgilerini ezberlemekten kurtarıp, geçmişi sahne sahne hafızalara yansıttığı yerde o, usta bir hikâyecidir.

Hakim bakış açısıyla kaleme alınan eserde yazar-anlatıcı her bilgiye nüfûz eden kudreti ile vakayı anlatır. Koçu'nun kişileri de konuları kadar çeşitlidir ve doğada oldukları gibi karmaşıktır. Kusurları, kötülükleri, küçüklükleriyle ve yine göz alıcı nitelikleriyle görürüz onları. Kızlarağasının Piçi; daima bulunduğu yere ait olmayan, kişiliğinin ötesinde kendisine türlü anlamlar, sıfatlar yakıştırılan garip bir kaderi yüklenmiştir sırtına, Abaza Mehmed Paşa; iyiler ile kötüler ayrıldığında hangi safa koyacağımızı bilemediğimiz karmaşık bir ruh iklimidir, devletin önde gelen simalarından biri ve devletin başa çıkmakta zorlandığı eşkıya, iki yanı keskin bıçaktır Abaza, Deli Hüseyin Paşa; yiğitliğiyle düşmanlarının dahi sevgisini ve itimadını kazanmış bir pehlivan, güzide bir komutandır, fakat bu iyi vasıflar ondaki para hırsına mani değildir. Yazarın ayrıntılı tasvirlere, güçlü ile daha güçlüyü, iyi ile kötüyü, eski şartlar ile bugünü mukayeseye bina edilmiş üslûbunda fevkalade bir zenginlik ve esneklik vardır. Zaman zaman dipnotlara, şiirlere, atasözlerine yer vererek okuyucunun açısını genişleten Koçu, konu edilen dönemlere ilişkin ahlâk, devlet ve hukuk kurallarına, sarayın iki yönlü yaşamına karşı acımasız keskin bir yergiyi de saklamaz:

"Zavallı delikanlının Bâbı Hümayun önünde boynu vuruldu. Onun altın renkli masum kanı evvela haremdeki Arapların ve sonra da II.Ahmed'in boynuna yazıldı." (Kızlarağasının Piçi, s.25)

Anlatma tekniğinin hakim olduğu bir üslûpla olayların öncesini özetleyen, kişileri kısaca tanıtan yazar; kalıplaşmış ifadelerden uzak, günlük konuşma diliyle, sıcak, samimi bir anlatımı tercih eder:

"Deli Hüseyin Paşa dalgın, şaşkın kendinden geçmiş dinliyordu. Bu sözleri söyleyen çocuk, kanını uğrunda akıttığı çocuk muydu? Bu çocuk neler söylüyordu? Girit'te taş yaslanup toprak örtündüklerini bilmiyor muydu?...Bu çocuk Girit sahralarındaki papatyaların insan kanıyla kırmızı açtığını görmemiş miydi? (Kızlarağasının Piçi, s.48)

Osmanlı Türkçesi'nden olduğu gibi yapılan alıntılar da eserin diline farklı bir çeşni vermiştir:

"Abaza ne güne libas giyerse padişah hazretleri dahi ana taklit edüp aynı ile öyle libas giyerlerdi." (Kızlarağasının Piçi, s,34-Naima, c.3. s 231'den alıntı)

Yazarın bakış açısıyla ilgili belirtmemiz gereken bir diğer önemli husus hikâyelerdeki derinliğin yeterli olmayışıdır. Dil ve üslûptaki letafete rağmen hikâyenin kendine has yaklaşımı ortaya konulmamış, sadece tarihten alınan bazı sahneler hikâyenin yumuşak, davetkâr sesiyle anlatılmıştır.

2.4.b. Çocuklar: Hatıralar ve Hikâyeler[209]

Birbirinden bağımsız üç bölümden oluşan eserde birinci kısım-kendi içinde alt başlıklar halinde-hatıra; diğer bölümler ise hikaye türünde kaleme alınmıştır.

Esasında yazar tarafından da hatıra olarak isimlendirilen bu ilk bölüm; 1.tekil şahıs ağzından anlatılmış, konusunu yazarın çocukluk ve gençlik hatıralarından alan bir hikâye olarak da değerlendirilebilir. Yazarın anılarını rasgele değil, ortak bir tema etrafında seçmiş olması; hatıraların hepsinde yazarın, okuyucunun kulağına fısıldadığı hakikatin aynı oluşu bizi "hatıra"dan çok "hikâye" üzerine düşünmeye sevk eder. Çünkü hikâye;yaşanmış olayların, durumların yani "hayat kurgusu"nun içinde ayrı, özel bir kurgudur. Onu yazar hayat kurgusunun içinden seçer, zevk imbiğinden geçirir. Koçu'nun hatıralarından çekip çıkardığı çocuklar ve kendi çocuk hali; matlaşmış renkler, zeki pırıltılarla yüklü imgeler, derin bir hassasiyet aleminde yaşarlar. Bu çocuklar "acı"dan ve hayatın gerçeklerinden soyutlanmamıştır. Bilakis her haliyle hayatı algılamaya çalışan kimi zaman şaşkın, kimi zaman hüzünlü, kimi zaman mutlu; öğrenmeye açık meraklı halleri, sahip oldukları sezgi gücü ile yaşamın meşakkatlerine duru, azade bir tebessüm gönderenler bu çocuklardır.

1-Hatıralar:

Konu: Hatıralardan oluşan ilk hikâyede yazar Çatalca'da asker olarak geçirdiği 1935 yazında tanıdığı çocukları ve kendi çocukluğunu anlatır. Onlar duyarlı bir ruh ile yarattıkları kendi dünyalarında birer küçük tanrıdır.

Vak'a: Alipaşa avlusunda, Hayri, Küçük Emine ile Küçük Havva, Toy, Hatice, Deli Salih başlıklarını taşıyan bölümlerde yazar bir vak'adan çok kendi gözlemlerine dayanan durumlardan bahsetmiş; çocukların kendilerine has, saf, içten, tabiatın yabani

---

[209] Reşad Ekrem Koçu, Çocuklar: Hatıralar ve Hikâyeler, Çığır Kitabevi, İst., 1938.

koynuna gelişigüzel koyverilmiş ve bütün cazibesini bu doğallıklarından alan yaşantılarını anlatmıştır.

Bu çocuklar yazar için neyi ifade eder? Bu sorunun cevabı; eserin oluş sebebi, kalbinin attığı yerdir:

"Bir harabenin içinde bu çocuklar gönlümü dolduran kaynaktı. Bugün bir büyük şehrin kalabalığı ortasında, içim boş ve kurudur: sesleniversem diyorum: Ahmet! Mehmet! Recai!, Hatice!, Küçük Emine! Küçük Havva!..." (Çocuklar, s.8)

Bu ilk bölümün son kısmında yazar kendi çocukluğundan bahseder. Savaşın, arkadaşlığın, denizin, güzelin, sevginin onun için ne olduğunu;tüm bu değerleri nasıl öğrendiğini yanlarında kalan Salih Ağabey'le olan ilişkisi çerçevesinde anlatır.

Kişiler: Hikâyede şahıslar ön plana çıkarılmıştır. Onların hisleri, düşünceleri, tavırları hikâyenin kendisini oluşturur.

1935 yılının yaz mevsiminde askerlik nedeniyle Çatalca'da bulunan yazar orada birçok çocuk tanır. Yazar o günlerde mahalle çocukları, keçiler ve kuzularla gönlünü avutur;çocukların gizemli dünyasına dalıp damladan deryaya ulaşmaya çalışır.

Ahmet: "...kavruk gül yaprağı renkli bir çocuktu. Koşup terlediği zaman; güneş yanığı teninde gümüş tırtıllar belirirdi." (Çocuklar, s.8)

Ahmet'in en sevdiği şey oğlaklarla tos vuruşmak ve oğlaklar gibi başını ana keçinin bacakları arasına sokarak arka üstü yatıp, onun dolgun memelerinden birini emmektir.

Kuşbaz Mehmet: Ahmet'in dayısının oğludur. Kuşlar hakkında derin bilgisi olan Mehmet bildiklerini yazarla paylaşır.

"Kuş tutmak bu çocuğun doğuş kabiliyeti idi. Hattâ çaylakları ve kargaları bile tutar, onlarla bir müddet oynar sonra salardı." (Çocuklar, s.8)

Recai: Uyanır uyanmaz yattığı odanın penceresinden dışarı fırlayan Recai; ele avuca sığmaz, bir arada durmaz bir çocuktur. Bir kuzu, oğlak, buzağı gibi kırda doğan Recai, yazara "mitolojik bir çocuk, bir küçük kır tanrısı" gibi gelir.

Ayrı bir bölüm olarak tanıtılan **Hayri**; kahraman-anlatıcının ev sahibinin oğludur. Ev sahibi kadın; kızlarını, kocasını, oğlunu kahraman-anlatıcıya tanıtır. Fakat on dört on beş yaşlarındaki Hayri söz konusu bile olmaz. Evin küçük oğludur ve evde hiçbir kıymeti yoktur. "Hayri'nin sözü dinlenmez, Hayri bütün duygularını denize atılan taşlar gibi içine atardı. Dudaklarında berrak, pürüzsüz bir öküz dili kalırdı: Deha! Oha!"

(Çocuklar, s.12). Onu kahraman anlatıcı keşfeder, dinler;onunla arkadaşlık eder. Hayri artık var olduğunu ve kendisini birilerinin fark ettiğini hisseden çocuktur.

Hayri artık yüreğinde birikenleri durmaksızın yazara anlatır, eve geç geldiği günlerde kapısının önünde onu bekler, onunla bildiklerinin ve gördüklerinin ötesinde düş dünyasının olmazlarını bulup çıkarır, onları yeniden yorumlar. Hayal gücünün zorlandığı yerde Hayri sözünü şu malum cümlesiyle tamamlar:

"Kim bilir neler var Ağabey!"

Esvap diye Hayri'nin vücuduna sarılan kargaşık burgaşık bezleri çözen yazar ona temiz giysiler giydirir. Ruhu çağıldayarak akan küçük bir ırmağa benzeyen Hayri'nin bedeni toprağı çağrıştırır:

"Hayri'nin her tarafı toprak kokuyor. Sanki Cenabı Hakk'ın elinden çıkmış bir toprak insan, bir küçük Adem." (Çocuklar, s.14)

Gönlünü bir arşive benzeten yazar bu uzak hatıraları özlemle, yüreğini inceden sızlatan bir acıyla anar:

"Benim küçük Şatobriyanım! Kim bilir senin güzel ve parlak gözlerin, derelerin başında, ormanların ötesinde, kayaların altında neler görür, neler arar, ben bunları dinlemekten bugün mahrumum." (Çocuklar, s.14)

Küçük Emine ile Küçük Havva: Üç dört yaşlarındaki Romanya göçmeni bu iki kız kardeşi yazar kendisi nasıl tanıyıp ayırt ediyorsa bize de öyle tanıtır:

"Kelebek kanadını andıran nakışlı gözleri, safran boyalı saçları ve çilli yüzleriyle birbirlerine o kadar benzerlerdi ki, hangisinin Küçük Emine, hangisinin Küçük Havva olduğunu, içine entarilerinin etekleri sokulmuş donlarının renginden tanırdım:mavi donlu Havva, beyaz donlu Emine'dir." (Çocuklar, s.15)

Akşama kadar birbirlerinden ayrılmadan sessizce dolaşıp oynayan bu kızlar; doğan her günü, karşılaştıkları her şeyi ve gittikleri her yeri hayret ve sevinçle, coşkuyla anlamaya çalışırlar, yaşayarak adım adım hayatı öğrenen bu küçükler aslında alışageldiğimiz için bizim için sıradanlaşan onca varlığın aslında birer mucize olduğunu bize hissettirirler.

Hatice: Yine Çatalca'da iken kahraman-anlatıcının evinin kapısını açık unuttuğu bir gün, içeri giren kedileri kovmak için eve giren Hatice ortalığın pis ve dağınık olduğunu görünce sağı solu toplar, temizler. Akşam eve geldiğinde gördüğü manzara karşısında donakalan yazar; içindeki garip bir beklentinin tesiri ile evin her tarafını arar:

"Evin her tarafını aradım. Hırsız aramadım. Bir gelin mi aradım? Bilmem." (Çocuklar, s.22)

Hatice bilmeden onun derinlerinde yatan bir özlemi açığa çıkarmıştır. Bu özlem bir ürperiş halinde yürekte kalmış, söz olup akmamıştır.

Askerlik dönemindeki hatıralardan sonra yazar çocukluğundan bahseder. Bu bölüme adını verdiği Deli Salih'i değil aslında kendini anlatır yazar. **Deli Salih**'i balıkçı babası yazarın ailesine bırakmıştır, bir daha da arayıp sormaz.

Yazar onunla ilişkisini şu cümlelerle anlatır:

"O, evin kayıkçısı ve bahçıvanı ve ben evin oğlu değildim. O kaptan ben tayfa, o bahçıvan ben yamağı, o bir usta, ben çıraktım." (Çocuklar, s.24)

Onun askere gidişini yazar derin bir teessür ile anlatır:

"Benim için Cihan Harbi, onun askere gittiği gün başlamıştı. Salih Ağabey'le beraber, bahçemizin çiçekleri ve evimizin önündeki deniz de askere gidiyor sanmıştım." (Çocuklar, s.24)

Zeki, hassas, uyanık, hayal gücü zengin bir çocuk olan kahraman-anlatıcı bir sevgi yumağının içinde büyür:

"Anam beni severken öpmez, koklardı. Babam beni severken gözlerimin içine bakardı. Kim bilir niçin güler ve gözelerimi yumardım. O zaman başımı göğsüne alırdı. Babamın kalbini dinlemek çocukluğumda sevdiğim şeylerden idi:onu, büyük posta vapurlarının çarklarına benzetirdim. Salih Ağabey beni severken ya saçımı çekerdi ya kolumu incitirdi. Canımı yakardı." (Çocuklar, s.25)

Kahraman-anlatıcının arkadaşı İstavro ve İstavro'nun ablası aynı zamanda Salih Ağabey'in sevdiği "billûrdan bir gül gibi" Afro, diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: 1938 yılında basılmış olan eser, 1935 yılı yaz aylarına dair hatıralardan bahseder. Hikâyenin son kısmında yazar çocukluğunun ilk evrelerine gider:

"Kendi kendime bir şeyler öğrendiğim, korka korka da onları söylemeğe başladığım çağlardı." (Çocuklar, s.25)

"Mazi", hatıra değerinde olan bu ilk bölümün hakim zaman dilimidir. Yazar maziyi acı ve hazzın karıştığı bir hasretle anar. O tatlı günlerin hatırası dimağında taptaze ve ruhuna yakın iken; o günlere bir daha erişemeyecek olmanın acısı bu hazzın hemen yanı başındadır.

Askerlik vesilesi ile Çatalca'da olduğunu belirten yazar;bu kasabanın Alipaşa Camisi üzerinde durur. Bildiğimiz camilerden daha farklı, daha harabe olan bu caminin ruhu ve görüntüsü kasaba insanın ruhu ile özdeşleşmiştir:

"Kubbesi çatlak, bahçesinin duvarı yıkık, çeşmesinin suyu tükenmiş, mezarlığını adam boyu baldıranlar, yılan yastıkları kaplamıştı.

...Binanın içi dışından haraptı. Bütün yazı ve nakışları dökülmüş, onların yerine kubbenin üstündeki bir aylandoz ağacının kubbenin çatlağından içeriye giren kökleri, garip vahşi nakışlar ve esrarengiz bir sihir ve büyü yazısı halinde yayılmıştı." (Çocuklar, s.7)

Trakya kasabalarını İstanbul'a bağlayan "yollar", üzerinde durulan mekânlardan biridir:

"Yokuşlar daima dar ve kasvetlidir. Tepeye çıkınca ufuk birdenbire genişler: Biraz evvel önümüzde bir yol, iki tarla, bir iki ağaç varken, birdenbire iplik iplik yollar, sarı, kara yeşil, dallı ve çiçekli tarlalar, köyler serpilir." (Çocuklar, s.19)

Tabiat tasvirlerini üzerinde ince bir zevkle resmedercesine önümüze seren yazar, ilginç teşbihler de yapar:

"İki yanımızda bostanlar, toprak üzerine işlenmiş dal ve yaprak nakışlarıyla şal topları gibi açılıp seriliyordu. Süt mısırlar sanki cennetin havuzlarından savrulan yeşil fıskiyeler idi.

...Bu dekorun ortasında yağlı, sıcak otobüs, ceylan vücutlu güzellerle eğlenen çirkin bir imparator kadar mütecavizdi." (Çocuklar, s.19)

2-Tazı

Konu: Evinden kaçarcasına ayrılan Ali isimli çocuğun trajik hayatından bir kesit anlatılmaktadır.

Vak'a: Ali, okula hiç gitmemiş okumayı gazetelerden öğrenmiş zeki, girişken, neşeli bir çocuktur. Futbola düşkün, sinemanın da gedikli müşterilerindendir. Bir önceki üvey babasından ayrılan annesi eve yeni bir baba daha getirir. On dört yaşında gençliğe yeni adım atan Ali için bu çok ağır bir darbe olur. Yeni üvey baba;kendisinden birkaç yaş büyük bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlıdır. Gazete satarak hayatını kazanan Ali evden ayrılmaya karar verir. O zaten hayatın zor şartlarına adapte olmuş; sokakların dilini, kahve ortamlarını bilen bir çocuktur. Bir önceki üvey babası bir kahvehane çalıştırmaktadır. Ali gündüz gazete satar, kahvehanede üvey babasına yardım eder ve

akşamları orda kalır. Üvey babası Ali'ye annesi ile bağlarını koparmamasını öğütler, Ali çok nadir de olsa çamaşırlarını değiştirme bahanesiyle eve uğramaktadır.

Aradan bir yıl geçer, bu sürede Ali üvey babasının yanında ayrılmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde hayatı orda burda, yatarak, karın tokluğuna çalışarak geçer. Ali sonunda ne olacağını bilmemektedir; fakat gazete satmak mecburiyetinde olduğunu farkındadır.

Yine işe çıktığı bir gün dün geceki cinayeti anlatan gazeteler Ali'nin sonu olur. Kıskançlık nedeniyle işlenen cinayetin zanlısı annesidir. Kendisinden on beş yaş küçük alan sevgilisini başka kadınlarla birlikte olduğu gerekçesiyle öldürmüş, suçunu itiraf ederek tevkif edilmiştir.

Hikâyenin sonunda Ali'nin akıbetini öğrenemeyiz. Tek bildiğimiz onun artık gazete satmadığıdır.

Kişiler: Anlatılan vak'adan ziyade "durum"un ön plana çıktığı hikâyede arkadaşlarının "Tazı" adıyla çağırdığı Ali'nin duyguları, düşünceleri ön plandadır.

Ali: On dört yaşında, esmer, dilbaz, neşeli, girişken, hareketli, hassas, duygulu bir çocuktur. Gazete satarak geçimini sağlayan Ali, sokaklarda hayatın iyisini kötüsünü öğrenir.

"Bağırmadan çınlayan bir sesi vardı; koşmaz, uçardı. Mektebe gitmemişti. Okuyup yazmayı her gün sattığı gazetelerden öğrenmişti. Fakat başında bir orta mektep kasketi vardı. Onu, düşündüğü zaman ensesine atmak, çalım satacağı sıralarda kaşlarına iğmek için taşırdı. Cebinde de, günde altmış gazete satan bir çocuğun hakkı olarak bir ağız mızıkası, bir çakı, bir kalem ve kırk elli kuruş para bulunurdu." (Çocuklar, s.....)

Futbola meraklı olan Ali, sinemanın da gedikli müşterilerindendir. Zaten "Tazı" adını da ballandıra ballandıra arkadaşlarına anlattığı macera filmlerinden birinin kahramanından almıştır. Ali koşmasını, atlamasını, yüzmesini bu filmlerin kahramanlarından öğrenmiştir.

Ali, aslında sahipsiz, sokağa bırakılmış çocukları temsil eder. Yazar onu anlatırken toplumu çökerten, insan ilişkilerini zayıflatan sosyal yaralara işaret eder. Toplumun çekirdeği ailedir. Ailenin çözülmeye başladığı yerde toplum da bunun acı sonuçlarına katlanacaktır. Ali yaşama sevinciyle dopdolu, mücadeleci bir ruha sahip, azimli bir çocuktur. Huzurlu bir aile ortamından yoksun olması, annesinin bazı kararları alırken kendisini ihmal etmesi onu sokağa itmiştir. Hayatın yükünü, sorumluluğunu çocuk omuzlarında hisseden Ali'nin yüreği gazete satmak değil gazeteden uçurtma

yapıp uçurmak ister. Ali arzu doludur, şevk doludur. Bütün hissiyatına ve kırılmışlığına rağmen mantığını kullanarak annesini anlamaya, doğru hareket etmeye çalışır. Geleceği şimdilik meçhuldür fakat bir gerçek vardır ki çalışmak, gazete satmak zorundadır. O karşısına çıkan engelleri aşmayı bilir fakat acıması olmayan bir hüküm onu yüreğinden esir alır, deyim yerindeyse içten fetheder. Annesinin çocuğu yaşlarında bir delikanlı ile evlenmesiyle sarsılan Ali, kendisini çıkmazlara, zorluklara hazırlamışken hiç ummadığı bir netice ile yıkılır. Annesi, dostunu öldürmüş ve tevkif edilmiştir. Yazar bize Ali'nin akıbetini bildirmez. Okuyucu şunu anlar ve öğrenir ki tek başına da olsa mücadeleden yılmayan bir insan, bir sokak çocuğu manevî kuvveti de alındıktan sonra elinden, artık toplumda hayat suyu çekilmiş, kangren olmuş bir uzun misali ya vücudun bütününü zehirleyecek ya da vücuttan koparılıp atılacaktır. Toplum içinde suça meyilli veya hepten dışlanarak sokaklara itilen çocukların sonu da bundan başka bir şey değildir.

Hikâyede diğer şahıslar Ali'nin hislerini ve davranışlarını anlamamıza yardımcı olan figüranlardır. **Ali'nin annesi**; oğlu günlerce eve gelmese nerde olduğunu merak etmeyecek kadar umursamaz, çocuğu için kaygılanma hassasiyetinden uzak bir kadındır. Dost hayatı yaşadığı erkekleri eve alıp oğlunun onları baba olarak kabullenmesini bekleyen bu hafif kadın ve onun gibilerin hayatının genel çizgisini gösteren yazar; iyi koca arayışları içinde geçen yılların sonunda, aynı noktaya vardıklarını söyler:

"Fakat Ali'nin anası gibi kadınlar, yaşlandıkça körpe erkek ararlar." (Çocuklar, s.39)

Ali'nin önceki üvey babası: Annesi bir delikanlı ile evlenince-denize düşen yılana sarılır misali-eve gitmek istemediği günlerde kahvehanesinde yattığı adamdır. Bu adam Ali'yi himaye ettiği günlerde onu bir zaman dost hayatı yaşadığı kadının oğlu değil, kendi çocukluğu olarak görür. Ona yardım etmek ister; hiç kimsenin bir annenin yerini tutamayacağını, ne olursa olsun onunla bağlarını koparmaması gerektiğini Ali'ye öğütler. Minnet ve şükranla ona bağlanan Ali, yaşlı annesinin genç bir erkekle evlendiği, bu yüzden evden ayrılıp kahvehanede kaldığı dedikodularının müşterilerin ağzında dolaştığını görünce bu bağları bıçak gibi keser:

"Deniz gibi olan eski üvey babası, bir an içinde yollardaki çamurlu yağmur birikintileri kadar küçültmüştü." (Çocuklar, s.46)

Ali'in annesiyle evlenen delikanlı ise: "Bu, bıyıkları yeni terlemiş güzel bir delikanlıydı. Yapısı ince uzun, dal gibiydi." (Çocuklar, s.32)

Bir fabrikada usta olarak çalışan bu delikanlı Ali'yi duygularının etkisi altında kalmadan değerlendirebilseydi bu yetenekli, çalışkan, iyi çocuğu yardımcısı gibi görebilirdi. Fakat delikanlı beraber olduğu kadını, annesini Ail'den kıskanır:

"Delikanlının gözleri önüne korkunç bir manzara geldi. Ali'nin anası iki memesini çıkarmıştı. Birinden Ali, birinden kendisi emiyordu. Bu çocuğun yanında pek gülünç olduğunu hissetmişti. Bu güzel esmer çocuk yaşlı annesi ile kendisinin arasında kara çalıydı." (Çocuklar, s.43)

Ali'nin arkadaşları ve üvey babasının kahvehanesindeki müşteriler genel olarak adı geçen diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: Hikâyede belli bir yıl ya da dönemden bahsedilmez. Olaylar yaklaşık iki yıl içinde vukû bulur. Ali'nin evden ayrılıp kahvehanede yatıp kalkmaya başladığı süreçten yazar bir yıl sonrasına atlar ve geçen günler hakkında kısa bilgi verir. Ali'nin futbola düşkün olması, büyük kulüplerin bütün oyuncularını tanıması ve sinemanın gedikli müşterilerinden olması zaman diliminin günümüze yakın olduğunu düşündürür.

Olayların geçtiği yer İstanbul'dur. Sirkeci, Şehzade, Galata, Ramis sırtları isim olarak verilen mevkilerdir. Ev, sokak, kahvehane ve deniz, üzerinde durmamız gereken mekânlardır.

Ev, yuvadır. Huzurun, sevginin, şefkatin ocağı olan ev Ali için gözyaşlarını dahi rahatça akıtamadığı bir yaban yerdir artık:

"Tavandaki budak deliklerinin sanki gözbebekleri vardır. Yorganı gene çekti ve ağladı." (Çocuklar, s.33)

Daralan yüreğini daha da bunaltan bu ev ortamının dışında sokaklar alabildiğine ferahlık, alabildiğine hürlük, hür olmanın yanında bir başınalık ve yalnızlıktır. Ali'nin kaderi sokakların kaderiyle birdir:

"Ali, kendisi ile beraber sanki sokağın bütün soğuğunu getirmişti. Anası ile o delikanlı mangala sokuldular." (Çocuklar, s.33)

Sokakta tutunmaya dal, barınmaya yer arayan Ali üvey babasının kahvehanesini düşünür. Yabancıların kırk yıllık ahbap olduğu bu kalabalık ve dumanlı ortamda kısa bir süre kalır. Oradan ayrıldıktan sonra kaldığı yerler bir sokak çocuğunun adressiz, kayıtsız garipliğini gösterir:

"Öbür geceler Ali nerede kalıyordu? Bu mesele dolaşmış bir yumak bile değildir. Bir yığın kopuk ipliktir ki, düğümlenip eklenemez, düzelip sarılamaz." (Çocuklar, s.46)

Hikâyede, mekânın ruhu bir şahsın ruhu kadar belirgindir. Yaşama sevincinin eşliğinde göz kamaştıran İstanbul, aslında coşan yüreklerin eseridir:

"Güneş hafifti, gümüşten bir balondu. Sefil, çürümüş evler bile yaldızlı, nakışlıydı. Bu yaz uykusundan İstanbul ne kadar taze güzel uyanıyordu. (Çocuklar, s.47)

Fakat gazeteler bir yaz gecesinin esenliğinden, mutlu sabahlardan değil; dün geceki cinayetten bahsetmektedir. İstanbul'un yüzündeki taze gülümseme yerini derin bir hayrete bırakır:

"Koltuğundaki gazeteler sanki birdenbire ağırlaşmıştı. Sanki hepsinin arasında kanlı, paslı bir kama vardı. Onlar akşamki cinayeti yazıyordu. Halbuki akşam, İstanbullular, çırılçıplak soyunup beyaz bir gülün ışığı altında uyumamışlar mıydı?" (Çocuklar, s.48)

Eserde güven veren, ruhu okşayan tek varlık "deniz"dir:

"Deniz billûr gibiydi. İçinde, ışıklar, balık gibi oynuyordu." (Çocuklar, s.45)

Estetik bir peyzajın ötesinde deniz bir çocuk yüreğinin sezip de anlatamadıklarını yüklediği "koca şey"dir:

"Eski üvey babası, Ali'nin gözlerini öptüğü gün, Ali'nin ona sığındığı gün, Ali'ye tavşan kanı bir çay verdiği gün, deniz gibi adamdı.

...

Deniz gibi olan eski üvey babası, bir an içinde yollardaki çamurlu yağmur birikintileri kadar küçülmüştü." (Çocuklar, s.45,46)

Aslında bir sokak ile evin öyküsünü anlatan bu eser sokaklara yüksek bir çatı çeken şu anlamlı cümle ile son bulur. Ev ile sokak sarmaş dolaştır fakat Ali'yi kendi bağrında yitirerek:

"Sokakların sonsuz tavanında Ali'nin bağırmadan çınlayan sesi bir daha işitilmedi." (Çocuklar, s.50)

3-Çocuk Hırsızı

Konu: "Hayatı dolduran vakalar, tesadüflerin eseridir" diyen yazar bu garip tesadüflerle, kendi kontrolünde olmaksızın hayatının akışı değişen Ahmet isimli çocuğun hayatını anlatmaktadır.

Yazar, Ahmet'in amcası sandığı Sakallı Reşid'in de hayatını anlattığı bölümde Milli Mücadele yılları ve öncesinde yurt içindeki karmaşayı da ele alır.

Vak'a: Hikâye Konya Darüleytamında (Öksüzyurdu) öğrenciliği sona eren Ahmet'in Bursa'ya zengin amcasının yanına gitmek üzere bindiği trende başlar. Duvarlarına kazınan yazı ve resimlere varıncaya kadar ayrıntılı bir şekilde yurdu tanıtan yazar, burada barınan az görgülü çocuk kalabalığının karşısında kendini öğretmenlikten onları da öğrencilikten uzak gören Türkçe öğretmeni Hilmi Bey'den bahseder. Hilmi Bey, Ahmet'in bir deha olduğunu keşfeden öğretmendir. Onun kimliğini araştırınca Ahmet'in zengin bir iş adamı olan Sakallı Reşit'in yeğeni olduğunu öğrenir. Bu durumu hayretle karşılayan Hilmi Bey, Reşit Bey'e mektup yazarak Ahmet'in ziyan edilmeyecek bir kıymet olduğunu, yanlarına alarak bu çocuğu iyi bir eğitim ile yetiştirmek gerektiğini belirtir. Reşit Bey bu mektubu pek kaale almaz ve para göndermekle yetinir.

Türkçe öğretmeni Hilmi Bey'in sayesinde iyi bir talebe olarak yetişen Ahmet okulu bitirir. Hilmi Bey'in vesilesiyle de zengin amcasının yanına Bursa'ya gönderilir.

Amcası sandığı Reşit Bey'in yanında geçen üç yıl içinde Ahmet, ona ve evin diğer fertlerine yeni bir arkadaş olur, eve taze bir soluk getirir.

Bu arada yazar Sakallı Reşit Bey'in hakkında bilgi verir. Reşit Bey delikanlılığa adım attığı yıllarda eğitim için Avrupa'ya gider. Kıymetli hocalardan ders alan Reşit Bey "hürriyet merkezi" Paris'te "Genç Türkler"e katılır. Bu duruma çok üzülen babası onu Paris'ten uzaklaştırmak için ona bir hariciye memurluğu temin eder. Annesinin ve babasının ölümünün ardından baba ocağı dağılan Reşit Bey İstanbul'a döner. Devleti Osmaniye'nin genç konsülleri arasında Avrupa'ya gider, birkaç yıl sonra Şûrayı Devlet'in en genç azası olur. Memleket haberlerini yabancı gazetelerden öğrenen bir adam olarak ittihatçılar tarafından muhalif tanınır ve bir süre Fransa'da yaşar. I.Dünya Savaşı yıllarında da İsviçre'dedir. Arada geçirdiği sıkıntılı yıllar onda müphem bir memleket sevgisi doğurur ve memlekete geri döner. Reşit Bey Anadolu'yu hiç bilmemektedir. Uzun yıllar ihmal ettiği memlekette onu korkunç bir yalnızlık beklemektedir. Reşit Bey Aydın'a ihtiyar amcasının yanına gider. İstanbul'un, İzmir'in işgali, Aydın bozgunu ona hakiki vatanseverliğin ne olduğunu öğretir: Avrupa'ya kaçarak yapılan vatanperverlik ile yardım içinde girişilen mücadelenin arasında dağlar kadar fark vardır. O da bu mücadeleye katılır.

İşte Anadolu'ya doğru yaptığı böyle bir yolculukta, çobanlar yolda buldukları bir çocuğu sahip çıkması için kendisine verirler. Ailesini bulma ümidiyle yanına aldığı bu çocuk Ahmet'tir. Ne yapacağını şaşıran Reşit Bey eski tanıdıklarından Afyon

mutasarrıfının tavsiyesi ile onu şehit çocuklarının verildiği Konya Darüleytamına kaydettirir. Kayıtlara Sakallı Reşit Bey, Ahmet'in amcası olarak geçer.

Okul bittikten sonra Reşit Bey'in yanına gönderilen Ahmet adı bile hatırlanmayan "şu bizim Konyadaki çocuk" diye bahsi geçen Ahmet, artık Reşit Bey için vazgeçilmez bir arkadaş, yıllardır öğrendiklerini üzerine işlediği bir eser olmuştur. Bir yandan onun gerçek babasını bulmak gerektiğini düşünürken diğer taraftan da ondan ayrılmak, kopmak istemez.

Aslında Ahmet'in de gerçek babasının ölmediğini öğrenmeye hakkı olduğunu düşünen yine de bu hakikatin ortaya çıkmasını erteleyen Reşit Bey, gerçekle çok acı bir şekilde yüzleşmek zorunda kalır. Ahmet'in babası yıllar sonra karşısına çıkmıştır. Reşit Bey onu gerçek babasına vermek gerektiğini düşünürken duyguları hakim olur. Üzerinde muharririn yazısı, imzası olan bir kağıt ne kadar kağıt fabrikasına aitse Ahmet de o kadar gerçek babasına aittir, hakikatte o benim eserimdir, diyerek Ahmet'i kaçırırcasına Avrupa'ya götürür. Ahmet'in durumdan haberi olmayan gerçek babasına da yüklü bir para bırakır. Yıllardır oğlunun acısıyla yanan baba için, evladı, dokunacak kadar yaklaşmışken bir anda fersah fersah uzaklaşır.

Kişiler: Eserin çocuk kahramanı **Ahmet**'i babası Kurtuluş Savaşı'nın çok yoğun yaşandığı günlerde kaybeder. Çocuğu, yolda bulunan çobanlar muhtara, muhtar da Sakallı Reşit Bey'e teslim eder. Reşit Bey de Ahmet'i, ben amcasıyım, bu çocuk şehit evladıdır diyerek Konya Darüleytamı'na kaydettirir. İyi bir talebe, iyi bir insan olarak yetişen Ahmet okulu bitirince amcası zannettiği Reşit Bey'in yanına yerleşir. Hakikati hiçbir zaman öğrenemez. Ahmet son derece terbiyeli, zeki, sanata yatkın, duyarlı bir çocuktur. Hayatına yön veren etkenler daima onun dışında gelişir.

Sakallı Reşit Bey: Tahsilini Avrupa'da görmüş, bir zaman politika ile uğraşmış daha sonra iş hayatına atılmış zengin bir adamdır. Reşit Bey için yanında katip olarak çalıştığı İstokhalm Sefiri'nin verdiği hüküm şöyledir:

"Görgüleri ne kadar çoğalsa, tetebbuları ne kadar derinleşse, Reşid'in billûrlaşmış bir siyasi inanı, billûrlaşmış bir sanat fikri, bir aile ve cemiyet fikri olamayacaktı.

Reşid bir kelebek adamdı. Kendisini harikulâde güzel nakışlarla süsleyecekti. Fakat bal yapamayacaktı. Nakışları ve ayaları ile göze hoş gelecekti. Belki hiç kimse onu hırpalamak istemeyecekti." (Çocuklar, s.68)

Hayatın hep üst kademelerinde bulunmuş geniş bir kültüre ve sanat anlayışına sahip olmuş Reşid Bey'in üzerine titrediği, tüm bildiklerini, görgülerini bir nakış misali

işlemek istediği eseri, Ahmet olacaktır. Ahmet ona yalnızca bir yeğen, bir ses olmaz; sahip olduğu birikimi bir yerde odaklamasına yardımcı olan, ona yeni ufuklar kazandıran bir gençtir o. Reşit Bey onu, gerçek babasından çok kendisine ait görür.

Ahmet'in yıllarca onu arayan acılı babası, Reşit Bey'in ailesi, Ahmet'in Türkçe öğretmeni Hilmi Bey ve yurt arkadaşları, Ahmet'in babasına iftira atarak hapiste yatmasına sebep olan hademeler ve Reşit Bey'in üst tabakadan arkadaşları, hocaları ve konağının uşağı Satılmış...şahıs kadrosunun diğer fertleridir.

Zaman ve Mekân: Osmanlı Devleti'nin son yılları, I.Dünya Savaşı ve Milli Mücadele ve yeni devletin kurulduğu ilk yılları kapsayan hikâyede yazar, zaman zaman geriye dönüşler yaparak şahısların geçmişi ve olayların öncesi hakkında bilgi verir.

Öksüzyurdu'nun bulunduğu Konya ile Afyon, Ankara, İzmir, Bursa, Anadolu'nun çeşitli yerleri, Aydın, Paris, İsviçre adı geçen mekânlardır.

Hikâyelerde Bakış Açısı: Kitabın ilk bölümünde hatıra niteliğinde kaleme alınmış hikayeler 1.tekil kişili anlatımla sunulmuştur. Geçmişe özlem duygusunun hakim olduğu bu bölüm, tek tek ele alınan çocukların dünyasından okuyucuya mesajlar taşır.

Yazarın bakış açısıyla "çocuklar" neyi ifade eder: "Bir harabenin içinde bu çocuklar gönlümü dolduran kaynaktı. Bugün bir büyük şehrin kalabalığı ortasında içim boş ve kurudur." (Çocuklar, s.8)

Hayri varlığını kimsenin umursamadığı bir ortamda büyüyen, birilerinin kendini fark ettiğini sezince yıllardır biriktirdiklerini arkadaş bildiğine aktaran çocuktur:

"Hayri bütün duygularını denize atılan taşlar gibi içine atardı." (Çocuklar, s.12)

Küçük Emine ile Küçük Havva her yeni günün bir başka mucize olduğunu hisseden çocuklardır:

"Her gün çiğnedikleri gelinciklerle papatyaları, isimsiz ot çiçeklerini hayretle ve sevinçle karşılarlar. Her gün dolaştıkları sokaklar, her gün yeni bir dekordur, müteredditt, ürkek ürkek yürürler." (Çocuklar, s.14)

Onlar yazarın muhayyilesinde birer küçük tanrıdır:

"Evvela mitolojik bir çocuk, bir küçük kır tanrısı sandığım Recai'yi aylarca sonra anlayabildim." (Çocuklar, s.9)

Tazı ve Çocuk Hırsızı adlı diğer hikayelerde 3.kişili anlatımı kullanan yazar, şahısların ruh tahlillerine ve birbirleriyle olan ilişkilerine de yer verir.

Tazı; bir sokak çocuğunun hikâyesidir. Ummadıkları yerlerden darbeler alan bu çocuklar yine ummadıkları bir yerde iyilikle karşılaşabilirler. Rüzgarın hangi yönden eseceği belli değildir:

"Ertesi gün balığa çıkarlarken, ona da 'yürü bakalım!' demişlerdi. Balıkçılar onu, ağlar sandalın içine boşaltılırken balıkların arasından, denizden çıkmış gibi karşılamışlardı." (Çocuklar, s.39)

Çocuk Hırsızı adlı hikâyenin çocuk kahramanı Ahmet ise hayatına garip tesadüflerin yön verdiği bir çocuktur. Kim bilir belki de tesadüfün sıradanlığı içinde görünen birçok vak'a, hikmeti çok sonra anlaşılacak bir tevâfuktur:

"Model Ahmed, sanatkârın kendisini sanki bir taş parçasından yaratmış gibi gülümsemişti. Derisi yanık yaylâ beyazı olan efeb portresi, tefekkürün tarihçesiydi."

....

"...daha sonra zedelenmiş yalnız adama yurt ve ocak kokusu getirmişti" (Çocuklar, s.83)

Deniz eserde üzerinde çokça durulan bir temadır. Eser üzerinden sanatçıya ulaşmak, onu anlamak istediğimizde karşımıza çıkan ilk kavramdır deniz:

"Denize gün ışığı vurmadan girerdik. Yatağından çıkmış ılık vücudum, suya dalınca bir kere ürperirdi. Deniz cam gibi kırılır, ama vücudumuza batmazdı." (Çocuklar, s.25)

"Deniz billûr gibiydi. İçinde, ışıklar, balık gibi oynuyordu." (Çocuklar, s.45)

Çocukluğunda başını babasının göğsüne koyup büyük posta vapurlarının çarkı gibi gümbürdeyen kalbini dinleyen yazar, yaslandığı baba göğsünü "deniz" sanır. İyi yürekli insanlar "deniz gibi adam"dır.

Hayata dair kendi tespitlerini esere serpiştiren yazar, bazı ifadelerinde, özlü sözlerin mana ve ahengini yakalar:

"Bir ömrü, bilgiler değil, bilgilerin terkibini yapan inan doldurur." (Çocuklar,s.65)

Zaman tespitinde bir çocuğun mantığıyla işaret ettiği metot, zamanın izafiliği konusunda çarpıcı bir örnektir:

"Ali için takvim lüzumsuz bir şeydi. Kış, sokaklarda yalınayak gezemediği zaman başlardı. Mintanı sırtına ağır gelince, denize girerdi. Yaz olurdu. Hatıraları, aylara ve günlere göre değil, kendisi tarafından verilen ehemmiyete göre sıralanırdı. Anasını en son ne zaman görmüştü? Kırmızı Vagona gittiği gün. Kırmızı Vagona ne zaman

gitmişti? Fikret Ağabey'e gazete sattığından evvel. Fikret'e ne zaman gazete satmıştı? Çok olmuştu. O halde anasına bu günlerde uğrayabilirdi." (Çocuklar, s.31)

Estetik bir ifadenin hakim olduğu eserde mesaj mümkün mertebe giydirilip, gizlenmiştir. Yazar hikâyelerini sonuç bölümüne hazırlarken, merak ve duygu yoğunluğunu sağlayarak eseri beklenmedik bir sonla bitirmiştir.

Hatıra-hikâye tarzında kaleme alınmış bu eser yazarın diğer yapıtlarından oldukça farklı, daha edebi bir anlatıma sahiptir. İçli, sade, derin bir duyuş dilin ifade gücünü artırmıştır. Biz bu eserde okuyucusuna bir şeyler öğretmek için hikâyemsi bir üslûp kullanan yazarı değil, öğretmek kaygısını da yabana atmaksızın daha estetik bir bütünlük ile karşımıza çıkan yazarı görürüz.

"Edebi" olmasından kastımız süslü cümlelerin kullanılmış olması değildir. Aksine cümleler oldukça sade, fakat anlamca derindir. "Mecaz" san'atının kavramları canlandıran büyüsü ifadeyi zenginleştirmiştir:

"Meyvalar yabanileşmiş, dallar örüşmüş. Kelebek kadar hafif Haticeyi, yıkık duvarın üstünde neden sonra görebildim.

...Sonra bana evinin bahçesini gezdirdi. Kavrulmuş asmadan üzüm, kurtlu ağaçlardan armut buldu." (Çocuklar, s.22)

Edebi duyuş cümlelere görsel bir çerçeve de kazandırır:

"Hayri bütün duygularını denize atılan taşlar gibi içine atardı." (Çocuklar, s.12)

Teşbih, kendisi nasıl hissetmiş ve görmüş ise aynısını okuyucuya verme duygusu ile yazarın sık sık başvurduğu bir sanattır:

"Çelik gibi sert, su kadar kıvrak ve taş kadar tok olmayan çocuk şoför muavini olamaz." (Çocuklar, s.19)

"Bu sabah serinliğinde her şey temizdi... Bu dekorun ortasında yağlı, sıcak otobüs, ceylân vücutlu güzellerle eğlenen çirkin bir imparator kadar mütecavizdi." (Çocuklar, s.19)

"Uyku bir süzgeçtir. İnsan uykudan geçince durulur. Zehirler yine kalır." (Çocuklar, s.33,34)

"Yalnız, dilinde ve damağında çocukluğundan kalma bir tat vardı. Bu, ham bir meyvanın buruk lezzeti gibiydi." (Çocuklar, s.40)

"Muharririn el yazılarını taşıyan kağıt ne kadar bir kağıt fabrikasının malı ise, Ahmed de o kadar öz babasının malı idi." (Çocuklar, s.94)

Teşbih zaman zaman teşhis sanatı ile birlikte tebarüz eder:

"Pencerenin işlemeli perdeleri arasından çiçek çiçek süzülen güneş, rıhtım taşları gibi yosun kokan saçlarımı okşayarak, beni, gözlerimin içinde sarı, mor ve menekşe renkli ışıklarla karagöz oynatarak uyandırırdı." (Çocuklar, s.22)

Eserde mekân tasvirleri kadar durum tasvirleri de dikkat çekicidir:

"Karım çok güzeldi Beyefendi. Gece kalkar, uykusunu bile seyreder, hazzımdan ağlardım. Entarisinin yakasından göğsünü koklar, kendimi gül bahçesinde sanırdım. Saçlarını gelin telleriyle süslerdim. Elinden su içerken canıma can katılırdı." (Çocuklar, s.88)

Folklorik malzemenin Koçu'nun eserlerinde yeri başkadır. Sıradan bir el kitabından en güçlü eserine kadar hepsinde zamanın süzgecinden geçip halkın hafızasında saklı duran motifler: atasözleri, türküler, deyimler, masal unsurları... yer alır:

'Kanlım olsun, kardeşim olsun.' (Çocuklar, s.37)

"İstanbul külhanileri bu çaya 'tavşan kanı' derler." (Çocuklar, s.37)

"Ilgar ile gidiyorlardı. Üç konağı bir ediyorlardı." (Çocuklar, s.70)

"Bu bir yıl masal gibi anlatılabilir. Bir varmış bir yokmuş, güzel bir fesleğenci kızı varmış ve bir güzel bey oğlu varmış. Bey oğlu fesleğenci kızına sormuş:

-Fesleğenci kızı, fesleğenci kızı, ekersin, bakarsın, fesleğenin yaprağı kaçtır?

Güzel kız demiş ki:

-Bey oğlu, bey oğlu, okursun yazarsın gökte yıldız kaçtır? (Çocuklar, s.45)

Bu eserinde çocukların dünyasına dalan yazar; onları kendi olgun yaşının bilgisiyle değil, çocukların sezgi gücüne dayanarak anlatmaya çalışır.

2.4.c. Altın Destan[210]

Koçu'nun bu eseri yaşanmış yirmi kısa hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikâyelerde tarihin farklı devirlerinde kahramanlıklar göstermiş şahısların etrafında cereyan eden olaylar anlatılmaktadır. Eser içersinde bulunan Ulubatlı Hasan, Deli Mehmet ile Deli Hüsrev, Estonibelgradın Dokuz Fedaisi, Demirbaş Hasan, Kanije'nin Esir Mehmetçiği, Topçu Kara Mehmet, Plevne'nin Ahmet Çavuşu, Niğdeli Ethem Onbaşı, Koçhisarlı Kadiroğlu Sadık, Ödemişli Haznedaroğlu Karabıyık Mustafa adlı hikâyeler

---

[210] Reşad Ekrem Koçu, Atın Destan, Tan Matbaası, İst., 1947.

"İlk Kurşun"; Budin Kalesinin Çocuğu, Dilsiz Mehmetçikler de "Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi" adlı çocuk hikâyeleri serisi içersinde-bazılarının ismi değiştirilerek-anlatılmış aynı hikâyelerdir.

Altın Destan'da yer alan diğer kısa hikâyeler; Tozkoparan İskender, Urfalı Fahrettin Çavuş, Çallı Hüseyin Çavuş, Yozgatlı Durmuşoğlu Veli, Sakarya Yolunun Mehmetçiği, Kavakdere Köylü Fatma, Ahmet Kaptan ve Arkadaşları başlıkları altında verilmiştir. Ayrıca eserde Münif Fehim ve B.Rodoslu'nun konularla ilgili çizdiği resimler de bulunmaktadır.

1-Tozkoparan İskender

Konusu: İnebahtı Kalesi önünde Venedikliler'le yapılan bir deniz savaşında Tozkoparan İskender'in düşman eline geçen Türk sancağını geri alıp donanmanın dağılmasına engel olması anlatılır.

Vak'a: Devrin en önemli ok atıcılarından biri olan Tozkoparan, görevi gereği amiral gemisinde İnebahtı Kalesi önünde yapılan bir savaşa katılır. Çatışma sırasında kaptan gemisine bir Venedik gemisi çarpar. Gemiye atlayan bir Venedikli Türk sancağını yerinden söker. Bu durum sonucunda diğer Türk gemileri kaptan gemisi ele geçti diye dağılıp bozguna uğrayacaklardır. Bunu bilen Tozkoparan attığı bir okla Venedikli askeri öldürür. Denize düşen Venedikli'nin peşinden atlayarak kellesini kesip, sancakla birlikte Kaptan Davut Paşa'ya teslim eder.

Kişiler: Başkahraman **Tozkoparan İskender**'dir. Ok atmadaki hüneri ve sağlam vücudu ile dikkatleri çeker ve kaptan gemisinde cenklere katılır.

Kaptan Davut Paşa ve Venedikli asker hikâyede adı geçen ama haklarında bilgi verilmeyen diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: Olay, ikinci Beyazıt döneminde İnebahtı Kalesinin önünde, denizde cereyan eder. Olayın meydana geliş süresi birkaç dakikadır.

2-Urfalı Fahreddin Çavuş

Konusu: Fahreddin Çavuş'un 1.Dünya Savaşı sırasında Galiçya Cephesi'nde gösterdiği cesaret anlatılmaktadır.

Vak'a: 1.Dünya Savaşı'nda, Galiçya Cephesi'nde savaşmakta olan Fahreddin Çavuş yoğun düşman bombardımanından bunalıp, bir gece gizlice düşman siperlerine girer. Bir düşman askerinin telefonla ana karargâha haber verdiğini görür ve hemen telefon kablosunu bulup bir kanca ile kendi karargâhına bağlar. Böylece Türk topçusu

konuşulanları ve merkez karargâhının yerini öğrenip düşman siperlerini bombalamaya başlar.

Fahrettin Çavuş bu olaydan bir müddet sonra 1916 yılında şehit olur. Gömüldüğü tepeye, Türk askerleri tarafından Fahreddin Çavuş Tepesi adı verilir.

Kişiler: Olayın başkahramanı ve adı zikredilen tek kişi **Fahreddin Çavuş**'tur. Arkadaşları arasında sevilen gözü pek ve akıllı bir askerdir. Galiçya'da bir saldırı sırasında şehit olur.

Zaman ve Mekân: Olay 1.Dünya Savaşı sırasında Galiçya Cephesi'nde geçer. Verilen tek kesin tarih Fahreddin Çavuş'un öldüğü 1916 yılıdır. Fahreddin Çavuş Tepesi, Türk ve düşman siperleri, ormanlık alan adı geçen ama ayrıntısı verilmeyen mekân isimleridir.

3-Çallı Hüseyin Çavuş

Konusu: Hüseyin Çavuş'un 1.Dünya Savaşı sırasında ön siperde mahsur kalan komutanını kurtarmak için gösterdiği kahramanlık anlatılır.

Vak'a: 1.Dünya Savaşı bütün şiddetiyle devam etmekteyken düşman yoğun saldırı sonucunda ön siperleri ele geçirir. Ön siperde bulunan ve geriye dönemeyen Cemil Asteğmen bir müddet düşmana tek başına dirense de son kurşunuyla birlikte pes eder. Bunu gören Hüseyin Çavuş yanına can yoldaşı Ali Usta'yı alarak komutanını kurtarmaya gider. Önlerine çıkan üç düşman askerini öldürdükten sonra Cemil Bey'i bulurlar. Yaralı halde olan Cemil Bey'i taşımaya başlarlar. Tam bu sırada beş düşman askeri daha karşılarına çıkar. Bu çatışmada Ali Usta bir düşman askeri tarafından öldürülür. Hüseyin Çavuş kahramanca mücadele edip birkaç düşman askerini öldürmeyi başarır. Diğerleri de kaçmak zorunda kalır. Derhal Cemil Bey'i omuzlayıp Türk siperlerine götürür ve hayatı pahasına da olsa komutanını kurtarmış olur.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Hüseyin Çavuş,** yazar tarafından okuyucuya şu şekilde tanıtılır:

"...yirmi iki yirmi üç yaşlarında, Anadolu'nun saf ve mert, asker doğmuş milyonlarca evlatlarından biri, tuvana bir erkek güzeli idi." (Altın Destan, s.27.)

Hüseyin Çavuş, büyük bir cesaret göstererek komutanının hayatını kurtaran, son derece mert ve fedakâr bir askerdir.

Ali Usta: Hüseyin Çavuş'un can yoldaşı, en çok sevdiği arkadaşıdır. Cemil Bey'i kurtarmaya gitmiş ve dönüşte şehit olmuştur.

Cemil Bey: Ön siperde görev yapan bir Türk subayıdır. Tüm arkadaşlarının geri çekilmiş veya şehit olmasına rağmen siperini terk etmeyerek savaşmaya devam eder. Yoğun saldırı sırasında yaralanır, Hüseyin Çavuş tarafından son anda kurtarılır.

Zaman ve Mekân: Olay, 1Temmuz 1917 günü meydana gelir. Olayın gerçekleşme süresi birkaç dakikadır. Mekân olarak kesin bir yer bildirilmeyip sadece 'cephe ve siper' adları geçer.

4-Yozgatlı Durmuşoğlu Veli

Konusu: Durmuşoğlu Veli'nin, 1.Dünya Savaşı sırasında değişik cephelerde gösterdiği kahramanlıklar anlatılır.

Vak'a: Veli, nüfusa büyük yazdırılmış olduğu için on yedi on sekiz yaşında askere alınır. 1.Dünya Savaşı sırasında ilk olarak Kafkas Cephesi'ne gider. Gece düşman karakollarına ve köylerine baskınlar yapan özel bir birliktedir. Bir gece aşırı soğuktan sol ayağının iki parmağı donup düşer. Hastaneden çıktıktan sonra birliği ile birlikte Çanakkale'ye gönderilir. Orada düşman siperlerine attığı bombalardan sonra adı "Bombacı Veli" olarak değişir. Yine bir gün düşmanın attığı bir bombayı geri atarken bomba elinde patlar ve ağır yaralı olarak hastaneye kaldırılır. Hastaneden çıkar çıkmaz bu seferde Sina'ya gönderilir. Ağır yaralanıp tekrar hastaneye kaldırılır. İyileşinceye kadar savaş biter ve Veli köyüne geri dönmek zorunda kalır.

Kişiler: Hikâyenin tek kahramanı **Durmuşoğlu Veli**'dir. Çocuk yaşta cepheden cepheye gönderilen ve gösterdiği kahramanlıklarla herkesin takdirini kazanan bir gençtir. Gönderildiği her cephede ağır yaralanıp hastaneye kaldırıldığı halde Veli hiçbir zaman savaşmaktan kaçmayan cesur ve vatansever biridir. Yazar tarafından bize şu şekilde tanıtılır:

"...Yanık kızıl derili, iri kemikli, iri kara gözlü güzel bir delikanlıydı..." (Altın Destan, s.28)

Zaman ve Mekân: Veli'nin çevresinde gerçekleşen olaylar, 1.Dünya Savaşı sırasında meydana gelir. Olaylar yazar tarafından özetlenerek anlatıldığı için zaman hızlandırılmıştır.

Olayların geçtiği bölgeler; Kafkas, Çanakkale ve Sina Cephesi'dir. Ayrıca Veli'nin memleketi olan Yozgat'ın da adı geçer.

5-Sakarya Yolunun Mehmetçiği

Konusu: Sakarya Cephesi'ne mermi taşıyan konvoyda bulunan sakat bir delikanlının vatanı ve milleti uğruna gösterdiği fedakârlık anlatılmıştır.

Vak'a: Milli Mücadele'nin devam ettiği günlerde Sakarya'ya mermi taşıyan konvoyda bulunan bir genç, konvoydaki diğer çocuk, ihtiyar ve kadınların aksine yürümeyip arabanın üstünde oturarak gider. Cepheden gelen bir atlı, gence "Niçin cephede olmayıp araba üzerinde cephane taşıdığını" sorar. Genç de "Kendisinin sakat olduğunu, bir bacağını Çanakkalede kaybettiğini ve tahta bacakla yürüyemeyip savaşamadığını; ama cephede savaşan arkadaşlarına ancak böyle yardım edebildiğini" söyler.

Kişiler: Olay içersinde Mehmet hariç hiçkimse belirtilmemiştir. Başkahraman **Mehmet;** gürbüz, geniş göğüslü, yağız yüzlü bir delikanlıdır. Çanakkale Savaşı'nda bir bacağını kaybetmiştir. Cephedeki arkadaşlarına cephane taşıyarak yardım etmeye çalışır.

Vak'a içersinde adı belirtilmeyen ortak tipler hakkında şu bilgiler verilmiştir:

"...birkaç ihtiyar kadın, yanık yüzlü, çıplak ayaklı, kara donlu, basma mintanlı dört beş oğlancık, yüzleri bozkır toprakları gibi dilim dilim yarılmış çökmüş iki ihtiyar..." (Altın Destan, s.33)

Bir de cepheden gelen ve Mehmet'e sorular soran atlı bir askerden bahsedilmektedir.

Zaman ve Mekân: Anlatılan olay Sakarya Savaşı sırasında cephe gerisinde meydana gelir. Esas olay bir kaç dakika süren karşılıklı konuşmalardan ibarettir.

6-Kavakdere Köylü Fatma

Konusu: Mehmet Efe'nin karısı olan Fatma'nın; Kurtuluş Savaşı sırasında kocasının liderliğindeki çeteye yardım etmeye çalışırken, kendisine engel olmak isteyen iki düşman askerini öldürmesi anlatılmaktadır.

Vak'a: 1. Dünya Savaşı'nda birliğiyle kahramanca düşmanla mücadele eden Mehmet Efe, savaş bitiminde köyüne dönmek zorunda kalır. Bir süre sonra Yunanlılar İzmir'e çıkıp, Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlarlar. Düşman kuvvetlerinin köylerine yaklaştığını haber alan Mehmet Efe çetesini toplayıp, dağa çıkmak zorunda kalır. Yaptığı ani baskınlarla düşmana ağır kayıplar verdirir. Yunanlılar bir türlü ele geçiremedikleri bu çetenin sonunu getirmek için tüm köyleri kuşatırlar. Yardım alamayıp zor durumda kalan çete üyeleri teslim olmak zorunda kalacaktır.

Devriye gezen iki Yunan askeri bir gün dağ yolunda dolu heybesiyle yürüyen bir kadın görürler ve kadını takip etmeye başlarlar. Keskin bir köşe başından dönen askerler bir anda iki kaya parçasının altında kalıp can verirler. Düşman askerlerini öldüren Fatma, ölen askerlerin silahlarını da yüklenip tekrar yola koyulur.

Kişiler: Olayın başkahramanı olan **Fatma,** Mehmet'in komşusudur. Mehmet askerde iken onun ihtiyar anne ve babasına yardım eder, Mehmet döndüğünde de onunla evlendirilir.

Milletinin kurtuluşu için her türlü tehlikeyi göze alıp, yardım edecek kadar cesur bir kadındır.

Mehmet Efe: 1.Dünya Savaşı'nda cepheden cepheye gönderilmiş ve savaş bitiminde köyüne dönüp Fatma ile evlenmiştir. Yunan işgaline karşı tekrar silahını eline alıp dağa çıkar. Artık Yunanlılar'ın korkulu rüyası olur.

Olay içersinde karşımıza çıkan " Mehmet Efe'nin Çetesi, Yunan askerleri, Mehmet Efe'nin ihtiyar anne ve babası" gibi şahıslar hakkında yazar, ayrıntıya girmeyip, onları sadece isim olarak belirtir.

Zaman ve Mekân: Olayların geçtiği dönem Yunanlılar'ın İzmir'i işgale başladıkları 1919 yılıdır. Mehmet Efe çetesiyle dağa çıkıp Yunanlılar'a korku salar. Bir gün, ikindi vakti, Fatma çeteye yardım götürürken dağ yolunda düşman askerleri tarafından fark edilir. Bir müddet Fatma'yı takip eden askerler hava kararmaya başladığı sırada Fatma tarafından öldürülürler. Asıl olay olan bu takip ve öldürme anının meydana geliş süresi birkaç saattir.

Olayların geçtiği yer Ödemiş'in Kavakdere Köyü'dür. Bu köy yazar tarafından şu şekilde tasvir edilir:

"Kavakdere Köyü, Ödemiş'in küçücük köylerinden biridir. On beş yirmi evlidir, bağlar, bahçeler arasında bir efe yatağıdır. " (Altın Destan, s.34)

Fatma'nın başından geçen olay, dağ yolunda meydana gelir. Yazar tarafından kesin yeri belirtilmeyen bu dağ, köy yakınlarında Mehmet Efendi'nin saklandığı bir bölgedir.

7-Ahmet Kaptan ve Arkadaşları

Konusu: Ahmet Kaptan ve arkadaşlarının, Milli Mücadele'nin devam ettiği yıllarda Anadolu'ya yardım götürmek için her türlü tehlikeyi göze alarak gösterdikleri kahramanlıklar anlatılmaktadır.

Vak'a: Anadolu direnişine yardım etmek için İstanbul'daki Türk denizcileri tarafından kurulan "Muaveneti Bahriye" adlı gizli örgütün üyelerinden biri olan Ahmet Kaptan, bir gün Ankara hükümetinden tersanede demirli bir geminin topunu söküp getirmesi, emrini alır. Düşman askerlerinin nöbet tuttuğu tersanede böyle bir işe girişmek tehlikeli olduğu halde Ahmet Kaptan ve arkadaşları bir gece gizlice topun bulunduğu gemiye çıkarlar. Topu sökerken çıkaracakları seslerin duyulması durumunda askerlerle girişecekleri çatışmanın da hazırlığını yapıp adeta ölümü beklemeye başlarlar. Tam bu sırada deniz yollarına ait bir kamyonun şoförü olan Haydar, plan gereği kamyonunu nöbetçilerin yanında çalışır haldeyken tamir etmeye başlar. Kamyonun çıkardığı korkunç gürültü ile fark edilmeyen gemidekiler topu sökerek kendi motorlarına yüklerler ve sessizce tersaneyi terk ederler.

Kişiler: Olayda adı geçen şahıs sayısı üçtür. Başkahraman olan **Ahmet Kaptan:** binbaşı olarak tersanede görevlidir. Anadolu'daki direnişe yardım etmek için gemilerle sık sık Anadolu'ya cephane taşımaktadır.

Şoför Haydar: Deniz yollarında kamyon şoförü olarak görev yapar. Topun sökülmesi sırasında kamyonunu çalıştırarak tamir eden Haydar, arkadaşlarının düşman askerleri tarafından fark edilmesini önlemiştir.

Rizeli Durmuş: Ahmet Kaptan ve arkadaşlarını gemisiyle gizlice tersaneye getiren usta bir denizcidir.

Zaman ve Mekân: Olayın geçtiği dönem Milli Mücadele yıllarıdır. Ahmet Kaptan ve arkadaşları bir gece gizlice topu sökmek için tersaneye gelirler ve yarım saat kadar süren yoğun çalışmayla topu sökmeyi başarırlar.
Yer olarak İstanbul tersanesinden bahsedilmektedir. Düşman askerlerinin gözetiminde olan burada zincirlenmiş bir çok Türk gemisi bulunmaktadır. Türkler, bu gemilerdeki top ve cephaneleri gizlice Anadolu'ya sevk etmeye çalışmaktadırlar.

Hikâyelerde Bakış Açısı: Eser içersinde bulunan tüm hikâyeler üçüncü tekil şahıs ağzıyla anlatılmaktadır. Kahramana ve mekâna ait tüm özellikleri ayrıntısı ile bilen yazar-anlatıcı olaylar öncesinde tarihi bilgiler verirken, okuyucuyu sonraki günlere hazırlamaktadır.

"1919 yılı Mayısın üçüncü haftası, Türkiye tarihinin kara günleridir. Türkiye İmparatorluğu Birinci Cihan Harbinde yenilmişti; Arabistan, Filistin, Suriye ve Irak ülkelerini kaybeden Türkler, kendi öz yurtlarına, Doğu Trakya ve Anadolu topraklarına çekilmişlerdi...Fakat o zamanki düşmanlarımız bizi büsbütün yok etmek, Türkiye

Devleti'ni ortadan kaldırmak, koca Türk milletini esirlik zincirine vurmak istiyorlardı..." (Altın Destan, s.33)

Hikâyeleri hakim bakış açısıyla ele alan yazar–anlatıcı, tarihî dönemi, kahramanların ailesini, geçmişini, bugünkü halini anlatırken bütün bunların yaşanmış gerçekler olduğunu da ifade eder:

"...Böyle zamanlarda ağlayanlara, hikayeciler sevincin gözyaşları derler. Ben bunları, o günleri yaşamış, Mehmet Efe ve Fatma kadını yakından tanımış Ödemişli Kahveci Mehmet'ten dinleyip derledim." (Altın Destan, s.37)

Tüm hikâyelerin şahıs kadrosunu oluşturan Türk halkı, "vatan ve milleti uğruna gösterdikleri olağanüstü kahramanlıklarla" övülen örnek insanlardır. Yazar hikâyelerinde ağırlıklı olarak anlatma tekniğini kullansa da zaman zaman kahramanları konuşturarak olayların akışını sağlar. Eserde sebep-sonuç ilişkisi üzerine kurulmuş olayların akışı kronolojik sıra ile anlatılır. Yalnız bu özellik eser içersindeki hikâyelerin sıralanışında görülmez.

2.4.d. Budin Paşası'nın Kızı [211]

Konusu: Budin Paşası'nın kızı olan Kaya Hanım Sultan ile Estergon akıncılarından Yandım Ali arasındaki sonu, hüzünle biten bir aşk anlatılmaktadır.

Vak'a: 1636 yılının baharında Estergon'dan Budin'e doğru Tuna boyunca dört akıncı ile at uşakları gitmektedirler.. Sarı Balaban, Gül Mehmet, Karagöz Bey ve Yandım Ali adlı bu dört yaman yiğit Budin'e vardıklarında yanlarındaki at uşakları ile birlikte ilk önce Yeşildirekli Ilıcası'na gidip iyice temizlenirler. Daha sonra Gülbaba Türbesi'ni ziyaret ederek burada namazlarını kılarlar. Namazdan sonra Muslu Beşe'nin meşhur kahvehanesine gidip orada bulunan Budin'in önde gelen kişileri ile tanışırlar ve onların davetlerine icaben Kızılelma Sarayı'na eğlenmeye giderler. Sabaha doğru herkes uykuda iken bir elçi Yandım Ali'ye bir mektup getirir. Yandım Ali ve yanındakiler ilk önce bu mektubun devrin hükümdarı Sultan Murat'tan geldiğini zannederlerse de açıp okuduklarında Budin Paşası'nın kızının gönderdiğini anlarlar.

---

[211] Reşad Ekrem Koçu, Budin Paşası'nın Kızı, Resimli Tarih Mecmuası'nda, sayı 1-12, Ocak-Aralık 1950 ve Son Posta'da 13.08.1940-12.09.1940 tarihleri ile 3608-3638 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

"Ey nâme, selam söyle yâre, Budin Paşası kızının kalbi anın aşkiyle pâre pâre...Bir güzel sevdim ki güzellik iline hanmış, karakuş kanatlı, turna telli serhatli gazi adiyle yanmış...Ey nâme, selam söyle o yâre, Budin paşası kızında bir kuşça can, o da Yandım Ali'ye kurban. Benim şehbaz yiğitim Ali Gazi, sana Sultan Murat işi bir mücevher murassa hançer yadigârım olmuştur, kabul eyle ve Budin'de eğlenme, mücahidi fîsebiliIlâh ol" (Resimli Tarih Mecmuası, sayı 9, Eylül 1950, s.358)

Budin'de gezerken Kendisine âşık olan Budin Paşası'nın kızına Yandım Ali de bu mektubu okuyunca vurulur ve onun isteğine uyarak hemen yola çıkmak istese de arkadaşlarının ısrarı üzerine iki gün daha kalır. Vakti gelince hep birlikte Estergon yolunu tutarlar. Akşam olduğunda da Vezir Hanı'nda mola verirler.Sofra kurdurup âdet gereği handa bulunan tüm yolcuları sofralarına davet ederler. Davete Dertli Mehmet Bey adlı genç, güzel bir yiğit ile en yakın adamı Dağlar Delisi iştirak eder. Dertli Mehmet Bey'in de Estergon'a gitmekte olduğunu öğrenen akıncılar onu da yanlarına almaya, akıncı yapmaya, karar verirler. Bir müddet muhabbet ettikten sonra Yandım Ali, Dertli Mehmet Bey'e isminin niçin "dertli" olduğunu sorar. O da "Budin Paşası'nın kızı"na aşık olduğunu ve onu babasından istediğini; ama babası kızının Yandım Ali adlı bir yiğide aşık olduğunu ve bu konuda kızına diyecek sözünün olmadığını kendisine söylediğini, bunun üzerine de sevdiğimle olamıyorum, bari sevdiğimin sevdiği ile olayım, ona can yoldaşı olayım, deyip kendilerini üç gündür bu handa beklediğini sofradakilere anlatır. Bunları duyan Yandım Ali, Dertli Mehmet'e sarılarak onu kendisine kardeş edinir.

Yandım Ali bu yiğidin cesaretini ölçmek için ona bir oyun oynamaya karar verir. Sabah yola çıktıklarında Şeytan Pınarı denilen bir yerde gece mola vereceklerdir. Yandım Ali Şeytan Pınarı'nın "Geceleyin oradan su alan kimsenin yılına sağ çıkmayacağı" hikâyesini yol boyu anlatıp gece de su bitti bahanesiyle Dertli Mehmet'i su almaya ormandaki Şeytan Pınarı'na gönderir. Onu daha çok korkutmak için de beyaz çarşafa dolanıp arkasından gider. Birkaç dakika sonra Dertli Mehmet heyecanla gelerek "Pınardaki şeytanı öldürdüm"der. Olayın aslı anlatıldığında da deli gibi koşarak ormana girer. Arkasından gitmek isteyenleri de Dağlar Delisi durdurup asıl gerçeği anlatır.

"Durun gaziler...dedi...Peşinden varmayın...hem size oldu, hem bize oldu...Bu Dertli Mehmet Bey, oğlan değildir. Budin Paşası Gazi Mehmet Paşa efendimizin kızı

Kaya Hanım Sultan'dır...durun...peşinden varmayın...Dünyada kavuşamayanlar..." (Res. Tarih Mec., Sayı 12, Aralık 1950, s.520)

Ertesi sabah yol kenarına iki kişilik geniş bir kabir kazıp Yandım Ali ile Kaya Sultan'ın naaşını koyun koyuna gömerler. Kabrin iki ucuna iki kavak fidanı dikerler ve bundan sonra da buraya "Çifte Kavaklar" denilir.

Dağlardelisioğlu Hüseyin Efe geri dönmeyip bu yiğitlerle kalmaya karar verir.

Kişiler: Hikâyenin şahıs kadrosu yaklaşık yirmi kişidir. Tüm olayların merkezinde bulunan kişi başkahraman **Yandım Ali**'dir. Geçmişine dair birçok olay rivayet edilen Yandım Ali'yi yazar-anlatıcı okuyucuya şu şekilde tanıtır:

"...otuz yaşlarında kadardı, koyu kumral bir gençti. İstanbullu'ydu, İstanbul'unda, baldırıçıplak, pırpırı kopuklarındandı. Cellat kılıcı altında iken affedilerek, Estergona sürülmüştü..." (R.T. M., sayı 3,Şubat 1950,s.78)

Estergon'a geldikten sonra her şeye tövbe edip akıncılar arasına katılmış ve yiğitliği kadar güzelliği ile de çevresindekilerin dikkatini çekmiştir. Evlenmeye tövbesi olan Yandım Ali bir gün Budin'i gezerken, Budin Paşası'nın kızı kendisine aşık olur. Bu kızdan aldığı aşk mektubuyla da aklı karışmış bir halde Estergon'a dönmeye karar verir. Yolda, bir handa karşılaştığı Dertli Mehmet'e bir oyun oynayayım derken canından olur. Canını alan, görmeden âşık olduğu Budin Paşası'nın kızı Kaya Hanım Sultan'dır.

Devrin namlı akıncılarından olan Yandım Ali fedakâr ve cesur oluşuyla yoldaşlarının; boyu posu, yakışıklılığı ile de genç kızların gözdesi durumundadır.

Kaya Hanım Sultan: Budin Paşası'nın güzel kızıdır. Yandım Ali'ye âşık olduğunu kendisine bir mektupla bildirir ve Yandım Ali'yi daha iyi tanımak için tedbili kıyafet ile onların arasına girer. Kendisini Dertli Mehmet diye tanıtıp Budin Paşası'nın güzel kızına aşık olduğunu; ama karşılık bulamayınca da sevdiğinin sevdiğine, Yandım Ali'ye yoldaş olmak istediğini söyler. Yandım Ali'nin cesaret oyununda bilmeden sevdiğini (Yandım Ali) öldürür. Gerçeği öğrenince o da ölür ve Yandım Ali ile "Çifte Kavaklar" denilen yere gömülür.

Sarı Balaban: Yandım Ali'nin can yoldaşı olan akıncılardandır. Saçları sarı olduğu için bu isimle çağrılır. Yazar Sarı Balaban'ı karşımıza şu şekilde çıkarır:

"Bıyıkları yeni terlemiş, yaşı ancak on dokuz sularında olan bu delikanlı, sarıların en güzelinden idi, aslı Aydın köylerinden bir köy ağasının oğlu idi." (Res. Tarih Mec., sayı 2, Şubat 1950, sayfa,76)

Yandım Ali ile birlikte Estergon'dan Budin'e gelir ve olayların akışı içersinde de daima Yandım Ali'nin yanındadır.

Gül Mehmet: Yirmi beş yaşlarında bir genç olan Gül Mehmet memleketi olan İştipli'de av malzemeleri yapan tanınmış esnaflardan birinin oğludur. Memleketinin önemli kişilerinden biri olan Emir Efendi'nin biricik kızını sevmiş, kızın babasının olumsuz cevabı üzerine de "Ver elini serhat kaleleri" deyip Estergon'a gelmiştir. Diğer arkadaşları gibi ihtişamlı bir akıncıdır.

Karagöz Bey: Asıl adını ve memleketinin neresi olduğunu hiç kimsenin bilmediği bir akıncıdır. İri kara gözlerinden dolayı herkes tarafından "Karagöz Bey" diye çağrılır. Az ve öz konuşan, çevresinde sözü dinlenen birisidir. Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilip, sık sık Ömer Hayyam'ın rubailerini okur, kendisine göre tercüme eder:

"Bre şu gülün yüzüne nevruz rüzgarı yaraşır...

Bre şu çimenlere bir selvi boylu civanın yumur topuklu ak ayakları yaraşır...

Bre gel, beri gel güzel, gül renkli şarabı koklayarak içelim"...

(Res. Tarih Mec., sayı 3, şubat 1950, sayfa 78)

Yazar bu akıncı yiğidini şu şekilde tasvir eder:

"...en yaşlıları idi. Sağ yanağındaki derin bir kılıç yarası yüz güzelliğini bozmamış, bilakis ona haşin bir azâmet vermiş idi. İri kara gözleri vardı. Estergon'a geldiğinde yirmi yaşlarında, dal vücutlu, kurt yürüyüşlü bir delikanlı idi..." (Res. Tarih Mec. Sayı 3, şubat 1950, sayfa 77)

Gülbaba: Anadolu'nun Merzifon kasabasından Budin'e gelmiş, buraya yerleşerek halkın sevdiği, dinî hususlarda saydığı bir kişi olmuştur. Öldükten sonra mezarı türbe haline getirilmiş ve başta akıncılar olmak üzere halkın uğrak yeri olmuştur. Bektaşî babası olan Gülbaba kendi adıyla anılan tekkesinin yanında yatar.

Dağlardelisioğlu Hüseyin Efe: Kaya Hanım Sultan'ı korumakla görevli orta yaşlı bir yiğittir. En dikkat çeken özelliği pala bıyıklı olup, bıyıklarının ucunu kulaklarının arkasına atmasıdır. Kaya Hanım Sultan öldükten sonra geri dönmeyip Alicik'i evlatlık edinerek akıncılara katılır.

Narin Ahmet: Budin'in sayılı zenginlerden hovarda bir gençtir..Çok zengin bir babanın biricik oğlu olduğundan günlerini zevk ve sefa ile geçirir. Yandım Ali ve arkadaşlarını evine davet edip onların şerefine eğlenceler düzenler.

Telli Yusuf Şah: İstanbul'dan Muslu Beşe'nin kahvesine getirilen yirmi yaşlarında, vücud güzelliği ile insanları büyüleyen ve kıvrak dansları ile izleyicileri kendisine hayran bırakan bir köçektir.

At Uşakları: Yazar hikâyede at uşaklarının genel özelliklerinden bahsettikten sonra, Yandım Ali ve yoldaşlarının at uşaklarını kısaca anlatır. Olayların akışı sırasında at uşaklarından Balabancık ve Alicik kısa bir bölümde okuyucu önüne çıkarılır. At oğlanları hakkında yazar okuyucuya şu bilgileri verir:

"Serhat gazilerinin can yoldaşları, atları ile birer sevgili at oğlanları idi; atları o tımar eder, ağasının bütün hizmetlerini o görürdü. Bu at oğlanlarının asıl isimleri kullanılmaz, unutulurdu. Bir Deli Balaban'ın at oğlanına Balabancık, Gazi Ahmed'in at oğlanına Ahmetçik denir idi...." (Res.Tarih Mec., sayı 1, Ocak 1950, sayfa,38)

Akıncılar: Hikâyede Yandım Ali ve arkadaşlarını okuyucuya daha iyi tanıtmak için yazar, akıncılar hakkında ayrıntılı bilgi verir:

"...Bu akıncı yiğitlerinin bir kısmı da Anadolu'nun...vilâyetlerinden kopup gelmiş, ana baba küskünü, çift çubuk kaçkını bir alay ele avuca sığmaz delikanlılardı. Vücut yapısı düzgün, boyu posu yerinde, pazulu ve pençeli, yüzünde güzellik ülkeri olmıyanlar aralarına giremezdi ..." (Res.Tarih.Mec., sayı 1, ocak 1950, sayfa 38)

Ayrıca yazar, akıncıların silahlarından, giyim kuşamlarından, birbirleri ve at oğlanları ile aralarındaki ilişkiden, cesur ve yetenekli oluşlarından uzun uzun bahseder. Hikâye içersinde olayın akışına göre birkaç cümlelik tanıtma ve söz vermeden sonra geri çekilen "hizmetliler, cengiler, kahvehane sakinleri, yolcular, zenci köleler..." gibi tiplemeler de mevcuttur.

Zaman ve Mekân: Olayın geçtiği yer ve zaman, yazar tarafından hikâyenin başında bildirilmektedir.

"1636 baharında Estergon gazileri büyük bir akına hazırlanıyorlardı, mayısın ilk haftasına başlayan bir cuma günü, dört şahbaz yiğit at oğlanları ve birer yedek atları ile Estergon'un Budin Kalesi'nden çıkıyorlardı." (Res. Tarih Mec.,.sayı, 2, Şubat 1950, sayfa 76)

Olayların başlangıç zamanı olan bu andan itibaren vak'alar kronolojik sıra ile devam eder. Dört gazi birkaç gün sonra Budin'e varırlar. Budin'de üç gün

konakladıktan sonra tekrar geri dönmek için yola çıkarlar. Dönüş yolunda bir gece Vezir Hanı'nda kalıp, Dertli Mehmet Bey (Kaya Hanım) ile birlikte tekrar yola koyulurlar. Dönüş yolculuğunun ikinci akşamı ise Şeytan Pınarı denilen mevkide mola verirler. Asıl vak'a olan; Kaya Hanım'ın, Yandım Ali'yi kazayla öldürmesi de bu gece meydana gelir. Aynı gecenin sabahı, Kaya Hanım ile Yandım Ali'nin gömülmesiyle hikâye sona erer.

Hikâyede süreç hızlı işler. Sadece Yandım Ali'ye gelen mektubun alınıp okunmasında zamanın yavaş ve ayrıntılı olarak ele alındığı görülür. Tüm olayların meydana geliş süresi yaklaşık bir hafta gibi kısa bir süredir.

Yazarın diğer hikâyelerine oranla bu eserde dikkatimizi çeken husus, mekâna geniş yer vermesidir. Vak'anın başlangıcından itibaren Estergon Kalesi, Tuna nehri ve kenarı, Kızılhisar, Şeytan Pınarı, Budin, Yeşildirekli Ilıcası, Gülbaba Türbesi, Muslu Beşe'nin Ayan Kahvehanesi, Kızılelma Sarayı, Vezir Hanı gibi karşımıza çıkan tüm mekânlar ayrıntılı olarak tanıtılıp tasvir edilir.

"Yeşildirekli ılıcaya, "Gaziler Ilıcası" da denilirdi. Budin'in hemen en büyük ılıcası olan bu kâğir yapı iki kısımdan mürekkepti. Birinci kısım bir han minyatürü idi. Ortasında fıskiyeli havuzu ile bir taş avlu vardı. Etrafı, iki basamak halinde ve ikişer metre genişliğinde mermer set ile çevrilmişti. Birinci setin üzeri hasır ve kilimlerle döşenmişti, ılıcaya yıkanmıya gelen Budinliler burada soyunurlardı. İkinci setin üzerine ise camekânlı odacıklar kurulmuştu, uzaklardan gelen bekâr ve garipler buraya konarlardı, han odası gibi..." (Res. Tarih Mec., sayı 3, Mart 1950, s.118)

Bu duruma dayanarak diyebiliriz ki yazarın diğer hikâyelerinde mekân ikinci planda kalıp olay öne çıkarken, burada olay ikinci planda kalıp, mekân ön plana çıkmıştır. Bu mekân tasvirleri dönemin kendine has hususiyetlerini yansıttığı için ayrıca önem taşır.

Bakış Açısı: Hikâyede ele alınan vak'a, yazar-anlatıcı ağzından, yani hakim bakış açısından sunulur. Yazar-anlatıcı, kahramanlar hakkındaki her şeyi bilen bir kimse konumundadır. Hikâyede, Yandım Ali ve yoldaşları olan diğer üç akıncının geçmişi, giyim kuşamları ve akıncı kimlikleri hakkındaki bilgiler özetlenerek okuyucuya aktarır. Yazar-anlatıcı olayları kimi zaman anlatma yoluyla, kimi zaman da uzun tasvirlerle gösterme metoduyla sunar. Bazen de aradan çekilip kahramanları konuşturarak olayların doğal akışını sağlar. Hikâyede olaydan ziyade kahramanların

yaşam tarzları ve buna bağlı olarak da yaşanılan coğrafyanın özellikleri karşımıza çıkar.

Yazarın bu eserinde kullandığı dil de diğer hikayelerine göre biraz daha farklıdır. Şahısların arasındaki diyalog, o devirde kullanılan Türkçe'nin zarafetinin ve saygınlığının rengini taşır:

"-Serhat gazileri, ümmeti Muhammed'in yüz akı şehbaz dilâverler. Bey yolladı size hindi dolmacıkları fakirane... Gönül kervanı ile yola çıkmış garip nevcihandır, dedi.

-Bre yiğit tîz söyle o bey kimdir? Nerededir?

-Aydın'ın Meşelioğullarından Dertli Mehmet Bey derler taze yiğittir. Bu Kızılhisar Vezir Hanı'nda üç gün oldu kondu, sefa sürer...

...

-Estergon niyeti ile yola çıktık... dedi.

-Bre medet bizler de oraya gideriz.

-Abe bizler Estergon serhatleriyiz.

-Tîz o beye söyle garip gaziler sofrasını şenlendirsin.

-Dertli Mehmet Bey nevcivanın başımız üzre yeri vardır. Bre yiğit, durma git söyle.

...

-Merhaba gaziler...merhaba serhat şehbazları...merhaba din karındaşlarım dilâverler...

-Merhaba yiğit beyim, şöyle buyur...

-Merhaba civan beyim, şöyle geç...

-Merhaba aslan beyim, yanıma gel...

-Merhaba Dertli Mehmet Bey'im, başımın tacı, derdimin ortağı ol, benim yanımda otur..." (Res. Tarih Mec., Sayı 11, Kasım 1950, s.438.)

Yazar hikâye içersinde devrin şairleri tarafından söylenmiş şiirlere de yer verir.

"Gaziler meskenidir, bunda beğim gayr olmaz,

Bunda zulüm eyliyenin âkıbeti hayr olmaz" (Res. Tarih Mec.,Sayı 7, Temmuz 1950. s.239)

"Kerem der ki ...derdi eyledim nazar

Ak sinem üstüne kuruldu pazar

Yeşil başlı turnam çöllerde gezer

...

Ateş Kerem... tutuş Kerem... yan Kerem

Aslı olsun sana kurban can Kerem" (Res. Tarih Mec. Sayı 12, Aralık 1950 ,s.515)

Hikâyenin üslûbu, konuşma dilinin canlılığını ve yer yer söylenmiş şiirlerin güzelliğini taşımasına rağmen, yazar-anlatıcının bilgi vermek amacıyla yaptığı kişi ve yer tasvirleri olayların akışınını ağırlaştırır.

2.4.e Erkek Kızlar[212]

İsmiyle farklı bir muhtevaya sahip olduğunu hissettiren bu eser, Osmanlı tarihinde esasında kadın olup çeşitli sebeplerle erkek kılığına girmek zorunda kalmış insanların garip, trajik öyküsünü anlatır. İbrahim Voyvoda, Emir Talha, Topçu Emin, Köçek İbo, Civelek Mustafa bazen intikam bazen kaçış ya da kendini ifade etme arzusuyla kendilerine sunulan dar kalıpları zorlayan, bu kalıbı kişisel bir gayretle aşmaya, kırmaya uğraşan ilginç simalardır.

1-İbrahim Voyvoda

Konu: Haksız yere öldürülen babasının ve yakınlarının intikamını almak için erkek kılığına girip dağlarda eşkıyalık yapan Rebia'nın hikâyesi anlatılmaktadır.

Vak'a: Kilissa kasabasının zenginlerinden Hüsrev Ağa'nın hiç oğlu olmamıştır. Hüsrev Ağa bu yüzden biricik kızı Rebia'yı bir erkek gibi yetiştirir.

Rebia kasabanın diğer kızları gibi dokuz yaşında örtüye girmiş fakat ferace giymemiştir. Gür saçlarını örten bir örtüsü, yüzünde ak bir tülbentle nikabı, erkek gibi cepkeni, ayaklarındaki çizmesi, belinde kuşağı, silahı, elinde kamçısı ile diğerlerinden oldukça farklı bir kızdır.

Kasabanın göreneklerine göre dokuz yaşında örtüye giren kız çocukları on üç, on dört yaşında kocaya verilmektedir. On altı yaşındaki kıza artık evde kalmış gözüyle bakılmaktadır.

Rebia da on altı yaşındadır; fakat onun evlenememesinin sebebi çirkinliği ya da iffetsizliği değildir. Aksine bin güzelin içinde bir tane denilebilecek bir endama,

---

[212] Reşad Ekrem Koçu, Erkek Kızlar, Koçu Yay., İst., 1962.(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001.)

güzelliğe sahiptir. Hüsrev Ağa'nın kızına denk, ona erkekliğini, yiğitliğini kabul ettirebilecek bir delikanlı ona koca olabilecektir.

Irgatlarından Değirmenci İbrahim, bir de Bosna Valisi Salih Paşa'nın oğlu Cafer Bey, Rebia'ya aşıktır. Rebia'nın da Cafer Bey'i sevdiği söylenir. Fakat Vali Salih Paşa ve karısı buna şiddetle karşı çıkar ve oğullarını kendilerine yakışır bir aile kızı diye Bosna zenginlerinden Hacı Sinan'ın kızı ile nikahlarlar. Herkes Cafer Bey'in aşk yarasına bu nikâh merhem oldu diye düşünürken, düğüne üç gün kala Bey ortalıktan kaybolur. Ormanda izini kaybettikleri Cafer Bey'i arayan yoldaşları onun Rebia ile kaçtığını öğrenir.

Felaket bundan sonra başlar. Salih Paşa gazaplanır. Ormanlara, dağlara adamlarını salar. Nihayet Rebia ve beraberindekiler tuzağa düşürülür. Çıkan çatışmada Rebia ağır yaralanmış, bunu gören Cafer Bey kızın öldüğünü sanarak bana bundan sonra yaşamak gerekmez diyerek kendisini kurşunlara siper etmiş, Değirmenci İbrahim de kızı alıp atlandırıp kaçırmıştır.

Vali Paşa'nın gözünü kan bürümüştür. O nefret ve acıyla, intikam hırsıyla Hüsrev Ağa'nın konağını dağıtır, erkekleri öldürür, kadınları aç ve muhtaç bir şekilde bırakır. Çevre köylere sığınmaya, yiyecek aramaya giden kadınların ardından "sarıca" denilen başıbozuk askerleri salar. Bunlar ırz, namus, merhamet bilmez, yılan zehiri gibi bekâr uşaklarıdır.

Bu alayın ardından bir ay geçer ki Benaluka dağlarında "İbrahim Voyvoda" adlı bir eşkıya türer. Kervanların yolunu kesip kimseye acımayan, kurbanlarını önce kadınlı erkekli çırılçıplak oynatarak içki meclislerine eğlence yaptıktan sonra kullanıp öldüren bu çetenin reisi sadece bir insanı sağ bırakarak onunla Salih Paşa'ya haber gönderir. İbrahim Voyvoda denilen bu eşkıya Hüsrev Ağa konağında öldürülen kırk kişiden her biri için yüz kişi öldürmeye, yani 4000 kişinin canını almaya ahdettiğini söyler. Beyanın altında Hüsrev Ağa'nın sadık bendesi İbrahim Voyvoda adı vardır.

Şehirde huzur kalmamıştır. Eşkıyaların öldürdüğü insanların arasında sağ kalan bir kişi; boylu boslu, gözleri ateşten kıvılcım, siyah peçeli, baştan aşağı siyaha bürünmüş İbrahim Voyvodayı anlattıkça herkesin yüreğini korku sarar. İbrahim Voyvoda her kanlı vurgunun ardından çeteleyi gönderir "3687 kişi kaldı ki ahdim tamam ola"

Salih Paşa bu ölümlere bir dur demek için birliklerini harekete geçirir. Uzun uğraşlardan sonra nihayet İbrahim Voyvoda çetesi köşeye sıkıştırılır. Salih Paşa'nın

kesin emri vardır, koca bir şehrin içine korku salan, bunca eşkıyayı peşine takan İbrahim Voyvoda sağ ele geçecektir.

Sert bir çatışmadan sonra İbrahim Voyvoda ele geçirilir. Koca Bosna ilini yıllardır titreten haydut "en çok on dokuz yaşlarında, daha bıyıkları bile terlememiş tüysüz bir oğlandı. Uzun boylu, vücut yapısı tığ gibi narin ve zarif, yüzü göz kamaştıracak güzellikteydi" diye anlatılmaktadır.

Tasvir, eli kanlı bir erkekten çok asi bir kadına ait gibidir. İşkenceyle öldürülmek için soyulan eşkıyanın çıplak vücudu orada bulunanları hayretler içinde bırakır. Çünkü kendilerini bunca uğraştıran eşkıya, Hüsrev Ağa'nın kızı Rebia'dır. Rebia kulenin tepesinden çengellerin üzerine atılarak işkenceyle öldürülür.

Kişiler: Bosna'da Kilissa Kasabası'nın ileri gelenlerinden Hüsrev Ağa, ağanın kızı Rebia, Rebia'yı seven Değirmenci İbrahim ile Bosna Valisi Salih Bey'in oğlu Cafer Bey, Salih Bey, Hüsrev Ağa'nın konağında bulunanlar, İbrahim Voyvoda adı ile nam salan Rebia'nın etrafında toplanan eşkıyalar ve Bosna halkı hikâyede yer alan şahıslardır.

Hüsrev Ağa kasabanın zenginlerinden olup hiç erkek evladı olmadığı için Rebia'yı bir erkek gibi yetiştirmiştir. Rebia kasabanın diğer kızları gibi dokuz yaşında örtü altına girer fakat giyimi onlardan çok farklıdır:

"...otuz örgüden fazla ve beline kadar inen saçları bir namaz bezinin altında toplanmış, yüzüne de ak tülbentten bir nikap-yaşmak tutunmuştu, ferace giymemişti, oğlan gibi cepken potur giymiş, ayaklarında ya çizme ya kundura, belinde kuşak, silahlık, silahlığında çifte pala, çifte kubur tabanca, elinde kamçı, babasının yanında dolaşmaya devam etmişti." (Erkek Kızlar, s.14,15)

Yörenin geleneklerine göre on üç, on dört yaşına gelen kızlar evlendirilmekte, on altısına basıp da kısmeti çıkmamış olanlara evde kalmış gözüyle bakılmaktadır. Rebia da bu anlamda evde kalmış kızlardandır fakat buna sebep çirkinliği ya da iffetsizliği değil aksine ona yaraşır bir erkeğin bulunmayışıdır. Yazar onu tasvir ederken gözlerimizin önünde kusursuz bir güzellik abidesi canlanır:

"Elleri, ayakları büyük büyüktü, ama bütün Bosna kızları böyleydi, kaldı ki o büyük eller, büyük ayaklar kalem kalem parmaklarla şairlerin yüz göz sürüp öpmeye koklamaya aradığı eller,ayaklardı. Rebia Hatun kusursuz güzel, hatta bin güzel içinde bir taneydi. Delikanlıları imrendirecek tığ gibi bir vücut yapısı vardı. Yürüyüşü, edası, Kilissa'nın etrafını firdolayı çevirmiş başları gökte dağlardaki vahşi ahular gibiydi;

divan şairlerinin "servi revan" dediklerindendi. Mat beyaz bir ten üzerinde koyu kumral saçlı, koyu kumral kaşlı, gözleri ejderha kabuğu rengine; hele bir bakışı vardı, hem ümit verir hem titretirdi. Gülpembe dudaklı, biraz büyükçe ağzı dile geldiği zaman bülbül gibi şakırdı." (Erkek kızlar, s.15)

Bu güzel kızın bahtı kendi gibi değildir. Eşkıya güzeli bu erkek kız ömrünün baharında, idamına ramak kalan günleri İbrahim Voyvoda adlı bir haydut olarak geçirir.

Zaman ve Mekân: Hikâyenin ilk cümlesi şudur:

"Vak'a miladın 1634-1637 yılları arasında Bosna'da Kilissa ve Benaluka kasabaları ile o memleketin ulu dağlarında, dağların derbentlerinde geçti, ormanlarında geçti." (Erkek Kızlar, s.13)

Yazar, hikâyesine uzun bir kişi ve yer tasviriyle başlayarak okuyucuya bir ön bilgi vermek, hikâyesini anlatacağı kişilerin bulundukları ortamı tanıtmak ister.

2-Emir Talha

Konu: Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyetine yıllarca meydan okumuş bir Arap beyinin kızı olan Sitti Zühre'nin, babasının yenilgisinin akabinde kaçarak kendini erkek olarak tanıtıp Diyarbakır'da Şeyh Mahmud Efendi'ye sığınması, yıllar sonra hakikatin ortaya çıkmasıyla Emir Talha olarak tanınan bu kızın idam edilmesi anlatılmaktadır.

Vak'a: Maanoğlu Emir Fahreddin adlı Arap beyi Suriye'deki güçlü nüfuzu ile kırk senedir Osmanlı İmparatorluğu'na meydan okumaktadır. Sultan IV.Murad vezirlerden Küçük Ahmed Paşa'yı Şam valisi tayin eder ve valinin halledeceği ilk iş bu meseledir. Zorlu mücadelelerden sonra nihayet Arap emiri teslim olur, iki oğlu ve kendisi öldürülür. Küçük oğlu Emir Hüseyin'i Sultan Murad hizmetine alır. Bu arada emirin küçük kızı Sitti Zühre kaçarak Diyarbekir'e geçmiş, orada kendisini erkek olarak tanıtıp Şeyh Mahmud Efendi'ye sığınmıştır.

Aradan yıllar geçer, Emir Talha adını alan bu genç şeyhin himayesinde rahat, huzurlu bir hayat sürer. Şeyh, Sultan Murad'ın son derece hürmet ettiği çok muhterem bir insandır, Revan Seferi'nde padişahla çok mahrem sohbetlerde bulunduğu halde kendisine sığınan Arap gencinden bahsetmez. Yine Sultan Murad'ın kendisini ziyaret ettiği bir sırada hazinenin zor durumda olduğunu bilen şeyh, kapısında bakırdan altın yapan bir genç bulunduğunu, müsaade ederse bu gencin yaptığı altınlarla devlete bir katkısının olacağını padişaha arz eder. Kimya ilmi ve madenler Sultan Murad'ın bilgisi dışında olduğu için teklif kabul görür. Adı geçen bu genç Emir Talha'dır. Bunun için

görevlendirilen kapıcıbaşı Emir Talha'nın babasından görüp öğrendiği bu işin İstanbul'da adi hokkabazların yaptığı bir ecza oyunu olduğunu görür. Ne Emir Talha ne de Şeyh Efendi bu altın yapma işinin bir dalavere olduğunun farkındadır. Yapılan tahkikat sonucu, Emir Talha'nın kim olduğu ortaya çıkar. Geçen süre zarfında onun kız olduğunu Diyarbekirli'den Şerbetçi Mustafa adlı bir adam anlamış, murada ermiştir. Kız Mustafa'dan hamile kalınca Şeyh de bu sırra vakıf olmuş, Mustafa'yı kızı nikâhına alması için zorlamış o da kabul etmeyince Zühre'yi Davulcu Ahmed'e nikahlamıştır. Meselenin ne olduğu aydınlanınca Sultan Murad Şerbetçi Mustafa'yı, Emir Talha adıyla bilinen Sitti Zühreyi, onun iki çocuğunu ve daima himmetini gördüğü Şeyh Efendi'yi acımadan boğdurur.

Kişiler: Çöl emiri Maanoğlu Emir Fahreddin, onun oğulları Emir Ali, Emir Mesud ve Emir Hüseyin, Şam Valisi Küçük Ahmed Paşa, valinin kahyası İbrahim Kethüda, Şam'ın ileri gelenlerinden Emirülhac Ferruhzade, Şam yeniçerilerinden Deli Hüseyin, Sultan IV.Murad, Diyarbekir'de "Rumiye Şeyhi" diye meşhur Şeyh Mahmud, çöl emirinin küçük kızı Sitti Zühre (Emir Talha adını alarak kendini erkek olarak tanıtacaktır.) Diyarbekir civanlarından Davulcu Ahmed ve Şerbetçioğlu Mustafa Bey, Cellatbaşı Kara Ali, Diyarbekir ahalisi ile hikaye kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir.

Olayların merkezindeki şahıs erkek kılığına girmek zorunda kalmış olan EmirTalha'dır:

"Güzelliğine denk ateşli bir zekâya ve yaşından asla umulmayacak malumata sahipti, bilhassa Arap edebiyatına vukufu şayanı hayretti." (Erkek Kızlar, s.56)

Onu himayesine olan Şeyh Efendi ise;

"...saf, tertemiz bir din adamıydı, yalan bilmez, hile bilmezdi; dünya düzen ve dolaplarından asla haberi yoktu." (Erkek Kızlar, s.56)

Yazar kişilerden çok vak'a üzerinde durmaktadır. Şahıslar daha çok dış görünüşleri ile okuyucuya sunulur, karakterleri hakkında ayrıntıya inilmez.

Zaman ve Mekân: Suriye, Şam, Diyarbekir, İstanbul, Halep, Bağdat, Safad Sahrası ve Şuf Dağı hikâyede adı geçen mekânlardır. Olaylar 1634 ve 1639 yılları arasında beş yıllık bir zaman dilimine yayılmıştır.

3-Topçu Emin

Konu: Gelin olarak geldiği evde gördüğü dayak ve işkenceyle cinnet geçiren, erkek kılığında sokağa fırlayan Emine'nin hazin macerası anlatılmaktadır.

Vak'a: Sultan II.Mahmud'un yeniçeri ocağını kaldırıp yerine "Asakiri Mansurei Muhammediye" adlı orduyu kurduğu yıllardır.

Hiç harp görmemiş zabitler ve acemi gençlerden mürekkep bu orduya ilk aylarda yeteri kadar silah bulunamamış ve hatta üniformaları da hazırlanmış olduğundan Asakiri Mansure efradının halktan ayırt edilmesi için bellerine birer al kuşak, ellerine de birer asa verilmiştir. Memleketin çetin bir sınavdan geçtiği bu dönemde padişahın huzuruna üzerinde topçu neferi üniforması olan bir genç getirilir. Garip bir macerası olduğu için Serasker Paşa tarafından bizzat padişahın sorguya çekmesi münasip görülmüş bu genç; kıyafetinin aksine aslında kadın olduğunu, iki yaşında esirciler tarafından Cerrah İsmail Ağa'ya satıldığını, İsmail Ağa'nın mahbupdost olduğnu, kendisini oğlan kılığına sokarak saçlarını kestiğini, derdini kimseye açamadığı için asker kılığına girerek evden kaçtığını anlatır. Bu garip hikayenin aslını öğrenmek isteyen padişah meseleyi soruşturur. İsmail Ağa dinlenir; fakat onun ifadesine göre adı Emine olan bu kadın hepten iftira atmaktadır. İsmail Ağa'ya göre Emine küçük kardeşinin karısıdır, Darıca Köyü'nden gelin aldıkları bu kız namussuz, azgın çıkmıştır, onunla başa çıkamayınca saçını erkek gibi kestirip hiç olmazsa hakkında laf edilmesini engellemek istemişlerdir. İyice çetrefilleşen bu meselenin soruşturmasını ve halini padişah, Hekimbaşı Abdülhak Molla'ya verir. Nihayet Emine'nin kapı komşusu olduğunu söyleyen uyanık, gün görmüş, yaşlı bir hanımefendi olayı çözüme kavuşturur. Emine delirmiştir, hareketlerindeki serbestlik,bakışlarındaki uçarılık bunun işaretidir. Çünkü aslında Emine, dışarıda yatıp kalkacak bayağılıktan uzak bir ahlâka sahip gayet mahcup, haya sahibi fakir bir köylü kızıdır. Yaşlı kadının ifadesine göre onu babasından satın almışlar, eve bir gelin gibi değil bir esir gibi sokmuşlardır. Emine'nin güzelliği karşısında kocası Mustafa aciz, üstelik iktidarsız bir erkektir. Aşağılık kompleksinin tahrik ettiği bir canilikle Emine'ye sürekli işkence etmişler, dayak atmışlar hatta namusuna dil uzatarak mahalleli gözünde kendilerine haklılık payı çıkarmaya çalışmışlardır. Evden kaçmadan önce de Emine'nin gördüğü son işkence saçlarının erkek saçı gibi kesilmesidir. Bu vak'adan sonra Emine evden kaçmış, cinnet halindeyken bir tecavüze uğramıştır. Olayların iç yüzü açığa çıkınca fenalık yapanlar cezalandırılır, Emine de sokaktayken gemisinde birkaç gün kaldığı Temel Kaptan ile gönül rızası ile evlendirilir.

Kişiler: Devrin padişahı Sultan II.Mahmud, asıl adı Emine olan Topçu Emin, Serasker Paşa, Emine'nin kocası Mustafa, kayın biraderi Cerrah İsmail Ağa, Hekimbaşı

Abdülhak Molla, Emine'nin babası Halil Ağa komşu kadın, Temel Kaptan, Topçu Neferi Salim hikâyenin şahıs kadrosunu oluşturmaktadır.

Sultan II.Mahmud: Yeniçeri ocağını kaldırdıktan sonra hiç harp görmemiş zabitlerden, acemi gençlerden mürekkep yeni ordusunu düşman karşısına çıkabilecek bir güce getirinceye kadar, bir tabur kumandanı gibi çalışmış, bu süre içinde saray hayatını terk ederek Rami Kışlası'nın bir odasına yerleşmiş "felaketli bir devirde büyük bir hükümdar olmasını bilmiş...irade, azim ve metanet sahibi adamdı." (Erkek Kızlar,s.75)

Olayların müsebbibi **Topçu Emin**; başlangıçta kimin nesi olduğu bilinmeyen lakayt, serbest tavırları ile göze çarpan bir nefer görünümündedir. Asıl adı Emine olan bu genç kız işkence gördüğü için evden kaçmış, cinnet geçirmiş bir mazlumdur. Yazar onu şu şekilde anlatır:

"...saçsız oğlan başına bir yemeni bağlamıştı, fakat yüz, öyle bir yüz, boy da öyle bir boydu ki ve öyle bir sihir ve füsuna sahipti ki, yine güzeldi." (Erkek Kızlar, s.85)

Yazar şahısların ruh halini de tahlil etmek ister:

"Ürkek, şaşkın bir hali vardı ki, serbest tavırlı ve dilbaz olmasına rağmen, başından büyük bir vakanın geçtiği belliydi. O noktayı aydınlatmak lazımdı." (Erkek Kızlar, s.86)

Bu vak'ayı nakleden kişi Abdülhak Molla'dır. Yazar, hikâyenin sonunda bu vak'ayı Abdülhak Molla'nın; Sultan Mahmud'un Rami Kışlası'ndaki bir yıllık ikâmeti üzerine kaleme aldığı Tarihi Liva adlı eserinden aldığını belirtir. Abdülhak Molla için de bir yorum getirir:

"...zeki adamdı, edip adamdı, zarif adamdı, ne olurdu iyi bir hekim olsaydı, bir ruh hekimi..." (Erkek Kızlar, s.87)

Yaşanmış olanı konu edinen yazarın, bu tarihî şahsiyetlerde sonsuz bir tasarruf hakkına sahip olmadığının en güzel ifadesi bu cümledir.

Zaman ve Mekân: Vak'a II.Mahmud döneminde geçer. Yazarın tarihi ayrıntılı verişi üslûbunun en belirgin çizgilerindendir:

"...1828 yılının aralık ayının on yedinci Pazartesi günü..." (Erkek Kızlar, s.75)

Sultan II.Mahmud'un kaldığı Rami Kışlası, Emine'nin kasabası Darıca ve Erzurum bahsi geçen mekân isimleridir.

4-Köçek İbo

Konu: Kadınların rakkaselik yapmasına yalnızca kadın meclislerinde izin verildiği bir toplumda erkek kılığında bir köçek olarak eğitilen Çingene kızının macerası anlatılmaktadır.

Vak'a: On yedinci asrın ortasında muhteşem ve zengin bir görüntüye sahip İstanbul'da düğünlerin, şenliklerin, eğlencelerin vazgeçilmez unsurları oyuncu kolları ve köçeklerdir. O zamanın tabiriyle "kol" bugünkü anlamda kumpanya, topluluk, tiyatro grubudur.

Sultan IV.Mehmed'in saltanatının ilk günlerinde Baba Nazlı adlı bir kolbaşı kurduğu bir oyuncu kolunu bin türlü zahmet ve yoksullukla devam ettirmeye çalışmakta, kendisini düştüğü müşkül durumdan kurtaracak bir çare düşünmektedir. Aslında çare hünerli bir köçeğe sahip olmaktır...O sırada Baba Nazlı'nın bulunduğu kahvehanenin önüne çingenelerden bir adam ile incecik bir genç gelir ve ayı oynatırlar. Baba Nazlı bu arada ayının oyununu değil, tef çalıp ayıyı oynatan çocuğun vücut hareketlerini ve köçek olmak için yaratılmışçasına zarif endamını izler.

Adının İbo olduğunu söyleyen bu çocuğu, babasından ve sarhoş amcasından müsaade isteyerek yanına alır ve köçek olarak yetiştirir. Köçek İbo, çocuk padişah Sultan Mehmed'in düğününde gösterdiği hünerler, yaptığı danslarla İstanbul'un en namlı köçeği olur. Bir rekabet ortamında olan oyuncu kolları bu durumdan hayli rahatsız olur, İbo'yu kendi kollarına almak için denemedik yol bırakmazlar. Fakat İbo, gelen adamlara, ustası Baba Nazlı'ya ihanet etmeyeceğini, ustası olmadan kendisinin bir hiç olduğu söyler. Onu ikna edemeyeceklerini anlayan kolbaşları İbo'yu ortadan kaldırmayı, kaçırmayı planlarlar. Ama onlar bu planlarını uygulamaya koymadan, müthiş bir haber ağızdan ağıza yayılır. Müzmin bir ayyaş olan amcası yine körkütük olduğu bir akşam her şeyi İbo'ya borçlu olduklarını, onun erkek değil, gül goncası bir kız olduğunu söyler. O zamanın şartlarına göre bir kızı erkek kılığına sokup, köçek olarak erkek meclislerinde oynatmak affi mümkün olmayan ağır bir süçtur. Fuhuş, küfür olarak görülen bu durumun cezası en hafifinden idamdır. Köçek İbo'nun yakınları derhal tevkif edilir, Baba Nazlı bir yerde ölü olarak bulunur, İbo ortalıktan kaybolur. Köçek İbo, tek kurtuluşu Sarayı Hümayun'a giderek Kösem Valide Sultan'a sığınmakta bulmuş, onun himayesiyle gizlice Şam'a gönderilmiştir. Asıl adı Güllü olan İbo, zevk ve sefa; aşk ve muhabbetle yoğrulan Şam topraklarında içtenlikle karşılanır, meclislerde paylaşılamaz. Orada birkaç defa evlenir, boşanır.

Hikâyenin son bölümünde otuz yıl sonraya atlayan yazar Şam'dan gelen bir çengi kadının yıllar önce Şam'a giden Güllü olduğunu ima eder. İstanbul'un saray ve konaklarında rakseden, yetenekli cariyeleri de yetiştirerek meclislere götüren Güllü Fatma safizmle itham edilerek öldürülür.

Kişiler: Vak'a örgüsü Köçek İbo'nun hayatı etrafında oluşturulmuştur. Köçek İbo'nun ustası Baba Nazlı, İbo'nun babası ve sarhoş amcası, diğer oyuncu kollarında bulunan köçekler, kolbaşıları, Sultan IV.Mehmed ve Kösem Sultan kadroyu oluşturan diğer şahıslardır.

Çamurda bulunan elmas misali çingeneler içinde nadide bir güzelliğe sahip İbo, Baba Nazlı'nın gözüyle tasvir edilir:

"Şaparın ince, kıvrılıp bükülmeye son derece müsait görünen vücut yapısı, büyük büyük ellerinde tefe fiske vurmadaki fıtri hüner, baldır adalelerinin sertliği ve ayak bileklerinin inceliği, ayıyı şevke getirmek için hayvanla beraber oynarken kalem parmaklı çıplak ayaklarıyla adım atışları, parmaklarının üstünde, topuk basmadan yürüyüşleri, onun bir rakkas olarak doğduğunu gösteriyordu." (Erkek Kızlar, s.100-101)

Asıl adı Güllü olan İbo'nun meziyetleri bir köçeğin olmazsa olmaz niteliklerini içerir:

"İbo'nun ince uzun yapısı, kemiklerinin inceliği, ellerinin ayaklarının büyük büyük olması, vücut kıvraklığı, hareket kabiliyeti bir köçekte aranan meziyetlerdi. Fakat ayrıca bir de sihirkâr cazibe lazımdı, 'albeni' lazımdı, İbo'nun her halinde ve tavrında bu hal vardı." (Erkek kızlar, s.102)

Koçu'nun bu hikâyelerinde şahıslar tek yönlüdür. Hatta erkek kızlar dahi, kimliklerindeki karmaşaya rağmen ele alınan bir hususla ön plana çıkmışlar, ruh dünyalarındaki çatışmaya yer verilmemiştir.

Zaman ve Mekân: Sultan IV.Mehmed zamanında 1648 yılı Ağustos ayında başlayan olaylar kısa sürede gelişir ve noktalanır. Sonuç bölümünde ise yazar otuz yıl sonrasına giderek 1678-1680 yılları arasında İstanbul'a gelen bir çingene kadının seneler evvel ortadan kaybolan Köçek İbo olduğunu ima eder.

Ağırlıklı olarak vak'a İstanbul'da geçer. Halkı eğlendirecek oyuncu kollarına At Meydanı, Beyazıt Meydanı, Vefa Meydanı, Aksaray'da büyük yeniçeri kışlası önündeki Et Meydanı tahsis edilmiştir.

Fakat asıl dikkat çekici olan on yedinci asrın ortasında İstanbul tasviridir:

"On yedinci asrın ortasında İstanbul yalnız Türkiye'nin değil, cihanın en zengin ve muhteşem beldesiydi. Bir cihan imparatorluğunun taht şehri ve âlemi İslâm'ın medarı iftiharıydı. Dünyayı dolaşmış seyyahlar 'Yeryüzünde bunun gibi mamur, kalabalık ve zengin şehir görmedik...' derlerdi.

Her biri sanat şaheseri ulu ulu camiler, sayısı bini aşan küçük cami ve mescitler, medreseler, mektepler, şeddadî hanlar, muazzam hamamlar, içlerine karun hazineleri yığılmış bedestenler, çarşılar...Her sokağında gürül gürül akan çeşmeler...Her sokağında birkaç konak, her semtinde bir iki saray..." (Erkek Kızlar, s.103)

Hele sıradan bir sarayın şa'şalı görüntüsü, iç alemindeki kalabalık bizim tasavvur ederken dahi müşkül duruma düştüğümüz bir tablo arz eder:

"...Süleymaniye'de bir Siyavuşpaşa Sarayı...meraklısı çıkmış, cephesindeki pencereleri saymış:1200.

Biri de içindekileri sormuş:

-300 oda ve divanhanedir ve 15 hamamı vardır!...demişler. Halkı bir çarşıcık beslermiş, içinde kasabı, bakkalı, fırını, kahvehanesi, berberi, attacı, cerrahi, bezzazı, saracı, kavafi, terzisi, kuyumcusu varmış. Selamlığındaki kapıcı, uşak, ırgat, seyis, bahçıvan, ayvaz, arabacı, çuhadar, şatır, saka, tatar, sadece bendegân ve horanta bekâr uşağı 1000 kişi...Sarayın müştemilatı kışla halinde...

O devirde İstanbul'da yaşamış bir Mehmed Halife '...böyle yüz yirmi saraydan fazladır...' diyor." (Erkek Kızlar, s.103)

O devirde nüfusu bir milyonun üzerinde tahmin edilen, muharrirlerin 'Beniâdem deryasıdır' dedikleri bu hayal şehir; rakkasları, hanendeleri, sazendeleri, mukallitleri, soytarıları, hokkabazları, türlü türlü canbazları, perendebazları, hayalcileri ve ortaoyuncularıyla zevk ve eğlencenin de merkezi olmuştur. Bu yolda daha pervasız bir şehir olarak yazar Şam'ı gösterir:

"Şam, taşı yaprağı zevku sefa, aşku muhabbet ve hatta hatta fuhşu rezaletle yoğrulmuş bir tarihî beldeydi." (Erkek Kızlar, s.119)

Bugünün insanından geçmişin insanına kurduğumuz köprülerde elimize verilen en somut, en açık adres 'mekanlar'dır.

5-Civelek Mustafa

Konu: On üç on dört yaşında dedesi yaşında bir imamla evlendirilen Hatice'nin sevdiği yeniçeriye kaçıp tanınmamak için Civelek Mustafa takma adıyla erkek kılığında

onunla beraber bulunması, bu iki gencin son derece hazin, trajik ve düşündürücü olan sonu anlatılmaktadır.

Vak'a: Hikâyeyi, on altıncı asrın büyük müverrihi Selanikli Mustafa Efendi'nin kendi adına nispetle Selanikli Tarihi diye anılan büyük vakayinamesinin basılmamış, kütüphanelerde el yazması halinde duran en kıymetli bölümünden alarak okuyucuya naklettiğini belirten Koçu; bu yaşanmış hikâyenin iki kahramanın isimlerinin verilmediğini, 'bir yeniçeri ile bu yeniçerinin yanında gezdirdiği tüysüz bir genç' olarak bahsedilen şahıslara kendisinin isim taktığını zikrederek vak'ayı anlatmaya başlar.

Olay, Sultan II.Murad'ın öldüğü, Sultan III.Mehmed'in Osmanlı Devleti tahtına oturduğu 1595 yılında geçer. Yeniçeri Ocağı yeni bozulmuş, ocağa alınan uygunsuz adamların etkisiyle yeniçeriler arasında "başında kavak yelleri esenler" çoğalmış; bu da asayiş ve emniyeti yeniçerilerden sorulan İstanbul'un güvenliğini ciddi boyutta sıkıntıya sokmuştur.

Bostancıbaşı Ferhad Ağa bir kadının aklını çelerek kaçırmış bir yeniçeriyi aramaktadır. Zehir Ali adlı bu yeniçeri on gündür yanından ayırmadığı Civelek Mustafa ile hamamda yakalanır. "Civelek" tabiri yeniçeri ocağı ananelerinde ileride yeniçeri olmaya namzet gençler için kullanılmaktadır. Ferhad Ağa, Civelek Mustafa'nın belinden peştamalı çekip alır, orada bulunanlar dehşet içinde donakalır. Erkekler arasında hamamda bir peştamal ile yârânıyla birlikte olan Mustafa, kadın hatları henüz oluşmamış bir kızdır.

Bu kız on üç yaşında olup dedesi yaşında bir imamla evlendirilmiş, evlendiğinin ilk ayında iki yaşlı kumasının ardında yolda yürürken yeniçeri Zehir Ali ile göz göze gelmiş, gönlünü ona kaptırmış, çok geçmeden Ali'ye kaçmış Hatice'dir.

Küçük güzel karısı kaçırılan İmam Hafiz Hacı İlyas Efendi mahalleli ile vezir kapısına varıp "Irzımız, namusumuz yeniçeriye emanetken Müslüman'a bu ihanet ve şenaat olur mu?" diyerek şikayetçi olmuşlardır.

Hatice hemen hamamda boğulur, Bostancıbaşı Ferhad Ağa, Zehir Ali için o zamana değin uygulanmamış bir ceza düşünür. Ama Ali'nin suçu, bilinen bütün cezaların yetersiz kaldığı ağırlıkta, katmer katmerdir:

"Zina!...

Bir Müslüman'ın nikâhlı karısını kaçırarak zina!...

Hafızı Kuran bir imam karısıyla zina!...

Bir Müslüman kadınını soyarak kestirerek oğlan kılığında dolaştırma!...

Bir Müslüman kadınını soyarak bir peştamalla erkekler hamamında üryan olarak teşhir!...

Aşüftesini civelek yazdırıp Yeniçeri Ocağı'nın namusunu lekeleme!..." (Erkek Kızlar, s.136)

Zehir Ali'nin idam edilme şekli tarihimizde bir örneği daha olmayan bir vak'adır. İlk önce ayak, bacak, diz kemikten kırılan, belden aşağısı et külçesi haline getirilen Ali yağlı paçavralara sarılarak bir havan topunun ağzına gülle gibi tıkanır ve topun fitili ateşe verilir. "Bu melunu derya ve toprak kabul etmez!" diyen Ferhad Ağa, Zehir Ali'yi bin parça olarak havaya savurur.

Kişiler: Zehir Ali ve Civelek Mustafa, Bostancıbaşı Ferhat Ağa, Hafız İlyas, Sarac Hasan ve Sadrazam Koca Sinan Paşa vak'ada yer alan şahıslardır.

Zehir Ali'ye kaçıp **Civelek Mustafa** takma adıyla erkek kılığında dolaşan Hatice, kadın çizgileri henüz gelişmemiş, narin, zarif ve güzel bir kızdır. Üsküdar yeniçerilerinden **Zehir Ali** ise yirmi bir yirmi iki yaşlarında bir erkek güzelidir. Yazar onu tasvir ederken on altıncı asırda, kendine has tuvaleti ile bir yeniçeri gözümüzde canlanır:

"Masallardaki tarifler gibi bir güneş parçası, güneşe 'ya doğ, ya doğayım!' diyen bir delikanlıydı. Afili, uçarlı, koşarlı, şahin başlı; başında altın sırmalı külah etrafında üç endaze tülbent, bir ucu sağ omuza sarkmış olacak ve bir kıvrımında da, mevsimine göre ya bir gül goncası, ya bir koçan sümbül, ya bir yeşil yaprak bulunacak; ak bezden gömleğin düğmeleri çözük, şahbaz yiğit sinesi yaz kış küşade, üryan gerektir; kollar hemen omuz başlarına kadar sıvanmış, sağ pazısında pazıbant, kolunda 59. Orta'nın dövme nişanı..." (Erkek Kızlar, s.127)

Aslen **Bostancıbaşı Ferhad Ağa** ise iki metreye yakın boya sahip, kara yağız bir adamdır.

"Mert adamdı, doğru adamdı, Müslüman adamdı; zalim değil, fakat kafasının hak bildiği yerde, doğru bildiği yerde suçluya karşı amansız şedit adamdı. Uğursuz, nursuz, şerir haydudun kahredici düşmanıydı." (Erkek Kızlar, s.126)

Aksaray'da Muradpaşa Camii'nin imamı Hafız İlyas, Sarac Hasan ve Sadrazam Koca Sinan Paşa olayların gelişmesinde etkili olup arka planda duran şahıslardır.

Zaman ve Mekân: Vak'a Sultan III.Mehmed'in tahta çıktığı 1595 yılının yazında Üsküdar'da geçer, yazar Üsküdar'ı şu cümlelerle tanıtır:

"On altıncı asrın Üsküdar'ı muazzam ve mamur beldeydi, Anadolu'nun en büyük şehriydi, nefsi İstanbul'un nüfusuna yakın halkı vardı; günlük hayatı renkli, zengin, canlıydı. Halep'e, Şam'a, Mısır'a, Bağdat'a, İran'a ve hatta Hindistan'a, Çini Maçin'e giden kervanlar oradan kalkardı." (Erkek Kızlar, s.125)

59. Orta'nın kolluğu ve Üsküdar'da bir hamam vak'anın geçtiği iç mekânlardır.

Hikâyelerde Bakış Açısı: Bir kadın rol yapmıyorsa eğer neden topluma erkek kimliğiyle çıksın? Erkek Kızlar'da hikâyelerin her biri bu sorumuza yanıt verir. Kadın; hakkını aradığı, tek başına yeni bir hayata açıldığı, baskılardan ve şiddetten yılıp kaçtığı, kendini topluma kabul ettirmek istediği ve kendi kararlarıyla yaşamak istediği yerde erkektir; erkek olmak zorunda bırakılmıştır. İbrahim Voyvoda, Emir Talha, Topçu Emin, Köçek İbo, Civelek Mustafa; benliklerinden sıyrılarak bir başka çerçevede toplumun karşısına çıkmış hayatlardır. Koçu diğer eserlerinde olduğu gibi burada da şaşırtıcı, garip, düşündürücü vak'aları, kişileri ortaya koymuş; yaptığı derlemeler ve araştırmalar içinde herkesin bilmesi öğrenmesi gerekeni seçip okuyucuya sunmakla durduğu noktayı göstermiştir. O hikâyelerini insanların şuurunu uyarmak, hayatın görünenin ötesinde, ayrıntıların kurduğu ağlarda bir başka cephesinin olduğunu fark ettirmek için yazmıştır. Koçu, geçmişe dair bilmediklerimizi perdeye yansıtır, bilhassa sosyal ve kültürel yaşantının o günkü rengini günümüze aksettirir. Koçu'nun muhatabı olan kitleye "okuyucu" demek eksik bir anlatımdır, zira o okuyucusuna bir izleyicinin sahip olduğu canlılığı ve görüntüyü bütün ince noktaları ile aktarmak ve yaşatmak ister. Bunu yaparken zaman zaman beyaz perdeye kendi gölgesini de düşürür, düşündürücü kısa bir yorum ya da ilginç bir malûmat ile "bunu söylemem gerek" derecesine araya girer:

"Vak'anın aslı şuydu; asırlarca sürecek cemiyet yaralarından biriydi:

...

kızın kadın çizgileri henüz gelişmemişti, göğsü topluca bir oğlan göğsünden farksız, hemen dümdüz olan Hatice'yi dedesi yerinde bir adamla evlendirmek o eski çağların tabii görülen münasebetsizliklerindendi. Narin, zarif, güzel Hatice eskicinin kulübesinden imamın evine boynu bükük bir mor menekşe gibi gelin gitmişti. Esir pazarından alınmış bir cariyeden farksızdı." (Erkek Kızlar, s.131)

Devrin şahitlerinden yaptığı alıntılar, hikâye türünün sınırlarını zorlasa da; anlatılanların sadece bir sanatçının hayal dünyasını yansıtmadığını, bahsi geçen her fasılın geçmişten günümüze bir ibret olduğunu bize hatırlatır:

"... sözün ayağa düştüğü bir anarşi devriydi. O zaman yaşamış müverrih Mehmed Halife yüreği sızlayarak yazıyor:

'İstanbul halkı devletlerine, nimetlerine mağrur oldular. Hak yolundan ayrıldılar, nefis havasına düştüler. Birbirini aldatır, biri öbürünün elindekini almaya çalışır. Namusa iftira atarlar, leke sürerler. Bütün esnaf hilekâr. Yeniçeriler tuğyan halinde, her türlü rezaleti uluorta, sokak ortasında yapıyorlar. Ulema ilmin faziletini unutmuş, avam ise zina ve livataya düşmüş... İstanbul'un üzerinde bir belayı asumanî dolaşıyor, böyle devam edemez; ya bir merhametsiz kılıç sahibi kesecek, ya bir salgın gelip kıracak, ya bir ateş düşüp yakacak; varlık içinde aklını ve ahlakını kaybeden insanları kül üstünde çırılçıplak bırakıp yaptıklarına pişman kılacak...' diyor." (Erkek Kızlar, s.107)

Yazar anlattığı hikâyelerin konusunu hangi kaynaktan aldığını belirtir. Topçu Emin adlı hikâye Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın, Sultan Mahmud'un Rami Kışlası'ndaki bir yıllık ikâmeti üzerine kaleme aldığı Tarihî Liva adlı eserinden alınmıştır. Koçu eserden ne derece faydalandığını, ne kadarını kendisinin oluşturduğunu şu cümle ile anlatır:

"Biz noksan olan tuzunu biberini ektik ve sonunu da tatlıya bağladık." (Erkek Kızlar, s.96)

"Köçek İbo" nun macerası ile ilgili yazar tevatüren gelen bir şahıslar silsilesini kaynak gösterir:

"Köçek İbo'nun macerasının ilk defa olarak 1711 yılında Edirne'de Aynalı Kahvehane'de anlatan Meddah Burnaz Ali bu vakayı Derviş Hasan adında bir Mevlevî dedesinden dinlediğini, onun da Güllü Fatma'nın (hikayenin kahramanı) kocası Canbaz Kasım'dan dinlediğini söyler." (Erkek Kızlar, s.120)

"Civelek Mustafa" adlı hikâyede on alıncı asrın büyük müverrihi Selanikli Mustafa Efendi'nin kendi adına nispetle Selanikli Tarihi diye anılan vakayinamesinin basılmamış el yazması halinde duran kısmından alınmıştır.

Anlatımda dikkatimizi çeken önemli bir husus da yazarın bahsettiği hususlarla günümüzün değerlerini, ifadelerini yan yana getirmesi, karşılaştırmasıdır:

"Kendisi, zamanımızın tabiriyle büyük aktör ve rejisör... Bir 'Gemici' oyunu yazmış ve bu oyunu meydana koymuş. İçinde türlü hüner ve raks öyle zannediyorum ki, bugün bu oyunun senaryosunu elimize geçirebilsek, Hollyvood'un en müşkülpesent film amillerine elimizi öptürerek verebilirdik..." (Erkek Kızlar, s.105)

Yolunu kaybetmiş insanlığın eline verilen harita "insan"dır. İnsanı yitiren, onun değerini kaybeden değil ufukları seçmek yarınını şüpheye düşürendir. Koçu yer yer bir tarihçi bakışıyla tespitlerini de beyan eder:

"1826 ile 1830 arası memleketimizde ve bilhassa İstanbul'da insan hayatının en ucuz olduğu devirlerdendir." (Erkek Kızlar, s.73)

Bunun yanında "Ustamın emeği bana az değildir ve sadakat naz değildir!" (Erkek Kızlar, s.111) gibi veciz ifadeler; "...bataklıkta değil, bir uçurum kenarında açmış ve dikenler içinde bir çiçeğe benziyordu; ne uzanılır, ne koparılır, ne koklanır. Onu hep uzaktan seyrettiler, üzerine okşamak için dahi el uzanamadı..." (Erkek Kızlar, s.114) gibi edebi bir duyuşun esintisini içeren teşbihler; "Elif çekilince nokta koyan çok olur." (Erkek Kızlar, s.70) gibi atasözleri ve halkın zengin dimağının dile akseden görüntüsü olan deyimler Koçu'nun eserinin kıymetini arttıran onu daha renkli kılan hususlardır.

2.4.f. Haşmetli Yosmalar[213]

İnsanlık tarihinin ünlü aşk kadınlarının portresi mahiyetinde olan bu eser basımından yaklaşık yirmi yıl evvel, ilk olarak "Tarihte Güzel Kadınlar Taçlı Fahişeler" adıyla yayımlanmıştır. Münif Fehim'in resimleri ile dizayn edilmiş bu ilk basımdan farklı olarak Haşmetli Yosmalar'a birkaç portre daha eklenmiştir. Eserde Sabiha Bozcalı tarafından çizilmiş beş de resim mevcuttur.

Yazaran, herbiri birkaç cild dolduracak romanların kahramanlarıdır, dediği bu kadınlar; güzellikleri, tutkulu aşkları, entrikaları, aşk ve zevk yolunda ahlâk tanımayan tavırları ile tarih sahnesine çıkmış; belleklerde yer eden hatıraları ile de sonsuzluğun şöhretli şuh kadınları olmuşlardır.

Kocasının kölesi Hz. Yusuf'u, kendisinin olmaya zorlayan **Potifar'ın Karısı**; Troya Prensi Paris'le yaşadığı yasak aşk yüzünden iki ülke arasında büyük bir

---

[213] Reşad Ekrem Koçu, Haşmetli Yosmalar, Koçu Yay., İst., 1963.(Bu eserin ilk baskısı 1940'lı yıllarda Tarihte Güzel Kadınlar:Taçlı Fahişeler adı ile basılmıştır)

savaşa neden olan Isparta Kralı Menelaos'un karısı güzel **Helen**; Midilli soylu bir ailenin son derece kültürlü kızı olmasına rağmen, kendi cinsinden olanlara duyduğu aşk nedeniyle vatanından kaçmak zorunda kalan **Safo**; Eski Yunan'da aşüftelik yaptığı için dava edilen, fakat güzellik, aşk, şehvet ve fuhuş mabudesi Afroditi'nin yeryüzüne indiğini düşündürecek kadar çekici olduğu için hiçbir erkeğin inhisarı altına alınamaz, her Yunanlı'nın bu güzellikte bir zevk hakkı vardır gerekçesiyle mahkeme kararı ile beraat eden güzel **Firini**; devrin iki büyük imparatorluğu Mısır ve Roma'yı entrikaları, ahlâksızlığı ve aşklarıyla sarsan güzel **Kleopatra**; iktidar ve cinsi zevk uğruna yüzlerce insanın kanına giren, Roma tarihinde zevk için batakhanelerde alt tabaka insanlarıyla fuhuş yapabilecek kadar ahlâksız bir kraliçe olan **Messalina**; fahişelikten imparatoriçeliğe yükselen ve Bizans tarihinde bir döneme adını veren **Teadora**; Bizans sarayında yüzlerce erkekle yatan ve yirmi iki senelik kraliçeliği esnasında resmi olarak beş eş (kral) değiştiren ahlâktan yoksun **Zoi**; Fransa kraliçesi olduğu halde fahişelik yapmaktan kendini alamayan, kanlı aşk maceralarından çekinmeyen **Burgondiyalı Margerit**; uğruna Roma saraylarında cinayetler işlenen, Ferrara Sarayı'nda şiirlere ilham olan, aile içinde babası ve ağabeyi ile de sapık ilişkiler yaşayan **Lukreçya Borjiya**; 16. yüzyılda Fransız sarayının en güzide kadını olan **Diyan Dö Puatiye**; 17. asırda Fransa'nın meşhur falcısı, büyücüsü iken büyülerinde kullanmak üzere iki bin çocuğun katili olan **Katerin Lavuazen**; Rusya'da güzelliği ve cesareti ile çılgın, kaba, vahşi fakat münevver bir hükümdar olan Deli Petro'ya aşkı öğreten **Birinci Katerina**; Rusya tahtında otuz dört yıl başarıyla hükümran olup isimleri zikredilmeyecek kadar çok erkekle birlikte olan yüz kocalı imparatoriçe **İkinci Katerina**; güzelliği ve entrikaları ile Fransız tahtının hükümdarı on beşinci Lui'nin metresi olan **Markiz Dö Pompadur**; Fransız saraylarında hizmetçilikten leydiliğe kadar yükselen **Leydi Hamilton**; keskin zekâsı, nükteleri, ilginç fikirleri, edebi kültürü ile erkekleri cezbeden kadın **Madam Rekamiye**; aslen İngiliz olup İspanyol Dansözü Lola Montez adıyla sahnelere çıkıp kıtalar arası bir üne ve büyük bir servete sahip olan **Lola Montez** eserde kısaca portre tarzında hayat hikâyeleri verilen kadınlardır.

2.4.g. Haydut Aşkları[214]

Bir macera ve aşk romanına malzeme olabilecek ham bilginin sunulduğu eserde, dağ haydudu veya şehir eşkıyası olarak nam salmış insanların hayat hikayeleri anlatılmaktadır. Eser beş ayrı hikâyeden teşekkül etmiştir.

1-Sağıncılı Veli ve Voyvoda Kızı

Konusu: Sağıncılı Veli'nin, tükenmek bilmeyen hırsı ve karşılık bulmayan aşkının intikam arzusuyla yaptığı eşkıyalık anlatılmaktadır.

Vak'a: 1750'li yıllarda Bergama'nın Sağıncı Köyü'nde Veli adlı bir şahıs acımasız bir çiftlik sahibinin yanında yarı aç yarı tok sığırtmaçlık yapmaktadır. Veli, hayvanlarını alıp dağa çıktığı bir gün yörenin voyvodası İsmail Ağa'nın bölükbaşısı ile karşılaşır. Bölükbaşı Veli'nin haline acıyıp onu yanına alır. Saygısı, sadakati, çalışkanlığı ve zekasıyla parmakla gösterilen biri olan Veli; kısa sürede Voyvoda'nın güvenini ve sevgisini kazanarak katipliğe kadar yükselir. Voyvoda'nın sarayında bir gün İsmail Ağa'nın kızı Cemile'yi gören Veli, ona aşık olur, ondan başka bir şeye düşünemez hale gelir. Fakat Cemile Abdülfettah Ağa ile evlendirilir. Veli'nin içindeki aşk, bu evlilikle söneceği yerde daha da alevlenir.

1760 yılında İsmail Ağa'nın ölümüyle yerine oğlu İbrahim Ağa getirilir. Gelir-gider işlerinden anlamayan, zevkten başka şey düşünmeyen İbrahim Ağa tüm işleri kahyası yaptığı Veli'ye devreder. Bu dönemde Veli güzel yüzünün gizlediği, ruh sefihliğini, haramzadeliğini göstermeye başlar. Hissettirmeden yavaş yavaş voyvodasını soymaya, onun adına halka işkence etmeye başlar. Bu şekilde bir zamanların yalın ayak sığırtmaç Veli'si, Karun kadar zengindir artık. Tüm bu servetin içinde Veli'nin tek bir ideali kalmıştır: Dört çocuk annesi de olsa Cemile'yi elde edebilmek...

Hiçbir zaman iç yüzünü göstermeyen Veli Kahya bir yandan halka İbrahim Ağa adına işkence ederken diğer yandan da onları bu zalim (!) den kurtarmak amacıyla halkı ve askerleri İbrahim Ağa'ya karşı kışkırtmaktadır. Veli

---

[214] Reşad Ekrem Koçu, Haydut Aşkları, Ana Yay., İst., 1981. (Tercüman'da "Çalıkkavak Dağı Haydudu" başlığı altında 19.10.1968-13.11.1968 tarihleri ve 2519-2544 sayıları arasında bir bölümü tefrika edilmiştir. Ayrıca yine Tercüman'da "Kadın Korsan Kanlı Despina" başlığı altında 24.01.1969-03.02.1969 tarihleri ve 2614-2624 sayıları arasında diğer bir bölümü tefrika edilmiştir.

Kahya amacına ulaşır. Kısa bir süre sonra İbrahim Ağa'nın katli ve kendisinin Bergama voyvodası olduğuna dair ferman gelir. Olayların gidişatından sıranın kendisine geldiğini anlayan Abdülfettah Ağa, ailesini alarak gizlice İzmir'e kaçar. Gözünü kan bürüyen Veli, bin askeriyle İzmir kapısına dayanır. Cemile ile kaçamayacağını anlayan Abdülfettah Ağa yardım almak için Kütahya'ya geçer. Bu sırada Veli'nin baskısıyla ahlâka ve şeriata uygun olmaksızın Cemile zorla Veli'ye nikahlanır ve ona teslim edilir. Fakat Cemile'den hiçbir zaman sıcaklık göremeyen Veli Ağa hışmını halka yönlendirir.

Tarih tekerrürden ibarettir. Bir zaman sonra da Veli Ağa hakkındaki şikayetler İstanbul'a ulaşır ve katledilmesi için ferman verilir. Yerine de Kütahya'da bulunan Abdüllatif Ağa atanır. Askerden ve halktan destek bulamayan Veli Ağa çareyi kaçmakta bulur, kaçarken, bana yâr olmayan kimseye yâr olmaz, diyerek Cemile'yi öldürür.

Bergama voyvodası Veli Ağa, yirmi beş yıl önce yalın ayak çobanlık yaptığı dağlara çıkar. Fakat kötü akıbetten kurtulamaz. Birkaç gün sonra yanında bulunan sığırtmaç Kiraz Ahmet'le birlikte idam edilir.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Veli**'dir. Hangi aşirete mensup olduğu bilinmeyen, konar-göçer taifesinden on altı on yedi yaşlarında Bergama civarında bir ağanın kapısında sığırtmaçlık yapan; genç irisi, erkek güzeli biridir. Yazar Veli'nin portresini halk şairlerinden birinin mısralarıyla anlatır.

"Yalesi sırmadan arslan yavrusu,
Rengi rûyi anın güneşteki nur,
Çakır gözleri benefşe kokar,
Oya mı, nakış mı, resim mi kaşlar..." (Haydut Aşkları, s.9)

Son derece zor şartlarda çobanlık yaparken Bergama voyvodası İsmail Ağa'nın yanında kısa sürede katipliğe kadar yükselir. Alımlı çalımlı bir genç olan Veli voyvodanın kızı Cemile'ye ilk görüşte aşık olur. Veli'nin artık tek arzusu Cemile'ye kavuşmaktır. Güzelliği, saygısı, çalışkanlığı ile tanınan ve sevilen Veli; bu emeline kavuşamayınca her türlü fenalığı kendi çıkarları için mübah gören, iki yüzlü, zalim, hain, ahlâksız bir şehir eşkıyası olur. Kapısında ekmek yediği ağasına ihanet ederek kasaba halkına kan kusturan Veli, artık bir başkasının karısı olan Cemile'yi zorla nikahına alıp kötülükte dur durak bilmeyen bir yola girer. Fakat

Veli'nin saltanatı uzun sürmez. Bir zamanlar ağasına tezgahladığı oyuna, kendisi de getirilir ve idam edilir.

Cemile : Bergama voyvodası İsmail Ağa'nın on üç on dört yaşındaki güzeller güzeli kızıdır. Yazar Cemile'yi şairlerin diliyle tasvir eder:

" On üç yaşında bir nûri seherdir,
Gözlerinin has elâdır boyası
Keman kaşlarıdır uşşâka mihrâb
Sırma mı, samur mu, altın mı saçlar " (Haydut Aşkları, s.13)

Cemile başta annesi olmak üzere çevresindekilerin telkinleri ile Uşak Veli'yi istemez ve yörenin önde gelenlerinden birinin oğlu olan Abdüllatif Ağa ile evlenir.

Yirmi beş yıl sonra dört çocuklu bir kadın olmasına rağmen güzelliğinden hiçbir şey kaybetmeyen Cemile Voyvoda Veli'nin hışmına uğrar ve zorla onun haremine alınır. Burada birkaç yıl mutsuz bir hayat geçiren Cemile; idam edileceğini anlayan Veli tarafından, başkasına yâr olmasın düşüncesiyle öldürülür.

Abdülfettah Ağa: Bergama'nın önde gelen ailelerindendir. Cemile ile evlenip mutlu bir yaşam sürerken Voyvoda Veli'nin kendilerine fenalık yapmasından korkup ailesini İzmir'e kaçırır. Oradan da yardım almak için Kütahya'ya geçer. Ama İzmir'de bıraktığı eşi Cemile gönülsüz ve kanunsuz olarak nikahlanıp Veli'ye verilir. Abdülfettah birkaç yıl sonra bir zamanlar kaçmak zorunda bırakıldığı Bergama'ya voyvoda olarak atanır.

Abdlülfettah Ağa olayların gidişatında etkin bir rol oynamayan ama acı sonuçlarını en şiddetli hisseden kişidir. Önce malını mülkünü daha sonra eşini kaybetmesi ve bir sürgün hayatı yaşaması... Bütün bunların nihayetinde kendisine voyvodalık verilerek yarasına bir nebze olsun merhem sürülmüş olur.

İsmail Ağa: Dönemin Bergama voyvodasıdır. Halkına eziyetler eden, rüşvetçi, acımasız bir adam olan İsmail Ağa, Veli'yi önemli mevkilere getirir. Hatta kızı Cemile'yi bile ona vermeyi düşünür.

İvaz Ağa: İzmir civarında Karaburun voyvodası olan İvaz Ağa; zalimlikte ve rezillikte Veli'den geri kalmayan biridir. Abdülfettah Ağa ile Cemile'nin İzmir'de olduğunu Veli'ye haber veren ve Cemile'yi Veli'ye verme hususunda herkesi tehdit edip nikahlarını kıydırtan, düzenin bozuk adamlarından biridir.

İbrahim Ağa: Babası İsmail Ağa'nın ölümüyle yerine voyvoda olarak atanır. Gelir gider işlerinden pek anlamayan zevk ve sefa düşkünü rezil bir adamdır. Aşırı derecede güvendiği ve kolladığı Veli'nin oyunu ile servetini kaybedip canından olur.

Hikaye içerisinde bu şahıslardan başka Veli'nin sığırtmaçlıktan kurtulmasını sağlayan Bölükbaşı'ndan, olaylar karşısında aciz kalıp İstanbul'a kaçan ve Veli'yi sadrazama şikayet eden İzmir Kadısı'ndan, Veli'nin son anda yanına sığındığı ama kabul görmediği dostu Sancakdaroğlu Kız Süleyman'dan, Veli'nin idamı ile görevli Kütahya Valisi Abdi Paşa'dan, ırza tecavüzden Veli'nin azline karar veren Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'dan, Veli'nin yanından ayrılmayan ve onunla birlikte idam edilen sığırtmaçlıktan gelme sadık adamı Kazdağlı Kiraz Ahmet'ten, sürekli ezilen yöre halkından, çıkarlarına göre saf tutan askerlerden, eğlencelerin vazgeçilmez unsuru olan köçeklerden... de bahsedilir.

Zaman ve Mekân: Olay hicri 1164 miladi 1750 yılında Sığırtmaç Veli ile bölükbaşının karşılaşmasıyla Bergama civarında Sağıncı Köyü'nde başlar. Bölükbaşı ile Bergama'ya giden Veli'nin Cemile ile karşılaştığı 1752 yılına kadar olan yaklaşık iki senelik süre özetlenerek anlatılır. Bu olaydan bir yıl sonra Cemile evlenir. 1760'a yani İsmail Ağa'nın ölümüne kadar geçen sürede Veli hakkında kısa bilgiler verilir.

1774'te Veli'nin kahya olması, entrikaları, voyvodalığa yükselmesi ve idam ettirilmesi ise kronolojik olarak anlatılır.

Olayın başlangıcı ile bitişi arasındaki süre, kırk yıllık uzun bir zaman dilimini kapsadığı için vak'aların seyri seri bir şekilde verilir.

Olaylar Bergama ve çevresinde geçer. İç mekân olarak adı zikredilen yerler saray ve hamamdır. İzmir'den bahsedilse de tasviri yapılmamıştır.

2- Bulgar Balaban ile Dört Yosması ve İki Şıkırdımı :

Konu : Balaban adlı bir eşkıyanın aşk, ihanet ve cinayetlerle başlayıp, bu yolda son bulan hayatı anlatılmaktadır.

Vak'a : Koca Halil Ağa'nın çiftliğinde gündelikçi işçi olarak çalışan Balaban, sevdiği kızın kendisini ağanın oğlu ile aldattığını görünce, ağanın oğlu Mito'yu öldürür.

Bu olaydan sonra Balaban'ın hayatı kötülük yolunda yapılan türlü rezilliklerle dolar. Teslim olup idam edilmektense dağa çıkıp eşkıyalık yapmayı tercih eden Balaban, yörenin en kanlı haydutlarından Pop ile ortak olur. Bir sene kadar onun yanında sadakatle çalışan Balaban bir gece Pop'un beraber olduğu kadınla birlikte

olur. Pop bu durumu fark edince onları öldürmek ister; fakat kız arkadaşı Gano, Pop'u öldürür. Dehşet ve korkuyla ne yapacağını bilemeyen Balaban da kızı öldürür. Artık Pop'un hazinesinin tek sahibi Balaban'dır.

Dağlarda daha fazla kalamayacağını anlayan Balaban şehre iner; fakat zaptiyelerin kendisinden şüphelenmesi üzerine işlemediği bir suçtan ötürü zindana atılır. Çıkar çıkmaz hazinesini almaya giden bu eşkıya, her şeyin bir başkası tarafından çalındığını görür.

Balaban'ın yolu tekrar Eskizağra'ya, Halil Ağa'nın bir başka çiftliğine düşer. Orada işçi olarak çalışırken kendisi gibi hizmetçi olan Tinke adlı kıza aşık olur. Bir müddet sonra tanınınca çiftliği ateşe verir, Kız Yuvan'ın yardımıyla Tinke'yi de yanına alarak kaçar. Tekrar eşkıyalık yapmaya başlayan Balaban; mahbubu Kız Yuvan ile maşuku Tinke'nin birlikte olup kendisini aldattığını öğrenir, her ikisini de işkenceyle öldürür.

Penbe adlı çengi kızını zorla kaçırır. Tayyar Ağa bunu sindiremez ve kızı geri alır. Balaban daha da ileri gider. Ağanın konağını basar ve Penbe'yi yine yanına alır. Bir eşkıya ile dağlarda yapamayacağını bilen Penbe, intihar eder.

1840 yılında Balaban ve on iki adamı, Eskizağra Ilıcası'na eğlenmeye giden bir kafileye baskın düzenler; fakat hiç ummadıkları bir direnişle karşılaşırlar. Çareyi kaçmakta bulan eşkıya, Zeynep adlı on üç yaşındaki bir kızı da rehin alarak götürür. Bu olaydan sonra eşkıyanın peşine düşen zaptiye, yoğun aramalarından sonra onun ve Zeynep'in cesedini bulur.

Balaban Zeynep'e tecavüz etmiş, küçük kız da bir fırsatını bulup onu arkadan hançerlemiştir. Balaban'ın oynaşı Merike de Zeynep'i boğarak öldürmüştür.

Seri cinayetleri, sapıklık derecesindeki ahlâksızlıkları, insan haklarını hiçe sayan mütecaviz tavırları anlatan bu vakalar; haydutların zaptiye tarafından asılması ve Balaban'ın cesedinin ayaklarından asılarak teşhir edilmesi ele son bulur.

Kişiler: Vak'ada Balaban ile birlikte yirmi kişiden bahsedilir. Olaylar Balaban merkezli gerçekleşir.

Balaban : Gerçek ismi İslav olmasına rağmen Balaban lakabıyla ün salmıştır. Kanlı kimliğini saklamak için Tadar ve Dima isimlerini de kullanır.

1812-1813 yıllarında doğan, güzel yüzlü, dik vücutlu, alımlı bir gençtir. Dönemin fakir gençleri gibi o da büyük çiftliklerde gündelikçilik yaparak geçimini

sağlar. Bulgaristan'ın ünlü gülyağcılarından Koca Halil Ağa'nın çiftliğinde gül toplarken Ruşenke adlı bir kızı seven Balaban, kızın kendisini Halil Ağa'nın oğlu Mito ile aldattığını öğrenince Mito'yu öldürür.

Bu olaydan sonra bir anda hayatı değişen Balaban artık eli kanlı bir katil olarak teslim olup idam edilmektense dağa çıkar ve eşkıyalık yapmaya , önüne geleni soymaya, öldürmeye başlar. Ünü kısa sürede tüm ülkeye yayılır.

Amansız bir cani olan bu haydut aynı zamanda cinsi yönden sapık ilişkiler içindedir. Erkeklere düşkün olup birçok erkekle ilişkiye girdiği gibi, on üç on dört yaşlarındaki kızları dağa kaldırarak tecavüz eden ya da en yakın arkadaşlarının kadınlarıyla birlikte olan ahlâksız bir insandır.

Ruşenke : On beş on altı yaşlarında bir köylü güzelidir. Koca Halil Ağa'nın çiftliğinde gündelikçi iken bir yandan Balaban, diğer yandan da Mito ile gönül eğlendiren hafifmeşrep biridir.

Mito: Halil Ağa'nın yirmi yaşlarındaki oğludur. Genç yaşta Balaban tarafından yok yere öldürülür.

Toder : Koca Halil Ağa'nın çiftliğinde Balaban'ın en samimi (yatak arkadaşı) dostudur. Yıllar sonra tekrar karşılaştığı Balaban'ın çetesine katılıp onunla eski samimiyetini devam ettirir. Balaban'ın ölümünden sonra o da idam edilir.

Koca Halil Ağa : Bulgaristan'ın ünlü gülyağcılarından çok zengin biridir. Oğlu Mito'yu öldüren Balaban'ı yakalamak için elinden geleni yapar.

Pop: Eski bir keşiş olan Pop, öldürdüğü otuz kırk kadar kişinin kanıyla yörenin en namlı haydudu olmuştur. Balaban'la tanıştığında yaşı elliyi aşkın olmasına rağmen hala bileği bükülmeyen dipdiri biridir. Eşkıyalık ile kazandığı büyük bir servetin sahibi olan Pop, yanına yardımcı olarak aldığı hatta kendisiyle ilişkiye girdiği Balaban'ın ve oynaşı Gano'nun ihanetine uğrayıp Gano tarafından öldürülür.

Gano: Çalıştığı konağın sahibiyle "hanım olma" hayaliyle ilişkiye girmesi sonucu, bir değirmenci olan Hristo Danef ile para karşılığı evlendirilir. Mutsuz bir evlilik süren Gano, bir gün Pop ile karşılaşır ve onunla dağa çıkar.

On altı yaşında, ince, uzun boylu gayet alımlı bir kız almasına rağmen erkek gibi giyinip Pop'la gönül rızası ile eşkıyalık yapan, onun kadını olan Gano; Balaban'ı da ayartmaktan kendini alamaz. Gano, kendisini deli gibi seven Pop'u elleriyle öldürür. Birkaç saat sonra da Balaban tarafından öldürülür.

Tinke: On altı yaşında uzun boylu, beyaz tenli, kara gözlü, kara saçlı, Meryem Ana gibi masum yüzlü, yörenin en güzel kızı olan Tinke; Balaban tarafından kaçırılmıştır.

Balaban kadınlardan çok erkeklere ilgi duyduğu halde Tinke'yi çok sever. Fakat kendisine ihanet ettiğini öğrenince onu işkenceyle öldürür.

Kız Yuvan: Balaban'ın çiftlikte tanıştığı yanına aldığı mahbubudur. On altı on yedi yaşlarında güzel ve alımlı bir genç olan Yuvan, Balaban'a ihanet etmesinin karşılığını hayatıyla öder.

Penbe: Balaban'ın Tırnova Panayırı'nda görüp hoşlandığı, on beş on altı yaşlarındaki çengi kızdır. Güzel esmer vücudu ve kıvrak danslarıyla herkesin dikkatini çeker. Balaban tarafından kaçırılır ve intihar eder.

Tayyar Ağa: Yörenin sayılı zenginlerinden olup zevk ve sefaya düşkün biridir. Penbe yüzünden Balaban'la karşı karşıya gelir ve annesi Zübeyde Hanım sayesinde birkaç defa-Balaban tarafından-öldürülmekten kurtulur.

Hacı Zübeyde Hanım: Dinine bağlı, nur yüzlü, sözü dinlenen bir hanım ağa olan Zübeyde Hanım; Balaban'ın saygı duyduğu ve sözüne sadık kaldığı tek insandır.

Fedar (Marike) : On beş on altı yaşlarında bir fahişe olan Marike, kendini erkek olarak tanıtmıştır. Marike'nin bir kadın olduğunu yalnız Balaban bilir.

Zeynep: On üç yaşında çok güzel bir kız olan Zeynep, Balaban tarafından rehin olarak kaçırılmış ve onun tecavüzüne uğramıştır. Balaban'ın kendisine yaşattığı acıların bedelini ona, hayatıyla ödetir. Dalgın bir anından faydalanarak Balaban'ı hançerle öldürür. Balaban'ın kapatması Marike de, Zeynep'in hayatına son verir.

Olayların akışı içerisinde; Balaban'ı manastıra götürüp onunla ilişkiye giren serseri keşişlerden, Gano'yla para karşılığı evlenen Hristo Danef'ten, Balaban'ın Çalıkkavak Dağı'ndaki evinde kaldığı Hacı Simeon'dan, bu evin bekçisi ve ilişkiye girdiği bey oğlundan, Balaban'ın da tanıdığı bir zamanların meşhur haydutu Kril'den, zalim ve sapık çete üyelerinden... kısaca söz edilir.

Tüm kötü karakterli kişilerin vak'a içerisinde muhakkak cezalandırılmaları dikkat çekicidir.

Zaman ve Mekân: Olaylar 1830 yılında Koca Halil Ağa'nın çiftliğinde Balaban'ın Mito'yu öldürmesiyle başlar. 1840 yılında Balaban'ın ölümüyle son bulur.

Yaklaşık on yıllık bir sürede cereyan eden olaylar özetlenerek ve dönemin kaynaklarından alıntılar yapılarak ana başlıklar altında verilmiştir.

Yer, Bulgaristan'ın Eskizağra yöresidir. Balaban'ın çalıştığı çiftlik, bir keşişin yardımıyla sığındığı ve içinde türlü ahlâksızlıkların sergilendiği manastır, Pop'un dağdaki küçük kulübesi, Balaban'ın üç yıl kaldığı Vidin Zindanı, Çalıkkavak Dağı'ndaki Hacı Simeon'un kilimleri ile meşhur İslimye Şehri, Tayyar Ağa'nın köşkü ve Balaban'ın öldüğü Gürleyen Bayır Ormanı isimleri geçen diğer mekânlardır.

3- Değirmenci İskender ve Kanlı Aşifteleri

Konu : 1622 yılında Bursa'da türeyen bir haydut çetesinin halka yaptığı zulümler, işkenceler anlatılmaktadır.

Vak'a : Bursa'da Değirmenci İskender adlı birinin önderliğinde bir haydut çetesi şehre dehşet saçmaktadır. Geceleri taktıkları maskelerle evleri soyan, direnenleri baltayla öldüren, yaralayan, hiçbir iz bırakmadan olay mahallini terk eden bu çetenin peşine dönemin Bursa Subaşısı Hayranoğlu Safer Çavuş düşer. Safer Çavuş hafiyelerinin ve Tızmantırıl Mustafa'nın yardımıyla çetenin elemanlarını yakalar, olayın aslını gün yüzüne çıkarır.

Çetenin başı cömertliği ile halkın sevgisini kazanmış Değirmenci İskender'dir. Bu iki yüzlü adamın çetesi; şehirdeki güzel erkekleri, güzel kızları, kandırarak kimi zaman da zorla kaçırarak; onlardan cinsel yönden faydalanmış, kimisini fahişelik yapmaya zorlamış, direnenleri öldürmüş, bir kısmını da eşkıyaya, ayak takımına pazarlamıştır.

Çete, şehirdeki soygunları ve adam kaçırma işlerini, yanlarında çalıştırdıkları Raziye ve Müşerref adlı iki güzel fahişeyi kullanarak gerçekleştirir. Soyulacak evleri, kaçırılacak insanları önceden tespit eden bu iki kadın durumu İskendere bildirir, o da derhal plan yaparak uygulamaya koyar.

Nihayet yakalanan İskender ve adamları idam edilir; Mihriban , Raziye ve Müşerref ömür boyu, kötü yola düşen kadın ve oğlanlar da baldırlarına damga vurularak bir yıl hapse mahkûm edilir.

Kişiler:Subaşı Hayranoğlu Safer Çavuş: Bursa'nın güvenliğinden sorumlu olan Subaşı Ağa; namuslu, çalışkan, cesur, eşkıyaya göz açtırmayan son derece sert ve disiplinli biridir. Şehirdeki asayişten sorumlu olan kişidir.

Uzun boyu, pos bıyığı, çatık kaşları ile heybetli bir görünüşe sahip olan Subaşı Ağa; şehirde herkesin hürmet ettiği, zamanın, devletini ve milletini düşünen nadir insanlarından biridir.

Değirmenci İskender: On yıl önce bir paşanın bölükbaşısı olarak Bursa'ya gelip yerleşmiş, paşanın da yardımıyla bir değirmen satın alıp işletmeye başlamış, kısa bir zamanda yörenin hatırı sayılır zenginlerinden olmuştur.

Kırk beş yaşlarında, esmer, uzun boylu, iri kemikli, pala bıyıklı, gür kara kaşlı, haydut tipli bir adam olan Değirmenci İskender; kimseyle samimi olmayıp, iki genç adamıyla şehirden uzak bir evde yaşamaktadır.

Herkese yardım eden kendi halinde biri gibi gözükse de aslında tüm şehri soyan, adam öldüren, genç kız ve erkekleri kaçıran kanlı bir çetenin lideridir. Hikâyenin sonunda yakalanıp idam edilir.

Tızmantırıl Mustafa: Otuz yaşlarında yalın ayak takımından bir gençtir. Değirmenci İskender'in çetesine mensup bir haydut olan Mustafa, tövbe edip tüm bildiklerini Subaşı Safer Çavuş'a anlatarak çetenin yakalanmasını sağlar, kurulan mahkemede pişman olup tövbe ederek adalete yardım ettiği için affedilir.

Mihriban: Otuz yaşlarında, uzun boylu, erkek yapılı bir kadın olan Mihriban, çete üyelerinden Değirmenci Ahmet'in karısıdır. Kendisi de bir fahişe olan Mihriban aynı zamanda genel evin (batakhane) sorumlusudur. Zorla da olsa genç ve güzel erkeklerle birlikte olmayı tutku haline getiren bu kadın, yakalandığında suçunu itiraf edip ömür boyu hapse mahkum olur.

Çırak Cafer: Bursa'da Halil Beşe'nin şeker dükkanında çalışan Cafer; güzelliği, zerafeti, nezaketi ile tüm halkın ilgisini celbeden on altı on yedi yaşlarında alımlı bir erkek güzelidir.

Değirmenci İskender'in kurduğu tuzağa düşüp bir dağ eşkıyasına satılan Cafer, son anda kötü yola düşmekten kurtulur.

Evini soyan haydutlarla girdiği çatışmada birbirini ağır yaralayan Mehmet Bey ve on yedi yaşındaki oğlu, Bursa'nın en meşhur şekercisi Halil Beşe ve çırağı Cafer, şehirdeki fuhuş yuvasını işleten çete üyesi Değirmenci Ahmet, Ahmet'in damadı Mehmet, Çırak Cafer'i satın alan Kirmasti Dağı eşkıyası Kara Softa, Duduyeşili Terâceli iki genç kadın, İskender'in en güvendiği işbilir fahişe Raziye ve Müşerref, kaçırılan genç ve güzel kızlar, delikanlılar, Subaşı Ağa'nın üç hafiyesi, Bursa halkı...şahıs kadrosunun diğer simalarıdır.

Zaman ve Mekân: Olaylar 1662 yılında Bursa'da meydana gelir.Şehirde birkaç ay içinde gece cereyan eden soygun, adam kaçırma,öldürme vakaları tüm şehre dehşet saçar. Vahşetlerin yaşandığı vakit gece'dir.

Bursa'nın Elmalık Mahallesi , şehrin ileri gelenlerinin takıldığı Emirler Kahvesi, Ulu Cami, Değirmenci İskender'in Irgan Köprüsü civardaki evi Hacıabdülhalim Mahallesi'nde Değirmenci Ahmet'in fuhuş yuvası olan evi, Cafer'in çalıştığı şeker dükkanı olayların gerçekleştiği belli başlı mekân isimleridir.

4- Haydut Mekkareci Mustafa ile Paşa Kızı

Konu: Mekkareci Mustafa ile Paşa Kızı arasındaki trajik sonla biten aşk anlatılmıştır.

Vak'a: 17.yüzyılın sonlarında Edirne'de yaşayan Ahmet Ağa herkesin sevgisini, saygısını kazanmış kendi halinde eski bir mekkarecidir. Ortanca oğlu Mustafa da baba mesleğini devam ettirmektedir. Aynı zamanda her cuma Güreşçiler Tekkesi'ne giderek zikirlere katılan Mustafa burada dindarlığın yanı sıra, güreş tutarak güzelliğini, yiğitliğini de kanıtlar.

Bir cuma günü, devrin namlı vezirlerinden Kaplan Mustafa Paşa'nın kızı da bu ayine katılır ve kafesli sofanın arkasından izlediği Mustafa'ya aşık olur. Paşa kızı artık dadısı Dâye Hatun ile sık sık tekkeye gelmektedir. Bir gün Dâye Hatun aracılığıyla aşkını delikanlıya iletir. Tekke'de birkaç dakikalık uzaktan bakışma ile Mustafa da kıza aşık olur.

Bir müddet sonra Sultan IV. Mehmet sarayda güreş meydanı kurdurur ve yörenin önde gelen pehlivanlarını meydana çıkarır. Bu eğlenceyi izlemeleri için saray ve yörenin önde gelen kadınları için de kafesli özel sofa hazırlanır. Bu müsabaka esnasında Kaplan Mustafa Paşa'nın karısı, Mustafa'ya hayran olur. Bunu bir fırsat olarak gören dadı Dâye Hatun hanımına kızı ile Mustafa'nın aşkını anlatır. Bu duruma öfkeyle karşılık veren vezir karısı Dâye Hatun'u dövüp İstanbul'a yollar. Kızına da etmedik cefâ bırakmaz. Durumdan haberdar olan Mustafa canını kurtarmak için Belgrad'a gider fakat paşanın emri ardından gelir, burada zindana atılır. Mustafa bir müddet sonra bir yeniçerinin yardımıyla zindandan kaçmayı başarır.

Bu olay zindandan kaçış anıyla birlikte halk arasında abartılarak anlatılır, hatta Mustafa büyük bir eşkıya, büyük bir evliya olarak efsaneleşmeye başlar. Bir gece paşa kızının da ortadan kaybolması dedikodulara hız verir. Kaplan Mustafa Paşa, onları bulmak için Mustafa'nın ailesini tutuklatıp işkence yapar fakat bütün çabalar nafiledir.

Mustafa birkaç ay sonra Kaplan Mustafa Paşa'ya bir mektup göndererek kızının kendi rızası ile geldiğini, ona bir kötülüğünün dokunmadığını, hatta elini bile sürmediğini, onu babasına teslim edeceğini, kendisinin de teslim olacağını bildirir ve sözünde durur.

Fakat paşa, suçsuz olmasına bakmaksızın Mustafa'yı iki üç gün halka teşhir edip Güreşçiler Tekkesi'nin önünde astırır.

Kişiler: Hikâyenin şahıs kadrosu toplam on bir kişidir. Başkahraman **Mustafa:** Baba mesleği olan mekkâreciliğe devam eden, bu yüzden de sık sık yolculuğa çıkan Mustafa; on dokuz yirmi yaşlarında, esrarengiz bir güzelliğe sahip, pehlivan yapılı şehbaz bir gençtir. İffet ve ismet sahibi, edepte ve güzellikte üstüne olmayan Mustafa; herkes tarafından sevilen, el üstünde tutulan biridir. Tüm bu olumlu vasıflarının yanı sıra tekke erbabı dindar bir gençtir. Dönemin vezirlerinden Kaplan Mustafa Paşa'nın kızının kendisine duyduğu aşka karşılık veren Mustafa; bu aşk uğruna memleketinden uzaklaşmış, zindanda yatmış, dağa çıkmış; fakat rızası ile kendisine gelen kıza el sürmeden onu babasına teslim etmiştir. Yine de Mustafa Paşa'nın gazabından kurtulamamış, idam edilmiştir.

Kaptan Mustafa Paşa'nın Kızı : On beş yaşında, asıl adı bilinmeyen bu paşa kızından yazar "bir duhteri pakize" diye bahseder. Aşkı uğruna hor görülmeye, azarlanmaya göğüs geren, ama aşkından vazgeçmeyen paşa kızı; saraydan kaçıp dağa çıkan bir Leyla'dır.

Dâye Hatun : Paşa kızının sırdaşı ve dadısı olan bu yaşlı kadın, iki genci birleştirmek için elinden geleni yapmış; bu yüzden hanımının saldırısına uğrayarak tokat yemiş fedakâr, iyi niyetli biridir.

Kaptan Mustafa Paşa : Devrin ihtişamlı vezirlerinden biri olan Mustafa Paşa, karısının tesirinde kalıp kızına ve Mustafa'ya etmediğini bırakmayan, Mustafa'nın ölümüne sebep olan zalim bir insandır.

Kaplan Paşa'nın Hanımı : İlk gördüğünde "Keşke benim de böyle bir oğlum olsaydı" diyecek kadar Mustafa'dan hoşlanan ama kadınlık hırsı ile Mustafa'yı kızından kıskanan fena ruhlu bir kadındır. Kızına yaptığı ezâlar ile Mustafa'yı zindana attırması yetmezmiş gibi, onu idam ettiren kişi de bu kadındır.

Ahmet Ağa: Mustafa'nın babası Ahmet Ağa, kazandığı üç beş kuruşla ailesinin geçimini sağlamaya çalışan; dürüst, efendi, sevilen bir insandır.

Mustafa'nın otuz yaşlarındaki abisi Mürsel, bıçkın bir yeniçeri neferi olan kardeşi Feyzullah, Mustafa'yı zindana atmak zorunda kalan Belgrad'ın yeniçeri ağası, yeniçeri ağasından tokat yiyince öç almak için Mustafa'nın zindandan kaçmasını sağlayan yeniçeri, Belgrad'ın önde gelenlerinden olup Mustafa'yı kurtarmak için elinden geleni yapan Şit Efendi ve dönemin sadrazamı Fazıl Ahmet Paşa hikâyede adı geçen diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: Olaylar 1669 ve 1672 yılları arasında Edirne'de geçer. Hızırlık mahallesinde oturan Mustafa, aynı yöredeki Güreşçiler Tekkesi'ne her cuma günü gidip zikir çeker, arkasından da tekkenin bahçesinde er meydanına çıkıp güreşir. Zaman zaman da mesleği icabı Belgrad başta olmak üzere uzak diyarlara kervan götürür.

Paşanın öfkesinden kurtulmak için gönülsüz olarak çıktığı son Belgrad seferinde, Belgrad Kalesi'ndeki korkunç zindana atılır ve yaklaşık bir ay orada kalır. Zindandan kaçan Mustafa bir müddet de dağlarda yaşar.

Vak'anın akış yönünü belirleyen zikirlerin ve güreşlerin yapıldığı, gençlerin arasındaki aşkın gün yüzüne çıktığı anlar "cuma" gününe denk gelir.

5- Kadın Korsan Despina ve Oğlanları :

Konu : 19. yüzyılda Ege Denizi'nde gezen Kadın Korsan Despina'nın hayatı anlatılmaktadır.

Vak'a : 1800'lü yıllarda Galata'da bulunan ve birçok Avrupa ülkesine dahi ünü yayılan Lavirentos Meyhanesi'nde çalışan Saçlı Panayot adlı köçek, Kaptan Despina adlı Kadın Korsan tarafından kaçırılır.

Bundan sonra gelişen olayları Koçu, Giridli Katip Ömerâki Efendi'nin yazdığı "Korsan Despina Kaptan Nâm Avretin Serencâmıdır" adlı risâleden nakleder:

Ömerâki Efendi yanında çalıştığı, Abdullah Efendi'nin oğlu Kâşif Efendi ile birlikte Ege adalarıyla ticareti geliştirmek amacıyla bir küçük gemi ile seyahate çıkar. Aylarca Ege'de dolaştıktan sonra şiddetli bir fırtına nedeniyle Bodrum'a yaklaşmak zorunda kalırlar. Orada da yaklaşık bir yıl önce kaçırılan Panayot ile karşılaşırlar. Panayot'un yanındaki Selime adlı kız da o gemiden kurtulan diğer esirdir.

Panayot aylarca Despina'nın yanında denizlerde dolaşmış; onun yolcu olarak gemiye binen insanları soyduğuna, onları öldürdüğüne şahit olmuş; Selime ile birlikte Despina'yla korsanların her türlü rezaletine katlanmak zorunda kalmıştır.

Fırtınalı bir gecede gemideki iki korsan, Andan ve Apostol; her zamanki gibi Selime'ye tecavüz ettikten sonra içkinin de tesiri ile Despina'ya isyana kalkışmışlar ama gemideki diğer esir Tiryandafil'in yardımı ile öldürülmüşlerdir. Geminin aşırı hasar görmesi nedeniyle Panayot ile Selime sandal ile karaya gönderilmiş, Despina ile Tiryandafil ise gemide eğlenmeye başlamıştır.

Askerler sabahleyin gemiye çıktığında Despina'nın cesedi ve eli ayağı bağlanmış bir şekilde Tiryandafil ile karşılaşırlar. Yakalanacağını anlayan Despina intihar etmeden önce Tiryandafil'in de kendisini öldürmesinden korkarak onun elini ayağını bağlamış sonra kendisini asmıştır.

Kişiler:Kaptan Despina: Eğribozlu Petrâki Kaptan'ın kızı olan Despina; zengin bir babanın tek evladı olarak şımarık ve serbest bir şekilde erkek gibi yetişmiştir. Babası Despina'yı daha on beş yaşında iken kaptanlarından Pavli ile evlendirir. Birkaç yıl içinde hem babasını hem de kocasını kaybeden bu kadın, gemisiyle denizlerde korsanlık yapmaya başlar. Kaçırdığı genç erkeklerle, gemideki tayfalarla her gece zevk sefa yapıp biriyle yatan ahlâksız ve zalim Despina, yakalanacağını anlayınca intihar eder.

Saçlı Panayot : On sekiz on dokuz yaşlarındaki Panayot güzelliği, dansları ve sesi ile mest ettiği Despina tarafından kaçırılır ve yaklaşık bir yıl gemide korsanların eğlencesi olur. Fırtınalı bir gecede gemiden kurtulan Panayot yaşadığı acı olayların tesiri ile ruhsal bunalıma girer.

Giridli Kâtip Ömerâki Efendi : Giridli bir Rum olan Ömerâki Efendi, Rumca ve Türkçe'yi iyi bildiği için tercüman olan Abdullah Efendi'nin yanında çalışmaya başlar. Kâşif Efendi ile yaptığı seyahatlerin birinde Bodrum'da Selime ile karşılaşır. Korsanların elinde acı dolu günler yaşamış bu biçareye acıyan Ömerâki Efendi, müslüman olup onunla gönül rızası ile evlenir.

Eşi Selime Hanım'ın başından geçen olayları anlatan bir eseri kaleme alır. Yazarımız Koçu da onun bu eserinden alıntı yaparak olayları bize nakleder.

Selime: Henüz on beş yaşında evlendirilen Selime, düğün gecesinin sabahında, kaynatası ve kocası ile birlikte Despina'nın gemisine yolcu olarak biner, Gemide kaynatası ve kocası korsanlar tarafından öldürülür. Selime de tecavüze uğrayıp esir edilir. Kurtulduğu anda dahi ölmeyi isteyen Selime, Ömer Efendi ile evlenerek yaşamını sürdürür.

Abdullah Efendi: İstanbul'da yağ ve sabun satarak daha çok Rumlarla ticaret yapan Abdullah Efendi, Ömerâki Efendi'nin patronudur. Güzel ahlâklı, örnek bir insan ve iyi bir Müslüman olan Abdullah Efendi hal ve hareketleri ile Ömerâki Efendi'nin Müslüman olmasına vesile olur.

Kaşif Efendi: Abdullah Efendi'nin oğlu olan Kaşif Efendi, babasının işlerini daha da büyütmek için, tercüman olarak yanına aldığı Ömekâki Efendi ile Ege'deki Rum diyarlarını gezer ve ticaret bağlantıları kurar.

Pavli: Kaptan Pavli, Despina'nın kendisinden otuz yaş büyük olan kocasıdır. Büyük bir aşkla evlendiği Despina'yı gittiği her yere götürmüş, ondan hiç ayrılmamayı düşünürken beraberliklerinin üçüncü yılında kanserden ölmüştür.

Andan ve Apostol: Despina'nın azılı tayfası olan bu iki adam; insanları zevkle öldürecek kadar cani, gemideki genç erkek ve kızları ortak kullanacak kadar iğrenç ve ahlâksızdır. Despina'ya baş kaldıran bu iki haydut isyanlarının bedelini hayatlarıyla öderler.

Tiryandafil: Despina'nın gemisindeki üçüncü tayfa on beş yaşındaki Tiryandafil'dir. Zorla kaçırılmış olan bu genç, gemide birçok işkence ve rezilliğe maruz bırakılır. Despina Tiryandafil'i büyük aşkı Dimitri'ye benzetmektedir.

Angeli Dimitri: Despina'nın Girit'te gemisine tayfa olarak aldığı on dokuz yaşlarındaki Dimitri, güzelliği ve çekiciliği ile Despina'nın büyük aşkı olmuş; fakat yine Despina tarafından öldürülmüştür.

Hikâyelerde Bakış Açısı: Osmanlı İmparatorluğu'nun adlî ve idarî yönden çözülmeye başladığı 1600'lü yıllardan sonra, imparatorluğun İzmir, Bursa, Edirne, Bulgaristan, İstanbul gibi değişik yerlerinde türeyen eşkıya çetelerini, bu eşkıyaların sapıklığa varan ilişkilerini ve hepsinin ölümle biten hazin sonlarını kaleme olan yazar betimleyici anlatımdan ziyade, açıklayıcı anlatımın ağırlıklı olduğu bir tarzda hikaye etme yoluyla vak'ayı okuyucuya sunmuştur.

Yazarın bakış açısını belirlemeye çalışırken dikkatimizi çeken ilk husus; hikâyelerin ortak konusu olan "haydut aşkları"dır. Aşk ile haydut kelimesinin bir araya gelmesi, duyguların en yücesi ile ahlâk düşüklüğünün yanyana olması anlamına gelir ki ilginçtir. Bir milletin kültür mozaiğini resmederken yalnızca en iyilerin, en görkemlilerin zikredilmemesi tarafsız bir duruşun neticesidir. Yazarın geçmişe bakışındaki bütünlük eserlerinin en kıymetli vasfıdır.

Bir eşkıyanın yüreğindeki aşk, hayalindeki güzellik - sevgili – onun ruhunu arındırır mı? Yoksa asiliğin, acımasızlığın, iffetsizliğin çirkinliği, nûru karanlığa mı boğar? Her aşk içinde bulunduğu ruhun şeklini alırmış. Haydutların aşkı da bütün yüceliklerden uzak; ihanete açık, sapıklığa elverişli, öldürmeye meyilli, safvetten ırak, âdiliğe yakın bir konumda olmuştur. Bu konunun ruh tahlilini mütefekkir romancılara, ruh hekimlerine bırakıyorum, diyen yazar; eserde bir hikâye ya da romanda aranan edebîlik vasfının üzerinde durmaksızın sadece vak'aları naklettiğini önsözde belirtir:

"Pitoresk dekorları ile, bugün her yazarın kolaylıkla tarif edemeyeceği güzelim kıyafetleri ve tuvaletleri ile tarihî bir aşk ve macera romanının üzerinde çalışacak huzura sahip olmadığım için o vakaları derleyip, toparlayıp nakledeceğim..." (Haydut Aşkları, s.5)

Yazar, vak'ayı anlatmadan önce olaylarla birebir ilişkisi olan meslek, mekân ve kişiler hakkında bilgiler vererek okuyucuyu gelişmelere hazırlar. Sağıncılı Veli'nin hayat hikâyesinden önce sığırtmaçlık ve voyvodalık; Bulgar Balaban'ın rezil hayatından önce gülcülük ve gül toplayıcıları; Mekkâreci Mustafa'nın ölümle biten masum aşkından önce Edirne ve Güreşçiler Tekkesi hakkında bilgiler verilmiştir:

"Gülcü Kızlar, Balkanlar'dan oraya inen "Mome"ler ile kasabalardan getirilen fakir Bulgar kızlarıdır. Gülcü oğlanlar da yine oraya gelmiş dağlı delikanlılar ile gül tarlaları civarındaki köy çocuklarıdır.

Gülleri kızlar koparır, toplar. Oğlanlara "Çıkımcı" denilir, kızların topladıkları gülleri içine atacakları küfeleri taşır, dolaştırırlar." (Haydut Aşkları, s.32)

Yazar, yaşanmış olan bu olayları anlatırken zaman zaman devrin tanıklarından faydalanarak, onlardan alıntılar yapar:

"Aşağıdaki satıraları uzun Pertev Efendi vekayinâmesinden naklediyoruz:

Haydut Pop'un bir kapatma momesi var idi ki, adına Gano derlerdi. Henüz on beş yaşında mahbubei devran olup, Pop onu potur ve aba ile gezdirir, görenler saçlı şahbaz oğlan sanırmış..." (Haydut Aşkları, s.45)

"Sahneyi geçen asırda yaşamış Aşçıdede İbrahim Bey adında bir dervişin kalemi ile tasvir edelim:

Çocuk başını aşağı indirip yukarı kaldırınca, biraz uzunca olan saçları, perişan, perâkende bir hale girmişti..."(Haydut Aşkları, s.124)

Devrin tanıkları yalnızca tarihçiler değildir.Halk şairleri ve aşıklar yaşananları mısraların diliyle anlatır. Eser içindeki bu manzumeler okuyucunun dikkatini toplayan odak noktalarını oluşturur:

"Bu vak'anın tezinedir ki, adı meçhul kalmış bir halk şairi, mekkâreci Mustafa'nın ağzından bir türkü düzdü. Bu türkü kısa bir zaman içinde bütün Rumeli'nde yayıldı:

Çifte kuburlarımı ağalar
Çaktım almadı, çaktım almadı...
Dört yanıma baktım ağalar
Kimse kalmadı kimse kalmadı
En küçük kardeşten be ağalar
İmdad olmadı, imdad olmadı..." (Haydut Aşkları, s.135)

Vak'aları anlatırken tarafsızlığını korumaya çalışan, olayları olduğu gibi aktaran yazar; zaman zaman kişisel eleştirilerini yansıtmaktan kaçınmaz:

"Sonra? Yerine yeni bir voyvoda... Eski hamam, eski tas, yalnız dellâk değişmiş olacaktı. Bozuk olan devletin nizamıydı." (Haydut Aşkları, s.10)

Yer yer okuyucuya yöneltilen sorular esere sohbet havası verir, olayların akışı ile ilgili merak uyandırır:

"Zenci halayık bu ehemmiyetsiz hâdiseyi Sübaşı Ağaya anlatmamıştı. Anlatsa idi Hayranoğlu Safer Çavuş acaba üzerinde duracak mıydı?" (Haydut Aşkları, s.100)

Bir tarihçi edasıyla yaşamın kurgusunu bize yansıtan yazar, kendi kurgusunu kendi gerçekliği içinde bize sunan "edebi eser"in bazı belirgin hususları ile paralel seyreden bir akışı anlatır. Bu akışta kötüler daima cezalandırılır, öldürülür; iyiler ise buruk da olsa yaşamaya devam eder, yaptıklarının mükafatını görür. Yazar haydutların yaşam tarzını, dönemin yönetim boşluğunu tasvip etmediğini hissettirir.

Doğrunun özünde sinen karanlık, kötünün sinesinde hiç kaybolmayan aydınlık yol verilince kendine gün ışığına çıkar. Masum bir aşka sahipken sevdiklerini elde edemeyince kötü yola baş koyup azılı bir haydut olan insanların cinsiyet farkı gözetmeksizin on üç, on dört yaşlarındaki gençleri kaçırarak tecavüze maruz bırakmaları, onları canice öldürmeleri, ahlâktan yoksun davranışları eleştirel bir bakış açısıyla sunulur.

2.4.h. Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş[215]

Eseri meddah Bursalı Ali Çelebi'nin basit notlar şeklinde tuttuğu defterinden aldığı konularla dört ayrı hikâyeden oluşturan Koçu, bu vak'aları orijinal üslûbuyla süsleyerek zevkle okunabilir bir hale getirmiştir.

Eserde birbirinden bağımsız dört ayrı hikâye bulunmaktadır.

1-Çerkez Rıdvan'ın Dolabı

Konu: Kasımpaşa Çarşısı'nda çalışan Yemenici Mustafa ile İncili Hanım'ın aşkı ve bu birlikteliğe mani olmak isteyen Çerkez Rıdvan'ın çevirdiği oyun anlatılmıştır.

Vak'a: Yemenici Mustafa Kasımpaşa Çarşısı'nda çalışan ve aynı zamanda Eyüp'te cami derslerine de devam eden sesi ve kendisi güzel on sekiz, on dokuz yaşlarında bir delikanlıdır. En yakın dostu bu dersler sırasında tanıştığı Müstecip Çelebi adlı bir tabiptir.

Yemenici Mustafa cami derslerine devam etmek için haftada iki defa Cevahircibaşı Ali Bey'in yalısının önünden geçmek zorundadır. Bu geliş gidişler sırasında Ali Bey'in kızı İncili Hanım, Mustafa'yı görür ve ona aşık olur. İncili Hanım yalıdaki Dudu Kadın aracılığı ile aşkını Mustafa'ya bildirir. Böylelikle de namelerini, ağız haberlerini Dudu Kadın'ın taşıdığı büyük bir aşk doğar. Ali Bey ise çok sevdiği ve güvendiği aslen bir Çerkez köle olan Rıdvan ile İncili Hanım'ı evlendirmeyi düşünür. Rıdvan ise yine yalıda bulunan Nakşigül'ün kendisine beslediği aşka yüz çevirip kendisini özgürlüğe ve büyük bir servete kavuşturacak olan İncili Hanım'la evlenmeyi tasarlar.

Bir gün Rıdvan tesadüfen yalı önünden geçen Mustafa'nın hareketlerinden şüphelenir. Birazcık araştırma yapınca da tüm gerçeği öğrenir. İncili Hanım'ı ve dolayısıyla özgürlüğünü kurtarmak için Yemenici Mustafa'ya bir oyun düzenler. Nakşigül'ü kandırarak İncili Hanım ağzından Mustafa'ya bir mektup yazar ve onu yalıya davet eder. Yemenici güzeli, İncili Hanım sandığı Nakşigül'ün odasına girer girmez Rıdvan sahneye çıkar ve yalı halkıyla odayı basıp zina suçuyla Mustafa ile Nakşigül'ü kadıya teslim eder. Yemenici Mustafa ile Çerkez kızı Nakşigül zindanda

---

[215] Reşad Ekrem Koçu, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Doğan Kitapçılık, İst., 2002.(29.04.1971-08.06.1971 tarihleri arasında Tercüman Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. Ayrıca Ulus Gazetesi'nde "İstanbul'un Aşk Masalları" başlığı altında 24.11.1963-23.02.1964 tarihleri ve 14443-14531 sayıları arasında bir bölümü tefrika edilmiştir.

ölüm korkusuyla günlerini geçirirlerken İncili Hanım ise yalanlara kanıp Mustafa'dan soğumaya başlar.

Bu sıralarda devrin padişahı IV.Murat ağır bir hastalık geçirmektedir. Tüm müdahalelere rağmen tabipler derdine bir çare bulamazlar. Müstecip Çelebi ise Hindistan'dan getirttiği Amberiye adlı bir bitkiden yaptığı ilaçla IV.Murad'ı iyileştirmeyi başarır. Eski sıhhatine kavuşan IV.Murat ise Müstecip Çelebi'nin isteğini kırmayıp Yemenici güzeli Mustafa'nın davasına bizzat bakar. Kısa sürede tüm gerçeği su yüzüne çıkaran IV.Murat, İncili Hanım'ı Yemenici Mustafa'ya; Çerkez kızı Nakşigül'ü de Rıdvan'a nikahlar.

Sevenler birbirine kavuştuktan sonra Müstecip Çelebi Hindistan'a Amberiye toplamaya gider.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Yemenici Mustafa**'dır. On sekiz, on dokuz yaşlarında, yüzü ve sesi güzel bir delikanlı olan Mustafa; hem çalışan hem de eğitimine devam ederek mevki ve makam sahibi olmak isteyen azimli bir gençtir. Çalışkanlığı ve ağırbaşlılığı ile herkesin sevgisini, güvenini kazanan; aşkı uğruna ölümü dahi göze alan fedakâr biridir.

İncili Hanım: On dört on beş yaşlarında genç ve güzel bir kız olan İncili Hanım, tek evlat olması nedeniyle serbest büyümüş ama asla kötü bir isim almayıp hanımefendiliğini korumayı başarmış biridir.

Çerkez Rıdvan: Ali Bey'in evladı gibi değer verdiği ve kızı İncili Hanım'a müstakbel eş diye düşündüğü Rıdvan, aslen bir Çerkez köledir. Köle olmasına rağmen yalıda bey gibi büyümüş ve İncili Hanım'ı özgürlüğü için kurtuluş olarak görmüş olan Rıdvan kendisine bu yolda engel olacak herkesi bertaraf etmeye çalışan ve kendi çıkarı için her şeyi mubah sayan zamanın züppe takımından hovarda biridir.

Nakşigül: Ali Bey'in yalısında çalışan Çerkez köle Nakşigül, her şeye rağmen Rıdvan'ı deli gibi seven ve onun her sözüne inanan saf bir kızdır. Rıdvan'a inanarak Mustafa'ya oynadığı bu ahlaksız oyun neticesinde büyük bir cezadan son anda kurtulan Nakşigül, IV.Murat'ın emriyle büyük aşkı Rıdvan ile evlenir. Nakşigül'ün en belirgin özelliği "saf ve aşık" olmasıdır.

Müstecip Çelebi: Tıp ve eczacılığa meraklı bir insan olan Müstecip Çelebi, Musafa'nın en samimi dostudur. IV.Murat'ı iyileştirerek hem Sultan'ı hem de Yemenici Mustafa'yı ölümden kurtarır.

Hikâye içersinde İncili Hanım'ın babası Cevahircibaşı Ali Bey'den, İncili Hanım ile Mustafa arasında mektup taşıyan Ebekızı Ayşe Dudu Kadın'dan, Eyüp Sultan Camisi'nde "âşıkane, sadıkane, şairane bir edayla" ders veren ve Yemenici Mustafa'nın kurtulması için çaba gösteren Şeyh Hüsameddin'den, dönemin padişahı IV.Murat'tan, yalı halkından, name taşıyan kayıkçıdan, Kasımpaşa esnafından da kısaca söz edilmektedir.

Zaman ve Mekân: Olaylar 17.yüzyılın ilk yarısında IV.Murat döneminde İstanbul'da meydana gelmiştir. Birkaç aylık bir süre zarfında gelişen olaylar yazar-anlatıcı tarafından özetlenerek okuyucuya verilir.

Yemenici Mustafa'nın çalıştığı Kasımpaşa, İncili Hanım'ın yasadığı Defterdar İskelesi yanındaki yalı, Mustafa'nın atıldığı Tersahane Zindanı ile Nakşigül'ün atıldığı Babacafer Zindanı isimleri zikredilen ve haklarında kısa bilgiler verilen mekânlardır.

2-Atinalı Cevad

Konusu: Sihir ve tılsımda ehil olan Atinalı Cevad'ın, hayatı aşk yolunda çilelerle geçmiş Molla Emin'i mutlu son'a kavuşturması anlatılır.

Vak'a: Tıp, astroloji ve tılsımcılıkta meşhur olan Atinalı Cevad, İstanbul'a gelir ve eski şaşalı hayatından uzaklaşıp halk arasında sıradan bir insan gibi yaşamaya karar verir. Zamanını gezmekle, hoş sohbetlere katılıp eğlenmekle geçiren Cevad yine bir gün çarşıda dolaşırken bir sabuncu dükkanındaki sohbet dikkatini çeker ve içeri girer. Kısa sürede Sabuncu İbrahim Çelebi ile dost olan Atinalı Cevad, esnaftan mahzun ve mazlum haliyle dikkati çeken Molla Emin'in durumunu İbrahim Çelebi'ye sorar o da anlatır.

Zengin olmasına rağmen içgüvey girdiği evden ve çok sevdiği karısından kaynana dırdırı yüzünden bir sene dolmadan ayrılmak zorunda kalan Emin, İbrahim Çelebi'nin de yardımıyla birkaç ay sonra yeni bir evlilik yapar ve tam mutluluğu yakaladım dediği bu evliliğin daha ilk sabahı yeni eşi Hayal Hanım'ı öldürmek suçuyla zindana atılır. Ölümünü bekleyen Emin'in yardımına İbrahim Çelebi yetişir ve tüm olayların bir sihir olduğunu gerçekle ilgisinin olmadığını ispatlayıp Molla Emin'i idamdan kurtarır. Ama ölümden son anda kurtulan Emin tüm bu olayları düzenleyen kaynanasından korktuğu için eski eşiyle yeniden evlenerek mutsuz günlerine döner.

Tüm bu olayları gülerek biraz da Emin'e acıyarak dinleyen Atinalı Cevad, sihirde hünerini göstererek Emin'in genç ve güzel karısının gerçekte Kanlı Ayşe adlı doksanlık

acuze bir çingene olduğunu ve köşklerinin de bir harabeden farksız olduğunu Emin'e gösterir ve onu Kanlı Ayşe'nin elinden kurtarır.

Atinalı Cevad, İbrahim Çelebi ve Emin ile Haydarpaşa Mesiresi'nde buluşmak üzere sözleşerek yanlarından ayrılır. Cuma günkü mesireye katılan İbrahim Çelebi ile Emin'in karısına Cevad bir vezir çadırında mevki ve makam sahibi önemli bir kişi olarak çıkar. Sihrin hünerlerinden bahsettikten sonra sihirli güçlerinden faydalanıp tüm Osmanlı diyarının en güzel kızlarının resimlerini ve kimlik bilgilerini Emin'e göstererek onlardan birini seçmesini ister. Emin ise resimleri incelerken Hayal Hanım'ı tanır. Şam'ın önde gelen ailelerinden Hacı Abbas Ağa'nın kızı olan Hayal Hanım'la gerçekte evlenebilmek için Cevad'ın yardımı ile Şam'a giderler. İbrahim Çelebi Şam Valisi, Emin onun oğlu ve Cevad bir Bektaşi Şeyhi olarak kısa sürede Şam'ın önde gelenleri ile hoşsohbet olurlar. Birkaç gün içinde Emin ile Hayal Hanım evlenip mutlu bir hayat yaşamaya başlarlar.

Her şeyi tatlıya bağlayan Atinalı Cevad ise İbrahim Çelebi ve Emin'le vedalaşıp bilinmeyen diyarlara doğru yolculuğa çıkar.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Atinalı Cevad**'dır. Olağanüstü güçlere sahip olan Atinalı Cevad'ı yazar şu şekilde tanıtır:

"Kimyager, eczacı, hekim; bütün dünyayı sarmış esrarlı yıldızlar âlemi ilminin, sihirbazlığın, büyücülüğün, tılsımcılığın üstadı Atinalı Cevad..." (A.Y.İ.N.O. s.33)

İlimle uğraşmaktan bıktığı için İstanbul'a gelir gelmez halk arasına karışarak sıradan bir hayat yaşamaya başlayan Cevad, edepli ve tatlı konuşması ile herkesi kendine hayran bırakan, kısa sürede kendini sevdiren biridir. Hikâye içersinde gerek sahip olduğu olağanüstü güçler nedeniyle gerekse hal ve hareketleriyle masal kahramanlarına benzeyen Atinalı Cevad'ın geçmişi ve geleceği hakkında bilgi verilmemiştir. En büyük özelliği diyar diyar gezip olağanüstü güçleriyle insanlara yardım etmesidir.

İbrahim Çelebi: Uzunçarşı'da sabunculuk yapan İbrahim Çelebi arif ve nazik bir kimsedir. Molla Emin'i öz evladı gibi sever ve kollar. Atinalı Cevad ile dost olduktan sonra hayatı bir anda değişen İbrahim Çelebi, Emin'in saadeti için gerçek ile sihir dünyası arasında yaşamak zorunda kalır.

Uşşakîoğlu Molla Emin: İbrahim Çelebi'nin dükkân komşusu olan Molla Emin, henüz on yedi on sekiz yaşında yakışıklı ve edepli bir gençtir.

Kanlı Ayşe adlı bir çingenenin sihirli dünyasında mutsuz bir evlilik sürdüren Emin'in yardımına Atinalı Cevad yetişir ve onun yardımı ile yine sihir âleminde tanıştığı ama sonrasında gerçek hayatta Şam'da bulup evlendiği Hayal Hanım ile mutlu bir hayat yaşar.

Kanlı Ayşe: Gerçekte doksanlık bir acuze çingene olan ve sihirli güçleri sayesinde kendini olduğundan çok farklı gösteren Kanlı Ayşe ilk olarak Emin'in karşısına on beşlik, güzeller güzeli zengin bir babanın tek mirasçısı olarak çıkar. Sihirli güçleri sayesinde kendini genç ve güzel göstererek genç erkeklerle evlenen ve evlendiği erkeklere işkence etmekten zevk alan Kanlı Ayşe'nin sonunu da Atinalı Cevad hazırlar.

Hayal Hanım: Hacı Abbas Ağa'nın dillere destan güzelliğe sahip biricik kızı olan Hayal Hanım, Atinalı Cevad sayesinde Molla Emin ile tanışıp mutlu bir evlilik yapar.

Hacı Abbas Ağa: Şam'ın önde gelenlerinden biri olan Abbas Ağa; atmış, atmış beş yaşlarında, tatlı dilli, temiz ve şatafatlı giyinen misafirperver bir insandır.

Nakkaş Çavuş: İki karış boyunda, başındaki kavuğun sorgucu boyundan uzun ve bembeyaz sakalı ayaklarına kadar inmiş cüce kılıklı bir cindir. Atinalı Cevad'ın emriyle tüm Osmanlı diyarındaki genç ve güzel kızlar hakkında kısa sürede bilgi toplar.

Zaman ve Mekân: Vak'a bir masal havasında anlatıldığı için belli bir zamana ait olmadığı yazar tarafından belirtilir.

"Vak'ayı hangi devire koysanız yakışık alır" (A.Y.İ.N.O. s.33)

Hikâye Atinalı Cevad'ın İstanbul'a gelişi ile başlar ve Emin'in Şam'da Hayal Hanım'la evlenmesi ile son bulur. Tüm bu olaylarda geçen süre yaklaşık bir yıl diyebiliriz.

Olaylar İstanbul ve Şam'da geçse de belirgin bir mekân olarak karşımıza sadece Uzunçarşı çıkar. Atinalı Cevad'ın vezir çadırı, Kanlı Ayşe'nin sihirli konağı ve İbrahim Çelebi'nin sabuncu dükkanı da sayılabilir. Mekân ve zaman bu hikâyede ikinci planda kalmıştır.

3-Hammal Kızı

Konu: İçtenlik ve dürüstlükle yola çıkan insanların yaşadıkları aşk, mutlu son'lar ile kavuşamayanların acı akıbetini anlatan üç ayrı konu aynı hikâyede işlenmiştir.

Vak'a: Şalcıbaşı Süleyman Ağa'nın oğlu Benli Elif, kölesi Kara Hasan'ın sözlerine kanarak Çardak Kahvehanesi'ne gidip bir meddah hikâyesi dinler. Aşırı saf bir genç olan Elif hikâyenin tesirinde kalarak gerçek hayat ile meddahın hikâyesini

birbirine karıştırır. Birkaç gün süren bu meddah hikâyesini her gün, meraklı ve kendisi gibi saf olan annesine anlatan Elif'in ve birçok insanın hayatı bu hikâye yüzünden değişir. Meddahın hikâyesi şu şekildedir:

"Dillere destan bir güzelliğe sahip Raşide geçimsiz bir ana ve eskici bir babayla yaşamaktadır. Raşide'nin annesi Benli Safure bir gün Muratpaşa Hamamı'nda bir gelin hamamına şahit olur. On dördüne basmış kızı Raşide'nin de evlilik çağı geldiğine ve iyi bir kısmet bulması için de gelin hamamına çıkması gerektiğine karar veren Benli Safure, akşam bir ekmek parasını dahi zar zor kazanan kocası Ömer Ağa'dan kızı için tehdit ederek 'sırmalı hamam takımı' ister. Nereden, nasıl bulacağını kara kara düşünen Ömer Ağa'nın karşısına bir hırsız grubu çıkar ve Ömer Ağa onlarla anlaşarak bir konağı soymaya karar verir. Tam soygunu bitireceği sırada yakalanır ama vicdanlı ev sahibi Ömer Ağa'nın haline acır ve ona bir sırmalı hamam takımı hediye edip evine gönderir.

Benli Safure bu seferde "al atlas bir gelinlik" ister ki adamcağız ne yapacağını şaşırmış bir halde kendini yine hırsızların yanında bulur. Bu sefer de şeyhülislamın konağını soymaya karar veren hırsızlar yine Ömer Ağa'yı çuvallarla içeri gönderirler ama yine Ömer Ağa saflığından yakalanır ve haline acıyan şeyhülislam, Ömer Ağa'yı al atlas bir gelinlikle evine gönderir.

Tüm bunların nereden ve nasıl geldiğini düşünmeyen Safure bu sefer de Ömer Ağa'dan 'incili gelin yorganı' ister. Zavallı Ömer Ağa da her zamanki gibi soluğu hırsızların yanında alır ve yeni bir soygun için bu seferde sadrazamın konağına girer. Yine yakalanan Ömer Ağa hayat hikayesini sadrazama anlatır. Haline acıyan sadrazam Raşide'nin tüm çeyizini görüp onu biricik oğlu Yusuf ile evlendirir."

Büyük bir zevk ve heyecanla dinlediği bu hikâyenin de tesiri ile Hasibe Hanım, oğlu Benli Elif'i tıpkı Raşide gibi bir kızla evlendirmek ister. Uzun aramaları sonucunda bir gün tesadüfen Hamal Beşe'nin kızı Mihrişah'ı görür. Güzellikte, fakirlikte ve masumlukta Raşide'den geri kalmayan Mihrişah'ı derhal oğlu Elif'e ister.

Düğün öncesi nikâh yapılsa da birkaç gün sonra bir iftiraya inanan Hasibe Hanım tarafından bozulur. Baba evinden çıkmadan nikâhı düşen Mihrişah ise babasından kendisini yoldan geçen ilk erkeğe vermesini ister. Çaresiz baba da sokakta karşılaştığı ilk erkek olan genç bir Bektaşi dervişine durumu anlatarak evine götürür ve kızını gösterir. Genç derviş evlilik için şeyhinden izin almak üzere beş gün süre isteyip evden ayrılır.

Şalcıbaşının yaptığı bu olayı duyan padişah Recep Beşe ve ailesine acır. Recep Beşe'yi saraya getirtip "Kapıcıbaşı" sıfatıyla görevlendirerek servet ve makam sahibi yapar. Yeni evine ve işine tam alışmaya başladığı sırada Recep Beşe'nin karşısına beşinci günün dolumunda genç derviş çıkıp "şeyhinden evlilik iznini aldığını" söyler. Recep Beşe ise dervişe "kızın kendisine ait olduğunu ama makamına uygun olarak giyinerek yanına yerleşmesini" söyler. Genç derviş ise tekrar beş gün izin alıp şeyhinin yanına gider.

Birkaç gün sonra sadrazam, padişah adına Mihrişah'ı babası Recep Ağa'dan ister. Recep Ağa da dervişe verdiği sözü anlatınca sadrazam tarafından padişahın huzuruna çıkarılır. Recep Beşe huzura çıktığında gözlerine inanamaz. Derviş kılıklı genç aslında tedbil-i kıyafet gezen dönemin padişahı II.Mahmut'un ta kendisidir. Derhal nikah kıyılır ve Mihrişah Haseki Sultan adıyla saraya gelin olur.

Hasibe Hanım tarafından bozulan nikahın üzerinden birkaç gün geçtikten sonra Kahya Kadın'ın oyunu ortaya çıkar. Kızını Elif'e vermeyi düşünen Kahya Kadın'ın iftirasını anlayan Hasibe Hanım derhal Recep Ağa'nın evine giderek hatasını telafi etmek istese de uzun aramalara rağmen ne Mihrişah'ı ne de Kahya Kadın'ın konaktan kovduğu Kara Hasan'ı bulabilir.

Kara Hasan konaktan ayrıldıktan sonra karşıya geçmek için bir kayığa biner ve bindiği kayığın sahibi ile anlaşarak ertesi günden itibaren kayıkta kürekçi olarak çalışmaya başlar. Bir gün kayığına dönemin meşhur çorbacılarından Cellat Ahmet Ağa'nın karısı ve biricik kızı biner. Hasan ile kız arasında bir anda etkileşim olur ve Hasan dilbazlığı sayesinde de kızın annesinin gözüne girer. Şimdi sıra Ahmet Ağa'ya layık bir damat olduğunu ispatlamaya gelmiştir ki ertesi gün karşılaştığı Cellat Ahmet Ağa'nın da gözüne girmek için yakında yapılacak olan çorbacılar arası bir kavgada Hasan, Cellat Ahmet Ağa'nın safında yer alır. Yapılan kavgayı Ahmet Ağa kazanır fakat Hasan ağır bir yara alır. Cellat Ahmet Ağa müstakbel damadını hemen evine götürerek doktorları uğrunda seferber etse de bir çare bulunamaz ve Kara Hasan genç yaşında yaşama veda eder. Ölen Hasan'ın sırtındaki işareti gören Cellat Ahmet ve karısının acısı ikiye katlanır ve peş peşe bayılarak kendilerinden geçerler.

Yıllar önce Silistre'de savaşırken arkadaşı Osman'ın sözde kahpe karısını ve piçini öldürmek üzere ormana götüren Cellat Ahmet, onun namuslu biri olduğunu anlayıp kadını salıverir ve çocuğun da sırtına bıçağı ile bir işaret koyarak bir caminin önüne bırakır. Silistre'ye döndüğünde sonradan gerçeği fark eden Osman'ın intihar

ettiğini öğrenir. Savaş bitince İstanbul'a dönen Ahmet Ağa hemen kadını aramaya başlar. Durumu anlattıktan sonra kadının da rızasıyla evlenirler ve bir kızları dünyaya gelir ama tüm aramalara rağmen sırtında işaret olan erkek çocuğu bir türlü bulamazlar. Evlerinde damad adayı olarak bulunan Hasan'ın, cami önüne bıraktıkları o bahtsız yavru olduğunu anlarlar.

Tüm bu olaylar sonucunda Mihriban dayanamayarak delirir ve her gün Ahırkapı iskelesine giderek "Hasan'ım Üsküdar'dan beni almaya gelecekti, geldi mi? diye sorar.

Kişiler: Hikâye içersinde şahısları a)Meddahın anlattığı hikâyenin kahramanları b)Hammal Recep Beşe merkezli gelişen olaylardaki şahıslar c)Kara Hasan'ın-konaktan ayrıldıktan sonra-çevresindeki şahıslar olarak üç ana başlık altında inceleyebiliriz.

a)Meddahın anlattığı hikâyenin kahramanları

Raşide: Fakir bir ailenin güzeller güzeli tek kızı olan Raşide, on dört yaşında, akranları arasında parmakla gösterilen edepli ve ağırbaşlı bir kızdır. Kendi fakirliğini iyi bilen ve ona göre davranmaya çalışan Raşide, en çok zavallı babasının durumuna acır.

Benli Safure: Boylu poslu, alımlı çalımlı; gözünden sürmesi, kaşından rastığı, ağzından sakızı eksik olmayan eli maşalı mahalle kadını olan Safure, düşünmeden yaptığı isteklerle kocasını bir çok tehlikeli maceraya sürüklemiştir.

Eskici Ömer Ağa: Aksaray'da eskicilik yapan Ömer Ağa eli maşalı karısından o denli yılgındır ki evine dahi uğramak istemez. Bir ekmek parasını dahi zor kazanan Ömer Ağa mecburen hırsızlığa soyunur ama her defasında saflığından yakalanır ve affedilir.

Ömer Ağa'nın evlerine girdiği Mısırçarşılı zengin, şeyhülislam, sadrazam ve oğlu Yusuf da diğer şahıslardır.

b)Hamal Recep Beşe merkezli gelişen olaylardaki şahıslar

Recep Beşe: Hasır üstünde yatarak büyüyen ve bir gece padişahı rüyasında gördüğü için kızına Mihrişah adını veren fakir bir hamal olan Recep Beşe, son derece dürüst ve sözünün arkasında duran mert biridir. Bu sayede de hamallıktan Kapıcıbaşılığa kadar yükselir.

Mihrişah: Güzelliği ve kibarlığı ile herkesin dikkatini çeken Mihrişah gösterdiği tevekkül ile padişah eşi olur.

Benli Elif: İyi bir eğitim görmüş, terbiyeli ve nazik bir genç olan Elif'in en büyük kusuru kölesi Hasan'ın dahi adını ezberleyemeyecek kadar saf biri olmasıdır. Sağ yanağında bir beni olduğu için "Benli" sıfatıyla anılmaya başlanır. Dinlediği

hikâyenin tesirinde kalarak gerçek hayattan uzaklaşan ve kölesi Kara Hasan'ın, elinde bir oyuncak gibi oynattığı saf bir zavallıdır.

Şişman Hasibe Hanım: Neşeli ve vurdumduymaz bir kadın olan Hasibe Hanım'a aşırı kilolarından dolayı kendisini çekemeyenler tarafından "şişman" lakabı takılır. Saflıkta oğlu Elif'ten aşağı kalır bir yanı olmayan Hasibe Hanım, dinlediği hikâyenin de tesiri ile oğlunu evlendirmek istemiş ve birçok kişinin hayatının değişmesine sebep olmuştur.

Şalcıbaşı Süleyman Ağa: Geçmişten gelen büyük bir servetin sahibi olan Süleyman Ağa, tüm çabasına rağmen oğlunu iyi yetiştirmeyi başaramamıştır. Vefa Meydanı'nda bulunan konağı İstanbul'un en görkemli yapılarından biridir.

Cezayir kesimi kıyafetiyle Benli Elif'in dikkatini çeken Pırpırı Mustafa, kızını Elif'e vermek isteyen Kahya Kadın, devrin tedbil-i kıyafet gezen padişahı II.Mahmut, sadrazam ve saray hizmetlileri de bu bölümde haklarında kısa bilgiler verilen diğer şahıslardır.

c)Kara Hasan'ın-konaktan ayrıldıktan sonra-çevresindeki kişiler

Kara Hasan: Hikâyenin başkahramanı olan Kara Hasan, son derece zeki ve dilbaz bir genç olarak kölesi olduğu ev halkını dahi parmağında oynatmayı başaran uyanık bir gençtir. Genç yaşta hayata veda eden Kara Hasan'ın hazinli hayatı ve ölümü birçok kişinin de perişan olmasına, üzülmesine sebep olur.

Cellad Ahmet Ağa: Devrinin namlı çorbacılarından biri olan Ahmet Ağa, tek kızı olan Mihriban'a yeniçeri arasından kendine layık birin bulmaya çalışır. Hasan'ı bu noktada beğense de kader iki kardeşin evlenmesine müsaade etmez.

Mihriban: Çorbacı Cellat Ahmet Ağa'nın tek kızıdır. Babası yüzünden birçok kısmetini geri tepen güzel Mihriban on üç on dört yaşında, melek yüzlü bir güzeldir. Hasan'ın ölümünden sonra delirir.

Ahmet Ağa'nın Silistre'de birlikte savaştığı silah arkadaşı olan Osman, Osman'ın eski karısı ve Ahmet Ağa'nın eşi olan Mihriban'ın annesi, kayıkçı ve yeniçeri neferleri de adları geçen diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: Olaylar Hicri 1230, Miladi 1815 yılında İstanbul'da geçer. Elif'in meddah hikâyesi dinlemesi ile başlayan vak'alar Hasan'ın ölümüyle son bulur, beş altı aylık bir sürede meydana gelen olaylar yazar tarafından özetlenerek verilmiştir.

Eserde yazarın ayrıntılı olarak tasvir ettiği yer Çardak Kahvehanesi'dir. Raşide'nin yaşadığı semt Karagümrük, Muratpaşa Hamamı, Kapalıçarşı, Silistre, konak ve mesire yerleri de üzerlerinde kısaca durulan diğer mekanlardır.

4-Bursalı'nın Kahvehanesi

Konu: Fedakar bir dostun vesilesiyle sevdiğine kavuşan bir âşığın hayatı anlatılmaktadır.

Vak'a: Devrin en meşhur kahvehanelerinden biri olan Bursalı Mehmed Çelebi'nin Kadırga'daki kahvehanesinin müdavimlerinden ünlü hattat İbrahim Cevri Çelebi, bir gün, kahvenin yanındaki konağın penceresinde Abdi Bey'i görür. Emsalsiz bir güzelliğe sahip olan Abdi, yılda birkaç defa dışarı çıkabilen ve konakta adeta hapis hayatı yaşayan saf bir delikanlıdır.

Çevri Çelebi birkaç defa rüyasına giren bu gencin resmini Venedikli usta bir ressama yaptırır. Cevri Çelebi, Abdi Bey'in ve ressamın hediyesi olan, güzel fakir kızın resmini karşılıklı olarak evine asar bu iki güzelin resimlerine bakarak mutlu olur...

Bir müddet sonra Abdi Bey'in babası Yusuf Çavuş aniden ölür, büyük bir servetle boşlukta kalan Abdi Bey'in tesellisine ilk Cevri Bey ve Venedikli ressam koşar. Cevri Bey artık vaktinin çoğunu Abdi Bey'in konağında geçirmektedir. Bu samimi günlerin birinde Cevri Bey evindeki portreleri Abdi Bey'e gösterir. Abdi, resimde gördüğü bu meçhul kıza aşık olur ve tez zamanda kızın bulunmasını ister.

Zaman ilerledikçe Abdi Bey aşkından, Cevri Çelebi de arkadaşının derdinden, gamından yatağa düşerler. Bu iki dost uzun süre birbirlerinden haber alamazlar araya dargınlık girer. Bu arada İstanbul külhanileri fidye almak amacıyla Abdi Bey'i kaçırırlar. Arkadaşını rüyasında gören İbrahim Cevri Çelebi, başına bir hal geldiğini anlar, konağa gider ve durumu öğrenir.

Edindiği bilgilerle yola çıkan Cevri Çelebi yolda eski arkadaşı Tıflî Çelebi'yi görür. Tıflî Çelebi o zamanlarda Sultan IV.Murad'ın meclislerine renk ve neşe katan bir zâttır. Cevri Çelebi onun vasıtasıyla durumu padişaha arz eder, düzenlenen bir operasyonla haydutlar yakalanır ve idam edilir.

Bu olaylardan sonra Abdi ve Cevri Bey'in dostluğu artar; Venedikli ressam vasıtasıyla "resimdeki güzel kız" Rukiye bulunur ve büyük bir düğünle Abdi Bey'le evlenir.

Kişiler: Babasının tek evladı olan **Abdi Bey;** on altı yaşında dünya güzeli bir delikanlıdır. Aşırı kollanan bu genç, yılda ancak üç beş defa sokağa çıkabilen, akranlarından uzak konakta adeta hapis hayatı yaşayan bir insandır. Tahsilini dahi evinde tamamlayan ve ancak penceresinden dışarıyı seyredebilen Abdi Bey, babasının ölümünden sonra, hiç bilmediği kötülüklerden İbrahim Çelebi tarafından korunmuştur.

İbrahim Cevri Çelebi: Yirmi beş yirmi altı yaşlarında, iyi bir tahsil görmüş ama devlet kapısında çalışmak istemeyip baba mesleği hattatlıkla geçimini sağlayan, sanatçı dostu bir insan olan Cevri Çelebi; edebiyle, akademik kültürü ile ve sanatıyla herkesin sevgisini, saygısını kazanmıştır. O devre göre geçmiş yaşına rağmen evlenmeyen Cevri Çelebi, Abdi Bey'e karşı beslediği muhabbetle olayların akışına bizzat yön vermiştir. Cevri Çelebi'nin kişiliğinden ilginç bir not da denize girmekten ve kayığa binmekten aşırı derecede korkmasıdır.

Venedikli Ressam: İstanbul'un arka sokaklarını ve arka mahalle insanlarını büyük bir başarıyla resmeden, ismi belirtilmeyen Venedikli bir ressamdır.

Rukiye: Venedikli ressam tarafından resmi yapılan Rukiye, bir eskicinin güzel, masum kızıdır. Kendinden habersiz gelişen olaylar neticesinde mutluluğu yakalar.

Abdi Bey'i konağından çıkarmak için görevlendirilen ince uzun boylu bir köçek oğlan olan Küpeli Ayvaz Şah ve serseri takımı külhaniler, Abdi Bey'in zengin babası Yusuf Çavuş, Kadırga Meydanı'ndaki meşhur kahvenin sahibi Bursalı Mehmet Çelebi, dönemin padişahı IV.Murat, Cevri Çelebi'nin eski dostu ve padişahın sohbet arkadaşı Tıflî Çelebi, kahvehane müşterileri, yeniçeriler ve konak halkı da hikâyede adları geçen diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: Vak'a IV.Murat zamanında geçer. "1633 yılından önce, Kadırga Meydanı İstanbul'un en şenlikli yerlerinden biriydi. Bursalı Mehmet Çelebi'nin kahvehanesi meydanın yüz akı, İstanbul'da eşi olmayan bir kahvehaneydi." (A.Y.İ.N.O., s.109)

Yine bu meydanda bulunan Abdi Bey'in konağı ile Cevri Çelebi'nin Fatih semtindeki evi ve Abdi Bey'in kaçırılıp kapatıldığı, orman içersindeki lanetli konak da eserde yer alan diğer yerlerdir. Tüm olaylar bu mekânlarda birkaç aylık bir süre zarfında cereyan eder.

Hikâyelerde Bakış Açısı: Konusunu, Meddah Bursalı Ali Çelebi'nin defterinden almış dört eski meddah hikâyesinin bulunduğu eserde Koçu; ilk önce meddahın

kendisinin anlatabileceği şekilde tuttuğu, üst tarafını kendisinin dinleyiciye aktarırken tamamlayacağı basit notları örnek olarak vermiş, devamında bu dört hikâyeyi kendi üslûbuyla işleyerek bir bütünlük arz edecek şekilde oluşturmuştur:

"'Sultan Muradı Rabi hasta. Müstecib çelebi padişah, ayağa kaldırır. Yemenici Mustafa için şefaat niyaz eder.'"

'Hakikat iyan. Mustafa ile incili'nin yolda zifafı...'

Bu notların bu hikayede nasıl işlendiğini okumaya başlayacaksınız. Öbür hikayelerde de böyledir." (A.Y.İ.N.O., s.14)

Eserin ön söz kısmında tarih olaylarını, tarihin büyük şöhretlerinin hayatlarını romanlaştırmanın çok zor olduğunu belirten yazar; bakış açısını şu cümle ile netleştirir:

"Tarih hakikatlerine, vak'a olsun,dekor, motif olsun, asla dokunulmaz. Yalnız dil değişir; yazar kendi zamanının dilini temiz ve şirin kullanmasını bilmelidir." (A.Y.İ.N.O. s.11)

Koçu, hikâyelerin girişinde yer, zaman, kişiler ve olayların gelişimi hakkında ön bilgi vererek okuyucuyu sonraki günlere hazırlar.

"Muhassıl, eski bir ulus, devlet adına vilayetlere gönderilen vergi tahsildarlığıdır. Şöyle ki, muhassıllık isteyen kişi, o vilayetin belli vergisini zamanında toplamayı taahhüt eder..." (A.Y.İ.N.O. s.49)

Masalımsı bir üslûpla,-yazarın ifadesiyle-şiirin bir dille kaleme alınan hikâyelerde kişi ve yer tasvirleri yapılırken türküler, şiirler ve atasözleriyle bezenmiş latif bir anlatım dikkatimizi çeker:

"Pervaneler ışıklara koşar, toplanır; her duman olan yerde ateş vardır; selin aktığı yerde kum, balçık kalır. Güzeller de ışık gibi, ateş gibi, sel gibidir. Her güzel bir aşkın mihrakıdır, her güzelin etrafında âşıklar toplanır..." (A.Y.İ.N.O., s.17)

"Köle deyip geçme sakın Rıdvan'ı
Tığ gibi civelek çerkez civanı
Eller şöyle dursun ayaklarına
Su dökemez inan cennet gılmanı," (A.Y.İ.N.O., s.20)

Söz arasına sıkıştırılan deyimler, halk söyleyişleri, meddahvâri muzip anlatım esere günlük konuşma dilinin canlılığını, hareketliliğini taşır:

"'Kenarına bak bezi al, anasına bak kızı al' demişler ama Raşide için değil. Ağzı var dili yok Raşide'nin o sıyrık karının kızı olduğuna bin şahit ister..."

...

"Ayağında donu yok, fesleğen takar başına; Raşide'nin sırtına giyecek entarisi, ayağına geçirecek terliği yok, sırmalı hamam takımı nesineydi?" (A.Y.İ.N.O., s.65)

"...oğlanın adı da Elif, sağ yanağında bir beni olduğu için Benli Elif olmuş; adı da güzel, lakabı da güzel... kaşı gözü de yerinde ama, işte o kadar. Allah'ın 'tosun'u, serpilince öküz olacak..." (A.Y.İ.N.O., s.57)

Hakim bakış açısıyla hikâyeleri kaleme alan Koçu, eser içersinde sık sık Meddah Bursalı Ali Çelebi'den alıntılar yaparak konumunu açıkça belli etmektedir.

"('Burada ilahiyi bir hoş sedayla nevadan okumak gerekir...' Meddah Bursalı Ali Çelebi'nin defteri.)" (A.Y.İ.N.O., s.122)

Eserlerinde sadece "seçilmiş örnek kişilere" değil, her türlü insana yer veren Koçu, iyinin yanında kötüyü, güzelin yanında çirkini de anlatırken; insanın tabii ve sosyal kişiliğinin oluşmasında çevrenin büyük etkisi bulunduğunu göz önünde bulundurarak muhit ve töre tasvirlerine önem vermiştir. Genelden özele bir yaklaşımın göze çarptığı bu bölümlerde Koçu tasvir için tasvir yapma amacı taşımamıştır.

"O zamanlar İstanbul'da, İstanbul'un her semtinde, çeteler halinde toplanmış bir takım çapkınlar, külhanîler vardı. Hepsi kaldırım kopuğu, ama hepsi de dilbaz, şeytan tüylü adamlardı..." (A.Y.İ.N.O., s.119)

Hikâyeler içersinde satır aralarına sıkıştırılmış bilgiler esere bir başka çehrede ciddiyet verir ve Koçu bu kısımlarda bir tarihçi edasıyla okuyucunun karşısına çıkarak kendisini belli eder.

2.5. Tarihî Çocuk Hikâyeleri

2.5.a.Yusuf'un Borcu[216]

Kitapta "Yusuf'un Borcu, Gemici Yunus, Ateş Mehmet, Kara Rahman, Mahmut Kaptan ve Arkadaşları" başlıklarını taşıyan birbirinden bağımsız beş hikaye bulunmaktadır.

---

[216] Reşad Ekrem Koçu, Yusuf'un Borcu, Kenan Matbaası, İst., 1947.(2.baskı: Çocuk Kitabevi, İst., 1950;3.baskı: Çocuk Kitabevi, İst., 1954; 4.baskı:Çocuk Kitabevi, İst., 1957; 5.baskı: Çocuk Kitabevi, İst., (?); 6.baskı: Çocuk Kitabevi, İst., 1961; 7.baskı: Çocuk Kitabevi, İst., 1971.)

1-Yusuf'un Borcu

Konusu: Nadin Beyi'nin evinde uşaklık yapan Yusuf'un kapıcıbaşı tarafından beğenilip İstanbul'a götürülmesi, on beş yirmi yıl sonra Yusuf'un amiralliğe kadar yükselmesi ve geçmişte kendisine yapılan iyiliklere karşılık vermesi anlatılmaktadır.

Vak'a: On üç yaşındaki Yusuf Nadin Beyi'nin köşkünde at uşaklığı yapmaktadır. Beyi ziyarete gelen bir kapıcıbaşı atını Yusuf'a emanet eder. Yusuf kendisine emanet edilen atı iyice tımar ettikten sonra sabah kapıcıbaşına teslim eder. Yusuf'un hal ve hareketlerinden memnun kalan kapıcıbaşı, onu temizletip giydirerek himayesinde İstanbul'a götürür. Yusuf, zamanla terbiyesi ve çalışkanlığı sayesinde İstanbul'da amiralliğe kadar yükselir. Eski gücünü ve zenginliğini kaybetmiş olan Nadin Beyi'ne bir gün bir mektup gönderir. Kendisini tanıtıp saygılarını bildirdikten sonra, geçmişte soğuk bir kış gününde kendisine yardım eden bir kadına verilmek üzere bir torba hediye gönderir. Böylelikle hem eski beyinin hem de yaşlı kadının gönlünü almış olur.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Yusuf**'tur. Nadin Beyi'nin köşkünde at uşaklığı yapmak suretiyle son derece zor şartlarda hayatını sürdürmektedir.

"...On üç yaşlarında kadar olan bu çocuğun arkasında bir yırtık kolsuz mintan bir de yırtık ve kısa pantolon vardı. Ayakları, kolları çıplaktı... Saçları karmakarışıktı. Ayakları, bacakları, elleri, kolları ve yüzü, çamurlu ve kirli idi..." (Yusuf'un Borcu, s.5)

Nadin Beyi'ni ziyarete gelen kapıcıbaşı tarafından beğenilip İstanbul'a götürülür. Terbiyeli ve çalışkan bir çocuk olan Yusuf, on beş yirmi yıl sonra amiral olarak karşımıza çıkar.

"Ben ki Türkiye İmparatorluğu'nun büyük amirali Yusuf Paşa'yım...vaktiyle çocukluğumda sizin ahırınızda at uşağı idim..." (Yusuf'un Borcu,s.14)

Geçmişte kendisine iyilik yapan yaşlı kadını unutmayıp karşılığını vererek onun gönlünü de alır.

"... Zavallıcık çok ihtiyarlamış ve çok yoksul düşmüştü. Torba kadının gözü önünde açıldı. İçinden küçük ahır uşağına verdiği eski kunduralar çıktı. Fakat Kaptan Paşa, bu kunduraları ağzına kadar altınla doldurmuştu." (Yusuf'un Borcu, s.15)

İyilikten, doğruluktan ayrılmayan Yusuf, Türk vefakârlığının timsali olarak çocuk okuyucu kitlesine ideal bir tip olarak sunulur.

Nadin Beyi: Zengin ve güçlü biri olan Nadin Beyi; geniş çevresi bulunan, misafirlerine son derece hürmetli ve cömert davranan bir insandır. Hikâyenin sonunda zenginliğini ve gücünü kaybetmiş biri olarak tekrar karşımıza çıkar.

Kapıcıbaşı Ağa: Nadin Beyi'ni ziyaret eden bir Türk subayıdır. İhtişamlı bir görünüşe sahip olan kapıcıbaşı, Yusuf'un istikbalini parlak görüp onu İstanbul'a götüren kişidir.

Kâhya: Son derece sert ve acımasız biri olup Nadin Beyi'nin evinde çalışmaktadır. Başta Yusuf olmak üzere evde çalışan herkesin korktuğu Kâhya, aynı zamanda Nadin Beyi'nin sağ koludur.

Hikâye içerisinde geçen hizmetkarlar, askerler, yaşlı kadın tiplemeleri hakkında fazla bir bilgi verilmez.

Zaman ve Mekân: Yazar, kendi geleneğine uygun olarak hikâyenin girişinde zaman, yer ve tarihi dönem hakkında bilgi verir.

"Zamanımızdan üç yüz yıl kadar önce o vakitler dünyanın en büyük devleti olan Türkiye'nin Avrupa topraklarında batı sınırları Viyana önlerine ve Adriyatik Denizi'ne dayanmıştır. Bu arada Adriyatik kıyısında Dalmaçya'nın bir kısmı da Türkler'in elinde idi." (Yusuf'un Borcu s.3)

Yazar-anlatıcı olayları kronolojik sıra ile anlatır. Hikâyede kapıcıbaşının gelişi, Yusuf'a atı teslim edişi ve Yusuf'u yanına alarak gidişi bir gün süre içinde gerçekleşir. Bundan sonra yazar, zamanda bir atlama yapıp on beş yirmi yıl sonrasında kaptanpaşa olan Yusuf'u karşımıza çıkarır.

Hikâyenin geçtiği yer Dalmaçya'daki Nadin Beyi'nin evidir. Yüz odalı, büyük bir konak olan bu ev hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

2- Gemici Yunus

Konusu: Karadeniz'de tayfalık yaparken gemisi batan Yunus'un hayatta kalma mücadelesi esnasında başıboş dolaşan bir kotraya binerek orada esir tutulan Ahmet'i kurtarıp İstanbul'a götürmesi anlatılmaktadır.

Vak'a: Yunus, memleketi Rize'de Recep Reis'in, Necmi Bahri adlı gemisinde tayfa olarak çalışmaktadır. Bir gün fırtınaya yakalanan gemi batar ve Yunus zar zor kendisini kurtarıp bir tahta parçasına tutunur. Bir kaç saat sonra sakinleşen denizde yanından geçmekte olan ve sahipsiz gibi gözüken kotraya çıkmayı başarır. Kotranın içinde dolaşırken yaşlı bir kişinin uyuduğunu görür. Adamı uyandırmaya gideceği sırada kilitli bir sandıktan gelen sesleri duyar. Sandığı

açtığında karşısına kendi yaşlarında bir genç çıkar. Ahmet adlı bu genç, kendisinin zengin bir tüccar çocuğu olduğunu ve babasıyla kotrada zaman geçirirken yıllardır yanlarında çalıştırdıkları Temel Reis'in, babasını denize attığını ve kendisini de fidye için sandığa kapattığını, ağlayarak anlatır.

Yunus adamın sarhoşluğundan da faydalanarak ellerini ve ayaklarını bağlar. Kotrayı da İstanbul'a kadar başarıyla götürür. İstanbul polisini ve gazetelerini uzun süre meşgul eden "zengin tüccar ve oğlunun kaybolması" olayı da böylelikle açığa kavuşur. Yunus, Ahmet'in annesinin verdiği hediyeleri de kabul etmeyerek iyi niyetini gösterir.

Yunus'un başından geçen bu olayı gazetelerde okuyan emekli bir amiral, onu evlat ederek iyi bir eğitim almasını sağlar. İki yıl sonra Yunus, başarılı bir şekilde denizcilik lisesine girer.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Yunus**'tur. İyi bir denizci olan Yunus yazar-anlatıcı tarafından şu şekilde tanıtılır.

"Yunus, deniz içinde büyüyen bütün yalı uşakları gibi, balık gibi kıvrak vücutlu, ten deniz suyu ve güneşte yanmış, pul pul parlayan güler yüzlü bir çocuktur..." (Yusuf'un Borcu,s.18)

Ahmet'i kurtararak suçluyu polise teslim edecek kadar cesur, kimsesiz ve fakir bir çocuk olmasına rağmen Ahmet'in annesinin verdiği ödülü kabul etmeyecek kadar dürüst ve gururlu, kendisi için emek sarf eden insanların yüzünü kara çıkarmayacak kadar da çalışkan ve başarılı bir çocuktur.

Recep Reis: "Deniz Yıldızı" adlı geminin sahibi olup usta bir denizcidir. Yunus'u sevmekte ve ona çok güvenmektedir. Fırtına sırasında gemisini terk etmeyip onunla birlikte Karadeniz'e gömülür.

Ahmet: Zengin bir tüccarın oğlu olan Ahmet, fidye amacıyla esir edilir ve bir tesadüf sonucunda Yunus tarafından kurtarılır.

Temel Dayı: Ahmet'in babasının kotrasında yıllarca kaptanlık etmiş birisidir. Ahmet'in babasını öldürüp kendisini de fidye için kaçırır. Yunus tarafından etkisiz hale getirilip polise teslim edilir.

Emekli Amiral: Yunus'u evlatlık edinip, ona yardım elini uzatan iyi niyetli, fedakâr bir insandır.

Ayrıca hikâyede adı geçen "Ahmet'in anne ve babası, tayfalar, İstanbul halkı" nı hikâyenin şahıs kadrosundan sayabiliriz.

Zaman ve Mekân: Genellikle hikâyelerin giriş kısmında zaman ve yer hakkında bilgi veren yazar, bu hikâyede "zamanı" belirtmez. Mekân ise ağırlıklı olarak Karadeniz'dir:

"...Rize, Karadeniz kıyısında bir kasabamızdır. İstanbul kayıkçıların çoğu Rizeli'dir. Rize çocukları, denizin içinde, kayalıklarda ve takalarda büyürler. Gemicilik kasabanın başlıca geçim kaynağıdır." (Yusuf'un Borcu s.16.)

Yiğitlik, ve iyiliğin insanı yücelttiği, karşılık beklemeden yapıldığında bu değerlerin daha çok anlam kazandığı düşüncesinin işlendiği bu hikâyede olaylar kronolojik bir sıra ile verilmiştir. Vak'a bir ay gibi bir süre zarfında geçer.

3-Ateş Mehmet

Konusu: Bir Venedik gemisinde zincire vurulmuş olan Balaban ve küçük Mehmet'in, İstanbul yakınlarında canları pahasına hürriyetlerine kavuşup, Üsküdar'a ulaşmaları ve oradaki Türk yiğitleri ile kardeş olup İstanbul cengine katılmaları anlatılmıştır.

Vak'a: 1452 yılının Temmuz ayında, İstanbul'a doğru yaklaşmakta olan bir Venedik gemisinin Forsa ambarında, Arap ve Türkler' den meydana gelen iki yüz elli kürek esiri bulunmaktadır. Bunların içinde de en çok dikkati çekenler, dev cüsseli Balaban ile yanında oturan 15-16 yaşlarındaki Mehmet'tir.

Ambarda bulunan gardiyanlar, esirlere eziyet etmekten özellikle de dev cüsseli pehlivana vurmaktan büyük bir zevk alırlar. Gemi İstanbul'a iyice yaklaştığı sırada Balaban zincirlerini kırıp birkaç esirle birlikte hareket ederek gardiyanları kısa sürede öldürür ve ambarın idaresini ele alır. İtalyanca bilen bir esir, gardiyan kıyafeti giyip güverteye fırlar. "Forsalar gemiyi deldiler, gemi batmakta" diye bağırır. Hiç beklenmedik bir anda böyle bir durumla karşılaşan kaptan ve tayfalar gerçekten batmakta olan gemiyi filikalara binerek terk ederler. Serbest kalan bütün esirler güverteye çıkarlar, gemi de bu esnada batmaktadır. Balaban ve Mehmet ile birlikte on forsa, bir filikayı ele geçirirler. Venedikliler'in filikaları arasından geçerek, zor da olsa Türk yurdu Üsküdar'a varmayı başarırlar.

Sahilde Türk yiğitler tarafından sevinçle karşılanan forsalar, temizlenip giydirilirler; şereflerine ziyafetler verilip, şölenler düzenlenir. Forsaların başından geçen olaylar dalga dalga Türk yurduna yayılır. Bu kahramanları görmek için akın akın yiğitler gelir. Gösterilen bu ilgi ve sevgi karşısında boş durmayan

Balaban, Mehmet ve diğer forsalar da bu yeni arkadaşlarıyla birlikte kalmaya karar verirler ve İstanbul'un fethine katılıp, birçok kahramanlık gösterirler.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanları Balaban ve Mehmet'tir **Balaban,** son derece yiğit ve sağlam yapılı bir kimsedir:

"...insan kılığında bir devdi, esmer derili bir adamdı; saçları omuzlarına düşmüş; geniş ağzı, bıyık ve sakal kılları arasında kaybolmuş, başı bir aslan başından farksızdı. Beş kişinin çektiği küreği tek başına çekebilecek kadar kuvvetli görünüyordu..." (Yusuf 'un Borcu 32)

İstanbul yakınlarında zincirlerini kırıp, ambardaki gardiyanları öldürerek gemiyi batırmış ve esirlerin özgürlüklerine kavuşmalarını sağlamıştır.

Mehmet, 15-16 yaşlarında yeni esir düşmüş bir genç olup Balaban'ın hemen yanında oturmaktadır. Bu kişiyi yazar bize şöyle tanıtır:

"...Serpilip büyüme çağında olan vücudu, iri kemikli sağlam yapılı idi. Boyu uzun, eli ayağı büyük, düzgün bir çocuktu..." (Yusuf' un Borcu 32)

Balaban'a ilk desteği veren ve kurtuluş aşamasında en yakın yardımcısı olan Mehmet, karaya çıktığında yaşıtlarıyla samimi olup, bundan sonraki hayatını onlarla geçirmeye karar verir.

Hikâyede yer alan İnan Bey, Aydoğdu ve Benli Ali Üsküdar'daki Türk yiğitleri olup Mehmet'in en sevdiği arkadaşlarıdır. Ayrıca; Türk askerleri, tayfalar, esirler...gibi topluluk isimleri geçse de haklarında fazla bir bilgi verilmemiştir.

Zaman ve Mekân: Olayın zamanı ve yeri yazar-anlatıcı tarafından hikâyenin giriş kısmında okuyucuya bildirilir:

"Zamanımızdan tam dört yüz doksan beş yıl evvel, 1452 yılı temmuzunun çok güzel bir gününün akşamı bir Venedik kadırgası, Marmara'dan, Şark İmparatorluğunun büyük merkezi İstanbul'a doğru ağır ağır ilerliyordu." (Yusuf'un Borcu s.30)

Olay Marmara Denizi'nde bir Venedik kadırgasının forsa ambarında başlar, Üsküdar'da son bulur. Tüm olaylar bir gün gibi kısa bir sürede cereyan eder.

4-Kara Rahman

Konusu: Rahmancık'ın, Aydos Kalesi'nin fethi sırasında gösterdiği yiğitlik ve cesareti ile Aydos Beyi'nin kızıyla evlenip bir erkek çocuk sahibi olması anlatılır.

Vak'a: Aydos Kalesi'nin fethine katılanlar arasında genç bir yiğit olan, Rahmancık da bulunur. Kale devrin silahlarıyla bir türlü fethedilemez. Tüm ümitlerin

tükendiği sırada kale önünde dolaşırken Rahmancık'ın önüne kağıda sarılı bir taş atılır.

"...Ben Aydos Beyi'nin kızıyım...Bir gece bir rüya gördüm. Bir karanlık kuyuya düşmüşüm...Kurtulmaktan umudu kestiğim anda gördüm ki nurdan yapılmış bir genç beni çekip kurtardı....Geçen gün kaleden sizin askerleri seyrederken seni gördüm. Bilirim ki rüyamda gördüğüm nurdan yapılmış delikanlı sensin...Kaleyi almak isterseniz, ben size yardım edeceğim. Hemen kale önünden uzaklaşıp gidiniz...Üç gün sonra gelin, ben içinizden bir kaçını ip salıp kaleye alayım...onlar da kale kapısını içerden açsınlar...Aydos'a girin ...(Yusuf'un Borcu s.52)

Rahmancık ve arkadaşları önce tereddüt etseler de sonra söylenenleri yaparlar. Böylelikle Türk ordusu Aydos Kalesi'ni fethetmeyi başarır.

Rahmancık Aydos Kalesi'nin Beyi'nin kızıyla evlenir. Bir oğulları olur ve adını, Kara Abdürrahman koyarlar.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Rahmancık'**tır. Orhan Gazi'nin Aydos'u fethetmek amacıyla gönderdiği orduda bulunur.

"...Uzun boylu, şahin bakışlı, kurt yürüyüşlü, esmer, kara kaşlı, iri kara gözlü, bıyıkları henüz terlememiş bir yiğitti..." (Yusuf'un Borcu s.51)

Rahmancık güzelliği ile ilâhi bir şekilde Aydos Beyi'nin kızının gönlüne girer ve bu aşk sayesinde de kalenin fethi gerçekleşir. Aydos Beyi'nin kızıyla evlenip, bir erkek çocuk sahibi olur.

Aydos Beyi'nin Kızı: Hakkında bir bilgimiz olmayan bu şahıs, Rahmancık'ı görüp ona aşık olur. Bu aşk için de kalenin alınmasına yardımcı olur.

Kara Abdürrahman: Aydos Beyi'nin kızı ile Rahmancık'ın erkek çocuğudur. Gücü ve yiğitliği ile düşmanlarının uykusunu kâçıran biridir. Öyle ki anneler, yaramaz çocuklarını "Kara Abdürrahman geliyor..." diye korkuturlar.

Zaman ve Mekân: Olaylar Orhan Gazi devrinde Aydos Kalesi ve civarında geçer. Çok uzun bir zaman diliminde gerçekleşen vak'alar yazar tarafından özetlenerek verilmiştir.

5-Mahmut Kaptan ve Arkadaşları

Konusu: Mahmut Kaptan ve arkadaşlarının Milli Mücadele yıllarında gemiyle Trabzon'dan Samsun'a cephane götürürken karşılaştıkları zorluklar ve Ordulular'ın yaptığı fedakâr çalışmalar anlatılır.

Vak'a: Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği dönemde, en önemli ihtiyaç olan cephanenin cephelere sevkiyatı son derece zordur. Düşman gemileri, önlerine çıkan bütün Türk gemilerini batırmaktadır. Trabzon'dan Samsun'a yapılacak olan bir sevkiyat görevi Mahmut Kaptan ve bir avuç tayfasına verilir. Gemi Trabzon'dan hareket edip Ordu Limanı'na varır. Bir Yunan devriye gemisinin yaklaşmakta olduğunu duyan Mahmut Kaptan, Ordulular'ın yardımıyla kısa sürede cephaneyi boşaltır. Bir süre sonra Yunan devriye gemisi açıklarda durup Mahmut Kaptan'ın "4 Numara" adlı gemisine isabetsiz bir torpido atar. .Mahmut Kaptan da geminin batırılma tehlikesine karşı gemiye su aldırtıp yan yatırır, güvertede de düşmanı yanıltmak için bir yangın çıkartır. Geminin yanarak batmakta olduğunu sanan Yunanlılar, Trabzon'a doğru yol alırlar.

Ordulular, tüm güçleriyle gemiyi yüzer hale getirip tekrar cephaneyi yüklerler. Mahmut Kaptan'ın gemisi "4 Numara" ertesi gün Samsun Limanı'nda sevinçle karşılanır.

4 Numara, bu olaydan sekiz ay sonra, gece yine bir cephane sevkıyatı sırasında bir Yunan gemisi tarafından batırılır.

Kişiler: Olayın başkahramanı ve adı zikredilen tek kişi **Mahmut Kaptan'**tır. 4 Numara adlı geminin sahibi olarak Milli Mücadele'ye destek veren ve bu uğurda ölümü bile göze alan cesur bir insandır. Son derece akıllı ve kurnaz olan Mahmut Kaptan aynı zamanda iyi bir hatip olup, konuşmasıyla insanları etkiler.

Ordulular: Fedakâr ve cesur insanlar olarak karşımıza çıkan Ordulular geminin boşaltılıp yüklenmesinde büyük emek harcarlar.

Zaman ve Mekân: Olayların geçtiği yer Trabzon-Samsun arası ve Ordu sahilleridir. Vak'anın geçtiği zaman Milli Mücadele dönemidir, olay süresi yaklaşık üç dört gündür.

Hikâyelerde Bakış Açısı: Eser içersinde bulunan tüm hikayeler 3. tekil şahıs tarafından anlatılmıştır. Bu yüzden yazar-anlatıcı kahramanların duygu, düşünce ve hayallerini de bize yansıtır. Olayların öncesi ve sonrası hakkında okuyucuya bir tarihçi edasıyla bilgi verir, zaman zaman da kendisini göstermekten kaçınmaz. Okuyucuya öğüt vererek, tarihi kahramanları unutmayıp onları rahmetle anmalarını ister.

"Ey benim sevgili küçük okuyucularım...İstanbul'u alan bu kahramanları rahmetle anınız .." (Yusuf' un Borcu, s. 50)

Yazar-anlatıcı eserde vakalar zincirini gösterme, anlatma ve tasvir etme yoluyla dikkatimize sunar. Bu hikâyede dikkatimizi çeken en önemli özellik, yazarın kişi tasvirine bolca yer vermesi, dönemin adet ve gelenekleri hakkında da açıklama yapmasıdır. Türk yiğitlerini göze hoş gelecek şekilde benzetmelerden faydalanarak tanıtması bu bakış açısının bir tezahürüdür.

"Dev yerinden kalkmış, zincirlerinden boşanmış üzerine doğru geliyordu...Avının üstüne yürüyen arslanın bakışlarından farksız gözleri ..." (Yusuf'un Borcu s.34)

"...göğsü, kocaman bir demirci körüğü gibi açıldı ..." (Yusuf'un Borcu,s.41)

"Nadin Beyi misafirlerini, memleket âdetince kasabanın dışına kadar uğurlayacaktı." (Yusuf 'un Borcu s.8)

Çocuk okuyucularına tarihi sevdirmek amacıyla kaleme aldığı tüm hikâyelerinde olduğu gibi burada da yazar, dili sade kullanır. Ağırlıklı olarak günlük konuşma dilini yansıtan kısa cümlelerle kahramanlarını konuşturur.

Yazar, bu hikâyesinde de çevre tasvirine yer vermeyip kişi tasvirlerini ön plana çıkarır. Türk yiğitleri göze hoş gelecek şekilde, benzetmelerden faydalanarak tanıtılır.

"Dev yerinden kalkmış, zincirlerden boşanmış üzerine doğru geliyordu...Avının üstüne yürüyen arslanın bakışlarından farksız olan gözleri..." (Yusuf'un Borcu s.34)

"...göğsü, kocaman bir demirci körüğü gibi açıldı..." (Yusuf'un Borcu s.4)

Yazar-anlatıcı olayların akışını bazen kendisi anlatarak bazen de kahramanları konuşturarak sağlar. Yer yer de devrin sosyal hayatı hakkında açıklayıcı bilgi verir.

"...iç çamaşır, cepten, potur, külah, sarık, çorap, kundura kuzak, çevre, tepeden tırnağa giydirilip kuşatıldılar; hepsine birer yatağan, birer kılıç dağıtıldı." (Yusuf'un Borcu s. 50)

Yazar hikâyenin sonunda okuyucuya seslenir ve tarihteki tüm kahramanları unutmayıp onları rahmetle anmalarını ister.

"Ey benim sevgili küçük okuyucularım...İstanbul'umuzu olan bu kahramanları rahmetle anınız!" (Yusuf'un Borcu s. 50)

Yazar, çocuk okuyucularına tarihi sevdirmek amacıyla kaleme aldığı tüm hikâyelerinde olduğu gibi burada da, sade bir dil kullanır. Yeri geldiğinde bazı kavramları ve olayları açıklar.

2.5.b.Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi[217]

Kitapta, esere adını veren "Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi" hariç birbirinden bağımsız dört ayrı hikâye daha bulunur. Budin Kalesi'nin Çocuğu, Gemici Hasan Çocuğun İstiklal Madalyaları, Turak Reis'in Oğlu, Porsuk Köprüsü'nün Çocuğu kitap içersinde bulunan diğer hikâyelerdir.

1-Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi

Konusu: Kanuni'nin ordusunda, birbirleriyle sıkı dost olan beş çocuk askerin, Viyana Kuşatması sırasında düşman askerlerine esir düşmesi ve konuşmadıkları için kahramanca genç yaşta ölmeleri anlatılır.

Vak'a: Yazar, Kanuni'nin ordusunun genel yapısından, ordu içersinde bulunan on üç, on dört yaşlarındaki yüzlerce çocuk askerin genel özelliklerinden kısaca söz eder.

Bu çocuklar içinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana Kuşatması'na katılan Sarı Hüsrev, Benli Yahya, Gazi Celasin, Kara Selman ve Bülbül Mustafa adlı beş sıkı dost vardır. Bu beş çocuk Tuna Nehri civarında ava çıkmışken düşman birliği tarafından esir alınırlar. Acımasız kale komutanının Türk ordusu hakkında bilgi almak için onları konuşturmak istemesine rağmen, çocukların türlü işkencelere dayanıp koşmamaları ve kahramanca ölümü seçmeleri anlatılmıştır.

Kişiler: Yazar, hikâyenin başkahramanları olarak karşımıza çıkardığı beş çocuğu bizlere şu şekilde tanıtır:

"Sarı Hüsrev: On beş yaşında, altın saçlı, mavi gözlü, ince uzun yapılı bir çocuktu. Güzel saz çalardı, türkü ve gazel okurdu. Yaman bir avcı idi...Semendire Sancak Beyi'nin oğlu idi.

Benli Yahya: Sarı Hüsrev'in kan kardeşiydi. On beş yaşında kara kaşlı, kara gözlü bir esmer güzeli çocuktu. Sağ yanağında kara biber büyüklüğünde bir beni vardı. Semerdireli bir şehit sipahinin oğlu idi.

Gazi Celasin: Namlı akıncılardan Malkoçoğlu Ali Bey'in oğlu idi. On altı yaşında samur saçlı, ela gözlü, kızıl tunç derili güzeller güzeli bir çocuktu...

---

[217] Reşad Ekrem Koçu, Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi, Tan Matbaası, İst., 1952.(2.baskı:Çocuk Kitabevi, İst., 1955; 3.baskı:Çocuk Kitabevi, İst., 1958; 4.baskı: Çocuk Kitabevi, İst., 1963.)

Kara Selman: Gazi Celâsin'in kan kardeşiydi, 16-17 yaşlarında bir çocuktu. Malkoçoğullarının kapısına sığınmış kimsesiz bir çocuktu.

Bülbül Mustafa: On beş yaşında Anadolu'da Şebin Karahisar'ından bir çiftçi çocuğu idi...Yüzü bir melek kadar güzel, sesi bir bülbül gibi şakıyor, vücut yapısı bir ceylan gibi kıvrak..." (KSS BF. S .5-6)

Birbirine son derece bağlı bu beş çocuk kahramanın hepsi de, ihanet etmektense ölmeyi tercih ederler.

Yazar, hikâyenin girişinde, genel özelliklerinden bahsedilen çocuk askerler ve karşı saftaki çok sert ve acımasız kale komutanı diğer şahıslardır.

Zaman ve Mekân: Hikâyenin Kanuni döneminde Viyana Kuşatması sırasında geçtiği anlaşılmaktadır. Vak'a süresi bir gündür.

Hikâyenin geçtiği yer, Viyana Kalesi ve civarıdır. Ordunun karargah kurduğu ve çocukların avlanmaya çıktığı Tuna Nehri, çevresi ve yine aynı civarda, çocukların ölüme atıldığı bir kayalıktan bahsedilir. Yazar-anlatıcı hikâyede çocuk kahramanların ideal yönlerini ön plana çıkarırken mekân tasvirlerini ikinci planda bırakır.

2-Budin Kalesi'nin Çocuğu

Konusu: Karanfil Oğlu Mehmet Bey adlı bir çocuğun, Budin kuşatması sırasında gösterdiği yiğitlik ve cesaret anlatılmaktadır.

Vak'a: Küçük yaşta yetim kalan Mehmet, 15-16 yaşına gelince bulunduğu birlikte gücü, yiğitliği ve cesareti ile dikkatleri çeker. Yapılan bir güreş müsabakasında birinci olunca kumandanın yanına alınır. Türkler Viyana'da bozguna uğradıktan sonra Budin dört yandan kuşatılır. Mehmet de bu kuşatma sırasında kalededir ve geceleri gizlice kaleden çıkıp düşman nöbetçilerini öldürmeye başlar. Düşmanın elinde bulunan "çarkıfelek" adlı silahın saldırılarından bunalan Türk komutanı, bu silahları yok etmeye karar verir. Bu işi de gönüllü olarak Mehmet üstlenir. Yanına aldığı 40-50 yiğitle bir gecede bu silahları kaleye taşımayı başarır. Ama iki yıl süren savaş sonunda Mehmet de dahil bir çok asker şehit olduktan sonra, kale mecburen düşmana teslim edilir.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Mehmet**'tir. 16 yaşlarında yetim bir çocuk olan Mehmet'i yazar şu şekilde tanıtır:

"Esmer, kara saçlı, kara gözlü bir çocuktu. Çelik kadar sağlam ve su gibi kıvrak bir vücut yapısı vardı. Eli ayağı bir erkek çocuğa yakışacak şekilde büyüktü..." (KSS BF. S. 12)

Mehmet itaatkarlığı, cesaret ve kahramanlığı, iyi niyetliliği, giyim ve kuşamıyla devrin ideal Türk çocuk tipini yansıtır:

"Başında beyaz keçeden bir külah...Sırtında kar beyaz bir mintan...Onun üstünde sırmalı işlemeli al kadifeden bir yelek...ince belinde al renkli bir kuşak sarılı...onun altında yine al kadifeden, kısa bir çakşır..." (KSSBF. s. 16)

Hikâyede yeri geldiğinde adından söz edilip kısaca tanıtılan Karanfil Ahmet, Budin Paşası, Kurt Ali, Deli Aslan tiplemeleri de vardır. Türk ve düşman askerleri de şahıs kadrosunun diğer figüranlarıdır.

Zaman ve Mekân: Yazar, hikâyenin başında "Zamanımızdan iki yüz altmış yıl evvel Macaristan Türklerin elinde idi" ifadesini ile olayın zamanını belirtir. Kuşatmanın başlaması, yapılan savunmalar, Mehmet'in "çarkıfelek" operasyonu ve kalenin teslimi iki yıllık bir zaman dilimini kapsar.

Olayların geçtiği yer ise Budin Kalesi ve çevresidir.

3-Gemici Hasan Çocuğun İstiklâl Madalyaları

Konusu: Trabzon da sevmediği bir kahvede çalışan Hasan'ın Şaban Reis ile tanışarak onunla birlikte Milli Mücadele'ye katılması anlatılır. Yaşanan bu olayları yıllar sonra armatör olan Hasan "Şaban" adlı şilebine ad koyma töreninde anlatır.

Vak'a: Olaylar üç ana başlık altında anlatılmıştır. Olayların merkezindeki kişi olan Hasan'ın Trabzon'daki durumu bu bölümleri belirler. Hasan ilk olarak karşımıza Trabzon'da 14 yaşında kimsesiz bir çocuk olarak çıkar. Her türlü eziyete katlanarak boğaz tokluğuna bir kahvede çalışan Hasan'ın en büyük isteği bu ortamdan kurtulmaktır. Bir sabah tesadüfen Şaban Reis ile karşılaşır. Reis onu sever ve yanına alır.

Bundan sonra Hasan'ın hayatı tamamen değişir. Şaban Reis'in gemisinde iyi bir denizci olmuştur. Şaban Reis ile birlikte Milli Mücadele'ye destek vermek amacıyla İstanbul'dan yükledikleri cephaneyi Samsun'a zar zor ulaştırırlar. Samsun Limanı'na varan geminin yükü çok çabuk boşaltılmalıdır. Aksi takdirde devriye gezen düşman gemilerinden birinin saldırısıyla karşılaşmaları kaçınılmazdır. Bu yüzden Hasan ve gemide bulunan altı tayfa tüm cephaneyi çabucak boşaltırlar. Son anda Hasan'ın dikkatsizliğinden bir mermi denize düşer ve Şaban Reis öfkeyle Hasan'ı kırbaçlamaya başlar. Olaylar şu şekilde gelişir:

"...Sonra çocuk, kendisini kaldırdı, kalas köprünün üstünden denize attı.

Ortalık karışıvermişti!

-Ne yaptın? Ne yaptın Şaban Kaptan! diye bağırıyorlardı.

...O da yaptığına pişman olmuştu. Çocuk intihar mı etmişti? Hayır...Bir dakika sonra Hasan'ın güzel ve mert yüzü denizin üstünde göründü. Kucağında düşürdüğü mermi vardı." (KSS BF. S. 41)

Olaydan yıllar sonra zengin bir armatör olan Hasan, "Şaban" adlı şilebine ad koyma töreninde başından geçen bu olayları anlatarak sözlerini şöyle tamamlar:

"-Bu kurtuluş cenginin kahramanlarına birer istiklal madalyası verilmiştir. Benim ise iki madalyam vardı!

Sonra soyunmuş ve sırtında, derin birer kılıç yarası halinde Şaban Kaptan'ın vurduğu kırbacın izlerini göstermişti.

...

-İşte...Rahmetli babalığımın bana bağışladığı o küçük gemi bugün büyümüş, koca Şaban şilebi olmuştur!..." (KSS BF. B. s. 41)

Yazar bu hikâyesinde çocuk okuyucu kitlesine vatan ve millet sevgisinin evlât sevgisi de dahil tüm sevgilerin üstünde olduğu ve geçmişini, kim olduğunu unutmadan azim ve sebatla çalışan insanların büyük başarılara imza atacağı mesajını verir.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Hasan**'dır. 14 yaşında kahveci çırağı olan Hasan karşımıza şu şekilde çıkar:

"...Yüzü ve vücut yapısı çok güzeldi. Zeki ve çalışkan çocuktu. İşten, hizmetten yılmazdı. Tez canlıydı, bir kere yollandı mı, yürümez koşmazdı, sanki uçardı. Geceleri kahvede yatardı..." (KSS BF. S. 23)

Şaban Reis'in yanında gemiciliğe başlayan Hasan iki yıl sonra büyümüş, gelişmiş, usta bir denizci olmuştur.

"...Güzel çocuk iki yıl içinde tanınmayacak şekilde büyümüş, serpilmişti...Adeta koca delikanlı olmuştu...Gemiye girdiği ilk günden beri, çalışkanlığı ile büyüklerine itaatiyle kendisini herkese sevdirmişti." (KSSBF .s.31)

Hasan, Milli Mücadele'ye destek vermek amacıyla Şaban Reis ile birlikte İstanbul'dan Samsun'a gizlice cephane taşır. Bir çok tehlike atlatır. Uzun zaman sonra işlerini ilerletip zengin bir armatör olur. Ama geçmişini asla unutmaz. Yeni aldığı bir şilebe gözyaşları içinde "Şaban" adını koyar.

Şaban Reis: Gemi kaptanı olan Şaban Reis Trabzon'un hatırı sayılan zenginlerindendir. Halkın saygısını ve sevgisini kazanmış bir insandır. Hasan'ı

sever ve onu evlatlık edinir. Yazar-anlatıcı, Hasan'ın gözüyle Şaban Reis'i şöyle tanıtır:

"...iri yarı,temiz giyimli...tatlı sesli...siyah sakallı ve esmer yüzlü olan..." (KSSBF. s. 25)

Şaban Reis Milli Mücadele'ye destek vermek için gemisiyle Anadolu'ya (Samsun'a) silah taşır. Hasan'ı öz evladı gibi sever ve gemisini ona hediye eder.

Hikâyenin ilk bölümünde karşımıza çıkan **Kahveci Topal Ali Dayı**; huysuz, acımasız ve anlayışsız biridir.

"...Gençliğinde attan düşüp bir bacağı kırılmış olduğundan Topal Ali derlerdi. Yetmiş yaşlarında idi ama, vücudu bir çınar ağacı kadar sağlamdı..." (KSSBF.s.22)

Hikâye içersinde olayın akışında karşımıza çıkan tayfalar, kahvedeki müşteriler, Samsun halkı, kumandan, törene katılan misafirler...,isimleri geçen diğer şahıslardır. Fakat bu kişiler hakkında bilgi verilmemiştir.

Zaman ve Mekân: Hikâyede geçen olaylar kronolojik sıra ile verilir. İlk bölümde Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Trabzon'da, 14 yaşındaki çırak Hasan'dan bahsedilir. İkinci bölümde savaş tüm şiddetiyle Anadolu'da devam etmektedir. Hasan 16 yaşında genç bir denizcidir ve İstanbul'dan Samsun'a cephane taşır. Son bölümde ise, 1952 yılında artık zengin bir armatör olan Hasan'la karşılaşırız. Birinci ve ikinci bölümdeki olayların armatör Hasan'ın anıları olduğunu öğreniriz.

Hikâyede karşımıza çıkan ilk yer, Trabzon sahilindeki küçük bir kahvedir. Hemen arkasından Şaban Reis'in gemisi ve bu geminin İstanbul-Samsun arası seferinde "Karadeniz" gelir. Samsun Limanı ve Samsun yöresi de hikâyede geçen mekânlardan sayılabilir. En son bölümde yer alan ad koyma töreni ise kesin olarak belirtilmese de Türkiye'de gerçekleşir.

4-Durak Reis'in Oğlu

Konusu: Girit Adası'nın fethi sırasında babası Durak Bey'in şehit edilen gemisini de Venedikliler'e kaptıran Doğan'ın, gemiyi Venedik Limanı'nda, üstünde yüzlerce insan bulunduğu sırada kendisiyle birlikte havaya uçurarak intikam alışı anlatılmaktadır.

Vak'a: Durak Bey İnebahtı Sancak Beyi'dir. Oğlu Doğan da babası gibi usta bir gemicidir. Girit Adası Türkler tarafından Venedikliler'den uzun uğraşlar sonucu alındığı halde, adada çok küçük ama önemli iki nokta olan "Kandiye Kalesi ve Standiye Adacığı"nı da almak için savaşlar devam eder. Bu sırada Durak

Bey'in de gemisiyle birlikte içinde bulunduğu on iki gemi Venedikliler tarafından sıkıştırılır ve dokuzu batırılır, üçü de Venediklilerin eline geçer. Durak Bey şehit olur; ama oğlu Doğan geminin cephaneliğine saklanarak sağ kalmayı başarır. Gemi tüm ihtişamı ile Venedik Limanı'na çekilip ziyaretçilerin görmesi için süslenir. Geminin süslenip üzerinde yüzlerce Venediklinin bulunduğu bir sırada Doğan cephaneliği ateşe verir ve gemiyi üzerindeki insanlarla birlikte havaya uçurur. Doğan da bu olayda şehit olur.

Olaydan kısa bir süre sonra Standiye Adası'nın fethi tamamlanıp adaya "Doğan Bey Adası" adı verilir.

Kişiler: Hikâyenin şahıs kadrosu son derece sınırlıdır. Olay süresince yalnız Durak Bey ile hikâyenin başkahramanı olan oğlu Doğan hakkında bilgi verilir. Türkler ve Venedikliler şeklinde savaş sahnesinde olması gereken topluluk isimleri de karşımıza çıkar.

Doğan: Durak Bey'in tek oğludur. 15 yaşında, babası gibi usta bir denizcidir. Giyim, kuşamı bir tayfadan farksızdır ve asla bir bey oğlu gibi şatafatlı değildir. Ölümden korkmayacak kadar da cesur bir çocuktur.

"...beyaz mintanı, kısa ve beyaz gemici donu, belinde al kuşağı, ayaklarında kırmızı yemenisi...Bütün İnebahtılılar'ın gözbebeği idi." (KSSBF .s.45)

Durak Bey: İnebahtı Sancak Beyi olup iyi bir denizcidir.

"Durak Bey, otuz beş yaşlarında, pehlivan yapılı gayet yakışıklı bir adamdı. Çekirdekten yetişme gemiciydi ..." (KSSBF. s.42)

Deniz savaşları sırasında gemisini terk etmeyip şehit olmuştur.

Zaman ve Mekân: Hikâyede olaylar zamanın akışına paralel anlatılmış olsa da yazar en sonunda "Doğan'ın gemiyi havaya uçurma sahnesini" daha ayrıntılı anlatmak için zamanda geriye döner.

Hikâyede geçen en belirgin yer Durak Bey'in gemisi ve geminin cephaneliğidir. Ayrıca savaşın olduğu Girit adası ve çevresi de mekân olarak gösterilebilir.

5-Porsuk Köprüsü'nün Çocuğu

Konusu: Kurtuluş Savaşı sırasında çok önemli bir konuma sahip Porsuk Köprüsü'nün Yunanlılar'ın eline geçmesi üzerine Kadir'in kendini feda ederek köprüyü havaya uçurmak suretiyle gösterdiği kahramanlık anlatılmaktadır.

Vak'a: 1951 yılının Mayıs ayında İsmail ve Ahmet adlı iki kişi tesadüfen aynı kamyonla Eskişehir'e gitmektedirler. Daha önceden tanışan ama yaklaşık otuz yıldır görüşmeyen bu iki kişinin ortak önemli bir noktaları vardır: Kadir...

Kadir, çocuk yaşta katıldığı Kurtuluş Savaşı'nda o zaman yüzbaşı olan Ahmet Bey'in bölüğündedir. Yüzbaşı Ahmet Bey'e verilen görev Porsuk Köprüsü'nü korumaktır. Düşman eline geçtiği takdirde köprüyü havaya uçurması emredilir. Korkulan olur ve köprü Yunanlılar'ın eline geçer. Köprüyü havaya uçurma görevini de Kadir üstlenir. Kadir, gizlice köprüye yaklaşarak daha önce İsmail ile yerleştirdikleri dinamitleri ateşler, köprü havaya uçar. Ama kaçarken bir düşman askeri tarafından öldürülür.

Yüzbaşı Ahmet, durumu öğrendiğinde kendi oğlu ölmüş gibi üzülür ve mezarını hemen oraya yaptırır.

Ahmet Bey, emekli olup mezarı ziyarete gelirken de İsmail ile karşılaşır. İki eski silah arkadaşı hasret giderip, mezarı ziyaret ederler. İsmail'in yaptırdığı demir levhayı mezarın başına dikerler. Levhada şunlar yazılıdır:

"Ey Yolcu...

Burada on beş yaşında şehit Kadir Çavuş yatıyor...Milli Mücadele'de Porsuk Köprüsü'nü dinamitle atarak bir Türk bölüğünün şerefini kurtarmış olan bu kimsesiz çocuğun ruhuna bir fatiha okumadan ve küçük şehidin kabrini bir damla göz yaşıyla sulamadan geçme!..." (KSSBF. s. 56)

Ahmet Bey en yakın köyde inerek Kadir'in mezarının bekçiliğini yapmaya karar verir.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı **Kadir**'dir. Yazar-anlatıcı Kadir'i şu cümlelerle bize tanıtır:

"...on dört on beş yaşlarında bir çocuktu. Bilecik'in köylerinden çakır gözlü, kumsal saçlı, güzel bir çocuktu. Köyü düşmanlar tarafından yakılmış...kaçarken anasını, babasını kaybetmişti...yalın ayak başı açık, aç, bir parasız nereye gidebileceğini bilmeyerek yolda Türk askerlerine rastlamış...itaati ile, cesareti ile, terbiyesi ile yüzbaşının emir eri İsmail'den sonra en sevgili neferi olmuştu..." (KSSBF. s. 53)

Kadir, genç yaşta kendini bile bile ölüme atar. Köprüyü uçurup Türk birliğinin şerefini kurtarır ama kendisi de şehit olur.

Ahmet Bey: Atmış yaşlarında emekli bir albaydır. Bakışları sert, vücudu dimdiktir. Kurtuluş Savaşında yüzbaşı olarak Porsuk Köprüsü'nü korumakla görevlendirilir. Bölüğünde bulunan Kadir'in yaptığı fedakârlığı hiçbir zaman unutmaz.

"Yüzbaşı Ahmet Bey, Kadir çocuğu unutmamıştı. Rütbesi yükseldikçe, üniformasının işaretlerini değiştirdiği gün gözleri yaşarır:

-Kadir...Kadir...Şerefimi sana borçluyum yavrum!...derdi." (KSSBF.s.55)

Emekli olduktan sonra Kadir'e karşı duyduğu minneti göstermek için mezarının bekçiliğini yapmaya başlar.

İsmail: Yüzbaşı Ahmet Bey'in emir eridir. Kadir'i sever ve birliğe alınmasını sağlar. Kadir'in ölümü onu da sarsar. Terhis olup köyüne dönen İsmail'in yolu yıllar sonra bir gün Ankara'ya düşer. Yolda Porsuk Köprüsü'nde durup Kadir'in mezarını ziyaret eder. Dönüşte de yaptırdığı levhayı Ahmet Bey'le birlikte mezara diker.

Ahmet Bey ve İsmail'in yolculuk yaptığı kamyon şoförünün bir iki yerde bahsi geçmekle beraber hakkında bilgi verilmez.

Zaman ve Mekân: Hikâyede olaylar kronolojik sırayla verilmemiştir. Bu nedenle mekanlarda da bir karışıklık göze çarpar. Yazar-anlatıcı ilk önce Ahmet Bey ile İsmail'in 1951 yılı mayıs ayındaki kabir niyetinden bahseder. Hemen arkasından da bu iki kişinin birbirinden habersiz aynı kamyonla çıktığı bu yolculuğun başlangıcına değinir. Yolculuk sırasında da 1920 yılına, Porsuk Köprüsü'ne gidilir. Anılar tazelendikten sonra tekrar zamanda bir yolculuk yapılır ve hikâyenin başındaki mezar ziyareti anına dönülür.

Aslında tüm olaylar birkaç dakikalık mezar ziyaretinde meydana gelir. Mekân olarak da anılan yer Porsuk Köprüsü ve hemen yanındaki Kadir'in mezarıdır. Zaten yazarın bize tasvir ettiği tek yer de burasıdır:

"Porsuk Köprüsü şimdi beton bir köprüdür. 1920 yılında ahşap bir köprü idi..." (KSSBF. s. 52)

"Ve...aradan 32 yıl geçmemiş gibi...çocuğun kabrini bulmuştu...Çatal kavak kurumuştu. Fakat kuru gövdesi duruyordu...Ağacın dibindeki tümsekçik de duruyordu..." (KSSBF. s. 55)

Hikâyede olayın akışı içersinde Ankara, Eskişehir gibi il isimleri de geçer.

Hikâyelerde Bakış Açısı: Hikâyelerin tamamı 3. tekil şahıs ağzıyla anlatılır. Bu yüzden yazar-anlatıcı zaman zaman yarattığı kişilerin duygu ve düşüncelerini

de yansıtır. Ayrıca yeri geldiğinde kahramanlar hakkında kişisel övgülerde de bulunur.

"...Kana bulanmış güzel yüzlerinde yine alaycı birer tebessüm vardı, fakat kan altından fark edilmiyordu..." (KSSBF.s. 9)

"...Ruhumu teslim ederken gülümsemişti. Belliydi ki şehit babasına kavuştuğu için memnundu..." (KSSBF. s. 21)

Yazar-anlatıcı hikâyelerde kahramanların mert oluşlarından, yiğitliklerinden bahseder ve bunu sonuna kadar götürüp (Gemici Hasan Çocuk hariç) kahramanca ölümlerine kadar ulaştırır.

Hikâyelerin bütününde yazar-anlatıcının anlatımı hakimdir.Bazen de olayların akışını kahramanları karşılıklı konuşturarak sağlar. Okuyucu kitlesi olarak çocuklara hitap ettiğinden olayları sade ve akıcı bir dille, çocukların anlayacağı bir şekilde anlatır. Yaratmış olduğu tarihî kahramanları ideal birer tip olarak karşımıza çıkarır. Okuyucuyu sıkacak uzun tahlil ve tasvirlere yer vermez. Hikâyeler içerisinde zaman zaman okuyucuya olayın geçtiği dönem ile ilgili bilgi verir.

2.5.c.İstanbul Cenginde Fatih Sultan Mehmed'in 10 Fedaisi[218]

Konusu: Hikâyenin konusunu iki ayrı yönden ele almak gerekir. a)II.Mehmet'in tahta çıkışı, İstanbul'u fethi, bu fetih öncesi tanıdığı on çocuğun başından geçenolaylar ve fetih sırasında gösterdikleri kahramanlıklar. b)İstanbul'un alınmasına kadar Osmanlı Devleti'nin tarihi; Fatih'in babası, çocukluğu ve gençlik dönemi, Fatih'in devlet adamı olarak gösterdiği başarılar anlatılmaktadır.

Vak'a: 1453 yılının Mayıs ayında Fatih, en güvendiği iki adamıyla Edirne dışından geçerken bir ağacın altında uyuyan küçük Ahmet'le karşılaşır. Gelenleri tanımayan Yetim Ahmet, Edirne'ye Sultan Mehmet'in yanına gitmek ve İstanbul'un fethine katılmak için anasının izniyle yola çıktığını söyler. Sultan Mehmet genci sever ve onu yanına alıp Edirne'deki top döküm tesislerine götürür. Onu orada giydirir donatır ve top dökümünü öğrenmesi için ustalara emanet eder.

---

[218] Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Cenginde Fatih Sultan Mehmed'in On Fedaisi, Tan Matbaası, İst., 1953.(2.baskı:Çocuk Kitabevi, İst., 1957; 3.baskı:Çocuk Kitabevi, İst., 1959; 4.baskı:Çocuk Kitabevi, İst., 1971)

Sultan Mehmet'in ordusunda yüzlerce gönüllü çocuk asker bulunuyorsa da Fatih, Yetim Ahmet'le birlikte yalnız on çocuğun adını bilir. Bunlar: Manisalı Üveys, İskender, Sarı Şahin, Akyazılı Mehmet, Aydoğdu, Samsa, Yörük Hüsnü, Deli Ramazan, Deli Bayram ve Yetim Ahmet'tir. Her birinin Yetim Ahmet örneğinde olduğu gibi padişahla tanışmasının bir hikâyesi vardır.

Sultan Mehmet Manisa valisi iken babasının ölümü üzerine Edirne'ye gelirken "Beni seven arkamdan gelsin." der. Yiğitler atlarına atlarlar ve çarşıda saraç uşağı olan Üveys de koşarak atlıların peşine takılır. Bir kaç dakika sonra dayanamayıp düşer. Genç padişah bu delikanlıyı görür ve yanlarına almaları için emir verir.

Genç Sultan, Çanakkale Boğazı'nı gemilerle geçerken, karşıya yüzerek geçen bir çocuk görür. Bu çocuğu yanına getirtip amacını öğrendikten sonra ne istediğini sorar. Adının Aydoğdu olduğunu söyleyen çocuk, fetih sırasında bir gemiye kaptanlık yapmak istediğini söyler ve isteği kabul görür.

Yine Sultan Mehmet gemide iken yanına fakir, ama dinç görünüşlü bir çocuk gelir ve "Padişahım, millete hayırlı olsun." der. Fatih kendisini ilk kutlayan kişi olan Sarı Şahin'in de kaptanlık isteğini kabul eder.

Mehmet Han, Edirne'de askeri ziyaret ederken tanıdığı, bilgi ve becerisine hayran kaldığı Akyazılı Mehmet adlı çocuğu da sevip himayesine alır.

İşte bütün bu çocuk kahramanların Fatih'le tanışma hikâyeleri vardır. İstanbul'un fethi sırasında da birbirinden üstün kahramanlıklar gösteren bu çocukların Yetim Ahmet hariç hepsi şehit olur.

Yazar-anlatıcı İstanbul'un fethini bu çocuk kahramanlardan faydalanarak anlatmıştır. Ayrıca fetih sonrası diğer bölümlerde ise Fatih'in babası, çocukluğu, gençliği ve devlet adamlığı; İstanbul'un fethine kadar Türk Osmanlı Devleti'nin tarihi hakkında okuyucuya bilgi vermektedir.

Kişiler: Hikâyenin şahıs kadrosu hayli geniştir. Fatih Sultan Mehmet ile birlikte yirmi kişinin isimleri zikredilip haklarında kısa bilgiler verilir. Ayrıca Türk ve Bizans askerleri, ahali, denizciler, köylüler...gibi topluluk isimleri de olay içersinde yer alır.

Yazar-anlatıcının üzerinde önemle durduğu ve tanıttığı kişi **Sultan Mehmet**'tir. Çocukluğundan ölümüne kadar altına imza attığı işler ve fizikî özellikleri yazar tarafından ayrıntılı olarak anlatılır:

"Mehmet Bey de, sekiz dokuz yaşında iken Manisa Valisi olmuştu. Güzel, sevimli, çok zeki, fakat çok haşarı, ele avuca sığmaz bir çocuktu. Kendisini okutmak isteyen öğretmenlerle alay eder..." (F.S.M. 10 F.s.49)

"...Yirmi, yirmi bir yaşlarında bir delikanlı...orta boylu, iri kemikli idi; koç burunlu, kara saçlı, kara gözlü, alnı geniş, bakışları merdane idi. Ağzı büyükçe, dudakları kırmızı, kemerli burnu dudağının üzerine bir şahin gagası gibi inmişti ve asil yüzüne kendine mahsus bir güzellik vermişti..." (F.S.M.10 F.s.1)

İyi bir komutan, başarılı bir devlet adamı olan Fatih, yaşına göre çok büyük işler başarmış, devletin temelini güçlendirmiş, iki bin yıllık Bizans İmparatorluğu'nu yıkıp tarihte yeni bir sayfa açmış bir kimsedir.

Hikâyede karşımıza çıkan ve Fatih'ten sonra adından en çok bahsedilen kişi **Yetim Ahmet**'tir. Köyünden Edirne'ye İstanbul'un fethine katılmak için yola çıkmış, yolda tesadüfen Sultan Mehmet'le karşılaşmış ve onun sevgisini kazanarak orduya katılmıştır. Yazar-anlatıcı Yetim Ahmet'i şu şekilde tasvir eder:

"...On dört, on beş yaşlarında vücut yapısı sağlam ve iri bir çocuktu...Üstü başı eski püskü yamalı idi. Çarıkları, çarıklarının içindeki yün çorapları yırtılmış, ayaklarının topuk ve parmakları görünüyordu... ince, uzun, tığ gibi bir boyu vardı..." (F.S.M.10 F.s.4)

Son derece akıllı ve becerikli olan Ahmet, top dökme işinde usta olur.

"Dökümhanedeki amele Yetim Ahmet'e artık Küçük Usta diye hitap ediyorlardı... (F.S.M.10 F.s.20)

İstanbul'un fethi sırasında büyük kahramanlıklar gösteren Yetim Ahmet, fetihten sonra da ordudaki görevine devam eder.

Yazar diğer çocuk kahramanlardan (Manisalı Üveys, Sarı Şahin, Aydoğdu, Deli Ramazan ve Deli Bayram, Yörük Hüsnü, Akyazılı Mehmet, İskender ve Samsa) kısaca-Sultan Mehmet'le tanışmaları ve İstanbul'un fethi sırasında şehit olmalarından-bahseder. Bu çocuk kahramanlar, fetih anlatılırken olayların seyrini okuyucuya ileten yardımcı kişilerdir.

Ayrıca yazar-anlatıcı Zagonos Paşa, Mahmut Ağa, Muslahattin Ağa, Karaca Bey, Firuz Ağa, Kandilli Baba, Ulubatlı Hasan, Molla Gürani gibi tarihi şahsiyetleri de haklarında kısa bilgiler vererek devreye sokar.

Zaman ve Mekân: Hikâye, Fatih Sultan Mehmet döneminde geçer. Bu dönem içerisinde özellikle üzerinde durulan zaman dilimi ise İstanbul'un fethi olan 1453

yılının Nisan-Mayıs aylarıdır. Yazar olayları kronolojik sıraya göre vermez. İlk önce fetih hazırlıklarını, sonra Fatih'in tahta çıkmasını, İstanbul'un kuşatılmasını, fetih öncesi Türk Osmanlı Devleti tarihini, Fatih'in çocukluk ve gençlik dönemini verir ve tahta çıkmasından, devlet adamlığından bahseder.

Mekân olarak karşımıza belirgin olarak çıkan ilk yer saltanat şehri olan Edirne ve çevresidir. Akabinde fetih sırasında İstanbul gelir. Olayların ağırlıklı olarak geçtiği bu iki yer hakkında yazar-anlatıcı, hiç tasvir yapmamıştır. Ayrıca Manisa ve Çanakkale Boğazı da birer cümle ile eserde yerini alan mekânlardır.

Bakış Açısı: Olaylar 3.tekil şahıs ağzından anlatılır. Yazar bu nedenle, yarattığı kahramanlarının duygu ve düşüncelerini de eserde yansıtır.

"...Serin havayı içine derin derin çekiyordu. Kırlar misk gibi kekik kokuyordu..." (F.S.M.10 F.s.53)

"Korkusu kalmamış olan bu çocuğun mert ruhlu olduğu temiz bakışlarından ve serbest tavrından belli idi." (F.S.M.10 F.s.5)

Koçu, çocuklara yönelik alınan hikâyede ve roman yazmıştır. Bu hikâyede de çocuklara tarihi sevdirme ve onların bilgi dağarcığını zenginleştirme gayreti görülür; olayların öncesi ve sonrası hakkında bilgi verilir.

Hakim bakış açısından ele alınan hikâyede yazar-anlatıcı mümkün olduğu kadar aradan çekilip kahramanları konuşturmak suretiyle olayların akışını sağlar. Çocuk okuyucu kitlesini göz önünde bulundurarak olayları sade ve akıcı bir dille anlatır. Okuyucuyu sıkacak tasvir ve tahlillere yer vermez. Tarihî kişi ve olayları öyküleştirerek verir. Okuyucuya bilgi vermek amacıyla zaman zaman araya girer:

"Bir top kalıbı iki parçadan mürekkep idi. İç kalıp ve dış kalıp...Dış kalıp gayet sert ağaçtan tahtalarla boru şeklinde bir fıçı gibi yapılıyordu. Bu tahta dışından demir çemberlerle sarılıyor, onun da dışı taş ve harçtan dolduruluyor..." (F.S.M.10 F.s.20)

Diğer eserlerde de dikkatimizi çeken bu husus yazarın edebiyatçı kişiliğinden çok tarihçi yönünün ağır bastığını; tahkiye tarzını, okuyucunun düşünce iklimine daha derinden hakim olabilmek için tercih ettiğini gösterir.

Yazar, çocuk okuyucu kitlesini göz önünde bulundurarak olayları sade ve akıcı bir dille anlatır. Okuyucuyu sıkacak tasvir ve tahlillere yer vermez. Tarihi kişi ve olayları öyküleştirerek verir. Okuyucuya bilgi vermek amacıyla zaman zaman araya girer:

"Bir top kalıbı iki parçadan mürekkep idi. İç kalıp ve dış kalıp...Dış kalıp gayet sert ağaçtan tahtalarla boru şeklinde bir fıçı gibi yapılıyordu. Bu tahta dışından demir çemberlerle sarılıyor, onun da dışı taş ve harçtan dolduruluyor..." (F.S.M. 10 F.s.20)

Diğer eserlerde de dikkatimizi çeken bu husus yazarın edebiyatçı kişiliğinden çok tarihçi yönünün ağır bastığını; tahkiye tarzını, okuyucunun düşünce iklimine daha derinden hakim olabilmek için tercih ettiğini gösterir.

2.5.d. İlk Kurşun: Milli Hikâyeler[219]

Kitapta, esere adını veren "İlk Kurşun" hariç birbirinden bağımsız iki ayrı bölüm daha bulunmaktadır. "Grijgal Palangası Yolunda" ve "Şanlı Tarihimizden Dört Kahramanlık Destanı".

Eserin "İlk Kurşun" adlı bölümünde hikaye içerisinde dört ayrı olay anlatılır. "Grijgal Palangası Yolunda" da aynı şekilde üç farklı olay karşımıza çıkar. Üçüncü olan "Şanlı Tarihimizden Dört Kahramanlık Destanı"nda ise dört ayrı kısa hikaye anlatılmaktadır.

1-İlk Kurşun

Konusu: Ödemiş İlçesine bağlı Hacı İlyas Köyü sakinlerinin, Mustafa Efe önderliğinde, yaklaşan Yunan askerlerine karşı birlik beraberlik oluşturup ilk savunmayı yaparak yörelerinde Milli Mücadele'yi başlatmaları anlatılır.

Vak'a: Yunanlılar'ın, Anadolu'nun içlerine doğru ilerleyişleri devam ettiği sırada Ödemiş'e bağlı Hacı İlyas Köyü sakinleri, yaklaşan düşman tehlikesine karşı kararsızlık içerisinde korkuyla bekleşirler. Köy kahvesinde yapılan toplantıda savaşma kararını ilk olarak Hacı Efe adlı doksan beş yaşındaki bir ihtiyar açıklar. Bir müddet sonra kahveye gelen "Aşık Garip" isimli bir ozanın söylediği türkülerle kahvedekiler iyice coşup anılarını anlatmaya başlarlar.

---

[219] Reşad Ekrem Koçu, İlk Kurşun: Milli Hikâyeler, Akın Yay., İst., 1952.(2.baskı: Akın Yay., 1954; 3.baskı: Akın Yay., İst., 1965.) Tarihten Sesler Mecmuası'nda "İlk Kurşun" başlığı altında hikâyenin bir bölümü (cilt 1, sayı 1, Birincikanun 1943, sayfa 16-18) ile "Kavakdere Köylü Fatma" başlığı altında diğer bir bölümü (cilt 1, sayı 2, Şubat 1943, sayfa 35-36) yayımlanır.

İlk sözü Çakmakçı Efe alır ve asker arkadaşı **Niğdeli Ethem Onbaşı'nın Kahramanlık Destanı'**nı anlatmaya başlar: Balkan Savaşı sırasında ön siperde Ethem Onbaşı ile birlikte Bulgarlar'a karşı kahramanca savaşırlar. Bölüktekilerin yaralanması ya da şehit olması sonucu tek kalan Ethem Onbaşı'nın, ağır yaralanmasına rağmen Bulgar zabitinin yardımını kabul etmeyip şehit olmasını göz yaşlarıyla anlatır.

Bu anlatılan kahramanlık hikâyesinin de tesiri ile Hacı Efe de "**Yozgatlı Ahmet Çavuş'un Mertlik Destanı**"nı coşkun bir şekilde anlatmaya başlar: Plevne Savunması sırasında açlık ve sefalete rağmen Hacı Efe kahramanca mücadeleye devam etmekteyken, Ahmet Çavuş'un birliğiyle ön safa gönderilir. Bir köylü kadının ölümü göze alarak getirdiği yoğurdu yemek için sabırsızlıkla bekliyorlarken, düşman siperinden bir ses gelir. Düşman askeri Türkler'in aç olduğunu söyler. Bunun üzerine Ahmet Çavuş, yoğurt çanağını hiddetle düşman siperine atar.

İyice coşan kahvedekiler arasında bu kez sözü Çakır Efe alır ve başlar "**Koçhisarlı Kadiroğlu Sadık'ın Destanı**"nı anlatmaya: Çanakkale Savaşında Sadık ile aynı siperde düşmana karşı savaşırlar. Bir gece Sadık siperden çıkıp sürünerek düşman siperlerine kadar gider ve patlamamış kara torpillerini toplayıp düşman mevzisinin hemen önüne öbek öbek dizer. Sabaha karşı geri döner, gökyüzü aydınlanmaya başlar başlamaz gece dizdiği hedeflere ateş eder ve akabinde düşman mevzileri büyük bir gürültü ile yerle bir olur.

Sadık, birkaç gün sonra saldırıya geçen düşman askerlerinden birinin yaralandığını Türk siperlerine yakın bir yerde acı ile kıvrandığını görür. Onu kurtarmak için siperden çıkar ve yaralı düşman askerini sırtında taşırken düşman kurşunuyla şehit olur.

Anlatılan kahramanlık olaylarının da tesiri ile halk, Mustafa Efe'nin önderliğinde düşmana pusu kurar. Mustafa Efe'nin attığı ilk kurşun ile Anadolu' da direniş başlar. olur.

Kişiler: Hikâyedeki şahıs kadrosu yirmi kişi civarındadır.

Başkahraman **Mustafa;** Hacı İlyas Köyü'nün en genci, zeybek neslinin gözbebeğidir.

"On yedi on sekiz yaşlarında idi...Daha bıyıkları terlememişti...Fakat genç irisi idi. Bir seksen boyunda bir atlet idi. Güneşe "Ya doğ, ya doğayım" diyen bir erkek güzeliydi...Ödemiş 'in en zengin ailelerindendi..." (İlk Kurşun, s.25)

Yunanlılar'ın ilerlemesine en sert tepkiyi gösteren Mustafa Efe ölümü göze alacak kadar cesur ve liderlik özellikleri taşıyan birisidir. Düşmana karşı attığı ilk kurşunla Anadolu direnişi de başlamış olur.

Hacı Efe: Doksan beş yaşında olmasına rağmen dinç ve güçlü birisidir. Yunanlılarla savaşmayı aklına koyan ilk kişi Hacı Efedir:

"...yürürken değnek, âsâ kullanmazdı. İki metreye yaklaşan uzun boyu dimdik dururdu; kuşağının üstünden silahlığını, silahlığında da yatağan bıçağı ile çifte tabancasını hâlâ taşırdı..." (İlk Kurşun, S.3)

Mustafa Efe'nin çağrısına cevap verip, peşinden giden ilk köylüdür.

Aşık Garip: Niğdeli olup memleketinden İzmir'e gitmek için yola çıkar. Yol üstündeki Hacı İlyas Köyü'ne uğrar ve söylediği türkülerle çevresindeki insanların kahramanlık duygularını harekete geçirir.

Çakır Efe: Köy sakinlerinden biri olan Çakır Efe Çanakkale Savaşı'na katılıp yaralanmış bir gazidir. Otuz yaşlarında, kumral saçlı, yakışıklı bir gençtir.

Ali Ağa: Mehmet'in dedesi olan Ali Ağa köy kahvesini işletmektedir. Aynı zamanda güzel saz çalan Ali Ağa sözü dinlenen birisidir.

Mehmet: Ali Ağa'nın on bir yaşındaki torunu Mehmet; güzel, sevimli bir çocuktur. Babası Çanakkale Savaşı'nda şehit olmuştur. Yanık sesi ile okuduğu güzel ezanlar köylüleri bir araya getiren bir çağrı olur.

Hikâye içerisinde haklarında olaylar anlatılan "Niğdeli Ethem Onbaşı, Yozgatlı Mehmet Çavuş ve Kadiroğlu Sadık" tiplemeleri de mevcuttur. Memleketleri, yiğit ve cesur oldukları, bulundukları savaşlarda gösterdikleri kahramanlıklar dışında bir bilgi yoktur. Ayrıca eserin içerisinde "kahvedekiler, köylü, Yunan askerleri..." gibi topluluk isimleri de verilmiş olmasına rağmen bunlar hakkında ayrıntılı bir açıklama yoktur.

Bu hikâye kahramanları arasında dikkatimizi çeken en önemli özellik hiçbirinin hikâye sonunda ölmemesidir. Yazarın diğer hikâyelerinde görülen başkahramanın ölmesi veya sonunda ödüllendirilmesi olayı bu hikâyede görülmez. Zikredilen kişiler tarafından ilk kurşun atılarak Milli Mücadele başlatılmış, vak'a bu noktada son bulmuştur. Olayların devamını yorumlamak okuyucuya bırakılmıştır.

Zaman ve Mekân: Tüm hikâyelerinde olduğu gibi yazar, hikâyenin girişinde zamanı ve yeri belirtir:

"Otuz üç yıl evvel, 1919 senesi Mayısı'nın 17.Gününün sabahı, Ödemiş'in Adagide Bucağının Hacı İlyas köyünde..." (İlk Kurşun,s.3)

Olay kronolojik sıra ile anlatılır. Hikâyenin akışı içerisinde bazı kişilerin anılarını anlatmaları nedeniyle zaman zaman geçmişe yolculuk yapılmıştır. Diyebiliriz ki olay bir gün gibi kısa bir sürede cereyan etmiştir.

Hikâyenin geçtiği yer İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı Hacı İlyas Köyü'dür. Köy kahvesi ile camii ise en belirgin mekânlardır. Ayrıca köylülerin anlattığı anılarda geçen "Çanakkale, Plevne, Balkanlar" ile Aşık Garip'in memleketi olan "Niğde"de mekân ismi olarak karşımıza çıkar.

2-Grijgal Palangası Yolunda

Konusu: Akıncı Beyi Balaban ile evlatlığı Balabancık, Budin şehrinden Grijgal Palangası'na gitmektedirler. Yolda Balaban, evlatlığını yetiştirmek amacıyla karşılaştıkları yer ve kişiler hakkında bilgi verip destanlaşan kahramanlık olaylarını anlatır. Bir müddet sonra da Grijgal Palangası'na sağ salim varırlar.

Vak'a: Budin'de bulunan Balaban, önüne geçilmez bir arzu ile akıncı olmak isteyenlerden bir çocuğu kendisine "at uşağı" yani yardımcı olarak alır. At uşağı Balabancık'ı giydirip kuşandırdıktan sonra Grijgal Palangası'na gitmek için yola düşerler. Yol boyunca yöre ve akıncılık hakkında bilgi vermek amacıyla Balaban evlatlığına değişik olaylar anlatır. İlk olarak mola verdikleri yer olan "**Çifte Kavaklar**'ın **Hikâyesi**"ni, burada yan yana yatan Yandım Ali ile Budin Beyi'nin kızının aşkını; daha sonra **Filek Kalesi**'nin Türkler tarafından nasıl fethedildiğini, bu fetih sırasında Demirbaş Hasan Pehlivan'ın devasa bir topu tek başına nasıl sürüp attığını hikâye eder.

Grijgal Palangası'na vardıklarında ise kaleye girmeden önce hemen yanı başında bulunan bir mezarlığa Balabancık'ı götürüp Deli Mehmet ile Deli Hüsrev'in mezarını ziyaret ederler. Balaban, "**Başını Vermeyen Şehit**" diye tanınan Deli Mehmet'in, düşmanla giriştiği bir savaşta, başını gövdesinden ayırıp götüren bir askerin peşine düşüp, onu yakalayarak öldürmesini ve başını kurtararak kahramanca şehit olmasını anlatır.

Kişiler: Hikâyedeki kahramanlar Balaban ile evlatlığı Balabancık'tır. Balabancık'ın sorduğu sorulara Balaban'ın verdiği cevaplarda "Budin Beyi'nin kızı, Yandım Ali, Deli Mehmet, Hasan Pehlivan..." gibi tipler de karşımıza çıkar.

Balaban: Olaylar yer yer akıncı beyi olan Balaban'ın ağzından anlatılır. Yazar-anlatıcı Balaban'ı bize şu şekilde tanıtır:

"Balaban Bey esmer, kara kaşlı, kara gözlü ve yağız yüzlü bir erkek güzeliydi..." (İlk Kurşun, s.35)

İyi bir akıncı olan Balaban Bey'i, yazar **akıncılar** hakkında genel bilgiler vererek okuyucuya tanıtır:

"...Akıncı olmak için...coşkun bir macera hevesi, sonsuz bir cesaret lâzımdı...Sonra vücut yapısının her türlü zorluğa, güçlüğe karşı dayanabilecek kadar sağlam olması lâzımdı. Çelik kadar sert ve su gibi kıvrak bir vücut yapısı...

Bir akıncı için ölüm, din ve devlet uğrunda, cennetin gül bahçelerine gidip safa sürmekti. Onun için akıncılar, boyunlarına şehitlik muskası takarlardı...Kahramanca bir ölümü âdeta özlerlerdi...

Akıncı olan bir genç evlenmez, çoluğa çocuğa karışmazdı...Akıncının evi barkı ve karısı çocuğu, palanga, at ve kılıcıydı...

Her akıncının bir de can ciğer evlâdı yerine koyup baktığı ve gece gündüz peşinde dolaştırdığı, akınlara beraber götürdüğü bir at uşağı bulunurdu..." (İlk Kurşun,s.32)

İnsan kişiliğinin oluşmasında sosyo-kültürel çevrenin büyük etkisi olduğuna inanan yazar, Balaban'ı okuyucuya daha iyi tanıtabilmek için yetiştiği çevreden yola çıkararak, genelden özele giden bir anlayışla tasvir eder.

Balabancık: Asıl adı Mehmet olan Balabancık'ın en büyük arzusu akıncı olmaktır ve bunu da Balaban Bey'in kendisini yanına alması ile başarır.Yazar Balabancık'ı şu şekilde okuyucunun karşısına çıkarır:

"...Buğday benizli, koyu kumral saçlı ve koyu kestane gözlü bir erkek çocuk güzeliydi..." (İlk Kurşun,s.35)

Ayrıca yazar-anlatıcı **at uşakları**'nın genel özellikleri hakkında bilgiler vererek Balabancık'ı tanıtır:

"Akıncılar bu çocukları, şehirlerdeki, kasaba ve köylerdeki kimsesiz çocuklardan seçip alırlardı...Bu at uşaklarının asıl adları unutulur, ağasının adı neyse, onun ufaltılmışı ile anılırdı...Mesela akıncının adı Mehmet ise, at uşağının adı Mehmetçik..." (İlk Kurşun,s.23)

Yazar-anlatıcı akıncıların, Balaban ile Balabancık'ın, kıyafetleri ile ilgili uzun tasvirler yapar:

"Başlarında ya samur bir kalpak yahut üzerinde oyalı ipek çevreler sarılmış beyaz bir keçe külah...Sırtlarında bir gömlek, mintan ve onun üzerinde bir cepken...Bellerine en pahalı, en kıymetli Hint şalları sarardı. Çağşırları kısa diz çağşırı idi...

Ayaklarına ceylan derisinden yapılmış yemeni giyerlerdi...Kamçıları aslan, kaplan, pars kuyruğundan yapılmıştı ve omuzlarına bir çift gayet büyük kartal kanadı takarlardı..." (İlk Kurşun,s.23)

Hikâye içerisinde karşımıza çıkan "Budin Beyi'nin kızı, Yandım Ali, Deli Mehmet, Deli Hüsrev, Hasan Pehlivan..." tiplemeleri ise **akıncı** tipinin genel özelliklerini yansıtırlar.

Asıl kahramanların başından geçen olaydan ziyade Balaban Bey tarafından anlatılan olaylar dikkati çekmektedir. Tıpkı "İlk Kurşun" adlı ilk hikâyede olduğu gibi burada da asıl kahramanlar hayatta kalır, anlatılan olaylardaki tipler ise ölürler.

Zaman ve Mekân: Yer ve zaman hikâyenin girişinde yazar tarafından okuyucuya bildirilir:

"Zamanımızdan dört yüz sene kadar evvel...O zamanlar bütün Balkan memleketleri ve Macaristan Türkiye toprakları içerisinde idi...

Macaristan'da Tuna boyunda Budin şehrinden Grijgal Palangasına giden yolda iki atlı dolu dizgin yol sürüyordu..." (İlk Kurşun, s.31)

Hikâyenin başkahramanları olan Balaban ve Balabancık yolda ilerlerken bahsi geçen ilk yer Çifte Kavaklar bölgesidir. Diğer yerler ise Filek Kalesi ve Grijgal Palangası' nın yanındaki şehitliktir.

Yazar-anlatıcı hikâyenin sadece bir yerinde doğa tasviri yapmıştır:

"Bahar günüydü...Çiçeklerle donanmış ağaçların mis gibi kokusu bütün havayı kaplamıştı...kuş sesleri sanki bir su çağıltısı halinde idi. Yolun bir kenarı boyunca kavak ağaçları, salkım söğütler uzanıyor, onların hemen dibinde de Tuna Nehri akıyordu. Bu büyük ırmağın en dar yeri iki yüz metre idi...Rengi mavi...suları dalgalı ve köpüklüydü..." (İlk Kurşun, s.31)

Olaylar kronolojik sıra ile anlatılır. Anlatılan olayların yer ve zamanla sıkı ilişkisi görülür. Hikâyedeki zaman, yolculuğun başlangıcı ile bitişi arasındaki iki günlük süredir.

Yazar-anlatıcı Balaban'ın anlattığı hikâyelerle zaman zaman geçmişe yolculuk yapar, ama Balaban ve Balabancık'ı karşılıklı konuşturarak hiçbir zaman içinde bulundukları gerçek zamandan uzaklaştırmaz.

3-Şanlı Tarihimizden Dört Kahramanlık Destanı

Eserin bu bölümünde birbirinden bağımsız dört ayrı küçük hikâye bulunur.

a-Ulubatlı Hasan

Konusu: İstanbul' un fethi sırasında Ulubatlı Hasan ve arkadaşlarının gösterdiği kahramanlıktır.

Vak'a: İstanbul'un fethi sırasında kahramanca mücadele eden Ulubatlı Hasan, otuz kadar arkadaşının önünde surlara ilk çıkan Türk'tür. Gösterilen şiddetli savunma karşısında arkadaşlarının tamamı şehit olur. Kendisi de ağır yaralı bir halde iken Türk sancağını surlara diker ve birkaç dakika sonra Ulubatlı Hasan da şehitlik rütbesine erer.

Kişiler: Hikâyedeki şahıs kadrosu Ulubatlı Hasan ve İstanbul fatihi II.Mehmed olmak üzere toplam iki kişidir.

Ulubatlı Hasan: Hikâyenin başkahramanıdır. İstanbul surlarına ilk çıkan ve Türk bayrağını surlarda dalgalandıran Türk askeridir. Şehit olan Ulubatlı'yı yazar şu şekilde tanıtır:

"Yeni terlemiş ince bıyıkları, çenesini yeni yeni sarmaya başlamış sakal ile, kalın bir boyun üzerine oturmuş güzel bir koç başı...İki metreden fazla bir boy...Üzerine basıp atladığı cesetlerin kaburga kemiklerini ezen müthiş ayaklar...Ve arslan pençesi eller..." (İlk Kurşun,s.53) Bu hayali tasvir, görüldüğü gibi şuuraltındaki âli tipine ve yapılan işe uygun düşmektedir.

Zaman ve Mekân: Olayın geçtiği tarih 1453 yılının 28-29 Mayıs gecesidir. Olay İstanbul fethinin son aşamasında, savaş alanı olan surlar ve çevresinde cereyan eder.

b-Estonibelgrad' ın Dokuz Fedaisi:

Konu: Estonibelgrad Kalesi'ni kuşatan Almanlar'a karşı Yahya Ağa ve sekiz arkadaşının teslim olmayıp sayıca kat kat üstün düşman askerine saldırmaları ve kahramanca şehit olmaları anlatılmıştır.

Vak'a: Macaristan'ın paylaşımı sırasında Osmanlı devleti ile Almanya arasında sık sık savaşlar çıkmaktadır. Yine böyle bir savaşta Almanlar, Estonibelgrad Kalesi'ni büyük bir kuvvet ile kuşatırlar. Açlık ve susuzluktan ölmektense "Vire" yöntemiyle (canlarının güvenliği teminatıyla her şeylerini alıp kaleyi boşaltmaları) kaleyi teslim etme kararı alınır. Yalnız bu karara "Adam Ejderhası" lakaplı Yahya Ağa karşı çıkar. Kendisi gibi düşünen sekiz arkadaşı ile birlikte düşmanların üzerine kahramanca saldırıp şehit olurlar.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı Yahya Ağa'dır. Türk ve Alman askerleri, kale kumandanı da olayın bütünlüğü içerisinde akışı sağlayan figüranlardır.

Yahya Ağa: Yeniçeri ocağının en namlı askerlerinden biridir. Lakabı "Adam Ejderhası" olan Yahya Ağa teslim olmayı kabul etmeyip bile bile kendini ölüme atacak kadar cesur bir askerdir. Yazar-anlatıcı Yahya Ağa'yı bize şu şeklide tanıtır:

"İki metreyi bulan iri gövdesinde, kolları birer çınar dalına, yumrukları demirci balyozuna benzeyen ve pekçe bastığı yeri çökerten, bilek kalınlığındaki demir çubukları incecik bir tel ile oynuyormuş gibi kıvırıp bükebilen "Adam Ejderhası" zamanın eşsiz bir ok atıcısı idi. O iri yapılı vücudun bütün adaleleri çelikten yapılmış birer zemberek gibiydi, koca Yahya, bir ceylan kadar da çevikti." (İlk Kurşun,s.54)

Yahya Ağa adeta, isimleri unutulmuş yüzlerce kahramanın yiğitliğinin ve vatanseverliğinin sembolüdür.

Zaman ve Mekân: Olayın geçtiği zaman 16. asrın sonlarıdır. Mekân olarak da Macaristan'ın Estonibelgrad Kalesi ve çevresi belirtilmektedir. Kalenin Almanlar tarafından ne zaman kuşatıldığı, Yahya Ağa ve sekiz arkadaşının düşmana ne zaman saldırdıklarına ve ne kadar süre hayatta kaldıklarına dair bilgi verilmemiştir. Yalnız, Yahya Ağa'nın tek başına beş yüz düşman askerini oklarla, yüz kadarını da kılıcıyla öldürdüğü düşünülürse yaptığı mücadelenin hayli uzun sürdüğü anlaşılabilir.

c-Kanije Kalesi' nin Esir Mehmetçiği

Konusu: Türkler tarafından kuşatılan Kanije Kalesi'nin tüm çabalara rağmen alınamadığı ve ümitlerin tükenmekte olduğu bir anda, kalede esir bulunan bir Türk askerinin cephaneliği havaya uçurması ve fethin böylelikle tamamlanması anlatılmıştır.

Vak'a: Macaristan'ın en önemli kalelerinden biri olan Kanije, Almanlar'ın elindedir. Türk ordusu tarafından yapılan kuşatma, kalenin sağlam ve etrafının bataklık olması nedeniyle bir türlü sonuca ulaşamaz. Bu durum Türk askerlerinin moralini bozduğu gibi saldırma isteğini de kırar. Bir anda, hiç beklenmedik bir şekilde büyük bir gürültü duyulur ve kalede büyük bir gedik açılır. İçerde esir olan bir Türk askeri, bir şekilde cephaneliğe girmeyi başarmış ve kendisiyle birlikte cephaneliği havaya uçurmuştur. Açılan bu gedikten giren Türk askerleri kaleyi kolayca fetheder.

Kişiler: Hikâyenin başkahramanı esir olmuş **bir Türk askeridir.** İsmi söylenmediği gibi hakkında da çok az bilgi verilir. Geniş omuzlu, dev yapılı, bir Türk askeridir. Kaledeki cephaneliği havaya uçururken şehit olmuş, fethin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Ayrıca hikâyede yeri geldiği zaman zikredilen "Türk ve Alman askerleri" hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir.

Zaman ve Mekân: Olay 1600 yılında Macaristan'ın Kanije Kalesi'nde geçmektedir. Esir edilmiş Türk askerlerinden biri bir gece cephaneliği havaya uçurmuş ve bir gün sonra da Türkler, kalenin fethini tamamlamıştır. Asıl vak'a Kanije Kalesi'nin cephaneliğinde meydana gelmiştir.

d-Topçu Kara Mehmet:

Konusu: Venedikliler'le yapılan bir mücadelenin dönüm noktasında Kara Mehmet adlı bir Türk topçusunun gösterdiği kahramanlık anlatılır.

Vak'a: Girit Adası'nın Venedikliler'den alınmaya çalışıldığı bir dönemde, donanma açısından son derece güçlü olan Venedikliler, Türk donanmasını bozguna uğratırlar. Daha sonra sarayı Girit konusunda sıkıştırmak amacıyla Çanakkale Boğazı'nı geçip İstanbul'a doğru hiçbir engelle karşılaşmaksızın rahat rahat yol alırlar. Bir Türk topçusu olan Kara Mehmet, attığı tek gülle ile en önde giden kaptan gemisini vurur. Gemiden sıçrayan alev toplarının arkadaki gemiyi de imha etmesiyle neye uğradığını şaşıran düşman donanması geri döner. Böylelikle İstanbul kuşatılmaktan kurtulur. Bu olayı izleyen sadrazam Köprülü Mehmet Paşa Kara Mehmet'i ödüllendirir.

Kişiler: Hikâyede ismi zikredilen şahıs kadrosu üç kişiden oluşur.

Kara Mehmet: Hikayenin başkahramanı olan Kara Mehmet Kumburnu siperlerinde görevli bir topçudur. Attığı tek gülle ile koca bir devletin şerefini kurtarır.

Köprülü Mehmet Paşa: Kara Mehmet'in yaptıklarını karadan izler ve onu gösterdiği bu başarıdan dolayı büyük bir servetle ödüllendirilir.

Lazoru Moçenigo: Venedik donanmasının başamirali olan Lazoru Türk donanmasını iki kez üst üste bozguna uğratmayı başarır. Türk hükümetini Girit konusunda sıkıştırmak için donanmasıyla İstanbul'a giderken Kara Mehmet'in güllesiyle gemisi ile birlikte yok olur.

Yazar-anlatıcı bu hikâyede yarattığı, başkahramanı öldürmeyip ödüllendirmiştir.

Zaman ve Mekân: Olaylar 1656 yılının bahar aylarında meydana gelir. Venedikliler Çanakkale Boğazı ağzındaki Bozcaada ile Limni adasını zaptettikten sonra İstanbul'a yönelirler ve Kumburnu civarında Kara Mehmet tarafından bozguna uğratılıp tekrar geri dönmek zorunda kalırlar. Olaylar anlatılan bu bölgelerde meydana gelmiştir.

Bakış Açısı: Hikâyeler 3.tekil şahıs ağzından anlatılır. Yazar-anlatıcı bu nedenle yarattığı kahramanların duygu ve düşüncelerini de yansıtır.

"...fakat bu göz yaşları acizlikten değil, bağrındaki iman kaynağından geliyordu..."(İlk Kurşun, s.26)

Mekâna ve kahramanlara ait her şeyi teferruatı ile bilen yazar-anlatıcı hikâyelerde geçen şahısların geçmiş hayatlarını kısaca özetlemektedir. Sağlam yapıları, ölümden korkmayacak kadar cesur olmaları, doğruluktan ayrılmayıp fedakâr oluşları ile karşımıza çıkan Türk tiplemelerinin hal ve hareketleri okuyucuya örnek gösterilmektedir

Yazar-anlatıcı hikâyeleri 3. tekil şahıs ağzından anlatırken, bazen kahramanların kendilerini konuşturarak olayın akışını daha tabii bir hale getirir. Yazar, hakim bakış açısıyla kaleme aldığı hikayelerde zaman zaman kendisini de açıkça belli eder:

"...Yahya Ağa'nın adı da tarihimizin şanlı isimleri arasında ebediyen yaşayacaktır." (İlk Kurşun, s.57)

"...Fakat İstanbul surlarına diktiği o sancak, dört yüz doksan yıldan beri şan ve şerefle dalgalanıyor!. Ve ebediyen dalgalanacaktır." (İlk Kurşun, s.57)

Koçu, hikâyelerinin tamamında olduğu gibi burada da ağırlıklı olarak kişi tasvirlerine yer vermiştir. Onun için çevre, mekân tasviri ikinci planda kalır. Özellikle başkahramanların tasvirinde bolca benzetme kullanır:

"...Kolları birer çınar dalına, yumrukları demirci balyozuna...adaleleri çelikten yapılmış birer zemberek gibi olan Koca Yahya ceylan kadar da çevikti." (İlk Kurşun, s.54)

Yazar bütün hikâyelerinin girişinde uyduğu geleneği bu eserinde de bozmayıp ilk olarak zamanı ve yeri bildirip tarihî açıdan okuyucuya bilgi verir.

"Zamanımızdan dört yüz sene kadar evveldi...O zamanlar bütün Balkan memleketleri ve Macaristan Türkiye toprakları içinde idi. Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yayılmış dünyanın en büyük imparatorluğuydu...imparatorluk tahtında da koca Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Sultan Selim oturuyordu." (İlk Kurşun, s.31)

Kitaptaki hikâyelerin tamamında gerçeklik payı olsa da bütün şahısların tarihî şahsiyetler olduğunu bilmek, tespit etmek tarihî bilgimizle sınırlıdır. Yine de Ulubatlı Hasan, Köprülü Mehmet Paşa gibi belirgin şahsiyetler, okuyucuya vak'aların gerçek olduğunu telkin eder.

Yazar, hikâyelerde dönemin siyasî olayları ve coğrafi özellikleri hakkında tarihî bilgiler verilir. Ayrıca bahsi geçen devirde kullanılan bazı tabirler de açıklanır:

"Sınır bekçisi küçük kalelere palanga denirdi...Palangalarda üç yüz, dört yüz akıncı yiğitler oturur, gece ve gündüz Türk sınırına gözcülük ederlerdi..." (İlk Kurşun,s.55)

Yazar olayları anlatırken bazen abartılı bir üslûp kullanmaktan kaçınmaz.

"...Koca yiğit beş yüz giyimli düşman göğsüne sapladı, attığı oklar iki kat zırhları delerek kalp ve ciğerleri paraladı. Oklar tükenince kılıç ve hançerine el attı. Yüz kişiyi kılıç ile devirdi..." (İlk Kurşun,s.56)

Yazar, hikâyelerinde hangi devir olursa olsun Türk imparatorluğu veya Türkiye adını kullanır. Osmanlı adını kullanmaması dikkatimizi çeker. Ayrıca eser içindeki Türk kahramanlar aşırı güçlü, fedakar ve cesurdur. Kötü veya düşman olanlar diğer milletlerdendir.

Eser içerisindeki hikâyelerin dizilişinde kronolojik sıra takip edilmemiştir. Yazar-anlatıcı hikâyeleri kaleme alırken yabancı kelimelerden uzak, sade ve anlaşılır bir dil kullanır. Cümleler kısa ve basit yapıdadır.

2.6. R.E.Koçu'nun Hikâyelerindeki Ortak Özellikler

Koçu'nun hikâyeleri söz konusu olduğunda akla gelen ilk husus; "tarihî hikâye" ile hikayemsi bir üslûpla anlatılmış "hikâyeleştirilmiş tarih" arasındaki-iki ucu keskin bıçak misali-sınırdır. Bu hikâyelerin her satırında; Koçu'nun okuyucuyla bütün mekânların ve zamanın ötesinde bir yol açıp konuştuğunu, geçmişin sırra kadem basmış hakikatlerini bir bir okuyucunun önüne serdiğini hissederiz. Bu tatlı sohbetin nihayetinde görürüz ki hikâye ile tarih arasında, yine o ince sınırdayız.

Türlerin kaidelerini ihlâl eden, hiçbir şarta bağlı olmaksızın lazım geleni söyleyen, edebi türler arasında rahat bir geçişe zemin hazırlayan bu tarz, Koçu'nun üslûbunun en bâriz hususlarındandır.

Söz konusu hikayelere gelince; her şeyden önce tarih dediğimiz "geçmiş hayat"ın uçsuz bucaksız malzeme deryasında merak uyandıran kişi ve olayların seçilerek, okuyucunun karşısına, aslına dokunmaksızın, yeniden kurgulanarak çıkarılması "tarihî

hikâye"leri diğerlerinden ayırmamıza yardımcı olan ana noktadır. Bu çerçevede değerlendireceğimiz eserler;

1-Erkek Kızlar

2-Haydut Aşkları

3-Kızlarağasının Piçi

4-Budin Paşası'nın Kızı

5-Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş

6-Çocuklar

7-Altın Destan

8-Haşmetli Yosmalar (Taçlı Fahişeler)

ve konusunu yine tarihten alan, çocuk hikayeleri olarak inceleyeceğimiz;

9-Yusuf'un Borcu

10-İlk Kurşun

11-Fatih Sultan Mehmed'in On Fedaisi

12-Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi'dir.

Hikâyelerde dikkatimizi çeken en belirgin vasıf onların ismidir. Çok çarpıcı, anlatılanları özlü ve vurgulu biçimde ifade eden bir iki isim (Altın Destan, İlk Kurşun) hariç diğerleri; dolaylı da olsa eserin başkahramanına işaret eder: Erkek Kızlar, Kızlarağasının Piçi, Budin Paşası'nın kızı, Haydut Aşkları... Bu durumun, kesinlikle rastlantı olmadığı aşikârdır. Çünkü Koçu, tarihten bir kesiti, bir dönemi anlattığı diğer eserlerinde dahi "kişi" merkezli bir bakış açısını ortaya koyar. İlk planda bir tarihî şahsiyetin hayatı gibi görünen bu yapıtlar; aslında damladan deryaya erişen, zerrede bütünü gören hakikatli bir fikir ve gözlemin ürünüdür. Denilebilir ki Koçu; insan'dan yola çıkıp insan'a varır. Var olmuş bir kimliğin nedenini ve nasıl'ını açıklarken devrin ruhunu ele verir.

Koçu bu hikâyelerinde bahsettiği şahısların yaşamının her evresinden ziyade bilhassa vurgulamak istediği yön, hikâyede çatışmayı doğuran husus üzerinde durur. Yoğun bir anlatım söz konusu olduğu bu hikâyelerde çatışma; garip bir zıtlık, aykırılıktan doğar. Erkek Kızlar, Haydut Aşkları, Kızlarağasının Piçi, Haşmetli Yosmalar bu tenâkuzu isminde dahi taşır:

Erkek Kızlar ismi günümüzde de kullanılan "erkek kız" tabirine istinaden akla ilk, mertliği, gücü ve güveni ile kendini aşan, erkekliğe yaraşan kadın tipini getirir. Fakat gerçek bunun zıttıdır. Bu eser, kadın kimliği ile toplumda 'ben de varım' diyememiş,

çeşitli sebeplerle esas kişiliğini gizlemek zorunda bırakılarak kendini ifade edebilmiş, silik değil fakat sinik şahsiyetlerin kitabıdır.

Haydut Aşkları'nda; aşk, ilâhi bir cevher taşıyan, yöneldiği şahsın ışığında sahibini yok eden bir duygu iken, adresi şaşırıp bir haydudun yüreğine düştüğünde neler olacağını anlatılır. Arzu ettiğine ulaşmak için denli densiz her yolu mübah gören, riayet edilmesi gereken kurallara, düzene baş kaldıran eşkıyalar, aşkı da kendi ruhunca anlamış; aşkın hilkatinin aksine, ölmektense öldürmeyi, yanmaktansa yakmayı vazife bilmiş; sevdikleri için azad kabul etmez bir köle değil, amansız bir cellat olmuşlardır.

Kızlarağasının Piçi, hadım edilmiş bir ağanın hanesinde dünyaya gelen bir çocuktur. Budin Paşası'nın Kızı, bir Türk akıncısına gönül verip sevdiğini sınamak isterken kendisi sınanan, ava giderken avlanan avcı misali garip bir kaderi yüklenen bir paşa kızının hikâyesidir.

Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş; sosyal düzeyleri arasında kapanmaz bir mesafe olan fakir-zengin insanların arasındaki sınır tanımaz aşk ve bu aykırı aşklardan doğan çatışma üzerine kurulmuştur. Çocuklar adlı eserinde yer alan "Tazı" adlı hikâye ise ailede başlayan bir sosyal çözülme ve çöküşü anlatır. Bir çocuk yüreğinde filizlenen umut ve sevgi, hayatın tahammülü güç acı hakikatleri ile karşı karşıya gelir. Mücadele ruhuna sahip olduğu için arkadaşlarının "Tazı" lakabı ile çağırdığı bu sokak çocuğu bir başına her şeyin üstesinden gelmeye azimli, yaşama sevinci ile dopdolu iken içten, ailesinden gelen bir darbeyle yıkılır.

Haşmetli Yosmalar (Taçlı Fahişeler) büyük bir mevki ve şöhrete sahipken gücüne güç katmak için fahişelik yapan kadınları anlatır. Konusunu dünya tarihinden alan tek hikâye diyebileceğimiz bu eser, aşk kadınlarının kendi içlerinde başlayıp etrafındakilere de yaşattıkları; ahlâkî kıymetleri ve toplumun değer yargılarını ihlâlden ivme kazanan bir çatışmayı dile getirir.

Kutsal bildikleri vatan ve milletin istiklâli ve istikbali uğruna kendi varlık ve vücutlarını feda etmekten bir nebze çekinmeyen insanların hayatı; Altın Destan, İlk Kurşun, Fatih Sultan Mehmed'in On Fedaisi, Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi'nde anlatılır. Burada kendi nefsî arzuları uğruna değerleri hiçe sayan insanlar değil, değerleri uğruna kendilerini yok sayanlar söz konusudur. İyi ile kötünün çatışması bu hikâyelerde daha belirgin çizgilerle, daha bâriz resmedilmiştir. Mert, dürüst, kahraman olan Türk askeri ve Türk milletidir; hilekâr, korkak ve kötü olan ise düşman ve düşman ordusudur.

Kısaca denilebilir ki konusunu ağırlıklı olarak tarihten alan bu hikâyelerdeki olaylar ve olaylar sırasında ortaya çıkan çatışmalar en genel anlamda; insanla insanın, insanla yönetimin, insanla toplumun değer yargılarının, insanla hayat şartlarının arasında gerçekleşir.

Bu çatışmalar etrafında ele alınan konular ise sosyal ortamda etkin olamayan kadının girdiği çıkmazlar, toplumda kendine bir yer arayan kadın; eşkıyalığı kendine mihrak bilmiş insanların aşk yolundaki maceraları; kişilikleri ve bulundukları sosyal konum itibariyle ilginç, eşine rastlanmayan bir hayatın sahibi olmuş tarihi şahsiyetler; ideal Türk kadını ve erkeği tipi; ulvî bir güzellik ve dipdiri coşkunun ruhunu taşıyan güzide şehir İstanbul'da yaşanan, sınıf farklarını ve engelleri tanımayan aşklar; bireylerin arzuladıkları hayat; hayatı kendi pencerelerinden izleyen çocuklar; yönetimdeki yanlış uygulamalar; sosyal, siyasi ve ahlâki yozlaşmalar; vatan ve millet sevgisi'dir.

Yazarın tüm hikâyelerinde ağırlıklı olarak "hakim bakış açısıyla" sunulan vak'a, klâsik hikâye geleneğine uygun bir biçimde ele alınmıştır. Gösterme tekniğinden ziyade anlatma tekniğinin hakim olduğu bu eserler içinde bilhassa Kızlarağasının Piçi, Altın Destan, Haşmetli Yosmalar muhteva itibariyle zengin olmasına rağmen yeterince işlenmemiş ham madde görünümündedir.

Hikâyelerin girişinde olayların meydana geldiği yer ve zaman; dönemin sosyal, siyasî, kültürel, coğrafî hususlarına da işaret edilerek verilir.

Olaylar kronolojik sıra takip edilerek anlatılır; yalnız okuyucuya kahramanları daha iyi tanıtabilmek için zaman zaman geriye dönüşler yapılır. Bu bölümlerde yazar, şahısların geçmişi ve olayların öncesi ile ilgili bilgilendirici açıklamalar yapar.

"Zamanımızdan dört yüz yıl kadar evveldi. Büyük Türk imparatoru Kanuni bütün Macaristan'ı fethetmişti. Ordusunun başında Almanya'nın baş şehri olan Viyana önüne kadar ilerlemişti..." (KSSBF s.1)

Koçu'nun hikâyelerindeki yapı ile ilgili belli başlı özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Bütün olaylar bir merkezi kahramanın hayatı etrafında anlatılır.

2-Hikâyeler serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur.

3-Şahıs kadrosu olarak seçiler kahramanlar, ağırlıklı olarak garip tavırları, tutkuları kendilerine yüklenen misyon ve idealleri ile sıra dışı insanlardır.

4-Hikâyelerde kullanılan bakış açısı; eleştirel, öğretici; kahramanlık konusunun işlendiği hikâyelerde (bilhassa çocuk hikayelerinde) tasvip edici bakış açısıdır.

5-Hikâyelerde ön plana çıkan hususlardan biri zaman-insan ilişkisidir. Hikâyelerin "tarihî" olması hasebiyle bu bütünlük önem arz eder.

6-Çocuklar adlı hikâye kitabının ilk bölümünde verilen hikâye-anı tarzında yazılan kısım hariç, bütün hikâyelerde kullanılan bakış açısı; 3.tekil şahıs yani yazar-anlatıcının hakim bakış açısıdır.

7-Bütün hikâyelerin girişinde zaman ve mekân bildirilir. Hemen hemen daha ilk cümlelerde bu noktaya işaret etmesi, hikayenin yapı taşları arasında yazarın önceliğini ifade eder. Zaman ayrıntılı olarak verilirken bulunulan mekanın siyasi ve sosyal ortamından da bahsedilir.

8-Hikâyelerde başkahramanın hayatı çerçevesinde vak'a ön plandadır.

9-Kahramanlık temasının hakim olduğu hikâyeler Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı dönemi ile Milli Mücadele yıllarında geçer. Diğer hikâyelerinde ise belli bir zaman aralığını göstermek güçtür. Toplumun dejenere olmuş yönlerini ele alan bu hikâyelerde zaman, ağırlıklı olarak 1600'lü yıllardan başlayıp 1800'lü yıllara kadar uzanan bir periyodu takip eder.

10-"Doruk noktası" hikâyelerin başında, orta veya son kısmında bulunmakta ve genellikle çözümle sonuçlanmaktadır.

11-Hikâyelerin hemen hemen tamamında hikâyenin başkişisi ölür. Kahramanlık gösterenler muhakkak ödüllendirilir. Yazar iyilik ya da kötülük, yapılan her işin karşılığının mutlaka görüleceği mesajını verir.

12-İçerisinde birden çok hikâye bulunan eserler, adını hikâyelerin ortak vasfından ya da ilk hikâyeden alır.

13-Yazarın uzun hikâyeleri olayların seyrine göre alt başlıklarla bölümlere ayrılmıştır.

İncelediğimiz on iki hikâye kitabında toplam yetmiş beş hikâye mevcuttur. Altın Destan'da bulunan yirmi hikâye, kahramanlık ile destan yazan insanların; Haşmetli Yosmalar'da yer alan on sekiz hikâye, dünya tarihinde aşkları ve tutkuları ile tanınan kudretli kadınların kısa portreleri niteliğindedir. Bir şahsın hayatına ışık tutulmuş olması ilk planda "portre" türünü düşündürürken anlatılmak istenenlerin bir vak'a örgüsü ile verilmiş olması, kişilerin belirli vasıf ve tavırlarının tahkiye tarzında sunulması bu parçaları hikâye olarak değerlendirmemize neden teşkil eder. Elbette ki bu

kısa hikayeler "edebî" olma cihetinden hayli uzak; fakat taşıdıkları mânâ ve belirli bir konu etrafında "seçki" olmaları hasebiyle mühim eserlerdir.

Resimli Tarih Mecmuası'nda 1950 yılında tefrika edilen Budin Paşası'nın Kızı ve çocuk hikayelerinden Fatih Sultan Mehmed'in On Fedaisi tek hikâyeden; diğer çocuk hikâyeleri İlk Kurşun üç, Yusuf'un Borcu beş, Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi dört; tarihî hikâyeler sınıfında aldığımız Erkek Kızlar beş, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş dört, Kızlarağasının Piçi altı, Haydut Aşkları beş; ve yazarın edebî anlamda en güçlü hikâye kitabı diyebileceğimiz "Çocuklar" üç hikâyeden teşekkül etmiştir. Çocuklar adlı eserin ilk kısmı aslında yazarın anılarından derleme olup, I.tekil şahıs ağzından anlatılmış bir hikâye formatı içinde de düşünebileceğimiz üslûpla kaleme alınmıştır.

Yazarın uzun hikâyeleri kendi içinde alt başlıklar halinde verilmiştir. Bu alt başlıklar yanyana getirildiğinde vak'a örgüsünü rahatlıkla ortaya çıkaran bir çatının oluştuğunu görürüz. Bu üslûbun, yazarın hikâyenin akış yönünü belirlemesinde bir anahtar rolü üstlendiği düşünülebilir. Aynı zamanda okuyucu için daha meraklı bir atmosferin yaratılması, olayları daha iyi takip edebilme de, bir soluk alma kabilinden aralara yerleştirilen bu bölüm başlıkları ile sağlanır.

Hikâyelerde şahıs kadrosu tarihi şahsiyetlerden oluşur. Esas itibarıyla "insan" unsuru üzerinde duran Koçu, hikâyelerinde kahramanları ön plana çıkarır. Olay örgüsü bir nevî başkahramanın hayat öyküsüdür. Devletin en üst mevkisini temsil eden padişahtan, dağlarda baş kaldıran eşkıyaya kadar varan geniş bir yelpazede; devlet adamları, akıncılar, din adamları, tarikat ehli insanlar, köçekler, beyler, ırgatlar, sıradan kadınlar, kahraman askerler ve çocuklar vs... yer alır. Tek vücut olmuş bir bütünün parçaları olan bu insanlar, başkahramanından arka planda kalmış sıradan bir tip'e kadar, tarihî gerçeklik hissini ve inandırıcılığı sağladıkları için mühimdir.

Çocuk hikâyelerindeki tipler; "vatan, millet sevgisi, ideal Türk çocuğu tipi, kahramanlık..." gibi milli duyguları harekete geçirir. Bu hikayelerde tarihimize damga vurmuş büyük devlet adamları da, hayatları ve başarıyla okuyucuya tanıtılır. Ağırlıklı olarak kimsesiz çocuklara ve kahramanlıkları destanlaşmış yiğitlere yer verilir. "kadın-kız" tiplemelerine hemen hemen hiç yer verilmemiş olması dikkat çekicidir. Başkahramanlar hikâyenin sonunda kahramanca ölümü seçer ve geride kalanlar tarafından ödüllendirilir.

Çocuk hikâyelerinde şahıs kadrosunu oluşturan en geniş kesim 14-17 yaş arası çocuklardır. Çocuk kahramanların hepsi hal ve hareketleri, fiziksel özellikleri ile kusursuz sayılabilecek tiplerdir. Bu açıdan düşünüldüğünde kişilerin gerçeklikten uzak olduğu söylenebilir.

Diğer hikâyelerinde ise esas kadro 15-25 yaş arası genç kesimdir. Koçu kahramanları tanıtırken geniş tasvirlere yer verir. Yazar için şahısları en ince ayrıntısına kadar tanıtmak, onların hali tavrı, kılık kıyafeti hakkında resmedercesine tasvirî bilgi vermek önemlidir. Çünkü yazar mükemmelliğin ayrıntılarda gizli olduğunu düşünür. Tarihe bir başka açıdan bakabilmemiz bütün dekor ve kostümleri ile geçmişe ait insanları zihnimizde canlandırabilmemiz, o günkü değerler ile onları görebilmemiz ile mümkündür.

Koçu'nun hikâyelerinde şahıs kadrosunun baskın tipi "erkek" tir. Erkek Kızlar'da İbrahim Voyvoda adıyla nam salan Rebia; kendini Emir Talha olarak tanıtan Sitti Zühre; Topçu Neferi Emin diye bilinen, cinnet geçirdiği için kendisini böyle tanıtan Emine; aslında bir çingene kızı olup erkek kılığına girerek köçeklik yapan, Köçek İbo namıyla Güllü; on üç yaşında dedesi yaşında bir imamla evlendirilen, oradan sevdiği yeniçeriye kaçıp tanınmamak için Civelek Mustafa adıyla yeniçeri ocağına girmeye namzet biri olarak sevdiğinin yanında dolaşan Hatice; Budin Paşası'nın Kızı adlı hikayede Budin Paşası'nın kızı Kaya Hanım Sultan; Haydut Aşkları adlı eserinde Kadın Korsan Despina ve Oğlanları adlı hikâyede başkahraman Despina, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş adlı hikâye kitabında, Çerkez Rıdvan'ın Dolabı'nda İncili Hanım; Atinalı Cevad'da Kanlı Ayşe ile Hayal Hanım; Hammal Kızı'nda Raşide, Mihrişah Sultan ve Mihriban; Bursalı'nın Kahvahenesi'nde Rukiye hikâyelerin tümünde ön plana çıkan kadın tipleridir. Ruh tahlillerine yer vermeyen yazar kahramanların dış görünüşleri ve sosyal konumları üzerinde titizlikle durur. Tasvir edilen kadınlar aşağı yukarı aynı özellikleri taşır. Hepsi emsalsiz bir güzelliğe sahip olup; eli ayağı büyük, oğlan ayağı dökümünde, vücudu tığ gibi, vahşi ahular misâli, bakışları hem ümit verir hem titretir, biraz büyükçe ağız ve gülpembe dudaklar şehvetin işaretidir. Kadınlar yalnız güzel değildir, güzelliklerine denk ateşli bir zekaya sahip olup aynı zamanda cesurdur.

Erkek tiplerin en bariz özelliği genç, güzel ve yiğit olmalarıdır. Bu hikâyelerde "güzel" sıfatı neredeyse kadından çok erkeğe yaraştırılır. Tasvirlerde "Güneşe 'ya doğ ya doğayım' diyen bir erkek güzeliydi." cümlesi sık sık geçer. Erkek kusursuz bir

güzelliğin yanında kusursuz bir güce sahiptir. "Adam ejderhası" tabiri gücün sınırsızlığını ifade eden bir deyim olarak sık sık karşımıza çıkar:

"İki metreyi bulan iri gövdesinde, kolları birer çınar dalına, yumrukları demirci balyozuna benzeyen ve pekçe bastığı yeri çökerten, bilek kalınlığındaki demir çubukları incecik bir tel ile oynuyormuş gibi kıvırıp bükebilen 'Adam ejderhası' zamanının eşsiz bir ok atıcısı idi. O iri yapılı vücudun bütün adaleleri çelikten yapılmış birer zemberek gibiydi, koca Yahya, bir ceylân kadar da çevikti." (İlk Kurşun, s.54)

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde Koçu'nun şahısları o devre ait zengin bir örgü ile karşımıza çıkar. Kişinin hangi sosyal tabakaya mensup olduğu, mesleği; karakterine ve yaşam çizgisine yön veren en önemli unsurlardır. Bir kişiyi her yönüyle değerlendirmek onun ait olduğu bütünün özelliklerini kavramakla mümkündür. Hatta Koçu, kişilerin huy ve davranışlarını anlatabilmek için, soyunu sopunu ve içinde yetiştiği çevreyi inceleyerek bir sanat adamından çok bilim adamı gibi davranır. Çünkü insanın duygu, düşünce, tutku ve davranışlarının yetiştiği çevreyle koşullandığını, yaradılışının kalıtımla belirlendiğini kabul eder.

" 'Akıbet kurt oğlu kurt olur'. Çocukluğunun en heyecanlı senelerini eşkıyayla beraber at üstünde, derbentler, geçitler ve bulutlara gömülmüş dağlar arasında geçiren Mehmed'in damarlarında da barut kokan, at kişnemesine ve tüfek sesine âşık asi bir kan dolaşıyordu." (Kızlarağasının Piçi (Abaza Mehmed Paşa) s.29)

Hikâyelerinde sadece "seçkin/örnek kişiler" değil, her türlü insandan söz eder. İyi, güzel insanların yanında; kötü, çirkin insanlar da işlenir. Kahramanlık temasının hakim olduğu hikâyelerinde Türkler daima iyiler safındadır, kötüler ise diğer milletlerdendir.

Koçu'nun şahıslarını tanımanın en zevkli, en heyecanlı ve en faydalı yanı; bir hikâye kahramanı ile tanışmış olup, onda kendimizden bir parça bulmanın ötesindedir. Bir edebi eserin estetik platformda sunduğu faydalardan biri okuyucu ile eserin kahramanları arasında kurulan: insanın doğasına, insan ilişkilerine dair ipuçları veren köprüdür. Koçu'nun kişileri bu anlamda: yaşayan, derinliği olan karakterler değildir. Fakat onların okuyucuya tattırdığı lezzet, getirdiği zemin apayrıdır. Koçu bu kişileri anlatırken ait oldukları meslek grubunu da bizlere tanıtır. Erkek Kızlar'da Bostancıbaşı Ağa'nın kim olduğunu, yetki ve sorumluluklarını: Fatih Sultan Mehmed'in On Fedaisi'nde topçular ve lağımcıların ne iş gördüklerini; Budin Paşası'nın Kızı'nda hancılık, hamamcılık ve kahvehaneciliğin inceliklerini ve akıncıları; Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş'ta eskiciliğin o günkü şartlarda getirilerini; Haydut

Aşkları'nda gül yağcılığı ve mekkârecilik mesleğini; Balabancık'ta at uşaklarını, Erkek Kızlar'da yeniçerileri vs... anlatır.

Bir yeniçeri tasviri; Kendine has kıyafeti ve tuvaleti ile o devirde gönül çelen bir delikanlının resmidir:

"Üsküdar yeniçerilerinden 59'un Zehir Ali yirmi bir-yirmi iki yaşlarında erkek güzeliydi. Masallardaki tarifler gibi bir güneş parçası, güneşe 'ya doğ, ya doğayım!' diyen bir delikanlıydı. Afili, uçarlı, koşarlı, şahin başlı; başında altın sırmalı külah etrafında üç endaze tülbent, bir ucu sağ omuza sarkmış olacak ve bir kıvrımında da, mevsimine göre ya bir gül goncası, ya bir koçan sümbül, ya bir yeşil yaprak bulunacak; ak bezden gömleğin düğmeleri çözük, şahbaz yiğit sinesi yaz kış küşade, üryan gerektir; kollar hemen omuz başlarına kadar sıvanmış, sağ pazısında pazıbant, kolunda 59. Orta'nın dövme nişanı; gömlek üstünde sırma işlemeli camedan, belde kuşak üstünde silahlık; silahlığında çifte kubur tabanca, çifte yatağan bıçak, bacaklarında kısa bir çağşır. Baldırlar çıplak, ayaklar çıplak, iri kıyım çıplak ayaklarında sarı sahtiyandan Galata filarları. Muhakkak ki, afeti devran ve velveleyi zamandı." (Erkek Kızlar, s.127)

Koçu'nun üslûbunun nişanı olan bu cümleler; "... bugün tarihî devir ve şahsiyetlere dayalı bir oyun, roman veya senaryo yazan herkes, mutlaka onun eserlerine başvurmaktadır.[220] diyen Kabaklı'nın tespitinde ne kadar haklı olduğunu göstermektedir

Şahıs kadrosuna dair sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Koçu'nun hikayelerinde kişiler bir maceraya konu olabilecek nitelikte ilginç, dikkat çekici olmakla birlikte belirli bir kesimin niteliklerini taşıyan tip'lerdir. Erkek kılığına girmek durumunda bırakılan kadınlar; sihirkâr bir cazibe ve albeniye sahip köçekler; ahlâk değerleri tükenmiş, yozlaşmış bir toplumda temiz yürekleri ile umudun simgesi çocuklar ve yine "aile"nin yok olmaya başladığı, kadının kıymetlerini yitirdiği bir ortamda gerçeklerle yüzleşen başkalarının hatalarının faturasını ödeyen sokak çocukları; kahramanlıkları destanlaşmış yiğitler; aşkları ve cinayetleriyle nam salmış eşkıyalar; masalımsı bir atmosferde yaşayan âşıklar; Osmanlı Devleti'ni kıtalar ötesine taşıyan paşalar; değerli ve kudretli bir vezir iken düzene baş kaldıran devlet adamları, akıncılar, Türk vefakârlığının ve mertliğinin timsali gençler vs... yaşadıkları devrin hususiyetlerini hikâyeye taşıyan kişilerdir. Bunların içinde layık olmadıkları biçimde yüceltilenlerin

---

[220] Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı V. Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İst, 1997 s.36.

yanında masum olup cezalandırılan insanlar da mevcuttur. İyiliğin ve kötülüğün hiçbir zaman karşılıksız kalmayacağını düşünen Koçu, vak'alara "âdil bir tarih" perspektifinden bakarak haksızlığa uğrayanların hakkını, hikâyelerinde teslim eder.

Zaman bakımından hikayeleri iki ana bölüm altında toplayabiliriz:

1-Kahramanlık konulu hikâyeler; Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı dönemleri ile Milli Mücadele yıllarında geçer. (İlk Kurşun, Fatih Sultan Mehmed ve On Fedaisi, Kanuni Sultan Süleyman ve Beş Fedaisi, Yusuf'un Borcu, Altın Destan.)

2-Toplumsal yozlaşma, yönetimdeki aksaklıklar, yolsuzluklar ve madalyonun öteki yüzünde yaşanan aşkların işlendiği hikayeler; 1600-1800'lü yıllar arasında geçer. (Erkek Kızlar, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Kızlarağasının Piçi, Haydut Aşkları, Budin Paşası'nın Kızı...)

İçerik ve üslûp yönünden diğerlerinden apayrı bir görünümde olan "Çocuklar" yazarın Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçen tek hikâyesidir.

Ayrıca Haşmetli Yosmalar'ın (Taçlı Fahişeler) dünya tarihinin çeşitli evrelerinde yaşamış aşk kadınlarını derleyen bir eser olması hasebiyle, bu eser için belirli bir zaman aralığından bahsetmek mümkün değildir.

Olayların süresini dikkate alarak yapacağımız bir incelemede hikâyeleri "kısa ve uzun süreli" olmak üzere ikiye ayırabiliriz:

1-Kısa Süreli Hikâyeler: Topçu Kara Mehmet (birkaç saat), İlk Kurşun (bir gün), Porsuk Köprüsü'nün Çocuğu (bir-iki gün), Grijgal Palangası Yolunda (üç-dört gün), Ateş Mehmet (bir hafta) vs...

2-Uzun Süreli Hikâyeler: Haydut Aşkları, Kızlarağasısının Piçi, Erkek Kızlar, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Budin Paşası'nın Kızı, Haşmetli Yosmalar, Çocuklar... hikâyelerindeki olayların süresi bir aydan başlamak üzere, kimilerinde uzun yılları kapsar.

Koçu'nun hikâyeleri tarihî bir zemine oturduğu için "zaman" unsuru son derece önemlidir. Yazar hikâyelerin daha ilk satırlarında vak'anın geçtiği zamanı ayrıntılı olarak verir.

"Zamanımızdan tam dört yüz doksan beş yıl evvel, 1452 yılı temmuzunun çok güzel bir gününün akşamı..." (Yusuf'un Borcu, s.30)

Yazar ağırlıklı olarak anlatma tekniğini kullandığı için olayların seyri hızlıdır.

Koçu hikâyelerinde, edebî eserlerde sık sık karşımıza çıkan mekân tasvirlerine yer vermez. Fakat "mekân" arka planda kalır diyemeyiz. Yazar mekân unsurunu olayların

cereyan ettiği çevreyi tanıtmak ve çevreye uygun olarak da kahramanları çizmek amacıyla kullanır.

Hikâyelerden yola çıkarak Koçu'nun mekân hususunu, hikâyenin teşekkülünde bir sahne olarak gördüğünü ve bu nedenle mekanı özellikle belirttiğini söyleyebiliriz. Hikâyelerde tarihî dekorları ile bir sahne fonksiyonunu üstlenen mekân aynı zamanda kahramanların sosyal kimlik ve statülerinin şeklini de belirler.

Koçu'nun hikâyeleri ağırlıklı olarak İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti sınırları içersinde geçer.

Hikâyelerde yer alan mekânlar:

1-Türkiye sınırları içersinde kalanlar: İlk Kurşun (Ödemiş), Fatih Sultan Mehmed'in On Fedaisi (Edirne, İstanbul), Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş (İstanbul), Kara Rahman (Aydos Kalesi), Mahmut Kaptan ve Arkadaşları (Trabzon-Samsun arası), Gemici Yunus (Rize, Karadeniz), Ulubatlı Hasan (İstanbul), Porsuk Köprüsü'nün Çocuğu (Eskişehir), Ester Kira (İstanbul), Topçu Emin (İstanbul) vs...

2-Türkiye sınırları dışında kalanlar: Grijgal Palangası Yolunda (Macaristan, Budin), Kanije Kalesi'nin Esir Çocuğu (Macaristan, Kanije), Budin Paşası'nın Kızı (Macaristan), Yusuf'un Borcu (Dalmaçya), Turak Reis'in oğlu (Girit), Emir Talha (Suriye) vs...

Koçu, Kızlarağasının Piçi adlı hikâye kitabının önsözünde üslûbunun ana çizgilerini belirtmiş olur:

"Bu yazıları, tarihi istismar niyetiyle yazmadım. Bunlar, tarihten çıkarılmış küçük küçük sahneler, portrelerdir. Modeller hakikidir, şahıslar uydurma değildir. Hadiseler yazdığım gibi cereyan etmiştir. Fakat bunlar, bir fotoğrafla çekilmiş değil, fırça ve boya veyahut kalemle yapılmış resimlerdir.

Öyle zannediyorum ki, bu resimler, gençler ve halk için faydalı olabileceği gibi "cemiyet ilmi"nin de işine yarayabilecektir."

Koçu hikâyelerinde tarihî şahsiyetleri, gerçekleşmiş vak'aları anlatır. O, şaşırtarak düşündürmek ve toplumun şuurunu uyandırmak için yazar. Bilinen tarihin arkasına saklanmış "bilmediklerimizi" yansıtır.

Kendi ifadesinde de belirttiği üzere Koçu kalemini bir fırça gibi kullanmak, okuyucusuna bir izleyicinin duyduğu lezzeti tattırmak ister. Bunun için canlı, renkli, hareketli, hayal gücüne hitap eden bir anlatımı tercih eder. Daha çok anlatma tekniğini, kullanan yazar, tasvirlerde gösterme metoduyla kişiyi ya da durumu işler.

Kahramanların geçmişini ve olayların öncesini özetleyerek aktarır, böylece okuyucuyu sonraki günlere hazırlar.

Koçu'nun hikâyelerinin en önemli yanı ele aldığı dönemin sosyal, siyasi, kültürel yapısını da işlemesidir. Zamanın âdet ve geleneklerini her fırsatta dile getiren yazar, kahramanların yaşam tarzlarından hareketle o devrin ve mekânların özelliklerine dikkat çeker.

Koçu'nun dili Türkçe'nin zarafetinin ve saygınlığının rengini taşır. Eserin akışını yavaşlatacak tasvir ve tahlillere yer vermeyen yazar; canlı, akıcı bir dil olan halkın dilini kullanır. Kahramanlar ait oldukları devrin Türkçe'si ile sosyal statülerini yansıtan bir üslûpla konuşturulur. Satır aralarına serpiştirilen şiirler, atasözü, türkü, halk deyimleri ve masal motifleri eseri zenginleştirir.

Koçu hikâyelerinde tarihçi kimliğini gizlemez, yer yer açıklayıcı bilgiler verir, o zamanın şahitlerinden, kaynaklardan kendi fikrini destekleyici alıntılar yapar. Faydalandığı kaynağın ismini de belirten yazar, tespitlerini açıkça beyan eder.

Bilhassa çocuklara tarihi sevdirme, onların bilgi dağarcığını zenginleştirme amacıyla yazdığı çocuk hikâyelerinde okuyucusuna, tarihteki kahramanları unutmayıp onları rahmetle anmalarını öğütler. Denilebilir ki yazar tahkiye tarzını okuyucunun düşünce iklimine daha derinden hakim olabilmek için tercih etmiştir.

Yazarın üslûbunun en dikkate değer yönlerinden biri geçmiş zamanların kültürel etkinlikleri, dili, göreneği ile günümüz şartlarını kıyaslaması; tespitlerini, eleştirilerini, tasvip ettiği hususları açıkça belirtmesidir.

Hikâyelerin en belirgin hususlarından biri tasvir edilen kahramanların ve vak'aların resmedilmiş olmasıdır.

"Pitoresk dekorları ile, bugün her yazarın kolaylıkla târif edemeyeceği güzelim kıyafetleri ve tuvaletleri ile tarihî bir aşk ve macera romanının üzerinde çalışacak huzura sahip olmadığım için o vakaları derleyip, toparlayıp nakledeceğim" diyen Koçu bu tarihi şahsiyetleri resimler yoluyla okuyucuya daha kalıcı, daha ilgi çekici bir suretle sunmuştur.

Hayatı boyunca sürekli eser veren, zamanının tamamını araştırmaya, yazmaya, ilme adayan Koçu; çalışmalarında titiz olmakla birlikte aynı malzemeyi bir başka eserde kullanmaktan çekinmemiş-az ve öz değil-çok, daha çok bütün tarihi kucaklayacak kadar çok yazmış; bir insan ömrünün taşıyabileceği yükü, kaldıracağı gücü fersah fersah aşmıştır. Bu yönden bakıldığında aynı malzemeyi birkaç yerde

kullanma bir kusur değil; velûd bir kalemin eserlerinin yekûnu dikkate alındığında oluşturduğu bütünlük, süreklilik, tekrara lâyık bir gerçeklik olarak kabul edilmelidir.

Bu hususa örnek teşkil etmek üzere; aşağıdaki eserleri zikredebiliriz. Budin Paşası'nın Kızı adlı hikaye, İlk Kurşun adlı hikaye kitabının Grijgal Palangası Yolunda isimli bölümünde de anlatılır. Budin Paşası'nın Kızı Kaya Hanım Sultan ile Yandım Ali'nin arasında sonu hüzünle biten aşka istinaden gömüldükleri yere "Çifte Kavaklar" adı verilmiştir. Bu vak'a Grijgal Palangası Yolunda isimli hikayede akıncı olmak için yolculuk eden Balaban'a "Çifte Kavaklar" denilen yerde anlatılır.

Aynı şekilde kahramanlık hikayelerinin anlatıldığı Altın Destan'da yer alan; Ulubatlı Hasan, Deli Mehmet ile Deli Hüsrev, Estonibelgrad'ın Dokuz Fedaisi, Demirbaş Hasan, Kanije'nin Esir Mehmetçiği, Topçu Kara Mehmet, Plevne'nin Ahmet Çavuşu, Niğdeli Ethem Onbaşı, Koçhisarlı Kadiroğlu, Ödemişli Haznedaroğlu Karabıyık Mustafa adlı hikayeler İlk Kurşun'da, Budin Kalesi'nin çocuğu ve Dilsiz Mehmetçikler adlı hikayeler Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi adlı hikaye kitabında bazıları hikaye olarak, bazıları hikaye içinde anlatılan bir vak'a olarak, bazıları da ismi değiştirerek yer almıştır.

2.7. Tarihî İncelemeleri

2.7.a. Osmanlı Muahedeleri Kapitülâsyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923 [221]

Altı asır boyunca dünyaya hükümran olmuş; farklı dil, din ve ırka ait onlarca ülkeyi kendi hakimiyeti altında bir araya getirmiş; birçok devlet ve imparatorlukla siyasî, askeri ve sosyal münasebetlerde bulunmuş Osmanlı Devleti'nin 1300-1920 yılları arasında yapmış olduğu 637 adet antlaşmayı neden-sonuç ilişkilerine de değinerek kronolojik bir sıra ile hülasa eden Koçu, bilimsel alanda da önemli bir yere sahip bu eserin kıymetini şu cümle ile ifade eder:

"Osmanlı Muahedelerini kronolojik bir tasnif ile toplayan ve gösteren Türkçe olarak bir tek eser bile yoktur."

---

[221] Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar ..., Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İst., 1934.

1300-1920 yılları arasında yapılan antlaşmaları beş ana bölüm altında kısaca veren yazar, TBMM hükümetinin Lozan'a kadar yaptığı yedi antlaşma ile Lozan Konferansı ve Antlaşması üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmaktadır. O andan itibaren Cumhuriyet'e kadar geçen süreçte yapılan antlaşmalar ve tarih boyunca kapitülasyonlar eserde önemine binâen yer alır.

Eserin son bölümünde "Zeyil" başlığı altında, Büyük Millet Meclisi bütçe encümeni reisi Hasan Fehmi Bey'in borçlar meselesi ve tarihi safahatı hakkında meclise verdiği izahat bulunur. Bu bölüm, 29 mayıs 1933 tarih ve 4258 sayılı Hakimiyet-i Milliyye gazetesinden alınarak yayımlanmıştır.

Tarihî incelemelerinde dahi faydalandığı kaynak isimlerini genel ifadelerle veren yazar bu eserinde; diğer yapıtlarının aksine dipnotlarla, bibliyografya, indeks, içindekiler ve düzeltme bölümleriyle oldukça bilimsel bir çerçeve sunmuş ve bir bilim adamının taşıdığı ağır sorumluluk hissiyle milli değerlerimiz, kültürümüz ve tarihi bütünlüğümüze dair önemli bir boşluğu bu değerli eseri ile doldurmuştur.

2.7.b. Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri [222]

Koçu, bu kitabında ulaşabildiği en eski kaynaklardan yola çıkarak Cumhuriyet öncesi İstanbul meyhanelerini ve meyhane köçeklerini değişik yönleriyle bize tanıtır.

Eserde; Evliya Çelebi'den başlamak üzere Mehmet Tevfik, Ahmet Rasim, Peçevili İbrahim Efendi, Kastamonulu Lâtifi, Şair Melihî, Ayntablı Aynî Efendi, Şair Enderunlu Fazlı, Nebil Bey, Ahmet Mithat Efendi... gibi dönemin önde gelen şair ve yazarlarının eserlerinden alıntılar yaparak; semtlere göre İstanbul'un meşhur meyhaneleri, meyhanelerin çalışma saatleri, müşterileri, meyhanelerdeki temizlik ve hizmet anlayışı, meyhanelerin uşakları, aşçıları, iç dizaynı, şiirlere konu olan meşhur köçeklerinin isimleri ve dikkate değer yönleri, içki isimleri, içki mezeleri... gibi ne varsa bir meyhaneye dair, ayrıntılara sünger çekilmeden düzenli bir biçimde okuyucuya sunulmuştur.

Ayrıca "akşamcılar" ile ilgili fıkralar, meyhanelere dair söylenen türküler, içki düşkünü şair ve devlet adamlarının trajikomik hayatları, meyhanelerde sık sık

---

[222] Reşad Ekrem Koçu, Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri, Tan Matbaası, İst., 1947.(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)

meydana gelen kanlı bıçaklı kavgalardan da örnekler verilerek esere daha renkli bir çeşni katılmıştır.

2.7.c. İstanbul Camileri (Hadikatülcevamiin ilâveler ile resimli yeni baskısı ve zeyli)[223]

İki cilt üzerine hazırlanmış olmasına rağmen sadece bir fasikülü çıkan bu eser, Ayvansaraylı Hüseyin Efendi'nin Hadikatülcevami adlı eserinin yeni bir baskısı ve zeyli hüviyetindedir.

Eserde bahsi geçen cami ve mescitleri, Koçu, yakın arkadaşları Hamamizade İhsan, Muzaffer Esen, Üsküdarlı Vasıf Hoca, Muhiddin Erev ve Saim Turgud Aktansel'in yardımları ile ziyaret etmiş; bu yapıları mâmur veya harap, mevcut veya yok olmuş halleri ile tespit ederek onların resim ve planlarını yaptırmıştır.

Eserin giriş kısmında; matbû Hadikatülcevami'de yer yer mühim hatalar olduğunu belirten yazar, İstanbul Camileri'ne, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde 8868, 8870, 8871, 8872 ve 202 numaralarıyla kayıtlı Hadika'nın el yazması nüshalarındaki doğru metnin alındığını ifade eder. İstanbul Camileri'nde ilk önce Hadika'nın doğru metni konmuş, bu doğru metne ziyaret notları ile tarih kaynaklarında mevcut olan çeşitli malûmat ve semt rivayetleri ilâve edilmiştir.

Reşad Sevinçsoy'un kaleminden birçok camii ve mescidin, resim ve planlarının yer aldığı eserde; bu mimarî yapılar hakkında yazılmış şiirler ve anlatılan hikâyelerle, çalışma, ilmî olma vasfını korumakla birlikte ilgi çekici, akıcı bir üslup kazanır.

2.7.d.Osmanlı Tarihinde Yasaklar[224]

600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik dönemlerinde yürürlüğe girmiş; kimisi ağır yaptırımlar taşıyan, kimi hayli ilginç olan yasakların bir araya getirildiği bu eser; okuyucuyu yasağın kendisinden ziyade, o dönemin şartları bakımından toplumda bu sonucu hazırlayan sebepler üzerinde düşünmeye sevk eder.

---

[223] Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Camileri, Tan Matbaası, İst., 1948.

[224] Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Tarihinde Yasaklar, Şaka Matbaası, İst., 1950. Tarih Dünyası Mecmuası'nda "Osmanlı Tarihi'nde Yasaklar" başlığı altında (Özel sayı 2, 1950, sayfa 1-42) yayımlanır.

Eserde bahsi geçen yasaklar şunlardır: Esir pazarı ve gayr-i Müslimlere cariye satma yasağı, tütün yasağı, kahve yasağı, içki yasağı, geceleri sokağa çıkma yasağı, afyon ve esrar kullanma yasağı, kadınların kayıklara erkeklerle binme yasağı, kadınların Eyüp'te kaymakçı dükkanına girme yasağı, kadınların açık saçık gezmesi yasağı, kadınlara mesire yasağı, İstanbul'a bekar uşağı girme yasağı, hamama giden gayri Müslimlere nalın giyme yasağı, saçak-şahnişin-çardak yasağı, araba ve ata binme yasağı, çingenelere ata binme ve kısrak besleme yasağı, Arnavutlar'a hamam tellağı olma yasağı, umumi yerlerde devlet sohbeti yasağı, kiliselerde çan çalma yasağı, şehirdeki konaklardan yalılara-yalılardan konaklara taşınma yasağı, geceleri bekçilere davul çalma yasağı, kahvelerde saz-söz ve meddah yasağı, erkeklere sefihane kıyafet yasağı.

İlginç bir derleme olan bu tarihî inceleme; Koçu'nun üslûbunun tipik bir nişanıdır: dikkat çekici bir konu ve bu konu ile ilgili etraflı, derli-toplu bir kaynak... Bir kanun kitabının ağır havasından epeyce uzak; anlatılan vak'alarla alakalı on sekiz resim, yer yer devrin tanıklarından yapılan ayrıntılar ve hikâyemsi anlatım ile sıradan bir tarih kitabı olma hüviyetinden çıkan eser geçmişin farklı bir karesine ışık tutar.Eserde yer alan malzemenin Koçu'nun diğer bazı eserlerinde mevcut olması (Tarihimizde GaripVak'alar, Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Yılın Panoraması, Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri, Osmanlı Tarihinin Panoraması) kesişen konuların kullanılmasının yanı sıra yazarımızın yazdığı eserler üzerinde titiz bir ayıklamaya yönelik çalışmayı yapmayışına da bağlanabilir.

2.7.e. Tarihimizde Garip Vakalar [225]

Koçu, bu eserinde Osmanlı tarihinin bilinmeyen küçük ama önemli ayrıntılarını, Osmanlı döneminde meydana gelen garip olayları ve kimi yönleriyle bildiğimizden farklı vak'aları, kişileri ana başlıklar altında anlatır.

Eser iki bölümden meydana gelir. Birinci bölümde: 1.Mahmut dönemindeki dalkavukluk mesleğinden ,denizciler tarafından eğitilerek gemilerde gözcülük yapan maymunların fuhşa yol açtıkları gerekçesiyle 3.Murat'ın emriyle idam edilmelerinden, 1833 yılındaki cadı olaylarından, 1669 yılında Eğrikapı çöplüğünde

---

[225] Reşad Ekrem Koçu, Tarihimizde Garip Vak'alar, Varlık Yay., İst., 1952. (2.baskı: Varlık Yay., İst., 1958; 3.baskı: Varlık Yay., İst., 1971.)

tesadüfen bulunan Kaşıkçı Elması'ndan, 2.Abdülhamit döneminde memurlara maaş yerine verilen gemi enkazlarından, sahiplerinin yerine tersanelerde askerlik yapan mandalardan, derdi olan insanların padişahın huzuruna çıkabilmek için denizin ortasında başlarının üzerinde yaktığı ateşlerden, Tanzimat'a kadar İstanbul halkının belirlenen dönemlerde yazlıklarına gidip gelmelerinden, yine Tanzimat'a kadar İstanbul sokaklarında at ve arabayla (birkaç önemli kişi hariç) dolaşma yasağından, Sultan İbrahim döneminde adet veya ağırlık olarak düzenlenen yemek fiyatlarından, 2.Mahmut döneminde İstanbul'da serbest bırakılan silah taşıma yasağından, 1812 yılında İstanbul'daki veba salgınından, son dönemlerinde yeniçerilerin İstanbul'da yaptıkları rezalet ve zorbalıklardan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki cellatlık teşkilatı ve cellatların mesleklerini icra ediş tarzlarından, 1553 yılında İstanbul'da ilk defa açılan ve kimi dönemlerde açılıp kapatılan kahvehanelerden, İstanbul gençleri arasında 1800'lü yıllarda moda olan kalyoncu kıyafetinden, 4.Murat'ın çıkardığı afyon yasağından ve bu yasağa uymadığı için hekimbaşı Emir Çelebi'nin öldürülmesinden, İstanbul'daki esir pazarlarından İstanbul'daki eski meyhanelerden ve bir çok dönemde çıkarılan içki yasağından, İstanbul meyhanelerinin namlı köçeklerinden; Meşrutiyet'e kadarki dönemde İstanbul kadınlarının günlük yaşamlarından, İstanbul'da gece fenersiz sokağa çıkma yasağından, 19. asırda İstanbul esnafına verilen cezalardan, 1821yılında israfı önlemek için çıkarılan yemek çeşidi yasasından, Tanzimat'a kadar hamamlarda gayrimüslimleri ayırt etmek için uygulanan kurallardan, 1730-1918 arası hamamlarda Arnavut tellak çalıştırma yasağından, tellak kıyafetlerinden ve suçlu bulunan iki tellakın idam edilmesinden, 1719 yılında İstanbul'da yapılan gösterişli sünnet töreninden, Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'den satranç oyununda kazandığı bin altından, Yavuz'un hayatta iken kendisine isyana kalkışan yeğeni Murat'ın mezarını açıp başını kestirmesinden, 18. asrın ünlü şairlerinden Siyahi Ahmet Efendi'nin tuhaf şekilde ölmesinden, Turhan Sultan'ın kardeşi Yusuf ile Kaptan Paşa olan Nadinli Yusuf'un hayat hikayesinden, 17. asrın sadrazamlarından Tarhuncu Ahmet Paşa'nın halkın gözünü korkutmak için mahkumları idam ettirişinden, Abaza Mehmet Paşa'nın hayatından, 16. asrın sonlarında Doğancı Kara Mehmet Paşa'nın kesilen başıyla top oynayan yeniçerilerden, Hazerpare Ahmet Paşa'nın idam edildikten sonra etinin hastalıklara devadır diye dilim dilim kesilerek satılmasından, Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu Hasan Paşa'nın

büyük servetinden ve Hasan Paşa'nın Deli Hasan adlı bir eşkıya tarafından soyulup öldürülmesinden... yer yer ayrıntılı olarak söz edilmektedir.

Eserin "Küçük Notlar" başlığı altında oluşturulan ikinci bölümünde: İstanbul'un Osman Dede, Elekçi Delisi, Deli Mehmet, Çıplak Mustafa ve Madam Opala adlı meşhur delilerinden, Osmanlı'nın en meşhur oburu olan Aygır İmam lakaplı Derviş Efendi'den, yetmiş beşlik yiğit pehlivan Ahmet Ağa'dan, lale satarak döneminin en zenginlerinden biri olan Tabak Ata'dan, Molla Rüstem'in müsrif oğlundan, Kürt Ali'nin elli santimlik ayağından, Osmanlı tarihinin en uzun boylu sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa'dan ve yine en kısa boylu sadrazamı olan İbriş Mustafa Paşa ile Küçük Sait Paşa'dan, Osmanlı tarihinde Kız Kulesi'ne hapsedilen tek kişi olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın tarihte de gece gömülen tek kişi olmasından, kadınlardan nefret eden 3. Osman'dan, içki alemlerine ve gece ibadetlerine düşkün Özdemiroğlu Osman Paşa'dan, 3.Murat'ın öleceğini hissetmesinden, 3.Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet'in padişah olduğunda on dokuz kardeşini idam ettirmesinden, Osmanlı tarihinde intihar eden tek vezir olan Hüsrev Paşa'dan, Galatasaray Lisesi'nin kuruluşundan, katibim türküsünün gerçek hikayesinden, Boğaziçi deniz taşımacılığından... kısaca bahsedilmektedir.

Eserde karşımıza çıkan vak'aların tamamı İstanbul'da ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde meydana gelmiştir. Yazar, bu döneme ait bilgileri okuyucuya sunarken sık sık dönemin önde gelen şair ve tarihçilerinden alıntılar yaparak eserin inandırıcılığını arttırmıştır. Ayrıca eser içersinde bulunan kimi malzemeyi (iki Yusuf'un hikâyesi, Balabancık ile Yusuf'un Borcu adlı eserinde...) diğer eserlerinde de kullanmıştır.

2.7.f. Fatih Sultan Mehmed (1430-1481)[226]

Osmanlı tarihinde apayrı bir yere sahip olan Fatih Sultan Mehmet, kırk dokuz yıllık hayatı süresinde on yedi devlet ve iki yüzden fazla şehir fethederek arkasında, temeli inanç ve azimle atılmış koca bir devlet ve medeniyet alemine kendi eliyle açtığı yeni bir çağ bırakmıştır.

Eserde; Fatih Sultan Mehmet'in doğumu esnasında gerçekleşen bazı olağanüstü olaylar, II. Murat'ın saltanat yılları ve tahtı şehzade Mehmet'e devretmesi, Fatih'in

[226] Reşad Ekrem Koçu, Fatih Sultan Mehmed (1430-1481), Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İst., 1953.(2.baskı: Kervan Yay., 1973; 3.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)

İstanbul'u fethi, Anadolu ve Balkanlar'daki diğer fetihleri, oğulları Beyazıd ve Mustafa'nın sünnet törenleri, şehzade Mustafa'nın genç yaşta ölümü ve Beyazıd'ın Fatih'in vefatı ile tahta çıkışı, sarayda cereyan eden entrikalar o dönemde yaşamış, olaylara tanık olmuş ünlü kişilerin de ifadelerine yer verilerek ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Ayrıca yazar; Fatih'in kişiliğinden, devlet adamı olarak taşıdığı vasıflardan, Avnî mahlasıyla yazdığı şiirlerden, edebi şahsiyetinden, saray hayatından, Fatih'le ilgili anlatılan menkıbe ve fıkralardan da bahsederek esere sıcak, akıcı bir ritim kazandırmıştır.

Okuyucuyu sıkacak tasvirlere, dolaylı ifadelere yer vermeyen yazar;olayları kronolojik sırayla, sade bir dil ile kaleme alır.

Fatih Sultan Mehmed'in hayatı ışığında Osmanlı Devleti'nin mühim bir döneminin işlendiği bu eser, dönemin tarih kaynaklarından yapılan alıntılarla ilmi açıdan da kıymet taşır.

2.7.g. Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı[227]

Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı adlı bu eser Koçu'nun derleyen, derlediklerini sentezleyen üslûbunun hakim olduğu en faydalı, kolay okunabilir eserlerinden biridir. Koçu bu eserinde Türk gençliğine örnek olabilecek şahsiyetleri bir araya getirip önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Eserin sayfa düzeni tertipli bir çalışmanın yansımasıdır. Anlatılan her Türk büyüğüne sadece bir sayfa ayrılmış, verilen bilgilerin karşısındaki sayfada ise şahsın resmi yer almıştır. Bu düzen; okuyucunun zevkle, usanmadan öğrenmesine yardımcı olur. Anadolu Selçukluları, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerindeki yapı taşları diyebileceğimiz bu şahıslar (İlk sayfada bulunan Atatürk hariç) kronolojik sıra ile verilmiştir.

Eserde yer alan elli Türk büyüğünü aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz.

1-Anadolu Selçuk Devleti: Alparslan, 1.Sultan Kılıç Arslan, Mevlâna Celâleddin Rûmi.

---

[227] Reaşad Ekrem Koçu, Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı, Rafet Zaimler Yay., İst., 1953

2-Osmanlı İmparatorluğu: Osman Gazi, Murat Hüdâvendiğar, Yıldırım Bayazıd, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Zenbilli Ali Efendi, Kanuni Sultan Süleyman, Fuzûli, Bâki, Mimar Koca Sinan Ağa, Barbaros Hayreddin Paşa, Sokollu Mehmed Paşa,Koca Murad Reis, Tiryaki Hasan Paşa, Peçevili İbrahim Efendi,Nef'i, Katip Çelebi, Köprülü Mehmet Paşa, Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa, Evliya Çelebi, Mimar Mehmet Ağa, Naimâ, Nevşehirli İbrahim Paşa, Nedim, İbrahim Müteferrika, Mustafa Itri Çelebi, Şeyh Galip, Üçüncü Sultan Selim, Büyük Dede Efendi, Mustafa Reşid Paşa, Keçecizade Fuad Paşa, Ali Paşa, Ahmed Vefik Paşa, Ahmed Cevdet Paşa, Mithat Paşa, İbrahim Şinasi Efendi, Gazi Osman Paşa, Namık Kemal, Osman Hamdi Bey, Ahmed Mithat Efendi, Tevfik Fikret.

3-Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Doğup Türkiye Cumhuriyeti Kurulduktan Sonra Ölen Türk Büyükleri: Abdülhak Hâmid, Halid Ziya Uşaklıgil, Mehmet Akif, Ziya Gökalp, Ahmet Rasim.

2.7.h. Türk İstanbul[228]

Cumhuriyet Gazetesi'nde on üç gün süreyle ekler halinde verilen Türk İstanbul, Koçu'nun da ifadesi ile fethin beş yüzüncü yıldönümünde İstanbul'da Türk tarihinin panoramasını çizmek amacıyla kaleme alınmış bir çalışmadır.

Eserde İstanbul fatihi II.Mehmet'in yaptığı hazırlıklar, kuşatma günleri ve fetih ile ilgili günbegün gelişmeler hatıralar ve portrelerle birlikte ayrıntılı olarak verilir. Ayrıca Sultan Mehmet'in hayatı, devlet adamlığı ve edebi kişiliği üzerinde de durulmaktadır.

Koçu; İstanbul camilerini, kahvehanelerini, meyhanelerini, müzelerini, İstanbul'daki tulumbacılık teşkilatını, İstanbul masallarını, İstanbul'daki semtler ve yerleşim birimlerini; tarihçilerin notlarından, ressamların resimlerinden, şairlerin şiirlerinden, seyyahların eserlerinden alıntılar yaparak anlatmış; ayrıca kendi hazırlattığı gravürleri de ilave edip bunları canlı ve akıcı bir üslûpla yoğurarak okuyucuya sunmuştur. Denilebilir ki İstanbul onun satırlarında bedeni ve ruhuyla hayat bulmuştur.

---

[228] Reşad Ekrem Koçu, Türk İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi'nin eki, İst., 1953(İstanbul'un Fethi Destanı Türk İstanbul 17.05.1953 tarihinden itibaren Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.

2.7.1. Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Yılın Tarih Panoraması [229]

Eser, Osman Gazi'den Atatürk'e Türk devletini hakim bakış açısıyla ele alan, kronolojik sıra da takip edilerek devrin genel özelliklerinin, önemli kişi ve vak'alarının anlatıldığı panoramik bir incelemedir.Yazar altı yüz yıllık Osmanlı tarihini aşağıdaki konular ışığında anlatmıştır:

1-Şahıslar:

a)Padişahlar ve önde gelen devlet adamları

b)Bilim ve sanatta öncü olmuş önemli şahsiyetler (Mimar Sinan, Evliya Çelebi, Katip Çelebi, İbrahim Müteferrika, Dede Efendi, Nedim, Namık Kemal...)

c)Valide Sultanlar (Kösem Sultan,Hatice Turhan Sultan...)

d)Kahramanlıkları ile nam salmış tarihî şahsiyetler (Topkoparan, İskender, Deli Mehmet ve Deli, Hüsrev, Demirbaş Hasan, Budin Kalesi'nin Mehmet Çocuğu, Giresunlu Abdullah Onbaşı...)

2-Devletin İdarî ve Askerî Yapısındaki Teşkilâtlar: Padişah ve sadrazamın görevleri, şehzadelerin eğitimi ve yaşam tarzları, Kaptan Paşa ve maiyeti, Reisülküttap'ın yetki ve sorumlulukları, her yönüyle yeniçeri teşkilatı, nişancı, kalem ve kalem efendileri, akıncılar, beylerbeyi ve sancak beyleri, kadıasker efendiler, cellatlar ve idam cezaları..

3-Devlet'in Sosyal ve Kültürel Yapısındaki Teşkilatlar: Medreseler, sibyan mektepleri, kütüphaneler, esnaf ve zanaat kuruluşları, kahvehaneler...

4-Sanat Faaliyetleri ve Mimari Yapılar: El yazması kitaplar ,hattatlık, şiirler, tarihî hikâyeler, ilginç mektuplar, seyahatnameler, türküler; Topkapı Sarayı, Güzelce Hisar, Mimar Sinan'ın eserleri, Sultan Ahmet Camii, hamamlar, kervansaraylar, hanlar, kemerler, köprüler,köşkler...

5- Devrin Önemli Vak'aları: Osman Gazi'nin Rüyası, Bilecik'in fethi, Niğbolu Zaferi, Sivas Katliamı, Sumatra Seferi, kapitülasyonlar, Bekir Sübaşı Vak'ası, Karlofça Muahedeleri, içki yasakları, İstanbul'da büyük yangınlar, kadınların açık saçık gezme yasağı, sünnet düğünleri, Celâlî İsyanları, Patrona Halil İsyanı, Sevr Muahedesi...

---

[229] Reşad Ekrem Koçu, Osman Gaziden Atatürk'e ... , Cumhuriyet Gazetesi'nin eki, İst., 1954 (Cumhuriyet'in tarih ilavesi olarak "Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Yılın Tarih Panoraması" başlığı altında 28.12.1953- 20.05.1954 tarihleri ve 10565-10708 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)

6-Tarihimizden Garip ve Meraklı Şeyler: Dalkavuklar, kuş evi, idam şekilleri, İstanbul'un meşhur delileri, yeniçeri sembolleri, seyyar içki satıcıları, maymunların idamı, Cengâver Koç, Kızkulesi Feneri... Van gölünde ilk gemi, kahve dibekçileri...

7-Milli Mücadele Dönemi ve Atatürk: 1. Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşı, Anadolu direnişi...

Eserin takdim bölümünde ilmî bir eser olma iddiasını gütmediğini, okunabilir ve ciddi bir tarihî kaynak oluşturmak istediğini belirten yazar; anlatılan kişileri, vak'aları resimlendirmiştir. Eser baştan sona bu ilginç resimler, haritalar ve krokiler ile süslenerek ilgi çekici, hatta çocukların bile zevk ile okuyabileceği görsel bir anlatım kazanmıştır.

2.7.j. İçinde Geçen Vak'alar, Eski Saray Hayatı ve Teşkilâtı İle beraber adım adım, köşe köşe Topkapı Sarayı[230]

Yazarın gezi-inceleme mahiyetinde kaleme aldığı eserde öncelikli olarak sarayın coğrafî konumu ve yapılış tarihleri hakkında bilgi verilir. Sarayın dört bir yanı kale duvarları ile çevrilidir. Sahil kısımları Bizanslılar'dan kalma, kara tarafı Fatih Sultan Mehmed yapısı olan bu kale duvarlarında; Bâbı Hümâyûn, Otluk Kapusu, Balıkhâne Kapusu ve Topkapusu adını taşıyan dört büyük kapı ile birçok küçük kapı vardır. Şehirden kale duvarları ile ayrılmış olan saray üç ana bölümden oluşur:

a-Dış Saray (Bîrunî)

b-İç Saray (Enderun)

c-Harem (Harem-i Hümayun)

Koçu, okuyucuya Topkapu Sarayı'nı; Bâbıhümayun ve Birinci Avlu, Bâbüsselâm ve İkinci Avlu, Bâbüssaade ve Enderun, Zülüflü Ağalar, Enderun Teşkilatı ve Nizamı, Harem, Bîrûn: Dış Saray, sarayın Dış Hizmet Ocakları ana başlıkları altında bu tarihî mekânı gezdiren bir rehber edasıyla anlatır. Ayrıca saraydaki

---

230 Reşad Ekrem Koçu, ... Topkapu Sarayı, İstanbul Ansiklopedisi Yay., İst., 1960.(Milliyet Gazetesi'nin Gün Işığında Tarih Köşesi'nde "Topkapu Sarayı'nda Kırk Gün, Topkapu Sarayı'nda Yüz Gün, Topkapu Sarayı'nda Altı Ay" başlıkları altında 03.02.1953-02.07.1955 tarihleri ve 1694-1841 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)

devlet adamlarının mekanlarını ve görevlerini, saray içindeki binaların mimari özelliklerini, saray sakinlerini, diğer görevlileri saraydaki eğlenceleri, törenleri, sarayda yeniçeri ayaklanmalarını ve idamlar başta olmak üzere meydana gelen önemli olayları ayrıntılı bir şekilde sohbet havasında okuyucuya nakleder.

Osmanlı Devleti'nin yönetim merkezi olan bu görkemli saray "Topkapu Sarayı" adını 19. asırdan sonra alır. İstanbul fethedildikten sonra ilk saray Fatih tarafından Beyazıt'taki üniversite binasının bulunduğu yere inşâ ettirilmiştir. Kısa bir süre sonra padişahın şehir ortasında oturması uygun bulunmadığından o dönemde şehirden uzak olan, liman ağzında, Karadeniz boğazının karşısındaki yarım adaya (Sarayburnu) tekrar bir saray yaptırılır. Buraya "Yeni Saray" adı verilince, Beyazıt'taki saraya da "Eski Saray" denilmeye başlanır.

Yeni Saray (Saray-ı Cedîdi Âmire) Fatih'ten Sultan Abdülmecid'e kadar, yaklaşık dört asır boyunca, her yeni padişah tarafından yeni daireler, odalar, saraylar, köşkler... eklenerek genişler. Sultan I. Mahmud tarafından Yeni Saray'a eklenen Topkapusu Sarayı 19.asırdan sonra "Topkapu Sarayı" şeklinde söylenmeye başlanır ve "Yeni Saray" adının yerine kullanılır.

Koçu'nun bu eseri, daha önce Milliyet Gazetesi'nde "Topkapı Sarayında yüz gün" adı altında yayımlanan fıkraların bir araya getirilip, bir 'Saray Rehberi' şeklinde tasnif edilip düzenlenmesi ile mevcut olmuştur.

2.7.k. Osmanlı Padişahları [231]

Osman Gazi'den Vahdeddin'e kadar 600 yıllık Osmanlı tarihinde tahta çıkmış padişahların hayat hikâyelerini, aşklarını, maceralarını, zaferlerini dönemlerinde meydana gelmiş ilginç olayları hikayemsi bir üslûpla kaleme alan Koçu, şiirlerle, mani ve deyimlerle esere edebî bir hava katmış ve onu kuru tarihi bilgiler veren bir muhtevadan kurtararak zevkle okunabilir bir hale getirmiştir.

Tarihi kurgulaştırarak veren yazar, ana başlıklar altında verdiği otuz altı Osmanlı padişahını, dönemin tarihî şahsiyetlerinden alıntılar yaparak sohbet havasıyla okuyucuya sunmuştur. Ayrıca eser içersinde bulunan kişi ve olaylarla ilgili yüz kırktan fazla gravür ve eserin sonunda renkli olarak verilen otuz altı adet renkli padişah portresi de esere ayrı bir güzellik ve çekicilik katmıştır.

---

[231] Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Padişahları, Nebioğlu Yay., İst., 1960.(2.baskı: Ana Yay., İst., 1981; 3.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)

2.7.1. Dağ Padişahları (Tarihimizdeki Büyük Şekaavet ve İsyanlar)[232]

Koçu, bu eserinde on yedinci asrın ilk yarısında Anadolu'yu kasıp kavuran eşkıyalık ve isyan vak'alarını, isyancıların portresini tarihi sohbet şeklinde çıkararak verir.

Osmanlı Devleti başta Avusturya olmak üzere Rusya, Venedik, Polonya, İran... ile dört bir tarafta savaş halindeyken 1599 yılında yapılan Haçova Savaşı sonrası Anadolu'da da büyük isyanlarla uğraşmak zorunda kalır. Haçova Savaşı esasında zaferle sonuçlanmıştır. Fakat muharebenin ilk günlerinde bozguna uğradığını düşünerek düşman askerinden kaçan Anadolu eyaletlerinin tımarlı sipahileri, bu parlak zaferin ardından affedilmemiş, hepsinin sipahilikleri iptal edilerek ölüm fermanlısı olmuşlardır. Af ve aman kapısı kapanınca bu sipahiler can derdine düşüp köyünü terk etmiş yanına toplayabildiği insanlarla birlikte dağa çıkmış ve böylece Anadolu'da bir eşkıyalık devri başlamıştır.

Yavuz Sultan Selim zamanında Anadolu'da devlete isyan ederek dağa çıkan Celal adlı adamın etrafında toplananlara "Celalî" denilmiş; bundan sonra müverrihler, vak'anüvisler ve resmi devlet kitabeti bu hatıraya binâen dağa çıkanlara Celâlî adını vermişlerdir. Aslında birçok dağ padişahı haklarını aramak için çıktıkları bu yolda, devlet otoritesinin olmadığı Anadolu'da kendilerine mekân ve son derece yoksul olan halktan da kolaylıkla taraftar bulmuş, kısa sürede sayıları on binlere varan ordular kurmuş ve birçok defa da kendi ordularına söz geçiremedikleri için istenmeyen olaylara neden olmuşlardır.

Koçu, tüm bu iç karışıklıkların ve isyanların sebebini idrakten aciz ehliyetsiz insanların devlet idaresini elinde tutmasına bağlar:

"Bir ülke için yiyecek kıtlığı kadar tehlikeli olan devlet adamı kıtlığı ve onun peşi sıra gelen kirli hırslar, cehlin eseri kin, aczin doğurduğu alçaklık, Anadolu'da kardeşi kardeşe boğazlatıyordu." (dağ Padişahları, s.36)

Esasında birçok eşkıyanın isyan gerekçesi de yöneticilerin adaletten yoksun kararlarıdır. Ters yönde işleyen büyük çarklar aynı kötü akıbeti hazırlar. Zamanın adil olmadığını söyleyerek isyan eden insanları susturmak, onların ayaklanmalarını bastırmak isteyen devlet, yine adaletsiz davranmak durumunda kalır. Birçok dağ

---

[232] Reşad Ekrem Koçu, Dağ Padişahları ..., Koçu Yay., İst., 1962.(2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001.)

padişahı zor durumda kalınca geçmişine bakmaksızın Osmanlı sarayına sığınır, isyan etmeleri halinde yetersiz kalacağını bilen devlet yönetimi "Bileğini bükemediğin eli öp" zihniyetiyle bu zorbalara vezirlik veya beylik nişanları vererek onları ülkenin değişik yerlerine gönderir. Sıfatı ne olursa olsun eşkıyalık ruhunu içinde taşıyan bu insanlar resmi görevle gittikleri yerlerde yine insanlara işkence yapmışlar yani bir bakıma dağ haydutluğundan şehir haydutluğuna terfi etmişlerdir. Koçu devlet yönetimi ile Celâliler arasındaki ilişkiyi şöyle ifade eder:

"Devlet âciz ellerde, yeniçeri ocağının disiplini bozulmuş, hırs uğrunda ihtilâllere teşvik edile edile yeniçeri çığırından çıkmış, serkeş, âsi olmuştu. Celâlîlere karşı tedbir "Bileğini bükemediğin eli öp" düsturunda toplandı; zaaf karşısında âyarsız şiddet, ve kuvvet karşısında aciz, acizden gelen müdârâ, devlet sözünü ayağa düşürdü ve böylece ateş ekildi, elbet ki yangın biçilecekti. Suçlu yanında mâsum, zalim yanında mazlum, yıllar boyunca on binlerce vatandaş kanı bir hiç yoluna akıp gidecekti." (Dağ Padişahları, s.10)

Eserde ilk olarak; **Karayazıcı Abdülhalim Bey**'den bahsedilir. Haçova Savaşı'nda düşman askerinden kaçtıkları için idama mahkum edilen Anadolu sipahileri; Urfa'da bir Türk aşireti lideri olan Abdülhalim Bey'in etrafında toplanır ve ilk isyan bayrağını açarlar. Aslında iyi bir insan olan Karayazıcı devletin sadece kolluk güçleriyle uğraşır; fakat başlattığı hareket değişik kişilerin önderliğinde aşağı yukarı yüz yıl boyunca Anadolu'da devam eder ve on binlerce insanın kanının akmasına neden olur.

Eserin devamında portreleri verilen eşkıyalara gelince:

Deli Hasan Paşa: Karayazıcı'nın ölümünden sonra eşkıyanın başına geçerek, Kütahya, Karahisar ve Tokat başta olmak üzere Anadolu'ya dehşet saçar. Hatta Sokollu'nun oğlu Hasan Paşa'yı dahi öldürür. Devlet zor durumda olduğu için affedilerek Bosna'ya beylerbeyi olarak gönderilir. Orada da her türlü rezaleti, zorbalığı yapan Deli Hasan Paşa ordunun disiplinini bozduğu gerekçesiyle idam edilir.

Canbuladoğlu Ali Paşa: Amcası Hüseyin Paşa'nın intikamını almak için binlerce eşkıyayı etrafına toplayarak ayaklanır; Şam, Halep ve yöresine uzun süre dehşet salar, birçok masumun kanına girer ama dönemin doksanlık sadrazamı Kuyucu Murat Paşa'nın elinden kurtulamayarak idam olunur.

Kalenderoğlu Mehmet Bey: Ayak takımından bir serseri iken zamanla valiliğe kadar yükselir; fakat devlete hizmet etmektense isyana kalkışır, Bursa ve İç Ege'yi karıştırır. O da Kuyucu Murat Paşa'nın elinden kurtulamaz ve on binlerce celâlisinin cansız bedenini geride bırakarak İran'a sığınır, akıbetinden haber alınamaz.

Deli İbrahim Bey: Seydişehir ahalisine etmedik cefa bırakmaz ve kendi ayakları ile gittiği İstanbul'da idam edilir.

İlyas Paşa: Sipahilikten valiliğe kadar yükselir, Balıkesir, Manisa ve yöresinde halkı kasıp kavurur. O da çok geçmeden idam edilir.

En'amoğlu: Gerçekte bir sokak serserisi iken Seyyid olduğunu söyleyip bir şekilde Kayseri valiliğini elde eder. Bu dönemde halka zulmeden, türlü işkenceler eden bu adam yaptığı ahlaksızlıklara artık tahammül edemeyen halkın baş kaldırışı ile öldürülür.

Karahaydaroğlu Mehmet Bey: Afyon ve Isparta yöresinde babası Kara Haydar'ın intikamını almak için eşkıyaların başına geçer. On yedi yaşındaki bu erkek güzeli bölgeye iki üç yıl boyunca korku verir.

Gürcü Abdünnebi Bey: kendisine yapılan haksızlığı büyük bir sipahi ayaklanmasına çevirerek on beş bin askeriyle Niğde'den kalkıp İstanbul kapılarına dayanır. Şehrin düşmesi an meselesi iken daha fazla kan dökülmesine gönlü razı olmaz ve geri çekilir; fakat kısa bir süre oyuna getirilerek acımasız bir şekilde öldürülür.

Katırcıoğlu Mehmet Bey: Afyon ve Konya yöresinde her türlü zalimliği yaptıktan sonra tehditle kendisini saraya affettirerek, zamanla Anadolu Beylerbeyi makamına kadar yükselir. Devlete yaklaşık yirmi yıl hizmet ettikten sonra Girit'te Kandiye Kuşatması'nda şehit olur.

Sakarya Şeyhi: Asıl adı Ahmet olan bu adam sığındığı Bektaşî tekkesinde mahbupluk ve köçek oğlanlığından babalığa kadar yükselir. Mehdi olduğunu iddia ederek sapık fikirleri ile cahil yöre halkını etrafında toplayıp devlete baş kaldırır.

Vardar Ali Paşa: Devlet sözünün ayağa düştüğü, vuranın, çalanın, kapanın yanına kâr kaldığı 17. asır ortalarında Sivas valisi iken yapılan haksızlıklara, ahlâksızlıklara dayanamayıp baş kaldırır. Bozulan düzeni değiştirmeye çalışan bu seksenlik vezir de hazin akıbete uğrar.

Çomar Bölükbaşısı: Zamanın emsalsiz yiğitlerinden olan bu adam Gürcü Abdünnebi Ağa'nın bölükbaşısıdır. Birçok devlet hizmetinde bulunduğu halde sonraları adı eşkıya olarak anılır.

Abaza Hasan Paşa: İlk önce kendisine yapılan haksızlığa, zulme karşı isyan bayrağını açar ve hakkını elde eder. Fakat daha sonra da Celâli ruhuyla hareket edip başının kaygısına düşer ve devlete isyan eder. On binlerce Celâli ile Anadolu'yu ateşe veren, padişah ordularını mağlup eden, asrın en büyük ayaklanmasını gerçekleştiren Abaza yine de başını kurtaramaz, öldürülür.

İbşir Mustafa Paşa: Devlet yönetiminin aciz kalışı sonucu eşkıyalığı bırakmak koşuluyla Halep valiliğine atanır. Saraydaki kısır tartışmaların nihayetinde birkaç yıl sonra da adam kıtlığından sadrazamlığa yükseltilir. Fakat Mustafa Paşa İstanbul'a sadrazamdan çok eşkıya lideri edasıyla girer, halka ve devlet erkanına yapmadığını bırakmaz. Bulunduğu konum dağ eşkıyalığı değil resmi şehir eşkıyalığıdır.

Yeğen Osman Paşa: Sefer kaçağı bir bölükbaşı olup, yıllarca Anadolu ve Rumeli halkına devlet adamı sıfatıyla işkence eden; savaşlarda yenilgilere sebep olan, zalim, düzenbaz ve korkak bir insandır.

Yazar, olayları Evliya Çelebi, Perçevili İbrahim Efendi, Naima Efendi, Fındıklı Silahtar Mehmet Ağa, Vak'anüvis Raşid Efendi... gibi dönemin tanınmış simalarından alıntılar yaparak anlatır. Okuyucuyu bunaltacak uzun tasvirlere yer vermez; kimi zaman araya sıkıştırdığı şiirlerle, kimi zaman da fıkralarla akıcı, sıcak bir anlatım kazandırdığı eseri, hikayemsi bir üslûpla kaleme almıştır.

Bir tarihçi edasıyla Osmanlı Devleti'nin bir dönemine ışık tutan yazar, okuyucu ile sohbet eden bir tutumla kendi fikirlerini açıkça ortaya koyar; dönemdeki kişileri eleştirir ve günümüz yöneticilerine mesajlar gönderir:

"Bunun içindir ki, tarih önünde sorumlu politika adamlarımıza ve siyasi partilerin sadece hislerle konuşan hatiplerine her şeyden evvel Türkiye tarihini çok dikkatle okumalarını tavsiye ederiz." (Dağ Padişah, s.60)

Birçok ilk'e imzasını atmış Koçu, bu eserinde de kapısına cehalet kilidi vurulmuş tarih mahzenlerini;neden-sonuç ilişkisinin bütünlüğüne dayanarak, ayrıntıların tek bir noktasını kaçırmadan gün ışığına çıkarmıştır.

2.7.m. Türk Zaferleri[233]

İlk olarak Milliyet Gazetesi'nin ilavesi şeklinde verilen bu eser , daha sonra Koçu tarafından kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.

Yazar ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde kazanılan askerî zaferleri anlattığı bu eserinde, bu zaferlerle ilgili olarak; zamanın padişahı, önemli devlet adamları, komutanları ve kahramanlıkları destanlaşan kişileri, olay öncesi ve sonrası bölge, devrin tarihî, siyasî, coğrafî ve sosyal özellikleri ve askerî gelişmeleri hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Eser, Orhan Gazi döneminde Türklerin Rumeli'ye geçişleri ile başlayıp kronolojik sıra ile: Kosava Meydan Muharebesi, Niğbolu Meydan Savaşı, Varna Meydan Savaşı, İkinci Kosava Meydan Savaşı, İstanbul'un Kuşatılması ve Fethi, Burak Adası Deniz Muharebesi (Tozkoparan Destanı), Çaldıran Zaferi, Merci Dâbık Meydan Savaşı, Ridaniye Meydan Savaşı, Belgrad'ın Fethi, Rodos'un Fethi, Mohaç Meydan Savaşı, Viyana Seferi, Grijgal Palangası Savaşı (Başını Vermeyen Şehit Destanı), Kral Ferdinandı Kanuni'nin Önünde Diz Çökerten Alman Seferi, Kanuni (Azarbeycan ve Bağdat'ın Fethi), Barbaros Akdeniz'de, Preveze Zaferi, Filek Kalesi Destanı, Sultan Süleyman'ın Budin Seferi, Barbaros Hayrettin Paşa'nın Provans Seferi, Estergon'un ve Estonibelgrad'ın Fethi, Hind Deniz Seferleri, Kıbrıs Adası'nın Fethi , Hoçava Meydan Savaşı, Şanlı Kanije Savunması, Atlas Okyanusu'nda Türk Deniz Akınları, Girit Savaşı (Kandiye Kalesi'nin Fethi, Şanlı Çanakkale Zaferi, İstiklâl Savaşı, Mehmetçik Kore'de (Kunuri Savaşı) ana başlıkları altında 600 yıllık bir dönemde Türklerin kazanmış olduğu birbirinden ihtişamlı zaferleri, yazar, sohbet diliyle okuyucuya anlatır. Ayrıca "Akıncılar Serhad Gazileri " ana başlığı altında Osmanlı Tarihinin üç yüz yıllık bir döneminde birçok başarıya adlarını yazdırmış olan akıncıları; meşhur akıncılardan birkaçının portresi aracılığı ile tanıtır.

Kuru, ezbere dayalı tarihî bilgi vermekten kaçınan yazar, tarihî olayları anlatırken kimi zaman olayların başkahramanlarını (padişah, paşa, asker...) konuşturarak veya bu olaylar sırasında destanlaşan kahramanların hikâyelerini

---

[233] Reşad Ekrem Koçu, Türk Zaferleri, Nebioğlu Yay., İst., 1966. Milliyet'te, "Türk Zaferleri" başlığı altında 06.10.1954-2104.1955 tarihleri ve 1575-1771 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

anlatarak, dönemin şair ve tarihçilerinden alıntılar yaparak, eseri dikkat çekici akıcı bir üslûpla kaleme almıştır.

Eser içersinde, anlatılan vak'alara uygun olarak çizilmiş olan resim ve haritalar da esere ayrı bir güzellik ve çekicilik katmıştır.

2.7.n.Yeniçeriler[234]

Osmanlı ordusunda önemli bir yere sahip olan ve yaklaşık dört buçuk asır varlığını sürdüren yeniçerileri her yönüyle ele alan yazar, eserin girişinde yeniçeri ocağının niçin ve nasıl kurulduğu hakkında kısaca bilgi verir. Daha sonra yeniçerilerin tarihçesini "Acemioğlanlar Ocağı", "Yeniçeri Ocağı", "Kışla Hayatı", "Gaza Yollarında", "Yeniçeri Şairler", "Yeniçeri İhtilalleri", "Son Yeniçeriler" başlıkları altında ayrıntılı olarak inceler.

"Acemioğlanlar Ocağı" ve "Yeniçeri Ocağı" adlı bölümlerde; nasıl yeniçeri olunduğu, ocağa girmek için hangi şartların arandığı, ocak içerisindeki merhaleler, yeniçeri ocağının idarî yapısı, kanun ve cezaları, disiplin kuralları, eğitim sistemi...gibi daha çok teşkilat yapısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yazar bu kısımda zaman zaman görülen idarî aksaklıkları da belirtip bu bölümden itibaren ocağın ortadan kaldırılmasının sebeplerini ifade etmeye başlar.

Eserin "Kışla Hayatı" adlı bölümünde yeniçerilerin askerî eğitim yaptıkları ve sefer haricinde bulundukları mekânlar olan kışlalardan bahsedilir. Kışlaların mimarî özellikleri hakkında pek fazla bilgi verilmez. Yeniçerilerin günlük ihtiyaçlarını (yemek, yatak, ibadetler...) nasıl karşıladıkları, mehter ve tulumba teşkilatı, yeniçerilerin kıyafetleri, maaşları (ulûfe, cülus, bahşiş), talim ve terbiyeleri, ocak içerisinde uygulanan cezaları ayrıntılı olarak anlatan yazar, yer yer devrin yaşanan olayları ile ilgili örnekler vererek eserin içeriğine ve üslûbuna canlılık getirmiştir.

En kısa bölümlerden biri olan "Gaza Yollarında" yeniçerilerin özellikle yükselme döneminde gösterdikleri başarılar; "Yeniçeri Şairler"de ise şairliği ile meşhur yeniçeriler (Üsküdarlı Aşkî) anlatılır.

Kitabın en geniş bölümü olan "Yeniçeri ihtilalleri"nde yeniçerilerin, Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden 1826 yılına kadar geçen süreçte çıkardıkları isyanlar ve sonuçları eleştirel bir bakış açısıyla verilir.

---

[234] Reşad Ekrem Koçu, Yeniçeriler, Koçu Yay., İst., 1964.

17. yüzyıldan itibaren tam anlamıyla İstanbul'a hakim olan yeniçeriler, zamanın entrikaları içerisinde ufak tefek meselelerden dolayı birçok defa isyana kalkışmışlar ve padişahlar da dahil olmak üzere önemli devlet adamlarının ve masum halkın kanını dökmüşlerdir.

Yazar, büyük yeniçeri ayaklanmalarını; Edirne'de Bucuktepe Vak'ası, Fatih Sultan Mehmed'in ölümüyle İstanbul'da ilk yeniçeri ihtilâli, Yenibağçe Çayırı ayaklanması, Çaldıran Seferi'ndeki vak'a, Yemişçi Hasan Paşa vak'ası, Genç Osman'a karşı 1622 ihtilali, Bağdad'da Bekir Sübaşı vak'ası, 1632 ihtilali, ihtilâl havası içinde hicri 1041 ramazanı, Haleb vak'ası, 1648 ihtilali, yeniçerilerle sipahiler arasında Atmeydanı Cengi, 1687 Varadin İsyanı ve İstanbul ihtilali, 1687 ihtilali ve kasım kargaşalıkları, 1703 Edirne vak'ası, 1730 ihtilali ve yalınayaklılar saltanatı başlıkları altında devrin önemli simalarına da yer vererek hikâyemsi bir üslûpla anlatmıştır.

Kurulduğu ilk yıllarda disiplinli tavırları, gösterdikleri başarılar ile sarayın gözdesi durumunda olan yeniçeri ocağı; III.Murad'ın herkesin yeniçeriliğe kabul edilebileceğine dair 1582'de verdiği fermanla sayıları hızla artan; soygun, haraç, adam öldürme, tecavüz gibi her türlü ahlâksızlığı yapmaktan çekinmeyen insanların toplandığı bir yer haline gelmiştir. Yeniçeri ocağı artık devletin göz bebeği "peygamber ocağı" değil, hizmet etmek şöyle dursun milletin ve devletin sırtında bir yük, bir kambur olan "eşkıya ocağı"dır. Nihayet 15 Haziran 1826'da Sultan II.Mahmud tarafından yeniçeri ocağı kaldırılır. (Vak'a-yı Hayrıye).

∴

Koçu'nun eserlerini tanıtmak, balın lezzetini tarif etmek kabilinden bir şeydir. Teşbih yerindedir. Bal-besin değeri çok yüksek olduğu halde-faydasından ziyade lezzeti ile bilinir ve sevilir. Koçu'nun tarihî roman ve hikâyeleri bir tarafa, tarihî incelemeleri dahi bir bilgi kaynağı, araştırma eseri olduğu halde oldukça sürükleyici, her satırında geçmişin artık hafızalarda yaşamayan soluğunu hissettiren bir üslûpla kaleme alınmıştır. Bu üslûbun en çarpıcı özelliği geçmişi geçmişe ait kılık kıyafet, geçmişe ait görenek, geçmişe ait aksesuar ve dekorla anlatması yani yapay, uyduruk ya da yakıştırma olmayışıdır. Yeniçeriler adlı eserin bir bölümünde yazar şöyle der:

"Tarihi roman, hikâye ve hattâ fikra yazar iken çok dikkatli olmak lâzımdır, muharrir yalnız muhayyelesine dayanırsa, geçmiş asırların âdetlerini, giyimini, kuşamını ve hattâ mimarîsini ve meşhur şehirlerin eski manzarasını bilmezse gülünç olur."

Olayları anlatırken bahsedilen devrin önemli simalarından, son dönem tarihçilerin eserlerinden yapılan alıntılar, eserin inandırıcılığını arttırır ve esere kaynak olabilecek bir ciddiyet kazandırır. Kişi, olay ve mekânlarla ilgili çizilmiş resimler; okuyucunun muhayyilesine yer eden, öğrenmeyi çabuklaştıran, eserin akıcılığını ve okunma gücünü kuvvetlendiren bir tekniktir.

2.7.o. Osmanlı Tarihinin Panoraması[235]

Yazar, bu eserinde dünyanın en büyük devlet ve medeniyetleri arasında yer alan Osmanlı İmparatorluğu'nun 600 yıllık tarihini; siyasî, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla, ayrıntılı olarak inceler.

Aynı malzemeleri değişik birçok eserinde kullanan yazar, bu eserini meydana getirirken de daha önce incelediğimiz "Osman Gazi'den Atatürk'e /600 yılın Tarihî Panoraması" adlı eserindeki malzemenin aynısını, yerlerini değiştirerek, daha düzenli bir şekle sokup kitap haline getirmiştir.

Tek kitap içerisinde iki cilt halinde basılan eserin ilk cildinde;

Osmanlı'nın devlet teşkilatı idarî, askerî ve ekonomik yönleriyle ayrıntılı olarak incelenerek açıklanmıştır. Ayrıca "kronoloji" başlığı altında 1281'den 29 Ekim 1923'e kadarki dönemde meydana gelen vak'alar düzenli bir şekilde sıralanmıştır. Birinci cildin sonunda okuyucunun dikkatini çekecek şekilde Osmanlı tarihindeki ilginç kişi ve olaylar karikatürize edilerek verilmiştir.

Eserin ikinci cildinde ise Osmanlı Devleti'nin sosyal, kültürel yönleri ele alınmıştır. Osmanlı padişahlarının değişik yönleri; sanatın değişik dallarında ün yapmış kişiler ve eserleri; devletin (halkın) sosyal ve kültürel faaliyetleri; ilginç yasaklar ve ceza yöntemleri; celalîler ve isyanları; askerî ve siyasî alanda söz sahibi devlet adamlarının yaşam tarzları; esnaf dünyası... ile ilgili pek fazla su üstüne çıkmamış konuları ele alan yazar, böylelikle, tarihin bilinmeyen yönlerini aydınlatmış olur.

Yazar, baştan sona titiz bir çalışmanın ürünü olan bu eserinde; kullandığı şiir, hikâye ve resimler ile anlatımı zenginleştirmiş; özellik ikinci ciltte tarihi hikâyeleştirerek, eseri zevkle okunabilir ciddi bir tarihî kaynak haline getirmiştir.

---

[235] Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Tarihinin Panoraması, Ak Kitabevi, İst., 1964.

2.7.ö. Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü[236]

Birçok alanda ilklere imza atan Koçu, "giyim, kuşam ve süslenme" ile ilgili derlediği bu kaynak eserle alanında yine bir ilke daha imza atmış olur. Esasında alfabetik sırayla "sözlük" biçiminde tertiplenen bu eser amacının fevkinde bir değer taşır. Önemli sandığımız olayların ötesinde, nedenleri harekete geçiren ve sonuçları yani vak'ayı hazırlayan "insan" unsurunu her yönüyle ele alan bir şuurla tarihimizi, halk şiirlerimizi (türküler, koşmalar, semâiler, destanlar...), divanları kaynak olarak kullanan yazar bir kültür hazinesi, kültür vesikası oluşturmuştur.

"Ayrıca kütüphanemize kazındırdığı, bir anlamda tarihî kıyafetler ansiklopedisi olan, resimlendirilmiş ve otantik (mevsuk) oluşuna özen gösterilen önemli bir eseri de bugün, tarih yazarlarının, tarihî tiyatro, film, senaryo, yapımcılarının elinden düşmemesi gereken 'Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü' (1969)dür." [237]

Titiz bir çalışma sonucunda ansiklopedik sözlük tarzında oluşturduğu bu eserinde Koçu;dünden bugüne giysi isimlerini (Aba, bağır yeleği, Fes, Kalçın, Lata, Mayo, Peçe, Redingot, selîmî, şal, uçkur, yemeni...), süs takılarını (Allık, bilezik, inci, halhal, küpe, saat, yüzük...), kumaş türlerini (Hatai, kadife, bez, sevâyi, sof...), ayakkabı çeşitlerini (Katır, Çapula, İskarpin, Kamerçin, Lapçın, tomak, müze, nalın...), zümre ve meslek gruplarına ait kıyafetleri (züppe kıyafeti, berber kıyafeti, bahriye kıyafeti, bıçkın kıyafeti, fırın uşakları kıyafeti, laz kıyafeti, kum amelesi kıyafeti, paşalı kıyafeti, pırpır kıyafeti, tulumbacı kıyafeti ...), modaya göre vücuttaki işaretler (ben, bıyık, kaş, kâkül, sakal, saç, zülüf...), moda tarzlarını (Abaza modası, bahriyeli çocuk esvabı modası, beatle kesimi saç modası, eğri fes modası, paça sıvama modası...), giyim kuşam ve süslenme ile ilgili deyim ve terimleri (altı kaval üstü şeşhane, oral Dedenin düdüğü, kapatma sümbül saksısı, sineye elif çekmek, zemherinin düşkünü beyaz giyer kış günü, adamlık, çıplak ayak, kara bağlamak, bayramlık, palabıyık, yosma kıyafet, üstbaş yabanlık ...) giyim kuşamla ilgili çıkmış bazı yasaları, bazı kimi komik olayları ve hikâyeleri, açıklamalarına nişan olarak şiirleri ele alır.

"AKARSU, 'Altın ve plâtin üzerine yalnız bir sıra pırlanta ile yapılan modası geçmez bir nevi sade gerdanlığın ismidir; 200-300 liradan başlayarak (pırlantalarının değerine göre) binlerce lira edenleri vardır.' (Nureddin Rüştü Büngül, Eski Eserler Ansiklopedisi, 1939)

---

[236] Reşad Ekrem Koçu, Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Yay., Ank., 1967.

[237] Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, .cil 5, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 1997, s.35.

"Tulumbacı ağzı bir ayaklı mâni:

Adam aman...akar su

Gelin kızlar gerdanına pek yaraşır akarsu

Deli gönül her güzele gürül gürül akar su" (T.G.K.S.S., s.10)

Sözlükte yer alan iki yüz on beş resim ve karikatür anlatılan kıyafetlerin daha iyi anlaşılmasını, okuyucunun muhayyilesinde daha belirgin bir hale gelmesini sağlar:

"Bu sözlüğü resimlendirirken, belki tenkit edilebilirim, el işi yapılmış şirin resimleri fotoğrafa tercih ettim. Resimlerin bir kısmı bu sözlük için sûreti mahsusa da yapıldı, bir kısmını da kendi arşivimden aldım, ki onlar da nezâretim altında sûreti mahsusada yaptırılmış mülkiyetim altında resimlerdir." (T.G.K.S.S., s.5)

Bu ifadeler esere sarf edilen emeğin yanında yazarın ressamlığa da işarettir. Koçu'nun eserlerinde kullandığı resimlerin taslaklarını kendisinin çizdiği ya da çizecek olan ressama anlattığı bir gerçektir.

2.7.p. Dârülaceze (1895-1974) [238]

Dönemin Dârülaceze'ye Yardım Derneği Başkanı İffet Halim Oruz, Koçu'dan bu hayır müessesesinin tarihçesini yazmasını istemiş; Koçu da buna binaen, birçok tarihî vesikadan faydalanarak ilmî değerdeki bu eseri meydana getirmiştir.

Eserde Dârülaceze'nin tarihçesi; kim tarafından, ne zaman, hangi amaca yönelik kurulduğu, inşaat planı ve harcamaları, kurucu komisyon üyelerinin çalışmaları, müessese içersindeki imalathaneler, hizmet alanları ve faaliyetleri hakkında giriş bölümünde ayrıntılı olarak bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde: Dârülaceze hakkında çıkarılmış yasalar ve oluşturulan tüzükler verilir. Dârülaceze'nin idari yapısından, kimi dönemlerdeki personel Sayısından (isimleri ve yıllık gelirleri ile), kuruluşun gelir kaynaklarından ve harcamalarından bahsedilir.

Eserin üçüncü bölümünde: aralarında tanınmış simaların da bulunduğu Dârülaceze sakinlerinin ilginç hayat hikâyelerine ve hatıralarına yer verilmiştir. Ayrıca Dârülaceze'ye sığınan tanınmış kişilerin isim listesi ve yakınlarına dair bilgiler de burada verilmiştir.

---

[238] Reşad Ekrem Koçu, Dârülaceze, İnkılâp ve Aka Basımevi, İst., 1974.

Binaların krokisinin verildiği tek sayfalık dördüncü bölümden sonraki beşinci bölümde: kuruluşundan eserin yazılışına (günümüze) kadarki dönemde Dârülaceze müdürlerinin isimleri, bazılarının resimleri ile birlikte biyografilerine yer verilmiştir.

Bugünkü Dârülaceze başlıklı altıncı bölümde: Dârülaceze'nin mimarî yapısından, hizmet binalarından, imalathanelerinden, tanınmış ziyaretçilerinden, sosyal faaliyetlerinden, idarî personelinden ve yıllık gelirlerinden, Dârülaceze ile ilgili yürürlükte olan tüzük ve yönetmelikten ayrıntılı olarak fotoğraflardan da yararlanılarak bahsedilir.

Dönemin Dârülaceze'ye Yardım Derneği Başkanı İffet Halim ORUZ tarafından kaleme alınan son bölümde ise: Derneğin tarihçesi, kurucuları ve dernek başkanları, dernek faaliyetleri hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

2.7.r. Yangın Var! Eski İstanbul Tulumbacıları[239]

Koçu bu eserinde asırlar boyunca İstanbul'u kasıp kavuran yangınları, bu yangınları söndürmekle görevli İstanbul tulumbacılarını, onların teşkilâtlarını, kıyafetlerini, âdet ve an'anelerini, yaşayış biçimlerini, en seçkin simalarının portrelerini, ilginç hayat hikâyelerini, çalgıcı kahvehaneleri ve orada doğmuş edebiyatı (koşma, semâi, mani, destan...), destanlara geçmiş aşk ve cinayet vak'alarını anlatır.

"Yangın tulumbacılığı, pırpırı fakat pitoresk kılık ve kıyafeti ile koşarlı, uçarlı, civelek ve sırım gibi, tığ gibi delikanlılar için çok çetin fakat câzip, öylesine câzip bir meşgale olmuştur ki kısa bir zaman içinde tabaka tabaka, boy boy İstanbul çocuklarını büyülemiş, deyimleri ile, argosu ile zengin bir edebiyata sahip olmuştur. Bu kitap, o âlem üzerine milli kütüphanemize konulan ilk eser oluyor." (Yangın Var, s.8)

Eserde ilk olarak Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Yeniçeri Ocağı'na bağlı "Yangın Tulumbacılar! Ocağı" adıyla kurulan ilk tulumbacılık teşkilatı öncesinde İstanbul'da meydana gelen yangınlar ve bu yangınların sonuçlarından söz edilir. 1720'den 1826 ya, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadarki yüz yıllık süreçte yeniçeri tulumbacıları;daha sonra kurulan 'Belediye ve Mahalle Tulumbacılığı Teşkilatı' idarî ve sosyal yönleriyle ayrıntılı olarak incelenir.

---

[239] Reşad Ekrem Koçu, Yangın Var! Eski İstanbul Tulumbacıları, Ana Yay., İst., 1981.Tercüman'da "Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları" başlığı altında 14.04.1968-17.09.1968 tarihleri ve 2393-2488 sayıları arasında tefrika edilmiştir. Ayrıca Ulus Gazetesi'nde "Yangın Var!" başlığı altında 02.08.1964-23.10.1964 tarihleri ve 14688-14770 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

Koçu, başta Üsküdarlı halk şairi Vasıf Hoca olmak üzere birçok simadan kimi zaman alıntılar yaparak bilimsel bilgilere ve tasvirlere (alfebetik olarak tulumbacı isimleri, tulumbacıların kadro cetveli, yangın kuleleri, resimler, fotoğraflar, yıllara göre İstanbul yangınları ve sonuçları, itfaiye müzesi kroki-planı...); kimi zaman tulumbacılara ait hikaye ve portrelere (Bülbül İsmail, Burçak Mustafa, Çiroz Ali, Bedri, Destancı Behçet...); kimi zaman da halk edebiyatımızla ilgili malzemelere (Güvey kapama, sünnet düğünleri, kılık, kıyafet ve tulumbacı elbiseleri, sandık naraları, destanları, koşmaları, semaileri, manileri, şarkıları, ebcet hesabı ile yazılan şiirler, şiirlerle seslenmiş resimli tasvirleri...) ve Türk edebiyatında tulumbacılar ile ilgili yanılmış yazılara (Nabizade Nazım'ın Zehra Hikayesi, Ahmet Rasim'in kalemi ile tulumbacılar, Osman Cemâl Kaygılı'nın "Aygır Fatma" romanındaki çocuk tulumbacılar, Karagöz ve orta oyununda tulumbacılar...) yer vererek esere ayrı bir değer ve güzellik katmıştır.

Diyebiliriz ki, bilimin, sanatın ve edebiyatın iç içe olduğu eserde Koçu kimi yerde bir bilim adamı, kimi yerde usta bir meddah edasıyla, bir folklorist üslûbu ile karşımıza çıkar.

Koçu bu eserinde de dipnotsuz alıntılara yer vermiş, konuları ana ve ara başlıklar altında toplamış, olay ve kişilerin tasvirinde resim ve fotoğraflardan faydalanmış, geçmişi kendi atmosferi içinde vermeye azami gayret göstermiştir.

2.7.s. Tarihte İstanbul Esnafı[240]

Koçu bu eserinde, yüzyıllar boyu İstanbul'un ticarî hayatının bir parçası olan zanaat ve sanat sahibi esnaf gruplarını (çengi ve köçekler, berberler, dişçilik ve sünnetçilik, çiçek ve çiçekçiler, esirler ve esirciler, bakkallar, çöpçüler, dilenciler, araba ve arabacılar, bekçiler, ahlâk zabıtaları, cellatlar, dayak ve dayakçılar, bekar uşakları işçiler, yalın ayaklı ırgatlar, aşçılar, ordu esnafları, yeniçeri esnafları...) teşkilatları, kıyafetleri, usta-kalfa-çırak ilişkisi, fiyat tarifeleri, teftiş ve ceza sistemleri gibi pek çok yönden ele alır.

Ayrıca bu esnaf grupları ile ilgili tarihte meydana gelmiş önemli vak'alar, kimi esnaf güzellerinin portreleri, esnaf türküleri ve şiirleri, onlara dair anlatılan fıkra ve hikâyelere yer veren yazar esere edebi bir bakış açısı da getirmiştir.

---

[240] Reşat Ekrem Koçu, Tarihte İstanbul Esnafı, Doğan Kitapçılık, İst., 2002. (12.10-05.11.1970 tarihleri arasında Tercüman Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.)

Koçu, Tercüman gazetesinde tefrika olup, yaşarken, bir kitap halinde basıldığını görmediği bu yazılarında; bahsi geçen dönemlere ait esnaf teşkilatı ile ilgili resmi tutanakların yanı sıra Evliya Çelebi, Mehmed Aşkî, Elisee Reckıs, Admondo de Amicis, Ahmed Refik, Osman Nuri Ergin gibi bu alanla ilgili gözlem ve çalışmaları olan simalardan da faydalanmıştır.

2.7.ş. İstanbul Ansiklopedisi[241]

Yapmış olduğu çalışmalarla birçok alanda ilklere imza atan Koçu, İstanbul Ansiklopedisi ile yine bir ilke imzasını atar. Cemal Çaltı adlı bir tüccarın maddi yardımlarıyla yayımlanmaya başlayan ansiklopedinin ilk fasikülü Kasım 1944'te çıkar.

Eseri tanıtan reklam broşüründe "Muhteşem İstanbul'un Muazzam Kütüğü-İstanbul Ansiklopedi" başlığı altında "Türk tarihinin hazinesi, Türk vatanının ziyneti, Türk milletinin gözbebeği olan büyük ve güzel İstanbul, bir ömrün mahsülü olan bu eserde, lâyık olduğu ihtimam ve mütalâa edilmektedir."[242] diyerek eserin tamamının 20-25 cilt olacağını belirtir.

Koca şehrin kütüğünü meydana getirmeye çalışan Koçu, İstanbul ile ilgili herşeyi, "Cami, mescit, tekke, türbe, kilise, ayazma, çeşme, sebil, saray, yalı, konak, köşk, han, haman, tiyatro, kahvehane, meyhane gibi bütün yapılar; devlet adamı, âlim, şair, sanatkâr, işadamı, hekim, muallim, hoca, derviş, papaz, keşiş, meczup, hanende, sazende, çengi, köçek, ayyaş, derbeder, pehlivan, tulumbacı, kabadayı, hırsız, serseri, dilenci gibi şehrin bütün şöhretler; dağı, bayırı, suyu, havası, mesire yerleri, bahçeleri, bostanları, vb bütün tabiat güzellikleri ve coğrafyası; sokakları, mahalleleri, semtleri; yangınları, salgınları, zelzeleleri, ihtilalleri, cinayetleri ve dillere destan olan aşk maceraları; halkın dönem dönem âdet, anane, giyim ve kuşamı; İstanbul argosu; İstanbul'a ait resimler, şiirler, kitaplar, romanlar, seyahatnameler, İstanbul'a gelmiş yabancı şöhretler..."[243] maddeler halinde işlemeyi tasarlamıştır.

Tek başına İstanbul'un kütüğünü çıkarmak gibi büyük ve yorucu bir işe girişen Koçu, maddelerin yazılmasında "Sermed Muhtar Arus, E.Hakkı Ayverdi, Nihad Sami

---

[241] Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi (34 fasikül, 3.5 cilt), İstanbul Yayınevi, İst., 1944-1948.(2.baskı: 173 fasikül, 10.5 cil, İstanbul Yay., İst., 1958-1971 ?)

[242] Semavi Eyice, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi, Albüm, sayı 2, İst., Mart 1998, s. 218.

[243] Semavi Eyice, İstanbul Ansiklopedileri, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının Ortak Yayını, İst., 1994, s.219.

Banarlı, Niyazi Ahmet Banoğlu, Sadi Borak, Münir Süleyman Çobanoğlu, Feridun Dirimtekin, Osman Nuri Engin, Enver Esenkova, Prof. Dr. Semavi Eyice, Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, İ. Hakkı Konyalı, Mehmed Koçu, T. Yılmaz Öztuna, Aziz Oğan, Nahid Sırrı Örik, Kevork Pamukçiyan, Hilmi Rit, Mithat Sertoğlu, Haluk S. Şehsuvaroğlu, Prof. Dr. Bedii Şehsuvaroğlu, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Mahmud Yesari, Erdem Yücel"[244] gibi "kendisine yardımcılar bulmuş olmakla beraber, birçok maddeyi de bizzat kendisi, yıllardır Osmanlı krokileri ile eski gazete kolleksiyonlarını taramak suretiyle derlediği notlarla yazmayı üstlenmiştir."[245] Yine çizdiği kendi resimlerinin yanı sıra Reşad Sevinçsoy, Nezih İzmirlioğlu, Sabiha Bozcalı, Bülent Hikmet Şeren, Cafer Zorlu....gibi sanatçılar da ansiklopedi de kendisine yardımcı olmuşlardır. Koçu, kendisine maddi destek sağlayan Cemal Çaltı ile anlaşmazlığa düşüp ortaklığın bitmesi sonucu, maddi sıkıntılar içine düşer. İstanbul Ansiklopedisi, fasiküllerinde devamlı belirtilen maddi sıkıntıların iyice artması nedeniyle-gerekli maddî destek bulunamadığından- "1088. sayfada, 4. cildin ortalarında "Bahadır Sokağı" maddesi ile 1951 başlarında 34. fasikülün basımından sonra yayımını durdurmuştur." [246]

Uzun süren çabalar sonucunda Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'ni Mehmet Ali Akbay adlı bir tüccarın yardımlarıyla yeniden ve baştan yayımlamaya başlar. Tamamı 15 ciltte çıkarılması tasarlanan ve ilk fasikülü "15 Temmuz 1958'de çıkmaya başlayan yeni İstanbul Ansiklopedisi'nin 576 sayfalık ciltler halinde basımı oldukça imtizamla yürütülürken, 1970'e doğru ortaklardan M.Ali Akbay'ın ayrılması ile fasiküllerin basımı ağırlaştı ve nihayet 1973 sonunda 11. ciltte, 173. fasikülde "Gökçınar" maddesi ile ikinci defa olarak durdu."[247] Koçu'nun ifadesine göre "Z harfine kadar hazır" olan bu ansiklopedinin belge ve dökümanları yazarın ölümünün ardından evlatlığı Mehmet Koçu tarafından satılmıştır. Bundan sonra, birkaç defa, İstanbul Ansiklopedisi basımı ile ilgili girişimler olsa da ortaya çıkan eserler şekil, içerik ve üslûp bakımından Koçu'nun eserinin devamı veya benzeri niteliğinde olamamışlardır.

---

[244] Erdem Yücel, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, Tarih Mecmuası, sayı 10, İst., Ekim 1975, s.34.

[245] Semavi Eyice, a.g.e. s.219.

[246] Semavi Eyice, a.g.e., s.219.

[247] Semavi Eyice a.g.e., s.219.

2.8. Tarihî Çocuk Kitapları

2.8.a. Timur ve Oğulları[248]

Yazar bu eserinde çocuklara, Türk tarihinin önemli simalarından biri olan Timur'u tanıtır. Timur ve oğullarının hayatını, okuyucuyu sıkmadan hikayemsi bir üslup kullanarak tarihçi gözüyle anlatır.

Eserde ilk olarak; Timur'un doğumu, ailesi, çocukluğu ve gençliği hakkında yüzeysel bir bilgi verilir. Bir Türk kabilesinin reisi olan Timur'un, zekâsı ve cesareti sayesinde, Moğollar'daki otorite boşluğundan da faydalanarak dönemin en güçlü Türk Devleti'ni kurmasından övgüyle söz edilir.

Seferden sefere koşan Timur, en büyük hayali olan Çin'i fethetmek için çıktığı yolculukta hastalanarak ölür; ama oğulları ve torunlarının Asya'nın değişik yerlerinde kurdukları devletlerle, Timurlular'ın varlığı birkaç yüzyıl daha devam eder.

Eserde Türk-İslam çizgisinden çıkmayarak oluşturduğu devlet ve medeniyet anlayışıyla, tüm dünyayı etkilemiş; hatta dünya tarihinin değişiminde etkili bir rol oynamış siyasî ve askerî bir deha olan Timur'un, sanat ve bilim adamlarına değer verişi üzerinde de önemle durulur.

2.8.b. Selçuk İmparatorluğu: Alparslan ve Bizanslılar, Kılıç Aslan ve Haçlılar[249]

Koçu, bu eserinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu ve onun Anadolu'daki devamı olan Anadolu Selçuklu Devleti'ni çocuklara ana hatlarıyla tanıtmayı, öğretmeyi amaçlar.

Eser iki ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümünde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, ikinci bölümde ise Anadolu Selçuklu Devleti değişik yönleriyle anlatılır. Her iki devlet de "Tarih ve Medeniyet" ana başlıklar altında incelenir.Yazar, eserin girişinde Selçuk Türk İmparatorluğu'nun dünya tarihindeki yeri ve önemi üzerinde kısaca durduktan sonra Oğuz Türkleri'nden itibaren Selçuk ailesinin şeceresini çıkararak Selçuk Devleti'nin kurucusu olan Tuğrul ve Çakır[250] Bey hakkında bilgi verir. Alp Arslan, Melikşah ve oğulları ile Sultan

---

[248] eşad Ekrem Koçu, Timur ve Oğulları, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İst., 1933.

[249] Reşad Ekrem Koçu, Selçuk İmparatorluğu ..., Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İst., 1933

[250] Çağrı Bey'in adı yazar tarafından Çakır diye yazılmıştır

Sancar dönemlerinden ve Büyük Selçuk İmparatorluğu'nun parçalanmasından bahseder.

Selçuk İmparatorluğu'nun tarihini kronolojik sıra ile veren yazar "Medeniyet" ana başlığı altında; İmparatorluğun idarî ve askerî yapısından, yönetim teşkilâtından, din ile siyaset ilişkisinden, fikrî ve bilimsel gelişmelerden, edebiyat tarzlarından, bu dönemde yazılan (Divan-ı Lûgati't Türk, Divan-ı Hikmet) edebî eserlerden, özellikle mimarî alanlarda ön plana çıkan güzel sanatlardan söz etmiştir.

Eserin ikinci bölümünde; Selçuklar'dan önce Abbasiler zamanında Anadolu'ya yerleşen Türklerden, Alp Arslan'ın Bizanslılar ile 1071 yılında yaptığı Malazgirt Savaşı'ndan ve bu savaş sonrası Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri (Saltuk Oğulları, Mengüç Oğulları, Danişmend Oğulları) ile Anadolu Selçuk Devleti'nin kuruluşundan kısaca bahsedilir.

Anadolu Selçuk Devleti hükümdarlarından Kılıç Aslan'ın Haçlılarla yaptığı mücadelelere ve imparatorluğun yükselme dönemindeki gelişmelere değinen yazar, iç isyanlar ve Moğol saldırılarıyla devletin nasıl yıkıldığını okuyucuya ayrıntılı olarak anlatır.

Birinci bölümde olduğu gibi yazar, ikinci bölümde de "Medeniyet" başlığı altında; Anadolu Selçuk Devleti'nin idarî yapısından, ordu teşkilâtından, saray hayatından, maliye teşkilâtından, sosyal ve ekonomik hayattan, fikir ve sanat faaliyetlerinden kısaca bahsederek esere son verir.

2.8.c. Büyük Deniz Keşifleri (15. ve 16. asırlarda)[251]

Batı dünyası tarafından 15. ve 16. asırlarda gerçekleştirilen ve bir anda tarihin akışını değiştiren önemli deniz keşiflerinin anlatıldığı eserin ilk bölümünde; Batı toplumunu bu keşiflere iten siyasî, sosyal, ekonomik sebeplerden ve bu deniz aşırı keşifleri yapabilmek için denizcilik alanında yapılan teknik çalışmalardan söz edilir.

Eserin ikinci bölümünde değişik Avrupalı devletlerin yaptığı deniz keşiflerine değinilir. İlk olarak Portekizliler'in, Prens Hanri ile başlayan ve Vasko dö Gama ile devam eden keşifleri ele alınır. Bu keşiflerin sonuçlarından ve Portekizliler'in kurmuş olduğu sömürge imparatorluğundan bahsedilir.

---

[251] Reşad Ekrem Koçu, Büyük Deniz Keşifleri, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İst., 1933.

Portekizliler'den hemen sonra ikinci büyük keşif hareketi İspanyollar tarafından gerçekleştirilir. Aslen bir İtalyan olan Kristof Kolomb, İspanya Kralı adına gerçekleştirdiği yolculuklarda Amerika Kıtası'nı keşfeder. Amerigo Vespuci ve Macellan'ın gerçekleştirdiği yolculuklarla kıtanın bütünüyle keşfi tamamlanır. Denizlerde tam bir hakimiyet sağlayan İspanyollar sömürge imparatorluğu kurar ve Amerika kıtasının yerlileri olan Aztek ve İnkalar'a saldırırlar. Ayrıca Afrika'nın uzak diyarlarının keşfini de gerçekleştiren İspanyollar tarafından başlatılan zenci esir ticaretine de kısaca bu bölümde değinilir.

Portekiz ve İspanyollardan sonra sahneye Fransızlar çıkar. Floransalı Verrazzano'nun başını çektiği ve Malolu Jak Kartiye ile devam eden keşifler sırasında Kanada başta olmak üzere yeni coğrafyalara ulaşılır.

Eserin son bölümünde ise; bu deniz keşifleri sonucunda başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada gerçekleşen siyasî, sosyal ve ekonomik gelişmeler üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu keşiflerin bilimsel ve fikrî gelişmelere katkılarından da kısaca bahsedilir.

Tüm bu keşifler sırasında Türk dünyasının içinde bulunduğu siyasî ve ekonomik durum hakkında bilgi veren yazar, keşiflere kayıtsız kalan ve bu alanda girişimlerde bulunmayan Türk devlet adamlarını eleştirir. Yazar, yeni sömürgeleriyle zenginleşen Avrupa karşısında pasif kalan Osmanlı'nın sürekli gerilemesinden ve tarihteki ihtişamlı yerini Avrupa devletlerine bırakmasından kısaca söz ederek eserine son verir.

2.8.d. Sumer Türkleri: Eski Zaman Medeniyetlerinin İlk Ocağını Kuran Türk Ustalar[252]

Koçu "Çocuklara Tarih Kitapları" serisi içersinde kaleme aldığı bu eserinde, Türk olup olmadıkları günümüzde dahi tartışılan Sumerler'i ele almıştır.

Eseri dört ana bölüme ayıran yazar, birinci bölümde; Türk olduğuna inandığı Sumerler'in M.Ö. 6000'li yıllara dayanan, dünyaya birçok konuda (çiftçilik, yazının icadı...) önderlik yapmış medeniyetleri ve tarih öncesi devirler hakkında bilgiler verir.

---

[252] Reşad Ekrem Koçu, Sumer Türkleri ..., Ahmet Halit Kitaphanesi, İst., 1933.

Eserin ikinci bölümünde ise Orta Asya'dan başlayan göçlerle Sumerler'in iki nehir arasına (Dicle ve Fırat) gelip, devlet kurmaları ve bu bölgenin (Mezopotamya) coğrafî özelliklerinden ayrıntılı olarak söz edilmiştir.

Asıl konu olan Sumer tarihinin ele alındığı eserin üçüncü bölümünde; Sumer devletinin siyasî ve sosyal yapısından, tahta çıkan önemli hükümdarlardan, bu dönemde meydana gelen önemli tarihî olaylardan fazla ayrıntıya girilmeden bahsedilir.

Eserin son bölümünde ise; Sumer sitelerinden (şehirler), çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerinden, mimarlık ve heykelcilik başta olmak üzere sanatsal etkinliklerden, lükse ve modaya düşkün olmalarından, milliyetçiliklerinden, askerlik teşkilâtından, Sumer kanunlarından, çok tanrılı din anlayışlarından, bilimsel faaliyetlerinden, Sumer yazısından ve oluşturdukları edebiyattan ana başlıklar altında bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümün sonunda "son söz" başlığı altında yazar, Sumer medeniyetinin tarihteki önemine ve diğer medeniyetler üzerindeki tesirine kısaca değinir.

Akıcı ve anlaşılır bir dil kullanan yazar, Sumer dönemi eşya ve eserlerine ait yirmi dokuz resim ve bir haritayı da kullanarak eserini tarihî muhteva bakımından zenginleştirmiştir.

2.8.e. Bizans Tarihi:Şarkî Roma İmparatorluğu 395-1453[253]

Eserin girişinde Büyük Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrılmasına kadar olan dönem önemli tarihî gelişmeler açısından özetlenerek anlatılır. Milâdî 395 yılında kurulan Doğu Roma İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasındaki coğrafî, siyasî (idarî) ve askerî yapısı hakkında bilgi verilir; sonra imparatorluktaki iç karışıklıklar başta olmak üzere diğer bazı nedenlerle idareyi ele geçiren hanedanlıklar ve bu hanedanlıklara ait hükümdarlar kronolojik sıra ile ayrıntılı olarak anlatılır.

Adı geçen bu hanedanlıklar hakkında verilen tarihî bilgilerin yanı sıra bu dönemlerdeki; İstanbul halkının sosyal ve ekonomik durumu, kilisenin konumu, giyim kuşam tarzları, sanatsal faaliyetler, eğlenceler, halkın batıl inançlar karşısındaki düşkünlüğü, ahlâk anlayışı, kanunlar, idarî bilimler, ticarî ve ekonomik gelişmeler, ilk önce yarışmalardaki rakipleri belli etmek için kullanılan ama sonraları halk ve

---

[253] Reşad Ekrem Koçu, Bizans Tarihi ..., Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İst., 1934

yöneticileri kapsayıp imparatorlukta çalkantılara neden olan "Maviler-Yeşiller" kutuplaşması ve askerî yapı hakkında da yer yer bilgiler verilmiştir.

Eserde Bizans'ın uzun süre ayakta kalmasında en önemli etken olan İstanbul'un coğrafî özelliğinden, askerî yapısı (Arap, İranlı, Ermeni, Türkler'den oluşan paralı askerlik) ve gücüden de bahsedilir.

29 Mayıs 1453 tarihinde gerçekleşen fetih öncesi Bizans'ın siyasî, ekonomik, askerî, dinî, sosyal durumu ve savaşın seyri hakkında da bilgi verildikten sonra dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Bizans hakkında genel değerlendirmeler yapılır.

Bizans medeniyeti; Yunan, Roma ve Şark medeniyetleri ile Hıristiyan dininin birleşmesinden meydana gelir. Merkezi yönetimde imparator ve imparatoriçenin yanı sıra yetkileri sınırlı da olsa senato ve bakanlıklar da vardır. İmparator ayakta iken herhangi birini (kan bağı olsun veya olmasın) tahtın varisi ilan eder. Eğlence ve resmi merasimlere önem veren yapı üzerinde kilisenin ağırlığı her dönemde görülür.

Roma İmparatorluğu'nun dünya kültür ve medeniyetine miras bıraktığı; sanayiiden ve ticarî faaliyetlerden, bilimsel ve fikrî gelişmelerden, edebiyat tarzlarından, iç mimarisi zengin resim, minyatür ve mozaikler kullanılarak kubbeli olarak yapılan kilise, saray ve hamamlardan; kuyumculuk ve minecilik sanatından kısaca bahsedilir.

Sonuç olarak eserde; dördüncü asrın sonlarına doğru kurulan ve sekizinci asra kadar pek varlık gösteremeyen Doğu Roma İmparatorluğu'nun, en parlak dönemini sekizinci ve on birinci asırlar arasında yaşamış olduğu ve bu dönemden sonra hızlı bir çöküşe geçerek 1453 yılında Türkler tarafından tarih sahnesinden silindiği belirtilir..

2.8.f. Tarihin Ön Çağları[254]

Koçu, öğrenci ve öğretmenlere yardımcı kaynak oluşturmak amacıyla "Tarih Serisi" içersinde yayımladığı bu eserinde; Dünya'nın var oluşundan yazının icadına kadar olan tarih öncesi devirleri ana hatlarıyla okuyucuya sunar.

---

[224] Reşad Ekrem Koçu, Tarihin Ön Çağları, Ülkü Basımevi, İst., 1938.

Beş ana bölümde meydana gelen serinin ilk bölümünde: Dünya'nın yaradılışından, ilk canlılarından ve insanın yeryüzünde görülmesinden bahseder.

II. Bölümde: Su Aygırı, Mamut, Ren Devri olarak üçe ayırdığı Yontma Taş devrini inceler. Bu dönemdeki iklim şartları, sosyal hayat, insanların geçim kaynakları, bu devirde kullanılan giyim kuşam eşyaları, alet ve silahlar, insanlardaki din ve ölüm duygusu ele alınmıştır.

Eserin III. Bölümde: Cilalı Taş Devri'nde meydana gelen; sosyal hayattaki gelişmeler (çobanlık ve köyleşme), silahlar, giyim ve kuşam ve ziynet eşyaları, yapılan ilk abideler anlatılmıştır.

Eserin son bölümünde ise maden işlemeciliğini bilen çiftçi Türklerin, iklim şartlarındaki anormal değişiklikler nedeniyle büyük göçler yapmaları ve yeni gittikleri coğrafyada daha taş devrini yaşayan topluluklara önderlik yapıp bakır, tunç ve demir devirlerinin oluşmasından etkin olmalarından bahsedilir.

Koçu eserinde, bahsi geçen dönemlere ait heykel, ev eşyaları, silah ve iskeletlerin fotoğraflarına, mağara resimlerine de yer vermiştir. Anlatılan olayları daha iyi kavrayabilmemiz, hayal dünyamızda daha iyi canlandırabilmemiz amacıyla çizilmiş resim ve gravürler de eserin etki gücünü artırmıştır.

2.8.g. Sokollu Mehmet Paşa[255]

Koçu'nun bu kitabı, "Türk Büyükleri Serisi" içinde 1943 yılında basılmıştır. Yazar, bu seride, Türk tarihini öğretmeyi ve bu tarihe damgasını vurmuş olan Türk büyüklerini tanıtmayı amaçlar. Olayları ve kişileri tarihçi gözüyle inceler.

Yazar bu kitapta, Türk tarihinin bir dönemine adını vermiş olan, büyük devlet adamı Sokollu Mehmet Paşa'nın hayatını, devrin önemli isimlerinden de faydalanarak ana hatlarıyla bize aktarır. Eser, Sokollu'nun doğum yeri olan Bosna'nın Sokol (Şahin yuvası) Kasabası ve bu yörenin köklü Türk ailelerinden olan ailesi "Sokoloviçler" hakkında verilen bilgi ile başlar. Daha sonra Sokollu'nun yeniçeri ocağına katılması, zekası ve çalışkanlığı ile sadrazamlığa kadar yükselmesi kısaca anlatılır. Yazarın asıl üzerinde durduğu nokta bundan sonraki dönemdir. Sokollu'nun sadrazam olduktan sonra yaptıkları, proje haline getirdiği halde yapamadıkları, Türk

---

[255] Reşad Ekrem Koçu, Sokollu Mehmed Paşa, Gençlik Kütüphanesi, Vakit Basımevi, İst., 1943.

devletine ve dünya siyasetine yön vermesi ayrıntılarıyla ana başlıklar altında okuyucuya sunulur.

2.8.h. İlk Okulda Tarihe Giriş[256]

R.E.Koçu, ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerine tarih derslerinde okutulmak üzere yazdığı bu eserinde tarihi hikâyeleştirerek anlatmaktadır.
Kitabın ilk bölümünde "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin genel yapısından, devletin kuruluş aşamasındaki tarihî gelişmelerden ve Türkiye Cumhuriyeti'nin baş mimarları olan Atatürk ve İnönü'den kısaca bahsedilir.

Yazar, ikinci bölüme 1380 Kosova Savaşı'yla başlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli simalarından ve devrin önemli savaşlarından ana başlıklar altında yüzeysel olarak bahseder. Atatürk ve İsmet İnönü'nün hayatına dair bilgiler verdikten sonra 1.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Anadolu'dan, yapılan mücadelelerden söz ederek eseri sona erdirir.

Koçu, eser içersinde yer yer tarihî simaları (Fatih, Kanunî, Mimar Sinan...) konuşturarak, bazen de diğer eserlerinde de rastladığımız tarihî kahramanlık hikâyelerine (Sakarya Yolunda Bir Mehmetçik, Niğdeli Ethem Onbaşı, Plevne'nin Ethem Onbaşısı, Tozkoparan İskender...) yer vererek tarihi; bir bütün halinde, hikâyemsi bir üslupla, anlaşılır bir dilde çocuk okuyucularına sunar.

2.8.ı. Tarihimizde Kahramanlar[257]

Zaferler ile dolu Türk tarihinin kahramanlarını ansiklopedik bir tarzda çocuk okuyucuların anlayacağı bir dil ile kaleme alan yazar, eserin yazılış tarzını ve eseri hangi duygularla yazdığını şöyle ifade eder :

"Tarih kaynaklarımızın sayfaları arasında unutulmuş kahramanların isimleri üstündeki tozu göz yaşlarımla sildim ve onları büyük parlak şöhretlerin yanında alfabe sırasına koydum; mareşallerden neferlere, hiçbir rütbe, kademe gözetmedim. Bu kitabın sayfalarında kahramanlarımız omuz omuza bir saftadırlar."(Tarihimizde Kahramanlar,s.4.)

---

[256] Reşad Ekrem Koçu, İl k Okulda Tarihe Giriş (sınıf 3), Gün Basımevi, İst., 1944.(2.baskı: Net Kitabevi, İst., 1945.)

[257] Reşad Ekrem Koçu, Tarihimizde Kahramanlar, Çocuk Kitabevi, İst., 1960

Eserin muhtelif yerlerinde anlatılan şahıslara ait çizilmiş resimler ve haklarında yazılmış şiirlere yer verilmiştir. Ayrıca yazar, bazen kişileri olay içersinde konuşturarak, bazen de devrin önemli kişilerinden alıntılar yaparak olayların akışını sağlar, kahramanların tanıtımını yapar. Böylelikle okuyucu kitlesi olan çocukların zevkle okuyabileceği bir eser meydana getirmiş olur.

Tarihî vak'aları bambaşka bir açıdan görme ve sezme gücüne sahip olan Koçu'nun, olay ve kişileri canlandırarak işleyen renkli tarzı, edebî üslûbu ve derin sezgi gücü diğer eserlerinde olduğu gibi bu kalem tecrübesinde de görülür.

2.9. R.E.Koçu'nun Tarihî İncelemelerindeki Ortak Özellikler

Koçu'nun tarihî incelemelerine giriş yapmak; engin bir bilgi deryasına dalmak, geçmişin sırlarla örülü, üzerine zamanın perdesi çekilmiş hakikatlerini birer birer görmek ve bir tarih şuuruna ermektir.

"Tarih şuuru, tarihin akışı hakkında belli bir görüş sahibi olmak demektir."[258] Nedir tarih? "Neticeleri sebeplere bağlayan ilimdir; insanlığın gerçek romanıdır; vesikalar vasıtasıyla, mâziyi te'sis teşebbüsüdür; içimizde yaşayan canlı mazidir; ibretler hazinesidir." [259]

Hepsi de tarihin bir ucundan tutmuş, öz ve güzel tanımlardır. Koçu'nun tarihe bakışı ise kanaatimizce bütün tanımları ihata eden bir konumdadır. Koçu'ya göre "Tarih, insanın hikâyesidir." İnsan'ın kıymetlerine, insan'ın şuuruna, insan'ın eylemlerine ulaşan; insanı kendi şartları içinde değerlendirip anlayan tarihin anahtarına sahip olmuştur.

Koçu'nun tarihî incelemelerini toplu olarak gözden geçirdiğimizde fark ettiğimiz en önemli husus; yazarın, tarihi bir 'kül' halinde değerlendirme arzusu içinde olduğudur. Tarih ilmi içersinde sadece suyun yüzünde kalan mevzular değil; garip vak'alar, önemli şahsiyetler bilinen ya da bilinmeyen mimarî yapılar, ilginç yasalar, zamanımızda tanınmayan teşkilatlar, giyim kuşam tarzı, sosyo-kültürel yapı vs...kısaca insanın zaman ve mekâna nişan alarak bıraktığı bütün teferruat onun eserlerinde vücut bulur.

---

[258] Erol Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s.75

[259] Milli Kültür Dergisi, Ocak 1977 s.18.

Koçu'nun tarihî incelemelerinde temel amaç, okuyucuya tarihî bilgileri kavratmak ve tarihi sevdirmektir. Fakat onun üslûbunda sezdiğimiz önemli bir husus vardır ki, bu bahsi geçen amacın da ötesine varır. Bu da geçmişin hakikatleri ile karşı karşıya gelen okuyucunun bakış açısını değiştirmek, ona yeni ufuklar kazandırmaktır. Çünkü onun ele aldığı mevzûlar, anlatılagelen tarihin; söylene söylene aşındırılmış, ezbere bilginin yavanlığına düşmüş konularından oldukça farklı, yepyeni bir tarih bilinci geliştirmeye müsâit bir zemin hazırlayan gerçeklerdir. Bu gerçekler okuyucuda merak ve ilginin hat safhada olduğu bir çerçevede, sebep-sonuç zincirinin var ettiği muhâkeme esaslarına dayalı, geçmişi kendi şartları, devrin ruhu ile yansıtmaya çalışan bir üslûpla ele alınır. Yazar tarihte yaşamış şahsiyetleri, vukû bulmuş olayları klişelerin ardına taşıyarak yeniden değerlendirmemizi ister.

Tarihî belge hüviyetini taşıyan bu inceleme eserleri edebî bir tarzda kaleme alınmıştır. Tarih kaynaklarından da alıntılar yapan ve bu kaynakların ismini belirten (Enderunlu Fazıl Bey, Vak'anüvis Raşid Efendi, Ebussuud Efendi, Katip Çelebi, Evliya Çelebi, Mehmed Aşkî, Peçevili İbrahim Efendi, Na ima Efendi, Üsküdarlı Vasıf Hoca, Âşık Razî Ahmed Refik, İsmail Hakkı Uzunçarşılı vs...) Koçu eserlerinin çoğunda ilmî olma kriterlerini bir yana bırakarak, geniş kitlelere ulaşabilecek, insanlar tarafından zevkle okunabilecek "en has mânada, halk kitapları"[260] yazma gayreti içinde olmuştur. Yazar, tarihî incelemelerinde "ciddiyet"in somurtkanlık anlamına gelmediğini; vesikaların, orijinalliği bozulmadan halkın, bilhassa gençlerin ve çocukların sıkılmadan okuyup anlayabileceği bir üslûp ile kültür hazinesine yeniden kazandırılabileceğini vurgulamak ister. "Belgelere dayalı romantik hava"[261] Koçu'nun eserlerinin karakteristik özelliğidir. Bu anlamda onun araştırma eserlerinin tamamı bilgilerin hurç edildiği ağır bir doküman değil; yazarının sıcak soluğunu hâlâ taşıyan, yer yer kullandığı şiir, türkü, hikâye, destan, menkîbe, atasözleri, halk deyişleri ile folklorik yapısı güçlü bir derleme; tarihteki meraklı ve garip olayların bir araya getirildiği bir seçki; tarihî şahsiyetleri incelerken insanın siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel pencerelerden kriterlerini ortaya koyan bir hal tercümesi; yalnızca geçmişte kalanları değil kendi zamanına kadar gelebilmiş tarihî yapıları geleceğe aktaran bir hâmil; bilhassa Osmanlı tarihini her yönüyle dikkatlere sunan ilmî bir eserlerdir.

---

[260] Reşad Ekrem Koçu, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, cilt 1, Semih Lütfi Kitabevi, İst., 1951, s.2.

[261] Koçu'nun üslûbuna dair bu ifadeyi Sayın Esat Bozyiğit Beyefendi'den dinledik.

Edebiyatçı kişiliğinden ziyâde, Türk tarihi ile ilgili yaptığı çalışmalarıyla tarihçi olarak önemli bir yere sahip olan Koçu; bilhassa "tarihi sevdiren adam" sıfatıyla tanınan hocası Ahmed Refik Altınay'ın yolundan giderek teferruatları yakalamadaki ustalığı ve tarihi "hikâye etme"deki başarısı ile dikkatleri üzerine çekmiştir.

Tarihi, okuyucunun yüreğini ve düşünce iklimini daraltmadan masaya yatıran Koçu'nun geçmişe dair vak'aları farklı bir yönden değerlendirme ve sevme kudretinden başka, onları bir romanın yaşayan, akıcı ifadesiyle dirilten renkli bir kalemi, edip bir üslûbu, derin bir sezgi gücü vardır.

"Tarih(in) de diğer sosyal ilîmler gibi devamlı keşiflerle yenileştiği, hatta değiştiği"ni [262] sağlam bir tarih bilgisine sahip, iyi bir arşivci olan Koçu'nun incelemelerinde gözlemlemek mümkündür. Çünkü "Birçok tarihî eserleriyle haklı bir şöhrete ulaşmış olan Reşat Ekrem Koçu sadece tarihin bizim için karanlık olan taraflarına ışık tutmakla kalmıyor, ufak teferruatın içinde büyük neticeler doğuran hâdiseleri önümüze bütün çıplaklığı ve enteresanlığı ile seriyor."[263]

Koçu'nun bu alanda kaleme aldığı tüm eserlerinde (roman ve hikâyeler de dahil) iki önemli husus göze çarpar. "Günlük yaşamın ayrıntılarına girmek" ve "insan"ı bütün yönleriyle; zaafları, iyilikleri, kötülükleri ve hatta fizikî özellikleri, sosyal konumları, hissiyatı ve fikriyatı ile resmetmektir. Okuyucunun düşünce gücünü yüksek bir seviyeye çekmeye çalışan Koçu, vâkıf olduğu ilmî kıymetleri sunarken bazen sivri dilli bir tarihçi, bazen şiir âleminden esintiler taşıyan bir edebiyatçı, bazen halkın sahip olduğu kültür değerlerini derleyip sentezleyerek tekrar ona ileten bir folklorist, bazen bir meddah tavrıyla olayları hikâye eden, sohbeti tatlı bir anlatıcı, bahsi geçen hemen her vak'ayı ya da kişiyi görsel imkâna kavuşturan bir ressam, "ismihasların doğru telâffuz edilmesi üzerinde fazla titiz" ve bazı isimler ve deyimlerin nerden geldiğini, hangi evrelerden geçerek bugün ki duruma vardığını ele alan bir dilbilimci olarak çok yönlü bir kişilik, dili "temiz ve şirin" kullanan bir zarafet ile karşımıza çıkar.

R.E.Koçu'nun incelemelerini şu şekilde sınıflamak mümkündür:

a-Tarihî İncelemeleri:

1-Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923 (1934)

[2562] Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi 1, Kültür Bakanlığı, Ank., 1998, s.15.

[263] Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı Padişahları, Nebioğlu Yay., İst., 1960, önsöz.

2-Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri (1947)

3-İstanbul Camileri (1948)

4-Osmanlı Tarihinde Yasaklar (1950)

5-Tarihimizde Garip Vak'alar (1952)

6-Fatih Sultan Mehmed (1953)

7-Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı (1953)

8-Türk İstanbul (1953)

9-Osman Gazi'den Atatürk'e: 600 Yılın Panoraması (1954)

10-(İçinde Geçen Vak'alar, Eski Saray Hayatı ve Teşkilâtı ile Beraber Adım Adım, Köşe Köşe) Topkapu Sarayı (1960)

11-Osmanlı Padişahları (1960)

12-İstanbul Ansiklopedisi (1960)

13-Dağ Padişahları: Tarihimizde Büyük Şekavet ve İsyanlar (1962)

14-Türk Zaferleri (1964)

15-Yeniçeriler (1964)

16-Osmanlı Tarihinin panoraması (1964)

17-Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü (1967)

18-Darülâceze (1974)

19-Yangın Var! Eski İstanbul Tulumbacıları (1981)

20-Tarihte İstanbul Esnafı (2002)

b-Tarihî Çocuk Kitapları

1-Selçuk İmparatorluğu, Alpaslan ve Bizanslılar, Kılıç Aslan ve Haçlılar (1933)

2-Timur ve Oğulları (1933)

3-Büyük Deniz Keşifleri (15. ve 16. Asırlarda) (1933)

4-Sumer Türkleri:Eski Zaman Medeniyetlerinin İlk Ocağını Kuran Türk Ustalar(1933)

5-Bizans Tarihi (1934)

6-Tarihin Ön Çağları (1938)

7-Sokullu Mehmed Paşa (1943)

8-İlk Okulda Tarihe Giriş (1944)

9-Tarihimizde Kahramanlar (1960)

Bu eserler içerisinde; Tarihimizde Kahramanlar, Osmanlı Padişahları, Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı, Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Yılın Panoraması, Türk

Zaferleri, Osmanlı Tarihinin Panoraması, İstanbul Camileri, İstanbul Ansiklopedisi, Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü ansiklopedik tarzda yazılan eserlerdir. İlk Okulda Tarihe Giriş de ders kitabı olarak kaleme alınmıştır.

Birçok alanda ilklere imza atan Koçu'nun Osmanlı Muahedeleri, İstanbul Ansiklopedisi, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, İstanbul Camileri, Darülaceze adlı eserleri, kendi alanlarında yazılmış ilk yapıtlar olma hüviyetini taşır.

Tarihimizde Garip Vak'alar, Topkapu Sarayı, Yeniçeriler, Osmanlı Tarihinde Yasaklar, İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri, Tarihte İstanbul Esnafı, İstanbul Tulumbacıları, Tarihimizde Kahramanlar ise tarih kaynaklarımızın sayfaları arasında unutulmuş kahramanların, bilinmeyen tarihî ayrıntıların, çeşitli meslek gruplarının âdet ve an'anelerinin-yüzlerce vak'a ve tarihî portrelerle-işlendiği eserlerdir.

Koçu; gezi-inceleme türü içerisinde değerlendirebileceğimiz Türk İstanbul, Topkapu Sarayı ve Darülaceze adlı eserlerinde ihâtalı, sıcak ve akıcı üslûbu ile bir rehber edasıyla okuyucuya adım adım İstanbul'u gezdirir. Yazar, bu incelemelerinde İstanbul'da Türk tarihinin panoramasını çizer. Koçu, Cemal Kafadar'ın ifadesiyle "İstanbul tarihçiliğinin yüz akıdır."

Yazar, tarihî incelemelerinin genel karakteristiğini şu cümlesi ile özetler:

"...Sağlam bilgimize dayanarak fakat en küçük âlimâne iddia güdülmeden kaleme alınmıştır."[264] Yazdıklarını tarihî belgelere dayandıran, anlattığı devrin vak'anüvislerinden, tarihî şahsiyetlerinden alıntılar yapan Koçu, ne yazık ki bahsi geçen kaynakların tam künyelerini vermeye itina göstermemiştir. Sadece Topkapu Sarayı adlı eserinde indeks, Darülaceze'de ise bibliyografya verir. Hem bibliyografya hem de indeksin yer aldığı tek eseri ise Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsyonlar'dır. Bir insan ömrüne sığdırılmış olması bizleri hayrete düşüren yüzden fazla eseriyle Koçu, bilimsel kıstaslar üzerinde pek durmayışının nedenini açıklar gibidir. Bazı eserlerinde ortak malzeme kullandığı vâkidir. Fakat bu nokta, yazarın, kaynağı hiç kesilmeyen bir deryanın coşkun akışını andıran yazın hayatında olması kaçınılmaz bir durumdur. Neden-sonuç ilişkisiyle olaylara çok geniş bir açıdan bakan Koçu'nun geçmiş-hâl ve gelecek arasında kurduğu bilgi ağının karmaşıklığı, "insan" merkezli bir anlatıma yönelmesi, ayrıntıları gözden kaçırmayan ve her defasında vurgulayan titiz yapısı bu sonucu hazırlayan sebepler arasındadır.

---

[264] Reşad Ekrem Koçu, Türk Zaferleri, Nebioğlu Yay., İst., 1966, önsöz

Hiç şüphesiz ki "Tarih, kendisinden her zaman ders ve ibret alınacak en güzel kitaptır."[265] Koçu, bütün eserlerinde neden-sonuç ilişkisiyle verdiği olaylardan bir ders çıkarmamızı ister. O objektif bir tavırla, olayları ve şahısları anlatırken, tarihin onlar için verdiği hükme kendi yorumlarını da katmaktan geri durmaz.

Yeniçeriler adlı eserinde; ocağın tarihçesini yüzlerce vak'a ve portrelerle verirken başarıları övmüş, zamanla önüne geçilmez bir hal alan bozulmayı da şiddetle eleştirmiştir. Dağ Padişahları'nda ise; devlet otoritesine baş kaldırıp şekaavet yoluna sapan bedbahtlarla, beceriksiz devlet adamlarına ve her halükârda ezilen millete yer verir. Osmanlı Padişahları adlı eserinde; dünyanın üç kıtasına en büyük devletlerden birini kurmuş Türk hükümdarlarını iyisiyle kötüsüyle, doğrusuyla yanlışıyla yepyeni bir görüşle bize tanıtır.

Koçu'nun üzerinde çalıştığı esas saha Osmanlı Tarihi'dir. Çocuklara tarihi öğretmek ve sevdirmek amacıyla kaleme aldığı birkaç eser hariç, "konu"-bir bütün olarak bakıldığında- Osmanlı Devleti ve bu devletin yüreğinin attığı, aynı zamanda düşünce sisteminin merkezi konumunda olan İstanbul'dur. Meyhanesinden camisine, sarayından Darülaceze'sine, neferinden padişahına, kahramanından eşkıyasına, zaferlerinden isyanlarına kadar köçeğiyle, esnafıyla, giyim kuşamı, yasakları ve tuhaf vak'alarıyla koca imparatorluk inceden inceye taranır.

Basmakalıp metin ezberlemenin şiddetle aleyhinde olduğunu beyan eden Koçu, ezberciliğe dayanan bir tarih anlayışını kırmış; tarihi "içimizde yaşayan canlı mazi"[266] şeklinde hissedebilmemiz ve bu ruhla değerlendirmemiz için hikâyemsi bir üslûp kullanarak, geçmişimizi yaşatarak öğretmeye çalışmıştır.

Onun eserlerinde halk dilinde olan deyim ve atasözleri, türküler, şiirler, menkıbeler, benzetmeler, bol sıfatlı ifadeler, zengin tarih bilgisiyle bir araya gelerek; okuyucusuna edebî bir haz ve tatlı bir zevk eşliğinde tarihin arka yüzünün kapısını aralar.

2.10.Tercüme Eserleri

2.10.a. Seyahatnameler

Koçu, değişik zamanlarda Türkiye'ye gelmiş yabancı seyyahların notlarının,

---

[265] Nihad Sami Banarlı, Devlet ve Devlet Terbiyesi, s.23.

[266] Milli Kültür Dergisi, Ocak 1977, s.18.

tarihî kaynaklarımız arasında önemli bir yeri olduğunu ifade ederek, dikkatlice incelenmesi gerektiğini ısrarla belirtmektedir:

"Tarih kaynaklarımız arasında, geçmiş asırlarda memleketimize gelmiş ecnebilerin yazıp bıraktıkları seyahatnamelerin büyük bir kıymeti vardır. Bu seyahatnamelerin, ilmî tenkitlerini yaparak ve Türk kaynakları ile karşılaştırıp notlar ilave ederek dilimize çevrilmesi lâzımdır..." [267]

Bu seyahatnamelerin tarihî vesika olarak değerini vurgulayan Koçu, bu alanda asıl çalışma yapması gerekenlerin üniversite camiası olduğunu söyler:

"Ben bu işi, üniversitemizin otoritesine bırakıyorum; ve sadece, Türkiye seyahatnameleri üzerine daha kesif bir halk alâkası toplamak gayesi ile ve "Türkiye Seyahatnameleri", adı altında bu eserlerin cazip ve şayanı dikkat yerlerini seçerek dilimize çevirmek suretiyle bir neşriyat serisi kurmuş bulunuyorum." [268]

Buradan da anlaşıldığı gibi yazarın asıl gayesi zamanında yeteri kadar önem verilmeyen bu seyahatnameleri halka ve akademik çevrelere tanıtmak; tarihî ve ilmi değerlerine uygun olarak faydalanılmalarını sağlamaktır.

Seyahatname eserleri içersinde konunun akışına göre çizilmiş olan gravürlere yer verilir. Bunların kimi muharrir tarafından çizilmiş olmakla birlikte kimileri de mütercim tarafından değişik ressamlara çizdirilmiştir ve bunlar da en az yazılanlar kadar dikkat çeken, önem arz eden vesikalardır.

Koçu, tüm tercümelerinde gayet akıcı ve anlaşılır bir dil kullanır. Zamana ve mekâna göre eserin ana başlıklara ayrılması, cümlelerin kısa oluşu, tasvirlerin anlaşılır olması buna etkendir.

Seyyahın kişi ve olaylar karşısında yaptığı kişisel yorumları da sosyologlar tarafından değerlendirilmesi gereken ayrı bir husus olarak durur.

Eserlerin tamamı kronolojik sıraya göre kaleme alınmıştır. Dönemin siyasi olaylarına da zaman zaman yer verilir. Muharrir bunu yaparken de bazen geçmişe döner ve kısaca bilgi verir bazen de gelecek ile ilgili yorumlarda bulunur.

---

[267] J. de Thevenot, 1655-1656'da İstanbul ve Türkiye (çev:R.E.Koçu), s.5.

[268] a.g.e., s.5.

2.10.a.1. 1874'de İstanbul[269]

İtalyan yazar **Edmonda da Amicis** 1874 yılında İstanbul'u ziyaret eder ve İstanbul'da gördüklerini, İstanbul'daki duygularını "Constantinople" adlı eserinde toplar. R.E.Koçu seyyahın bu eserinden bazı bölümleri 19. asrın ikinci yarısına ışık tutacak şekilde düzenleyip tabiat üzerine yapılmış C. Biseo'nun 41 resmi ile süsleyerek 1938 yılında yayımlar.

Yazar, dönemin İstanbul'unu gözlemleyip yaşayarak, ayrıntılı bir şekilde, düşünce ve hayal ufkumuza canlı bir tablo halinde koyar. İstanbul ve sosyal hayata dair bilgiler verirken, aynı zamanda dünyanın değişik şehir ve insanları ile kıyaslamalarda bulunur. Böylelikle de tarihî dönem içersinde İstanbul ve halkının dünyadaki yeri daha kesin çizgilerle belirtilir.

İstanbul'un doğa güzelliklerinden, sokaklarından, evlerinden, camilerinden, kahvelerinden, çarşılarından, kayık sefalarından, yangınlarından hatta köpeklerinden uzun uzun söz etse de yazarın özellikle üzerinde durduğu nokta sosyal yapıdır. Rum, Ermeni, Yahudi, İtalyan, Fransız ve Cenevizliler'den oluşan gayri müslim kesimle; Çerkez, Arap, Suriyeli, Kürt ve Türkler'den meydana gelen Müslüman toplumun bulundukları semtlerle ilgili, giyim tarzları, meslekleri, ekonomik seviyeleri, iç çatışmaları hakkında kendi kişisel görüşlerini de katarak kıyaslamalar yapar. Ayrıca Türk insanı arasında devam etmekte olan (yenilikçi–gelenekçi) kültürel çatışmalara da - yorumlar katarak-yer verir.

Eserin değerine değer katan en önemli unsur olayları anlatırken kullanılan dildir. Kısa cümleler içersinde bulunan birbirinden güzel benzetmeler ve sıfatlar okuyucuyu eğlendirerek adeta eski İstanbul'a götürür. Yazarın olaylara, insanlara, mekânlara, mesleklere ve hatta köpeklere varıncaya kadar yaptığı ayrıntılı tasvirler esere renk katmıştır.

2.10.a.2. 1869'da Trabzon'dan Erzurum'a[270]

Fransız seyyah Theophile Deyrolle'nin, 1869 yılında Trabzon'a oradan da

---

[269] Edmondo De Amıcıs, 1874'de İstanbul (çev: R.E.Koçu), Çığır Kitabevi, İst., 1938.(Yetmiş Sene Evvelki İstanbul başlığı altında 1936 yılının ikincikânun ve şubat ayları içinde Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. Ayrıca Milliyet'tin Gün Işığında Tarih köşesinde "Edmonde de Amicis'in Kalemiyle İstanbul" başlığı altında 03.07.1955-27.07.1955 tarihleri ve 1842-1866 sayıları arasında tefrika edilmiştir.

[270] Theophile Deyrolle, 1869'da Trabzon'dan Erzurum'a (çev:R.E.Koçu), Çığır Kitabevi, İst., 1939.

Erzurum'a yaptığı iki yolculuğunda yazmış olduğu gezi notları, Koçu tarafından tercüme edilerek "1869'da Trabzon'dan Erzurum'a" adıyla Türkiye Seyahatnameleri Serisi içinde yayımlanmıştır.

Seyyahın yolculuğu gemiyle Marsilya'dan başlar. Boğazlardan geçip İstanbul üzerinden Trabzon'a varır. Trabzon'a kadar olan yolculuğuna dair bir bilgi vermez. İlk olarak üzerinde durduğu ve en çok söz ettiği şehir Trabzon'dur. Trabzon'un coğrafi konumundan, halkının geçim kaynağı olan denizcilikten, hamsiye karşı duyulan sevgiden, kukarina avından, pazar yeri ve satıcılarından, gelen ticaret kervanlarından, halkının etnik ve dini yapısından, yaşam tarzlarından uzun uzun bahseder.

Yazar Trabzon'dan Erzurum'a giderken karşılaştığı şehirlerden (Gümüşhane, Bayburt) kasaba ve köylerden, yol şartlarından, iklim yapısından, tarımsal faaliyetlerden, yolculuk sırasında karşılaştığı kervanlardan, halkın sosyal ve ekonomik yapısından, sokak köpeklerinden, yöredeki tarihî eski yerleşim birimlerinden, işletilmeyen maden ocaklarından, avladığı hayvanlardan ayrıntılı olarak söz eder.

Yazar karşılaştığı yöre insanlarını çoğu zaman bulunduğu etnik gruba göre değerlendirir. Rum, Ermeni, Kürt, İranlı, Türk ve Ruslar hakkında yeri geldiği zaman bilgi verir. Bu etnik grupları birbiriyle-iyi ve kötü yönleriyle-kıyaslar. Devlete (Osmanlı'ya) bakış açılarını onların ağzıyla okuyucuya bildirir. Eserin genelinde karşımıza çıkan tablo her yönden geri kalmışlık ve Türk insanının güzelliğidir.

Eserin içersinde bulunan ve devrin özelliklerini yansıtan otuz bir adet resim de, esere ayrı bir güzellik katar. Bu resimler o döneme ait tarihî ve coğrafî görünüm okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlar.

2.10.a.3. 1717-1718'de (Lale Devri Başlarında) Türkiye[271]

Üçüncü Ahmet döneminde, Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadrazamlığının ilk yıllarında, İngiliz sefiresi olarak kocasıyla birlikte Türkiye'ye gelen Layd Mary Montague'nun anıları; Paul Boiteau tarafından Fransızca yayımlanmıştır. Koçu da bu

---

[271] M. Montague, 1717-1718'de (Lale Devri Başlarında) Türkiye (çev:R.E.Koçu), Çığır Kitabevi, İst., 1939.

şark anılarını Fransızca'dan Türkçe'ye çevirip "Lale Devri Başlarında Türkiye" adıyla yayımlanmıştır.

Layd Mary, Edirne ve İstanbul'da bulunduğu yaklaşık bir yıl boyunca bu iki şehri ve Türk insanını tanıtıcı tasvirler yapar. Zaman zaman karşılaştığı güçlüklerden, sevmediği kişi ve durumlardan da bahseden yazar, ilk olarak Edirne ve orada karşılaştığı padişah ve maiyeti hakkında ayrıntılı bilgi verir. Ayrıca hükümdar ailesinin önde gelenlerinden bir kısmının Edirne'de ikamet etmesi dolayısıyla bunların yaşam tarzlarından, Edirne'deki yeniçerilerden, şehir halkından ve çarşılarının güzelliğinden ve zenginliğinden uzun uzun söz eder.

Esere değer katan en önemli özellik; yazarın bir Avrupalı kadın gözüyle dönemin insanlarını, özellikle kadınları gözlemlemesi ve esere yansıtmasıdır. Bir çok yönden hala bilinmeyen, Osmanlı dönemi kadınlarına dair hususlar kısa cümlelerle oluşturulan ayrıntılı bilgilerle okuyucuya sunulmaktadır. Klasik Türk kadın tipi olarak, belli şahıslar (Edirneli Fatma) veya İstanbul'daki gelin hamamı eğlencelerindeki tipler övülerek tasvir edilmektedir.

Anı tarzında tutulmuş bu seyahat notlarında; aydın bir kadının bakış açısıyla saray hayatını, zamanın önemli olaylarını, giyim kuşam kültürümüzü, kadınların sosyal hayatını, âdetlerimizi, an'anelerimizi buluruz. Ayrıca yazar tarafından esere sonradan eklenen döneme ait resimler de eseri daha albenili kılar.

2.10.a.4. 1855'de Anadolu'nun Bir Köşesi: İzmir-Geyve-Torbalı-Nallıhan-Beypazarı-Sivrihisar-Gemlik [272]

Koçu birinci bölümde, Kırım Harbi sırasında müttefik Fransız adıyla Türkiye'ye gelen M.S.E. Dauzats'ın "Ercurs on agricole dans le nord "Anatolie en 1855" adlı eserinin 1861 yılında "Le Tour du Monde" dergisinde yayımlanan seyahatnamesini "1855'de Anadolu'nun Bir Köşesi" adı altında tercüme eder. İkinci bölümde ise Ketebei Bahriyeden Nafizade Ahmet Fuat'ın Bursa Seyahatnamesi'nin büyük bir parçasını ilave eder. Meydana gelen bu kitabı da "Türkiye Seyahatnameleri" serisinde yayımlar.

Eserin Fransız seyyahtan tercüme edilen ilk bölümünde İzmit, Geyve, Torbalı, Mudurnu, Nallıhan, Beypazarı, Sivrihisar, Gemlik ve çevreleri tanıtılır. Yazar özellikle

---

[272] J.E. Dauzats, 1855'de Anadolu'nun Bir Köşesi ... (çev:R.E.Koçu), Çığır Kitabevi İst., 1939 (?)

geçtiği yörenin coğrafi özelliklerini, günlük yaşantısını kaleme alır. Yörenin geçim kaynaklarından (Afyon, tiftik keçisi, çengel sakızı, tahıl ürünleri, arıcılık, kerestecilik...) ayrıntılı olarak söz eder. Anadolu insanının çalışkanlığından, hile sayılmayacak kurnazlığından, giyim kuşam tarzlarından, fizikî güzelliklerinden yeri geldikçe bahseder.

Koçu'nun eserin tercümesini yaparken kullandığı dil günümüz Türkçesine göre pek ağır olmamasına karşın yine de farklılık arz eder. Bu farklılığın, dönemin dil zevkinin başkalığından kaynaklanıyor olması okuyucuda merak uyandırmakta, okuyucuya eseri bilgiden ziyade dildeki estetiği duyma amacıyla okuma heyecanını tattırmaktadır.

Ayrıca, kitabın aslında olup olmadığını bilmediğimiz, ama Koçu'nun eserinin muhtelif yerlerinde bulunan resimler de tercümeye ayrı bir hava katmıştır.

Eserin ikinci bölümünde "Nafizade Ahmet Fuat'ın Bursa Seyahatnamesi" ne yer verilmiştir. Yazar İstanbul' dan Bursa'ya yaptığı yolculuğu, Bursa'da gezip gördüğü yerleri ayrıntılara girmeden anlatır. Zaman zaman karşılıklı konuşmalara da yer veren yazar gezi boyunca karşılaştığı mekân ve durumlar hakkında yaptığı yorumlarla dikkat çeker. İstanbul'dan başlayan yolculuk, tekrar Bursa'dan İstanbul'a dönüşte biter.

Bu bölümde de dönem ile ilgili resim ve gravürler bulunmaktadır.

2.10.a.5. 1655-1656'da İstanbul ve Türkiye[273]

Koçu, Fransız seyyahlarından Jean de Thevenot' un "Les Voyages de M. de Thevenot, tont en Europe qu en Asie et en Afrigur" adını taşıyan Şark Seyahatnamesi'nden bazı kısımlarını 1939 yılının ilk aylarında tercüme ederek Vatan Gazetesi'nde yayımlar. Yazar aynı yıl içersinde bu yazıları bir araya toplar ve bu eseri meydana getirir.

Eser, Fransız seyyahın Çanakkale Boğazı'ndan geçtiği esnada başlar. Yazar zaman ve mekâna uygun olarak gördüğü, incelediği coğrafî yerlerin yanı sıra; Topkapı Sarayı ve diğer saraylar, hanlar, evler, hamamlar, kahveler, kaleler...haklarında ayrıntılı bilgi verir. Ayrıntılı olarak tanıtılan yer İstanbul' dur.

---

[273] J. de Thevenot, 1655-1656'da İstanbul'da Türkiye (çev:R.E.Koçu), Çığır Kitabevi, İst., 1939.(1939 yılı ikincikânun ve şubat ayları içinde Vakit Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.)

Bursa ve İzmir seyahatlerinden, Sakız Adası'ndan da kısaca söz etmiştir. Seyyahın, İstanbul'da bulunduğu dönem III. Mehmet'in çocukluk zamanı olup İstanbul'un en karışık devrelerinden biridir. Bu nedenle yazar, İstanbul'da bulunduğu süre zarfında şehirde meydana gelen siyasî ve sosyal olaylar hakkında da notlar tutmuştur. Olayları bir tarihçi gibi yorumlamadaki başarısının da katkısıyla; saray ve çevresinde meydana gelen entrikalar, gayrimüslim azınlıklar ile Müslüman Türkler arasındaki gerginlikler, ayaklanmalar, yapılan savaşlar... hakkında dönemin gerçeklerini yansıtan gözlemler ve değerlendirmeler yapmıştır.

Eserin bir çok yerinde Türk insanına karşı hoşgörüyle yaklaşan yazar, dönemin örf ve adetlerinden, geleneklerden, insanların günlük yaşantılarından, sağlık hizmetlerinden, değişik meslekteki insanların giyiminden...övgüyle söz eder.

Seyyah meydana gelen olayların iç yüzünü de araştırır. Edindiği bilgileri kaleme alırken de bazen abartıya kaçmaktan kendini alamaz.

R.E.Koçu doğal olarak olayları yazarın ağzından anlatır. Yalnız kendisinin de ifade ettiği gibi "... tercüme yaparken ilk baskısında bulunan değersiz ve alakasız gravürler yerine Türkiye'ye gelmiş değişik ressamların tabiatla ilgili tarihî kıymet taşıyan gravürleri..." ni kullanmıştır.

2.10.b. Çocuk Romanları

2.10.b.1. Çocuklar Cumhuriyeti[274]

Jules Verne'nin "İki Sene Okul Tatili" adlı eseri, Koçu tarafından Türkçe uyarlaması yapılarak "Çocuk Kitapları Serisi" içerisinde Çocuklar Cumhuriyeti adıyla 1974 yılında yayımlamıştır.

Konusu: Fırtına sonucu ıssız bir adaya düşen on beş çocuğun doğayla savaşlarını, birlik ve beraberliklerini, doğruluk ve çalışkanlıklarını anlatmaktadır.

Bakış Açısı: Romanda olaylar 3. tekil şahıs tarafından anlatılmaktadır. Yazar-anlatıcı hakim bakış açısıyla kaleme aldığı eserinde zaman zaman kahramanların duygu ve düşüncelerini de okuyucuya yansıtır:

"Ahmet başkan olmak istemiyordu. Fakat kendisi bu görevi kabul etmezse, İnal ile Yusuf'tan birinin başkan olması gerekirdi. Çocukların büyük kısmı

---

[274] Reşad Ekrem Koçu, Çocuklar Cumhuriyeti (J. Verne'den Uyarlama), Deniz Yay., İst., 1974

Yusuf'u seçeceklerdi... İnal ile arkadaşları da Yusuf'a itaat etmek istemeyeceklerdi." (Çocuklar Cumhuriyeti, s.56)

Yazar-anlatıcı olayların akışı içersinde yer yer cevabını kendisi verdiği sorular sorarak varlığını açıkça belli eder.

"Korkunç bir fırtınaya tutulmuş olan bu geminin içindekiler hepsi çocuk muydu? Evet... Hepsi çocuktu. Tam on beş çocuk. Acaba nasıl olmuş da bu gemiye binmişler, böyle korkunç bir fırtınaya tutulmuşlardı. Biraz sonra öğreneceğiz !" (Çocuklar Cumhuriyet, s.7)

. Yazar-anlatıcı çocukların, adaya çıkışına kadar olan yolculuklarını olay akışını keserek kısaca özetler. Aynı şekilde romanın tamamında özetleme tekniği hakim olsa da yazar zaman zaman sahne tekniğini de kullanarak, kahramanları karşılıklı konuşturmak suretiyle, olay akışını sağlar.

Roman süresince birlik ve beraberlik gösteren, doğruluktan ayrılmayan, cesur ve akıllı olan çocuk kahramanlar hal ve hareketleri ile, yazar tarafından okuyucuya örnek gösterilip sonunda ödüllendirilir.

Vak'a: Deniz Yıldızı adlı bir Türk gemisinde bulunan on beş çocuk, on dört mürettebat ile 20 Ekim 1860'da İstanbul'dan hareket ederek dünya turuna çıkarlar. Uğradıkları her limanda tören ile karşılandıktan sonra adlarına ziyafetler verilir. 15 Şubat'ta uğradıkları Kanarya Adaları'nda böyle bir eğlenceye katılmak için gemi mürettebatı, çocuklar uyuduktan sonra karaya çıkar. Adalıların milli bayramları da olan bu gün de herkes kendisini eğlenceye kaptırır. Gemide bulunan çocuklardan Barboros şaka yapmak için gemiyi karaya bağlayan halatları keser. Ama çıkan fırtına Deniz Yıldızı'nı açık denizlere doğru sürüklemeye başlar. Saatler sonra uyanan çocuklar gemiyi limana geri getirmek için yelkenleri açarlar. Bu hareketleri gemiyi daha da hızlı bir şekilde açık denizlere sürükler. Yaklaşık yirmi beş gün okyanusta yol aldıktan sonra çocuklar 9 Mart'ta kopan fırtına ile kendilerini ıssız bir adada bulurlar.

Çocuklar, gemiyi ve içindeki malzemeyi inceleyip durum değerlendirmesi yaparlar. Gemi hareket edemeyecek kadar hasarlıdır. Yiyecek ve içecekleri birkaç ay kadar yetecek durumdadır. Bir kaç ay gemide yaşadıktan sonra kışın da yaklaşmasıyla, kendilerine sağlam bir sığınak aramaya başlarlar.

Yusuf önderliğinde yapılan aramalar sırasında yaklaşık elli yıl önce ölmüş olan Fransız denizcinin cesedini ve yaşadığı mağarayı bulurlar. Fransız denizcinin

iskeletini gömüp kışı burada geçirmeye karar vererek geri dönerler. Çocuklar Deniz Yıldızı'nı söküp bir sandal yaparlar. Tüm eşyalarını da bu sandala yükleyip dere boyunca yol alarak buldukları mağaraya ulaşırlar. Mağarayı genişletip birkaç gün içinde yaşayabilecekleri güzel bir ev haline getirirler. Bütün çocukların katıldığı bir toplantı yapılır. Toplantıda Ahmet oy birliği ile bir yıllığına başkan seçilir. Başkan sıfatıyla her çocuğa bir görev verir.

"Balıkçı Yunus: Mutfak şefi:

Demir: Günlük olayları yazmaya memur katip ve takvim memuru.

Mercan: Çamaşır memuru ve aşçı

Selman: İmam

Yusuf ve İnal: Ada başkanının muavinleri.

Gül Ali: Cephane ve silah muhafızı...." (Çocuklar Cumhuriyeti, s.58)

Soğukların şiddetlenmesiyle de çocuklar mağaradan dışarı çıkmayıp içlerinde bilgisi olanlardan Türkçe, İngilizce, tarih... gibi dersler alırlar. Havalar ısınmaya başlayınca da adayı incelemeye devam edip kışa hazırlık yaparlar.

Başkanlıkta bir yılını dolduran Ahmet görevini seçimle Yusuf'a devreder. Bu seçimde başkanlığa aday olan İnal ile Yusuf'un arası da böylelikle iyice açılır. Havalar ısınmaya başlayınca da İnal üç arkadaşı ile başka bir yere yerleşmek için mağarayı terk eder. Bir gün sonra Yusuf ve arkadaşları ormanda bayılmış halde bir kadın bulurlar. Adının Kat olduğunu söyleyen Amerikalı bu kadın; zengin bir ailenin hizmetçisi olduğunu ve bu ailenin yanında özel gemileri ile Güney Amerika'ya giderken gemideki tayfaların isyan edip zengin karı-kocayı öldürdüklerini, kendisini de esir ettiklerini, bir süre sonra çıkan bir fırtına ile karaya oturduklarını, yedi haydut baygın haldeyken ormana kaçıp izini kaybettirdiğini anlatır. Bu olayda çocukları düşündüren asıl nokta altı haydut ve liderlerinin de adalarında bulunmasıdır.

Yusuf haydutlardan habersiz olan İnal ve yanındaki üç çocuğa haber vermek için peşlerinden gider. Birkaç saat sonra da onları bulup geri getirir. Artık daha dikkatli davranmaya, mümkün olduğu kadar mağaradan uzaklaşmamaya çalışırlar.

Birkaç gün sonra haydutların elinde esir olan gemi subayı Evans bitkin bir halde mağaraya gelir. Kendine geldikten sonra çocuklara haydutların mağarayı bildiklerini ve en kısa sürede kendilerine saldıracaklarını söyler. Bu olaydan üç dört gün sonra da haydutlarla çatışma başlar, haydutların tamamı öldürülür ama

Yusuf'u kurtarırken İnal da ağır yaralanır. İnal Kat'ın da yardımıyla birkaç ay sonra iyileşir. Bu arada Evans ve çocuklar haydutların sandalını onarıp denize açılacak duruma getirirler. Artık "Yeni Türkiye" adını verdikleri adadan ayrılma zamanıdır. Birkaç gün sonra Buenos Ayres'e varırlar. İstanbul'daki yakınlarına telgraf çekerek yaşadıklarını, kısa bir süre sonra geleceklerini bildirirler.

Kişiler: Romanı oluşturan şahıs kadrosu yaklaşık yirmi beş kişidir. On beş çocuk kahramanın etrafında meydana gelen olaylar içersinde ön plana çıkanlar, liderlik özelliğine sahip olan Yusuf ve Ahmet'tir.

Yusuf: On dört yaşında kimsesiz bir çocuk olan Yusuf, aslen Sürmeneli olup içlerinde en fazla denizcilik bilgisine sahip kişidir. Çocuklar arasında sevilen ve sözü dinlenen biridir. Yazar,diğer şahısların gözünden Yusuf'u şu şekilde tanıtır:

"İnal arkadaşını tepeden tırnağa bir bakışla süzdü. Saçları koyu kumral, gözleri lacivert ve teni güneşten yanmış olan Yusuf, güzel bir çocuktu. Vücut yapısı tığ gibiydi...." (Çocuklar Cumhuriyeti, s.18)

Yaşına göre son derece cesur ve akıllı olan Yusuf olayların akışı içersinde en tehlikeli ve en zor işleri gönüllü olarak üstlenir. İkinci oylamada ada başkanı seçilir.

Ahmet: Çocukların en büyüğü olan Ahmet; iyi kalpli, çalışkan, cesur ve düşünmeden söz söylemeyen akıllı ve sözü dinlenen biridir. İlk oylamada oy birliği ile ada başkanı olan Ahmet, çocukların geleceği için yeri geldiğinde biraz sert davranan bu nedenle de çocuklar tarafından liderliği pek istenilmeyen bir kimsedir.

İnal: Bir generalin oğlu olup güzel, yakışıklı ve akıllı bir çocuktur. Coğrafya bilgisi çok kuvvetli olan İnal İngilizce ve Fransızca'yı ana dili gibi rahat konuşmaktadır. En olumsuz yönü kendisini diğer çocuklardan üstün görmesidir. Ayrıca olaylar sırasında Yusuf'la sürekli çatışan biridir. Hatasını anlayan İnal, Yusuf'u kurtarmak için ölümü göze alır ve ağır yaralanır. İnal şu şekilde tasvir edilir:

"İnal başkanlığa en çok kendini layık görüyordu. Arkadaşları içinde en bilgili o idi, cesurdu. İyi silah kullanırdı güçlü kuvvetli idi, iki yabancı dil biliyordu, görevi severdi, üzerine aldığı işleri canla başla başarırdı." (Çocuklar Cumhuriyeti, s.66)

Barboros: Esmer, kara gözlü, bir çocuk olan Barboros, geminin halatlarını çözerek çocukları bu maceraya sürükleyen kişidir. Bu olay öncesine kadar çocukların en neşelisi olan Barboros, yaptığı hatanın da tesiri ile vak'a süresince üzüntülü ve sıkıntılı bir halde gösterilir. Hatasını telafi etmek için her türlü görevi kabul eder.

Mercan: Gemide bulunan tek zenci çocuktur. Bütün çocuklara karşı büyük bir saygı ile davranır. En büyük özelliği iyi yemek yapmasıdır.

Çakır: On dört yaşında altın sarısı saçları, deniz mavisi gözleriyle, çok çevik ve sevimli bir çocuk olan Çakır çocuklar arasında marangozluk işlerine en yatkın olan kişidir. Deniz Yıldızı'nın sökümünden, sandal yapımından ve mağaranın tamiratından birinci derecede sorumlu olan çocuktur.

Bunlardan başka Rüstem, Mestan, Balıkçı Yunus, Demir, Selman, Gül Ali, Kara Ali, Tosun ve Tarık isimli çocuklar haklarında pek fazla bilgi verilmeyen olayların akışını sağlamak amacıyla gerekli durumlarda sahneye çıkarılan tiplemelerdir.

Kat: Kırk kırk beş yaşlarında eli ayağı düzgün bir kadındır. Amerikalı olup zengin bir ailenin hizmetçisidir. Yanında çalıştığı zengin karı-koca öldürüldükten sonra haydutlar tarafından esir alınır. Fırtınadan da yararlanarak adaya çıktıklarında ormana kaçmayı başarır. Kendisini bulan çocukların yardımıyla hayatta kalır. Adada kaldığı sürece çocukların annesi konumunda olur.

Evans: Otuz yaşlarında, geniş omuzlu, sağlam yapılı, açık alınlı, zeki ve yakışıklı biridir. Haydutların eline geçen geminin subayı olan Evans adaya çıkan haydutların elinden kaçıp çocuklara sığınır. Onlarla birlikte haydutları öldürür. Haydutların sandalını onarıp çocuklara kaptanlık yaparak karaya ulaşmalarını sağlar.

Valston: Haydut çetesinin lideri olan Valston, yanında çalıştığı zengin karı-kocayı öldürüp gemiye el koyar. Kat ve Evans'ı da esir alır. Adaya çıktığında çocuklarla girdiği bir çatışmada ölür.

Ayrıca eser içersinde adı geçen ama haklarında bilgi verilmeyen F.B. (Fransuva Boduvan), haydutlar, zengin karı-koca, Deniz Yıldızı'nın mürettebatı... gibi kişiler de bulunmaktadır.

Zaman ve Mekân: Yazar, esere 9 Mart 1860 gecesi çocukların okyanusta fırtınalarla boğuştuğu anda başlar. Gece meydana gelen bu ölüm kalım savaşını ayrıntılı olarak sabaha kadar anlatır. Çocuklar sabaha karşı farkettikleri karaya

ancak birkaç saat sonra ayak basarlar. Yazar bu noktada geriye gidip çocukların 20 Ekim'de İstanbul'dan başladıkları yolculuk anına döner. 15 Şubat'a kadar gerçekleştirdikleri yolculuğu ve uğradıkları yerleri kısaca özetledikten sonra tekrar eserin başındaki zamana, 9 Mart gecesine döner. Çocukların karada geçirdikleri ve kendilerine bir sığınak aradıkları ilk birkaç günü ayrıntılı olarak, zamanı yavaş ilerleterek anlatan yazar, bundan sonraki kısmı ay ay olarak hızlıca geçiştirilir. Olayın başlangıcı ile sonu arasındaki zaman dilimi yaklaşık iki yıldır. Genel olarak hızlı ilerleyen zaman içinde önemli olayların tarihi verilmektedir.

Romandaki vak'anın gerçekleştiği mekân ise Atlas Okyanusu ve bu okyanusun içindeki bir adadır. İstanbul'dan başlayan yolculukta uğranan mekânların sadece adı verilir. Yolculuğun yapıldığı gemi olan Deniz Yıldızı'ndan ve fırtınalı okyanustan kısaca bahsedilir. Çocukların yaklaşık iki yıl yaşadıkları ada ve özellikle mağara hakkında tasvirler yapılmıştır:

"Mağaranın ağzı, iki buçuk metre yüksekliğinde ve bir metre genişliğinde idi...Masanın üstünde birkaç parça eşya vardı: Bir toprak testi, ağzı eğrilmiş ve paslanmış bir bıçak, bir olta ve paslanmış bir teneke kutu..." (Çocuklar Cumhuriyeti, s.42)

Yazar, adayı çocukların verdiği isimlerle tanıtır: Yeni Türkiye Adası, Öksüzler Deresi, Yıldız Körfezi, Aile Gölü, Tuzak Ormanı, Bataklık Ormanı, Fırtına Kıyısı, Of Meydanı...adadaki bölgelere verilen isimlerdir.

Dil ve Üslûp: Yazar, romanı, konusuna dokunmadan kişi ve yer isimlerini Türkçe'ye uyarlayarak kaleme almıştır. Eserde kişi ve yer tasvirlerine pek yer vermez. Çoğu yerde birkaç kelime ile şahısları ve mekânı tanıttığı görülür. Çocuk kahramanları tanıtırken önemle üzerinde durduğu özellikler ise hepsinin işbirlikçi, yardımsever ve çalışkan olmalarıdır. Bu yönleri ile çocukların davranışlarını tasvip eder.

Okuyucu kitlesini de göz önünde bulunduran yazar, çocukların anlayamayacağını düşündüğü noktalar hakkında bilgi verir.

"Ganaklar, hayvanlar bilgisinde deve sınıfından sayılır: Boynu ince, başı küçük, bacakları ince ve uzundur. Deveye hiç de benzemezler. Beyaz benekli al bir derileri vardır. Bir at kadar kuvvetlidirler, çabucak terbiye edilir ve mükemmel araba çekerler." (Çocuklar Cumhuriyeti, s.62)

Yazar, olayın akışı içersinde zaman zaman sorular sorarak okuyucunun dikkatini çeker. Olayların anlatımında sohbet tarzının tadı vardır.

"Deniz Yıldızı adındaki Türk gemisi içinde on beş çocukla Atlas Okyanusu'nda nereye gidiyordu ? " (Çocuklar Cumhuriyeti , s.22)

"Deniz Yıldızı'nı şamandıraya bağlayan halat, nasıl olup da çözülmüştü?.. Geminin nöbetçi tayfası ne olmuştu ?.." (Çocuklar Cumhuriyeti, s.30)

Vak'anın akışına uygun olarak yer yer resimler kullanan yazar, çocuk okuyucuların merak ve ilgi duyularına daha kuvvetli hitap etmeye çalışmıştır. Ayrıca vak'anın ana başlıklar altında kısa bölümler halinde anlatılması olayların daha rahat takip edilmesini sağlamıştır.

2.10.c. Çocuk Masalları

2.10.c.1. Gemici Sind Bad'ın Harikulâde Maceraları[275]

Koçu'nun tercüme eserleri arasında değerlendirmemiz gereken Sindbad, Şark edebiyatının olağanüstü çizgilerle bezenmiş büyülü atmosferinden seçme bir çocuk masalıdır.

Konusu: Sindbad'ın yapmış olduğu altı seyahati ve bu seyahatler sırasında başından geçen olağanüstü maceraları anlatılmaktadır.

Bakış Açısı: Olaylar 1.tekil şahıs zamiri ağzından kaleme alınır. Kahraman-anlatıcı olan Sindbad, zengin olmak için deniz aşırı ticarete başlamasını ve bu girişimleri sırasında başından geçen olayları değerlendirerek anlatır:

"Yeni memleketler ve yeni şeyler görmek için tekrar seyahate hazırlandım. Zengin ticaret eşyaları alarak İran'a gittim. Birçok İran şehirlerini gezip dolaşarak nihayet bir limana geldim. Oradan bir gemiye binerek açıldım..." (Sindbad, s.38)

"Kurtulduğuma inanamıyordum. Kendimi rüyada sanıyordum. Yere diz çöküp Allah'a hamdettim." (Sindbad , s.48)

Eserin genelinde kahraman-ben ağzıyla olaylar anlatılsa da hikayenin girişindeki Hindbad ile Sindbad'ın tanışması ve Sindbad'ın anlattığı seyahatler arasındaki bağlantılar üçüncü tekil şahıs tarafından anlatılır.

"Gemici Sindbad sözünü bitirdi. Hamal Hindbad'a yine bin altın verdi.

---

[275] Reşad Ekrem Koçu, Gemici Sind Bad'ın Harikulâde Maceraları (Doğu Klasiklerinden), Ülkü Basımevi, İst., 1942.

Ertesi gün beşinci seyahatinin maceralarını anlatacağını söyleyerek davetlilerini gönderdi. Bir gün sonra Sindbad'ın sarayında yine toplanıldı. Yenildi ve içildi. Sindbad beşinci seyahatinde başından geçenleri anlatmaya başladı." (Sindbad, s.50)

Başkahraman Sindbad'ın ağzıyla verilen bölümlerde yer, zaman, kişi ve olaylar Sindbad'ın diline, kültürüne ve bilgisine uygun tarzda ele alınır.

Vak'a: Hindbad adlı bir hamal sıcak bir günde taşıdığı yükün ağırlığına da dayanamayıp yolu üzerinde bulunan büyük bir konağın önünde mola verir. Kendisi perişan halde iken konaktan gelen eğlence ve ziyafet seslerine dayanamayıp konağın sahibini merak eder. Kapıdaki bekçilere sorduğunda Gemici Sindbad'ın konağı olduğunu öğrenir. Dayanamayıp söylenmeye başlar:

"Ey eşsiz bir kuvvete sahip olan her şeyin yaratıcısı Ulu Tanrım!.. Sindbad ile aramızdaki farkı görüyor musun ? Ben her gün bin yorgunluk ve bin sıkıntı içinde bunalıyorum. Kazandığım bir ailenin kuru ekmek parası. Sindbad ise avuç avuç para saçarak bin bir zevk içinde yaşıyor. Sebebi nedir ki onu böyle bir talihin sahibi yaptın ey Ulu Tanrım ? Benim günahım nedir ki beni de böyle ezdirerek yaşatırsın ?.." (Sindbad , s.5)

Bu sözleri duyan Sindbad, hamalı konağına getirtip ona yemekler ikram eder ve servetini hangi tehlikeli maceralarla kazandığını anlatmaya başlar. Sindbad altı gün boyunca her gün hamal Hindbad'a ve misafirlerine bir seyahatini anlatır. Ayrıca her günün sonunda Hindbad'a bir kese altın verir. Onu da böylelikle dostları arasına katar.

Sindbad'ın Birinci Seyahati: Babasından kalan serveti bilinçsizce harcayan Sindbad, bir gün malının mülkünün tükenmek üzere olduğunu görüp, bir iş tutmaya karar verir. Tüm varlığını paraya çevirip Basra'ya gider. Sindbad içinde birçok tüccarın bulunduğu bir gemiyle Hindistan'a doğru yol almaya başlar. Gemidekiler birkaç gün sonra denizde küçük bir adayla karşılaşırlar. Yiyip içip deniz yorgunluğunu biraz gidermek için Sindbad ve bazı tüccarlar bu adaya çıkarlar. Gerçekte büyük bir balina olan bu ada hareket etmeye başlayınca da herkes kendini denize atar. Sindbad bir ağaç parçasına tutunarak hayatta kalmayı başararak ıssız bir adaya çıkmak zorunda kalır. Bu adada Kral Mihrace'nin seyisleri ile karşılaşır. Onlarla birlikte Kral Mihrace'nin huzuruna çıkıp başından geçenleri anlatır. Sindbad, kralın yanında misafir olarak birkaç gün kaldıktan sonra limanda dolaşırken hiç beklemediği bir anda Basra'dan yola çıktığı gemiyle

karşılaşır. Gemide bulunan mallarını alıp içlerinden en değerli olanını Kral Mihrace'ye hediye eder. Geri kalanları da satarak aynı gemiyle Basra'ya geri döner. Bu seyahatte tam yüz bir altın kazanan Sindbad, Bağdat'ta kendine bir konak yaptırıp bir çok hizmetçi tutar.

Sindbad'ın İkinci Seyahati: Bir müddet sonra Bağdat'taki hayattan sıkılan Sindbad, tekrar yolculuğa çıkmaya, ticaret yapmaya karar verir. Değişik mallar satın alarak büyük bir gemi ile denize açılır. Yol boyunca uğradıkları adalarda, limanlarda kârlı alış verişler yapar. Bir gün yine ıssız bir adaya çıkarlar. Sindbad ekipten ayrılıp bir dere kenarına gider ve içkinin de tesiri ile burada uyuyakalır. Uyandığında geminin gitmiş olduğunu anlar. Etrafı incelemeye başlayan Sindbad, uzakta büyük bir beyazlık görür. Yanına gittiğinde bunun zümrütüanka kuşunun yumurtası olduğunu anlar. Dev gibi bir zümrütüanka kuşu gelip yumurtanın üzerine konar. Sindbad da adadan kurtulmak için gizlice kuşun bacağına sarılır ve bir süre sonra kuşla birlikte havalanır. Kuş konar konmaz da gizlice kuştan uzaklaşır. Kuşun Sindbad'ı bıraktığı yer etrafı aşılmaz kayalıklarla çevrili bir elmas vadisidir. Gözlerine inanamayıp etrafını incelemeye başlayan Sindbad'ın sevinci, elmasların altındaki yılanları gördüğünde hüzne döner. Tüm ümidi tükenip ölmeyi beklediği bir anda elmas avcıları tarafından vadiye büyük et parçaları atılmaya başlandığını görür. Sindbad en büyük ve değerli elmasları torbasına doldurduktan sonra et parçalarından birini beline bağlar. Bir süre sonra vadiye gelen dev bir kartal, Sindbad'ı beline bağladığı et parçasıyla birlikte yuvasına götürür. Avcılar, getirdiği et parçasını yuvasına bırakan kartalı sesler çıkararak kaçırmayı başarır ve et parçasına sarılı Sindbad'ı bulurlar. Sindbad kurtulmanın da sevinciyle elindeki elmasların bir kısmını avcılara verir ve onlarla birlikte Bağdat'a geri döner.

Sindbad'ın Üçüncü Seyahati: Çok zengin olmasına rağmen bu durağan hayattan sıkılan Sindbad, yine uzak ülkelerde ticaret yapmak amacıyla bir gemiyle denize açılır. Birçok limana uğrayıp çok karlı alış verişler yaparak aylarca denizlerde dolaşır. Karşılaştıkları şiddetli fırtına nedeniyle gemidekiler bir adaya çıkmak zorunda kalırlar. Adanın sakini olan maymun tipli cüce mahlûklar herkesi esir alıp adanın içine doğru götürürler. Kocaman bir sarayda yaşayan ve cücelerin lideri olduğu anlaşılan tek gözlü deve teslim edilirler. Dev her akşam bu esirlerden birini kızartarak yemeye başlar. Her akşam bir arkadaşlarının kızartılarak

yenmesine dayanamayan Sindbad ve arkadaşları gizlice sahile giderek küçük sandallar yaparlar ve bir gün bu sandallarla adadan uzaklaşmaya çalışırlar. Kaçtıklarını anlayan devin saldırısına uğradıklarında Sindbad ve iki arkadaşı hariç hepsi ölür. Birkaç gün kaldıkları bu yerde büyük bir çıngıraklı yılan musallat olur. İki arkadaşını yutan yılandan Sindbad'ı, tesadüfen oradan geçmekte olan bir gemi kurtarır. Bu gemi ikinci seyahatinde kendisini ıssız bir adada unutan kaptanın gemisidir. Kaptan gemide bulunan mallarını Sindbad'a geri verir ve bir müddet sonra Sindbad yanında büyük bir servet olduğu halde memleketi Bağdat'a tekrar kavuşur.

Sindbad'ın Dördüncü Seyahati: Sindbad yeni memleketler, yeni maceralar yaşamak için tekrar bir seyahate çıkar. Bu sefer İran üzerinden denize açılır. Yine birçok limanlar gezip kârlı alış verişler yapar. Çıkan bir fırtınada gemileri parçalanır. Sindbad ve birkaç kişi kurtulmayı başararak bir adaya çıkarlar. Bu adadaki zenciler, Sindbad ve yanındakileri esir alıp köylerine götürürler. Sindbad kendisine verilen yiyecekleri yemez ama diğerleri yiyerek delirirler. Deliren herkesi de yamyamlar zevk ile yer. Bir süre sonra kabileler arası çıkan savaştan faydalanan Sindbad yamyamlardan kaçmayı başarır. Adanın diğer tarafındaki sahile ulaşır. Burada karşılaştığı beyaz insanların yardımı ile adadan kurtulur. Kendisini kurtaran bu adamların memleketine gider. Gittiği bu yeni diyarın emirinin sevgisini kazanır ve Emir onu önemli görevlere getirip sarayındaki en güzel cariye ile evlendirir. Adadaki geleneğe göre eşlerden biri öldüğünde, diğeri de canlı canlı mezara gömülmektedir. Bir müddet sonra ölen eşiyle birlikte Sindbad'da, kuyu şeklinde olan ve herkesin gömüldüğü mezara gömülür. Bir süre bu büyük mezarda yaşamayı başaran Sindbad, haftalar sonra denize çıkan gizli yolu bulur. Ölülerin takılarını toplayan Sindbad, büyük bir servetle Bağdat'a döner.

Sindbad'ın Beşinci Seyahati: Bir süre sonra Sindbad kendisine büyük bir gemi yaptırıp birçok tüccarla birlikte tekrar denize açılır. Dinlenmek için bir adaya çıkan tüccarlar, buldukları bir zümrütüanka kuşunun yumurtasını parçalayıp yavrusunu keserek yerler. Bunu anlayan anne ve baba zümrütüanka tarafından saldırıya uğrayıp gemileri batırılır, Sindbad hariç hepsi ölür. Sindbad günler sonra bir adaya çıkar. Burada tanıştığı adamlarla birlikte Hindistan cevizi, tarçın ve inci toplayarak büyük bir servetle Bağdat'a geri döner.

Sindbad'ın Altıncı Seyahati: Artık yorgun bir ihtiyar olan Sindbad sarayında eğlenerek zamanını geçirmeye başlar. Ama bir gün devrin sultanı Harun Reşit tarafından kendisi istemediği halde Serendip Padişahı'na elçi olarak gönderilir. Harun Reşit'in fermanı ve hediyelerini Serendip Padişahı'na sunduktan sonra bir gemi ile geri dönmek için tekrar denize açılır. Daha yolculuğun ilk günlerinde korsanların saldırısına uğrayıp esir edilir. Hindistan'a götürülerek zengin bir adama satılır. Yeni sahibi, Sindbad'ı, eline bir yay ve ok torbası verip ormana fil öldürmeye gönderir. Aylarca süren bu avlarda Sindbad her gün bir iki fil öldürür. Bir gün yüzlerce filin saldırısına uğrayan Sindbad, yarı baygın olarak filler tarafından bir tepeye götürülerek bırakılır. Uyandığında bir fil mezarında olduğunu ve burada yüz binlerce fil dişinin bulunduğunu görür. Bu durumu derhal sahibine haber verir. Sahibi de Sindbad'ı azat edip, ona içi fildişleriyle dolu bir gemi hediye eder ve Bağdat'a gönderir. Sindbad, Harun Reşit'in huzuruna çıkıp başından geçenleri anlatır. Harun Reşit de Sindbad'ın maceralarını yazdırıp kitap haline getirtir. Sindbad'ı da en değerli dostları arasına alır.

Sindbad maceraları bittikten sonra Hamal Hindbad'a serveti hak edip etmediğini sorar. Sindbad kendisine hak veren Hindbad'ı dostu olarak sarayına alır.

Kişiler: Masalın başkahramanı **Sindbad**'tır. Maceraları herkes tarafından bilinen Sindbad aynı zamanda Bağdat'ın en zengin adamıdır. Yaşamış olduğu bir çok maceradan sonra Bağdat'taki konağında zevk ve sefa içersinde yaşamaktadır. Hindbad'ın gözüyle Sindbad'ı yazar şöyle tanıtır:

"... güçlü kuvvetli, iri yarı, uzun beyaz sakallı insana ilk bakışta kendisine hürmet ettiren bir adam..." (Sindbad , s.6)

Çıkmış olduğu her seyahatten büyük bir servetle dönen Sindbad fakirlere yardım eden, hayır eserleri yapan cömert biridir. Bir çok defa ölümle yüz yüze gelmiş ve her defasında şansının yardımıyla ölmekten son anda kurtulmuştur. Şanslı olduğu kadar akıllı biridir.

Sindbad olaylar sırasında hayatta kalma mücadelesi verirken zaman zaman vahşice davranabilen biridir.

"Evvela bir erkek ölüsü indirdiler. Sonra da karısını saldılar, hiç düşünmeden elime kocaman bir ölü kemiği aldım ve kadının başına müthiş bir darbe indirdim...kadıncağız daha ilk darbede korkusundan ölmüştü. Onun bir desti suyu

ve yedi ekmeği bana kalmıştı. Bunlarla bir müddet yaşayabilirdim. Bir on gün kadar sonra da bir kadın ölüsüyle bir erkek getirdiler. O adamı da kemikten silahımla yere serdim...Onun suyu ve ekmeği de bana kaldı." (Sindbad, s.47)

Maceracı ruha sahip olan Sindbad, bu seyahatleri ile hem servetine servet katmış, hem de bir çok diyar gezip kendine mevkii sahibi dostlar edinmiştir. Son macerası ile de devrin hükümdarı Harun Reşit'in sevgisini ve dostluğunu kazanmıştır. Hamal Hindbad'ı da kollayıp sarayına alır.

Hindbad: Hamallık yaparak geçimini sağlayan, ailesine kuru ekmeği dahi zor götüren, yarı aç yarı tok yaşayan, zayıf ama güçlü bir adamdır. Sindbad ile tanıştıktan sonra talihi açılır. Sindbad'ın verdiği altınlarla zengin olur ve onun sarayında yaşamaya başlar.

Harun Reşit: Dönemin Bağdat sultanıdır. Son derece akıllı ve zengin biridir. Sindbad'ı, son yolculuğuna elçi olarak gönderir. Sindbad'ın gösterdiği cesaret ve kahramanlıktan dolayı maceralarını yazdırarak kitap haline getirtir.

Mihrace: Sindbad'ın ilk yolculuğunda adasına sığınmak zorunda kaldığı kraldır. Temiz kalpli ve cömert biridir. Atları seven ve onların yetiştirilmesine aşırı önem veren biridir.

Emir: Sindbad'ın üçüncü yolculuğunda uzun süre kaldığı ülkenin emiridir. Emir ve halkına at eğerini tanıtan Sindbad, bu davranışıyla herkesin sevgisini kazanır. Devlette önemli mevkilere getirtilir. İyi niyetli ama âdetlerine bağlı olan Emir tarafından canlı canlı mezara gömülür.

Masal içersinde adı zikredilen Serendip padişahı, kaptan, tüccarlar, hizmetkarlar, tayfalar, halk...gibi insanların yanı sıra tek gözlü dev, balina, zümrütüanka kuşu, dev kartallar, maymun tüylü cüceler, yamyamlar...gibi olağanüstü özelliğe sahip gerçek dışı yaratıklar da kullanılmıştır. Bunlar hakkında fazla bilgi verilmeyip olayın akışı içersinde gerekli yerde sahneye çıkarılarak kısaca üzerlerinde durulur.

Zaman ve Mekân: Masaldaki asıl olay, Harun Reşit zamanının Bağdat'ında meydana gelir. Sindbad, Hindbad ve konuklarına her gün bir macerasını anlatır. Yani maceraların anlatılması toplam altı gün sürer. Sindbad bu maceralarını anlatırken gençliğinden başlayarak hayatını kronolojik sıra ile anlatır. Maceraları yaşadığı zamanı kesin olarak belirtmese de her yolculuğu bir seneye yakın bir süreci kapsar.

Sindbad'ın maceralarını anlattığı yer Bağdat'taki sarayıdır. Son derece büyük ve ihtişam dolu olan bu sarayda sık sık konuklarına ziyafet verip eğlenceler düzenler. Bir çok yolculuğa çıkan Sindbad; Basra , Hindistan, İran gibi bilinen diyarların yanı sıra olağanüstü yaratıkların yaşadığı adalardan da bahseder. Genellikle ıssız olan bu diyarlar denizin ortasında pek bilinmeyen yerlerdir.

Dil ve Üslûp: Masalların genel özelliği olarak burada da olağanüstü olay ve kahramanlara yer verilmiştir. Yazar, Sindbad'ı kısaca tanıttıktan sonra maceralarını onun ağzıyla kaleme alır. Tüm olaylar ve bu olaylarda geçen kişi ve yer isimleri kısaca Sindbad'ın gözüyle anlatılır. Bu sebeple Sindbad hariç hiç kimsenin duygu ve düşüncelerine, geçmiş veya gelecek hayatına dair bir bilgi verilmez. Ağırlıklı olarak anlatma tekniği kullanılan masalda yer yer kahramanların karşılıklı konuşturulduğu sahne tekniğine de yer verilir. Eser, olayları resmeden figürlerle süslenmiş, çocuklarda merak uyandıran bir üslûpla kaleme alınmıştır.

Her maceranın bitiminde devreye yazar-anlatıcı girip olaylar arasındaki kopukluğu gidererek eserin akışını sağlamıştır.

2.11. Çeviri Yazılar

Tarih kaynaklarımızın birçoğu kütüphane raflarında el yazması nüshalar halinde, bugünkü neslin anlayamayacağı bir durumda bulunmaktadır.

Sahip olduğumuz bu kültür birikimi geleceğe aktarılmadıkça millet, hafızasını yitirmiş insan misali muayyen bir geçmişe sahip olmanın gurur ve sorumluluğundan bihaber, bir bütüne ait olmanın güven ve huzurundan mahrum olacaktır.

"Bir milletin kültür-değeri, bilindiği üzere o milletin dili, edebiyatı, tarihi, din ve inançlar, san'atı, folkloru, âdet ve an'anelerimiz, müşterek idealleri ve duygularıdır."[276]

Bu hazineyi topluma özellikle yeni nesillere kazandırmayı amaçlayan Koçu, harf ve dil inkılâbından sonra günümüzde anlaşılamayan bu kıymetli eserleri hülâsa ederek, anlaşılır bir dil ile yayımlamaya başlamış; daha geniş bir çalışma yapmak istemesine rağmen yalnızca dört beş eserin neşrine muvaffak olmuştur.

"Tarih kaynaklarımız arasında, birçok kıymetli metinler, hâlâ el yazmaları olarak durmaktadır. Tabedilen beş on eser ise, bugün, hatta üniversite gençliğinin büyük

---

[276] Prof. Dr. E.Bilgiç, Milli Kültür Davamız, s. 312.

bir ekseriyeti için, anlaşılmaz, okunmaz olmuştur.

...tarihi birer vesika teşkil eden bütün eserler, gücümüzün ve zamanımızın yettiği nispette, bugün tahsil çağında bir gencin anlayabileceği bir dille, eserin büyüklüğüne göre, aynen yahut kıymetini bozmadan hülâsa edilerek neşredilecektir." (Sûrnâme, s.5)

Birçok alanda olduğu gibi bu konuda da "ilk"ler arasına giren Koçu; olduğu gibi transkribe edilmiş bir eser hüviyetinden çok farklı, bir ressam olmasının kendisine bahşettiği hayal dünyasını harekete geçiren güç ve zevkle, oldukça sade bir dille eserleri yayıma hazırlamıştır. Giriş bölümü ve yazar hakkında kısa bilgi ile başlayan bu eserlerde, Koçu'nun ilave ettiği birkaç gravür de bulunmaktadır.

Bu eserler;

a-Seyid Vehbi, Sûrnâme:Üçüncü Ahmed'in Oğullarının Sünnet Düğünü, İst., Çığır, 1939

b-Haşmet, Viladetname:Üçüncü Mustafa'nın Kızı Hibetullah Sultan'ın Doğum Donanması, İst., Çığır, 1940

c-Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, (6 Kitap)

d-Bostancıbaşı Defterleri (1814/15 yılına ait bir defter) İstanbul Enstitüsü Mecmuası Sayı 4 den Ayrı Basım, İst., 1958

e-Halil İbrahim Aşçıdede, Hatıralar: Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser (M.A. Akbay ile) İst. Nurgök Mtb., 1960

∴

2.11.a. Sûrnâme (Üçüncü Ahmedin oğullarının sünnet düğünü)[277]

On sekizinci asrın birinci yarısında yaşayan ve devrin tanınmış şairlerinden biri olan Seyid Vehbi'nin dönemin padişahı III.Ahmet'in şehzadelerini sünnet ettirdiği ve Lale Devri'nin başlangıcı sayılan muazzam sünnet merasimini anlattığı eser "Surnâme-i Hümayun" adını taşır. Koçu'ya göre sûrnâmeler geleneklerimizi, önceki giyim kuşam tarzını bize öğreten son derece önemli kaynak eserlerdir.

Dönemin padişahı III.Ahmed; Süleyman, Mehmed, Mustafa veBeyazıd isimlerini taşıyan dört şehzadesini sünnet ettirmek ister. Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Okmeydanı'nda başlayıp on beş gün, on beş gece sürecek olan ve şehzadelerle birlikte beş bin fakir çocuğun sünnet ettirileceği son derece ihtişamlı düğünün hazırlıklarıyla bizzat ilgilenir.

---

[277] Seyid Vehbi, Sûrnâme ... (Hazırlayan R.E.Koçu), Çığır Kitabevi, İst., 1939.

Seyyid Vehbi; aylar öncesinden başlayan hazırlıklar da dahil, sünnet şölenini, ana başlıklar altında gün gün ayrıntılı olarak takdim eder:Ziyafetler, düğün hediyeleri, cambazlar, hokkabazlar, orta oyuncuları, emsalsiz çiçek bahçeleri, seksen kişilik saz heyeti, sünnet çocukları alayları, kandillerle donatılan sallar, deniz üstünde kurulan kasırlar, köçek oğlanlar, cilveleri ile yürek hoplatan kadınlar... sûrnâmede sayfalar dolusu anlatılır.

"Tarihî kaynaklarımız arasında, geçmiş asırlardaki âdet ve an'anelerimiz ve tuvaletlerimiz bakımından sûrnâmelerin fevkalâde büyük bir kıymeti vardır."(Sûrname,s.5)

Esasında geçmişe bir başka açıdan bakabilmenin yolu;anlatılagelenlerin ötesinde, ayrıntılara ışık tutan eserleri gün yüzüne çıkarmaktır.

2.11.b. Vilâdetname (Üçüncü Mustafa'nın Kızı Hibetullah Sultan'ın Doğum Donanması)[278]

18.asır ortalarında yaşamış;zarafeti, tuhaf fıkraları ve hicivleriyle ün salmış bir şair olan Haşmet;dönemin sadrazamı ve kendisinin himayedarı Koca Ragıp Paşa'nın isteği üzerine Sultan III.Mustafa'nın 1172 Recep/1755 Mart ayında dünyaya gelen kızı Hibetullah Sultan'ın doğumunu kutlamak için düzenlenen şenlikleri kaleme alır. On sekizinci asır yazı dili ile kaleme alınan Vilâdetname-i Hümayun daha önce basılmıştır;fakat nüshaları çok azdır. Koçu, bu eseri "Vilâdetname" adıyla sadeleştirerek yeni harflerle yayımlar. 1940 yılına ait bu basımda ilâve olarak Selanikli Mustafa ve Peçevili İbrahim'in kaleminden üçüncü Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü de yer alır.

I.Mahmud ve III.Osman'ın geride kız veya erkek evlat bırakmadan vefat etmeleri, hanedanın geleceği düşünenleri endişelendirir. Nihayet III.Mustafa'nın 1755'te dünyaya gelen kızı tüm kederleri dağıtır ve onun için İstanbul'da şenlikler düzenlenir.

Eserde; haftalar önce başlayan hazırlıklar, doğum gecesi yaşananlar, tüm şehir halkının katıldığı ve türlü eğlencelerin düzenlendiği şenlikler, kutlamalar esnasında İstanbul külhanileri başta olmak üzere fırsatçıların "donanma masrafi" adı altında halktan para toplamaları, beşik alayı, esnaf alayı... canlı tablolar halinde ayrıntılı olarak tasvir edilir.

---

[278] Haşmet, Vilâdetname (Haz. R.E.Koçu), Çığır Kitabevi, 1940.

2.11.c. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi[279]

Kültür tarihimize dair acı bir gerçeğe işaret eden Koçu, hazırlanan bu ve buna benzer eserlerin gerekliliğini şöyle ifade eder:

"Yaşları yirmi beşine yaklaşan Türk gençleri Arap harflerini bilmiyorlar, değil uzak asırların dilini, otuz kırk sene evvelki Osmanlı lehçesini de anlamıyorlar." (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, cilt1 s.2)

Türkiye tarihi ile ilgili kaynakların birçoğunun Arap harfleri ile el yazması olarak durduğunu, Türk harfleri ile basılanların da yalnızca okunduğunu, anlaşılamadığını Osmanlı Türkçesi'ni, müellifin üslûbu ve ifadesi bozulmadan bugünkü yazı diline belirten Koçu; Evliya Çelebi Seyahatnamesini hazırlarken, eserde kullanılan çevirdiğini söyler. Metinlerin orijinalliğini muhafaza ederek kıymetli bölümleri aynen aldığını işaret eden yazar;sadece tarih araştırmacılarını ilgilendiren teferruatı çıkararak eseri sadeleştirdiğini belirtir.

"Gayemiz, her okur yazar vatandaşın geçmiş asırlardaki Türk hayatının birer aynası olan eserleri kütüphanesine koyabilmesini temin etmektir" (Evliya Çelebi, cilt1,s.2)

Evliya Çelebi 17. asırda gezip dolaştığı yerler hakkında tuttuğu notları özenle tasnif ederek tarihimizin en önemli vesikalarından birini meydana getirmiştir.

2.11.d. Bostancıbaşı Defterleri[280]

İstanbul'un deniz kıyısındaki cami, kasır, yalı, ev, arsa, sahilsaray, mescit, kalafat yerleri, iskeleleri... hayrat veya mülk sahiplerinin isimleri ile tespit eden; Bostancıbaşı defterleri bu büyük şehrin tarihi topografyası bakımından son derece önemli vesikalardır.

Bostancıbaşı defterlerinin elimizde bulunan en eskisi ve ilk örneği, bu defterlerin nasıl tanzim edildiği, niçin böyle bir kayda gerek duyulduğu, bostancıların görevleri ve bostancı ocakları, bostancıbaşı ağanın yetki ve sorumlulukları hakkında bilgiler veren

---

[279] Reşad Ekrem Koçu, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Semih Lütfi Kitabevi, İst., 1944. 2.baskı: Semih Lütfi Kitabevi, İst., 1949; 3.baskı: Semih Lütfi Kitabevi. İst., 1951.(Tercüman'da "Evliya Çelebi" başlığı altında 10.01.1968-05.09.1968 tarihleri ve 2240-2425 sayıları arasında kısaltılarak tefrika edilmiştir.)

[280] Reşad Ekrem Koçu, Bostancıbaşı Defterleri, İstanbul Enstitüsü Mecmuası, sayı 4'ten ayrı basım, 1958.

Koçu; ulaşabildiği dört defter içinden Bostancıbaşı Çengelköylü Abdullah Ağa'nın 1814-1815 yılında tanzim ettiği defteri seçerek bir kısmını neşrettiklerini ifade eder. Bu defter Yalı Kasrı ile İstanbul gümrüğü arası kısmında "müceddeden bina ve ihya buyrulan Hidayet Camii Şerifi", Çengelköy ile Beylerbeyi arası kısmında ve Çengelköy iskelesine pek yakın bir noktada "Bostancıbaşı Abdullah Ağa'nın yalısı" kayıtlarını içerir. Bostancıbaşı Abdullah Ağa hakkında da geniş bir bilgi veren Koçu eseri nasıl tanzim ettiğini belirtir. Diğer bostancıbaşı defterlerinin de neşredilmesi gerektiğini söyleyen yazar, bunun için takip edilmesi gerekli olan metodu da açıklar: "... bence ma'lûm olan dört bostancıbaşı defterinin bir cilt içinde toplanarak ve her maddesi tarih kaynaklarımızdan imkân elverdiği kadar derlenecek notlarla bir taraftan gidilebildiği kadar maziye dönmek, bir taraftan da zamanımıza bağlamak sureti ile neşr edilmelidir, ve ayrıca eserin sonuna eşhas için alfabetik ve biyografik bir endeks ilâve edilmelidir."

Bu işin bir ömrü dolduracak kadar ağır, ağırlığı ölçüsünde de bunu başaran kişi için hakiki şöhret olacağını ifade eden Koçu; Bostancıbaşı Abdullah Ağa'nın tanzim ettiği 1814-1815 yılına ait defterden "Karaağaç ile Südlice iskelesi arası"na ait metni örnek olarak verir.

2.12. Derlemeler

2.12.a. Ahmed Refik, Hayatı Seçme Şiir ve Yazıları[281]

Bu eserde, Koçu'nun ilmî kişiliğinin teşekkülünde mühim bir yere sahip olan hocası Ahmed Refik (1880-10 Ekim 1937) hayatı ve eserleri ile okuyucuya tanıtılır. Koçu, popüler bir tarihçi, bir şair olan Ahmed Refik'i kendi hatıralarından da faydalanarak sıcak bir üslûpla anlatır.

"Tarihi sevdiren adam" olarak tavsif edilen Ahmed Refik; ölümüne kadar kalemini elinden düşürmeden birçok gazete ve dergilerde yüzlerce makale yayımlamıştır. Özellikle Osmanlı hayatını inceleyen araştırmalarıyla Türk yazın tarihinde kendisinden sonra gelen nesillere örnek olmuştur. Koçu, bu külliyatın öneminden bahsederken Ahmed Refik Bey'in ifadelerine de yer verir: " 'Geçmiş asırlarda Osmanlı hayatı' başlıklı, halk kitablarına başlarken, bu külliyatın kabına, müellifinin kalemi ile şu satırlar yazılmıştı: 'Ahmed Refik Bey tarafından geçmiş

[281] Reşad Ekrem Koçu, Ahmet Refik Hayatı Seçme Şiir ve Yazıları, Sühulet Kitabevi İst., 1948.

asırlarda Osmanlı hayatı namile musavver bir tarih külliyatı tesis edilmiştir. Kulliyatın tesisinden maksad, Osmanlılarda tarihî bir terbiyei fikriye, esaslı bir milliyet muhabbeti uyandırmak, büyük adamlarımızın hayat ve ef'aline dair malûmat vermek, Osmanlı heyeti ictimaiyesinin ahvali ruhiyesini göstermek, mazisinin acı veya parlak derslerini yeni neslin gözleri önüne koyarak ileride tâkib edeceğimiz hattı harekete dair tarihî esaslar hazırlamaktır.' " (Ahmet Refik, Hayatı ..., s.5.)

Eserlerinde Osmanlı hayatına dair; "saray idaresi hakkındaki bina yapılışından, yiyecek maddelerinin alınışına; vakıf mallarının korunması ve kullanılışından,

İstanbul'da kullanılan suyun dağıtımına; ilmî ve fikrî hayat ile kütüphanelerin durumundan, kadınların yaşayış şekillerine; yiyecek maddelerinin toptan ve perakende satışlarındaki fiyatlardan, kaliteleri ile meyve sebzelerin ham veya olgun olmalarına; sanâyi ve ticaretin esaslarından, kullanılacak malzemenin cinsi ve boyutlarına, paraların ayarından, inşaatlarda kullanılacak tuğlanın ölçülerine kadar herşeyin standardının"[282] esaslarını aktaran Ahmed Refik, bilhassa bu yönüyle Reşad Ekrem Koçu'nun mürşidi olmuştur.

2.12.b. Ahmed Rasim Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları [283]

Bu eserde, Koçu'nun edebî şahsiyetinin oluşmasında önemli bir yere sahip olan Ahmed Rasim'in (1865-21 Eylül 1932) hayatı, edebî kişiliği ve eserleri incelenmiştir. Koçu, daha ziyade A.Rasim'in çocukluk ve gençlik hayatı üzerinde durarak, bu büyük muharririn nasıl bir ortamda yetiştiğini okuyucuya göstermek istemiştir. Onun yazın hayatını anlatabilmek için eserlerini tahlil etmek gerektiğini belirten Koçu, bu biyografide böyle bir tetkîke yer veremeyeceği için sadece onun eserlerinden bir seçki sunacağını ifade eder. Son bölümde ise Ahmed Rasim'in eserlerinin bibliyografyasını vermiştir.

"Batıdan gelen yenilikleri mahallî hayat ve millî zevkle birleştirmeyi" [284] bilen Ahmed Rasim'i Koçu şu şekilde tasvir eder: "Venedik ressamlarını hatırlatan renkli tasvirleri, en küçük ve uçucu bir hareketi tesbit eden enstantene klişeleri, orijinal

---

[282] Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı, Ahmet Refik Altınay (Hazırlayan: Abdullah Uysal), Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000 s.XLIV.

[283] Reşad Ekrem Koçu, Ahmet Rasim Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları, Sühulet Kitabevi, İst., 1938.

[284] Arslan Tekin, Edebiyatımızda İsimler veTerimler, Ötüken Yay., İst., 1995, s.22.

üslûbu; ve tipik bir İstanbul çocuğunun kıvrak zekâsı, ince zevkleri ve pürüzsüz, şakrak dili ile Ahmed Rasim, yaşadığı devri kendisi de dahil olduğu halde nisyandan kurtaran ölmez adamlardan biridir." (Ahmed Rasim, Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları,s.3)

Yaşadığı devrin İstanbul'unu ve yaşayış tarzını ayrıntılı bir şekilde anlatan Ahmed Rasim bilhassa bu bakımdan değerli bir üstattır:

"Ahmed Rasim'in yazılarında, bilhassa İstanbul, sokakları, evleri, âbide ve umumî müesseseleri, meyhane ve batakhaneleri, mesire yerleri, vapurları ve kayıkları, tramvay ve arabaları, bir kelimede toplar isek manzara ve insanları ile sesli ve renkli bir film halinde akmaktadır."(Ahmed Rasim, Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları, s.3)

Bir "İstanbul tarihçisi" olan Koçu'nun Ahmed Rasim için sarf ettiği bu cümleler, kendi tarzının da bir ifadesidir. Renkli, canlı üslûbuyla Türkçe'nin zenginleşmesine hizmet eden Ahmed Rasim, Koçu'nun edebî ve fikrî şahsiyetinin gelişmesinde önemli yapı taşlarından biri olmuştur.

2.13.Şiirleri

2.13.a. Acı Su[285]

Edebî eser ile sanatçı arasındaki bağların en kuvvetli olduğu, sanatçının kişiliğinin ve ruh dünyasının en yoğun biçimde esere aksettiği tür şiir'dir. Şiir bilinçaltına itilen ya da gönülde, derinlerde saklanan hakikatleri gün yüzüne çıkarma uğraşları; şairin kendi gerçekliğini bulma gayretidir. Bu yüzden şiirin açtığı kapıdan giren okuyucu orada insanlığın manevî iklimde bıraktığı nişanlarla birlikte, şair ile karşılaşır.

Koçu'nun şiirlerinin yer aldığı **Acı Su** da, sanatçının kendi iç alemini yansıttığı; aşklarını, acılarını, tutkularını ve özlemlerini dile getirdiği tek şiir kitabıdır. Romanları ve hikâyeleri de dahil olmak üzere tüm yapıtlarında insanlara bir şeyler öğretmek, onları tarihin gerçekleri ile yüz yüze getirmek, halkının yeni bir bakış açısı kazanarak geçmişi ve bu noktadan hareketle geleceği yeniden değerlendirmesini sağlamak için yazan Koçu; şiirlerinde bambaşka bir hüviyet ile

---

[285] Reşad Ekrem Koçu, Acı Su: Şiirler, Koçu Yay., İst., 1965.

karşımıza çıkar. Tüm varlığını ilmî çalışmalara adayan; hayatı tarih arşivlerinden derlediklerini, harmanlayıp sentezleyerek insanlığa sunmakla geçen bu toplum adamı; şiirlerinde alabildiğine kendi etrafında, kendi dünyasında, ferdî hissiyatını dile getiren bir şairdir.

a-Şiirlerinin Temaları:

Koçu'nun şiirlerine hakim olan tema **deniz**'dir. On sekiz şiirin yer aldığı eserde, kitaba adı verilen "Acı Su" adlı şiir de dahil olmak üzere, on şiir deniz üzerine ve denizle alâkalıdır.

Acı Su
Girdik
Gün ışığı değmemiş denize,
Yattık
Altımızda çakıl, kum,
Üstümüzde Acı Su,
Omuzlarımıza kadar örten,
Topuklarımıza kadar çekilen
Acı Su
Bizi kıskanmayan büyük Acı Su. (Acı Su, s.7)

Hatıralarında evlerinin önündeki denizden bahseden şair için, bu büyük Acı Su'yun anlamı bambaşkadır. "Denize gün ışığı vurmadan girerdik. Yatağından çıkmış ılık vücudum, suya dalınca bir kere ürperirdi. Deniz cam gibi kırılır, ama vücudumuza batmazdı." (Çocuklar, s.24) dediği Salih adlı genç Cihan Harbi yıllarında askere giderken, henüz küçük bir çocuk olan Koçu üzüntüsünü şu cümleyle ifade eder: "Salih ağabeyle beraber, bahçemizin çiçekleri ve evimizin önündeki deniz de askere gidiyor sanmıştım." (Çocuklar, s.24)

Fakat, şairin ruhunda "deniz"in ne mana taşıdığını ifade için bu cümleler kâfi değildir. O, sevgi ve güvenle başını yasladığı insanların göğsünde denizi hisseder. "Babamın kalbini dinlemek çocukluğumda sevdiğim şeylerden idi: onu, büyük posta vapurlarının köpük saçan çarklarına benzetirdim" (Çocuklar, s.25) ve yine Salih Ağabey'ini anlatırken "Göğsü sanki denizdi. Kafam gömülüyormuş sandım. Kolları dalga gibi omuzlarımdan aşıyordu. Tuzlu, serin bir rüzgâr duydum." (Çocuklar, s.26)

Bir çocuk yüreğinde beliren şairce duyuşların ilk kıpırtıları olan bu satırlar, onun denize yüklediği anlamlar bakımından mühimdir. Bu mavi derinlik; şairin, ışığın türlü cilvelerle oluşturduğu göz kamaştıran renkleri, ötelerden akseden ses ve yosun kokusuyla örülü dünyasında sevgi, huzur ve güvenin yanı sıra, gizem ve tutkunun gece sefaları yaptığı yerdir.

Şiirlerinde denizi kişileştiren, onun bizi kıskanmadığını söyleyen şair, umursuz, gamsız, yüce görüntüsü ile denizin herkesi kuşattığını, sardığını imâ eder. Ayak İzi Güzelliği İçin adlı şiirinde ise şair; bir an dahi olsa ruha sinen, nakşolan ve kaybolmakla varlık arasındaki kısa sürede büyük bir iz bırakan denizi kıskandığını belirtir.

Kıskandım denizi;
Kızgın rıhtım taşlarında
Büyük büyük ayaklarının
Naşolması ie uçması bir
Taban izi olabilen koca denizi
Kıskandım. (Acı Su, s.8)

Poyrazlı İçin adlı şiirinde ise Koçu, bir aşkın nasıl yaşanması gerektiğini denizden öğrenir. Bir âşığın bekleyişi, öpüşü ve sevgiliden ayrılışı deniz gibi olmalıdır.

Onu deniz gibi beklemeli
Çarpıntılarla;
Onu deniz gibi öpmeli
Bir dudak tutumunda her tarafını,
Ondan deniz gibi ayrılmalı,
Sırmalı saçında,
Altın pullu derisinde,
Altım kumlu ayaklarında
Rengimiz, kokumuz, tuzumuz. (Acı Su, s.9)

Deniz nasıl iz bırakıyorsa kendinden, ayrılırken birbirlerinden, sevgili de âşığından esintiler taşımalı, onun ruhunu kendi ruhuyla mezceden, kendi şahsiyetiyle özdeşleştiren bir halde âşığını beklemelidir. Denizin efsunlu gücü ve sevenin yüreğindeki kudret buna muktedirdir.

Koçu diğer şiirlerinde –bazılarında denizle iç içe olmak üzere-aşk, güzellik, tabiat, din, geçmişe özlem ve ölüm temalarına yer verir.

Koçu'nun üslûbunun en belirgin yanı eserlerini "kişi" faktörünün üzerine bina etmesidir. Romanlarında hikâyelerinde, incelemelerinde dikkatimizi çeken bu husus şiirleri için de geçerlidir. Bilhassa **aşk ve güzellik** temasının işlendiği mısralarda tarif edilen sevgili; aşkın, vahşetin ve güzelliğin mihrâkıdır. Bu sevgili saf, masum, erişilmez, plâtonik bir aşkın kahramanı değil; âşığın karşısında, koynunda, meclisinde yer alan bir âfeti devran'dır. Ele avuca sığmaz, çapkın edâlı, bir ilâhî vahşete, şuh bir güzelliğe sahip bu sevgiliyi şair şu şekilde tasvir eder:

Bir sevgilim var,
Bir sevgilim var ki
Perişan, sarhoş
Mercan akşamlar gibi kopmuş dağılmış;
Güzelliğini,
İnci gibi,
Havanda döğüb savuran
Yaman,
Yaman bir hâli var. (Acı Su, s.14)

Önüne geçilmez bir arzu, ateşli bir tutkuyu anlatan mısralar da bu heyecanın soluğunu taşır:

İşte
Bir güzel şey ile korsanı
Soyunuk iki can
Zehir gibi, çelik gibi, tığ gibi,
Ama biri denizin üstündeki nur,
Biri denizin dibi
Yakamozlar
Kâh pul pul
Kâh çubuk çubuk;
Çarçabuk olur oynaş, çarçabuk,
Fakat doyumluk,

Eriyinceye vücud,
Tükeninceye kadar tâkat
Çatlar kayalar
Bu vuslatın ateşinden. (Acı Su, s.17)

Şiirlerde yer alan sevgililerin özellikleri hemen hemen ortaktır. Kalem kalem parmaklı, sümbül koçanı ayaklı, iri kıyım ayaklar, civelek ayağı, büyük büyük eller, civelek vücud yapısı, oğlan gibi sesi, zehirli şerbet dudakları, tığ gibi vücud, ince bilekli koşarlı ayakları, yosun saçlı, vahşî deniz kuşu ayaklı, güzel vahşet, çakırpençe el, rengi bakır güzeli vs...gibi sıfatlarla tavsif edilen sevgili, kimi zaman bir külhânî ağzıyla;

Güzel!
Senin için zar atılır,
Bıçak oynatılır,
Cigaraya esrar,
Rakıya zehir katılır! (Acı Su, s.36)

Kimi zaman da daha derinden, daha edebî bir üslûpla mısralara dökülür;

Bir beyaz gülün ışığında hayâlin
Yatıyor, çıplak, buğu hâlinde;
Gülden daha âfet, gülden daha nârin
Mehtab memesini
Sağmış dudaklarına, seni
Gümüşle beslemiş. (Acı Su, s.37)

Kaçak adlı son şiirinde ise Koçu, "Güzel"i yalın ve içten bir ifadeyle anlatır:

Gidişi
Külhânî ağzında vahşî
Gazel gibi oldu
Nerde Güzel?
Bilmem...
Güzel, bir nârâ,
Atılmış karanlıklara,
Dönmez...(Acı Su, s.40)

Yeşilde Sabah Namazında adlı şiirinde şair alışık olmadığımız, yaşama sevinciyle karışmış bir **din duygusu**ndan bahseder:

Tertemiz çıplak ayaklardan serinlik,
Çinilerden renk,
Halılardan çiçek,
Şadırvandan ses,
Ve müzehheb Kur'anın açık yapraklarından
Itır çalmak için pencereden atlayan
Serserî ışık... (Acı Su, s.32)

Tabiat temasını işlediği Yol Boyu adlı şiirinde, tahkiye tarzıyla gördüklerini, hissettiklerini aktaran Koçu, tabiatın dokunulmamış, bâkir halini şairce bir duyuşla dile getirir:

Nasıldır derim
Manav eli değmemiş
Kütüğünün üstünde kızoğlankız
Salkım salkım üzümlerin tadı? (Acı Su, s.31)

Zamanın çabuk akışına karşı sanatçının duyduğu teessür ve **geçmişe özlem** duygularını şair "çocuklar" vasıtasıyla dile getirilir. Hatıralarında "Bir harabenin içinde bu çocuklar gönlümü dolduran bir kaynaktı. Bugün bir büyük şehrin kalabalığı ortasında, içim boş ve kurudur. Sesleniversem diyorum: Ahmet! Recai! Hatice! Küçük Emine! Küçük Havva!..."(Çocuklar, s.8) cümlesiyle bu hasreti ifade eden Koçu, geçip giden zamanın yüreğinde bıraktığı acı izleri eski bir çeşme ile özdeşleşerek anlatır:

Ellerinde
Parıl parıl kalaylı bakır güğümler
Ve parıl parıl çıplak ayaklarında
Sesli takunyaları;
Yüzlerine hayran baktığım,
Avuçlarına dudaklarına
Şarıl şarıl aktığım çocuklarım nerede? (Acı Su, s.33)

Denizde boğulan Hüseyin adlı çocuk için yazdığı ağıtlarda şair, lirik bir tarzda "**ölüm**" temasını işler. Fakat ölüm gerçeğinin sorgulanmasından ziyâde, kaybedilen bir yakının ardından duyulan derin üzüntü şiire hakimdir.

b-Dil ve Üslûp

Şiirlerinin kaynağını gönül arşivinden aldığını ifade eden Koçu, ilmî bir kimliğe sahip kişiliği ile sanatçı yönünü bu benzetmede kaynaştırır: gönül arşivi. Bu arşivin biriktirdiklerinden aldığı ilham ile yazdığı şiirler ise günlük konuşma dilinin sadeliği ve sıcaklığı içinde okuyucusu ile buluşur.

Serbest şiirlerden teşekkül etmiş bu eserinde şair, bütünüyle tasvir ve tahkiye tarzına dayanan bir ifadeyi tercih etmiştir. Sıfat ve sıfat terkiplerinden bolca istifâde edilen bu anlatım şekli aslında Koçu'nun üslûbunun temelini oluşturur. Koçu tarihî incelemeleri de dahil olmak üzere eserlerinin tamamında kelimelerle çizilmiş bir tablo, görsel anlatıma dayalı bir bütünlük oluşturur. Kitaplarında kullandığı resim ve gravürlerin birçoğunun taslağını kendisi çizen Koçu'nun, bu ressam yönü şiirlerinde de kendisini yoğun biçimde hissettirir:

Yol Boyu

Bahçelerin, kırların avucunda kına,
Ne güzel balçığın rengi
Pırıl pırıl dallar, yapraklar
Gece düşen rahmetin son damlalarıyla...
Mescid yanındaki çeşmede abdest alan
Ve tirenimize bakmayan
Köyün ilk uyanmışı ihtiyar neler düşünür?
Ne yazılıdır acabâ
Allahın kırında tek başına duran
Şu kâbir taşında?
Nedir şu balıkçının adı? (Acı Su, s.30)

İfadenin gücünü artırmak için sıfatlara geniş yer veren şair, teşbih yoluyla da anlatımı renklendirir:

Güzel şey dediğim,
Olker
Fırtınalı deniz üstünde
Yağmur kuşağıdır.
Gönül ona konmaya çalışır. (Acı Su, s.38)

Duygularını sade, tabiî ve içten bir ifadeyle dile getiren şair, teşhis yoluyla objelerle empati kurarak lirizmi güçlendirir. Deniz, Kız Kayası, Yakamoz,

harâbelerdeki kabartmalar, eski çeşme gibi objeler kişileştirilerek şiire farklı bir çeşni kazandırılır.

Şiirlerde geçen mekânlar da dikkat çekicidir: deniz, köhne kayık, kömür gemisi, çamurlu sokaklar, ev, kız kayası, sabahçı kahvesi, harâbe, çırağan sarayı vs...Mekâna bağlı bu anlatım; tahkiye tarzının bir işareti olmakla birlikte, mekân ile insan arasındaki derin ilişkiyi gözlemleyen Koçu'nun tarihçi kişiliğinin de bir tezâhürüdür.

c-Şekil

Koçu şiirlerini, herhangi bir nazım şekline tâbi olmadan, vezin ve kafiye unsurlarına dikkat etmeksizin, serbest nazım tarzında kaleme almıştır. Şair mısralar arasında ahengi sağlamak için zaman zaman kafiye unsuruna baş vurmuştur.

Şiirde hakim olan duyguya uygun sesler ve kelimelerle iç ahengi sağlayan şair, serbest söyleyişin getirebileceği dağınık ifadeyi, zaman zaman tekrir ve istifham sanatlarını da kullanarak kendi lehine çevirmeyi bilmiş, lirik, içten bir söylem yakalamayı başarmıştır.

SON SÖZ

Bir kültürü anlamanın yolu "şahıslar"dan geçer. Tarih, vak'alar zinciri gibi görünse de, aslında insanda başlayıp insanda biten, sorusunu ve cevabını geçmiş hayatlarda yakalayan bir şuur'dur.

Bu anlayışla dünü ve daha öncesini ele aldığımızda, ezberle hafızamıza yüklenen savaşlar, antlaşmalar, devletlerin politikaları, isyanların görünür sebepleri ve sonuçları rafa kalkar ve önümüze bugünün tazeliğinde, insanların ruh hallerini, gündelik hayatlarını, takılarına varıncaya kadar kılık kıyafetlerini, aşklarını, acılarını, insan oldukları için onları yücelten ve insan oldukları için küçülten, alçaltan hikmetleri, sevapları ve günahları serilir. "Tarih insanın hikâyesidir" diyen Reşad Ekrem Koçu, tarihi, üzerine karanlıkları çökerten zamanın perdelerini birer birer aralayarak ve geçmişin önemli ya da silik şahsiyetlerinin üzerlerindeki ölü toprağını silkeleyerek bize anlatır.

Reşad Ekrem Koçu herşeyden evvel, sağlam bir Osmanlı devri Türk tarihi formasyonu almış bir tarihçimizdir. Fakat onu yalnız bu sıfatla anmak, yaptığı çalışmaları ve eserlerini görmezden gelen yanlış ve eksik bir değerlendirme olur.

Koçu, yalnız tarihî roman ve hikâyelerinde değil, tarihî incelemelerinde dahi Türkçe'nin zerâfetini ve ifade gücünü konuşturan, halk motifleri ile bezenmiş zengin bir anlatıma sahip bir edebiyatçımızdır. Eserlerinde Türk edebiyatının dev isimlerinin sanat dehâsını aramak beyhûde bir uğraş olur. Fakat şu hususu önemle belirtmek gerekir ki o, yalnızca bir grup insanın beğenisine hitap eden eserler yazmayı kendisine amaç edinmemiştir. Onun hedefi her kesimden insanın zevkle, bıkmadan usanmadan okuyacağı, okurken de nasibine düşeni alacağı eserler yazmak olmuş ve bunu da ziyâdesiyle başarmıştır.

Koçu'nun Türk edebiyatındaki yerini tayin etmek daha etraflı bir çalışma ve edebiyatımızdaki akışa vâkıf olan bir bilgi düzeyi ile karar verilecek bir durumdur. Şunu söyleyebiliriz ki büyük bir yazar iddiası olmaksızın, halkın anlayacağı bir dil zevki ve kolay anlaşılır olma gayesi ile yazması onu popülist edebiyatın sınırları içine alır. Yalnız şu hususa dikkat etmek gerekir ki Koçu'nun eserleri, ömrü yazıldığı dönem ile sınırlı olan, kolay okunup-değer yönünden-çabuk tüketilen, basit bir zevkin ürünü olarak yazılan kitaplardan değildir. Reşad Ekrem Koçu'nun eserleri, kıymeti zamanla

daha da artacak bir kaynak niteliğindedir. Yer yer bir meddah edasıyla, sohbet tarzının sıcaklığı ile kaleme alınmış olan bu eserler yalnız üslûbu ile değil, ele aldığı mevzûlar itibarıyla da orjinalliğini koruyacaktır. Reşad Ekrem Koçu, konularını Osmanlı tarihinden almakla birlikte hep bilinegelen vak'aların ötesinde tarihin garip, çarpıcı ayrıntılarına dikkat çeker.

Tarih, aldıkları kararlarla, gerçekleştirdikleri eylemlerle "önemli insanlar"ın tarihidir. Reşad Ekrem Koçu'nun dünyası ise bilinenlerden ziyâde bilinmeyenlerin, büyük kahramanlardan çok isimsiz kahramanların var olduğu bir âlemdir. Geçmiş hayatın bütün ayrıntısı onun eserlerinde yeniden can bulur. "Mâlum olanları herkes bilir, önemli olan mâlum olmayanları bilmektir." diyen Koçu, yaşamın anlamının bu ayrıntılarda saklı olduğuna inanır.

Reşad Ekrem Koçu bir ömre yüzü aşkın eser, sayısız makale sığdırmış, Türk kültür tarihine kendi alanında ilk olma vasfını taşıyan önemli eserler kazandırmış velûd bir kalemdir. Onun imzasını taşıyan bütün bu çalışmalar, adına "unutmak" dediğimiz vefasızlığa terk edilmiş olsa onun adını tek başına yaşatacak bir eseri vardır ki onun bir benzerini oluşturabilmek, Koçu gibi, bir milletin hafızasını kendi benliğinde taşıyan, milletinin kültürüne âşık bir yazarımızın yeniden var olmasıyla mümkündür ki bu da bir hayli zordur. Koçu'nun "herşeyden evvel, bu büyük beldenin üzerindeki Türk damgasını belirtir" cümlesi ile önemine işaret ettiği İstanbul Ansiklopedisi, dünya yayın tarihinde benzeri görülmemiş, bir şehrin herşeyi ile kendi ifadesiyle "kütüğü" nü yapmayı planladığı eşsiz eseridir. Koçu, yirmi-yirmi beş cilt olarak tasarladığı bu eseri, "Z" harfine kadar hazırladığı halde maddî imkânsızlıklar nedeniyle bastıramamış, onun vefatıyla, ömrünü adadığı bu "kent kütüğü", on birinci cildinde "Göksu"maddesiyle son bulmuştur.

Daha önce hayatı bahsinde zikrettiğimiz bir hususa tezimizin son sözlerini ihtivâ eden bu bölümde de işaret etmek istiyoruz. Koçu'nun, İstanbul Ansiklopedisi'nin 30. fasikülünün kapağında yayımladığı bir şikâyetname aslında, ömrünü, Türk kültürünü yaşatmak, yalnız mensubu olduğu için değil, lâyık olduğu için övgüye değer bulduğu bir milletin mirasını yeni nesillere tanıtmak için harcamış kıymetli bir ilim adamımızın vasiyetnamesi hüviyetindedir.

"...Sonsuz takdirleriniz ve şahsıma gösterilen söz dostluğu kâfi değildir. Bana maddeten zahir olmanız lâzımdır... 365 günde, yani koca yılda bir defacık efendim, bir defacık kesenizi İstanbul Ansiklopedisi'ne açınız ve 1580 kuruş gibi, üç mavnacının

Balıkpazarı'ndaki bir akşamlık rakı parasını vererek abone olunuz...Otuzuncu fasikülüne gelmiş olan bu eser, benim namusumla ve hayatımla sigortalıdır. Dileğim de alil olmadan (elden ayaktan düşmeden) bir gün onun herhangi bir sayfasının üzerinde çalışırken kapanıp ölmektir. O zaman, işte o zaman... eğer benden sonra heyetler bu işi başarabilirse... Kanayan kalbimin remzi olarak son tashihimi yaptığım kelimeyi kırmızı mürekkeple bassınlar."

Türk edebiyatının ve Türk kültür tarihinin renkli kalemlerinden biri olan Reşad Ekrem Koçu; tarihî malzemeyi edebî bir üslûpla işlemiş bir edebiyatçı; tarihi sevdirerek, okuyucunun ruhunda yaşatarak öğretmeyi amaç edinmiş bir tarihçi ve en önemlisi kültürümüzün zengin teferruatına işaret etmiş ve bu halk motiflerini eserlerine serpiştirmiş bir halkıyatçıdır.

Reşad Ekrem Koçu, çok sevdiği Ahmet Rasim'i anlatırken kullandığı bir cümle ile "yaşadığı devri kendisi de dahil olduğu halde nisyandan kurtaran ölmez adamlardan biridir."

KAYNAKÇA

R.E. KOÇU'NUN ESERLERİ

A. Romanları

1. Esircibaşı:Lâle Devri'nde Bir Aşk Romanı, Net Yay., İst., 1944. / 2.baskı:Doğan Kitapçılık, İst., 2001. (Son Posta'da "Çılgın İstanbul: Lale Devrinden Sahneler" başlığı altında 20.05.1941-17.06.1941 tarihleri ve 3881-3909 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)
2. Forsa Halil, Koçu Yay., İst., 1962. / 2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001. (Cumhuriyet'te "İstanbul Tarihinde Meşhur Zabıta Vak'aları: Forsa Halil" başlığı altında 01.11.1961-06.12.1961 tarihleri ve 13378-13415 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)
3. Patrona Halil: Devlet Gücünü Zedelemiş Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı, Koçu Yay., İst., 1967. / 2.baskı:Doğan Kitapçılık, İst., 2001. (Ulus Gazetesi'nde "Devlet Gücünü Kemirenler: Patrona Halil" başlığı altında 30.06.1963-25.08.1963 tarihleri ve 14299-14335 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)
4. Kabakçı Mustafa: Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı, Koçu Yay., İst., 1968. /2.baskı:Doğan Kitapçılık, İst., 2001.(Ulus Gazetesi'nde "Devlet Gücünü Kemirenler: Kabakçı Mustafa başlığı altında 26.08.1963-26.09.1963 tarihleri ve 14356-14387 sayıları arasında tefrika edilmiştir.
5. Kösem Sultan 1-2, Kervan Yay., İst., 1972. / 2.baskı:1.cilt Doğan Kitapçılık, İst., 2001, 2. cilt 2002. (Milliyet'te "Kösem Sultan" başlığı altında 28.09.1955-09.03.1956 tarihleri ve 1926-2089 sayıları arasında; Hergün'de "Kösem Sultan'ın Son Günleri" başlığı altında 15.05.1957-06.07.1957 tarihleri ve 3054-3403(*) arasında; Tercüman'da 10.06.1971-03.02.1972 tarihleri arasında tefrika edilmiştir.)

B. Çocuk Romanları

1. Gizli Yol:Meraklı Çocuk Romanı,(Ahmet Bülent Koçu),Ahmet İhsan Basımevi, İst., 1944.(2.baskı:Ahmet Halid Kitaphanesi, İst., 1944; 3.baskı:Güven Basımevi, İst., 1975; 4.baskı:Deniz Yay., İst., 1973; 5.baskı:Deniz Yay., İst., 1975; 6.baskı:Deniz Yay., İst., 1977.)

2. Kara Korsan Peşinde 248 Çocuk, (Ahmet Bülent Koçu), Ahmet Halit, İst., 1944.(2.baskı:T.A.O.Basımevi, İst., 1947; 3.baskı:Güven Basımevi, İst., 1953; 4.baskı:Yeni Matbaa, İst., 1956; 5.baskı:Deniz Yay., İst., 1973.)
3. Eskicibaba, (Ahmet Bülent Koçu), Ahmet Halit, İst., 1944.(2.baskı: T.A.O.Basımevi, İst., 1947; 3.baskı: Güven Basımevi, İst., 1953.)
4. Murat Reis'in Oğlu: Korsan Romanı, (Ahmet Bülent Koçu), Ahmet Halit, İst., 1947.(2.baskı: Deniz Yay., İst., 1973: 3.baskı: Deniz Yay., İst., 1975; 4.baskı:Deniz Yay., İst., 1977.)
5. Balabancık: İstanbul'un Taşı Toprağı Altın, (Ahmet Bülent Koçu), Ahmet İhsan Basımevi, İst., 1944.(2.baskı: Ahmet Halit, İst., 1951; 3.baskı: Güven Basımevi, İst., 1953;4.baskı: Deniz Yay., İst., 1973.
6. Sihirli Şamdan, Rafet Zaimler Yay., İst., 1943.
7. Murat Reis; (Ahmet Bülent Koçu), Deniz Yay., İst., 1973. (2.baskı: Deniz Yay., İst.,1974; 3.baskı: Deniz Yay., İst., 1977.)
8. Bağdat Kervanı, Deniz Yay., İst., 1973. (2.baskı: Deniz Yay., İst., 1975; 3.baskı: Deniz Yay., İst., 1977.)
9. Son Yeniçeri, (Ahmet Bülent Koçu), Deniz Yay., İst., 1973.

C. Hikâyeleri

1. Kızlar Ağasının Piçi, Türkiye Mtb., İst., 1933. (2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)
2. Hamza Börke ve Amribni Abdul Cengi, Emniyet Kitabevi, İst., 1935.
3. Çocuklar: Hatıralar ve Hikâyeler, Çığır Kitabevi, İst., 1938.
4. Tarihte Güzel Kadınlar: Taçlı Fahişeler, Sanat ve Tarih Kütüphanesi, İst., 1944.
5. Ademden Bugüne Kadar Büyük Aşklar, (R.E.Koçu ve Burhan Felek, Halid Fahri Ozansoy...) Tarih ve Sanat Kütüphanesi, Cumhuriyet Matbaası, İst., 1945.
6. Altın Destan, Tan Matbaası, İst., 1947.
7. Erkek Kızlar, Koçu Yay., İst., 1962. (2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001.)
8. Haşmetli Yosmalar, Koçu Yay., İst., 1963.
9. Haydut Aşkları, Ana Yay., İst., 1981.(Tercüman'da "Çalıkkavak Dağı Haydudu" başlığı altında 19.10.1968-13.11.1968 tarihleri ve 2519-2544 sayıları arasında bir bölümü tefrika edilmiştir. Yine Tercüman'da "Kadın Korsan Kanlı Despina"

başlığı altında 24.01.1969-03.02.1969 tarihleri ve 2614-2624 sayıları arasında diğer bir bölümü tefrika edilmiştir.)

10. Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Doğan Kitapçılık, İst., 2002.(Ulus Gazetesi'nde "İstanbul'un Aşk Masalları" başlığı altında 24.11.1963-23.02.1964 tarihleri ve 14443-14531 sayıları arasında bir bölümü tefrika edilmiştir. Ayrıca 29.04.1971-08.06.1971 tarihleri arasında Tercüman'da tefrika edilmiştir.)

D. Çocuk Hikâyeleri

1. Kotra ile Akdenizde Bir Gezinti, Kanaat, İst., 1932 .
2. Kontesin Pabuçları, Kanaat, İst., 1935.
3. Konuşan Eşek, Tecelli Basımevi, İst., 1935.
4. Yusuf'un Borcu, Kenan Matbaası, İst., 1947. (2.baskı: Çocuk Kitapevi, Tan Matbaası, İst., 1950; 3.Baskı Çocuk Kitapevi, İst., 1954; 4.baskı: Çocuk Kitabevi, Tan Matbaası, İst., 1957; 6.baskı: Çocuk Kitabevi, Tan Matbaası, İst., 1961; 7.baskı: Tahir Yücetürk Çocuk Kitabevi, Kardeş Matbaası, İst., 1971
5. Kanuni Sultan Süleymanın Beş Fedaisi, Tan Matbaası, İst., 1952. (2.baskı: Çocuk Kitabevi, Vakit Matbaası, İst., 1955; 3.baskı Çocuk Kitabevi, Yeni Matbaa, İst., 1958; 4.baskı: Çocuk Kitabevi, Yeni Matbaa, İst., 1963.)
6. İstanbul Cenginde Fatih Sultan Mehmet'in On Fedaisi, Tan Matbaası, İst., 1953. (2.baskı: Çocuk Kitabevi, Tan Matbaası, İst., 1957; 3.baskı: Çocuk Kitabevi, Yeni Savaş Matbaası, İst., 1959; 4.baskı: Tahir Yücetürk Çocuk Kitabevi, İst., 1971.)
7. İlk Kurşun: Milli Hikâyeler, Akın Yay., İst., 1952. / 2.baskı: Akın Yay., İst., 1954; 3.baskı: Akın Yay., İst., 1965. (Tarihten Sesler Mecmuası'nda "İlk Kurşun" başlığı altında – cilt 1, sayı 1, Birincikanun 1943, sayfa 16-18- ve "Kavakdere Köylü Fatma" başlığı ile – cilt 1, sayı 2, Şubat 1943, sayfa 35-36 – diğer bir bölümü yayımlanır.

E. Ansiklopedik Eserleri ve Tarihî İncelemeleri

1. Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedelesi 24 Temmuz 1923, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İst., 1934.
2. Hatice Sultan ile Ressam Melling: Tarihten Hikâyeler, Türkiye Matbaası, İst., 1934.
3. Mimar Sinan (Sedat Çetintaş ile), Matbaacılık ve Neşriyat TAŞ, İst., 1936.

4. Hayreddin Barbaros, Genel Kurmay Başkanlığı, Ank., 1937.
5. Ali Paşa Sürmeli ve Ali Paşa Hekimoğlu maddeleri, İslâm Ansiklopedisi, cilt 1, İslâm Alemi Coğrafya, Etnoğrafya ve Biyografya Lugatı, İst., 1940, sayfa 342-343 / 330-331.
6. İstanbul Ansiklopedisi, 4 cilt, İstanbul Yayınevi, Tan Matbaası, İst., 1944-1948. (2.baskı: 10.5 cilt, Tan, Nurgök, Hüsnütabiat, Ercan, Hamle, Sıralar Yayla Matb., M.E.Basımevi, İst., 1958-1971.)
7. Eski İstanbul'da Meyhane ve Meyhane Köçekleri, Tan Matb., İst., 1947. (2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)
8. İstanbul Camileri, Tan Matb., İst., 1948.
9. Aşık ve Şair Padişahlar, Şaka Matbaası, İst., 1950.
10. Osmanlı Tarihinde Yasaklar, Şaka Matbaası, İst., 1950.(Tarih Dünyası Mecmuası'nda – Özel sayı 2, 1950, sayfa 1-42- yayımlanır.)
11. Tarihimizde Garip Vak'alar, Varlık Yay., İst., 1952. (2.baskı: Varlık Yay., İst., 1958; 3.baskı: Varlık Yay., İst., 1971.
12. Fatih Sultan Mehmed (1430-1481), Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İst., 1953. (2.baskı: Kervan Yay., 1973; 3.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)
13. Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı, Rafet Zaimler Yay., İst., 1953.
14. Türk İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi'nin eki, İst., 1953. (İstanbul'un Fethi Destanı Türk İstanbul başlığı altında 17.05.1953 tarihinden itibaren Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.)
15. Osman Gaziden Atatürk'e: 600 Yılın Tarihi Panoraması, Cumhuriyet Gazetesi'nin eki, İst., 1954.(Cumhuriyet'in tarih ilavesi olarak 28.12.1953-20.05.1954 tarihleri ve 10565-10708 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)
16. İçinde Geçen Vak'alar, Eski Saray Hayatı ve Teşkilatı ile Beraber Adım Adım, Köşe Köşe Topkapu Sarayı, İstanbul Ansiklopedisi, İst., 1960. (Milliyet'in Gün Işığında Tarih Köşesi'nde "Topkapu Sarayı'nda Kırk Gün, Topkapu Sarayı'nda Yüz Gün, Topkapu Sarayı'nda Altı Ay" başlıkları altında 03.02.1953-02.07.1955 tarihleri ve 1694-1841 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)
17. Osmanlı Padişahları, Nebioğlu Yay., İst., 1960. (2.baskı: Ana Yay., İst., 1981; 3.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2002.)
18. Dağ Padişahları: Tarihimizde Büyük Şekavet ve İsyanlar, Koçu Yay., İst., 1962. (2.baskı: Doğan Kitapçılık, İst., 2001.)

19. Türk Zaferleri, Nebioğlu Yay., İst., 1966. (Milliyet'te 06.10.1954-21.04.1955 tarihleri ve 1575-1771 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)
20. Yeniçeriler, Koçu Yay., İst., 1964.
21. Osmanlı Tarihinin Panoraması, Ak Kitabevi, İst., 1964.
22. Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank, Ank., 1967.
23. Darülaceze (1895-1974), Darülaceze'ye Yardım Derneği, İnkılâp ve Aka Basımevi, İst., 1974.
24. Yangın Var! Eski İstanbul Tulumbacıları, Ana Yay., İst., 1981.(Tercüman'da "Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları" başlığı altında 14.06.1968-17.09.1968 tarihleri ve 2393-2488 sayıları arasında tefrika edilmiştir.)
25. Tarihte İstanbul Esnafi, Doğan Kitapçılık, İst., 2002.(12.10.1970-05.11.1970 tarihleri arasında Tercüman Gazetesi'nde tefrika edilmiştir.)

F. Çocuk Kitapları

1. En Eski Zamanlardan Bugüne Türk Tarihi Bilgisi (Ahmet Halit ile), Muallim Ahmet Halit, İst., 1930.
2. Selçuk İmparatorluğu: Alparsan ve Bizanslılar, Kılıç Aslan ve Haçlılar, Muallim Ahmet Halit, İst., 1933.
3. Büyük Deniz Keşifleri (15.ve 16. Asırlarda), Muallim Ahmet Halit, İst., 1933.
4. Atillâ ve Hunlar, Muallim Ahmet Halit, İst., 1933.
5. Sumer Türkleri: Eski Zaman Medeniyetlerinin İlk Ocağını Kuran Türk Ustalar, Muallim Ahmet Halit, İst., 1933.
6. Timur ve Oğulları, Muallim Ahmet Halit, İst., 1933.
7. Cengiz ve Türk Mogol İmparatorluğu, Mallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İst., 1934.
8. Bizans Tarihi (Şarkî Roma İmparatorluğu) 395-1453, Muallim Ahmet Halit, İst., 1934.
9. Tarihten Evvelki Zamanlar, Muallim Ahmet Halit, İst., 1934.
10. Türk Tarihi, Ülkü Basımevi, İst., 1938.
11. Tarihin Ön Çağları, Ülkü Basımevi, İst., 1938.
12. Mitoloji, Ülkü Basımevi, İst.,. 1939.
13. Mimar Sinan, Türkiye Basımevi, İst., 1940 (Ahmet Bülent Koçu).
14. Sokollu Mehmet Paşa, Gençlik Kütüphanesi, Vakit Basımevi, İst., 1943.

15. İlkokulda Tarihe Giriş, sınıf 3, Gün Basımevi, İst., 1944. (2.baskı: Net Kitabevi, İst., 1945.)
16. Tarihimizde Kahramanlar, Çocuk Kitabevi, İst., 1960.

G. Derlemeleri

1. Ahmet Refik: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları, Sühulet Kitabevi, İst., 1938.
2. Ahmet Rasim: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları, Sühulet Kitapevi, İst., 1938.

H. Şiir

Acı Su: Şiirler, Koçu Yay., İst., 1965.

I. Çeviri Yazıları

1. Seyid Vehbi, Sûrname: Üçüncü Ahmed'in Oğullarının Sünnet Düğünü, Çığır Kitapevi, İst., 1939.
2. Haşmet, Vilâdetname: Üçüncü Mustafa'nın Kızı Hitebullah Sultan'ın Doğum Donanması, Çığır Kitabevi, İst., 1940 (?)
3. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Semih Lütfi Kitabevi, İst., 1944. (2.baskı: Semih Lütfi Kitabevi, İst., 1949; 3.baskı: Semih Lütfi Kitapevi, İst., 1951)
4. Bostancıbaşı Defterleri, (1814-1815 yılına ait bir defter metni) İstanbul Enstitüsü Mecmuası, sayı 4'ten ayrı bir basım, 1958.
5. Halil İbrahim Aşçıdede, Hatıralar: Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser (M.A.Akbay ile), Nurgök Matbaası, İst., 1960.

J. Tercüme Eserleri

Seyahatnameler

1. 1874'de İstanbul (E.de Amicis), Çığır, İst., 1938.
2. 1869'da Trabzon'dan Erzurum'a (T.Deyrolle), Çığır, İst., 1939.
3. 1876'da Türkiye (E. Craven), Çığır, İst., 1939.
4. 1717-1718'de (Lale Devri Başlarında) Türkiye (M.Montague), Çığır, İst., 1939.
5. 1655-1656'da İstanbul ve Türkiye (J.de Thevenot), Çığır, İst., 1939.
6. 1588'de Anadolu'nun Bir Köşesi: İzmir-Geyve-Torbalı-Mudurnu-Nallıhan-Beypazarı-Sivrihisar-Gemlik (J.E.Dauzats), Çığır, İst., 1940 (?).

Çocuk Kitapları

1. Define Adası (R.L. Stevenson), Ülkü Basımevi, İst., 1942.
2. Gemici Sind Bad'ın Harikulâde Maceraları, Ülkü, İst., 1942.
3. Çocuklar Cumhuriyeti (J.Verne'den Uyarlama), Deniz, İst., 1974.

Kitap Olarak Yayımlanmayan Eserleri

1. Binbirdirek Batakhanesi (Son Posta, Tercüman)
2. Siyah Lâle (Son Posta)
3. Budin Paşası'nın Kızı (Son Posta, Resimli Tarih Mec.)
4. Yani Kaloyani'nin Kızı (Son Posta)
5. Osmanlı Tarihinde Güzel Kadınlar (Hafta Mec.)
6. İstanbul Masallarının Güzel Kadınları (Hafta Mec.)
7. Türk Müverrihleri: Hal Tercemeleri ve Seçme Parçalar (Hafta Mec.)
8. Osmanlı Tarihinde Türediler Serseriler (20. Asır)
9. Türk Nüktedanları ve Zerâfet Üstadları (Amcabey, Tef ve Akbaba)
10. Bozgun (Türk Düşüncesi Mec.)
11. Bıçakçı Petri
12. Sosyete Tazısı Çıplak Ayaklı Mustafa'nın Maceraları (Tercüman)
13. Çingene Sultan (Tercüman)
14. İstanbul Hamamları
15. Recim (Türkiye Matbaası, İst., 1934-35)
16. İstanbul Camileri (2 cilt olarak düşünülen eserin, sadece 1 fasikülü yayımlandı)
17. İstanbul Ansiklopedisi (20-25 cilt olacağı düşünülen eserin 10,5 cildi yayımlandı)
18. On dokuzuncu Asır Başlarında İstanbul (Melling) çev. R.E.Koçu.
19. 1862'de Garbî Anadolu (A.de Mostier) çev. R.E.Koçu.
20. On Yedinci Asır Ortalarında Türkiye (Ricaut) çev. R.E.Koçu.
21. 40 Tarihî Vak'a ve 40 Tarihî Tablo, (Son Posta)
22. Hançerli Hanım Sultan, (Hergün)
23. Aşçı Dedenin Hatıraları, (Milliyet)
24. Tarihimizde Mebus Seçimleri, (Milliyet)
25. Kafes Arkası Günahkarları, (Tercüman)
26. Cevahirli Hanım Sultan (Tercüman)
27. Harun El-Reşid, (Tercüman)

28. Mustafa'nın Maceraları, (Tercüman)
29. Aile Gazinosu, (Tercüman)
30. Bir Bardak Suda Fırtına, (Tercüman)
31. Aşık ve Şair Padişahlar, (Tarih Dünyası Mecmuası)
32. Türkiye'de Seçimin Tarihi, (Tarih Dünyası Mecmuası)
33. Dördüncü Sultan Murad, (Tarih Dünyası Mecmuası)
34. İstanbul'un Aşk Masalları, (Ulus)

Dergilerde Yayımlanmış Makaleleri

- Koçu, Reşat Ekrem. İlk Bütçe. İktisadi Yürüyüş, İstanbul, cilt 5, sayı (59), 16.05.1942, sayfa 12, 21.
- Koçu, Reşat Ekrem. Tarhuncu Ahmet Paşa ve İlk Bütçe. İktisadi Yürüyüş, İstanbul, cilt 5, sayı (58), 01.05.1942, sayfa 8,21.
- Koçu, Reşat Ekrem. 100 Kocalı İmparatoriçe. Yeni Mecmua, İstanbul, cilt 7, sayı (126), 23.05.1942, sayfa 7-8,11.
- Koçu, Reşad Ekrem. Vire ve İntikam. Yeşilay, İstanbul sayı (113), 00.05.1942, sayfa 12,16.
- Koçu, Reşat Ekrem. Gümüşhane Madeni. İktisadi Yürüyüş, İstanbul, cilt 3, sayı (71), 18.11.1942, sayfa 12,16.
- Koçu, Reşat Ekrem. Karaağaç. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (11), 26.11.1943, sayfa 14. M
- Koçu, Reşat Ekrem. Beş senelik Türk Lisesi. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (9), 12.11.1943, sayfa 4.
- Koçu, Reşat Ekrem. Kuruçeşme. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (12), 03.12.1943, sayfa 14.
- Koçu, Reşat Ekrem. Onaltıncı Asra Dair. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (14), 17.12.1943, sayfa 14.
- Koçu, Reşat Ekrem. Arnavut Patrona Halil. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (5), 15.10.1943, sayfa 14.
- Koçu, Reşat Ekrem. Tarihte Türk Çiçekçiliği. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (3), 01.10.1943, sayfa 14.
- Koçu, Reşat Ekrem. Yine Tarihte Türk Çiçekçiliği. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (4), 08.10.1943, sayfa 14. .

- Koçu, Reşad Ekrem. Ravzatül-ebrar'ın basılmamış kısmı ve Zeyli Ravzatül-ebrar. Tarihten Sesler, İstanbul, cilt 1, sayı (10-11), İst., Birinci ve İkinciteşrin ,1943, sayfa 26-27.
- Koçu, Reşad Ekrem. İlk Kurşun, Tarihten Sesler, İstanbul, cilt 1, sayı(1), ist., Birincikânun, 00.01.1943, sayfa 16-18.
- Koçu, Reşad Ekrem. Zenci Esirler. Tarihten Sesler, İstanbul, sayı (6-7), 00.08.1943, sayfa 21-23.
- Koçu, Reşad Ekrem, Kavakdere Köylü Fatma, Tarihten Sesler, sayı (2), cilt 1, İst., 00.02.1943, sayfa 35-36.
- Koçu, Reşat Ekrem. Tanzimatta Sefahat. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (17), 04.02.1944, sayfa 14.
- Koçu, Reşat Ekrem. İngiliz Dostluğu. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (21), 03.03.1944, sayfa 14.
- Koçu, Reşat Ekrem. Lemi Atlı. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (6), 07.12.1945, sayfa 6.
- Koçu, Reşad Ekrem. Onların Masalı. Yeşilay, İstanbul, sayı (150), 00.06.1945, sayfa 9.
- Koçu, Reşat Ekrem. İstanbul Hamamları. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (2), 09.11.1945, sayfa 14. Türkiye Tarihi.
- Koçu, Reşat Ekrem. Geçmiş Günü Elerken-Tarih Kıymet Hükmü Demektir. Büyük Doğu, İstanbul, cilt 1-4, sayı (4-8), 00.11.1945-00.03.1948.
- Koçu, Reşad Ekrem. Beyazit Camiinin Yapılışı hakkında Bir menkabe, Ülkü (yeniseri), cilt 10, sayı (117), 00.08.1946, sayfa16.
- Koçu, Reşad Ekrem. İstanbul Kahvehaneleri. Türkiye Tuning ve Otomobil Kurumu Belleteni, İstanbul, sayı (69), 00.00.1947.
- Koçu, Reşad Ekrem. Onların Masalı. Yeşilay, İstanbul, sayı (150), 00.06.1945, 9.
- Koçu, Reşat Ekrem. Kanuni'nin İstanbul'a Son Gelişi. Çınaraltı, İstanbul, sayı (1), 17.03.1948, sayfa 8-10.
- Koçu, Reşad Ekrem, Osmanlı Tarihinde Yasaklar, Tarih Dünyası Mecmuası, Özel sayı (2), İst., 1950, sayfa 1-42.
- Koçu, Reşad Ekrem, Aşık ve Şair Padişahlar, Tarih Dünyası Memcuası, özel sayı (4), İst., 1950, sayfa 1-42.
- Koçu, Reşad Ekrem, Türkiye'de Seçimler (1877-1950), Tarih Dünyası Mecmuası, sayı (5), İst., 15.06.1950, sayfa 179-183.

- Koçu, Reşad Ekrem, Dördüncü Sultan Murad, Tarih Dünyası Mecmuası, sayı (7), İst., 15.07.1950, sayfa 267-306.
- Koçu, Reşad Ekrem, Haremde Padişah Hamamı, Tarih Dünyası Mecmuası, sayı (11), cilt 2, İst., 15.10.1950, sayfa 448-458, 481.
- Koçu, Reşad Ekrem, Türkiye'de Seçimin Tarihi, Tarih Dünyası Mecmuası, sayı (7), İst., 15.07.1950, sayfa 299-302.
- Koçu, Reşat Ekrem. Çanakkale Boğazı. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (39), 15.12.1950, sayfa 11.
- Koçu, Reşat Ekrem. Sadece Kağıt Zaviyesinde Dün ve Bugün. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (33), 03.11.1950, sayfa 11.
- Koçu, Reşat Ekrem. Tarihte Türk Çiçekçiliği. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (37), 01.12.1950, sayfa 11.
- Koçu, Reşat Ekrem. Tarihte Türk Çiçekçiliği. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (37), 08.12.1950, sayfa 15.
- Koçu, Reşat Ekrem. Arnavut Patrona Halil. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (15), 20.01.1950, sayfa 12.
- Koçu, Reşat Ekrem. Başını Vermeyen Şehit. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (16), 27.01.1950, sayfa 11.
- Koçu, Reşat Ekrem. Büyük Elizabeth. Tarih Dünyası, İstanbul, cilt 2, sayı (16), 01.12.1950, sayfa 667-669.
- Koçu, Reşat Ekrem. Devlet Başkanı ve Tarih. Tarih Dünyası, İstanbul cilt 2, sayı (14), 01.11.1950, sayfa 575-576.
- Koçu, Reşat Ekrem. Estonibelgrad Kalesinin Dokuz Fedaisi. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (12), 00.12.1950, sayfa 462-463.
- Koçu, Reşat Ekrem. Eski ve Yeni Diyanalar. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (6), 00.06.1950, sayfa 234-235.
- Koçu, Reşat Ekrem. Kahramanlar Yurdu Estergon. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (5), 00.05.1950, sayfa 184-185.
- Koçu, Reşat Ekrem. Sultan İbrahim'in Katli. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (6). 00.06.1950, sayfa 204-206.
- Koçu, Reşat Ekrem. Fatihin Mübarek Vücudunun, Yüzü Aynen Muhafaza Edilmiş Bir Halde Mumyalanmış Olarak Durduğunu Öğrendik. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (3), 00.03.1950, sayfa 90-91.

- Koçu, Reşat Ekrem. Kadın Güzellik ve Cazibesinin, Aşkın Mabudesi Afroditi (Venüs). Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (5), 00.05.1950, sayfa 194-195.
- Koçu, Reşat Ekrem. Osmanlı İmparatorluğunda Cellâtlar. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (5), 00.05.1950, sayfa 190-192.
- Koçu, Reşat Ekrem. Yeniçeri Rezalet ve Zorbalıkları. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (12), 00.12.1950, sayfa 510-513.
- Koçu, Reşat Ekrem. Alemdar Mustafa Paşa ve Kamer Tap. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (8), 00.08.1950, sayfa 287-288,292.
- Koçu, Reşat Ekrem. Türkiye'de Seçimin Tarihi (1877-1950). Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, sayı (5), 15.06.1950, sayfa 179-183.
- Koçu, Reşat Ekrem. Londra Kulesi Faciası. Yeni Tarih dünyası, İstanbul, sayı (5), 15.06.1950, sayfa 194-195.
- Koçu, Reşat Ekrem. Evliya Çelebi ve Ressam Allom'un Görüşüyle İstanbul. Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, sayı (5), 15.06.1950, sayfa 188.
- Koçu, Reşat Ekrem. Haremde padişah Hamamı. Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, cilt 2, sayı (11), 15.09.1950, sayfa 448-450.
- Koçu, Reşat Ekrem. Türk Tarih ve Edebiyatında At. Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, cilt 2, sayı (10), 01.09.1950, sayfa 406-409, 423.
- Koçu, Reşat Ekrem. Aşık ve Şair Padişahları. Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, sayı (3, Özel Sayı), 00.00.1950, sayfa 3-42.
- Koçu, Reşat Ekrem. Dördüncü Sultan Murad. Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, sayı (7), 15.07.1950, sayfa 267-270.
- Koçu, Reşat Ekrem. Türkiye'de Seçimin Tarihi (1877-1950). Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, sayı (7), 15.07.1950, sayfa 299-302, 306.
- Koçu, Reşat Ekrem. Türkiye'de Seçimin Tarihi (1877-1950). Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, sayı (6), 30.06.1950, sayfa 256-260.
- Koçu, Reşat Ekrem. Abide-i Hürriyet. Yeni Tarih Dünyası, İstanbul, sayı (8), 01.08.1950, sayfa 323-324, 349.
- Koçu, R. Ekrem. Türkün Altın Çağı. Büyük Doğu, İstanbul, sayı (27), 22.09.1950, s.11.
- Koçu, Reşat Ekrem. İskender Zafer Yolunda. Tarih Hazinesi, İstanbul, sayı (4), 01.01.1951, sayfa 165-167.
- Koçu, Reşad Ekrem, Kanuni Süleyman'ın İstanbul'a Son Dönüşü. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (13), 00.01.1951,

- Koçu, Reşad Ekrem. Kanûni Süleyman'ın İstanbul'a Son Dönüşü. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (13), 00.01.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. I.Büyük Millet Meclisi'nde İlk Muhalefet Hareketleri. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (13), 00.01.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Safa. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (17), 00.05.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Fatih Bir Suikaste mi Kurban Gitmişti?. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (17), 00.05.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. II.Viyana Muhasara ve Ricatı Tarihimizin En Büyük Dönüm Noktasıdır. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (19), 00.07.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem Milo Afrodit'i Bizden Nasıl Kaçırdı?. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (18), 00.06.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bunları Biliyor musunuz?. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (20), 00.08.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Trova Cengi. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (21), 00.09.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Batı Roma İmparatorluğunun Şan ve Şerefini çiğneyen Got Kralı Alarikus ve Maceraları. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (21), 00.09.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bunları Biliyor musunuz?. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (21), 00.09.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Mehterhâne ve Mehterler. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (22), 00.10.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Yanardağın Yuttuğu Pompe. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (22), 00.10.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bunları Biliyor musunuz?. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (22), 00.10.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Sokollu Mehmet Paşa'nın Şehadeti. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (23), 00.11.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Ahmet Mithat Efendi'nin Aşkları. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (23), 00.11.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bunları Biliyor musunuz?. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (23), 00.11.1951.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eşkıya İken Vezir Yapılan Katırcıoğlu. Hayat-Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (24), 00.12.1951.

- Koçu, Reşad Ekrem. Sokollu Mehmed Paşa. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (20), 00.08.1951, sayfa 917-919.
- Koçu, Reşad Ekrem. Ferhat Paşa. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 3, sayı (32), 00.08.1952, sayfa 1669-1671.
- Koçu, Reşad Ekrem. Leydi Montegü ve Eski Kibar Türk Kadınları. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 3, sayı (25). 00.01.1952, sayfa 1220-1223.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bursa'da Küçük Kıyamet. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 3, sayı (26), 00.02.1952, sayfa 1284-1287.
- Koçu, Reşat Ekrem. Mudanya Mütarekesi. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 3, sayı (31), 00.07.1952, sayfa 1606-1612.
- Koçu, Reşad Ekrem. Haydaroğlu Mehmet. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 3, sayı (31). 00.07.1952, sayfa 1603-1605.
- Koçu, Reşat Ekrem. Deli Hüseyin Paşa. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul cilt 3, sayı (28), 00.04.1952, sayfa 1401-1402.
- Koçu, Reşad Ekrem. Evliya Çelebi. Akşam, İstanbul, cilt 35, sayı (12442-12448), 23.01.1953-29.05.1953.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bursalı Tamburi Ahmet Çelebi. Akşam, İstanbul, cilt 35, sayı (12471), 23.06.1953, sayfa 5.
- Koçu, Reşad Erkem. Osmanlı Padişahlarından Seçme Şiirler. Akşam, İstanbul, cilt 35, sayı (12428-12438), 01.09.1953.
- Koçu, Reşad Ekrem. 18 inci Asır Meddahları ve Meddah Hikayeleri. Akşam, İstanbul, cilt 35, sayı (12468), 20.06.1953, sayfa 5,8.
- Koçu, Reşad Ekrem. Evliya Çelebi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, sayı (141), 00.10.1953, sayfa 9-13.
- Koçu, Reşad Ekrem. Yavuz Sultan Selim'in Son Günlerinde Esrarengiz Bir vaka. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 4, sayı (37), 00.01.1953, sayfa 2005-2007.
- Koçu, Reşat Ekrem. Geçmişte Haliç Kıyıları. Hafta, sayı (192), 29.05.1953, sayfa 31-33.
- Koçu, Reşat Ekrem. İkinci Sultan Mustafa, Üçüncü Sultan Ahmet. Hafta, sayı (192), 29.05.1953, sayfa 43-45.
- Koçu, Reşad Ekrem. Çarşı Hamamlarımız. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, İstanbul, sayı (155), 00.12.1954, sayfa 12.
- Koçu, R. Ekrem. Camiye Tahvil Eden Kiliseler. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, İstanbul, sayı (53), 00.10.1954, sayfa 12-13.

- Koçu, Reşad Ekrem, Kapucubaşı Konağı, Türk Düşüncesi, sayı (7), cilt 2, 01.06.1954, sayfa 22-25.
- Koçu, Reşad Ekrem, Kapucubaşı Mehmed Ağa, Türk Düşüncesi, sayı (8), cilt 2, 01.07.1954, sayfa 106-110.
- Koçu, Reşad Ekrem, Meddah Yusuf ile Ayşe Reis Hikâyesi, Türk Düşüncesi, sayı (9), cilt 2, İst., 01.08.1954.
- Koçu, Reşad Ekrem, Çubukdar Mehmed Bey, Türk Düşüncesi, sayı (11), cilt 2, İst., 01.10.1954, sayfa 326-328.
- Koçu, Reşad Ekrem, Ilıca, Türk Düşüncesi, sayı (6), cilt 1, İst., 01.05.1954, sayfa 415-419.
- Koçu, Reşad Ekrem. Topkapı Sarayına Bir Kuş Bakışı. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, İstanbul, sayı (163), 00.08.1955, sayfa 5-6.
- Koçu, Reşad Ekrem. Varat Seferi'nin Acı Hatıraları (Peçevi Tarihinden). Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (3-75), 00.03.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Varat Seferi'nin Acı Hatıraları. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (4-76), 00.04.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Sokollu Mehmet Paşa ile Bosnalı Damad İbrahim Paşa şanında 'Peçevi Tarihinden). Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (5-77), 00.05.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Serhat Gaziler Akıncılar. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (6-78), 00.06.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Troya Cengi. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (6-78), 00.06.1956.
- Koçu,Reşad Ekrem. Gazilerin Keramet-i Şanında Grijgal Destanı (Başını Ver.Şeh.)-Peçevi Tarihinden. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (6-78), 00.06.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Niğbolu Meydan Muharebesi. Hayata Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (7-79), 00.07.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (8-80), 00.08.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Üç Namlı Vezir Şanında (Peçevi Tarihinden). Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (8-80), 00.08.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Rodos'un Fethi. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (9-81), 10.09.1956.

- Koçu, Reşad Ekrem. Kadı Cafer Paşa'nın Tebrik Müdafası (Peçevi Tarihinden). Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (9-81), 00.09.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Kanuni Sultan Süleyman'ın Azerbaycan ve İran Üzerinden İlk Şark Seferi, Bağdat'ın Fethi. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (10-82), 00.10.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Garip ve Esrarengiz Vakalar (Peçevi Tarihinden). Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (10-82), 00.10.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. III.Murat Şemsi Ahmet Paşa ve Şehzade Mehmed'in Sünnet Düğünü (Peçevi Tarihinden). Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (11-83), 00.12.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Gazi Sultan Süleyman, Han'ın Şanında (Peçevi Tarihinden), sayı (2-74), 00.02.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem, Benli Ayşe Hanım, Türk Düşüncesi, sayı (10), cilt 2, İst., 01.09.1954, sayfa 254-256.
- Koçu, Reşad Ekrem Peçevili İbrahim Efendi'nin "Peçevili Tarihi"nden Mühim Parçalar. Resimli Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 7, sayı (1-73/12-84), 00.01.1956-00.12.1956.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bostancıbaşı Defterleri. İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul, sayı (4), 00.00.1958, sayfa 39-90.
- Koçu, Reşad Ekrem, Yağ Gülü, Türk Düşüncesi, sayı (4), cilt 1, İst., 01.03.1954, sayfa 255-258.
- Koçu, Reşad Ekrem. Yeni Kapı Mevlevihanesi. Yeni Musiki Mecmuası, İstanbul, cilt 14, sayı (170), 00.04.1962. sayfa 59-61.
- Koçu, Reşat Ekrem. Tırnava Cadıları. Türk folklor Araştırmaları, İstanbul, cilt 7, sayı (154), 00.05.1962, sayfa 2727-2728.
- Koçu, Reşat Ekrem. Gaflet Uykusundan Uyan Cezayir. Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, cilt 7, sayı (161), 00.12.1962, sayfa, 2923-2924. Gelenekler, görgü, halk bilimi.
- Koçu, Reşat Ekrem. Abdülhamit'e Karşı Yıldız Suikasti Tahkikat Zabıtları. Kalem Faydalı Bilgiler Dergisi, İstanbul sayı (1), 31.05.1962.
- Koçu, Reşad Ekrem. Mehterler-Çökürcüler. Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, cilt 8, sayı (164), 00.03.1963, sayı 3004-3005.
- Koçu, Reşat Ekrem. Türk Tarih ve Edebiyatında At. Türkiyede Hayvancılık, İstanbul, cilt 2, sayı (14), 00.10.1964, sayfa 2-6.
- Koçu, Reşad Ekrem. Başından Hasır Yakan Şahver Hanım. Türk Folklor Araştırmaları, cilt 9, (194), 00.09.1965, sayfa 3847-3848.

- Koçu, Reşat Ekrem. İstanbul'da Ezan Musikisi. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (11), 00.12.1969, sayfa 18-20.
- Koçu, Reşat Ekrem. Dalkavuk Tarifesi. Hayat Tarih Mecmuası, cilt 2, sayı (10), 00.11.1969, sayfa 19-21.
- Koçu, Reşat Ekrem. Cellâtlar ve İdam Cezaları. Köylünün Sesi, İstanbul, cilt 3, sayı (33), 00.01.1969, sayfa 13-14.
- Koçu, Reşad Ekrem. Osmanlı Devletinde Bakkal. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (1), 00.02.1970, sayfa 14-19.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Dayak. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (2), 00.03.1970, sayfa 15-18.
- Koçu, Reşad Ekrem. Dünden Bugüne Dilenciler. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (3), 00.04.1970, sayfa 25-28.
- Koçu, Reşad Ekrem. Davudpaşa Sarayı. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (4), 00.05.1970, sayfa 30-34.
- Koçu, Reşad Ekrem. Melling'in Muhteşem İstanbul Albümü. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (6), 00.07.1970, sayfa 19-24.
- Koçu, Reşad Ekrem. Muhayyilat-ı Aziz Efendi'den Bir Hikâye: Öldürülen Gelin. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (8), 00.09.1970, sayfa 20-23.
- Koçu, Reşad Ekrem. Topkapı Sarayı Yangını. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (9), 00.10.1970, sayfa 24-25.
- Koçu, Reşad Ekrem. Yeniçeriler ve Bektaşîlik. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (10), 00.11.1970, sayfa 10-14.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Ahlâk Zabıtası. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 6, sayı (5), 00.06.1970, sayfa 13-18.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bayram Hatıraları. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (11), 00,12,1970, sayfa 23-26.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Çengiler. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (7), 00.08.1970, sayfa 27-30.
- Koçu, Reşad Ekrem. XVII.Yüzyıldan Bu Yana Emirgan. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (9), 00.10.1970, sayfa 59-62.
- Koçu, Reşat Ekrem. Saray Kayıkları. Türkiyemiz, İstanbul, sayı (3), 00.03.1971, sayfa 25-29.
- Koçu, Reşat Ekrem. Aynalıkavak Sarayı. Türkiyemiz, İstanbul, sayı (5), 00.10.1971.

- Koçu, Reşad Ekrem. Türk Osmanlı Tarihinin Yüzler Karası Bir Safhası: Büyük Fitne. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (10), 00.11.1971, sayfa 16-24.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'un Hayatında Çiçek ve Çiçekçiler. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (10), 00.11.1971, sayfa 8-12. Tarım ile ilgili teknolojiler.
- Koçu, Reşad Ekrem. Osmanlı Tarihinde Cellâtlar. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (6), 00.07.1971, sayfa 20-23.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Yalın Ayaklılar. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (4), 00.05.1971, sayfa 41-45.
- Koçu, Reşat Ekrem. Eski İstanbul'da Araba ve Arabacılar. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (2), 00.03.1971, sayfa 23-28.
- Koçu, Reşad Ekrem. Balta Asma. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı(8), 00.09.1971, sayfa 14-18.
- Koçu, Reşad Ekrem. Cellâtlar ve İdam Cezaları. Köylünün Sesi, İstanbul, cilt 7, sayı (58), 00.02.1971, sayfa 13-14.
- Koçu, Reşad Ekrem. Evliya Çelebi. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (2), 00.03.1972, sayfa 8-15.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Bekar Uşakları. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (3), 00.04.1972, sayfa 12-18.
- Koçu, Reşad Ekrem. Esirler ve Esirciler. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (5), 00.06.1972, sayfa 45-53.
- Koçu, Reşad Ekrem. Tarihte Fenerbahçe. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı(6), 00.07.1972, sayfa 53-59.
- Koçu, Reşat Ekrem. Eski İstanbul'da Deniz Hamamları. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (8), 00.09.1972, sayfa 20-22.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Bekâr Uşaklar. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (4), 00.05.1972, sayfa 16-21.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bedesten ve Kapalıçarşı, Sandal Bedesteni. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (5), 00.06.1972, sayfa 45-50.
- Koçu, Reşad Ekrem. Tarih Boyunca Fes. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (1), 00.02.1972, sayfa 14-19.
- Koçu, Reşad Ekrem. Osmanlı Sarayında Enderûn Teşkilâtı. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (7), 00.08.1972, sayfa 31-35.

- Koçu, Reşad Ekrem. Tarih Boyunca Cibali Yangınları. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (10), 00.11.1972, sayfa 17-22.
- Koçu, Reşad Ekrem. Medine Müdafii Fahreddin Paşa. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (11), 00.12.1972, sayfa 9-15.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'un Meşhur Bir Semti Beyoğlu. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (9), 00.10.1972, sayfa 51-58.
- Koçu, Reşat Ekrem. Kaybettiğimiz Bir Halk Şiiri Aşığı: Diplomat Cemil Miroğlu. Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, sayı (280), 00.11.1972.
- Koçu, Reşad Ekrem. Osmanlı Sarayında Bayram Tebriki ve Bayram Alayı. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (12), 00.01.1972, sayfa 6-11.
- Koçu, Reşad Ekrem. İstanbul'un Tarihinde Çöp ve Çöpçüler. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (12), 00.01.1973, sayfa 21-25.
- Koçu, Reşad Ekrem. Ayazağa Kasrı. Türkiyemiz, İstanbul, cilt 3, sayı (9),00,02,1973, sayfa 39-44,48.
- Koçu, Reşad Ekrem. İstanbul'un En Eski Tarihi Eserlerinden Bedesten ve Kapalıçarşı. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (1), 00.02.1973, sayfa 49-58.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da İşçi Statüsü. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (6), 00.07.1973, sayfa 45-50.
- Koçu, Reşad Ekrem. Üsküdar Şehri (Seyahatnameden). Yeşilay, sayı (476), 00.07.1973, sayfa 17-18.
- Koçu, Reşad Ekrem. Hezarpâre Ahmet Paşa. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (3), 00.04.1973, sayfa 22-31.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bedesten ve Kapalıçarşı, Sandal Bedesteni. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (2),00.03.1973, sayfa 22-30.
- Koçu, Reşad Ekrem. Tarih Boyunca, Taşı Toprağı Altındır Diyerek İstanbul'a Gelen İşçilere Dair. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (8), 00.09.1973, sayfa 41-47.
- Koçu, Reşad Ekrem. Osmanlı İmparatorluğu Tarihinde Ayak Divanı. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (12), 00.12.1973, sayfa 31-37.
- Koçu, Reşat Ekrem. Raif Yelkenci. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Ankara, cilt 23, sayı (4), 00.00.1974, sayfa 255-256.
- Koçu, Reşad Ekrem. Ahî Çelebi Camii ve Evliya Çelebi'nin Rüyası. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (1), 00.01.1974, sayfa 23-25.

- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Bekçiler. Hayat Tarih Mecmuası, sayı (4), 00.04.1974.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Berberler. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (5), 00.05.1974, sayfa 30-37.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'un Ünlü Hapishanesi Baba Cafer Zindanı. Hayat Tarih Mecmuası, sayı (66), 00.06.1974.
- Koçu, Reşad Ekrem. Ahmed Cevdet Paşa'ya Dair. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 1, sayı (3), 00.03.1974, sayfa 17-26.
- Koçu, Reşad Ekrem. Bir Hazin Hikâye, Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (8), 00.08.1974.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski İstanbul'da Çırak Çıkarma. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (9), 01.09.1974.
- Koçu, Reşad Ekrem. Büyük Kaybımız Nihad Sami. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (10), 00,10,1974, sayfa 20-22.
- Koçu, Reşad Ekrem. Eski Ramazanların Gözde Eğlence Yeri Direklerarası. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (10), 00.10.1974.
- Koçu, Reşad Ekrem. İmparatorluk Devrinin, Başbakanlık Dairesi Babıali. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, cilt 2, sayı (7), 00.07.1974, sayfa 1-8, 21.
- Koçu, Reşad Ekrem. Çubuk Tiryakiliği. Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, sayı (11), 00.11.1974, sayfa 15-17.
- Koçu, Reşad Ekrem. Prof.Dr. Doğan Kuban: Kaybolan İstanbul. Yeşilay, sayı (484), 00.03.1974, sayfa 16-17.
- Koçu, Reşat Ekrem. Ölümü Tarihinde Bir Dostunun Kalemiyle: Son Büyük Sahhaf Raif Yelkenci. Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul, cilt 17, sayı (329), 00.12.1976, sayfa 7839.
- Koçu, Reşat Ekrem. Yangın Var-İstanbul Tulumbacılara-Teşkilâtları, Kıyafetleri, Yaşayışları ve Simâlarının Portreleri, Türlü Türü Cilveli Hayat Hikâyeleri ve Edebiyatı ile İstanbul Yangınları. Türk Folkloru Belleten, İstanbul, cilt 1, sayı (2), 00.00.1986, sayfa 513-514. (Şakiroğlu, Mahmut Hasan)
- Koçu, Reşat Ekrem. Evliya Çelebi Kimdir. Türk Edebiyatı, İstanbul, cilt 22, sayı (253), 00.11.1994, sayfa 48-49.
- Koçu, Reşat Ekrem. Evliya Çelebi Kimdir?-2.Türk Edebiyatı, İstanbul, cilt 22, sayı (254), 00.12.1994, sayfa 32-33.

Gazetelerde Yayımlanmış Yazıları

- KOÇU, Reşad Ekrem, 40 Tarihi Vak'a ve 40 Tarihî Tablo (Tefrika), Son Posta Gaz., sayı 2084-2128, 22.05.1936-05.07.1938.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Hususi Hayatı, Tan Gaz., sayı 557, 04.11.1936, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Tarihten Fıkralar (Tefrika), Son Posta Gaz., sayı 3638-3654, 02.09.1940-28.09.1940.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Budin Paşası'nın Kızı (Tefrika), Son Posta Gaz., sayı 3608-3638, 13.08.1940-12.09.1940.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Osmanlı Tarihinin Büyük Serserileri (Tefrika), Tan Gaz., sayı 593-610, 10.12.1936-29.12.1936, s.9.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Çılgın İstanbul: Lale Devrinden Sahneler, (Tefrika), Son Posta Gaz., sayı 3881-39909, 20.05.1941-17.06.1941, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Meraklı Tarih Sohbetleri, Akşam Gaz., sayı 12222-12571, 15.10.1952-02.04.1954.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün İçinde Tarih: Topkapu Sarayında Kırk Gün, Topkapu Sarayında Yüz Gün, Topkapu Sarayında Altı Ay (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1841-1953, 03.02.1953-02.07.1955.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Osman Gazi'den Atatürk'e 600 Yılın Tarih Panoraması (Tefrika), Cumhuriyet Gaz., sayı 10.565-10.708, 28.12.1953-20.05.1954.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Türk Zaferleri (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1575-1771, 06.10.1954-21.05.1955.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün Işığında Tarih, Milliyet Gaz., sayı 1569-2000, 01.10.1954-11.12.1955, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün Işığında Tarih: Mihaliçden İstanbul'a Yalın Ayak Gelen Burunsuz Mustafa, Burunsuzun Baltası, Burunsuzun Kellesi (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1680-1682, 20.01.1955-22.01.1955, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün Işığında Tarih: Hazreti Koç, Emir Fahrettin Kızı, Bakırdan Altın Yapan Delikanlı (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1685-1687, 25.01.1955-27.01.1955, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün Işığında Tarih: Talihsiz Bir Şehzade, Piyalenin Sadakati (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1689-1690, 29-30.01.1955, s.5.

- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün Işığında Tarih: Göbek Atan Kahpeler, Merd Adam Ölümü (Tefrika), Milliyet Gaz., 01-02.02.1955, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Pazardan Pazara Tarih Panoraması: Tarihimizde Mebus Seçimleri (Tefrika), sayı 1835-1930, 26.06.1955-02.10.1955.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Pazardan Pazara Tarih Panoraması, Milliyet Gaz., sayı 1835-1930, 26.06.1955-02.10.1955 (Bu tarihler arasında birkaç sayı "Yurdun Bir Köşesinde Pazar Sohbeti" başlığında çıkmıştır.)
- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün Işığında Tarih: Edmondo de Amıcıs'ın Kalemiyle İstanbul, (Tefrika), Milliyet Gaz., 1842-1866, 03.07.1955-27.07.1955, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Gün Işığında Tarih: Aşçı Dedenin Hatıraları (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1872-2000, 05.08.1955-11.12.1955.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Harun El Reşid (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1765-1925, 15.04.1955-27.09.1955.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Kösem Sultan (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı 1926-2089, 28.09.1955-09.03.1956.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Kösem Sultan'ın Son Günleri (Tefrika), Hergün Gaz., sayı 3352-3403, 15.05.1957-06.07.1957.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Hançerli Hanım Sultan (Tefrika), Hergün Gaz., sayı 3406-3635, 13.07.1957-27.02.1958.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Tarih Boyunca Emektar Tranvay (Tefrika), Cumhuriyet Gaz., sayı 13299-13301, 14.08.1961-16.08.1961, s.2.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Tarihten Seslenişler Bir Büyük Adam: Sivaslı Abdülmecid, Cumhuriyet Gaz., sayı 13.305, 20.08.1961, s.2.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Tarihten Yapraklar: Fincancılar Yokuşu Cinayeti, Cumhuriyet Gaz., sayı 13.309, 24.08.1961, s.2.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Tarihî Bahisler (Tefrika), Cumhuriyet Gaz., sayı 13.322-13.334, 06.10.1961-18.10.1961, s.2.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Bizde Seçimlerin Tarihi (Tefrika), Cumhuriyet Gaz., sayı 13.340-13.346, 24.09.1961-30.09.1961, s.3.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Kaybettiğimiz Milli Değerler, Cumhuriyet Gaz., sayı 13.351, 05.10.1961, s.2.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Tarihten Sahifeler (Tefrika), Cumhuriyet Gaz., sayı 13.356-13.357, 10-11.10.1961, s.2.

- KOÇU, Reşad Ekrem, İstanbul Tarihinde Meşhur Zabıta Vak'aları: 100 Yıl Evvel Zabıtayı 4 Sene Uğraştıran Gangırster, Erzurum'da Yakalanan Papaz Kılıklı Adam, Kalyoncu İbrahim, Forsa Halil (Tefrika), Cumhuriyet Gaz., sayı 13361-13415, 15.10.1961-08.12.1961, s.2.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Devlet Gücünü Kemirenler: Patrona Halil (Tefrika), Ulus Gaz., sayı 14299-14355, 30.06.1963-25.08.1963, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem Devlet Gücünü Kemirenler: Kabakçı Mustafa (Tefrika), Ulus Gaz., sayı 14356-14387, 26.08.1963-26.09.1963, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, İstanbul'un Aşk Masalları: Cennet Filizi Mustafa ile Eşikatlamaz Hatice, YusufÇavuşzade Ali Bey ile Eskici kızı Rukiye, Karakollukçu Yusuf ile Silahşör Kızı Râbia, Helvacıgüzeli Mehmed ile Kırk Yamalının Kızı Zülfe, Kayıkçı Ayvaz ile Ferahnaz Hanım Sultan, Tayyarzâde Mehmed ile Gürcü Kızı Sahbâ, Kazdağlı Saka İlyas ile Nazik Hanım, Eskici Güzeli Yetim Ahmet ile Şalcıkızı Bohorika Hanım, Yemenici Gazeli Mustafa ile İncili Hanım, Bindallı Mustafa ile Güngörmez Lebibe Hâtun, Boyacıgüzeli Karagöz Mustafa ile Serendiblinin Kızı Dürdane Hanım, Eskici Kızı Râşide ile Vezirin Oğlu, Başmakçı Güzeli Ali ile Safinaz Hanım, Recai Molla ile Mahbube (Tefrika), Ulus Gaz., sayı 14443-14531 24.11.1963-23.02.1964, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Biliyor Muydunuz? (Tefrika), Ulus Gaz., sayı 14441-14710, 22.11.1963-24.08.1964, s.6. (Ahmed Bülend Rek adıyla)
- KOÇU, Reşad Ekrem, Yangın Var!, Ulus Gaz., sayı 14688-14770, 02.08.1964-23.10.1964, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Yakın Geçmişten İstanbul Hayatı (Tefrika), Milliyet Gaz., sayı (?), 22.11.1964-07.02.1965.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Kafes Arkası Günahkârları (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2240-2322, 10.01.1965-04.04.1968, s.4.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Evliya Çelebi (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2240-2425, 10.01.1968-05.09.1968, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Pazar Sohbetleri, Tercüman Gaz., sayı 2251-2637, 21.01.1968-16.02.1969.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Binbirdirek Batakhanesi Cevahirli Hanım Sultan (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2323-2389, 05.04.1968-10.06.1968, s.4.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Harun El Reşid (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2477-2581, 06.09.1968-20.12.1968.

- KOÇU, Reşad Ekrem, Yangın Var! İstanbul Tulumbacıları (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2393-2488, 14.06.1968-17.09.1968.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Çingene Sultan (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2497-2514, 27.09.1968-14.10.1968.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Çalıkkavak Dağı Haydudu (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2519-2544, 19.10.1968-13.11.1968.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Sosyete Tazısı Çıplak Ayaklı Mustafa'nın Maceraları (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2583-2604, 24.12.1968-14.01.1969.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Aile Gazinosu (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2605-2613, 15.01.1969-23.01.1969.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Kadın Korsan Kanlı Despina (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2614-2624, 24.01.1969-03.02.1969.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Bir Bardak Suda Fırtına (Tefrika), Tercüman Gaz., sayı 2625-2633, 04.02.1969-12.02.1969.
- KOÇU, Reşat Ekrem, Çatalca Sarayları. (Tefrika), Tercüman, 14.2.1970-25.2.1970, 5
- KOÇU, Reşat Ekrem, İstanbul Külhanbeyleri. (Tefrika), Tercüman, 19.6.1970-29.2.1970, 5 (3. kuruluş yıldönümü arifesinde kıymetli bir hazine.)
- KOÇU, Reşad Ekrem, Ocaklı Zorbalar. (Tefrika) Tercüman, 9.7.1970-5.8.1970, 5
- KOÇU, Reşad Ekrem, İstanbul Meyhaneleri. (Tefrika), Tercüman, 6.8.1970-5.9.1970, 5
- KOÇU, Reşad Ekrem, Yüzyıllar Boyunca Türkiye'de Yasaklar. (Tefrika), Tercüman, 6.9.1970-29.9.1970, 5.T.70/32.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Büyük Tarihimizden Küçük Notlar, Tercüman, 30.9.1970-11.10.1970, 5.T.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Tarihte İstanbul Esnafı. (Tefrika), Tercüman, 12.10.1970-5.11.1970, 5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Aşık Şair ve Padişahlar. (Tefrika), Tercüman, 6.11.1970-20.12.1970, 5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Göksu, (Tefrika), Tercüman, 21.12.1970-1.1.1971, 5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Evliya Çelebi İstanbul'da. (Tefrika), Tercüman, 2.1.1971-4.2.1971, 5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş? (Tefrika), Tercüman 29.4.1971-8.6.1971, 5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Kösem Sultan (Tefrika), Tercüman, 10.6.1971-3.2.1972, 6.

- KOÇU, Reşat Ekrem, Gün İçinde Tarih. Tercüman, 11.6.1972, 6. (Tarihî ve folklorik pek çok konuyu işleyen yazı dizisi)
- KOÇU, Reşat Ekrem, Mimar Sinan'ın Kendi Ağzından Hayatı. Tercüman, 9.10.1972-20.10.1972, 6.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Son Devrin Perde Arkası, sayı 225, 28.11.1973, s.5.
- KOÇU, Reşad Ekrem , Unutulmuş Kahramanlar, Ufuk, sayı 238, 27.02.1974 , s.13.
- KOÇU, Reşat Ekrem, Fatih Sultan Mehmed İstanbul'da, Dünyada ve Türkiye'de Sabah, sayı 796, 29.05.1974 , s.4.
- KOÇU, Reşat Ekrem, Dümbüllü İsmail Efendi. Tercüman, 7.4.1975, 6. (Sadi Yaver Ataman'ın kitabının tanıtımı.)
- KOÇU, Reşad Ekrem, Karacaoğlan Semineri ve Şenlikleri Başladı. Tercüman, 19.4.1975, 1,5.
- KOÇU, Reşad Ekrem, Evliya Çelebi'ye Göre Kağıthane (Haz. Erdem YÜCEL), Bizim Anadolu, sayı 2266, 30.07.1975, s.4.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

a)Ansiklopediler

Ekrem Reşad Bey, **İstanbul Ansiklopedisi**, cilt 10, s.4984-4987

EYİCE, Semavi, Reşat Ekrem Koçu, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, cilt 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının ortak yayını, İst., 1994.

EYİCE Semavi, İstanbul Ansiklopedileri, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, cilt 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının ortak yayını, İst., 1994.

EYİCE, Semavi, İstanbul Ansiklopedisi, **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, cilt 23, Diyanet Vakfi, İst., 2001.

IŞIK, İhsan, **Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi**, Elvan Yay., Ank., 2002.

KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı 5**, Türk Edebiyatı Vakfi Yay., İst., 1997.

KURDAKUL, Şükran, **Şair ve Yazarlar Sözlüğü**, inkılâp Yay., İst., 1939.

Meydan Lorousse, "Tarih" Maddesi, cilt 11, Meydan Yay., İst., 1972.

NEBİOĞLU, Osman, **Türkiyede Kim Kimdir Yaşıyan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi**, Nebioğlu Yay., İst., 1961-1962.

NECATİGİL, Behçet, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yay., İst., 1999

ÖZTÜNA, Yılmaz, **Osmanlı Devleti Tarihi I**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1998.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, cilt 2, YKY, İst., 2001.

TEKİN, Arslan, **Edebiyatımızdan İsimler ve Terimler**, Ötüken Yay., İst., 1995.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay., İst., 1982

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, cilt 6, Anadolu Yay., İst.,

b)Kitaplar

ALAİN, Edebiyat Üzerine Söyleşiler, (Çev. Asım Bezirci)İst., 1985.

ALTUNİŞ GÜRSOY, Belkıs, **Hüseyin Suad Yalçın Hayatı ve Eserleri**, Akçağ Yay., Ank., 2001.

AYTÜR, Ünal, **Hanry James ve Roman Sanatı**, D.T.C.F. Yay., Ank., 1977.

BAYRAK, M. Orhan, **Osmanlı Tarihi Yazarları**, Osmanlı Yay., İst., 1982.

BEYATLI, Yahya Kemâl, **Edebiyata Dâir**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İst., 1984.

CARR, E.H., **Tarih Nedir?**, İletişim Yay., İst., 1991.

KANTARCIOĞLU, Sevim, **Türk ve Dünya Romanında Modernizm**, Kül. Ve Turz. Bak. Yay., Ank., 1998.

KAPLAN, Mehmet, **"Tarih ve Edebiyat" Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihi'nin Meseleleri Kolokyumu**, Fırat Üniv., Maysı 1984.

KAPLAN, Mehmet, **Kültür ve Dil**, Dergah Yay., İst., 1998.

MERİÇ, Cemil, **Kırk Ambar**, Ötüken Neşriyat, İst., 1980.

OKAY, Orhan, **Silik Fotoğraflar**, Ötüken Yay., İst., 2001.

OKAY, M. Orhan, **Kültür ve Edebiyatımızdan**, Akçağ Yay., Ank., 1991.

R. WELLEK-A. Warren, **Edebiyat Biliminin Temelleri**, Kültür ve Turizm Bak. Yay., (çev. Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal) Ank., 1983.

STEVİCK, Philip, **Roman Teorisi**, (çev. S. Katırcıoğlu), Gazi Üniv. Yay., Ank., 1988.

TANSEL, Fevziye Abdullah, **İyi ve Doğru Yazma Usülleri III**, İst., 1978.

TURAL, Sadık, **Zamanın Elinden Tutmak**, Ötüken Neşriyat, İst., 1982.

YALÇIN, Alemder, **Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı**, Günce Yay., Ank., 1998.

c)Makaleler

A.SIRRI, "En Kıdemliler Anlatıyor" **Vakit Gaz.**, 30 Kanunisani 1933, sayı 5409, s. 1-6.

BARDAKÇI, Murat, "Reşad Ekrem Koçu 'cemal âşığı'ydı.", **Hürriyet**, 26.05.2002, sayı 19480, s.1-23.

BARLAS, Uğurol, Sahaflarda 45 yıl: İbrahim Manav, **Müteferrika**, bahar, 1994, sayı 2.

BOYUNAĞA, Yılmaz, (Mülâkat), **Türk Edebiyatı**, sayı 234, Nisan 1973

BOZYİGİT, A. Esat, Müteferrika, **Kitabiyat Dergisi**, sayı 18, Kış 2000

BOZYİĞİT, A. Esat, İstanbul Halk Kültürü Makaleler Bibliyografyası, **İstanbul Araştırmaları**, sayı 2, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İst., Temmuz 1997.

Ekrem Reşad'ı da Kaybettik, **Cumhuriyet**, kânunusani 13.01.1933.

EYİCE, Semavi, Aramızdan Ayrılan Bir İstanbul Tarihçisi: Reşat Ekrem Koçu, **Pirelli**, sayı 134, yıl 12, İst., Kasım 1975.

EYİCE, Semavi, Reşad Ekrem Koçu'nun Ömrünü Adadığı "Kent Kütüğü" İstanbul Ansiklopedisi Anıları, **Albüm**, sayı 2, İst., Mart 1998.

Hacı Fatma Hanım, **Cumhuriyet,** Sayı 9181, 2 Mart 1950, s.4.

KAMBER, Bir Ziyaret İstanbul Ansiklopdesi Muharririne Göre İstanbul Ne Alemde, **Akşam**, sayı 10.446, 17 Kasım 1947, sayfa 3.

KANTARCIOĞLU, Sevim, "Perspektif Tarih Kavramı İçinde Yorgun Savaşçı ve Kırmızı Eldivenli Şovalye, **Forum Dergisi**, 1.10.1995.

KAPLAN, Sefa, Reşat Ekrem Koçu'nun Vefatının 15. Yıldönümü Münasebetiyle, **Nokta**, 29.07.1990.

KOLOĞLU, Orhan "Neyse ki R.E.Koçu ve 10.Yıl Marşı Var.", **Tarih ve Toplum**, Ekim 2002, sayı 226, s.258-259.

Milli Eğitim Dergisi, N.82, Şubat 1989.

Milli Kültür Dergisi, Ocak 1977.

Muharrir ve Tarihçi Reşat Ekrem Bugün Toprağa Veriliyor, **Yeni Tanin**, sayı 3828, 9 Temmuz 1975, sayfa 1.

ORTAYLI, İlber, Ömür Boyu Okunan Tarihçi Reşat Ekrem Koçu, **Türklük Bilgisi**, sayı 3, Haziran 1998.

ÖZKÖK, Ertuğrul, İstanbul Tutkunu Bir Gezginci, **Hürriyet Gösteri**, sayı 56, Temmuz 1985.

PAMUKCIYAN, Kevork, Reşad Ekrem Koçu'dan Hatıralar, **Tarih ve Toplum**, Kasım 1990, cilt 14, sayı 83, s.49-51.

Reşad Ekrem Koçu'yu Kaybettik,**Türk Basın Birliği Dergisi**, , sayı 92, Temmuz 1975.

Reşat Ekrem Koçu, **Cumhuriyet,** sayı 5462, 09.07.1975.

SOYSAL, Metin, Neden Evlenemedik (Röportaj), **Hürriyet**, sayı 6249, 22 Eylül 1965, sayfa 5.

ŞAKİROĞLU, Mahmut, Reşad Ekrem Koçu, **Türk Folkloru Belleten**, sayı 2, İst., 1996.

ŞEREN, Bülent Hikmet, Bir edip tarihçinin ardından, Reşat Ekrem ve Matbû Kâğıt, **Nesin Vakfı 1976 Edebiyat Yıllığı**, Yaylacık Basımevi, İst., 1976.

ŞERİFOĞLU, Ö.Faruk, Nisyana Terk edilmiş Bir Kültür Hazinesi: İstanbul Ansiklopedisi, **Zaman**, 2 kasım 1991.

TURAL, Sadık, "**Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler ve Metoda Ait Düşünceler**", Dr. Emel Esin'e Armağan, Türk Kül. Araş. Ens. Yay, Ank., 1986.

TURAL, Sadık "**Gerçek, Hakikat ve Edebiyat Eserlerinde Gerçek Kavramları Üzerine Bir Deneme**", Türk Kültür Araştırmaları Enstitüsü, İbrahim Kafesoğlu'na Armağan'dan ayrı basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985.

YILMIZ, Ayfer, Tarihî Roman Üzerine, **Bilge Dergisi**, sayı 24, AKM Yay., Bahar 2000,

YÜCEL, Erdem, Babıaliden Bir Reşat Ekrem Geçti, **Tercüman**, 14 Temmuz 1975.

YÜCEL, Erdem, Reşat Ekrem Koçu'nun Ardından, **Tercüman**, 21 Temmuz 1975.

YÜCEL, Erdem, Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu, **Tarih Mecmuası**, sayı 10 İst., Ekim 1975.

YÜCEL, Erdem, Babıali'den Bir Reşat Ekrem Geçti, **Bizim Anadolu**, sayı 2250, 14.07.1975, s.3.

YÜCEL, Tahsin, "Fransız Çoşumculuğu", **Türk Dili Dergisi Yazın Akımları Özel Sayısı**, say.349, Ocak 1981.

d)Tezler

ÇALIK, Ethem, **Mustafa Necati Sepetçioğlu**, Ankara Üniv., Doktora Tezi, Erzurum, 1993.

ERAYDIN ARGUNŞAH, Hülya, **Türk Edebiyatında Tarihi Roman**, Marmara Üniv., SBE., Doktora Tezi, İst., 1990.

ÖZTÜRK, Nermin, **Tarihi Roman ve 19. Yüzyılda Yazılmış Üç Tarihi Romanın Değerlendirilmesi**, Gazi Üniv., SBE., Yüksek Lisans Tezi, Ank., 1992

e-Diğer Kaynaklar (Belgeler)

Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası 1923-1999 (CD), Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık Ltd. Şti., (Milli Kütüphane) Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi (R.E.Koçu'nun Özlük Dosyası)

Vefa Lisesi İşyar ve Öğretmenlere mahsus sicil defteri, (sicil no:6598) R.E.Koçu'ya tahsis edilen bölüm.

Emekli Sandığı Arşivi Daire Başkanlığı, R.E.Koçu'ya ait dosya. (Emekli Sandığı Numarası:05-165-950)

T.C. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kuleli Askeri Lisesi Komutanlığı'nda Mevcut Kayıtlar. 4004-1-03/863 nolu dilekçe.

ÖZET

"Reşad Ekrem Koçu, Hayatı ve Eserleri" adlı çalışmamız "giriş" ve iki ana bölümden oluşmaktadır.

Tezimizin "giriş" bölümünde tarih, roman, tarihî roman kavramları ışığında, popülist edebiyatın bir kolu olan tarihî romanın Türk edebiyatındaki gelişimi içerisinde Reşad Ekrem Koçu'nun edebiyatımızdaki yeri tespit edilmeye çalışıldı.

1.Bölümde Reşad Ekrem Koçu'nun ailesi ve çocukluğu, eğitimi, meslek hayatı, yazarlığı, şahsiyeti, ölümü, ilmî ve edebî kişiliği hakkında kendisini tanıyanların anlattığı hatıralardan da faydalanarak bilgi verildi.

2.Bölümde eserlerinin tamamı, roman, hikâye, inceleme, tercüme, çeviriyazı, derleme, şiir türlerine göre tasnif edildi. Bu konuda yazarın beş tarihî romanı, çocuklar için yazılmış dört tarihî romanı, sekiz hikâye kitabı, çocuklar için yazılmış dört hikâye kitabı, yirmi tarihî incelemesi, çocuklar için kaleme aldığı on tarihî incelemesi, seyahatname türünde beş tercüme eseri ve yine çocuklar için roman ve masal tarzında iki tercüme eseri, Osmanlı kaynaklarından günümüz Türkçesi'ne aktardığı dört eseri, biyografik tarzda hazırlanmış iki derleme eseri ve bir şiir kitabı değerlendirildi. Yazarın eserlerini değerlendirme sırasında ortaya çıkan ortak özellikler, tespit edilmeye çalışıldı.

Reşad Ekrem Koçu'nun eserlerinin tam listesi kütüphanelerimizdeki kayıtlardan ve Türkiye bibliyografyasından istifade edilerek çıkarılmaya çalışıldı. Yayıma hazırlandığı halde kitap halinde basılamamış bazı eserlerinin isimleri verildi. Ulaşabildiğimiz kadarıyla dergilerdeki makalelerinin ve bazı gazetelerdeki yazılarının künyeleri liste halinde verildi.

Reşad Ekrem Koçu'nun eserleriyle Türk yazın hayatına önemli katkılarda bulunduğu, onun ve yaptığı çalışmaların değerlendirilmesinin Türk kültür hayatına yeni ve zengin birikimler kazandıracağı kanaatine varıldı.

SUMMARY

Our study called Reşat Ekrem Koçu's life and his works is composed of introduction and two main parts.

In the introduction of our thesis; by means of the concepts of history, novel and historical novel throughout the development of historical novel, which is one of the branches of populous literature in Turkish literature, the place of Reşat Ekrem Koçu has been tried to be determined

In the first part Reşat Ekrem Koçu's family and childhood, education, accupational life, being author, personality, death, scientific and litrary personality are narrated. by using memories which were told by his acguiantances

In the Second part all of his works were classified as novel, story, examination, translation, çeviriyazı, anthology, poem. About this subject, author's five historical novels, four historical novels for children, eight story books, four story books for children, twenty historical examinations, ten historical examinations for children, five translation works in travels style, and also two translation works in novel and fairy tale style, four works which were translated from Ottoman sources to nowadays Turkish, two anthological works written in biography style. Were evaluated. While evaluating the works of author, emerging proferties have been tried to be detected.

The whole list of Reşat Ekrem Koçu's works have been tried to be extracted by means of the references of our libraries and bibliography of Turkey.

The names of some of his works which weren't pressed in a book from although they were ready to publish were given. As much as I reached I have given the list of some of his articles in magazines and news papers.

I have decided that Reşat Ekrem Koç'u had very important contribution to Turkish literature and utilization of him and his works can contribute a lot in Turkish cultural life.